

AZƏRBAYCAN ELMLƏR AKADEMİYASI
NİZAMİ ADINA ƏDƏBİYYAT İNSTİTUTU
FOLKLOR ELMİ-MƏDƏNİ MƏRKƏZİ

AZƏRBAYCAN FOLKLORU ANTOLOGİYASI

VI kitab

ŞƏKİ FOLKLORU

II cild

BAKI – 2002

**Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nizami adına
Ədəbiyyat İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur.**

**Toplayanı, tərtib edəni, söyləyicilər,
toplayıcılar, qaynaqlar haqqında məlumatın,
qeyd və şərhlərin müəllifi:** *Hikmət ƏBDÜLHƏƏLİMOV*

Ön sözün müəllifi: *Faiq ÇƏƏLƏƏBİ*
*Sənətşünaslıq namizədi, A.İ.Gertsen adına
Rusiya Dövlət Pedaqoji İnstitutunun
Etnokulturologiya kafedrasının dosenti*

Redaktoru: *Yaşar QARAYEV*
- Azərbaycan MEA müxbir üzvü •
Rəyçi: *Hüseyn İSMAYILOV*
fil. e.n. dos.

Nəşrinə məsul: *Əziz ƏLƏƏKBƏƏRLİ*
- fil.e.n.

Azərbaycan folkloru -antologiyası, VI kitab (Şəki folkloru – II cild), Bakı, “Səda” nəşriyyatı, 2002.

Azərbaycan MEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun “Azərbaycan Folkloru Antologiyası” silsiləsindən nəşr etdirdiyi “Şəki folkloru”nun II cildində özünəməxsusluğu ilə şöhrət qazanmış məşhur Şəki folklorunun yeni qatları üzə çıxarılaraq oxuculara təqdim edilir.

ISBN 5-86874-026-2

© H.Əbdülhəlimov, 2002.

ŞƏKİ FOLKLORUNA BİR NƏZƏR

Sənə qurban olum Şəkinin yolu,
Gedəndə boş olur, gələndə dolu.
Mərmər sinən üstə bənövşə kolu,
Dərsəm öldürəllər, dərməsəm ölləm.

(Xanəndə Əbdürrəşidin oxuduğu təsnifdən).

Adında bir qədimlik yükü daşıyan, dünyanın zərdüştilik, xristianlıq və islam kimi böyük dinlərinin şahidi olan, həmin dinlərlə bağlı memarlıq abidələrinə – qalalara, məbədlərə, saraylara sinəsində yer verən Şəkinin əsrlərin dumanları arxasında qalan tarixinə və mədəniyyətinə alimlər son dövrlərdə üz tutmağa başlamışlar. Şəkinin keçmişinə gedən yolları işıqlandırmağa çalışan tarixçilər və arxeoloqlarla yanaşı folklorçuların gördüyü işlər də getdikcə daha çox nəzərə çarpmaqdadır. Bu mənada “Azərbaycan folkloru antologiyası” silsiləsindən buraxılmış “Şəki folkloru”nun birinci cildi (Bakı-2000; mətdə: ŞFI) və hazırki kitab görülmüş işlərdən ən böyüyüdür.

Şəki folklorundan danışarkən şübhəsiz ki, ilk öncə xatırlanan dil olur, Şəki ləhcəsi olur. İstər-istəməz fikirləşirsən: necə olmuşdur ki, Şəki dialekti “bir addımlıqda” olan, əl uzatsan çatan, sağında və solunda yerləşən Şamaxı və Gəncənin dialektləri ilə böyük fərqlər nümayiş etdirdiyi halda, İraqda olan İraqın (Kərkükün), “əl çatmaz, ün yetməz” Təbrizin danışığı dili ilə heyratamiz oxşarlıqlar üzə çıxarır. Bu yerdə məni folklorçu eləyən unudulmaz Firuzə nənəmdən eşitdiyim bir bayatını xatırlayıram:

*Əzzim yola baxmaxdan,
Sağa, sola baxmaxdan,
Nə sən yoldan əskiy ol,
Nə mən yola baxmaxdan.*

Görəsən bu misralar ilk dəfə haçan, harada, hansı türk qadının dilindən qopub: Şəkidəmi, yoxsa Kərkükdə, yaxud Təbrizdəmi? Bəlkə həmin bayatını hansısa şəkli ağbırçək əsrlərlə bundan öncə üzünü Kərkükə ya Təbrizə tutaraq demişdir. Çünki dil yaxınlığı qəlb yaxınlığından ayrı ola bilməz. Suallar çoxdur.

Şübhə yoxdur ki, dan yeri yavaş-yavaş necə sökülürsə, elmi tədqiqlər də eləcə bu sualların cavabını tədricən verəcək və filoloci fikri məşqul edən bir sıra məsələlərdə tam aydınlıq hasil olacaqdır. Həmin aydınlığa aparən vasitələrdən biri də ucsuz-bucaqsız Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının möhtəşəm sahələrindən birinin-Şəki folklorunun toplanması və tədqiqidir.

Klassik folklorun əksər canları bu gün Şəki şəhərində və kəndlərində öz mövcudiyətini qoruyub saxlamaqdadır. Hazırki məqalədə Şəki folklorunun müəyyən məqamlarına toxunulur.

I

XX əsrin son rübündə Şəki lətifələrinə, Hacı dayı obrazına diqqət yetirməyə başlanıb. İstər xüsusi məcmuələrdə, istərsə də dövrü mətbuatda çoxlu Şəki lətifəsi çap olunub. Şəkiddə keçirilən gülüş bayramları, Qabrovo ilə Hacı dayını, Şəki lətifələrini Azərbaycandan çox-çox uzaqlarda məşhurlaşdırıb. Bolqar lətifəsində deyildiyi kimi xəsis qabrovalılar pişiyin quyruğunu kəsirlər ki, otağa tez girsin və isti bayıra çıxmasın. Şəkililər isə Qabrovo pişiyinin kəsilməmiş quyruğunu öz pişiklərinin quyruğuna calamaqla yalnız “biz sizin kimi xəsis deyilik, qoy pişik otağa tələsmədən daxil olsun” demədilər, həm də bununla lətifəbaz həmkarlarına hazırcavablıqda meydan oxudular.

Şəkiddə adı ilə lətifə silsiləsi bağlı olan bir sıra gülüş qəhrəmanları vardır: Hacı dayı, Mirzə Abdülcabbar, Maşax İsfəndiyar, Qabardin oğlu Mənsur və s... Bundan əlavə Şəki şəhərinin az qala hər məhləsinin öz bəmərəsi var. Və bütün bunların üstünə Şəki kəndlərində ad qazanmış hazırcavabları gəlmək lazımdır.

Şəkiddə elə adamlar var ki, onların adı heç vaxt lətifəyə düşmür, lakin onlar lətifəni yaradırlar. Hər sözə bir söz düzən, bir qılı tirə döndərən adamlara Şəkiddə “şunquruxçu”, onların törətdiyi əmələ isə “şunquruxqoşma” deyirlər. Şunquruxçular, şəkililər özləri demişkən “pişikbəzəyən”, xüsusi zərəfat istedadına malik olan adamlardır.

Şəki lətifəsinin (və ümumiyyətlə lətifənin) iki mənbəyi var. Həmin mənbələrdən biri baş vermiş məzəli əhvalatlardır ki, sonradan dillərə düşərək bədii-poetik xüsusiyyətlər kəsb edir və folklor əsərinə çevrilirlər. Bu mənada demək olar ki, hər bir şəkilinin lətifə qəhrəmanına çevrilmək şansı vardır. İkinci mənbə isə

milçəyi filə döndərən şunquruxçular və onların qoşduqları şunquruxlardır, başqa sözlə desək təxəyyül məhsuludur ki, bunlar da dildən dilə keçdikcə tam lətifə şəklinə düşürlər.

Azərbaycanın lokal gülüş qəhrəmanları içərisində ən məşhuru, ümumazərbaycan səviyyəsinə yüksələnə məhz Hacı dayıdır. Lakin bununla belə unutmamaq olmaz ki, bütün Azərbaycanda olduğu kimi Şəkiddə də gülüş sərkindəsi Molla Nəsrəddindir. Burada Molla Nəsrəddinin hələ yazıya alınmamış çoxlu lətifələri vardır. Həm də bu lətifələrin dili o qədər “acıdır” ki, elə şəkillilər demişkən: “Hər sözünü bir pud balla yemək olmaz”. Bir nümunəyə nəzər salaq.

Molla Nəsrəddin ailəsini dolandıra bilmirmiş. Məsləhət görürlər ki, dəlləklik elə, pis qazanmazsan.

Bəli, bu başlayır dəlləkliyə. İlk müştərisi gəlir. Deyir :

– Düzəlt başımı (şəkillilər saçımı düzəlt yox, başımı düzəlt deyirlər – F.Ç.).

Molla əvvəl sağ tərəfi götürür, korlayır. Müştəri deyir:

– Çox götürdün! Eybi yoxdur, sol tərəfi də elə o qədər götür, qoy bərabər olsun.

Molla sol tərəfi daha çox götürür. Müştəri deyir:

– Daha neynək, yanları bərabərləşdir, üstədən də, daldan da elə götür ki, başım bir şeyə oxşasın.

Molla başın üstünü də, dalını da eybəcər sifətə salır. Müştəri hirsini birtəhər boğur, deyir:

– Yaxşı, dibdən qırx.

Molla müştərinin başını dibdən qırxır, qurtaran kimi dazına bir lomba tüpürür. Müştəri daha dözə bilmir, özündən çıxır. Deyir:

– Əşi sən nə hayasız adamsan! Başımı korladığın bəs deyil, hələ bir tüpürürsən də?

Molla Nəsrəddin çox mülayim cavab verir:

– Sənin qadan alım, qardaş, incimə! Mən sənin başına yox, öz gördüyüm işə tüpürürəm.

Tayı-bərabəri görünməyən, dəhşətli bir özünütənqid, amansız bir ironiya! Bunu ancaq Molla Nəsrəddin bacarırdı.

Şəki lətifələri əksər hallarda oricinal süjetə malik olsalar da, bəzən onlarda Molla Nəsrəddin lətifələrinə aid olan süjetlərin və bədii priyomların təsirini görürük. Həmin təsir əsasən üç halda təzahür edir.

1. Az-az hallarda Şəki lətifəsi Nəsrəddin sücətini olduğu kimi, toxunulmadan qəbul edir, daha doğrusu mənimsəyir və dəyişiklik yalnız personajların adlarında və təhkiyənin ətraflı, yaxud yığcamlığında olur.

Məsələn, Mirzə Abdülcabbarın ayaqqabılarını məsciddə namaz vaxtı oğurlayırlar. O gedib oğrunu qəbristanlıqda gözləyir: - Hara getsə, axırda bura gələcək. (ŞFI, s.235).

Bu eynilə Molla Nəsrəddinin başına gələn, dahi Sabirin nəzmə çəkdiyi əhvalatdır.

“Şəki folkloru”nun 1-ci cildində çap olunmuş “Bizim öymüzə aparıllar” (s.245) lətifəsi də eynilə Molla Nəsrəddindən gəlməkdir.

2. Nəsrəddin lətifəsinin əsas mövzusu götürülür və sərbəst şəkildə işlənir. Buna sucetin başqa donu bürünməsi də demək olar.

Qatarla Bakıya gedən və yuxlayan Hacı dayını oyadıb deyirlər ki, sənin çamadanlarını apardılar. Hacı dayı kefini pozmadan deyir:

– Cəhənnəmə aparsınlar, gora aparsınlar, açarları ki, məndədir (ŞFI, s. 225).

Müqayisə üçün:

Molla Nəsrəddin bazardan ciyər alıb evə gedərkən dostuna rast gəlir. Dostu ona ciyər bişirməyin yaxşı bir qaydasını kağıza yazıb verir. Yolda it ciyəri Mollanın əlindən qapıb qaçır. O isə heç halını da dəyişmir, deyir:

– Apar, onsuz da ləzzətlə yeyə bilməyəcəksən, çünki kağız məndədir.

Yaxud:

Şəkildən soruşanda ki, niyə kitab, qəzet oxumursan, cavab verir: - Ə, mən sizin kimi savadsız deyiləm ki (ŞFI, s. 262)!

Müqayisə üçün:

Tarı möhkəm-möhkəm tutan Molla Nəsrəddindən soruşurlar:

– Niyə əlini aşağı-yuxarı tərptəmirsən? Deyir: - O əlini, barmaqlarını tərptənlər havanı axtarır, amma mən tapmışam.

Göründüyü kimi Molla Nəsrəddinin də, şəkilinin də “özünü sındırmamaq” üsulu eynidir.

Yaxud da:

Zənbili qonşusuna vermək istəməyən şəkili qadın deyir ki, zənbilin içində qatx çalmışam, verə bilmərəm (ŞFI, s.271).

Eyni məqsədlə Molla Nəsrəddin ondan ərkən istəyən qonşusuna deyir:

– *Bağışla, verə bilmərəm, ərkanın üstünə darı səpmişəm.*

Gətirdiyimiz misallarda Molla Nəsrəddin lətifələri ilə Şəki lətifələri arasındakı qohumluq göz qabağındadır. Ancaq ədalət naminə demək lazımdır ki, ikincilər birinciləri təqlid etmir (yəni varislik hüququndan sui istifadə etmir), əksinə, onların münbət zəminində oricinal əsərlər kimi meydana gəlirlər. “Şəki folkloru”nun birinci cildinə daxil olan “Dovğa” (s.240), “Habı bulax, habı da çayniylər” (s.241), “Dünənki kimi oliciyh” (s.284) kimi lətifələr də bu qəbildəndir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz təsir hallarına aid əlavə misallar gətirmək, xırda detalları da təhlilə cəlb etmək olardı. Əslində bu vacib məsələdir və xüsusi tədqiqata layiqdir.

3. Diqqəti ən çox cəlb edən məsələlərdən biri də Şəki lətifələrində Hacı dayının Molla Nəsrəddinlə qarşılaşdırılması, bir az da dəqiq desək, üzləşdirilməsidir ki, bu özü də, aşağıda görəcəyimiz kimi, babanın nəvəyə təsirinin bir halıdır.

Şəkililər Molla Nəsrəddinin həqiqi qiymətini yaxşı bilirlər. Bu müdrikin əlçatmazlığını yalnız ağılla yox, həm də ürəklə, təbiətin onlara bəxş etdiyi yumoristik duyumla dərk edirlər. Ona görə də öz yerli qəhrəmanları olan Hacı dayının gülüş (oxu: müdriklilik) aləmindəki mövqeyini daha da yüksəltmək üçün, daha da gücləndirmək və əzəmətli etmək üçün onu Molla Nəsrəddinlə üzləşdirir və üstünlüyü Hacı dayıya verirlər. Misallara müraciət edək. Hacı dayı gəlir Molla Nəsrəddinlə. Qapını döyür, soruşur:

– *Molla, evdəsən?*

Nəsrəddin cavab verir:

– *Xeyir, evdə yoxam.*

Hacı dayı əl çəkmir:

– *Axı çarixların qapıdadır.*

Nəsrəddin deyir:

– *Çarixlarım iki cütdür, o birisini geyib getmişəm.*

Hacı dayı deyir:

– *Hə, bağışla, elə bildim evdəsən.*

Burada məsələnin məğzini anlamaq üçün Molla Nəsrəddinin məşhur bir lətifəsini xatırlamaq vacibdir.

Doştları Molla Nəsrəddinə qonaq gəlirlər. Qapını döyürlər. Evin qadını qapıya çıxıb deyir ki, Molla evdə yoxdur. Gələnlər deyirlər: – *Necə evdə yoxdur? Biz öz gözümüzzlə gördük, indicə qapıdan girdi.*

Mübahisəyə qulaq asmaya səbri çatmayan Molla başını pəncərədən çıxarıb deyir: – *Əşi, nə qərribə adamsınız, niyə əl çəkmirsiniz? Bəlkə bu evin iki qapısı var, mən də birindən girib, o birindən çıxıb getmişəm?*

Hacı dayını Molla Nəsrəddinlə üzləşdirən yuxarıdakı lətifə bir neçə cəhətdən maraqlıdır.

Əvvəla, açıq-aydın görünür ki, həmin lətifə “tikinti materialını” elə Molla Nəsrəddinin özünün xatırladığımız məşhur lətifəsindən götürmüşdür. İkincisi, udan tərəf burada Molla Nəsrəddin yox, Hacı dayıdır. Bu uduşu iki cür başa düşmək olar.

Əgər Molla “evdə yoxam” deməklə özünü qəsdən səfehliyə qoyursa, Hacı dayı “bağışla, elə bildim evdəsən” savabı ilə özünü ikiqat səfeh göstərir. Bu qalib gəlmək üsuludur. Digər tərəfdən, Nəsrəddin “evdə yoxam”la qonağını rədd etməyə, daha doğrusu açıqdan-açığa əl salmaq istəyirsə, Hacı dayı “elə bildim evdəsən”lə Mollanın öz hərəkətini, öz münasibətini onun özünə qaytarır, həm də artıqlaması ilə.

Misal gətirilən Şəki lətifəsinin qeydə alınması təsadüfi deyildir, əksinə, həmin nümunə özündə dünya folkloruna xas olan mühüm bir xüsusiyyəti əks etdirməkdədir.

Məlum olduğu kimi dünyanın bir sıra xalqlarının folklorunda personajları əsasən iki, üç və bəzən daha çox millətin nümayəndələrindən ibarət olan polietnik lətifələr (termin şərtidir – F.Ç.) vardır. Bu lətifələrdəki hazırcavablıq yarışında bir qayda olaraq yerli qəhrəman qalib gəlir. Rus-ukraynalı (xaxol), rus-fransız-ingilis, rus-yəhudi personajların iştirak etdiyi rus gülməcələrində qalib tərəf mütləq rusdur. Elə bizim Azərbaycanımızda “azərbaycanlı-erməni”, “azərbaycanlı-rus”, “azərbaycanlı-erməni-gürcü” (bu üçlükdə bəzən erməni rus əvəz edir), yaxud “azərbaycanlı-erməni-gürcü-rus” personajların iştirak etdiyi çoxsaylı polietnik lətifələr vardır. (Hələ mən nəhəng “ləzgi lətifələri” silsiləsini demirəm, bu ayrıca söhbətin mövzusudur). Şübhəsiz ki, bu lətifələrdə qalib tərəf azərbaycanlıdır.

Polietnik lətifələrin həyatında müşahidə olunan əsas cəhətlərdən biri də budur ki, süjetin hansı ölkədə meydana gəlməsindən asılı olmayaraq eyni lətifə öz personajlarından hər birinin ölkəsində yayıla bilər və bu zaman ağıl və söz döyüşündə qalib gələn yenə də yerli qəhrəman olacaqdır. Ən-ənə belədir.

Polietnik lətifələr sahəsində ən böyük “diribaşlıq” və “zirəklik” göstərən bolqarlardır. Bolqar folklorunda milli gülüş mədəniyyətinin ən samballı qəhrəmanı olan Hiyləgər Petrə rəqib nə az, nə çox, Xoca Nəsrəddin seçilib. Şübhəsiz ki, Bolqar lətifələrindəki bütün üzləşdirmələrdə Hiyləgər Petr qalib

gəlir. Özü də hansı yolla? Çox sadə! Məlum və məşhur Nəsrəddin süjetlərində əsas qəhrəman Nəsrəddinin yerinə Petr qoyulur, Nəsrəddinin gülüş hədəfinə çevirdiyi personajın yerinə isə Nəsrəddin özü. Hiyləgər Petr bir qayda olaraq Xoca Nəsrəddini onun öz silahı ilə vurur.

Hesabımıza görə Nəsrəddin 30-dan artıq xalqın gülüş mədəniyyətinin qəhrəmanıdır (söhbət burada onun tarixi şəxsiyyət olub olmamasından, yaxud əgər tarixi şəxsiyyətdirsə, mənsəcə Türkiyə və ya Azərbaycan türklərinə mənsub olmasından getmir). Moskvalı alim M.S.Xaritonovun çox dəyərli tədqiqatını nəzərə alsaq (Dvadüatğ çetire Nasreddina 2-e, pererabotannoe i dopolnennoe izdanie. Sostavlenie, vstupiditelğnaə statğə, primeçaniə i ukazateli M.S.Xaritonova) deyə bilərik ki, Nəsrəddin adı ilə bağlı olan 1200-dən çox süjetin hər biri bir xalqın yox, bir sıra xalqların folklorunda möhkəm mövqə tutmaqdadır. Odur ki, Hiyləgər Petrin qalib gəldiyi lətifələrin süjetlərinin əslində Nəsrəddin lətifələrinə aid olduğu və bolqar folklorunda bunların Hiyləgər Petrin adına ünvanlandığı danılmaz bir faktır.

Ancaq yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi məlum süjetdə baş qəhrəmanı itələyib, onun yerində oturmaq, mövqeyini zəbt etmək polietnik lətifələrdə rast olunan ən-ənəvi qalib gəlmə üsuludur. Bircə onu demək olar ki, Hiyləgər Petr bu üsuldən istifadə etməkdə, yəni Nəsrəddinin donuna girərək ona qalib gəlməkdə həddini aşmışdır, “ağ eləmişdir“, çünki Petrin mənimsədiyi Nəsrəddin süjetlərinin sayı çoxdur. Bolqar folklorunda Petrin türk Xoca Nəsrəddinə qarşı kəsgin qoyulması şübhəsiz ki, tarixi-millə motivlərlə bağlı olmamış deyil (Bolqariyanın əsrlər boyu Osmanlı imperiyasının nəzarəti altında olduğunu nəzərdə tuturuq). Lakin burada əsas məsələ folklor faktır. Hiyləgər Petri dünyanın ən məşhur və möhtəşəm gülüş şahına qarşı qoymaqla bolqarlar öz milli gülüş qəhrəmanlarını daha qüvvətli görmək istəmişlər. Belə bir niyyət yuxarıda göstərdiyimiz Şəki lətifəsində də vardır.

Əvvəla, həmin lətifədə yerli qəhrəman – Hacı dayı - daha hazırcavabdır, qalibdir. İkincisi, “məğlub edilən“ adi bir şəxs yox, məhz Molla Nəsrəddin olduğu üçün yerli qəhrəmanın – Hacı dayının qələbəsinin dəyəri qat-qat artmış olur. Maraqlıdır ki, burada üzlaşdirilən personajlar müxtəlif xalqların deyil, eyni millətin nümayəndələri – baba ilə nəvə olsa da, yəni lətifə monoetnik səciyyə daşsa da, bu nümunə polietnik lətifələrin yaranma üsuluna uyğun olaraq meydana gəlmiş və onların mövcudluğu ən-ənələrinə uyğun olaraq yaşamaqdadır. Deməli, polietnik lətifələrdə milli personajın qələbəsi təmin edildiyi kimi, monoetnik lətifələrdə də yerli personajın qələbəsi təmin olunur.

Hacı dayının Molla Nəsrəddinlə qarşılaşdığı digər lətifələr də vardır.

Bir gün Molla Nəsrəddin Hacı dayıdan soruşur:

– Siz şəkilibər niyə başqa yerə qız vermirsiniz?

Hacı dayı deyir:

– Ona görə ki, yaxşısını verərsən hayıfdı, pisini verərsən ayıfdı.

Əvvəla, qeyd edək ki, Hacı dayının buradakı cavabı xalq arasında ayrıca məsələ kimi işlənməkdədir. İkincisi, başqa bir sözləmədə (ifadə) bu lətifədə Molla Nəsrəddin əvəzinə “bir nəfər“, Hacı dayı əvəzinə isə “şəkili“ (yaxud “bir şəkili“) iştirak edə bilər. Azərbaycanda Molla Nəsrəddin lətifələrində əsas qəhrəmanı (yəni Nəsrəddini) bəzən sadəcə olaraq “bir nəfər“, yaxud “bir kişi“ əvəz etdiyi kimi, Şəki lətifələrində də Hacı dayını “şəkili“, yaxud “bir şəkili“ əvəz edə bilər. Ümumiyyətlə lətifənin konkret qəhrəmandan qoparılıb naməlum “bir nəfər“ aid edilməsi, yaxud əksinə, əvvəldən adı bəlli qəhrəmanı olmayan lətifənin hansısa çox və ya az məşhur bir gülüş qəhrəmanına ünvanlanması lətifə janrında daim davam edən ikibaşlı prosesdir.

Misal gətirdiyimiz variantda Molla Nəsrəddinlə Hacı dayı ilk baxışda “rəqib“ yox, adicə müsahibdirlər. Ancaq bu söhbətin özündə də örtülü bir rəqabət var. Molla Nəsrəddin sual verir, əslində isə sancır, sataşır. Hacı dayı qısa və aydın cavabla sancma təşəbbüsünün nəticəsini heçə endirir. Beləliklə, söhbət yenə də monoetnik lətifədə yerli qəhrəmanın nüfuzunun artırılmasından gedir. Aydın məsələdir ki, şəkilinin (burada Hacı dayının) Molla Nəsrəddinlə söhbətdə hazırcavablıq göstərməsi, onun xəsis qabrovoluyla mənalı bir zərəfatla sataşmasından (Qabrovo pişiyinin kəsilməsi quyuğunun Şəki pişiyinin quyuğuna calanmasından) qat-qat əhəmiyyətli bir hadisədir.

Yeri gəlmişkən onu da deyək ki, polietnik səciyyə daşıyan Şəki lətifələrində də (şəkili və qabrovolu, şəkili Moskvada, şəkili Kiyevdə və s.) üstünlük, əlbəttə, hazırcavab şəkilinin tərəfindədir.

* * *

Şəki lətifələrinin poetikası geniş tədqiqata layiqdir. Mən isə burada onların ifadə vasitələri və quruluşu ilə bağlı üstündən keçilməsi mümkün olmayan bəzi xüsusiyyətlərini nəzərə çarpdırmaq istəyirəm.

Məsələ deyərlər: “Şəkildə ləqəbsiz adam olmaz“. Əlbəttə, bu deyimdə müəyyən hiperbola olsa da reallıq daha güclüdür. Şəkildə ləqəblərin çoxluğu lətifələrə də sirayət edir, onların dadını, duzunu artırır.

Əyanilik üçün “Şəki folkloru“nun birinci cildinə daxil olan lətifələrdən bəzilərinin ilk cümləsini göstərək:

Cirt Şahidlə Şüyyüd Vahid ezamiyyətə gedirlər (s.270).

Bir qarabağlının Şəkidə Taxtabaş oğlu Salman adlı bir tanışını varmış (s.248).

Bir gün Koramal Abuzərlə Küş Abuzər ot tayası yığmış (s.275).

Şəkidə bir nəfər Çəp Vahab adında kişi varmış (s.283).

Bir gün bir arıx-turix göynüklü avtobusa minir (s.284).

“Dovşan“ ləqəbli birisi Araq Şamilin cibinə pul qoyur (s.290).

Bir gün Ceyran oğlu Bakiyə geyirmiş (s.299).

Günlərin bir günü Tünükə oğlu Bic Mikayıl Vəhşi Əhmədin oğlu Əkrəmin çayçısında oturub çay içir, söhbət edirdi (s.302).

Bu cür başlanğıclar Şəki lətifələrinin özünəməxsus üslubunu yaradan amillərdən biridir. Onları eşidən (oxuyan) hər kəs elə o andaca şən əhval-ruhiyyəyə köklənir, ilk dodaqqaçma gözə çarpir, lətifə isə hələ təzəcə başlanıb. Şəki lətifələrinin başlanğıcları bu lətifələrə daxil olan personajların demək olar ki, sözlə portretlərini çəkirlər. Dinləyici (oxucu) onları sanki görür və özünü lətifənin dinləyicisi (oxucusu) kimi yox, baş verən hadisənin iştirakçısı kimi hiss edir.

Şəkidə yazıya aldığı mövzucu müasir, quruluşca çox maraqlı olan bir lətifə üzərində dayanmaq istədim.

İnşaatçılar təzə evi tikib təhvil verirlər. İki-üç gündən sonra ev uçar. İşə prokuror qarışmalı olur. Əvvəlcə gəlir kərpicin yanına. Deyir:

– Ay kərpic, bu ev niyə uçdu?

Kərpic deyir:

– Mən bişmiş kərpicəm, rəngim qıp-qırmızı, özüm daş kimi möhkəm. Məndə nə təqsir ola bilər ki? Get qumdan soruş.

Prokuror gəlir qumun yanına, deyir:

– Ay qum, bu ev niyə uçdu?

Qum deyir:

– Mən yaxşı qumam, məni çaydan yığıblar. Mənim nə günahım ola bilər ki? Get sementdən soruş.

Prokuror gəlir sementin yanına, deyir:

– Ay sement, bu ev niyə uçdu?

Sement deyir:

– Vallah, mən heç orda olmamışam. Ona görə də heç nə deyə bilmərəm.

Lətifə janrı çox həssas və çevik janrdır, tarixin güllüşəgəlimli bircə hadisəsi də onun nüfuz dairəsindən kənar qala bilməz. Lətifə öz yolu ilə tarixin salnaməsini yaradır. Misal gətirdiyimiz xalq nəsrinə nümunəsi də məzmunca lətifədir, özü də dövrümüzün aktual problemlərindən biri ilə – inşaat işlərində baş verən saxtakarlıqla əlaqədar olaraq yaranmışdır. Lakin formasına görə bu lətifə deyil, kumulyativ nağıldır.

Həmin nümunənin Şəkidən başqa Azərbaycanın daha hansısa bölgələrində yayılıb-yayılmadığı, yaxud eyni formada digər lətifələrin də mövcud olub-olmadığı (yəqin ki, var!) hələlik bizə məlum deyil. Ancaq onu demək olar ki, lətifənin kumulyativ nağıl formasını mənimsəməsi çox maraqlı və nadir folklor hadisəsidir. (Şübhəsiz ki, lətifənin meydana gəlməsində “Qarı nənə və buz“, “Cik-cik xanım“ və s. bu kimi məşhur kumulyativ nağılların təsiri olmuşdur).

Bu hadisə bir də ona görə maraqlıdır ki, ən müasir mövzuların belə qədim ən-ənəvi formalarda parlaq şəkildə verilə biləcəyini müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirməkdədir.

Şəki lətifələrinin açılmış sirləri hələ çoxdur və həmin sirləri ilk baxışda görməyə gülüş aman vermir. Odur ki, bu nümunələrin tədqiqatçısı gülüb doyuqdan sonra onu maraqlandıran lətifələrə bir də qayıtmalıdır. Elə götürək Hacı dayının, yaxud sadəcə şəklinin Əzrayilla üzləşdiyi və onu aldatmaqla ölümdən qurtarmağa çalışdığı lətifələri. Çoxumuz bunları dönə-dönə eşitmiş, yaxud oxumuşuq, ancaq bir sıra xalqların və o cümlədən öz xalqımızın folklorunda rast gələn “ölümdən qaçma“ motivinin (Dədə Qorqudun ölümdən qaçmasını xatırlayaraq) həmin lətifələrdə yumorlu şəkildə ifadə olunduğunu görə bilməmişik. Bu nadir folklor hadisəsini sərraf gözü ilə ilk dəfə ustad Yaşar Qarayev gördü. (Bax: “Prototip şəkildir, yaxud nəfəsdə zümzümə, tələffüzdə rəqs – Şəki şivəsi...“// Azərbaycan folkloru antologiyası – IV kitab. Şəki folkloru, I cild s.40-41). Müqtədir alim iki lətifəni misal gətirir. Ancaq bu mövzuda başqa lətifələr də vardır.

Şübhəsiz ki, gələcək tədqiqatlar Şəki lətifələrinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini daha çox üzə çıxaracaq, onların ümumtürk və ümumdünya gülüş mədəniyyətindəki yüksək mövqeyi daha aydın görünəcəkdir.

II

Şəki folklorundan söhbət açarkən paremiologiya məsələlərindən yan keçmək olmaz (məqalənin bu bölməsində mən tapmacalara toxunmuram).

Hazırda şəkililərin işlətdiyi atalar sözləri və məsəllər arasında bir tərəfdən hələ çap üzü görməmiş qiymətli nümunələr, digər tərəfdən isə məşhur kəlamların çox maraqlı variantları müşahidə olunmaqdadır. Şübhəsiz ki, variantlılıq folklorun qanı və canıdır, folklor əsərlərinin uzunömürlürlüyünü təmin edən bir amildir. Mən bu qeydlərimdə Şəkidə işlənən atalar sözü və məsəlləri əsasən variantlılıq baxımından nəzərdən keçirmək istədim. (Mənbəyi göstərilməyən nümunələr mənim tərəfimdən yazıya alınmışdır).

Təbrizdə deyirlər:

Ərağ içənə dedilər: - Get şahid gətir! Getdi üzüm əyaxliyəni gətirdi.

Borçalıda deyirlər: - Nə qədər içmişdin?

- Comuşa salam verənə qədər.

Şəkidə deyirlər: İşdim üzümün süyünü, tøyhdüm üzümün süyünü.

Hər üç nümunə eyni bir mətləblə bağlı olan, lakin leksik tərkib və quruluş baxımından xeyli fərqlənən müstəqil pəremik vahidlərdir.

Eyni sözü aşağıdakı nümunələrə də aid etmək olar.

Təbrizdə deyirlər: Yerinə işəmağı bəs dəyir, hələ şirin çay da istiyir.

Bakıda deyirlər: - Meymunu toyxanıya buraxıblar bəs döğül, hələ bir tum da çırtıdır.

Yaxud Təbrizdə deyirlər:

Kasıbı büvə dəvə üstündə sancar.

Qərəbəxt dağlara çıxsa, dağları duman basar.

Şəkidə deyirlər:

Kasıb öylənəndə gecə qısa olar və s . . .

Misalların sayını istənilən qədər artırmaq olar. İndi də eyni məsələnin variantlarına nəzər salaq.

Quru torpax divara yapışmaz (Ş.F.I, s.317).

Şəkidə işlənən digər variantlar:

Quru palçıx divara yapışmaz.

Quru təsəyh divara yapışmaz.

Yaxud:

Bişincə gözdiyə, düşüncə də gözdiyə (Ş.F.I, s.317).

Bişincə dözən düşüncə də dözər.

Bunlar bir sözün dəyişməsi ilə meydana çıxan variantlardır. Aşağıdakı halda isə daha əhəmiyyətli variantlaşmanın şahidi olur:

Su axar çuxuru tapar (Atalar sözü, Bakı-1956, s.176).

Kor koru tapar, su çuxuru (Yenə orada, s.126).

Yaxud:

El gücü, sel gücü (ən məşhur variant).

El gücü, sel gücü, yel gücü (Atalar sözü, Bakı-1956, s.216).

El gücü, sel gücü, kəl gücü (Şəki).

Göstərilən nümunələrdə variantlaşma leksik tərkibin genişlənməsi və bunun nəticəsində pəremik vahidin strukturunun dəyişilməsi hesabına meydana çıxır.

Bütün bu misalları gətirməkdə məqsədim belə bir həqiqəti xatırlatmaqdır ki, bir tərəfdən eyni fikri ifadə edən atalar sözləri və məsəllər, digər tərəfdən isə onlardan hər birinin az və ya çox fərqli variantları ola bilər və vardır. Ancaq bəzən üçüncü bir vəziyyətlə də üzləşməli olur: eyni mətləbi ifadə edən iki sentensiyanın bir-birinin variantı olması, yaxud onlardan hər birinin müstəqilliyi sual altında qalır. Misallara müraciət edək.

Şəkidə deyirlər:

Bir tikənin qırx il haqqı var (Ş.F.I, s. 316).

Bakıda deyirlər:

Bir dəfə çörək kəsdiyin yerə qırx il salam ver.

Yaxud, Şəkidə deyirlər:

Ləzgi qonağınki yiyincədi.

Qarabağda (Füzulidə) deyirlər:

Ləzgi qonağı axırıncı tikəni qapıda udar (eyni fikrin daha tünd ifadəsi!).

Cüt-cüt gətirilən bu nümunələr bir-birinin variantıdır, yaxud onlar müstəqildirlərmi? Yazır ki şəkildə bunlar bir-birinin variantı olmaqdan daha çox eyni mətləbi müxtəlif sözlərlə ifadə edən, yəni leksik tərkibinə və quruluşuna görə bir-birindən fərqlənən kəlamlardır (biz kəlam və sentensiya terminlərini eyni mənada – hikmətli söz mənasında işlədirik). Əgər cütlərə daxil olan nümunələri bir-birinin variantı kimi qəbul edirik, onda nəzərə almalıyıq ki, bunların arasında hələ əlimizdə olmayan və kəlamın tədrisən dəyişməsinə əks etdirən bir sıra variantlar durur. Çünki qeyd etdiyimiz kimi eyni mövzulu bu sentensiyalar leksik və morfoloci baxımdan xeyli fərqlənirlər. Sözümlərə söykək kimi son illərdə Şəkiddə yazıya alınmış bir məsəli xatırlatmaq yerinə düşərdi:

Bava-bava didilər,

Var yoxunu yidilər (Ş.F.I, s.315).

Müdrək ağsaqqalımız Əbdülqasım Hüseynzadənin 1985-ci ildə nəşr edilmiş “Atalar sözü” kitabında həmin məsəlin deyilişi bu şəkildədir:

Xanım-xanım dedilər,

Var yoxumu yedilər (s.627).

Əbdülqasım babanın 1956-cı ildə buraxılmış kitabında isə aşağıdakı deyimin şahidi olurduq:

Xanım-xanım dedilər,

Axçacığım yedilər (s.191).

Və nəhayət XV-XVI əsrlərdə daha qədim bir əlyazmasından üzə köçürülmüş “Oğuznamə”dəki (çapa hazırlayan, müqəddimə, lüğət və şərhlərin müəllifi Samət Əlizadə. Bakı-1987) deyim şəkli:

Aqçacığın var ikən “dobra yunaq” dedilər,

Aqçacığın yedilər, “poydi s boqom” dedilər (s.22).

(dobra yunaq – xeyirxah igid gənc; poydi s boqom – get, allah amanında).

Beləliklə, “Oğuznamə”dən “Şəki folkloru”nun birinci cildinə kimi keçən çoxəsrlilik dövrdə eyni məsəlin qeydə alınmış dörd variantını müşahidə etmək imkanımız vardır. Açıq-aydın görünür ki, bunların içərisində qədim nümunəyə daha yaxın olan 1956-cı il variantıdır. Güman ki, Ə.Hüseynzadə bunu hələ XX əsrin birinci rübündə yazıya almışdır (məsəlin hansısa bir əlyazmasından götürüldüyünü də istisna etmirik). Sözsüz ki, folklor nümunəsinin müxtəlif variantları nə qədər çox yazıya köçürülsə, həmin nümunənin mövcudluğu və təbəddülatı (tarixi və coğrafi baxımdan) barədə daha etibarlı fikir söyləmək imkanı yaranar. Ən azı min il öncəyə aid olan slavyan-türk münasibətlərinin izlərini özündə saxlamış oğuz məsəlinin variantının xeyli dəyişilmiş şəkildə də olsa bu gün Şəkiddə canlı danışq dilində yaşaması diqqətəlayiq hadisədir. Ancaq nəzərdən qaçıрмаq olmaz ki, həmin məsəl əsrlərin müqavimətini məhz variantlaşmanın köməyi ilə qıra bilmişdir.

* * *

Bütün Azərbaycanda olduğu kimi Şəkiddə də “Kitabi-Dədəm Qorqud”, “Oğuznamə” (Bakı-1987), “Əmsali türkanə” (Bakı-1992) və s. qədim kitablara daxil olan atalar sözləri və məsəllərin eyni ilə təkrarları, maraqlı variantları və ekvivalentləri vardır. Onlar canlı danışq dilində geniş şəkildə işlənməkdədir. Eyni ilə üst-üstə düşənləri bir tərəfə qoyub variant və ekvivalent səciyyəli bəzi misallara diqqət yetirək.

“Kitabi-Dədəm Qorqud”da (KDQ): Əcəl vədə irməyincə kimsə ölməz.

Şəkiddə: Yüz min qıran gəlirdi,

Acalı pītən gediciyh.

KDQ-da: Çıxan can geri gəlməz

Şəkiddə (bu məşhur məsələ cavab kimi): Çıxmiyəm cana ümüd çoxdı.

KDQ-da: Yad oğlunu saxlamaqla oğul olmaz.

Şəkiddə (ekvivalent): Özgə danası bağliyənin çətisi əlində qalar.

“Oğuznamə”də (ON): Ay var ikən yıldıza nə minnət (s.65).

“Əmsali türkanə”də (ƏT): Ay bənimlə olsun, yulduza nə bak (s.13).

Şəkiddə: Ay mənnən olsun, ulduzun gözünə barmağım (bu deyim tərzində bir zarafat əhval ruhiyyəsi duyulmaqdadır).

ON-də: İssi aşdan qorqan sovuğı üfürüp yiyər (s.39; burada “aş” plov yox, ümumiyyətlə xörək mənasında işlənilir).

Şəkiddə: Sütdü aşda ağzı yanan qatıxlı aşı üfürə-üfürə içər (südlü aş başqa plovlara nisbətən gec soyuyur; qatıqlı aş – plov düyüsü qədər yumuşalana kimi bişirilmiş buğdanı bir halda yağ və şəkər, digər halda isə ayran, göyərti və sarımsaq əlavə etməklə yeyirlər; bunlardan birincisi, əsasən qış xörəyi – buğdalı aş, ikincisi, yay xörəyi isə – qatıqlı aş adlanır).

ON-də: Sözü pişirip söylə (s.113).

Şəkidə: Sözü ağzında pişir, sora çıxart.

ON-də: Qar yağıncaq iz örtülər (s.147).

Şəkidə: Qar yağış qaralar örtülüdü [diyəsən] (elə bilirsən vaxt ötüb deyər sən bəd əməllərini unutmuşuq?).

Qarşılaşdırılan bu iki nümunə birinci halda atalar sözü, ikinci halda isə məsəldir.

ON-də: Kahal öküzün canı xodur (s.164). (Kahal-burada tənəbəl mənasındadır; bax: ON, s.218).

Şəkidə: Tənəbəl öküzün "hoha" canınnandı. (Şəkidə "kahal" sözü müxtəlif mənalarda işlənir: həvəssiz, incik [filankəs mənimlə kahal danışıdı]; 2. xəstə, daha doğrusu, xəstəhal [kahalam; özümü kahal hiss eliyirəm]).

ƏT-də: Eşşək sürən qəbahətinə qatlanur s.15).

Şəkidə: Eşşəyi sürən os . . . na dözər.

ƏT-də: İt itlə savaşıanda barışmaq yerin qoyar (s.16).

Şəkidə: Pulluluxda elə xaşda

Pulsuzduğa pul saxla,

Cavannıxda elə işdə

qocalığa güc saxla,

Boğuşanda elə boğuş

barışmağa üz saxla.

ƏT-də: Tünd su körpü yıxar (s.25).

Şəkidə: Tünd su körpü yıxar,

Tünd xasiyyət öy yıxar.

ƏT-də: Bir gecənin qonağı,

Yüz gecənin yüzağluğudur (s.24).

Şəki ekvivalenti: Qonax öy yiyəsinin zurnaçısıdır, nə görsə onu çalar.

ƏT-də: Qırx sərçə bir küftə olmaz (s.44).

Şəkidə: Sərçəni də andıra qalsın, onun bozbaşını (şorvasını) da.

Misalların sayını artırmaq da olardı. Burada əlavə izahata heç bir ehtiyac yoxdur. Şübhəsiz ki, qədim kitablarda müqayisədə gətirdiyimiz Şəkidə işlək olan atalar sözü və məsəllər Azərbaycanın şimalı, cənublu müxtəlif bölgələrində müxtəlif variantlarda bu və ya digər aktivlik dərəcəsinə işləmə bilər və işləyir. Belə nümunələrin toplanıb həm qədim yazılı abidələrlə, həm də coğrafi baxımdan müqayisəli şəkildə çap olunması folklorşünaslıq və türkologiya aləmində böyük bir iş olardı. Bu cür əsər isə ancaq kollektiv əmək nəticəsində başa gələ bilər.

Yazılı ədəbiyyatda müəllifin bir sözünü belə dəyişməyə heç kəsin ixtiyarı olmasa da, onun qəlbə yatan, qəbul edilməyə layiq olan hansısa fikrini başqa bir müəllifin götürüb öz sözləri ilə ifadə etmək haqqı vardır. Misallara müraciət edək.

Füzuli yazır (əslində deyir):

Ya rəb, bəlayi – eşq ilə qıl aşına məni!

Bir dəm bəlayi – eşqdən etmə cuda məni!

Sabir deyir:

İstəsən könlüm kimi zülfün pərişan olmasın,

Ol qədər cəvr et mənə ah etmək imkan olmasın!

Yenə həmin qəzəldə:

Mübtəlayi – dərdi-eşqəm, əl götür məndən, təbib!

Eylə bir tədbir kim, bu dərdə dərman olmasın!

Beytlərini misal gətirdiyimiz qəzəlin məqtəsində

Sabira, ümmidi-vəsl ilə qəmi – hicranə döz,

Hansı bir müşküldü kim, səbr ilə asan olmasın?!

– deyərkən öz adında, öz təxəllüsündə özünə sığınacaq tapan, sabirliyinə pənah gətirən Sabir, o qədər təkraredilməzdir ki, hətta onun bu şerində Füzulinin

Cəm könlüm dövr cövründən pərişan olmasın,

Çərx fərmanınla gəzməkdən pəşiman olmasın.

– mətləli qəzəlinin izləri (bəhr, rədif) ilk baxışda gözə dəymir. Ancaq yuxarıdakı beytlər təkrar olunmaz bir ustalıqla söylənilsə də, o saat Füzuli xatırlanır. Beytlərdəki fikir eynidir. Sadələşdirilmiş (bəlkə də bəsitləşdirilmiş) şəkildə desək hər iki şair eşq bəlasından, eşq dərindən bir dəm belə ayrılmamağı arzulayır. Başqa bir müqayisə.

Füzulidə:

*Eşq dərдинin dəvası qabili-dərman deyil,
Tərki-can derlər bu dərдин mütəbər dərmanına.*

Yenə Füzulidə:

Çün mərizi-eşq üçün ölmək özü bir çarədir.

(Xüsusi mülahizələrimizlə əlaqədar olaraq beyti tam göstərmirik).

Vahiddə:

*Eşq cövründən qurtarmaq bir sağalmaz dərđ imiş,
Mən bu dərдин çarəsin ölməklə asan etmişəm.*

Yenə də eyni mətləbin müxtəlif poetik ifadələri.

Eyni fikri, eyni mənanı əks etdirən atalar sözlərində də vəziyyət belədir: müəyyən bir mətləb müxtəlif leksikaya və struktura malik olan sentensiyalarda əks olunur. Ancaq fərq burasındadır ki, atalar sözləri hər hansısa hazır bir mənbədən götürülmür, onlar xalqın həyat təcrübəsindən doğurlar. Üstəlik nə vaxtsa, hardasa bir müdrikin dilindən qopan kəlamın sərbəst yayılmaq, yəni variantlaşmaqla yayılmaq imkanı vardır. Variantlaşma dövrün, zamanın, çoxlu hadisələrlə dolu olan müxtəlif tarixi kəsirlərin təsiri altında davam edən bir proses olduğuna görədir ki, o, folklor əsərinin uzun ömürlüliyünü, həmişəyaşarlığını təmin edir. Yuxarıda gətirdiyimiz misallar da bu fikri təsdiq etməkdədir.

Şəkiddə işləən atalar sözü və məsəllər, onların müxtəlif variantları bəzən qonşu şəhərlərlə yox, uzaq türk əraziləri ilə, uzaq dövlərlə səsleşmələr, paralellər, oxşarlıqlar, eyniyyətlər nümayiş etdirir, eynilə Şəki dialekti kimi. Əgər Füzuli ilə Sabir, yaxud Füzuli ilə Vahid arasındakı səsleşmələri sakitcə qəbul ediriksə (bunun səbəbi hər birimizə aydındır: xələflərin varislik hüququ, daha sadə desək, müəllim-şagird münasibəti), atalar sözləri və məsəllərin uzaq ərazilərlə və uzaq dövlərlə münasibəti adamı sanki diksindirir, bu oxşarlıqların səbəbləri barədə, arxasında tarix duran variantlaşmanın kökləri və mexanizmi haqqında ətraflı düşünməyə məcbur edir.

Yuxarıda dediyim kimi, Azərbaycan atalar sözləri və məsəllərinin, o cümlədən də onların Şəkiddə işləən variantlarının müqayisəli şəkildə çapı elmi fikrin inkişafı üçün böyük zəmin yarada bilərdi.

III

Azərbaycan alimləri (İdris İbrahimov və başqaları) atalar sözü və məsəllərin birinin digərinə çevrilməsi xüsusiyyətinə diqqət yetirmişlər (həmin məsələ Rusiya paremiologiyasında da qoyulmuşdur). Məsələ tapmacanın da ikitərəfli əlaqəsi məlumdur (cavabı “iynə” olan tapmaca: “Aləmi bəzər, özü lüt gəzər”, hamıya əl tutan, özü isə çətinliklə yaşayan adam haqqında məsəl: “Aləmi bəzər, özü lüt gəzər”, yaxud “İynə kimi aləmi bəzər, özü lüt gəzər” və s. . .)

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında və o cümlədən Şəki folklorunda elə pəremik nümunələr vardır ki, onlar azacıq dəyişikliklə həm məsəl, həm də qarğış kimi işlənilir. Məsələn, qazandığının ailəsinə, doğmalarına xeyri olmayan adam haqqında deyirlər: “Qazandığı darıdı, töyhdüyü səvət”. Qarğış variantı: “Qazandığın darı olsun, töyhdüyün səvət” (qazandığının xeyrini görməyəsən, qazancın gözünə görsənməsin), yaxud “Qazandığın darı olsun, tökdüyün səvət, özün də bir xoruza yük olasan”. Qarğışın ikinci variantı “Şəki folkloru”nun birinci cildində verilmişdir (s.108). Biz burada iki qarğışın birgə (bir-birinin ardınca) işlənməsinin – qoşa qarğışın şahidi oluruq. Qoşa qarğışda nifrət yükü daha ağırdır. “Xoruzaya yük olasan” (yəni var-yoxun əlindən çıxsın) qarğışı müstəqil də işlənilir. Onun məsəl variantı isə belədir: “Xoruzaya yük oldu (oldum)”.

Yenə də qazancı hədəf yerə sərf olunan adam haqqında deyirlər: “Qazancını it yiyir, yaxasını bit” (“Oğuznamə” variantı: “Ər-gənün qazancını it yer, yaqasını bit yer”; s.24). Qarğış variantı: “Qazandığı it yisin, yaxa’bit”.

Andlar, yalvarışlar, alqışlar və qarğışlar folklor məcmuələrinə son 10-15 ildə daxil olmağa başlamışdır. Bu çox lazımlı və əhəmiyyətli bir işdir. Həmin məsələ ətrafında çox dayanmadan yalnız “Şəki folkloru”nun birinci cildində çap olunmuş üç qarğıışı xatırlatmaq istərdim:

Qarğalar əto’ didsin! (s.108)

Quşdar əto’ yisin! (s.108)

Cəmdəyo’ qurt-quş yisin! (s.112)

XX əsrin sonunda yazıya alınmış bu nümunələrdə zərdüştiliklə bağlılıq son dərəcə aydın görünməkdədir. Məlumdur ki, qədim midiyalılar vəfat etmiş adamı dəfn etməmişlər. Onu dörd tərəfdən divarla əhatə olunmuş üstü açıq, keçmək üçün qapısı olan xüsusi yerə qoyurdular və meyidi qurdular, quşlar dağıdıb yeyirdilər. Göründüyü kimi bəzən ilk baxışda çox adi görünən sözlərdə, ifadələrdə tarixin dərin izlərini aşkar etmək mümkün olur.

Alqışlar və qarğışlar arasında da müəyyən hallarda ikitərəfli münasibət – bir-birinə çevirmə halları mümkündür. Məsələn: Oğul toyu görəsən! – Oğul toyu görməyəsən! Qadan ürəyimə! – Qadam ürəyinə və s.

Burada xoş sözü bəd sözə çevirmək üçün yeni ifadə vasitələri axtarılır. Sadəcə olaraq müraciət forması dəyişilir.

* * *

Bir halda ki, adı qulağa xoş gəlməyən janrdan – qarğışdan söz düşdü, Şəkidə tez-tez işlənən bir qarğış növündən də söhbət açmaq yerinə düşərdi. Buna “zarafat-qarğış”, yaxud “sağlıq-qarğış”da demək olar. Çünki bunlar qonağa müraciətlə, sağlıq şəklində deyilir. Məsələn: - Siz bizim alt öylərə (otaqlara mənasında - F.Ç.), üst öylərə xoş gəlmisə! Allah sizin də öylərə’zu alt-üst eləsin!

Həmin “sağlıqda” “alt-üst” əvəzinə “altlı-üstlü” (yəni ikimərtəbəli) deyilsəydi o, alqış olardı (ümumiyyətlə hər bir sağlığın məzmununu alqış, xeyir-dua, xoş arzu-diləkdən ibarət olur). “Alt-üst” ifadəsi isə ikimənalıdır və sağlıq şəklində deyilsə də qarğışa daha çox oxşayır. Digər bir misal:

– Sən bizə xoş gəlmisən! Sən ki, mənim çörəyimi kəsdin, allah da sənə çörəyo’ kəssin (bu ifadə ilə bağlı əhvalata bax: Ş.F.-I, s.300). Yenə də ikibaşlı ifadə.

Yaxud, Hacı dayı həbsdən qayıdan dostuna qonaqlıq verir. Birinci sağlığı özü deyir:

– Xoş gəlmisən! Həmişə türmədən çıxasan!

Şəkidə lap çox işlənən bir sağlıq-qarğış da var: - Allah başo’zu qoyuf, ayağo’za daş salmasın!

Burada əsas nəzərə çarpan və yadda qalan “allah daş salmasın”dır. Ona görə də ifadə ilk baxışda alqışa daha çox oxşayır və belə də qəbul edilir. Ancaq mənasına diqqət etdikdə əks mənzərənin şahidi olur. “Başın dura-dura allah ayağına daş salmasın”, yəni başına salsın. Aydındır ki, ayağa düşən daşdan ən ağır halda şikəst olmaq olar, başa daş düşməsi isə əksər hallarda ölümə nəticələnir. Beləliklə bu sağlığın mənacə alqış yox, qarğış olduğu aşkara çıxır.

Əlbəttə, söz oyunu üstündə qurulan sağlıq-qarğışları hər qonağa ünvanlandırmaq olmaz, bunlar ancaq zarafata dözümlü dairələrdə, yaxın tanışlar arasında işləmə bilər. Sağlıq-qarğışlar Şəkinin və ümumiyyətlə Azərbaycanın “qara yumor”unun bir növüdür.

IV

Hazırkı antologiyanın toplayıcısı və tərtibçisi Hikmət Əbdülhəlimov öz iş üsulu, dəst-xətti ilə seçilən folklorçudur. Onun hələ 1987-ci ildə çapdan çıxan “Şəkinin gülüş çələngi” kitabı bir sıra xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edirdi. Əvvəla, tərtibçi burada toplanan materialların dialekt xüsusiyyətlərini saxlamağa çalışmış, buna tam olmasa da əsasən nail olmuşdu. İkincisi, həmin kitabda o vaxta qədərki folklor məcmuələrində təsadüf olunmayan, lakin həm folklorşünaslıq, həm də etnoqrafiya və etnologiya baxımından qiymətli olan yeni bölmələr vardı: “Kişi ləqəbləri”, “Ailə və nəsil ləqəbləri”, “Bulaq adları” və s... Həcmi getdikcə böyüyən sonrakı məcmuələrdə H.Əbdülhəlimov öz tərtibçi dəst-xəttini qoruyub saxlamaqla onu tədricən təkmilləşdirdi – yerli şivə xüsusiyyətlərinin qorunmasına daha çox fikir verdi, kitablarını yeni bölmələrlə zənginləşdirdi. Oxucu həmin bölmələri bu antologiyada görə bilər.

Olduqca diqqətəlayiq bir cəhətdir ki, H.Əbdülhəlimov folklor terminlərini (yəni xalqın özünün işlətdiyi terminləri) uzun müddət, həm də çox diqqətlə müşahidə etdikdən sonra, onları ehtiyatla seçib folklorşünaslığa gətirmişdir. Məsələn, “Məzəli ixtilətlər” (bunu “məzəli əhvalatlar”dan ayıran nazik bir pərdə var), “Gimgə söhbətləri”, “bəhslər” (“deyişmə” daha geniş mənanı əhatə edir, “bəhs” isə “deyişmə”nin bir növüdür), “Şunqurux qoşmalar”, “mısmırax sallamalar”, “ürəkqoppacalar”, “xox gəlmələr” və s...

Tərtibçi öz kitablarında “alqış” və “qarğış” terminləri (müəyyən bir janrın ifadəçisi kimi çıxış etdikdə bunlar artıq sadəcə söz yox, termindir) ilə yanaşı xalq arasında onların sinonimi kimi işlənən “xeyir dua” və “bəd dua”-nı da qələmə almışdır. Əlbəttə, bütün bu terminlərin və onların ifadə etdiyi anlayışların arxasında xalqın əsrlər boyu yaratdığı canlı söz abidələri durur və tədqiqat üçün rəngarəng materiallar verir.

H.Əbdülhəlimovun kitablarındakı “Alqı-satqı ifadələri”, “Qadın ləqəbləri”, “Yalvarışlar”, “Hal-əhval tutmalar”, “Heyrət və narazılıq ifadələri”, “Ədəb ərkan ifadələri (öyüd nəsihətlər)”, “Danlaqlar” da yeni bölmələrdir və güman ki, onlar başqa toplayıcıların da gələcəkdə işiq üzü görəcəklərini təsəvvür etməyə imkan verəcək.

H.Əbdülhəlimovun 1998-ci ildə çapdan çıxmış “Şəki gülməcələri” kitabında yeni bölmə kimi “Andlar” (s.169-170) və “Salamlar və sağollaşmalar” (s.170-171) verilmişdir. Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, bu cür nümunələrin nəşrində prioritet etnoqraf T.Q.Səlimov – Şağaniyə məxsusdur. Onun “Abşeron folklorundan seçmələr” kitabında (Bakı-1994) “Salamlar, qarşılamlar, sağollaşmalar, müraciətlər, andıçmələr” bölməsi vardır. Hər iki tədqiqatçının bir-birindən asılı olmayaraq Bakıda və Şəkidə toplayıb çap etdirdiyi materialların müqayisəsi lokal ən-ənələr arasındakı eyniyyətləri və fərqləri görməyə imkan yaradır.

“Az təsadüf olunan şəxs adları” bölməsini də folklor məcmuələrinə ilk dəfə daxil edən H.Əbdülhəlimov olmuşdur (folklorçunun 1992,1994, 1998-ci illərdə nəşr edilmiş kitablarına bax). Bu mövzu ətrafında bir qədər ətraflı dayanmaq istərdim.

Şəkidə bir sıra diqqətçəkən şəxs adları vardır. Məsələn, Məmmədiyə, Əhmədiyə, Əsabəli kimi adlar əsasən Şəkidə işlənir. Hətta bununla əlaqədar şəxsin şəkili olduğunu vurğulamaq üçün istifadə olunan yanılımc formalı belə bir zarafat da vardır:

Əsabəli gəlirdi,
Kiftələri yiyirdi,
Noxutdarı qalirdi.

Öz xarakterinə görə şəkillərə ünvanlanan, şəxsin şəkiliyini vurğulayan məşhur “Hacı dayın gəlirdi?” zarafatı ilə çox yaxın olan bu deyimdə Hacı dayını Əsabəli əvəz edir. Digər tərəfdən, “gəlirdi”dən əlavə burada “yiyirdi” və “qalirdi”nin olması, üstəlik şəkillərin çox sevdiyi noxudlu küftənin (yəni suyuna noxud salınan küftənin) də xatırlanması (məsələn, Bakı küftələri daha iri və adətən noxudsuz olur) həmin deyimdə şəkiliyin daha qabarıq səciyyələndirilməsinə, daha doğrusu, sözlə rəsm edilməsinə səbəb olur.

Xatırladığımız Əsabəli, yaxud Əhmədiyə və Məmmədiyə kimi adlar əgər belə demək mümkündürsə, ərəb-müsəlman adlarının şəkilləşdirilmiş şəkildir. Ancaq bunlardan daha maraqlısı bu gün də Şəkidə yaşayan qədim türk adlarıdır. Belə adlardan biri – Urğuz haqqında mən əvvəllər yazmışdım və qeyd etmişdim ki, bu “ər oğuz”un azacıq dəyişilmiş şəkildir (El sözü-el hikməti – “Ədəbiyyat qəzeti”, 20 avqust 1999-su il, □32). “Şəki folkloru”nun birinci cildinə yazdığı çox qiymətli müqəddimədə ustad Yaşar Qarayev Dədə Qorqud ruhlu daha bir adı xatırladır: Tangiz (s.10). Qeyd etmək lazımdır ki, Şəkidə Dəniz oğlan adı da vardır. Lakin həm oğlan, həm də qız adı kimi Tangiz daha çox yayılmışdır.

Məlum olduğu kimi Azərbaycan türkləri qardaş və bacıların adlarının həmahəng olmasına xüsusi diqqət yetirirlər. İki bacıdan biri Almaz, digəri isə Solmaz olduğu kimi (zarafat: Almaz, Solmaz, Şəkidə belə qız olmaz), onlar Tangiz və Ruhangiz də ola bilərlər. Bu zaman adlardan birinin türk, digərinin isə fars mənşəli olmasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Əsas odur ki, həmin adlar özlərinin əsl, orijinalı (əgər belə demək mümkünsə) ilə müqayisədə fonetik dəyişikliyə uğramış, yəni şəkilləşmiş və həmahəng bir vəziyyətə düşmüşlər.

Misalların sayını artırmadan (hərçənd bu mümkün idi) onu demək istərdim ki, H.Əbdülhəlimovun ilk dəfə folklor toplularına gətirdiyi yuxarıda adı çəkilən bölmələr və o cümlədən “Az təsadüf olunan şəxs adları” bölməsi elm üçün zəngin material verir.

P.S. Şəkidə təsadüf olunan Zərdəş (Zərdüştlə səsləşir) kişi adı H.Əbdülhəlimovun 1998-ci ildə nəşr edilmiş “Şəki gülməcələri” kitabında nədənsə Zərdəş kimi getmişdir (s.190). Bu səhvdir.

V

Şəki aşıq sənəti ilə bağlı fikirlərimi qəsdən yazımın axırına saxladım. Əvvəla, bu çox başibəlalı bir mövzudur. İkincisi, iş elə gətirmişdir ki, Şəkidə aşıq yaradıcılığını araşdırmağa başlamazdan xeyli əvvəl mən Hüseyn Cavan, Əmrah Gülməmmədov, Hüseyn Saracli, Əkbər Cəfərov və s. nəhəng sənətkarlarla dostluq etmiş, onlardan öyrənmişdim. Şəki aşıqları barədə tədqiqata başlayanda artıq bu sahəyə gəlmə

deyildim, qəriblik hiss eləməirdim, həm də nə axtardığımı yaxşı bilirdim. Amma bununla belə özümü boşluğa atılmış kimi hiss edirdim.

* * *

1980-cı ilin avqust günlərindən birində qədim Borçalıda aşığı sənətinin azmanı Əmrah Gülməmmədovun evində ustadla üz-üzə oturmuşuq. Neçə saatdır ki, işləyirik. Kərəm havalarını, Koroğlu havalarını lentə yazmışıq. İrəlində hələ xeyli iş var. Əmrah dayı sazı köksündən düşürür, sanki öz-özünə danışır:

– Nələr getdi, nələr getdi . . . sonra səsini qaldırır: - Ay uşaq, çörək gətirin.

Böyük Ustadın bu “nələr getdi”si illər ötdükcə qulağımda daha tez-tez səslənir. Əgər diqqət etsək görərik ki, bizdə aşığı sənətinin az-çox öyrənilən qütbü Göyçə qütübüdür. Bunun da səbəbi var. XX əsrdə alimləri üzlerini Göyçəyə tutmağa sövq edən bir tərəfdən aşığı Ələsgərin gur işığı olub, ikinci tərəfdən isə bu torpağın aşığı sənətini araşdıranlar əsasən elə göyçəlilər özləri olublar və nə yaxşı ki, olublar. Öyrəndiyimiz qaldı bizə, itirdiyimiz isə bizdən getdi.

XX əsrin ikinci yarısında Qafqaz Azərbaycanında ən çox məşhur olan aşığılar bəlkə də Borçalı sənətkarlarıdır: Əmrah Gülməmmədov, Hüseyin Saraçlı, Kamandar Əfəndiyev və s... Həmin məşhurluq onlara göstərilən xüsusi qayğı ilə yox, onların yüksək sənəti və tez-tez Bakıya dəvət olunması, kütləvi çıxışları ilə bağlı olub. Ancaq bütövlükdə Borçalı aşığı məktəbinin öyrənilməsi hələ də qeyri-qənaətbəxşdir və qarşıda duran ən böyük problemlərdən biridir. Bu sahədə kim nə iş görübsə sağ olsun, amma problem öz yerində qalmaqdadır.

Əgər biz Göyçə aşığılarının arayıb-axtarılmasını tam hesab etmiriksə, Borçalı sənətkarlarının öyrənilməsini qənaətbəxş saymırıqsa, Şəki aşığı sənətinin tədqiqi barədə nə deyə bilərik? Heç nə! Deməyə söz yoxdur.

XX əsrin ikinci yarısında, aşığışünaslığın fəallaşdığı bir dövrdə tədqiqatçıların gözü Şəki tərəfə baxmadı, sonra isə suallar qarşısında aciz qalan alimlərin pərdəarxası söhbətləri başlandı. Yəni Şəki muğama və qəzələ aşığı, aşığı sənətinə isə biganə olan tacirlər və zadəganlar diyarı kimi qələmə verildi. Bu isə görülməmiş iş bəraət qazandırmağın ən asan üsuludur.

Əlbəttə, Şəki əsrlər ərzində Azərbaycan şəhər mədəniyyətinin, professional saray incəsənətinin yaradıldığı və inkişaf etdirildiyi mərkəzlərdən biri olub. Elə yalnız XIX-XX əsrlərdə fəaliyyət göstərən nəhəng ədəbiyyatşünaslar Əbdülqəni Nuxəvi Xalisəqarızadə ilə Salman Mumtazın, yaxud misilsiz xanəndə Şəkili Ələsgərlə tarzən Əhməd bəyin adını xatırlamaqla Şəkiyə əruz və muğam möhürü vurmaq olar (yeri gəlmişkən qeyd edək ki, xatirələrində baş əydiyimiz müdriklərimiz Firudin bəy Köçərli ilə Salman Mumtazın gördüyü işlər nəzərə alınmazsa, bu gün Şəki şairləri haqqında sadə oxucunun əli çatacaq bircə kitab belə yoxdur). Ancaq bununla belə unutmamaq olmasın ki, əvvəla Şəki yalnız şəhərdən ibarət deyil, onun kəndləri də var. İkincisi isə həqiqət belədir ki, nəinki Şəkinin kəndlərində, hətta şəhərin özündə də klassik aşığı sənətinin güclü nümayəndələri olmuşdur və sayca çox olmasa da indi də vardır.

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi XX əsrin ikinci yarısında tədqiqatlarda Şəkinin aşığı sənətindən söhbət getmirdi, əlbəttə, Molla Cümə istisna olmaqla. Məni həmişə təbii bir sual düşündürürdü: - Molla Cümə kimi qüdrətli bir sənətkar yoxdan var ola bilməzdi, şübhəsiz ki, onu yetirən zəmin olmalı idi. O da məlumdur ki, aşığı xalqla bağlıdır, çörəyini xalqdan qazanır. Deməli Molla Cümənin fəaliyyəti və məşhurlaşması üçün öz kəndində və ümumiyyətlə Şəki ərazisində aşığı sənətinə rəğbət bəsləyən ən-ənəvi dinləyici kütləsi olmalı idi. Və nəhayət meydana gələn, yetişən, zirvələşən və məşhurlaşan Molla Cümə səssiz-soraqsız, izsiz-ləpirsiz dünyadan köçə bilməzdi. Mütləq onun ardıcılı olmalı idi. Bəs hanı bu sələflər və xələflər?

Başqa bir düşündürücü fakt da vardı. Bu XVIII əsrin ikinci yarısında Şəkinin Daşbulaq kəndində doğulmuş və 1845-ci ildə orada vəfat etmiş, şerlərini Azərbaycan türk dilində yaradan aşığı Doni idi. “Gödək Donu” havasını da ona aid edirdilər. Aşığı Doninin şerlərini ilk dəfə Salman Mümtaz 1935-ci ildə “El şairləri” kitabında çap etdirmişdir. Aşığı sənətinin görkəmli tədqiqatçısı və bilicisi Sədnik Paşayev 1968-ci ildə Daşbulaq kəndində aşığı Doninin qəbir daşını tapmış və o vaxt “Şəki fəhləsi” qəzetində bu barədə məqalə dərc etdirmiş, həmçinin yerli radio ilə çıxış etmişdir. 1975-ci ildə isə S.Paşayev aşığı Doninin əldə olan şerlərini özünün tərtib etdiyi “Erməni aşığılarının Azərbaycanca şerləri” kitabına (“Hayastan” nəşriyyatı, Yerevan – 1975, səh.23-27) daxil etmişdir. Deməli, aşığı sənəti Şəki ərazisində çox yüksək səviyyədə yayılan və sevilən bir sənət imiş ki, nəticədə həmin ərazidə hətta Azərbaycan türk dilində şerlər qoşan, çalıb oxuyan erməni aşığı da meydana gəlmişdir və çox güman ki, o tək olmamışdır.

Və nəhayət onu da fikirləşirdim ki, əvvəla

On havayla girmə mənlə meydana.

Mənim üçün əlli cürə hava tap – deyər rəqibinə musiqi ustalığında meydan oxuyan Molla Cümənin repertuarında mükəmməl bildiyi qədim aşiq havaları ilə yanaşı özünün də melodiyaları olmamış deyildi. İkincisi, bu havalar hər halda maraqlı musiqi formasına malik olmalı idi. Çünki aşığın yaradıcılığında başqa sənətkarlarda rast gəlmədiyimiz orijinal poetik formalara tuş oluruq. Molla Cümə yalnız şer qoşmurdu, həm də onları çaldığı sazın müşayiəti ilə oxuyurdu. Deməli, bu şerlərin quruluşu saz havalarının da quruluşuna təsir etməli idi. Sonrakı axtarışlar bütün gümanlarımızı doğrultdu.

* * *

Aşıqlara gedən yolu mənə zurnaçılar göstərdilər.

Keçən əsrin 70-ci illərində Şəki zurnaçılarının ifasını lentə alarkən (həm şəhərdə, həm də kəndlərdə) onların repertuarında tez-tez klassik aşiq havalarına rast gəlirdim və bu özü də çox şeydən (məsələn, zurnaçıların və aşıqların toylarda bərabər çıxış etməsindən və bir-birindən bəhrələnməsindən) xəbər verirdi. Bir dəfə (daha dəqiqi 1983-cü ilin 5 avqustunda) Şəki zurnaçılarının ağsaqqalı və müəllimi Həbibullah Cəfərov (1896-1987) mənə tanış olmadığım bir hava çaldı və dedi ki, bu Molla Cümənin “Sərçələr” havasıdır. Əlbəttə, anlamaq çətin deyildi ki, həmin ad poetik mətnlə bağlıdır (əgər səhv etməmişəm aşığın “Sərçələr” qoşması onda hələ çap olunmamışdı, hər halda mənə məlum deyildi), əslində isə havanın öz adı olmalıdır. Üç həftə sonra – 28 avqustda isə Baş Layısqı kəndində zurnaçı Ramazan Abdullayevin çaldığı “Molla Cümə müxəmməsi”ni dinlədim. Beləliklə, zurnaçıların çaldığı havalar məni Molla Cümə havalarını və ümumiyyətlə Şəki aşıqlarını və onların yaratdıqlarını axtarmağa ruhlandırdı. Hansı bir səs isə pıçıldayırdı: “Hələ hər şey itirilməyib”. Axtarışların iki mənbəyi ola bilərdi: bir tərəfdən canlı şahidlər, musiqiçilər və digər tərəfdən – ələgəlməsi mümkün ola biləcək sənədlər. Əvvəlcə sənədlər barədə.

Sorğu-sual zamanı kimdənsə eşitmişdim ki, müharibədən qabaq aşıqlar qurultayına Şəkidən nümayəndələr getmişdir. Böyük bir ümidim olmasa da “gəzən ayağa daş dəyər” fikri ilə XX əsrin 30-cu illərində latın qrafikası ilə buraxılan “Nuxa işçisi” qəzetinin saylarını nəzərdən keçirməyə başladım və... əvvəlcə gözlərimə inanmadım. Qəzetlər Şəkidə tam həyatla yaşayan aşiq sənətinin bütöv mənzərəsini yaradırdılar. Aydın oldu ki, həmin illərdə aşiq sənəti Şəki şəhərində və kəndlərdə möhkəm mövqə tutmuş və çoxlu aşıqlar fəaliyyət göstərmişdir: şəhərin Dodu hissəsində aşiq Paşa və Qışlaq hissəsində aşiq Kərim, Cəfərabad kəndində aşiq Müğüm, Baş Layısqı kəndində aşiq Əhməd və aşiq Məhəmməd, Aşağı Layısqı kəndində aşiq Əhməd, Daşbulaq kəndində aşiq Şamil, Baş Göynük kəndində aşiq Camal və aşiq Əhməd, Biləcik kəndində aşiq Musa, Şin kəndində aşiq Güləhməd, Şabalıd kəndində aşiq Əhməd və s...

Qeyd edim ki, adları çəkilən sənətkarlar Şəki aşıqlarını bütövlüklə təmsil etməzlər. Onlar şəhər tədbirlərində tez-tez iştirak edənlər, şerləri “Nuxa işçisi” qəzetində çap olunanlardır. Əslində isə Şəkidə aşıqlar qat-qat çox olmuşlar. Bu aşıqlardan biri – yuxarıda adı çəkilən aşiq Müğüm şəkili deyil. O, Şəkiyə Göycə mahalından gəlmiş, öz sənətini işlətmək üçün burada da gözəl mühit olduğunu görmüş, Cəfərabad kəndində evlənmiş və az savadlı olmasına baxmayaraq bacarıqlı bir adam kimi kolxoz sədri vəzifəsində də işləmişdir. Tanınmış cəfərabadlı zurnaçı Məmməd Məmmədov aşiq Müğümün oğludur.

Məlum olduğu kimi 1938-ci ilin mart ayında Bakıda Azərbaycan aşıqlarının ikinci qurultayı keçirilmişdir. Qurultayqabağı Şəkidə də müəyyən hazırlıq işləri aparılmışdır. 1938-ci il yanvar ayının 13-də gündüz saat 12-də Nuxa Şəhər Sovetində Nuxa rayonu aşıqlarının, Nuxa sovet yazıçıları ilə birlikdə müşavirəsi çağırılmışdır. Bu barədə “Nuxa işçisi” qəzeti (10 yanvar 1938-ci il, № 8 və 12 yanvar, 1938-ci il № 10) bildiriş dərc etmiş, müşavirədə iştirak etməli olan aşıqların və yazıçıların adlarını göstərmişdir (qəzet səhv olaraq II qurultay əvəzinə I qurultay yazır; güman ki, bu texniki xətdir).

M.Süleymanlının “Nuxa aşıqlarının konferensiyası” adlı məqaləsindən məlum olur ki, qurultaya az qalmış, mart ayının 4-də partiya maarifi evində Azərbaycan aşıqlarının respublika qurultayına hazırlıq mənasibətilə Nuxanın bütün aşıqlarının (!-F.Ç.) sovet yazıçıları və ədəbiyyat müəllimləri ilə birlikdə təntənəli konferensiyası olmuşdur. Konferensiyada sovet yazıçısı və Azərbaycan incəsənət işləri idarəsinin nümayəndəsi Abdulla Faruq yoldaşın el ədəbiyyatının mənşəyi, Stalin epoxasında aşıqların mövqeyi və respublika aşıqlar qurultayına hazırlıq haqqında geniş və dolu məzmunlu məruzəsi eşidilmişdir (“Nuxa işçisi”, 10 mart, 1938-ci il, № 57).

A.Faruqun məruzəsindən sonra Şəki aşıqları, yazıçılar və ədəbiyyat müəllimləri çıxış etmişlər və göstərmişlər ki, “rayonumuzda aşıqlar çoxdur (!-F.Ç.). Lakin onlarla heç bir əməli iş aparılmır. İstər rayon incəsənət işləri müvəkkili, istər Nuxa sovet yazıçıları və istərsə də ədəbiyyat müəllimləri aşıqların yaradıcılıqlarının artmasına, onların siyasi və texniki biliklərinin yüksəlməsinə yaxından fikir vermirlər. Ona görədir ki, bəzi aşıqlar hələ də savadsızdırlar.

Nuxada respublika aşıqlar qurultayına hazırlıq işləri də qənaətbəxş deyildir. Heç olmazsa indiyə qədər aşıqların bir neçə dəfə toplanışını çağırıb orada onların şəxsi yaradıcılıq nümunələrini nümayiş etdirmək lazım idi ki, bu da hələ olmamışdır“ (Yenə orada). Camal Qədirlilə adlı natiq demişdir: “Vaxtı ilə şəhər partiya komitəsində əyləmiş xalq düşmənləri Cuvarlinski, Soltanov və keçmiş şəhər soveti sədri Abdullayev incəsənət işlərində pozğunçuluq yaratmışlar. Xüsusilə aşıqlara qarşı əhvedilməz bürokrat əlaqə bəsləmişlərdir. Onlar aşıqların tez-tez müşavirələrini çağırmağa, onlarla geniş iş aparmağa qətiyyətlə əhəmiyyət verməmişlərdir.

Hələ Cuvarlinskiyə məsləkdaşı, işə olunmuş düşmən Ələşraf İsmayilov həmişə aşıqları ruhdan salmış, onları incitmiş və min bəhanə ilə aşıqların başına fırladaqlar açmışdır. Bu həyasız adam “əsərlərinizi çap etdirəcəyəm“ deyə dəfələrlə aşıqlarımızın yazılarını toplamış və onları öz evinə yığıb saxlamışdır.

İndi biz rayonumuzdakı aşıqlar arasında səmərəli iş aparmaq üçün bütün qüvvələrimizi səfərbərliyə almalıyıq, tez-tez aşıqların şəxsi fəaliyyət gecələrini keçirməli, onları xalqımıza daha da yaxınlaşdırmalıyıq. Hər şeydən qabaq başqa rayon aşıqları ilə onların görüşlərini təşkil etməyi bir vəzifə kimi qarşıya qoymalıyıq. Bu gün məşhur, yaxşı və talantlı aşıqlarımızı respublika qurultayına göndərməliyik və sairə“ (Yenə orada).

Nəhayət məqalənin son parçasını təqdim edirik: “Çıxışlardan sonra Azərbaycan aşıqlarının respublika qurultayına seçgilər başlanmış və bu qurultaya aşıq Şamil, layısqılı Əhməd, aşıq Paşa, şabalıdlı Əhməd, aşıq Müğüm yoldaşlar bir səsle deleqat seçilmişlərdir.

Məruzə və seçkilərdən sonra aşıqlarla aparılacaq işi yaxşılaşdırmaq məqsədilə konferensiya konkret və işgüzar qərar qəbul etmişdir.

Rəsmi hissə bitdikdən sonra isə aşıqlar və sovet yazıçıları öz əsərlərini oxumuşlardır“ (Yenə orada).

Əlbəttə, mən M.Süleymanlının Şəki aşıq sənəti barəsində qiymətli məlumat verən məqaləsindən götürdüyüm parçaları öz sözlərimlə söyləyəm, müəyyən adları və sözləri buraxa bilərədim. Ancaq belə etmədim. Çünki bu məqalə öz zamanının, o müdhiş 30-cu illərin abu-havasını əks etdirir. Konfransın tezislərinə diqqət edin: Stalin epoxasında aşıqların mövqeyi; aşıqlar arasında səmərəli iş aparmaq; aşıqları xalqa daha da yaxınlaşdırmaq.

Xalqın özündən doğan aşığı xalqa yaxınlaşdırmaq nə deməkdir? Yaxud aşıqlar arasında aparılmalı olan “səmərəli“ iş nədən ibarətdir? Həmin fikirlərin arxasında nələr durduğu yaşlı və orta nəslə gün kimi aydın olsa da gənc nəslə qaranlıq qala bilər. Məna birdir: aşıq bütün varlığı ilə hakim-kommunist ideologiyasına xidmət etməlidir. Etməsə qoy özündən küssün (məşhur şirvanlı aşıq Bilalın “xalq düşməni“ kimi həbs olunduğunu xatırlayaq). “Nuxa işçisi“ndə verilən başqa bir yazıda söhbət Azərbaycan sovet yazıçıları ittifaqı Nuxa filialının idarə heyətinin 1938-ci il fevralın 3-də keçirilmiş iclasından, burada nəzərdə tutulan digər tədbirlərlə yanaşı sovet yazıçılarının “aşıqlara təhkim edilməsindən“ gedir (6 fevral, 1938, □30). Göründüyü kimi əsrlər boyu ancaq qəlbinin səsinə şərə çevirən aşıq, indi tələb olunanı yazmalı idi. O dövrün “Nuxa işçisi“ qəzetinin saylarında aşıq Əhməd (Baş Layısqı), aşıq Musa (Biləcik), aşıq Müğüm (Cəfərabad), aşıq Şamil (Daşbulaq) və s. sənətkarların Lenin, Stalin, Vorosilov, sosializm, kommunizm yolu, sovet ölkəsi, “qızıl“ordu barədə şerləri dərc edilmişdir. (Qeyd edim ki, bu sırada göyçəli aşıq Məmmədinin də din əleyhinə şeri vardır. Görünür ki, Şəki və Göyçə aşıqları arasında əlaqələr və yaxınlıqlar mövcud olmuşdur). Hiss olunur ki, bunlar el demişkən “boğazdan yuxarı“ yazılan, ürəkdən gəlməyən şerlərdir. Çünki Molla Cümə ilə əl verib görüşən, səsinə, sözünü yaddaşlarında ömürlük saxlayan 30-cu illərin aşıqları böyük ustadın XI qırmızı ordunun əsgərlərinin qılıncı ilə doğrandığını unutmamış-

dılar və unuda da bilməzdilər. Ancaq tələb olunanı yazmağa məcbur idilər. İş burasındadır ki, Şəki aşıqlarının lirikası bir tərəfə dursun, hətta tələblə yazılan şerləri də XX əsrin ikinci yarısında buraxılan “Aşığın sözü“, “Xalqın səsi“ kimi kommunist ideyalı məcmuələrə düşməmişdir. Siyasi qoşqular şübhəsiz ki, Şəki aşıqlarının poetik yaradıcılığının cüzi bir hissəsini təşkil edir və onların digər mövzularda çoxlu şerləri olmuşdur. Həmin şerlər toplanmalıdır.*

Mən mətləbi uzatmadan, digər mənbələrə əl atmadan demək istəyirəm ki, keçən əsrin 30-cu illərinin mətbuatından gətirdiyim yuxarıdakı faktlar (bunların üstünə 1938-ci ildə Molla Cümənin şagirdi aşıq Əhməddən yazılan və 2000-si ildə “Şəki folkloru“nun 1-ci cildinə daxil edilən çox maraqlı dastanları da gəlməklə) “aşıqsız Şəki“ mifinin dağılması üçün kifayətdir. Qalır işləmək, yəni Molla Cümənin sələflərini və xələflərini tədricən tapıb üzə çıxarmaq, onların əsərlərini toplamaq. Bu işdə kənd ziyalılarının çox böyük rolu ola bilər və olmalıdır.

* Molla Cümənin öldürülməsi xalq arasında müxtəlif şəkildə söylənir. Mövlud Yərəhmədov yazır: “Molla Cümə 1920-ci ildə, təxminən may ayının 20-də, ömrünün 66-cı ilində təsadüfi bir yanlışlıq nəticəsində öldürülmüşdür.” (Molla Cümə, “Seçilmiş əsərləri”, Üç cild. Birinci cild. Toplayan, transliterasiya və tərtib edən, ön söz, izahat, qeyd və lüğətin müəllifi Mövlud Yərəhmədov. Bakı-2000, səh.18). Alimin hansı “Təsadüfi yanlışlığı” nəzərdə tutduğunu bilmirik. Ancaq el içindəki söhbətlərdən biri belədir ki, güya XI ordunun əsgərləri dumanlı havada uzaqda gedən aşığı tanımamış, çiyindəki sazı tufəng bilməmiş və onu güllə ilə vurmuşlar. M.Yərəhmədov bəlkə həmin “yanlışlığı” nəzərdə tutur? Bizcə bu bolşeviklərin sonrakı bəraətqazandırıcı uydurmasıdır.

Söylənən digər versiya belədir ki, böyük fiziki qüvvəyə malik olan Molla Cümə qadına sataşmaq istəyən “qızıl” əsgəri” möhkəm əzişdirmişdi; əsgərlər axşam aşığı evdən çıxarıb qətlə yetirmişdilər.

Paşa Əfəndiyev aşığın öldürülməsi barədə daha ətraflı yazır və topladığı məlumat əsasında göstərir ki, Molla Cüməni və onun digər mötəbər həmkəndlilərini qətlə yetirən Şəkinin (əslində Qaxın – F.Ç.) Səbətli kəndinin erməniləri olmuşlar. Onlar ordu sıralarına da soxula bilməmişdilər. (Bax : Molla Cümə, əsərləri. Toplayıb yazıya alanı və tərtib edən Paşa Əfəndiyev, Bakı-1995, səh. 454-455). Hazırkı kitabın toplayıcısı və tərtibçisi H.Əbdülhəlimovun əldə etdiyi bilgilər də P.Əfəndiyevin yazdıqlarını təsdiq edir və tamamlayır. Şəkinin Baqqal kəndinin (Layisqiyə qonşudur- F.Ç.) sakini Təslim Abdurahmanovun tədqiqatçıya dediyinə görə aşığı öldürən erməninin adı Dünyandır, özü də Qaxın Səbətli kəndindəndir.

Hər halda aydın olan bir şeydir: böyük sənətkar erməni və bolşevik məkrinin qurbanı olmuşdur.

Bir qəddər də Şəki aşıq sənətinin canlı nümayəndələri, bu sənətin müasir daşıyıcıları barədə.

“Nuxa işçisi” qəzetinin 2 oktyabr 1938-ci il tarixli 227-ci nömrəsinin 4-cü səhifəsində bir fotosəkil verilib. Burada əlində saz tutmuş yeddi aşıq və bir balabançı təsvir olunub. Aşıqlardan biri cavan, qalanları ortayaşlı və çoxyaşlıdır. Şəkin altında bu sözlər yazılıb: “Nuxa rayonu aşıqları Böyük Oktyabrın XXI illiyinə hazırlaşirlar. Şəkildə rayonun aşıqları”. Şəkli görəndə ağıma gələn ilk fikir bu oldu: - Görəsən həmin sənətkarlardan sağ qalanlar varmı?

1980-cı illərin əvvəllərində mən Şəki aşıqlarını axtarmağa başlayanda həmin suala cavab tapa bilmədim. Ancaq Şəki kəndlərində bir sıra aşıqlarla tanış ola bildim və onların çalıb-oxumasını maqnitafon lentinə köçürdüm. 1983-cü ilin avqustunda Kiçik Dəhnə kəndində aşıq Musa İsmayilovun ifa etdiyi havaları yazdım. Elə həmin ayda həmin kənddə digər bir sənətkarın – aşıq Mikayıl Ağakışiyevin geniş repertuarını və təmkinli ifasını lentə aldım. Yenə də 1983-cü ilin avqustunda Şəkinin tamamilə başqa bir qanadında, Molla Cümənin vətəni Baş Layisqiyə qonşu olan Baş Göynük kəndində aşıq İsmayıl Allahverdiyevlə görüşdüm (və bu görüş sonradan dostluğa çevrildi). İsmayıl dayıya qulaq asdıqca düşünürdüm: - Necə olub ki, təbiətin aşıq üçün vacib olan bütün cəhətləri – uca boyu, mərdənə və müdrək çöhrəni, olduqca gözəl səsi, klassik biçimlərə tam uyğun gələn ciddi çalğı üslubunu və ədəb-ərkanı bəxş etdiyi bu ustad sənətkar layiq olduğu məşhurluğu qazana bilməyib?

Aşıq İsmayılın diqqətəlayiq ustadnamələri və lirik şerləri vardır. Çox sonralar mən “Şəki fəhləsi” qəzetində bu gözəl sənətkar haqqında kiçik də olsa bir məqalə dərc etdirdim (15 sentyabr, 1988-ci il, □111). Onu da xatırladım ki, Molla Cümənin ilk dəfə zurnaçı H.Cəfərovdan “Sərçələr” adı ilə eşitdiyim havasını vokal-instrumental şəkildə aşıq İsmayılın ifasında tapdım.

1970-80-cı illərdə Gəncədə dəfələrlə qonağı olduğum prof. Sədnik Paşayev mənim Şəki aşıqları ilə maraqlandığımdan xəbər tutunca dedi: – Sənə lazım olanlardan birincisi elə Baş Layisqiyədən olan aşıq Siracdır, onunla görüş.

Aşıq Siracla ilk görüşüm 1984-cü ilin iyun ayında oldu. O, aşıq poeziyasının bütün formalarında gözəl şerlər qoşan, bütün aşıq havalarını mükəmməl şəkildə çalıb oxuyan nadir bir sənətkar, həm də aşıqlar arasında adı hörmətlə çəkilən mahir bir sazbənddir. Aşıq Siracın düzəltdiyi sazları görəndə istər-istəməz Şəkiddə tez-tez işlənən “Sazı verdim sazbəndə, sazbənd sazı sazdasın” yanılmacı yadıma düşdü. Elə bil “sazı sazlamaq” ifadəsi Sirac üçün deyilmişdi. Ustad aşıq Siracın ifasında bir tərəfdən Şəki aşıqlarına və şəxsən Molla Cüməyə, digər tərəfdən isə Şəki ilə sıx əlaqədə olan, azərbaycanca çalıb oxuyan Dağıstan aşıqlarına və o cümlədən məşhur aşıq Rəcəbə aid olan nadir havaları lentə yazdım.

Əlbəttə, istər aşıq İsmayıl, istərsədə aşıq Sirac haqqında geniş söhbət açılmağa layiq olan qocaman ustadlardır. Əgər qismət olarsa gələcəkdə onların yaradıcılığı barəsində ətraflı yazmaq fikrindəyəm.

Azərbaycan dinləyiciləri müğənni Baba Mirzəyevin ifasında Molla Cümənin “Bala gəlin” mahnısını çox eşidiblər. Həmin nümunənin müğənniyə bəstəkar Şahid Əbdülkərimov tərəfindən verildiyini öyrəndim. Ş.Əbdülkərimov isə onu şəkili Sadəddindən götürdüyünü söylədi. Rəhimov Sadəddin Nizaməddin oğlu ilə 1985-ci il dekabrın 13-də görüşə bildim. O ədəbiyyatşünasdır, heç vaxt aşıqlıq etməyib. Ancaq Molla Cüməyə aid olan bir sıra havaları (o cümlədən yuxarıda adı çəkilən “Bala gəlin”) yaxşı bilir. S.Rəhimovun oxumasını lentə aldım.

Şəkiddə aşıq sənətindən danışarkən son otuz ildə şəhərdə coşqun fəaliyyət göstərən aşıq Sakit Qurbanovun adını çəkməmək mümkün deyil. Əgər belə demək mümkünsə Sakit bu gün Şəkiddə aşıq

sənətinin bayraqlarıdır. Doğrudur, o, sənət dərslərini böyük aşiq Şəmşirdən alıb, ancaq Şəki aşıqlarının irsindən də bəhrələnmişdir. Təəssüf olunası hal bircə odur ki, vaxtilə aşiq Sakitin təşkil etdiyi “Cümə” ansamblı indi fəalliyət göstərmir (1984-cü ilin avqustunda həmin ansamblın ifasında müəyyən havaları lentə köçürmüşəm).

Şəki aşiq sənətinin tədqiqinə mən gec (yuxarıda göstərdiyim kimi keçən əsrin 80-ci illərinin əvvəllərində) başlamışam. O, vaxta qədər çox şey itmişdi. Məlum oldu ki, bu işə cəməsi 10-15 il əvvəl başlansaydı hələ bəzi ustad aşıqları sağ-salamat görmək, onlarla söhbət etmək olardı. Bu gecikməyə mənim yaşım, yaşlı tədqiqatçıların isə biganəliyi səbəb oldu.

XX əsrin ikinci yarısında Şəkidə aşiq sənətinin zəifləməsinin bir sıra obyektiv səbəbləri olmuşdur. Əvvəla, qocaman aşıqlar müharibə vaxtı və müharibədən sonrakı illərdə təcridən dünyalarını dəyişmişlər.

İkincisi, əsrlər boyu Şəki şəhərində mövcud olan və inkişaf edən muğam sənətinin nümayəndələri – xanəndə və sazəndələr kəndlərə daha tez-tez dəvət olunmağa başlamış, ən-ənəvi aşiq dinləyicisinin diqqətini getdikcə daha çox cəlb etmiş və beləliklə aşıqların dinləyici auditoriyasını daraltmışlar. 1950-60-cı illərdə qarmon və klarnetin, 1970-90-cı illərdə isə gitara və skripkanın bütün Azərbaycanda və o cümlədən Şəki şəhərində və kəndlərində geniş tətbiq olunması nəinki ən-ənəvi aşiq dinləyicisinin zövqünün korlanmasına, hətta muğam sənətində çoxlu cılız ifaçıların və bunların cılız zövqlü dinləyicilərinin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu məsələ xüsusi tədqiqat mövzusu ola bilər. Çox maraqlıdır ki, yalnız zurnaçılıq sənəti istər Şəki şəhərində, istərsə də Şəkinin kəndlərində öz mövqeyini möhkəm qoruyub saxlaya bilmişdir.

Mənim topladığım materiallar Şəkinin aşiq sənəti barədə ətraflı məlumat verir. Azərbaycan aşıqlarının ifasını yazarkən adətən mən hər bir havanı ayrı-ayrılıqda həm instrumental, həm də vokal-instrumental versiyada lentə alıram, çünki hər versiyanın öz tədqiqi əhəmiyyəti var. Şəki aşıqları ilə də bu cür işləmişəm. Mövzu ilə əlaqədar ətraflı təsvirləri başqa bir yazıya saxlayaraq bəzi əhəmiyyətli məsələləri nəzərə çatdırmaq istərdim.

1. Şəki aşıqlarının repertuarı Göyçə, Tovuz, Qazax, Borçalı aşıqlarında olduğu kimi əsasən bəlli klassik havalardan ibarət olmuşdur və indi də belədir. Əlavə olaraq bir sıra diqqətəlayiq yerli aşiq havaları meydana gəlmişdir.

2. Şəki aşıqları bir qayda olaraq tək sazla çalıb oxumuşlar (indi də belədir) və balabanı öz yanlarına az-az hallarda (uzun müddətli toylarda) qoşmuşlar.

3. Azərbaycan türk dilində çalıb oxuyan Dağıstan aşıqlarının mənəvi dayağı və sənət mərkəzi Şəki olmuşdur.

4. Azərbaycan türk dilində çalıb oxuyan Dağıstan aşıqlarının adı ilə bağlı olan havalər Şəki aşıqlarının da repertuarına daxil olmuşdur və XX əsrin 70-80-ci illərində bunlardan bəzilərinə yazı bildik.

Şəki aşıqları barəsində heç də tam olmayan hazırkı qeydlərimlə mən ancaq gizli (daha doğrusu – gözədən uzaq düşmüş) bir xəzinənin üstündən örtüyü qaldırdım. Qalır bu xəzinəni üzə çıxarmaq və xalqın malı etmək.

* * *

Böyük alim Üzeyir Hacıbəyov 1925-ci ildə “Azərbaycan musiqi həyatına bir nəzər” adlı məqalə çap etdirmişdi. Mən də şagird-nəvə kimi varislik hüququmdan istifadə edərək (Ü.Hacıbəyovun sevimli şagirdləri və əsil davamçıları bəstəkar Səid Rüstəmov və musiqişünas prof. Məmmədsaleh İsmayılov mənim əziz müəllimlərim olmuşlar) öz məqaləmin adını bəstəkarın məqaləsinin adından iqtibas etdim. Ancaq bu iqtibas yalnız rəmzi xarakter daşımır. Ü.Hacıbəyov həmin məqalədə Azərbaycan xalq musiqisi üzrə qoyduğu məsələlərə sonralar təkrar-təkrar qayıtmış, onların hərtərəfli nəzəri təhlilini vermişdir. Mən də gələcəkdə Şəki folkloru məsələlərinə yenə qayıtmaq ümidi ilə bu yazıma nöqtə qoyuram.

Yazıma nöqtə qoydum və gözümdə onu Vətənə aparacaq yollar canlandı. Qulağıma Firuzə nənəmin səsi gəldi:

Əzzim yola baxmaxdan,
Sağa, sola baxmaxdan,
Nə sən yoldan əskiy ol,
Nə mən yola baxmaxdan.

Sonra xanəndə Əbdürrəşidin nəğməsini eşitdim:

*Yar mənə göndərib üç alma,
Gedirsən Bakıya, çox qalma . . .*

Bir də qərib bir şəkilinin səsi gəldi:

Sənə qurban olum Şəkinin yolu . . .

*FAİQ ÇƏLƏBİ,
Şəki – Sankt-Peterburq
Mart-aprel, 2002.*

NƏHRƏM OL!

Nəhrəm ol, nəhrəm ol,
Öyümə qonax gəlirdi,
Aşım yavan qalırdı,

Nəhrəm ol, nəhrəm ol,
Təzə yağı tapmıram,
Köhnə yağı qıymıram,
Nəhrəm ol, nəhrəm ol.

KÖPƏK

Barxanada baş köpək,
Təpələrdən aş köpək,
Boz qurdun yağısı,
Çobana qardaş köpək.

TÜTƏK

Sürünü haylar tütək,
Eli haraylar tütək.
Çobana yol yoldaşı,
İtdəri bağlar tütək.

SÜRÜ

Ağ sürü, qara sürü,
Gedirsən hara, sürü?
Qışda qışlax yerinə,
Yayda yaylağa sürü.

HOLAVARLAR

Budur gəldi axşam bazarı,
Qoy çıxsın canın azarı
Ho-ho öküz ...

Yoxuşda n r k lim,
İmana g l k lim,
Qaşqaçanı  ıx baŗa,
Sonra dinc l k lim.

Öküz- k z xan  k z,
Boynu qızıl qan öküz.
 ek  ayır  em nn n,
Saa can qurban  k z.

Ağrın alım, ağ dana,
Dərisi dolu yağ dana.
Bal olmasın,yağ olsun,
 yd kil r sağ olsun.

Ağ quyruq g l amandı,
Yemin arpa -samandı,
Tez ol Őumu qurtulax,
Xıŗ ucu davandadı.

SAYAÇI SÖZLƏR

Qoyun diy r: k r m n m,
Hər qapıdan girm r m.
Girdiyim qapıları
Var d yl tsiz görmürəm.

II. MÖVSÜM M  RASİML ƏRİ İL Ə BAĞLI NƏƏĞMƏƏLƏƏR

I QODU – QODU'

Qodu-qodu dursana,
 m ç ni doldursana,
Qodunun payını vers n ,
Qodunu yola salsana.

Verənin oğlu olsun,
Vermiy nin qızı olsun,
Adı da Fatma olsun
Qaşdarı çatma olsun
O da  atdiyif  ls n.

Qodu batdı palçığa,
Qarmaladım,  ıxartdım,
Qızıl qaya divinn n,
Qırmızı gün  ıxartdım
Qodu-qodu dursana,
Qodiy  salam vers n .

II QODU - QODU

Qodu, qodu dursana!
Çömçəni doldursana!
Qodunu yola salsana!
Allah! Allah! (xorla)

Qodu palçıxa batmışti;
Qarmaladım, çıxartdım,
Qızıl qaya dibindən
Bir qırmızı gün çıxartdım.
Allah! Allah! (xorla)
Qaratoyuq qanadı
Kim vurdu, kim sanadı?
Eşik-eşik gəzəndə
Baldırımı it daladı.
Allah! Allah! (xorla)

Dağda dana bəyirdi,
Yengə ona yüyürdü;
Yengə ona çatıncan,
Gəlin bir oqlan qayırdı.
Allah! Allah! (xorla)

Verənin oğlu olsun,
Vermiyənin qızı olsun,
Adı Fatma olsun,
Qaşları çatma olsun,
O da çatdasın ölsün.
Allah! Allah! (xorla)

YAGIŞ

Yağış gəlir yağa-yağa,
Yarəb, yağa bizim bağa.
Yeri doyunca içirə,
Çəmən gələ düzə, dağa.

Ey aləmin canı yağış,
Yağ islat dünyanı, yağış
Hava hərdən gözəlləşər,
Açar çiçək, çəmən, meşə,
Yağmur yağıb günəş doğar,
Ey aləmin canı yağış,
Yağ, islat dünyanı yağış.

Yağdı yağışlar,
Ötüşdü quşdar.
Su aşdı, daşdı,

Qaraldı daşdar.
Dağda çobannar,
Qoyun sağannar.
Qaşdı yağışdan,
Durdu yatannar.

YAZ AÇILDI

Yaz açıldı, ay oğlan,
Binoşə bir yan açər.
Dağda maral çiçəyi,
Dalna qələnfır açər.
Ağ gülnən qızıl gül,
Qalamı birüydən açər.

BƏNÖVŞƏ

Qış çıxar açar yazı bənövşə,
Eyliyər bizə nazı bənövşə,
Hər gülün sərəfrazı bənövşə,
Aman, ay gülüm, bəsdərəm səni,
Dəstə bağliyif, iylərəm səni.

Novruzun gözəl zinətidir bu,
Allahın bizə şəfqətidir bu,
Adəm oğlunun adətidir bu,
Aman, ay gülüm, bəsdərəm səni,
Dəstə bağliyif iylərəm səni.

Yer ilə yeksan eliyir özün,
Görsədir bizə göy ala gözün.
Anliyən olmaz söhbətin, sözün,
Aman, ay gülüm, bəsdərəm səni,
Dəstə bağliyif iylərəm səni.

III. INAM VƏƏ ETİQADLA BAĞLI NƏƏĞMƏƏLƏƏR

SAÇ AĞA:

(Qızlar Saç hörərkən oxuyurlar – Parça)

Saç ağa davan çağırır,
Zalxanı qaban çağırır.

Ayda qarış-qarış,
İldə qulaş-qulaş.
Saç ağa, uzan ağa,
Səni davan çağırır.

BULUT GET, GÜN GƏL!

Bulut get, gün gəl,
Bulut get, gün gəl.
Keçal qızı öydə qoy,
Nazdı qızı gətir gəl.

Gün getdi su işmağa,
Qırmızı don bişmağa.
Bulut get, gün gəl,
Bulut get, gün gəl.

IV. BƏHSLƏR

ARANLA DAĞIN BƏHSİ

Dağ diyər:

Bulaq üstə qız-gəlinlər hənəklər,
Əmanətdir incə belə sənəklər.
Aran, səndə otlar arıq-axsaq inəklər.
Qəssaba satılan mallar məndədi.

Aran diyər:

Pambığı açanda bənzər ulduza,
Çəltiyim Tehrana, düyüm Təbrizə
Ovlan-ovlan otlarla məndədi.
Arx axandan axan sular xam bağlar
Qovğa düşsə el yığışar qan ağlar
Arı gələr çiçəyimdən şan bağlar
Pətəkdə kəsilən ballar məndədir.
Üç gün suda qalar toxumum,
Məndə əkilər qovun, qarpız axunu,
Məscidlərdə quran, kitab oxunu
İncil, Zəbur, Tövrat, Quran məndədir.

XÖRƏKLƏRİN BƏHSİ

Cümlə xörəklər yığıldı bir yerə,
Eylədilər bir-birinə məsxərə.
Bu dəmdə atıldı ortaya bozbaş
Dedi: xörəklər içrə mənəm baş
Soğanım var, noxudum var, ətim var,
Aləm bilir mənim nə ləzzətim var.
Bunu eşidəcək səbzə-qovurma,
Dedi: gəl, sən məni bunca qovurma
Allah kəssin sənə o ləzzətini
Allah kəssin soğanını, ətini.
Kiftə bozbaş bomba kimi partladı
Göyə çıxdı xörəklərin fəryadı
Kəllə-paça kəllə atdı şorbaya,
Al, payını dedi, sırtıx, bihəya.
Əriştə qayğanağa əl atdı,

Onu palaz kimi yerə uzatdı.
Göyə çıxdı xörəklərin fəryadı
Təmtəraqıla çörək çıxdı ortaya
Dedi: kimdi insanlara can verən?
Cəmi xörəklər dedi: sənsən çörək
Səni daim süfrəmizdə bol görək.

1. Dağlarda qar səsi var,
Yağıptı zirvəsi var.
Burda bir cavan ölüpdü-
Ellərinən yası var.
2. Qoy buna qardaş ağlasın,
Qoom-qardaş ağlasın;
Burda bir cavan ölüpdü:
Tamam dağ-daş ağlasın.
3. Yeri, yeri, şənə yeri!
Ziflərin sana yeri;
Yüz min aləm yığılsa,
Verməz bir ana yeri.
4. Anası yanar-ağlar,
Hərifi qanar-ağlar.
Ana diyipdi: “Göyərçin
Tabuta qonar - ağlar“.
5. Əzizim çay keçəndə,
Sən də gəl çay keçəndə;
Mən də səni qarğaram,
Günüm əffay keçəndə.
6. Mən səni el bilirdim,
Başında tel bilirdim,
Uca dağlar başında,
Qurumaz göl bilirdim.
7. Xoş gəldin, qonağımız!
Sizə qurban canımız;
Bizdən əhval soruşsan,
Budu əhvalımız.
8. Əzizim, gəldim sizə:
Qərib dimiyin bizə;
Qəribin bir canı var-

O da qurbandı sizə.

9. Bostanda tağım ağlar,
Basma, yarpağım ağlar;
Nə qədər sağam ağlaram,
Ölləm torpağım ağlar.
10. Gəl, gedax bu bulağa;
Su yerişər xoş bulağa.
Bir sən di, bir mən,
Tökək qan yaş bulağa.
11. Bişirim, aşım, səni
Töküm, qan yaşım, səni!
Götürüm, hara gedim,
Bəlalı başım, səni?
12. Əzizim, qaralıptı,
Yağıptı-qaralıptı;
Bacadan bir daş düştü:
Ocağım qaralıptı.
13. Mən səni hardan alım?
Giləni nardan alım;
Qocalar gətirməz,
bəzircənlər satmaz -
Mən səni hardan alım?
14. Köynəyin abı döğül,
Giymişən - abı döğül;
Sənin o cavan canın
Qara yerin babı döğül.

AĞLARAM

Dərdim çoxdur, təbib yoxdur söyləyim,
Qəhərlənib öz-özümə ağlaram.
Matəmdaram, sağ əlimnən iyləyim,
Torpaq başa, kül gözümə ağlaram.

Ağlaram bilən olmaz,
Göz yaşım silən olmaz.
Molla Cuma, dad çəkmə
Haraya gələn olmaz.

Neylərəm ol bağı özü bağbansız,
Süsənsiz, sünbülsüz, gülsüz, reyhansız,
Butasız, həmdəmsiz, İsmi Pünhansız
Ötən gecə-gündüzümə ağlaram.

Ağlayan yaş ağlıyar,
Gözünən qaş ağlıyar.

Cumanın dərдин duysa
Cigəri daş ađlıyar.

Molla Cuma gəzər gəzən elləri,
Bađlayıbdır yolun səhər yelləri,
Heykəldə yadigar duran telləri
Hərdən sürtüb mən yüzümə ađlaram.

Ađlaram, tellər ađlar,
Yaş təkər sellər ađlar.
Cumanın dərдин bilsə
Ölkələr, ellər ađlar.

AY VƏTƏN

Əzəl çıxar qolum gəldi dünyayə
Onnan bəri laldı dillər, ay vətən
Bađban idim meyvəsinnən dərmədim,
Soldu bađdan qızıl güllər, ay vətən.
Qolu sınımış həkim vermədi dərman,
Sözünə uydum mən də oldum naguman
Soldu gül yanaxlar, yarbayar zaman
Dar günümdü mənim halım, ay aman.

Əmi qızlar məhləyə ki, girdilər,
Nəzir öldü, meyitini gördülər,
Biri başa, biri dizə vurdular
Dünya tutdu vay şüvəni, ay vətən.

Qaynanam səs verdi ađlatdı daşı,
Axıtdı gözünən qaniylə yaşı
Titrədi mənim də ürəyimin başı,
Töküldü gözümə küllər, ay vətən.

Əlyavatdı Hüseynəm, dərd məni əzir
Dadıma yetirsin İlyas Xızır
Camaat yetişdi, gəlmədi Nəzir
Bəs niyə yolları bađladın, vətən.

AĐLASIN

Ay həzarat, mən tək insan öləndə,
Səs düşsün ölkəyə, ellər ađlasın
Nəfəs gedib, bədən viran qalanda
Yıđılsın dost-aşna, həm yer ađlasın.

Anam yox, bacım yox, etsin ah vayı
Yasım tutsun Almalıda Tükəzban
Şotavarda Leyli, Marsanda Reyhan
Tasmalıda ol Gülüzər ađlasın.

Cumaya yas tutsun Göynükdə Fatmət,
Talada Asiyət, Qımışda Əsmət
Qəmərdə Gülsənəm, Bazarda Əmnət,
Çobançöldə bircə Nigar ağlasın.

VI. XALQ İDMAN OYUNLARI İLƏƏ BAĞLI NƏƏĞMƏƏLƏƏR

İDMAN MƏRASİMİ ŞƏRQİLƏRİ

Ay ellərim səndə nə var,
Basma, basma tağları,
Saraldı yarpaqları,
Soldu gül yanaqları.

Nəqarət

Bala, bala,
Basma, basma tağları,
Saraldı yarpaqları.

OYUN NƏƏĞMƏLƏRİ

ƏVVƏLİDİ DƏHNƏLİ

Əvvəlidi dəhnəli,
İkincidə heş dəyməz
Üşdə zirəng keçəllər,
Dörddə qılınc əyəllər,
Beşdə Xanbabanın atını minəllər,
Atın qıçı sınıtdı,
Apardılar həkimə,
Həkim didi nə vecimə.

BƏNÖVŞƏ

Bənövşə,
Bəndürüm düşə,
Bizdən sizə kim düşə?
Adı gözəl, özü gözəl Firuzə.

VII. BAYRAMLARLA ƏLAQƏƏDAR NƏƏĞMƏLƏR

BU GÜN BAYRAMDI

Bu gün bayramdı,
Qatıx ayrandı,
Qoyun qurbandı,
Keçi çobandı.

GÜLÜŞ NƏĞMƏSİ

Xoş zarafat, şirin söz
Elimizdə qaydadır.
Atalar yaxşı deyib
Gülüş cana faydadır.

Nəqarət

Dövrümüz xoş keçir,
Bayramımız təzədi.
Şəkiddə gülüş günü
Ömrümüzü bəzədi.

Əgər insan şadlığın
Qədrini bilməsəydi
Bu dünya yaşamazdı
Sevinib gülməsəydi.

VIII. DEYİŞMƏLƏR

İKİ SEVGİLİNİN DEYİŞMƏSİ

Bir oğlan bir qızı sevir, lakin nə qədər çalışırsa da qızın razılığını ala bilmir.

O, qıza deyir: Süsən sənin, sünbül sənin, gül sənin,
Sən bir gülsən söhbətimi bil mənim,
Qiyamətdə yaxa sənin, əl mənim,
Əgər ilqarından dönsən ay gözəl.

Qız isə başqa oğlanı sevir.

Odur ki, deyir: Süsən mənim, sünbül mənim, gül mənim
Mən bir güləm söhbətimi bil mənim

Oğlan: Arpa əkərəm dərz olar,
Sözüm xana ərz olar,
Mən sevəni özgə alarsa
Ölüm mənə fərz olar.

Qız: Nə arpa əkərsən dərz olmaz,
Nə sözün xana ərz olmaz
Nə sən sevəni özgə aparmaz,
Nə ölüm sənə fərz olmaz.

QAYNANA (GƏLİNİN DİLİNDƏN)

Ay gaynana, qaynana
Damda dirək qaynana!
Şama külək qaynana!

Ođlu öyö gələndə,
Mənnən zirək qaynana!

Ay qaynana, qaynana,
Göza piçax qaynana,
Ođloo əlinnən aldım,
Çatda, bođul qaynana.

Dađlar başı işıqdır,
Süfrə dolu qaşıqdır,
Qaynanam məni sevməz,
Ođlu mənə aşiqdir.

GƏLİN VƏ QIZ

Gəlin gəlir, xan gəlir,
Evləri yıxan gəlir,
Əlində ülgüc, tiyə,
Başları qırخان gəlir.

Gəlin salatın gəlir,
Geyib xalatın gəlir.
Çıxıb ođlan seyrinə,
Alıb muradın gəlir.

Evimə ozan gəlibdir,
Yazanı pozan gəlibdir.
Gündüz olan işləri,
Kimə yozan gəlibdir.

Qız idim, sultan idim,
Nişanlandım xan oldum,
Ərə getdim qul oldum,
Qara eşşəyə çul oldum.

ƏR VƏ ARVAD

Bir ođlan olur, bir də arvadı. Bunlar yaxşı yeşəmana görə rahat mehriban, xan həməən ođlanı tutur aparır. Ođlanın arvadı diyir ki, a kişi, sən gidirsən, havax galarsan. Diyi, yaz açıləndə. Bir qədər keçir, bunnan bir xəvər bilmir ki, görax nicə oldu.

Sonra ođlana kağız yazır arvadı:

Savax-savax bəzəndirif yola saldıđım
Dalınca baxa-baxa qaldıđım
Sən nə bildin ki, mən gül tale olduđum
Əzəl ilğal verif sora dönən yar.
Nə zinyətdər vurmusan ta bəstə uzua
Həsərətəm sənin ala gözua
Xoş danışıđya, məzəli sözua
Öləne kimi baxar gözüm-gözua
Gözümün yaşını qannara qatan yar.

Oğlan yazası olar hindi:

Ömrüm keşdi talana
Qarğamişəm məni bu dərddə salana
Xəvər eylə gözü yolda qalan intizara, xəvər.
Bir namə yazaram qürvət ellərə
Gəzər eldən-ellərə
Bir namərd əlindən düşmüşəm yaman günnərə
Gözü yolda qalan Gülüzara xəvər.

Bu vaxtında gənə gələr xan arvadı çaatdırar.

Arvad uşağı yatdırır diyir:

Aman uşax, canım uşax,
Yatan yerin nicə yimişax.
Aman bala, canım bala,
Sənnən qeyrəz biri da ola
Layla bala, bala layla
Aman ana, canım ana
Emdi süti, döndi qana
Layla bala, bala layla.
Aman ata, canım ata
Mindirdilər cansız ata
Qisas qaldı qiyamata
Layla bala, bala layla.
Aman bacı, canım bacı
Savax məni xan öldürür
Layla bala, bala layla.
* * *

Əşdə xoruz ban verəndə
Kırpıxləri san verəndə
Gəl gör mənim xəsdəmi
Bir də galarsan can verəndə

IX. ATALAR SÖZÜ VƏ MƏSƏLLƏR

Ağızlara söz oldux, əyaxlara toz.

Abbasiyə gücü çatmiyən şaa³ (şahı) çıxardar.

Ad adamı bəzəməz, adam adı bəziyə.

Adamın adamı ola, o da adam ola.

Adımı saa qoyum, səən yana-yana qoyum.

Ağaya ağ olan süyə qərq olar.

Ağa gətirir navala, xanım salır çuvala.

Ağa ilə nökerin arasına girməz olmaz.

Ağac bəndə arxadır, yaxşı oğul kəndə.

Ağılsız baş şamsız fənər kimidi..

Ağıllı qadın kişinin saç biləyidi.

Ağıl olan yerdə şərəf də olar.

Ağıllı toy eliyincə, dəlinin oğlu bazara gedər.

Ağrılarda göz ağrısı, hər kəsənin öz ağrısı.

Ağlı qısa olanın dili uzun olar.

Ağziyərini boynunun kökünüən (dalınnan) tanımaq olur.

Axsax heyvanı kəsən dəli,
Dəli heyvanı saxliyə axmaqdı.
Ay daş atan bəxtəvər,
Daşın da bir vaxtı var.

Ay daş atan bəxtəvər,
Daş atmağın vaxtı var.

Ayrı qardaş, yad qonşu.

Ayiyə dayı diyir, işin xətrinə.

Ay umac, mən səən (səni) işdığım, sən də məəm(mənim) buğuma bulaşdığın.

Az ağrı, hasand ölüm,

Az aşım, ağrımaz başım.

Ayaz oldu, bulud oldu,
Keçən günnər unud oldu.

Al da giysə yaraşır, şal da giysə yaraşır.

Alqışla yaranmiyə qarğışla ölməz.

Allah verəndə daş üstə də verir.

Aləm bilsin, xalam bilməsin.

Allah doğruya yardır.

Allah sağ əli sol ələ möhtac eləməsin.

Allah verməz quluna,
Qalar vuruna-vuruna.

Anasına bax qızını al,
Ərşininə bax bezini.
Arvadın ətəyində namaz qılmaq olmaz.

Arvaddan yetim qalmaq anadan yetim qalmaqdan betərdi.

Arvadın ölsə taparsan, ağlın itsə batarsan.

Arvadı işliyən kişi,
Gərək görə öy işi.

Arığın qoruxda nə işi var ki, vuruf qıçını sındıralar.

Ata-ananın haqqı-allahın haqqı.

At nədi, mat nədi.

Ata-anaya kəm baxanın kəndiri kəsilər.

Atalix⁴ (süd pulu) nə qədər çox olarsa, qız bir o qədər urvatdı olar.

Atdı qonax sığıtdı, itdi qonax yox.

Atım at olunca, yiyəsi mat olar.

Atın quyruğuna baxıf qiymət verəllər.

Acıyən gedər, giciyən gələr.

Aclıqo elə yerdə görsət ki, qarnın doysun.

Aş Xıdılm, əppək Xıdılm,
Haki yiyin qudurun.

Ac elə bilir doymaz, tox elə bilir acmaz.

Bağanın balası,
Tıspağanın xalası,
Hər kəsə öz balası.

-Bayram nə vaxtdı?
-Tələ yiyəsi gələndə.

Balıq qusmağınan dəniz murdallanmaz.

Başımı unnu görüf adım dərmançı qoyma.

Baş dilə diyir: nə qədər ki, sən məəm qonşumsan, maa rahatdix yoxdu.

Başımı kəsif, saqqalını tariyir.

Bezine yiyin, düzünə gəzin.

Bəyaxdan varyıdı hüsnü camalı, hindi də olutdu Dəli Bayramalı.

Bəylə bostan əkənin tağı çiyində bitər.

Bərə baqqalsız olmaz, dərə çaqqalsız.

Bəndə yaradan dərmanın boğazı boş qalmıytdı,
Allah yaradan bəndəsinin də boğazı boş qalmaz.

Bilirəm ki, bilmirəm,
Bilirəm ki, ölücəm
Bilmirəm, nə vaxt, harda.

Bir qəpəyi xaşdamaxdan ötəri yüz qəpəyhlik hağıl lazımdı.

Bir öyəcin başınnan iki toğlunun başı böyük olar.

Bir rəhmət qalır, bir nəhlət!

Bir kənddə iki darğa olmaz.
Bir yaxşı qız iki fərsiz oğula dəyər.

Bir adama yüz söz söyləmə, yüz adama bir söz söylə.

Bir adam ki, saralíf solsa, nə fayda tabutu qızıldan olsa.

Bir ağacın kölgəsində min qoyun yatır.

Böyüyün sözü kiçik üçün bir çıraxdır.

Böyük gözün nuru olmaz.

Böyük danışanda kiçik susar.

Böhtana düşən odsuz yanar.

Bu nədir?, polad?- Tut ucunnan at,
Bu nədir?, dəmir?- Tut ucunnan gəmir.
Bu nədir?, mis?- Bu qızıldan pis.
Bu nədir? Qızıl?-sızılladır, sızıl-sızıl.

Buğda əppəyinin buynuzu olar.

Burdan vurram qılını, Dəhnədən çıxar ucu.

Bu ilki cüyə bildirki cüyiyə “cip-cip“ öyrədir.

Bütöyə dəymə,
Paramı kəsmə,

Doğra doyunca yi!

Cincardan(cicitkandan) soruşurlar ki, niyə öylənmişən? Cavab verir:- öylənmağa ehtiyacım yoxdur. Hərədən bir öpüş maa bəs eliyir.

Çəynədilər, çürütdülər.

Çaqqal var gödən çıxardır, qurdun adı bəddamdı.

Çay daşırsa keçmə, dayan, su yatana gözdə.

Çaya çatmamış, çirmələnmə.

Çəynə, tüpür, yoldaşdan dala qalma..

Çərçinin xırda-xırda andı yığılıf eşşəyə qənim olar.

Çinardan tir olmaz,
Söyüddən pir.
Əzgildən badam,
Nadannan adam.

Çivin mürdal döyül, könul bulandırır.

Çox təriflənən pendirdən qıl çıxar.

Çoban itini, igid atını, axmax kişi arvadını tərifləyər.

Çox şirin olma ki, səni yaliyəllər, çox da acı olma ki, səni tulliyəllər.
Çox bilən quş dimdiyinnən tora düşər..

Çox bilən quş dimdiyinnən yaralanar.

Çəpərin gözü var, divarın qulağı.

Dağlar da beş gün qısır qalır.

Dağılan çanax dolmaz.

Dala qalana mal qalar.

Dan atır, gün batır.

Dama-dama göl olar, daşa-daşa nə olar?

Dəvə balasını damda bəsləməzdər, böyüyüf damı yıxar.

Dəvəyə didilər :-Hardan gəlırsən?

Didi:-Çin-maçinnən.

Didilər:- Oxşiyir qıç-paçannan.

Dədən soğan, ciyin sarımsax, sən hardan oldun gülməşəkər?

Dərman bildiğini eliyir, çaççax başını ağrıdır.

Dərmanda payı yox, şahatda başı yarıdır.

Dərman daşdı, qismətini insan yetirir.

Dəlləhliyi təzə öyrəndi, kekili yannan qoyur.

Dəli-dəliyə qoşular- göydən dəyənək yağar.

Dərin su bulanmaz.

Dəhrəm getdi,

Cəhrəm getdi.

Oğlun nələr gördüm

Oğlannardan zəhləm getdi.

Dərsiz adam su işmaxla kökələr.

Dostun ayrılan yeddi il ağlar, vətənnən ayrılan ömrü boyu.

Dost gələr düşmannıx eliyər.

Doşana ayaqqudu diyəllər.

Dodağın sallanması küsmağın əlamətidir.

Donquzun meyli sazeydi, it də qoodi (qovdu) saldı saza.

Doğa dokqaza.

Doyan o rəhmətdik kimi olar.

Dolan qoyunum dolan,

Nə vecimədir, ölən, qalan.

Döymə qarımı barmağınan, döyəllər qapoo toxmağınan.

Duvax altınnan çıxan dil bulud altınnan çıxan gün kimi adamı yandırır.

Dünyada qalan qırmızı tuman giysin.

Dünya nərđiyandı, biri qalxar, biri düşər.

Düşmançılığın da ədalətli qisasçılığı olmalıdır.

Dil diyir, diş kəsir.

Ey ruzusu qalmış, getmə, yiyiciyhən,

Ey acalı çatmış, qaşma, öliciyhən.

El-oba iştirakı, qohum- əqraba məsləhəti, ata-ana xeyir duası olmadan qurulan ailə tez dağılar.

Elə bil səkkiz eşşəyi sağına gələn erməni hampasıdı.

Eşşəyə didilər: mə'rifəto görsət, yıxıldı, ağnadı.

Eşşəyi qoomağnan ata çatmazdar.

Eşşəyə qantarğa keçirmağnan at olmaz.

Eşşək oğlu olmağına eşşək oğlusan, anqırmağın bir az bizi azdırır (çaşdırır).

Eşşək satan at ala bilmiyitdi.

Eşşəyə didilər, səni qonax çağırılar, didi: - nə odunadı, nə süyə.

Eşşəyin buynuzu çıxılır, diyir ki, hələ qoduğam.

Əzizinəm atla get,
Piyada yox atla get.
Arıxlamaq istəsən, xeyrə-şərə, hər yerə,
Danışqan arvadla get.

Əzəl şam, axır şam.

Ən böyük sərvət hağıldı.

Əppəyə qaqa diyir, şaayə şıllağ atır.

Ərsiz arvad, yüyənsiz at.

Əsil gözəli yuxudan duranda qiymətləndirmək olar.

Ət nə qədər arıx olsa, gönü üstə doğranar.

Əvvəl udan qoz udar, daldan udan toz udar.

Əbləh olan bu dünyada qəm çəkər,
Kim bilir ki, kim qazanar kim yiyər.

Fərli cüyə yumurtasında cippilliyər.

Getdiyən yola fikir ver, bəkə qayıtdın.

Gec gələr, güc gələr.

Geydən (tezdən) durmağnan döyül, allah vermağnandı.

Gədəqızdan gəlin olmaz, küldən təpə.

Gəzəyən qızdan gəlin olmaz.

Gəti köpəkoğlu, götü köpəkoğlu.

Gözdən irax, könüldən də irax.

Küldən təpə, təpədən cül.

Gül kimi getdi, kül kimi gəldi.

Gündüz gəzir obanı, gecə qızır davanı.

Günümə bax, günümə,
Haxdan gələnlə zülümə bax, zülümə.

Gey kəsər, kahı kəsər,
Bir məzlumun ahı kəsər.

Gündə bir söz eşitməsən qulağın kar olar.

Haradadırsa, oradadır,
Gəlsə, bil, yoldadır,
Ölübsə, bil, gördədir.

Harda aş, horda baş.

Haqlı geyiminən bəllidi.

Haqq-təala diyitdi ki, mən yıxanı aləm yığılsa tikə bilməz, mən tikəni aləm yığılsa yıxa bilməz.

Hamıya atdan, ulaxdan,
Bizə uzun qulaxdan.
Hamıya aftafa-ləyən,
Maa sarımsax döyən.

Hamı saa gülür, a mırıx, sən kimə gülürsən, a cırıx.

Hansı günü varımdı, Şahqulu məəm (mənim) yarımdı.

Həyatda bir misal var,yoxla,
Başını sevirsən, dilini saxla.

Həkimi həkim eliyən xəstə olar.

Hər yerdə yurd salmazdar, düşər-düşməzi olar.

Hər quş ağacda incil yiyə bilməz.

Hər quşa öz yuvası neyidir.

Hər öyün öz qıvləsi var.

Hıman gələn, zınnan gedər.

Hoha var dağa çıxardar, hoha var dağdan düşürdər.

Xalamnan bir öpüş istiyçəm, versə də xalamdı, verməsə də.

Xalamnan bir dilək istiyçəm, versə də xalamdı, verməsə də.

Xalam gəzəyən olsa bizə də gələr.

Xarava dərmanın qoşa çaççağı olar.

Xasiyyətini bilmədiyən atın tərkinə keşmə.

İldə, ayda bir namaz, onu da şeytan qoymaz.

İyirmisində öylənmiyənin,
Otuzunda ağıllanmiyənin,
Qırxında varlanmiyənin ki, altdan getdi.

İlan vuran ala çatıdan qorxar.

İlan qavığını dəyişər, xasiyyətini dəyişməz.

İsraf haramdı.

İsinmədox istisinə, kor oldux tüstüsünə.

İsmarişinən (sifarişlə) Hacc qəbul olunmaz.

İnsanın əsl dərmanı insandır.

İtdən olan qucu-qucu olar.

İt hürər özünə qurd gətirər.

İti öldürənə sürüdəllər.

İt özünü murdal bilməz.

İti yiyəsinə görə tanıyəllər.

İt də yuxa yiyər, dürməliyə bilsə.

İt ətə, uşax məhəbbətə.

İt motaldan əl çəkidi, motal itdən əl çəkmir.

İt nədir ki, yunu nə ola?

İt yalağı özünə qoruyur.

İt, qulağını kəsənnən qorxar.
İti yiyəsi hürdürər.

İt aşı, bağa başını tanımır.

İt ola, ət ola, dəyana.

İtin itdi - işin bitdi.

İtdən çox çarix aparən yoxdu, gənə əyaxyalındı.

İş əndazədən çıxanda yazıx bıçarə nağarsın.

İş adamın aşkarıdı.

İş adamın cöhəridi.

Keçmə namərd körpüsünnən, qoy aparsın sellər səni.

Kiçiklənnən şitdik eliyif zarafatdaşmax bööyhlüyü hörmətdən salmax, rüsvayçılıx tozu qaldırmaxdır.

Kirpi də balasını sığalliyəndə elə bilir məxmər sığalliyir.

Kişinin şeytanı arvad olar.

Kişinin yaxşısının dal ətəyini kəs qavağ ətəyinə cala ki, pisinə də xəvərdarrıx olsun.

Kişisən salamın hanı, arvadsan tumanın hanı

Keçal bic olar.

Kələklə gələn, küləklə gedər.

Kotan nə bilir qayış nə çəkir.

Koxanı gör, kəndi tala.

Kosa getdi saqqal gətirmağa bığını da qoydu üstəlik.

Könülsüz işdən gözsüz oğul yaxşıdır.

Körpünü sən qurdun, mən də keçdim.

Köör atı, vur tatı.

Qadının gücü göz yaşındadı.

Qalmasın gədəni, hər şeydən doymaz gödəni.

Qarın olmasiydi heş bir quş tora düşməzdi, bəlkə heş ovçu da tor qurmazdı.

Qatıx dağılar- yeri qalar.
Ayran dağılsa nəyi qalar?

Qaz lələyi qanun yazar.

Qaz uşdu, qarğa qondu.

Qazan didi: divim qızıldı.
Çömçə didi: içinnən gəlirəm.

Qananın quliyəm, qanmiyənin heş ağası da döyləm .

Qanana çivin sazdı, qanmiyənə zurna balaban da azdı.

Qanana canım qurban.

Qanmazı qandırana kimi, qandıranın canı çıxar.

Qarpız yiyən qıraxda qalar, qavıx yiyəni döyəllər.

Qaçan da “Allah“ diyitdi, qoan (qovan) da.

Qədərdən qaşmax olmaz, hara getsən tutar səni.
Qəpəyh qəpəyə söykənir.

Qələm yazanı qılınc poza bilmiyitdi.

Qərib itin quyruğu döşündə olar.

Qız verif sümüyümüzü bir-birinə caliyax.

Qız ölür günün şöhrətidir.

Qız qaldıqca qızıl olar.

Qız ağacı, qoz ağacı-hər gələn bir salvı atar.

Qızsız ana, duzsuz xörək.

Qız şələsi, duz şələsi.

Qız yükü, duz yükü.

Qızı özbaşına qoysan nə naxırçiyə gedər, nə zurnaçiyə.

Qoz sirkəliyif, fındıx yığmazdar.

Qoy quzunun ölümü sütdən olsun!

Qocanın biliyi, cavanın biləyi.

Qul qədərini görməli.

Qonağın payını üzməzdər.

Qorxursan pişikdən, niyə çıxırsan deşikdən.

Qulun (at balası) at olunca, yiyəsi mat olar.

Qurd nə bilir qətir bahadı.

Qurddan qorxan qoyun saxlamaz.

Qürbətın odu da vətənin tütüsü kimi parlax döyül.

Qocalar xatirələrlə, cavannar umudla yaşiyər.

Ləyaqətsizə öyüd- nəsihət versən, səni axmax sayar.

Lələnin bir qayğısı, öyladı olanın min qayğısı olar.

Mal dırnaxdan kökələr, insan qulaxdan.

Mal yiyəsinə oxşamasa haramdı.

Məəm yaram ağriyir, səən haran ağriyir.

Məən (məni) öldürənin kösöyü göyərməz.

Namərd- namərddən kəsər, Allah da hər ikisinnən.

Naxışın qalxdı, sən də qalx.

Nə ununda var, nə urvasında.

Nə dərin suyə girmərəm, nə də Xızır Nəvini çağırمام.

Nə qoyun oluf otdan doydum, nə quzu oluf sütdən..

Nə bilim atam, mən də matam.

-Nuru öydədi?

-Arvadı da öydədi.

-Bu oldu Nur-ə'la nur!

Oddan kül, küldən od.

Odu əllə tutmazdar.

Ortaqlı darını donuz yiyər.

Oğul dünyanın döylətidir.

Oğul günahsız olmaz, ana mərhəmətsiz.

Oğul nəvəsi diyər: - ay nənə, danamız gəlir!

Qız nəvəsi diyər: - ay nənə, dananız gəlir!

**Oğurluğnan varlanmax olseydi,
kəsiyan hamıdan döylətdi olardı.**

Oğru yatdı, batdı.

Ortaqlı qazan gec qaynar.

Otu yanında, lotu yanında.

Öz sözoö özgedə sına.

Özgə danasını öz çatında bağlasan, çatın əlində qalar.

Özgə üçün elə, özün üçün öyrən.

Özgə yerin döyməcini' balınan yiyəllər.

Özgənin itiyini bayatiynən axtarallar.

Özo başqasına nərdivan eləmə.

Özo təmiz saxla, ölümün gələr,

Öyo təmiz saxla, qonağın gələr.

Özünə əriştə doğriyə bilmir, özgiyə umac ovur.

Özüm-özümə elədim, külü gözümə elədim.

Öyündə yox urvalıx, konunnan keçir koxalıx.

Öydə kişi bir dənə olar.

Öydə xoruz bir dənə olar.

Öydə xoruz, çöldə fərə.

Ölünün də sayası, dirinin də.

Ölüf əziz olutdu, yuyuluf təmiz olutdu.

Ölmə eşşəyim,yaz açılar, yonca bitər,

Yonca bitənə eşşək itər.

Padşahdan xəvər aldılar:

-Qırğoolun harası daddıdı?

Didi: - Döşü və budu.

Nökər didi: - Boğazı ilə qənədi.

Qulluqçu didi: - Dərisi ilə gerisi.

Paxıla tanrı verməz, versə də qarnı doymaz.

Palıdın gözü, oğraşın sözü.

Papağın keçi dərisinnən, xəvərin yox gerisinnən.

Paxıllıx olmasa heyvan neynəyir damğanı.

Peyğəmbər də ikinci arvadın dalına əl çəkirdi.

Pendiri yaxşıdı, hayıf ki, it dərisindədi.

Pinə eləmirəm, pinəçi bazardadı.

Pişiyyə də öz balası şirindi.

Pişik nə qatıx yiyirdi, nə ağzı bulaşırdı.

Pişiyyə didilər: - atan yaxşıdır, ya anan?

Didi:- nə o, nə o!

Pulu qazanmaq hasandı, xaşdamax çətin.

Rəhmət düzənin, lə'nət pozanındır.

Savağın neyvətdiği axşamnan bilinər.

Saf can ne'mətdir.

Saxla gönü, gələcək günü.

Sac qızana kasıvın xamını qurtarar.

Səbr hər dərdə dərmandır.

Sən gəlmisən gəlin görməyə, gəlin gəldi təzəyə dərmağa.

Seysan, doxsan, bir gün yoxsan.

Sözsüz öy olmaz, əzabsız gor.

Sirkə çox tünd olsa, öz küpəsini çatdadar.

Siftə sennən, bərəkət Allahdan.

Sözün düzünü uşaxdan soruş.

Su bədəni təmizdiyir, göz yaşı ürəyi.
Su ilə hər şey yuyulur, namusdan başqa.
Su sənəyi suda sınar.
Süyuxlu aşa nə bismillah.
Südü süd olsun, atası it olsun.
Sözü ağızda bişir, sonra çıxart.
Sözü at, yiyəsi tapılar.
Şeyirdimin şeyirdi, ayran işdi gəyirdi.
Şilliyənən üz qızardırox, elə bilillər ki, üzümüz qırmızıdı.
Tənbəl öküzün "hoha" canınnandı.
Toy top - qarağacda gəlir.
Toydan sonra nağara, xoş gəldin Bayram ağa.
Toyux anasının süd görmiyitdi.
Toyuxla körpə uşağın doyması bilinməz.
Toxum torvada göyərməz.
Turpun sıxlığının seyreyhliyi yaxşıdır.
Tuladan it olmaz, itdən tula.
Tumanın darlığı bezin qıtdığındandı.
Tumanı təzə, köynəyi təzə,
Yırtılsın görax nə diyir bizə.
Uzaxlar ocax oldu, ocaxlar bucax.
Ucuzdan bahalı şey yoxdu.
Ucuz ətin şorvası olmaz
Uzax yerin döyməcini qəndlə yiyəllər.
Umacı iç, qulağı dinc..
Ürəyimə çıxdı yara, bilmirəm gedim hara?

Varlının xoruzu da yumurtdiyər.

Var öyü, kərəm öyü.
Yox öyü, vərəm öyü.

Var yığanda ar olmaz.

Vuran oğul atasınnan keçinmiyitdi.

Yavaya girmiyən xırmana girməz.

Yayma yaylağa, qatıxlı aş qapiyə.

Yatan itə daş atmazdar.

Yatan ölməz, yetən ölər.

Yaman yiyənin olsun, yaman diyənin olmasın.

Yaman arvad ayı uçurar.

Yariyən başdan yariyə,
Kirpihdən-qaşdan yariyə.

Yarımışdım, yaz danası kimi.

Yaxşı igid arxanı, yaxşı at qavağı görər.

Yaxşı at özünə qamçı vurdurmaz.
Yaxşı gündə yad yaxşı, yaman gündə vay qardaş.

Yetim oğlan, mitil yorğan.

Yeznən yaxşı çıxsa bir oğlun artdı,
Yeznən pis çıxdısa qızın da dartdı.

Yersiz gəldi, yerli qaç.

Yetimin ağzı aşa, başı daşa.

Yetən ölməz, çatan ölər.

“Yəqin“i əkitdilər yerində “heş nə“ bititdi.

Yimağınan doymiyən yalamağınan heş doymaz.

Yiyənin özü şişər, yatanın gözü.

Yisən dadındı,
Versən adındı,
Yığsan yadındı.

Yumburux vurmağa adət eləmiş adamlar zəiflərin təpikləri altında məhv olar.

Yuxunun yalanı olmur, yalancı olur.

Yüz fikir bir borcu ödəməz.

Yol yimağı yük olmur.

Ziyana dözmeyən adamnan dost olmaz.

Zorla açılan gülün ətri olmaz.

Zülmənən abad olan, adınan bərbad olar.

X. TAPMACALAR

I

Ağ uzatdım,
Qırmızı toxudum
Qara kəsdim.

(böyürtkən)

Ağac başında bəy xonçası.

(xurnik)

Ağac başında tüklü qarı.

(şaftalı)

Ağac başında tüklü yumaq.

(heyvə)

Ağac başında bədəni taxtalı qarı.

(şabalıd)

Ağac başında cindili qarı.

(Əzgil)

Ay, papağım göydə qaldı.

(qoz)

Ayda qarış, ildə qulaş-qulaş.

(qız saçı)

Altda qazan, üstə ocaq.

(qəlyan)

Altı qoyun, üstü keçi,
Baş şabalıd, quyruq qayçı

(qaranquş)

Alçaq damdan qar yağar.

(un)

Aldım bir dənə,
Açdım min dənə.

(nar)

Anadan olur əlsiz,
Böyüyüb olur əlli, əyaxlı.

(qurbağa)

Atam atlı, mən yerdə,
Əlində dəmir yeyə,
Su qurşaxdan, palçıx dizdən,
Gəzdikcə toz qopar.

(dəyirman)

Atılar düşər,
Susuz bişər,
Qırmızı düşər

(qorğa)

Ata atlandı,
Qayış qatdandı.
Qumu ələndi,
Suya bələndi

(un)

Atası el qocası,
Anası yayma xatun,
Bacısı el gözəli,
Qardaşı toy dəlisi.

*(tənək ağacı,
tənək yarpağı,
üzüm, şərəb)*

Atdım matana,
Dəydi kotana,
Dəryada balıq,
Üzü ceyrana.

(güzgü)

Bazara getdin can al gətir,
Can olmasa yarımcan al gətir,
O da olmasa zəhrimar al gətir.

*(can-ət, yarımcan-yumurta,
zəhrimar-qatıx)*

Bapbalaca fanaram,
Kibritsiz də yanaram.

(elektrik lampası)

Bal sapı, balta sapı,

Beş budağı, bir yarpağı
(əl, qol, barmaqlar)

Başı kələm bağlıyır,
Qarnı vərəm bağlıyır.
Axşam olanda balalarını yığıf,
Uğuldamağa başdiyir.
(samovar və stəkan-nəlbəkilər)

Bəttəli görkəmi xoş, içi boş, ağzı bəzəkli.
(qotazlı boş xurcun)

Bir güzgüm var qapaqlı,
Altı, üstü saçaqlı.
(göz və kirpiklər)

Bir öküzüm var, quyruğunnan tutmamış
içəri girmir.
(qazmaq)

Bir balaca midli, vurdu yıxdı güdülü.
(güllə)

Bizim öydə bir kişi var,
Ağzında qırx dişi var.
(mecnəyi)

Bizim öydə bir kişi var,
İki başı, səkkiz qulağı, bir ağzı var.
(nəhrə)

Bizə bir qonaq gəldi,
Qonağa quzu kəsdim.
Nə qonağın dişi yox,
Nə quzunun sümüyü.
(uşaq və ana döşü)

Bizdə bir arvad var, belində yeddi toqqası var.
(arxud)

Bir-bir əkilər,
Bir-bir yığılar,
Ton-ton verilər.
(tütün)

Bir yuvada üç-dörd bala.
(findıq)

Bir sinidə iki toyux,
Biri isti, biri soyux.
(ay, gün)

Bir il əkəllər,
Yeddi il biçəllər.

(yonca)

Bir ailə başçısı tanıyırım. Dörd oğlu var, hər oğlunun üç qızı var. 30 rəfiqəsi var. Ailə başçısı kimdir? Oğullar, qızlar, dostlar kimdir?

(illər, fəsillər, aylar, günlər)

Bir qız tanıyırım, hara getsə otlar cücərə, çiçəklər açar, o olan yerdə şaddır ürəklər.

(yaz)

Bir təndirim var, iki çörək tutur.

(qoz)

Bu gün adına, işin uvandına,
Dilsiz xan gəlirdi, sümüksüz ət istəyir.

(südəmər uşaq, ana südü)

Boşqaba qoymaq olmaz, kəsirsən, kəsmağ olmaz, yiyirsən, doyursan.

(ana südü)

Canı taxta, qanı benzin,
Ürək damar, əyax rezin.

(avtomobil)

Can can üstə,
Can da dəmir üstə.

(adam, at, nal)

Cahıllığında qaralar.

(Gəndəlaş)

Çatı su içər,
Dana köpər.

(qarpız)

Çaxmaq çalar,
Qaz yanar,
Suyun içində nə yanar?

(samovar)

Çay aşağı işim var,
Zəryalda gümüşüm var,
Müşəbağlı otaxda
Gözü bağlı quşum var.

(barama)

Çəpərdən keçər şığıldamaz

(gün şüası)

Çox dişi var, dişləməz,
heç kimsəni incitməz,

Əllərdən yerə düşməz.

(daraq)

Əydahanın qırx diş,
Məşədədir hər işi,
Sığallamax vərđişi.

(daraq)

Dayanıb iki qardaş,
Biri quru, biri yaş.

(həyat pilləkanının yanları)

Dağdan gəlir hənir-hənir,
Ayağında halqa dəmir,
Vur başına, otur gəmir.

(qoz)

Dəvədən böyük,
Sərçədən kiçik,
Zəhərdən acı,
Şəkərdən dadlı.

(qoz ağacı, qoz, qoz qabığı və qoz ləpəsi)

Dəyirmanə dən olur,
Aləm ona bənd olur

Yüz beş taxta, beş taxta,
Bir mismara bənd olur.

(kitab)

Dəyirmanə dən gəlir,
Baxın görün kim gəlir,
Toxunmamış çuvalda,
Üyünməmiş dən gəlir.

(qar)

Dəyirmi kümbəz,
Qapısı yox,
Dəmirədən açar
Qapısını açar.

(qarpız və bıçaq)

Dilsiz xan gəlirdi, sümüksüz ət istəyir.

(ana döşü)

Dörd gözlü bulax,
onun südü düm ağ.

(inəyin yeli, südü)

Əyri qırağı düzdü,

Sana gör necə yüzdü,
Oğlu bazara geditdi,
Ciyisi cavan qızdı.
(tənək, üzüm)

Əzzinəm bir ata,
Bir oğuldur, bir ata.
Səksən dəvə, yüz qatır,
Yüklənirdi bir ata.
(...?)

Əldən-ələ gəzərəm,
Öylər üstün bəzərəm.
Keşməz mənən qar, yağış,
Tapın gorax nəyəm mən.
(qirəmit)

Əlim ilə əkərəm,
Dilim ilə biçərəm.
(yazı)

Əsdi külək, yağdı qar,
Balaca deşik, ağız dar.
(ələk)

Getdim padşah bağına,
Gəldim əleyk-salama.
Qırx qohum, qırx qardaş,
Bir şama tağına bağlama.
(Qur'an)

Göydə durur qızıl daş,
Cümlə-cahan əyir baş.
(günəş)

Gücü alır nazik teldən,
Xəvər verir hər bir eldən.
(radio)

Haqq yapıb yapısını,
Dəmir açar qapısını
(qarpız, bıçaq)

Hadyabanı, hudyabanı,
Altı ayağı, iki dabanı.
(tərəzi)

Hallalar, ay hallalar,
Çöldə dovşan balalar.
(sümbül)
Hallanır, hullanır,

Qızıllanır, sallanır.

(zoğal)

Hap-harı, dəmir qarı,
Şah ölkəsi, şam bağı.

(hamam)

Hər nəsi, hür nəsi,
Əminəxatının düyməsi.
Hər kəs onu tapmasa,
On iki түmən cəriməsi.

(cincilim)

Hədəndi, hüdəndi,
O kişi sənin dədəndi
Meşədə bir ağac yanır
Get gör yarpağı nədəndi..

(sümbül)

Həmahə-hə həmahə,
Kürkünü verərəm səlamə
Sən mənə qoça gəlməmiş,
Qoyundan ver qələmə

(?)

Hər gedər Leylək,
Hür gedər Leylək,
Gündə bir qarış
Yol gedər Leylək.

(Nənni, yüyruk)

Hilim-hilim düyməsi,
Hilim kərəm düyməsi,
Hər kəs onu tapmasa
On iki түmən cəriməsi.

(hörümçək toru)

Xanım evdə, saçı çöldə

(qarğıdalı)

İki gəlin beşik qabağında oturf uşaxlarını qucaqlarında saxlamışdılar. Birinci gəlin ikinci gəlinin uşağını onun qucağından alıb deyir:

- Balamın balası, ərimin qardaşı.

İkinci qadın da birinci qadının uşağını qucağına alıb eyni sözləri təkrar edir.

Gəlinlərin qohumluğu

(oğlunun oğluna ərə gedib)

İynəsi var, sapı yox.

(kirpi)

İki dağın arasına bir yaylıq sərdim,
Gözləyirəm qurumur, həmişə yaş olur.

(dil)

İki qonşu bir-birini görmür.

(gözlər)

İki elti bir boyda.

(qapı tayları)

İçini kabab etdim,
Çölünü corab etdim.
İldə bir dəfə kəsdim.

(qurbanlıq qoyun)

Kəkliyin qan əyağı,
Qan əli, qan əyağı.
Aşiq bir şey gördü,
Üç başı, on ayağı.

(sağıcı qadın, inək, buzov)

Qazan qarası, dəmir parçası,
Onu tanımayan şeytan balası.

(qaşığı)

Qara qazmada ağ yarma

(diş)

Qaradır, qarğa döyül,
İz bilər, tula döyül,
Qanadlıdır, quş döyül.

(cücü)

Qara toyuq, qarnı yanıq.

(qarışqa)

Qapı dalında bir bağ şax.

(at və onun quyruğu)

Qat-qat döşək,
Tapmiyən olsun eşşək.

(kələm)

Qat-qat qalası,
Qan piyaləsi.

(nar)

Qurşaxdan su, dizdən palçıx,
yüyürdükcə toz qalxır.

(su dəyirmanı)

Qışda sevirlər, yayda bezillər.

(isti)

Bap-balaca fanaram,
Kibritsiz də yanaram

(elektrik lampası)

Maral-maral öküzüm,
Qarnı xaral öküzüm,
Paya üstədən addamaz,
Çəpər yarar öküzüm.

(ilan)

Mənim bir kilimim var,
Yerə salıram yer tutmur,
Göyə salıram göy tutmur.

(günəş)

Mən anamın qızıyam,
Atam mənim oğlumdur
Mən atamın nəyiyəm?

(Ana südü)

Mən çulliyirəm o tulliyir.

(sac və çörək)

Mən sənə verim zindan
Sən mənə ver çəkil dəyməmiş qazan

(...?)

Mən baxıram, o gedir.

(qulaq)

Mən sevirəm bir-iki,
Sağı, solu, bir-iki
Bir əlamət görmüşəm,
Dördü üçdü, biri iki.

(buğumlar)

Min min minarə,
Divi qarə
Yüz min çiçək,
Bir yarpaq.

(ay və ulduzlar)

Nənəmin bir tumanı var,
Qatdamax olmaz.
İçə dolu zər xaradır,
Heç baxmax olmaz.

(səma və ulduzlar)

O yanı taxta, bu yanı taxta, içində ala baxta.

(beşik)

O nədir ki, hər şeydən şirindir.

(yuxu)

O nədir ki, həm hallanır, həm sallanır.

(cöftə)

O nədir ki, balı baldır,
Zəhəri ondan da baldır.

(vətən)

O nədir ki, çərdəyi üstədir.

(çiyələk)

O nədir ki, qırx köynəyi var, qırxı da düyməsiz.

(kələm)

O nədir ki, işığı var, istisi yox?!

(ay)

O nədir ki, görmək olmur, əl ilə tutmaq olmur?

(fikir)

Səs eşidər,
Yerə sinər,
Yüzün boğar,
Birin yiyər.

(canavar)

Səhər durdum, haçaya mindim.

(şalvar)

Suya girər lillənər,
Sudan çıxar, dillənər.

(zəncir)

Səkkiz sədrəcə

(inək məməsi)

Dörd xumarcan

(it məməsi)

İki mərcan

(keçi məməsi)

Silsilədir, dağ döyül,
Sığallıdır, yağ döyül
Tapın görax, a dosdar,
Bu sirli şey nə olar?

(pilləkan)

Süfrələrin bəzəyi,

Çobanların istəyi,
Bişmir ocaqda, qazda,
Yiyilir çox ləzzətli..

(pendir)

Suya girir, susur,
Çölə çıxır, danışır.

(qurbağa)

Tap-tap tapışdım,
Tapmiyəyə yapışdım

(yamaq)

Tap-tapmaca,
Dalı yapmaca
Məməli xatın,
Dişləri yox.

(xoruz)

Tıs-tıs tısıldar, tısbağa döyül,
Qur-qur quruldar, qurbağa döyül
Başında daqqa, belində ləngər,
Sanki yeriir, pəhlivan döyül.

(samovar)

Tərəziyə qoyulub satılmır, nə də bazarda tapılmır. Hər şeyə də lazımdır.

(ad)

Tüfəngin xəznəsiyəm,
Küpüsü xəznəsiyəm.
Atam mənim oğlumdur,
Anamın yeznəsiyəm.

(?)

Uzaxdan baxdım çalı-çöpər
Yaxına getsəm məən çəkər.
Əlimə aldım qarqaradır,
Ağzıma qoydum qəndi-şəkər.

(böyürtkən)

Uzun-uzun obalar,
Ağ saqqallı babalar,
Aşağıdan su içər,
Uxarıdan boşalar.

(xurma ağacı)

Uzun qızdar uzanar,
Özünə köynək qazanar.

(oxlov)

Uzun ox, kölgəsi yox.
(su)

Üç elti bir boyda.
(sac ayaqları)

Üç dənə gəldilər bir körpü başına:
Biri baxdı, basdı keçdi.
Biri baxdı, keçdi,
Biri də nə baxdı, nə nə basdı, amma keçdi.
(qucağında uşaq olan
hamilə qadın)

Üç kosa arvadları ilə səyahətə çıxırlar. Onlar Kür çayı kimi bir çaydan keçməli olurlar. Çayın qırağında iki nəfərlik qayıq var. Onlar çaydan elə keçməlidirlər ki, ər olmayan arvad o biri kosaların yanında qalmasın. Kosalar bir-birlərindən qorxurlar ki, arvadlardan biri onların yanında qalarsa, kosalar daş-qasını əlindən alıb qaçallar. Çayı necə keçmək olar ki, arvadlardan biri əri olmadan kosaların yanında tək qalmasın?

Açması: Əvvəlcə iki arvad keçir. Arvadlardan biri düşür, o biri isə qayığı qaytarıb üçüncü arvadı aparır. Deməli, çayın sağına üç arvad keçdi, solda isə üç kişi qaldı. Qayıq sağ sahilə qaldı. Arvadlardan biri qayığı sol sahilə qaytararaq öz ərinin yanında düşür. Buradakı iki kosa həmin qayığı minərək sağ sahilə, arvadların yanına keçirlər. Bu dəfə bir kişi öz arvadı ilə qayığa minib sol sahilə gəlir. Solda bir arvad öz əri ilə qalmışdı. Qayıq ilə gələn kosa öz arvadını soldakı arvadın yanında düşürür, oradakı kişini götürüb gəlir sağa. Deməli, sağ sahilə üç kişi bir arvad, sol sahilə isə iki arvad qaldı. İndi sağ sahiləki arvad sola keçərək, oradakı iki arvadı bir-bir sağa keçirir.

Yerə vuraram baltanı,
Ağzı gümüş xaltanı,
Yerdən bir oğlan çıxdı,
Dünyaların soltanı.
(buğda)

Yerdə bir ağ süfrə var,
Pambıq kimi pırıldar.
(qar)

Yer üstündə qazan qaynar.
(qarışqa)

Yerə düşür diyirlənir,
Göydən gəlir hənir-hənir
Üstü dəmir, içi xəmir.
(çeviz)

Yumru top,
Üstü çöp.
Çöpün üstü meşə,
İçini çaqqallar eşə.
(qarın, baş, saç, bit)

II

Alçax kişi çəpər hörür.
(*biçⁱⁿ*)

Ağac başında sarı yumaq.
(*heyva*)
Atdan hündür, itdən alçax.
(*yəhər*)

Alçax dağdan qar yağır.
(*süzgəc*)

Adamda var, adı yox.
(*biğarası yer- bığ forması*)

Bazarda tapılmaz, tərəzidə çəkilməz,
Baldan şirin, yemək olmaz.
(*yuxu*)

Babam atdan düşdü, donu bəntdən düşdü.
(*yaşıl qərzəkli qoz*)

Bizim öydə iki gəlin var – ikisi də bir boyda.
(*qapı tayları*)

Bizim eşiyə bir ağac yıxılıp- nə budu, nə budağı;
Bir quş gəldi onu yidi – nə dili var, nə dodağı.
(*qar və günəş*)

Burdan vursan qılıncı, Dəhnədə oynar ucu.
(*Şimşək*)

Dördü yerdə, dördü göydə.
(*buynuzlu heyvan: aşağıda*
dörd ayağı, yuxarıda iki

qulağı və iki buynuzu)

Dayım uzun- qurşağı gödəyh.
(*çay və körpü*)

Göydən düşdü, yapışdı.
(*ad*)

Gəl! Gəl! Diyərəm gəlməz,
Gəlmə! Gəlmə! Diyərəm gələr!
(*dodaxlar*)

İki qardaş qaçır, ikisi də kor;

Qiyamətə kimi qoosalar, çata bilməzdər.
(daşqanın¹² iki təkəri)

Qızıl tiyan, qızıl tas – birin götür, birin bas.
(günəş və ay)

Mən gedərəm, o da gedər.
(kölgə)

Mən gedirəm, o qalar.
(ayaq izi)

O yanı çəpər, bu yanı çəpər, içində atlı çapar.
(nəhrə)

Öz qəvrini özü qazar.
(barama qurdu)

Uzun, uzun dərvişlər bizim eşiyə gəlmişlər,
O qədər oynamışlar, xurt-xaşıl olmuşlar.
(yağış)

Yonduğca - yoğunnayır, qazdıxca – uzanır.
(çuxur)

Yol içində bir cəm qatıx.
(ay)

III (B.G.)

Dəryadan çıxar balıx.
(uşaq)

Bir at minər canı yox.
(beşik)

Gündə iki qoyin yiyər,
Heç birinin qanı yox.
(məmələr)

Ay haray həntdən
Ses gəliy kəntdən
Ağzı sümüyhdən
Saqqalı etdən.
(xoruz)

Damın ayağında qaz otdar
Qışı qoyər yaz otdar
Qırx il h'örə gələr
Elli il boğaz otdar.

(ilan)

Ha gəliy hinni kimi
Quyruğu şinni kimi
Ağ yeri dələmə kimi
Qara yeri kömür kimi.

(sağsağan)

Bir balaca misiri
A'ləm onun yesiri.

(qızıl)

Bir balaca mil daşı
Yandırır dağı-daşı.

(kibrit)

Ağ t'ox çim-çim elər.

(düyü)

Yol içində y'oğun abay.

(təndir)

Salammölek, ey qəssəfbaşı,
Məni göndərifdi İsmayil üzbaşı
Bir şaqqa et çeyh ver
Nə yazı görsün, nə qışı.
Dam üsdə bi cəm qatıx.

(Ay)

Dağdan bi qav aş umaladım dənəsi də
yerə düşmədi.

(nar)

Alicən qüyə düşdü
Qulaxları ilişdi.

(xəncər)

Biz biziydix
Biz yüz qızıydix
Bizi üzgülər
İpə-sapa düzdülər

(tərəcə)

Uzun hoqqar
Sarı saqqal
Unu bilmiyə

Dişi çaqqal.

(qarğıdalı)

Ağac başındə cindili qarı.

(əzgil)

Gödeyh kişi çəpər yorar.

(biz)

Çəpərdən bi kişi baxiy

Ağzınnan əyrən axiy.

(bulaq)

Alacə mezər

Balacə mezər

Kol divi gezər

Qaz ingillər

İlingini tökər.

(dəyirman)

Həsdədi, hüsdədi

Elim kitav üsdədi

Bu yemiş nicə yemişdi

Çerdeyi də üsdədi.

(çiyələk)

Halalar, hulalar

Şərvəntdəki tulalar

Bu quş nicə quşdu ki,

Murtdamamış balalar.

(yarasa)

Çey aşağı işim var

Zəryalda gümüşüm var

Müşəbağlı otaxda

Gözü bağlı quşum var.

(barama)

(B.Z.)

Bir balaca boyu var

Dam dolusu toyu var.

(lampa)

Bir arvat yüz qız doğdı

Nə başı var, nə ayağı.

(yumurta)

(Qşl.)

Bağlaram gedər, bağlamaram getməz.

(çarix)

İçi dolu, ağzı aşağı.

(xırnık)

Uzun-uzun hoqqar
Sarı-sarı saqqal.

(qarğıdalı)

İçi qızımızı, qırağı boz.

(şaftalı)

Dağdan gəlir dağ kimi
Qolları putax kimi
Əyilir su işmağa
Anqırır ulax kimi.

(mancılıq)

Zər zərə yapışdı
Zər duara yapışdı
Zərçi gəlməsə
Zər duardan qobbaz.

(qıfıl)

(B.)

Bavam mənnən bar isd'ir
Yoxu qammır var isd'ir
Sancilməmiş qələmnən
Kəsilməmiş nar isd'ir.

(?)

XI. UŞAQ FOLKLORU

LAYLALAR¹³ (BEŞİK NƏĞMƏLƏRİ)

Laylay didim yatasan,
Gül yastığa batasan.
Ananın laylay səsilə,
Şəkər yuxu tapasan.
Laylay gülüm, a laylay,
Şirin dilim, a laylay.

Laylay didim üzəsən,
Şirin yuxu süzəsən.
Xoşbəxt eldə, obada,
Yaş vurasan yüzə sən.
Laylay balam, a laylay,
Elim, obam, a laylay.

Laylay balam laylay,
Öyüm, eşiyim¹⁴ laylay.

Dolu beşiyim laylay.
Laylay didim həmişə,
Yorğanında bənövşə
Laylay balam laylay,
Əlimin gülü,
Könlümün bülbülü
Balam laylay, a laylay
Mən sənə gül dimərəm,
Gülün ömrü az olur.
Mən sənə bülbül dimərəm,
Bülbülün gözü kor olur.
Mən sənə sünbül dimərəm,
Sünbülün boynu əyri olur.
Sənə reyhan dimərəm,
Reyhanın boyu gödək olur.
Laylay balam laylay,
Körpə balam laylay.

Balam yatır lərşi-lərşi,
Beşiyi mərmər daşı
Laylay balam, a laylay
Körpə balam, a laylay
Laylay didim, yat didim,
Yastığa baş at didim,
Şirin yuxu içində,
Hər arzuna çat didim.
Laylay balam, a laylay,
Körpə balam, a laylay.

Laylay anam balası,
Elin, günün parası.
Evim sənə pay olsun,
Gözüm ağrı-qarası.
Nazlı balam, a laylay,
Gözəl balam, a laylay.

Laylay deyim yatasan,
Qızıl gülə batasan.
Qızıl gül kölgəsində,
Şirin yuxu tapasan.

Laylay çalım beşikdə,
Səsim gəlsin eşikdə.
Yastığında gül bitsin,
Döşəyində bənövşə.

Laylay çallam adına,
Tanrı yetsin dadına.
Laylay səsi eşidəndə,
Nənəni sal yadına.

Qızıl gül balam laylay
Ətrinə batam laylay,
Balam ərsiyə gələndə,
Toyunu tutam laylay.

Bala dadı bal dadı,
Bala adam aldadı.
Şirini şirin olur,
Acısı da bal dadı.
Laylay didim yatasan
Qızıl gülə batasan.

Laylay didim gündə mən,
Kölgədə sən, gündə mən,
İldə qurban bir olar,
Qurbanınam gündə mən.

Laylay didim ucadan,
Boyun çıxsın bacadan
Allah səni saxlasın,
Çiçəkdən, qızılçadan¹⁵.

Qızıl gül butam laylay,
Ətrinə batam, laylay.
Balam ərsəyə gələ,
Toyunu tutam laylay.

Laylay didim yatınca,
Gözlədim ay batınca,
Canım cəzana gəldi,
Sən hasilə çatınca.
Laylay balam, a laylay
Şirin dilim, a laylay.

Laylay quzum, laylay gözüm yatginən,
Rahat oluf bir az da boy atginən,

Böohlənif yeddi yaşa yetginən,
Səhər tezdən dur məhtəvə getginən.

Nərgizi üzüm laylay,
Yaxama düzüm laylay.
Sən böyü, mən qocalım,
Toyunda süzüm laylay.

II

1. Layla, balam layla!
Ö küs-küs, balam, layla!
Layla diyim, yatasan,

Qızıl gülə batasan;
Qızıl gül mən oleydim,
Kölgəmdə sən yatasan.

2. Laylaysı var aşı-daşı,
Məməsi var-mərmər daşı;
Körpə balam-cənnət quşu,
Anası-qarabaşı, atası-çöllər quşu.
Layla, balam, layla!

3. Balam kiçihdi -qoy böyük olsun;
Dörd yanını güllər bürüsün;
Layla diyim, sən yatasan,
Qızıl güllərə batasan.
Layla, balam, layla!

4. Layla diyim, yatasan,
Qızıl güllərə batasan;
Qızıl güllər mənim olsun,
Kölgəsində yatasan.
Layla, balam, layla!

5. Sən yatasan beşikdə,
Mən oturum keşiyində,
Qul-qarabaş eşiyində.
Layla, balam, layla!

6. Sənə qurban ellərdən,
Küləhlərdən, yellərdən;
Allah balamı sağ iləsin
Ağır aylardan, illərdən.
Layla, balam, layla!

7. Sənə qurban birgə mən!
Bir sən söylə, bir də mən;
İldə qurban bir olsa,
Sənə qurban bir də mən.
Layla, balam, layla!

III

Laylay, beşiyim layla,
Evim-eşiyim layla.
Sən get şirin yuxuya,
Çəkim keşiyin, layla.

Laylay dedim ucadan,
Çıxsın səsım bacadan.
Tanrı səni saxlasın,
Boğmadan, qızılıcadan.

Laylay dedim yatasan,
Gül yastığa batasan.
Gül yastığın içində,
Şirin yuxu tapasan.

OXŞATMALAR (NAZLAMALAR)

Aman bala, canım bala,
Sənnən qeyrəz biri də ola.

Öyüm-eşiyim bir balam,
Çəkim keşiyin, bir balam.

Öyüm-eşiyim bir balam,
Qara kişmişim bir balam,

Öyüm-eşiyim bir balam,
Dolu beşiyim balam!

Nənə qurban Nəvəsinə,
Odun gətirən şələsinə.
Dağlarda çiçək balam,
Top qarabirçək balam,
Hamıdan göyçək balam.

Güllü balam, gül balam,
Dişləri inci balam
Dodağı açmasa da,
Ürəyi gülən balam.

Qızdı, nazdı,
Min tümən azdı.

Qızım, qızım,
Muncuqdan düzüm,
O gün olsun gəlin olasan,
Toyunda süzüm.

Qızım, qızım qızanar,
Qızımın saçı uzanar,

Qızım ərə gedəndə,
On beş yengə bəzənər.

Xırdacasan, məzəsən,
Sən hər güldən təzəsən.
O günə qurban olum,
Xırda-xırda gəzəsən.

Balam "ölüdü",
Başı qarpıza dönüdü,
Əyaxları buz kimidi,
Əyaxları buz kimidi.

Atım tutum mən səni
Şəkərə qatım mən səni
Dədən öyə gələndə,
Qucuna atım mən səni.

Ay allah bunun tayını ver,
Olmıyännərin payını ver
Ay allah bunnan beş dənə ver,
Təzə gəlin olmuşdara ver
Ay allah bunnan üç dənə ver,
Göydə uçan quşdara ver,
Toladakı camışdara ver.

Dişləri inci-mərcan,
Düzüb taxmağım gəliy.
Gözdəri qaynar bulax
Eyilif işmaxım gəliy.
Dodağı süd qaymağı,
Soyuf yimağım gəliy.

Saa quzu kəsərəm!
Saa qurban olum, balama qurban olum!
Cano yiyim!
Gözo yiyim!
Ağzo yiyim!
Gözo, qaşo yiyim!
Yerişo-duruşo yiyim!
Balamı yiyim!
Balamsan!
Quzumsan!
Səən (səni) verən saxlasın!
Səən (səni) ürəyimə qoyum!
Boya-buxuna anan qurban!
Səən (səni) yiyim!

Səən görüm beş-beş olasan,
Öylərdə on beş olasan"
Səən verənə qurban,
Könül görənə qurban,
Mən səən fərə" bilmişdim,
Xoruz" verənə qurban.

Keçili boz oğlandı bu,
Xoruzu göz oğlandı bu.

İnəklər, ha inəklər,
Balam nə vaxt iməklər.
Alçalar, ha alçalar,
Balam nə vaxt əl çalar.

Buzovlar, ha buzovlar,
Balam nə vaxt düz oynar.

Balama qurban sərçələr,
Balam nə vaxt dirçələr.
Balama qurban kəlçələr,
Balam nə vaxt əl çalar,
Balama qurban inəklər,
Balam nə vaxt iməklər.

Balama qurban yumurta,
Balam gələr tuta-tuta,
Mən balamı sevərəm,
Anaya gətirsə buta.

Əziziyəm yonqarı,
Dülgər yonar yonqarı.
Balama qurban olsun,
Doqquz qoca, on qarı.

Bir sürü atdar,
Çəməndə otdar
Tənbəl arvaddar,
Yüyənsiz atdar,
Bu balama qurban.

Balama qurban köşəklər,
Balam haçan cöş eylər
Nənəsi laylay tutanda,
Beşikdən düşər iməklər.

Nəvə

Sarımsağım, soğanım,
Yad qızından doğanım.
Yarısı canım parası,
Yarısı ilan balası.

UŞAQ NƏĞMƏLƏRİ

(Adətən baba və nəvələr körpə uşaqları əyləndirmək üçün oxuyurlar)

Bir qarı getdi buz üstə,
Tappadan dəydi diz üstə,
Dedi: “A buz, sən nə bərkəsən!”
Dedi: “Mən bərk olsam, məni gün əritməz”.

Dedi: "A gün, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərk olsam, üzümü bulut tutmaz".
Dedi: "A bulut, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərk olsam, mənən yağış keçməz".
Dedi: "A yağış, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərk olsam, mənən ot bitməz".
Dedi: "A ot, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərk olsam, məni qoyun yeməz".
Dedi: "A qoyun, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərk olsam, mənən yağ olmaz".
Dedi: "A yağ, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərk olsam, məni siçan yeməz".
Dedi: "A siçan, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərk olsam, məni pişik yeməz".
Dedi: "A pişik, sən nə bərxsən!"
Dedi: "Mən bərkəm-duraram,
Bıqlarımı buraram:
Peç üstə yaylağım var,
Təndir üstə qıştağım var".

SANAMALAR

Əl-əl əpənək,
Əldən çıxdı kəpənək.
Kəpənəyim yarısı,
Yumurtanın sarısı
Əmi hara gedirsən?
Ala dağa gedirəm.
Ala dağda nəyin var?
Şaqqır-şuqqur şeyim var.
Bir oğlum var, bir qızım,
Başında da ulduzum.
Birə bit,
İkiyə it,
Üçə üskük,
Dördə döşək,

Beşə beşik,
Altıya alma,
Yeddiyə yemiş,
Səkkizə sərçə,
Doqquza donquz,
Ona orax,
On birə tarax,
Gəlin gedax Həsən bəyin öyünü yarax.
Həsən bəyin nəyi var?
Şaqqır-şuqqur şeyi var.

İynə, iynə,
Babı iynə,

Şam ağacı,
Şatır keçisi,
Qoz ağacı,
Qotur keçisi,
Dayım oğlu,
Burnu poxlu,
Vur nağara,
Çıx qırağa.

Etti, betti,
Şitti, şimal
Laqal, luqal,
Dıǵılı, tıs.

YANILTMAQLAR

Sazı verdim saz bəndə,
Saz bənd sazı saz dasın.

Bu mis nə pis mis imiş,
Bu mis Kaşan misi imiş,
Bu mis nə pis mis imiş,
Bu mis çoxdan pis imiş.
İp şalvar, sap şalvar.

Bu yer toxmaxlanmaq gərək
Toxmaxlanıb dırsa da, toxmaxlanmaq gərək
Toxmaxlanmayıb dırsa da, toxmaxlanmaq gərək.

Səhər saat səkkizdə,
Selsovetin sədiri
Səmədova Səkinə,
Su sənəyin sol sapını sındırdı,
Sınıxçıya saldırdı.

Ağ eşşəkdə gedən ağ eşşəkli dayı,
Ağ eşşəyə "hoç" elə, ağ şumuma s...r

Köroǵlunun yiyişi, diyişi, döyüşü.

Köroǵludu Köroǵlunun adı,
Köroǵlunun köroǵluluǵu köroǵluluǵundandı.

Aşbaz Abbas aş bişirir,
Yoxsa ki, bozbaş bişirir.

ƏL BARMAQLARI HAQQINDA DEYİM

Baş barmax,

Başara barmax,
Uzun Hacı,
Gödək Hacı,
Vay, Balabacı.

Baş barmax bişirdi,
Başara barmax düşürdü,
Uzun Hacı süfrə saldı,
Gödək Hacı yidi,
Vay Balabacıya qalmadı.

“QARĞA“ DİLİ

Uşaqlar bəzən öz aralarında yaşlıların və böyüklərin anlamaması üçün “qarğa“ dilində danışırlar. Danışiq zamanı sözlər arasına quşların adının baş hərfi əlavə edilir və ya birinci heca müstəsna olmaqla qalan mümkün hecaların əvvəli həmin quşun adının hərfi ilə deyilir:

Haraya?

Qarğa dili ilə, haqarayaqa?

Həsən bura gəl.

Qarğa dili ilə, Həqəsəqən, buquraqaya gəqəl.

Hayındı, sən haraya gedirsən?

Bayquş dili ilə, habayıbındı, səbən habarayaba gebedibir səbən?

Mən görüşə gedirəm.

Bayquş dili ilə, məbəbən göbəbən göbörübüşəbə gebedibirəbəm.

XIII. ƏFSANƏLƏR, RƏVAYƏTLƏR

MƏƏTTƏLƏM

Rəvayətə görə, biri var imiş, biri yox imiş, bir kişi, onun da bir oğlu var imiş. Ata məşhur oğru imiş. Bunların yeməyə çörəkləri olmur. Ata oğluna deyir ki, hazırlaş, gedək görək, əlimizə nə keçir? Onlar bir dağın döşünə çatanda görürlər ki, bir kişi yer şumlayır. Ata oğluna deyir ki, öküzün birini oğurlayaq. Oğul deyir ki, necə? Ata cütçünün başını belə qatır: “Mən bu işə məəttələm“ – deyə ora-bura qaçır. Cütçü bir kişiyə, bir də ora-bura baxır və fikirləşir ki, yazıq dəli olub. O, öküzləri saxlayıb kişinin dalınca qaçır. Oğul arxadan gəlib öküzün birini açıb aparır. Cütçü çevriləndə baxıb görür ki, öküzün biri yoxdur. O da:

– Mən də bu işə məəttələm,-deyərək, başlayır oxuya-oxuya qaçmağa. İndi də oğru kişinin yanına qaçaraq gəlib soruşur:

– A kişi, nə olub?

Cütçü deyir:

– Ay qardaş, mən də bu işə məəttələm.

HƏNYHDİ BACI, BƏRKDİ BAĞI

Babalı düzüb qoşannarın boynuna, rəvayətə görə, keçmiş zamannarda əzazil qaynana var idi. Onun da nə az, nə də çox, cəmi üç gəlini var idi. Gəlinlər bir ay parçası, yıxılan öyün dirəyi idilər. Amma di gəl ki, qaynana heç vaxt gəlinlərinə razı qalmazdı. Onları incidib həzz alardı. O, hər dəfə təndirdə çörək bişirənnən sora gəlinləri oynamağa məcbur eliyir və sora olara çörək verərdi. Bi gün öydə isti təndir çörəyi yapılmış, qaynana isə tələsik qonşuya getmişdi. Gəlinlər isti çörəyin iyinə özdərini saxliya bilmədilər, kiçik gəlinin istəyiynən çörəhdən yimağa başladılar. Haman vaxt qaynana öyə qayıdır, gəlinlər çörəyi görünməməx üçün bellərinə bağlıyillər. Qaynana bi şey duymur, ədəti üzrə gəlinlərə çörəyh vermaxdan qavax oları oynadır.

Böüyh gəlin oyniyəndə kiçiyh gəlin dillənir:

Bərkidin bağı,
Qınılar bağı,
Qırdırar bizi.

Böüyh gəlin qayıdır ki:

Qorxma bacı,
Hənhədi bacı,
Bərkdi bağı,
Qınılmaz bağı,
Qırdırmaz bizi.

ALTI DAŞ, ÜSTÜ AŞ

Oğul-uşaqdan yarımayan ana var idi. Ana qızının evinə qonaq gedir. Kürəkən gedib baş-əyax alır və arvadına deyir ki, anan da bizdədir, dur bişir, mən də axşam gələcəyəm. Arvad baş-əyağı bişirib yeyir, sümüklərini isə baş-əyax bişən qazana tökür. Kişi axşam öyə qayıdanda arvadından baş-əyax istəyir. Arvad isə qazanı göstərib deyir ki, baş-əyağı anam yiyitdi. Ana bu sözləri eşidib, kor-peşman olur. Deyinə-deyinə öyünə qayıdarkən yolda oxumağa başlayır:

Yeznə əppəyi-yezid əppəyi,
Oğul əppəyi-ox əppəyi,
Altı daş, üstü aş.

Oğul təsadüfən yolda anasının dediklərini eşidir. Öyə qayıdaraq arvadına deyir ki, aş bişir, anam qonaq gələcək, bir yerdə yiyax. Belə də eliyirlər. Aşı ortaya gətirirlər. Arvad kişiyyə deyir ki, ananın aş payını ayrıca boşqaba çəkmişəm, onun ağzından su axır, diskiniyəm. Qoy o, xörəyini bizdən ayrı yisin. Sən isə mənə bir qabda yi. Oğul razı olmur, anasına çəkilmiş aşdan yiməyə başlayır və görür ki, boşqabın altı daşdır, üstü aş. Oğul arvadını yaxşı döyür və anasının yolda danışdığı sözlər yadına düşür:

Yeznə əppəyi-yezid əppəyi,
Oğul əppəyi-ox əppəyi,
Altı daş, üstü aş.

“SEYSAN“ OĞUL, “QIRX“ ATA

Deyirlər ki, yanlış da bir naxışdır. Amma bu rəvayətdəki oğul yanlışda yol versəydi, taleyi ilə oynamış olardı. Görək, rəvayətdə nə deyilir?

Ailədə ata, ana və oğul var idi. Atanın üzünü tük basmışdı. O, dəlləyə getmiş, amma nəyə görə üzünü qırxdırmamış öyə qayıtmışdı. Ata zəhmli, saxalı idi. Birdən heç gözlənilmədən, o, oğluna amirənə surətdə dedi ki, onun üzünü qırxsın. Oğlunun heç səsini çıxarmağa cürəti çatmadı, əlləri əsə-əsə ülgücü itilədi, sabunu hazırladı. Və öz-özünə fikirləşdi ki, birdən atasının üzünü kəsərsə, o dünyalıq olacaq. Ata qəlyanı yana-yana bir qırağa qoyub, işarə elədi ki, başlasın. Öydə tam sakitlik idi. Oğul atasının üzünü qırxmağa başladı. O hər dəfə ülgücü atasının üzünə aparanda qorxub seysanır (səksənir), atası “qırx“ deyib əmr edir, ana isə üzünü əli ilə tutub qorxudan yarpaq kimi əsirdi:

Qəlyanı yana gördüm,

Od tutub yana gördüm,
“Seysan“ oğul, “qırx“ ata,
Üzü əlli ana gördüm.

ATASINI ƏMDİRƏN QIZ

Rəvayətə görə günlərin bir günü Padşahı tutub zindana salırlar. Ona əzab-işgəncə verir, ac saxlayırlar, yemək vermirlər. Padşah acından ölmək qorxusu qarşısında qalır. Bu vəziyyətdən agah olan Padşahın qızı atasını xilas etmək üçün onun yanına gedir, atasını əmizdirir və beləliklə onu ölümdən xilas edir.

Padşahın məhkəməsi zamanı qız hakimə müraciət edərək deyir ki, sizə bir tapmaca deyəcəm, onu tapa bilsəniz atamı sürgün edin, yox, tapa bilməsəniz, azadlığa buraxın. Hakim razılaşır. Qız tapmacanı danışır: – Mən atamın qızıyam, atam mənim oğlumdur, mən atamın nəyiym?

Hakim çox fikirləşir, lakin tapmacanın cavabını tapa bilmir və Padşahı azadlığa buraxır.

KIÇIK GƏLINİN HÖKMÜ

Rəvayətə görə bir kişinin yeddi oğlu, yeddi gəlini varmış. Bir gün ən kiçik gəlin qaynanasına deyir ki, bu evdə qayda-qanun, evin böyüyü yoxdur. Qaynanası buna təəccüblənir. O, kiçik gəlinə bildirir ki, qaynata evin böyüyüdür. Axşam olanda qaynana əhvalatı ərinə danışır. Qaynata buna təəccüblənir və gəlinlərini, oğlanlarını yanına çağırır, kiçik gəлиндən dediyi sözün mənasını soruşur. Gəlin də sözümdən imtina etmir, deyir ki, bu evdə böyük olsa, hərə öz istədiyini eləməz. Belə olduqda qaynata evə böyüklük etməyi kiçik gəlinə tapşırır. Gəlin də qayıdıb cavabında deyir ki, əgər bu evdə böyük mənəmsə, onda bu gündən sonra bu ailənin üzvlərindən heç kim qapıdan içəriyə əliboş gəlməsin. Gətirdiyini də qapıdan içəri girib həyəətə atmasın, hərəsini səliqə ilə öz yerinə qoysun. Bu isə böyük qardaşın xoşuna gəlmir, onun acığına səbəb olur. Lakin o da kiçik gəlinin tapşırığına əməl etməyə çalışırdı. Bir gün böyük qardaş qapıya çatanda yadına düşür ki, evə əliboş gedir. O tərəf, bu tərəfə baxır, görür ki, qonşunun çəpərinin üstündə bir koramal ölüsü var. Fikirləşir ki, nə olur olsun, bir əliboş olmayım. Koramalı gətirib eşiyin bir tərəfinə qoyur. Kiçik gəlin koramalı böyük qayın tərəfindən ora qoyulduğunu görür. Düşünür ki, bu evdə mənim böyüklük etməyimə böyük qayının acığı tutub, ona görə də koramal ölüsü gətirib. Gəlin bunun üstünü vurmur. Bir azdan görür ki, bir qarğa nə isə gətirib ora saldı və koramalı götürüb uçdu. Gəlin gedib görür ki, bir düyünçədir, içi də qızılla doludur. Gəlin düyünçəni götürüb aparır qaynatasına verir və əhvalatı danışır. Qaynata gəlinin üzünə necə baxacağını fikirləşə-fikirləşə, onun bu hərəkətindən artıq dərəcədə razı olduğunu bildirir.

AGILLI QADIN

Belə rəvayət edirlər ki, bir məmləkətin gündə bir Şahı gecəyarısı yoxa çıxırmış. Heç kəs bu sirri öyrənə bilmir. Hər gün özlərinə bir Şah seçirlərmiş. Bir gün növbə həmin məmləkətin yoxsul bir adamı olan Yusifə düşür. Yusif bu təklifi qəti rədd edir ki, o, yoxsuldur. Ondan Şah olmaz. Lakin ondan əl çəkmirlər. Məcbur olan Yusif arvadını da götürüb saraya gəlir. Sarayda qorxu içərisində yaşayan Yusif bir gecə qapının bərk döyüldüyünü eşidir. Yataqdan qalxıb qapıya sarı getmək istəyərkən, səsə qadını çıxır. Onu alt paltarında görüb, geri qaytarır. Qadın onu altdan geydirib üstə qıfıllayır, üstə geydirib altdan qıfıllayır. Əlinə nizə, ox, qılınc verib qapıya yola salır. Bir az keçmiş Yusif sağ-salamat geri qayıdır. Bunu görən saray adamları təəccüb edirlər. Sirri öyrənmək üçün Yusifin başına toplaşirlar.

Yusif deyir: həmin qara paltarlı, qara atlı adam mənə dedi ki, atamın yerinə seçilən Şahlar içərisində əsil kişi səni gördüm, Çünki sən mənim qabağıma gecə vaxtı yaraqlı-yasaqlı çıxmısan.

O biriləri isə alt paltarında çıxardılar. Mən də onların başını kəsib aparardım. Qırx baş aparmışam, atamın qəbri üstə toplayıb ağlamışam ki, bu məmləkətdə səndən qeyri kişi yoxdur ki, şahlıq etsin. Qırx birinci baş sənsən ki, səni salamat buraxıram. Get şahlığını et!

Yusif sözünü qurtarıb, bu işdə ona kömək edən qadınına razılığını bildirdi. Ağıllı qadın, kişinin sağ biləyidir.

DOVŞANLAƏ DİVLƏƏR

Rəvayətə görə bir tənbel kişi var idi. Bir gün onun evinə iki div gəlir. Kişi bunu görəndə kimi arvadını çağıraraq deyir:

– Ay arvad, ağ divi qızardırısan, yoxsa qara divi?

Divlər bunu eşidən kimi qaçırlar. Yolda onların qabağına bir dovşan çıxır. Dovşan onlara deyir:

– Haraya qaçırsınız?

Divlər deyirlər:

– Bir kişi var, o div əti yeyir, qorxuruq bizi də yeyər.

Dovşan deyir:

– Qorxmayın, o, tənbelin biridir, sizə heç bir şey edə bilməz.

Onlar yenə də qayıdaraq gedirlər. Kişi onları görəndə kimi deyir:

– Ay dovşan, xoş gəlmisən, sənənin dədən mənə yeddi div borclu idi, indi onların ikisini gətirmisən?

Divlər bunu eşidən kimi qaçırlar və bir də ora qayıtmırlar.

DÜYÜLÜ-DÜYÜLÜ

Rəvayətə görə gənc bir çoban gözəl bir qıza aşiq olubmuş. Cavanlar bir-birlərini çox sevirilmiş. Lakin qızın ata-anası qızı çobana vermək istəməmiş. Buna görə də qərara alırlar ki, oğlanın qarşısına elə şərt qoysunlar ki, oğlan bu şərti yerinə yetirə bilməsin və gənclərin bu sevgisi baş tutmasın.

Beləliklə, qızın ata-anası çoban oğlanla belə şərt kəsirlər: Oğlan yayma bişirməlidir. Yayma həm də elə bişməlidir ki, daşmasın. Bu isə çox çətin idi, çünki yayma bişərkən adətən daşır. Oğlan sevgilisinə çatmaq üçün yaymanı daşmadan bişirməyi qərara alır. Oğlan yaymanı bişərkən qız və ata-anası da yanında durub baxırlarmış. Qız həyacanla sevgilisinin yaymanı necə bişirdiyinə baxır və çobana kömək etməyə çalışır.

Yayma qazanı qaynadıqca yavaş-yavaş daşmağa başlayır. Bu vaxt sevgilisinin şərti uduzacağını, diməli, sevgilisinə qovuşmayacağını görəndə qız oğlana müraciətlə deyir:

– Çoban, düyülü-düyülü... Çoban, düyülü-düyülü...

Sevgilisinin nə dediyini duyan çoban qazanı dibindən çömçə ilə qarışdırır və yayma daşmadan bişib hazır olur. Qızın ata-anası şərti uduzur və iki sevgili bir-birinə qovuşur.

A LAL GƏƏLİN, KAR GƏLİN

Rəvayət edirlər ki, bir kişinin qızına elçilər gəlir. Məqsədlərini bildirirlər. Qızın atası deyir ki, qızı laldır, kardır, kordur. Buna baxmayaraq elçilər üzlərinə salaraq qızı alırlar. Bir müddətdən sonra görürlər ki, doğrudan da, gəlin dinmir, danışmır, qonşuya getmir. Onlar məcburiyyət qarşısında qalaraq başqa qız alırlar. Qızı ata mindirib öyə gətirirlər. Öyə girərkən südün daşdığını görəndə təzə gəlin deyir:

A lal gəlin, kar gəlin,

Südün daşdı, götür, gəlin.
Birinci gəlin dillənir:
Canın yanır, düş düşür.

İşin nə yerdə olduğunu bilən ər ikinci gəlini öylərinə yola salır və birinci arvadının atasından bu sirri soruşur. Atasını belə cavab verir:

-Mən qızıma lal didim, ona görə ki, o qiyvət qılan döyül, kor didim, ona görə ki, pis işlər görmür, küt didim, ona görə ki, qonşuya gedən döyül.

Kürəkən hər şeydən agah olaraq, razı halda əvvəlki gəlinin yanına qayıdır.

SƏBƏT

Bir qoca kişinin üç oğlu varıymış. Arvadı çoxdan ölmüşdü. Kişi oğlanlarını böyütdü, öyləndirdi. Özü isə getdikcə qocalıb əldən düşür, yumağa dönürdü. Gəlinlər qociyə baxmırdılar. Hətta, ərilərindən tələb eliyirdilər ki, qocanı öydən uzaqlaşdırsınlar, əgər belə olmazsa onlar öz dəri öydən çıxıb gedəllər. Bir gün oğlanlardan biri iri səvət düzəltdirib öyə gətirir. Atasını səvətə qoyub guya ki, gəzmağa aparır. Səfalı bir yerdə səvəti qoyub özü uzaxlaşmaq istiyəndə, atası onun fikrini başa düşür. Oğlunu çağırır deyir ki, oğlum, səvəti qoyub getmə, sən də qocalanda bu səvət oğla lazımlar. Oğlan bu sözdən sonra öz səhvini başa düşür. Qayıdaraq atasını götürüb öyə gətirir. Evdə gəlinlərə möhkəm tapşır ki, atasına güldən ağır söz deyən olsa, özlərini ölmüş bilsinlər.

Bu əhvalatdan sonra gəlinlər qocaya yaxşı baxdılar.

QAŞIQ

Rəvayətə görə bir atanın kiçik bir oğlu var idi. Bu uşaq çox zirək, hər şeylə maraqlanan idi. Bir gün uşaq görür ki, atası nənə və babası üçün ağacdan qaşiq düzəldir. Uşaq özü də atası üçün qaşiq düzəltməyə başlayır. Atasını soruşur ki, oğlum, sən nə düzəldirsən? Uşaq cavab verir ki, ata, bir gün gələcək sən də qocalacaqsan, ona görə də indidən sənə ağacdan qaşiq düzəldirəm.

Atası səhvini başa düşdü. Qocalara münasibətini dəyişdi.

ƏZRAYIL KİMİN CANINI ALIR?

Rəvayətə görə, Əzrayıl şənlik səsi gələn evlərə qulaq asaraq deyir ki, axı mən bu adamların kefini niyə pozum, qoy keflərini çəksinlər, yaşasınlar. Qəm küpünə batan, dedi-qodu və didişmə ilə məşğul olan ailəyə rast gəldikdə isə “onsuz da burada qəm hökm sürür, hamı qəm içindədir, qoy onlardan birinin canını alım“ deyir. Görünür, ataların yaratdıqları “qəm, qəm gətirər“ məsəli də bu rəvayətlə əlaqədardır.

XEYRƏT

Rəvayətə görə, dünyasını dəyişmiş mərhumun ehsan-xeyrətindən bir təam dadmaq savabdır. Bununla həm mərhumun ruhu şad olar, həm də qohum-əqrabaları təsəlli tapar. Özünü çox təkəbbürlü aparən birisi yaşlarda xeyrət yeməkdən imtina edir və onun bu hərəkəti camaatın diqqətindən yayınmırdı. Günlərin bir günü həmin adam vəfat edir. Dəfnindən sonra ailəsi xeyrət verir. Lakin onun xeyrətindən heç kim yemir. Bişirilmiş xeyrət aşını itlərə verirlər.

Belə rəvayət yaranmışdır ki, ehsan-xeyrət yeməyənin xeyrət aşını itlər yeyər.

PADŞAHIN VƏSİYYƏTİ

Padşah ölüm yatağında vəsiyyəət edir ki, onun dəfnindən sonra dağ çəkilməyən adamlara ehsan versinlər. Dəfn mərasimindən sonra Padşahın vəsiyyəti elan olunur və ehsan verilir. Lakin məmləkətin hər yerindən gəlmiş çox saylı rəiyyətdən heç kim ehsan yeməyə dayanmır. Deməli, məmləkətdə bir nəfər də olsun dağ çəkilməmiş, dərdsiz adam yox idi.

“Dərdsiz adam yoxdur, arsız adam var“- atalar kəlamını yaradanlara Allah rəhmət eləsin.

ANANIN VƏSİYYƏTİ

Rəvayətə görə ana, ata və onların balaca qızları variymiş. Bi gün ana bərk azarlanır, vəziyyəti getdixca xarəfləşir. O, kişisinə diyər ki, bəs, mən öləndə sağ əlimi kəsif aldığı arvada verərsən, qızımı döyəndə məm əlimnən döysün. Kişi arvadı diyən kimi eliyir. Öyə ana körpə qızı anasının əliynən döyür, amma qız döyülduxcan günnən-günə kökəlir, cana-başa gəlir. Öyə ana bu işdən duyux düşür, başdiyir qızı öz əliynən döyməğa. Bundan sonra qız arıqlayır və saralıb solur.

TALE

Rəvayətə görə günlərin bir günü bir öyə Tanrı qonağı gəlir. O, öy yiyəsindən bir gecə qonaq qalmağı xahiş edir. Öy yiyəsi razılıq verir. Öy yiyəsinin arvadı hamilə idi və həmin gecə o bir oğlan uşağı doğur. Qonaq kişi də bu əhvalatdan hali olub və obaşdan öy yiyəsilə salamatlaşib gedərkən qapıda bir kişiyə rast gəlir. Qonaq ondan soruşur ki, sən kimsən, nə istəyirsən. Kişi cavab verir ki, bəs mən taleyazanam, bu gecə bu evdə bir oğlan uşağı dünyaya gəlib, onun taleyini yazmağa gəlmişəm. Qonaq kişi oğlanın taleyi ilə maraqlanır. Taleyazan deyir ki, bu uşağın 18 yaş tamam olanda evlənəcək və həmin gün onu ilan vurub öldürəcək. Qonaq kişi tale yazanın söylədiklərini yoxlamaq üçün düz 18 il bu öyə gəlib-gedir. Oğlan 18 yaşına çatanda ona toy eliyillər, qonaq kişini də toya çağırıllar. Toy axşamı oğlan qızın yanına girir, lakin geri qayıtmır. Oğlanın valideynləri, dost-tanışları narahat olaraq içəri girir və oğlanı ölmüş görüllər. Bunun səbəbini soruşduqda qız bildirir ki, oğlan otağa girən kimi küncdən bir gürzə ilan çıxaraq onu zəhərləyib öldürdü.

QARDAŞI HARDAN ALLAM?

Rəvayətə görə bir arvadın ərini, oğlunu və qardaşını həbs edirlər. Məhkəmə zamanı hakim arvaddan soruşur ki, müttəhimlərdən hansını azad eliyim. Arvad hakimə belə cavab verir:

– Kişini eldən allam,
oğulu beldən allam,
qardaşı hardan allam?

Qardaşını çox istiyən bacının bu sözləri hakimə təsir eliyir və o, məhbusların üçün də azadlığa buraxır.

ƏSNƏK ƏSNƏK GƏTİRƏR . . .

Rəvayətə görə qısqanc bir kişi və onun gözəl qadını var idi. Bir gün bunlara qonaq gəlir. Gecədən xeyli keçməsinə baxmayaraq süfrəyə yemək qoyulmur, ac və yorğun qonağın yuxusu gəlir, əsnəyirdi. Həmin anlarda ev sahibinin xanımı da əsnəyir. Ev sahibinin ürəyinə şübhə düşür, lakin bunu birüzə vermir. Aradan bir az keçdikdən sonra bayaq əsnəyən qonağı yenə əsnəmək tutur və yenə həmin vaxt evin xanımı da əsnəyir. Ev sahibinin şəkk-şübhəsi bir az da artır, o, xanımının həmin kişi ilə vədələşdiyini və əsnəməyin artıq bir işarə olduğunu yəqin edərək arvadını samanlığa aparıb başını kəsir. Qayıdıb öydə bir az oturur-oturmaz bayaq əsnəyən qonaq yenə əsnəyir. Bu vaxt öy yiyəsi də özünü saxlaya bilməyib əsnəyir və öz-özünə deyir:

– Əsnək əsnək gətirər, hayıf samannıxdakı.

QAÇAQLARLA ÇOBAN

Çoban dağda qoyun otarırdı. Onun yava bir iti də vardı. Çoban mahir tütək çalan idi. Onun tütəkdə çaldığı mahnıları it öyrənmişdi, mahnının səsini eşidən kimi sürüyə yaxınlaşar, çobanın yanına gələrdi.

Günlərin bir günü quldurlar qəflətən çobana hücum edir, onu öldürəcəklərini və qoyunlarını aparacaqlarını bildirirlər. Çoban yalvarıb deyir ki, icazə verin tütəyimdə bir hava çalım, sonra mənə öldürün. Quldurlar razılaşırlar. Tütək səslənən kimi vəfalı it özünü çobana yetirir. İt quldurlara aman vermir. Onların niyyəti baş tutmur.

ƏN YAXŞI HƏDİYYƏ

Qədim zamanlarda bir tacir vardı. Onun da üç qızı var idi. Tacir qızlarını çağıraraq dedi:

– Qızlarım, mən uzaq səfərə gəzməyə gedirəm. Deyin görək, sizə nə gətirim?

– Mənə mirvari boyunbağı gətirin,-deyə böyük qız fikrini bildirdi.

– Mənə isə,-deyə ortancıl qız xahiş etdi,-bir paltarlıq ipək parça.

Tacir bunları dinlədi və kiçik qızdan soruşdu:

– Bəs sənə nə hədiyyə gətirim?

– Ata, əgər hədiyyə gətirmək istəsəniz, ölkələrdə yediyiniz qoğalların külünü torbaya yığıb mənə gətirin.

Tacir belə sözə təəccübləndi. Tacir ölkələri gəzib qızlarına qiymətli hədiyyələr aldı. Kiçik qıza, dediyi kimi, qoğalların külünü hədiyyə hazırlamışdı. Qızlar evdə atanın uzaq səfərdən gələcəyini səbirsizliklə gözləyirdilər. Tacir gəzintidən gəldi.O, böyük qızlarına gətirdiyi hədiyyələri verdi. Kiçik qız dedi:

– Ata can, əgər siz qoğalların külünü yesəydiniz, ölə bilərdiniz. Siz nə yaxşı ki, sağ-salamat qayıtmısınız, bu mənim üçün ən qiymətli hədiyyədir!

Tacir bundan sonra kiçik qızını daha çox istəməyə başladı.

GƏTİR ƏZİZİMİ, GÖTÜR ƏZİZİMİ

Bir ananın İskəndər adlı oğlu ölür. Ana oğlunun dəfn olunmasına qəti razı olmur. Günlər keçir, vəziyyəti belə görünən ananı oğlunun yanında qoyub, qapını bağlayıb gedirlər. Bir müddət sonra ana bərk acır, yadına düşür ki, irəfdə çörək var. O, nə qədər çalışırsa, əli çörəyə çatmır. Ayağının altına qoymağa bir şey tapmadığına görə məcburən İskəndərin meyitini ayağının altına qoyub, əlini çörəyə uzadarkən qapı açılır və adamlar bu mənzərəni görürlər.

Ana məyus halda dillənir:

– Gətir əzizimi, götür əzizimi.

DOĞRUYA ZAVAL YOXDUR

Kasıb dolanan bir kişi padşahın yanına gedir. Padşah onun nə üçün gəldiyini soruşduqda kişi padşaha xidmət göstərmək istədiyini bildirir. Padşah xidmətin nədən ibarət olduğunu soruşduqda kişi dillənir:

– Padşahımsan, qibləgahımsan, gəl sən allahınnan doğru ol, hər kişi əyri olsa çatar öz cəzasına.

Kələm padşahın çox xoşuna gəlir, o, kişiyə əmr edir ki, hər gün onun yanına gəlib bu sözləri ona desin və müqabilində bir qızıl alsın. Bu minvalla bir müddət keçir.

Bu məsələdən xəbər tutan bir qonşu həmin kişidən xahiş edir ki, qoy bir dəfə padşahın yanına mən gedim. Kişi razılaşıaraq deyir ki, yaxşı, sabah padşahın yanına sən get, mən çoxdandır ki, sarımsaqlı, qatıxlı xingal istəyirdim, amma padşaha ağzımdan iy gedəcəyindən qorxduğuma görə yiyə bilmirdim. Mən də sabah xingalı bişirtirib yiyərəm.

Qonşu padşahın hüzuruna gedərək deyir:

– Padşahımsan, qibləgahımsan, gəl sən allahınnan doğru ol, hər kişi əyri olsa çatar öz cəzasına.

Padşah qızılı verərək kişinin niyə gəlmədiyini soruşarkən qonşu kişi deyir ki, o, mənə dedi ki, padşahın ağzından iy gəldiyinə görə, mən onun yanına getmək istəmirəm.

Padşah bundan hirslənir və qonşu kişiye bir kağız yazaraq əmr edir ki, aparıb həmin kişiye versin ki, onu xəzinədə çətdirsən. Kağızda bu sözlər yazılmışdı: “Bu kağızı gətirənin başını vur.”

Kağıza nə yazıldığından xəbəri olmayan, bu kağızla xəzinədən qızıl götürəcəyini və əvvəlki kişinin bundan xəbəri olmayacağını zənn edən qonşu kişi kağızı xəzinədə verir. Xəzinədar kağızı oxuyub qurtaran kimi onun başını vurur. Səhəri gün əvvəlki kişi yenə padşahın hüzuruna gəlir. Padşah onu görüb heyrtlənir və nə üçün başının vurulmadığını soruşur. Kişi məsələni olduğu kimi danışır, padşaha hər şey aydın olur.

“Doğruya zaval yoxdur“ - kəlamını qoyub gedənlərə min rəhmət.

BACILAR

Bir kişinin iki qızı olur. Onlardan biri dövlətliyə, o biri isə kasıba ərə gedir. Kasıb bacının uşaqları çox olur. Onları dolandıra bilmir. Kasıb bacı tez-tez dövlətli bacıgilə gedirmiş. Hərçənd dövlətli bacı onu xoşlamır, həddən artıq simiclik edirdi.

Günlərin birində kasıb bacı çarəsizlikdən yenə bacıgilə gedirmiş ki, bəlkə uşaqları üçün azuqə ala bilər. Dövlətli bacı həmin gün külçə yapmış. O, bacısının gəldiyini hiss edərək bişirdiyi külçələri tələsik üst-üstə yığaraq üstünü basdırır və örtüyün üstündə oturur. Bunu duyan kasıb bacı dillənir:

Bağçada güllər, bacı
Güllər, bülbüllər, bacı,
Alto külçə yandırır,
Keçər bu günlər, bacı.

Kasıb bacı kor-peşman evlərinə qayıdır. Zaman keçir. Dövlətli bacı kasıblaşır, kasıb bacıgil isə varlanırlar. Kasıblaşmış bacını varlanmış bacı çox mehriban: “Saa quzu kəsərəm“, “Var-dövlətim saa qurvandır“, “Niyə gec-gec gəlirsən?“ sözlərilə qarşılayır, olub-keçmişləri üzə vurmur.

YAXŞILIGIN NƏTİCƏSİ

Rəvayətə görə, günlərin bir günü padşaha xəbər verirlər ki, ona qəsd hazırlanır. Padşah bir qədər fikrə gedəndən sonra əmr edir ki, ona çox yaxın olan adamlardan bəzilərini tutub zindana salsınlar. Vəzir təəccüblə soruşur ki, padşah sağ olsun, siz hardan bildiniz ki, bu adamlar sizə qəsd hazırlayırlar. Padşah cavabında deyir ki, mənəm ən çox yaxşılıq etdiyim adamlar onlardır, ona görə qəsdimə də yalnız onlar dura bilərlər.

QIYMƏT

Rəvayətə görə iki dost qəbiristanlıqdan keçərkən üstü açılmış köhnə qəbrə rast gəlirlər. Qəbirdə kəllə sümüyü görünürdü. Dostlardan biri bu mənzərəni görüb bərk qorxdu və buradan uzaqlaşmağı təklif etdi. O biri dost isə kəlləyə diqqətlə baxa-baxa deyirdi:

– Mərhumun necə də gözəl, ağappaq dişləri var.

QARIŞQA İLƏ SÜLEYMAN PEYGƏMBƏR

Rəvayətə görə Süleyman peyğəmbər qarışqaya deyir ki, sən təzə ölü dəfn olunan qəbrə gir, gör orada nə möcüzə baş verir, sonra gəl mənə danış. Hamı çəkilir, ölünün yanına gələnlər görürlər ki, qəbirdə əlavə canlı var. Qarışqa Süleymanın tapşırığını mələklərə danışır. Mələklər qarışqaya deyirlər ki, sən get, Süleyman özü gələndə görər ki, burada nə baş verir.

MOLLA İİƏ ÇOBAN

Rəvayətə görə molla və çoban varmış. Çoban doyunca çörək tapmır, yarıac həyat keçirirdi. Çoban molladan xahiş edir ki, onu da yas mərasimlərinə aparsın ki, verilən xeyrətdən yeyib qarnını doydursun. Molla razılaşıır. Onlar yaslara birlikdə gedir, lakin hər dəfə adamlar xeyrəti yeməyə başlayan kimi molla “əlhəmdürüllah“ deyir və hamı yeməkdən geri çəkilir. Beləliklə, çoban yaslari gəzsə də yenə yarıac yaşayır. Axırda o, təngə gələrək mollaı uca bir qayanın üstünə aparıb xəbərdarlıq edir ki, əgər xeyrət yeyilib qurtarmamış “əlhəmdürüllah“ desə onu bu qayadan tullayacaq, molla and-aman edir ki, çobanın tələbini yerinə yetirəcək. Onlar yenə bir yas mərasiminə gedirlər. Ortaya xeyrət qoyulur. Adamlar əllərini xeyrətə uzadanda molla adəti üzrə “əlhəmdürüllah“ kəlməsini işlədir və bu zaman çoban ona tərəf əyilib: – qayanı yadına sal- deyən kimi molla qorxmuş halda “bismillah“ deyir, mərasim iştirakçıları yenidən xeyrəti yeməyə başlayırlar.

İRSİN ROLU

Rəvayətə görə günlərin bir günü padşah vəziri yanına çağırıb ona deyir ki, sənə bir sual verəcəm, əgər cavabını tapa bilməsən, vəzirlikdən qovacam. Gərək sən mənə deyəsən görək, insanın özünü necə aparmasında tərbiyənin yeri böyükdür, yoxsa əcdadının kimliyi. Vəzir bu suala cavab vermək üçün üç gün vaxt istəyir. Lakin cavab tapa bilmir. Vəzirin qızı atasının narahatlığını görüb, səbəbini öyrənir və padşahın sualına cavab verməyə hazır olduğunu söyləyir. O, evdə bəslədiyi pişiyi də götürərək atası ilə padşahın hüzuruna gedir. Qız padşahın yanında pişiyə cürbəcür “tapşırıqlar“ verir və pişik bunları yerinə yetirir. Elə bu vaxt otağın küncündən siçan çıxır, pişik yerinə yetirdiyi “tapşırığı“ yarımçıq qoyaraq siçanın üstünə atılıb onu tutub yeyir.

Qız üzünü padşaha tutub deyir: - Padşah sağ olsun, sizin sualın cavabı pişiyin hərəkətlərindən məlum oldu. Mən bu pişiyi anadan olandan ev şəraitində bəsləmiş, onu öyrətmişəm və o, indiyədək siçan görməmişdir. Lakin burada siçan görün kimi özünü atdı onun üstünə. Deməli heyvanlar kimi insanın da özünü necə aparmasında əcdadlardan keçən xüsusiyyətlərin rolu böyükdür.

Padşah cavabdan razı qalır.

KİÇİK GƏLİNİN FƏRASƏTİ

Keçmiş zamanlarda bir qaynananın üç oğlu və üç gəlini olur. Gəlinlərin kiçiyi fərasətli olur. Bir gün qaynana dovğa bişirir, sonra isə xəmir yoğurub kündələyir. Bu zaman onu təcili başqa yere çağırırlar. Qaynana xəsis olduğu üçün kündələri sayır, dovğa qazanını isə təndirə qoyub təndiri də şirələyir ki, ora heç kəs girə bilməsin. Qaynana evdən gedən kimi kiçik gəlin kündələrin hərəsindən bir az xəmir götürüb çörək bişirir. Sonra eşşəyə minib təndirdəki dovğa qazanını evə gətirir. Dovğadan içib çörəkdən yeyirlər.

Qaynana evə gələndə görür ki, kündələr kiçilib. O, hirsə gəlinlərə deyir: – “kündələrin sayı çox, sambalı yox”. Sonra görür ki, təndirdəki dovğa qazanı da yoxdur. Qaynana hirsindən azarlayır. Oğlanlar evdə olmayanda gəlinlər qaynananı palaza bürüyüb o qədər döyürlər ki, qaynana ölür.

Qaynananı basdırdıqdan sonra böyük oğul anasının qəbiri üstünə gedir və qəbirdən səs eşidir. Evə gəlib bu əhvalatı qardaşlarına və gəlinlərə danışır. Heç biri qaynananın nə dediyini anlamır. Axırda kiçik gəlin qəbir üstünə gedir və qaynanaya deyir: “Kündələrdən çörək bişirib yemişik, üstündən dovğanı içmişik, səni də döymüşük”. Bunu deyəndən sonra qaynana səsini kəsir.

Gəlin evə gələndə ondan qaynananın nə dediyini soruşurlar. Gəlin yalandan deyir: – O dedi ki, sandıqda üç boxça var. Böyüyü böyük gəlinin, ortancılı ortancıl gəlinin, kiçiyi kiçik gəlinin. Boxçaları açıqda böyüyünün içindən yamaqlar, ortancılın içindən parça qırıqları, kiçiyinin içindən bütöv parçalar çıxır.

Deməli, kiçik gəlin fərasətli olduğundan boxçaların ən yaxşısı ona düşür.

QUYRUQLARIN İDDİASI

Rəvayətə görə yer üzündə bir sürü ilan varıymış. İlanların başı qavaxda, quyruqları da onun dalınca sürünərmiş. Bir gün bu ilanların quyruqları Süleyman peyğəmbərə şikayət eliyərlər ki, bəs, biz nə qədər başdarın dalınca sürünməliyox, sürünməyən nazilif lap cəhrənin milinin ucuna dönmüşox. Qoy bir az da biz başda gedax, başdar bizim dalımızca sürünsün, biz yol göstərax. Süleyman peyğəmbər razılaşır. Quyruqlar başliyirlər sürüyə başçılıq eləməyə, başdarı öz dallarıya sürüyürlər və bir az keşməmiş ilan sürüsünü aparıf bir qaynar qazana salırlar. İlanlardan birinin başı zorla dilə gəlir deyir ki, ya peyğəmbər, sən nağardın, yer üzündə bütün ilan nəslini bu quyruqlar yandırır məhv elədilər, amandı, bizi bu müsibətdən qurtar. Süleyman peyğəmbər quyruqların iddiasını görüb qayıdır ki, mən bilə-bilə sürünün umur-ixtiyarını quyruqlara verdim ki, görax başdarı hara aparıcıyhlər. Mən olara göstərdim ki, başın ixtiyarını quyruğa verəndə nələr olur.

XƏSİS QAYINANA

Rəvayətə görə bir qəddar və xəsis qaynana varıydı. O, gəlininə gün verirdi, işıx yox. Bir dəfə yayın cırcıramasında qaynana nəhrə çalxalayıb ayrılan hazırlayır və bu dəççədə qonşu kəndə gedəsi olur. Hamilə vəziyyətdə olan gəlinin ürəyi yaman ayrılan istiyirdi, amma qaynana ona ayrılan vermirdi. Qaynana fikirləşir ki, nətəri eləsin ki, qonşu kəndə gedəndə gəlin ayrılandan içməsin. O, içində ayrılan olan küpü otağa qoyur və yeri də şirələyir ki, gəlin ayrılan işmağa gəlsə, əyax yerləri qalsın. Gəlin də sən dimə, bic gəlin imiş. O, əyax izi qoymamaq üçün gedib eşikdəki eşşəyə minərək otağa girir və küpdəki ayrılandan doyunca içərək çölə çıxır. Qaynana qonşu kənddən otağa girir və şirələnmiş yerdə eşşək əyaxlarının izlərini görür. Küpə baxdıqda ayrılandan kiminsə içdiyini görür. O, nə qədər fikirləşirsə də, bunun kim tərəfindən və necə edildiyini ayırd eliyə bilmir və fikirdən ölür. Arvadı basdırırlar. Gəlinin əri anasının qəbrini ziyarət edərkən onun səsini eşidir. O, deyirdi ki, “nəyə minib keçdi, nəyə töküb içdi”.

Kişi evə qayıdaraq bu əhvalatı arvadına danışır. Gəlin qayınanasının qəbri üstünə gedir və o da, həmin sözləri eşidir. Gəlin qəbrə əyilərək qayınanasına belə deyir: - Eşşəyə minib getdim, cəmə töküf işdim, koora.....

Bu sözlərdən sonra qayınananın səsi çıxmadı.

QORXU

Rəvayətə görə bir məmləkətin padşahı doşannarın hərəkətlərindən çox narazı idi. Doşannar padşahın sözüne baxmır, özdərini boş buraxmışdılar. Padşah dözə bilməyif bulara cəza vermax istiyir. O, əmr eliyir ki, bütün doşanları meydana yığsınlar ki, onların başını vurdursun. Doşannar da padşahın bu fikrindən duyux düşüf başdiyillər qaşmağa. Onlar görürlər ki, qavaxda bir at da dörd nala qaçır. Doşannar ona yaxınlaşıb soruşurlar ki, bəs sən niyə qaçırsan, padşah səni yox, bizi qırmax isdiyir. At da qayıdır ki, mən doşan yox, at olduğumu sübut eliyənə qədər dərimi boğazımnan çıxardiciyhlər.

ŞƏRABIN GÜCÜ

Rəvayətə görə qadın paççax təzə öylənmiş cavan, həm də şümal kimi gözəl bir oğlana vurulur. O, oğlanı yanına çağırtdırif diyir ki, sən gəl arvado boşə, məən al. Varlı yaşıyərsən, yoxsulluğun daşını atarsan. Oğlan bu işdən boyun qaçırır. Amma paççax arvat onnan əl çəyhmir, diyir nətəri olur-olsun sən gərəyh mütlax məən alasan. Gənə bir şey çıxmır. Bunu gören paççax arvat oğlana tələ qurur. O, oğlanı yanına çağırtdırif diyir ki, bax, bu mən, bu körpə uşax, bu da bi şüşə arax. Ya məni almalsan, ya bu uşağın başını kəsməlisən, ya da ki, bu şüşədəki arağı işməlisən. Oğlan fikirləşir ki, təzə öylənmiş adamam, arvadımı da çox isdiyirəm, ona görə paççax arvadınan öylənə bilmərəm. Körpə uşağın başını da kəsə bilmərəm, mən bu yaşında bi dənə qarışqanın üstünnən basmamışam. Oğlan, əlacsız qalif, şüşədəki şərabı işmağa razılıq verir. Sərxoş hala düşmüş oğlan səhər ayılında özünü paççax arvatla bir yorğan-döşəkdə yatmış gördü, yaxınlıqda isə onun kəsdiyi körpə uşağın başı və cəsədi dururdu.

ŞÜKÜR ALLAHDANDI

Rəvayətə görə bir qadının ekiz oğlan uşaxları olur. Amma uşaxlar arxaları bir-birinə bitişik doğulmuşdular. Belə vəziyyətdə uşaxlardan birinin hərəkəti o birini narahat eliyir, biri gəzmax istiyəndə o biri oturmax istiyirdi və ya əksinə. Uşaxlardan biri belə vəziyyətdən tıncıxaraq (tənge gələrək) anasına şikayət eliyir, bunnan sonra belə yaşamağın mümkün olmadığını bildirir. Anası uşağa təsəlli verərək, dözməyi, naşükür olmamağı məsləhət görür. Uşax anasını başa düşmür, deyindir ki, daa bunnan da ağır gün olmaz, bunun nəyinə şükür eliyim? Bir müddət keçir, uşaxlardan biri ölür. Sağ qalan uşax indi də ölü qardaşını dalında aparmalı olur. O, əziyyət çəkir, qan ağliyirdi, anasının imdad diləyirdi. Ana uşağının naləsinə cavabında qayıdır ki, bala, göörsən, vaxtilə sən narazılıx eliyəndə mən saa didim ki, naşükür olma, amma sən məən başa düşmədin. Hindi göörsən, pisdən də pis günnər var. Allah-taala ən çətin günnərdə naşükür olmamağı məsləhət bilirdi. Şükür yaradana!

NƏ TÖKƏRSƏN AŞINA, O DA ÇIXAR QAŞIGINA

Rəvayətə görə qızmar yay günlərinin birində səhrada yol gedən bir kişinin bərk ürəyi yanır. Ancaq o, nə qədər axtarırsa da işmağa su tapbır. Bu dəkkədə xurcununda qarqız olduğu yadına düşür. Kişi kölgəli bir yer axtarıf tapır və burada oturaraq qarqızı kəsif yarıyə qədər yimişdi ki, qəflətən yaxınlıqdakı su çeşməsi gözünə dəyir. O, əlindəki qarqızı bir tərəfə qoyuf çeşmənin

süyünnən doyunca içir. Əyağa qalxıf yola düzələndə qarpızın qalan hissəsini murdalliyif bir yana qoyur ki, qoy heş kim yiyə bilməsin. Axşam üstü geri qayıdanda, onun yolu gənə qarpızın qalan hissəsini qoyduğu yerdən düşür. Bərk susuzdiyən səyyah beyaxçı çeşməni axtarır, lakin çeşmənin suyu qurumuş, sudan əsər-ələmət qalmamışdı. Səyyah nələc qalaraq səhər qoyuf getdiyə və murdalladığı qarpızın qalan hissəsini tapır, öz-özünə “bu hissə hələ murdallanmiyif“ diyə-diyə qarpızı yiyif qurtalır.

Atalar yaxşı diyitdilər ki, nə təkərsən aşına, o da çıxar qaşığına.

QONAQ-QARALI ÖYÜN SİRRİ

Bir evə tez-tez qonaqlar gəlirmiş. Ev sahibinin var-yoxu isə həyətdəki arı təknesi idi. Təknədən nə qədər bal götürülürdüsə də qurtarmırdı ki, qurtarmırdı.

Dünya görmüş bir qoca kişi öz arvadı ilə həmin kişiyyə qonaq gəlir. O həyətdə düşərkən arı təknesinin yanından keçməli olur. Fikir verib görür ki, ana arı qalan arıları tələdirib deyir: “gələn çox, gedən çox, tez-tez gedin, tez-tez gəlin“.

Qoca təknenin seyrini başa düşüb onu almaq fikrinə düşür. Qarısı ilə məsləhətləşib təkneni çox baha qiymətə alır və aparıb öz həyətinə qoyur. Bir müddət sonra onun qonağı gəlir. Təknəni açıb bal çıxarır və qonağı bala qonaq edir.

Xeyli müddət keçdikdən sonra ona ikinci qonaq gəlir. Təknəni açıb görür ki, arılardan və qara mumdən başqa heç nə yoxdur. Təknənin qapağını örtəndən sonra qocanın qulağına ana arının səsi gəlir: “gələn az, gedən az, yavaş -yavaş gedin, yavaş-yavaş gəlin“.

Qoca qonaq-qaralı evin sirrini indi başa düşdü.

SAGLAMLIQ “DƏRMANI“

Rəvayətə görə iki qonşu varyıdı. Onlardan biri dəlləklik, o birisi isə qəssablıq eliyirdi. Bunların gözəl oğlan uşaqları dünyayə gəlir. Yavaş-yavaş böyüyüllər. Günnərin bir günü dəlləklə qəssab söz güləşdirməyə başdiyillər ki, nəteri elasax oğlanlarımız canısağ böyüyüllər. Dəlləyh hər gün oğlunun başını qırır, qəssab hər gün oğluna təzə kəsilmiş qoyunun ətini yedirir. Dəlləyin oğlu daha canı sağ, gümrah böyüyür.

Sağlamlığın “dərmanı“ bəlli olur.

TARIXI RƏVAYƏTLƏR

MİRZƏ FƏTƏLİ AXUNDOV HAQQINDA RƏVAYƏTLƏR

Birinci rəvayət

Mirzə Fətəli uşaq vaxtında babasının qardaşı Axund Molla Ələsgərin ailəsində yaşamışdır. Molla Ələsgər onu öz uşaqlarından ayırmayaraq, onun elm və tərbiyəsinə artıq diqqət yetirmiş və axırda öz qızını ona vermişdir.

Mirzə Fətəli öz tərcümeyi-halında Hacı Ələsgəri “İkinci atam“ deyə yazır. Bu onun Hacı Ələsgərdən artıq razı qalmış olduğunu göstərir.

Çar hökuməti Azərbaycanı istila edən zaman Nuxa şəhərində dilmanc-mütərcim hazırlamaq üçün məktəb açılmışdı. Mirzə Fətəli ruscanı həmin məktəbdə öyrənmişdir.

Mirzə Fətəli ərəb və fars dillərini oxuduğu zaman ruhani olmaq fikrində idi. Onu bu fikirdən məşhur Mirzə Şəfi daşındırmış və onda rusca oxumağa bir həvəs oyatmışdır.

Mirzə Fətəli sərdar dəftərxanasında draqaman vəzifəsində çalışdığı zaman çox tez bir vaxtın içərisində yalnız Zaqafqaziya, İranda deyil, bütün Avropada məşhur oldu.

Mirzə Fətəli hər zaman öz müasiri Puşkin, Qoqol və Suloveyev və Tehran səfiri Qriboyedovun təsiri altında olmuşdur.

Mirzə Fətəlinin tutduğu vəzifə xalqın nəzərində çox yüksək olduğundan ruhanilər və avam xalq onun ilə açıqdan-açığa mübarizə aparmağa cəsarət etməmişdilər. Çünki xalq və xüsusilə ruhanilər öz müqəddəratını asan həll edə bilmək və müvəffəqiyyətlərini saxlamaq üçün Mirzə Fətəliyə yaltaqlanmaqdan geri dura bilməzdilər. Fəqət əhali batində onu bir kifir və dinsiz tanıyırdılar.

Mirzə Fətəli əhalinin ona belə bir nəzər ilə baxdığını gözəlcəsinə bilirdi.

O, yoldaşlarına deyirdi:

– “Dəftərxanaya getdiyim vaxt üstü örtülü dalanın ağzında oturan dükançı Məşədi Qasım mənə gören kimi dodaqlarının altından mırıtdamağa başlayır – sözlərini qana bilmirəm. Amma bilirsinizmi nə deyir?

O deyir ki, ey fələk, göydəki daşlarını onun başına nə səbəbə yağdırmırsan?

Ey yer, yarılıb bu məlunu nə üçün udmursan?

Mirzə camaatın küfründən və lənətindən qorxmayaraq, xalq arasına yerləşmiş pis adətləri tənqid edirdi.

O, deyirdi ki, Firdovsinin Şahnaməsində göstərilən İran xalqı olduğca şücaətli və rəşadətli idirlər. Kişilərindən Rüstəm, Küdərz kimi pəhləvanlar, qadınlarından kürd Afərid kimi qəhrəmanlar yetişmişdir. Hə üçün indi onların nəvələrində igidlik nişanəsi yoxdur? Bunun səbəbini mən Sizə söyləyim:

İranda seyidlər və mərsiyaxanlar hər il qırx gün məhərrəmlikdə və otuz gün oruculuqda gecə-gündüz camaatı ağlatdılar.

Kişilərin göz yaşları ilə bərabər babalarından qalma igidlik cövhəri də getmiş, hər birisi ağlayan bir arvada dönmüşdür. Odur ki, indiki İran sərbazı (əsgəri) deyir:

– Məhəmməd vəli ayağımı atsın, mən də atım.

1877-ci ildə Mirzə Fətəli qırıq xəstəliyi ilə xəstələnərək, evində yatırdı. Mən o zaman Tiflisə gedərək onunla görüşməyə müvafiq oldum. Mən onun yanına hökumət xərçilə məktəblərin birinə daxil olmağa kömək olmaq üçün getmişdim. O, mənə Qori darülmüəlliminə daxil olmağı məsləhət gördü. O zaman mənə öz komediyalarından bir nüsxə yadigar verib dedi:

- Qardaş oğlu! Mənim bu əsərlərimdən xoşladığınızı vətənim Nuxada səhneyi-tamaşaya qoymağınızı arzu edirəm.

Mən bunun tapşırıqlarına əməl etdim. 1879-cu ildə Nuxa şəhərində barama anbarlarının birində səhnə düzəldərək, Hacı Qaranı oynadım. Mən özüm Hacı Qara rolunu götürmüşdüm. O zaman mənə bərabər Yusif Əmircanov, Ağababa Ağababayev, Seyidəli Məlikov, Məmməd Əfəndiyev, Cavad Sadıqov iştirak edirdilər.

Tiflisdə indiki Tamaşov karvansarayı adı ilə məşhur olan yerdə canişin Varonsovun əmrilə teatr tikiləndən sonra Mirzə Fətəli teatr əsəri yazmağa başladı. Onun yazdığı birinci əsər “Kim-yagər”dir.

Çar hökuməti Zaqafqazıyanı istila etdiyi zaman Nuxa qəzasında Molla İbrahim Xəlil adlı bir əferis zərgər kimya xülyasına qapılıaraq yalnız avam xalqı deyil, çar hökumətinin yerli işçilərini də aldatmağa müvəffəq olmuşdu.

Molla İbrahim Xəlil bir qədər gümüşü qumlu torpağa qatıb, sərdar dəfərxanasına gətirir. Bir ərizə ilə sərdara müraciət edərək, Xaçmaz dağlarında gümüş mədəni tapdığını bildirib, həmin mədəni işlətməyə icazə istəyir və hökumətdən maddi yardım tələb edir. Sərdar Molla İbrahim Xəlilin gətirdiyi qarışıq torpağı müayinə üçün Peterburqa göndərir. Müayinə nəticəsində torpağın içərisində 50 faiz gümüş olduğu aydınlaşdıqından həmin mədəni işlətmək üçün hökumət Molla İbrahim Xəlilə icazə və dörd min manat da para verir. Molla İbrahim Xəlil icazə aldıqdan sonra gedib bir müddət Xaçmaz dağlarında çadır qurub oturur. Hər tərəfdən pullu tacirlər, çoxlu beylər də pullarla bunun yanına gəlirdilər. Molla İbrahim Xəlil isə yanına saçlı, pacaqlı bir dərviş alıb, əksir ilə torpağı gümüşə döndərmək haqqında mövhumatlar satıb, xalqın başını qarışdırırdı. Beləliklə, az bir zaman içərisində Molla İbrahim Xəlil çox para yığdı. Mirzə Fətəli “Kim-yagər” komediyasında Molla İbrahim Xəlilin xalqı və hökumət adamlarını aldatmasını çox gözəl bir

surətdə göstərmişdir. Sansur (senzura) hökumət qulluqçularının aldadılması qismini nəşr etməyə icazə verməyərək, əsərin içərisindən silmiş olduğundan əsər bir qədər cansız çıxmışdır. Yoxsa Mirzə Fətəlinin bu əsərdə yazıçılıq qüdrəti daha artıq görünə bilərdi. Mirzə Fətəlinin əsərləri içərisində “Aldanmış kəvakib” daha artıq mənim xoşuma gəlir. Bu əsərdən aydın görmək olar ki, Mirzə Fətəli yalnız bir adi ədib deyil, böyük bir psixoloq, dərin bir filosof və təcrübəli bir diplomatdır.

Mirzə Fətəli “Aldanmış kəvakib”də İrənin həyatını hər tərəfdən göstərə bilmişdir. Bu əsərdə o, bir tərəfdən münəccimlərə və şaha qarşı iranlılarda olan etiqad və etimadı, o birisi tərəfdən də hökumət başında oturan vükəla (vəkillər), nüçəba və üləmələrin budalalığını, şahın heç bir şey qanmayaraq, mövhumata inamını və beləliklə də məmləkəti dolandırmaqdan aciz olduğunu çox qüvvəli bir surətdə təsvir etməyə müvəffəq olmuşdur.

Mirzə Fətəli zarafatçı bir adam idi. Xalq arasında hələ indiyə qədər onun dediyi lətifələr yaşamaqdadır.

Mirzə Fətəli bir gün Qocur yaylağındakı dərələrdən keçərkən bir yerdə nazikcə axan bir suya rast gəlir. Həməən saat suyu qazdırıb bir bulaq halına gətirir. Hər zaman dostları ilə bu bulağın başına gəzməyə gəlmişlər. Bir il sonra Mirzə Fətəli yenə bir gün yoldaşları ilə bərabər o bulağa gedərkən görürlər ki, Qocur gürcülərindən birisi bu bulağın qaşına Məryəm ananın şəklini qondarmışdır.

Mirzə Fətəli bunu görüb, dostlarına deyir:

Bax, bu bulağa ad qoydular. Bunun adı “Allah bulağı”dır. O zamandan bəri bu bulağın adı “Allah bulağı” qalmışdır.

Mirzə məhkəməyə və başqa yerlərə hər zaman palanlı at üstündə gedərmiş. Bir gün yoldaşları ilə bərabər gəzməyə çıxdığı zaman Mirzə mindiyi atı dar bir arxın içərisilə sürür. Bir az getdikdən sonra ayaqları arxın o tərəf, bu tərəfinə ilişərək qalır və at altından çıxıb gedir. Mirzə atına üzünü tutaraq:

– “Ay heyvan, dayan! Sən də Mirzə Hüseyn xan kimi mənə bivəfəliq etmə. Hara gedirsən, məni də apar” demiş və yoldaşlarını güldürmüşdür.

Mirzə Fətəli divanxanadan evinə müəyyən bir vaxtda qayıtmazmış. Gah çox tez gəlmiş və gah da heç axşama qədər gəlməzmiş. Bir gün arvadı bundan qəti söz alır ki, bundan sonra öz vaxtında gəlib nahar etsin. Bir neçə müddət Mirzə Fətəli hər gün saat dördə gəlir. Bir gün yenə öz vaxtında gəlib çıxmaz, evə daxil olan kimi arvadının məzəmmətinin qabağını almaq üçün deyir ki, “Bu dəfə məni bağışla. Çünki (pəncşənbə)-nin nöqtələrini qoyurdum. Ona görə yubandım...”

Mirzə Fətəli öləndə camaat onun cənazəsini aparmağa gəlmədilər. Cənazəsini qəbiristanlığa aparan zaman qaragüruhçular deyirdilər:

“Aparın, dərin basdırın, bir daha çıxma bilməsin”.

Onlar bunu düşünə bilmirdilər ki, Mirzə Fətəlinin xatirəsi heç vaxt itməyəcək. Ona yarım əsr sonra abidələr qoyulacaq, hər zaman böyük ehtiramlar ilə yad olunacaqdır.

İkinci rəvayət

Ərəbcə, farsca, türkcə və rusca əsaslı urfan kəsb etmiş bir adam idi.

Həlim, səlim və gözəl əxlaq sahibi idi. Rusiyadakı şairlər və yazıçılar və Qərbi Avropadakı ərbabi-qələmlər onu şərq dahisi deyərək, yad edirdilər. Lakin Qafqaz əhli Mirzə Fətəliyə yalnız din-siz, etiqadsız deyərək, nifrət bəsləyirdilər. Bu gizlin nifrəti Mirzə Fətəli duymuşdu. Öz dostlarına bəzən zarafat tərqiqlə sinəsindən düzüb qoşardı.

Mirzə Fətəli “Voenni ştab” idarəsinə palanlı at üstündə hər gün evindən çıxıb, gedərdi. Atının başından asmağa torbası var idi. Onu da özü ilə aparardı. Şiə məscidinə yavuş meydandan keçib,

üstü örtülü bazardan keçən zaman bir nəfər İran taciri Məşədi Hüseynqulunun həna satan dükanı var idi.

Mirzə Fətəli deyirdi:

– Məşədi Hüseynqulu məni görəndə kimi donqullanır. Bilirmisiniz o qəlbində mənə nə deyir?

O, deyir ki, ay yeri-göyü yaradan bir xaliq!

Nə olar bu dinsizi yeri yar, yerə uddur. Yerin qənbərlərini başına yağdır, deyib məclisdə oturanları güldürdü.

Bir gün bayram görüşünə öz sirdaşı Şeyxülislam Molla Əhməd axundgilə gedib, orada gününü keçirir. Tiflis tacirləri dəstə-dəstə o gün bu evə girib, çıxan bir zamanda Borçalı qazisi çox gizli bir qiyafədə başında əmmaməsi tərdən pas çıxarmış halda və əbasının arxasına qədər dabanlı başmaqdan sıçrayan palçıq ləkələri bu saqqallı axund Mirzə Fətəli(yə) baxar-baxar, birdən deyər ki, sən Allah şeyx, bir mənə insaf ilə cavab ver:

– Ha bu kişi bu qiyafədə behiştə gedəcəkdir, biz cəhənnəmə?

Günüzlər Mirzə Fətəli qulluqdan müəyyən bir vaxtda nahara gəlmədiyindən bunun arvadı onu çox töhmət edərki, aşıpaz da, biz də onu gözləməyə məcburuz. Bununla razılaşıb, saat 3-də labüd gəlməyini söz verir. Söz verdiyi vaxtda da bir neçə gün özünü çatdırar. Lakin bir gün bu lap gecikər. Bilər ki, arvad buna sərzanış edəcəkdir. Qarıdan içəri girər-girməz deyir ki, ay Tubu, vallah-billah pəncşənbənin nöqtələrini qoyurdum. Bu gün məni o gecikdirmişdir.

Xırdı uşaqların əlində bir kəcər görsəydi, qorxusundan dəli dərindən düşərdi. Uşaqların əlinə nə bıçaq, nə iynə, nə dəhrə, nə şiş və nə sair bunun əmsalı şeylərə yol verməzdi. Əlindən o şeyi almamış, əl çəkməzdi ki, guya bu uşaq ya özünə və yaxud başqasına bir ziyan yetirə bilər. Evdə yaraq qismindən bir şey saxlamazdı ki, uşaq onu qurddalar.

Bir gün qulluqdan qayıdanda görər ki, məhəlləsində bitmiş uca boylu iydə ağacının başına çıxan və iydə dənəyib, yeyən qonşu uşağını görər. Bununla mülayim söhbətə girişər. Deyər ki, a bala; mənim könlümə o iydənin dadına baxmaq düşmüşdü ha. Sən yeyib, doyandan sonra bir neçə dənə də mənim üçün də özün düşür aşağı, yaxşı!?

O, uşaq deyər ki, baş üstə Mirzə əmi. Bir qədər gözlər ki, daha uşaq qorxmaz və xatircəm olar ki, daha uşağa tənbeh və cəza verilməyəcəkdir. Arxayınlıqla enər. Eləki uşaq ağacın boğazına yetişər-yetişməz və tullanıb qaçsa xəsarət yetişməz, Mirzə Fətəli bir dəhşətli qışqırıq salar ki, uşaq qorxsun və bir də ağaca çıxmaqdan əl götürsün. O uşaq ilə mülayim rəftar eləmək ondan ötrü imiş ki, bu özü səbəb olmasın, uşağın o hündür yerdən ya atılmağına və ya yıxılmağına.

Odur ki, uşağı oxşaya-oxşaya ağacın boğazına qədər endirir. Ancaq ondan sonra qışqırır ki, yerə yıxılma da, zərərsiz düşər.

Mirzə dilənən dilənçiləri heç boş yola salmazdı. Bir gün arvadı Mirzə əyləşmək üçün balkona bir xalça salıb qonşuya keçmişdi. Məhəlləyə bir dilənçi gəlib, Allah payı istədi. Mirzə ciblərini araşdırdı, yanında heç bir şey olmadığından, altındakı xalçanı çəkib balkondan dilənçiyə saldı və dedi ki, a binəva, al bunu. Tez götür, qaç görəndə olmasın. Səni əlində bu evdən xalça aparanda görsə, əlindən alacaqlar. Tez götür, qaç apar. Dərindən ver, yazıqsan. Arvad evə gəlib işdən xəbərdar oldu.

Küçələri və bazarı axtardı. Nə dilənçi və nə xalçanı gördüm deyən olmadı.

Üçüncü rəvayət

Mənim anam Nisə xanım Qacar Mirzə Fətəli Axundovun qızı idi. O, çox tez-tez öz məşhur atasını xatırlayar və onun haqqında bir çox hekayələr nəql edərki. Bu hekayələrdən bir neçəsi xatirimdə qalmışdır. Bu gün Mirzə Fətəliyə hörmət bəsləyənlər ilə o hekayələri bölüşmək istəyirəm.

Anamın dediyinə görə bizim şairimizin də rus şairi Puşkin kimi qanında zənci (qaraqul) qarışığı varmış. Onun anasının ulu babası Nadir şahın zamanında İrandan Nuxa şəhərinə vergi toplamaq üçün göndərilmiş Müzəffər adlı bir zənci imiş.

Mirzə Fətəli Axundovun atası Mirzə Məmmədağlı ticarət işləri sayəsində Nuxa şəhərinə düşüb, İranda arvad-uşağı olmasına baxmayaraq, alim Hacı Ələsgər Axundovun qardaşı qızı Nanə (Nəna) xanımı almışdı.

Mirzə Fətəli dünyayə gəldikdən sonra onun anası Nəna xanımı və oğlunu götürüb Xumluva qayıtmışdı. Dörd il keçəndən sonra ərinin birinci arvadı ilə bir yerdə yaşamaqdan təngə gəlmiş Nəna xanım vətənə, öz əmisinin yanına getməyə izn istəmişdi. Mirzə Məmmədağlı oğlunu İranda qoymaq şərt ilə onun talağını vermişdi. Nəna xanım bu şertə razı olub, öz fikrini oğlundan gizləyərək, səhər sübhədən karvan ilə yola düşmək üçün hazırlanmış.

Anamın dediyinə görə Mirzə Fətəli dəfələrlə öz cocuqluq xatirələrini öz uşaqlarına nəql (nəql) edərmiş.

O gün Mirzə Fətəli bərk yuxuda imiş. Anasının ondan ayrılacağını bilirmiş. Hamı çalışmış ki, uşaq oyanmasın. Lakin bütün ev adamları Nəna xanımı yola salmaq ilə məşğul ikən, on yaşlı ögey bacısı Mirzə Fətəlinin yatağına soxulub:

“Nə yatmısan, dur ayağa, indicə anan gedər, sonra həmişəlik onun üzünə həsrət qalarsan“ deyər onu oyatmışdı. Körpə Mirzə Fətəli ağlayaraq, həyətdə atılıb, dəvəyə minmək üzrə olan anasının ətəyindən yapışib, bağırmağa başlamış. Atası rəhmə gəlib, uşağı anasına bağışlamışdı.

Mirzə Fətəli hər dəfə bu vəqəəni xatırlarkən, öz bacısının bu yaxşılığını hörmətlə qeyd edər və ona çox borclu olduğunu söyləmiş. Çünki onun insan olmasına o qız səbəb olmuşdu. Əgər İranda atasının yanında qalsaydı, heç bir tərbiyə və təhsil ala bilməyəcəkdi.

Mirzə Fətəli ömrünün axırlarında İrana gedib, öz bacılarını tapıb, görüşmüşdü. Bacılarının ona hədiyyə etmiş olduqları bir çox incə işlənmiş əl işləri indiyədək bizim evimizdə saxlanılır.

Mirzə Fətəli cocuq ikən çox diri və nadinc imiş. Öz cocuqluğunu uşaqlarına nağıl edərmiş.

Bir gün Mirzə Fətəli həyətdə oynaymış. Qonşu evdə sirkə hazırladığı üçün həyətdə günəşin qabağında bir neçə küpə qoyublarmış. Mirzə Fətəli bu küpələrə heç bir fikir verməmiş, bu zaman evdən çıxan Hacı Ələsgər Axundov Mirzə Fətəliyə deyir ki, “Fətəli, sən çox nadincsən, bax, bu küpələri daş ilə vurub, qırmayasan ha!”

Əmisi getdikdən sonra. Mirzə Fətəli düşünməyə başlayır. Doğrudan da mən bu küpələri qıra bilərəm?

Bir daş götürüb küpələrə atır, dəymir. Təcrübədən çıxmaq üçün bir daha atır. Və bu qayda ilə həvəslənərək bir-bir küpələri nişanə qoyub, hamısını qırır. Hacı Ələsgər qayıdarkən acıqlanır və:

“Hələ gedərkən ona tapşırırdım ha!”-deyə təkrar edir.

Anam Mirzə Fətəlidən daha bir şey nağıl edirdi.

Mirzə Fətəli cocuqluq zamanından başlayaraq bütün ömründə qol zəhmətindən artıq zehni məşğələlərə çox meyl göstərirdi.

Bir gün anası onu su üçün dərəyə göndərir. Dərənin üstünə gəlib, Mirzə Fətəli düşünməyə başlayır:

Əgər çiynimdəki ağır mis küyüm (su qabı) ilə bu dərəni aşağı ensəm mənə lap səfeyh deyərlər. Yaxşı olmazdı ki, bu güyümü hələ buradanca aşağıya yuvarladım, özüm isə əli boş cığır ilə aşağı düşüm. Mirzə Fətəli düşündüyü kimi də yapır. Lakin aşağıya düşdükdən sonra görür ki, güyüm (su qabı)daşa dəyib, əzilmiş və yaramaz bir hala gəlmişdir.

Mirzə Fətəli belə bir halda anasının yanına qayıtmaqdan qorxub, birbaşa Nuxaya, həmişə yardımını gözlədiyi əmisinin yanına qaçmağa başlayır. Lakin yolda bir arabaçıya rast gəlir və onun vasitəsilə Mirzə Fətəli gecə yarısı anasının yanına gətirilir. Oğlunun gec gəlməsindən təşvişə düşmüş anası ağlayır və Mirzə Fətəliyə tənbeh etməyir.

Buna baxmayaraq Mirzə Fətəli məktəbdə çox çalışqan imiş. Doqquz yaşında olduğu halda, böyük və yaşlı uşaqlar ərəb sərfi öyrənmək üçün ona müraciət edərmişlər.

Mirzə Fətəli deyirmiş ki, böyük şagirdlərin həmişə fikri bu idi ki, bir dövlətli adam ölsün və onun ehsanından bir qarın dolusu yemək yeyək. Onların bu özgəyə olan əlaqə və münasibətləri mənə ta cocuqluqdan ruhani silkindən uzlaşdırdı.

Mirzə Fətəli axır zamanlarda qulluğa girdikdən sonra həmişəlik olaraq Tiflisə köçmüşdü. Ömrünün axırına qədər yaşamış olduğu ev indi də Tiflisdə durur.

Hacı Ələsgər Axundov öldükdən sonra Mirzə Fətəli onun qızı Tubu xanımı alıb və o vaxtadək əmisinin yanında yaşayan bütün qohum-əqrabası ilə bərabər Tiflisə köçmüşdür.

Mirzə Fətəlinin on üç uşağı olmuşdu. Fəqət iki nəfərdən, oğlu Rəşid və qızı Nisə xanımdan başqa, hamısı körpə ikən ölmüşdülər. Tez-tez uşağı öldüyü üçün həmişə evində bir yas varmış. Arvadı Tubu xanım heç gülməzmiş. Mirzə Fətəli isə vaxtının çoxusunu məşguliyyətdə və yanına gələn dostları ilə keçirərmiş.

Mirzə Fətəlinin evi qələbəlilik idi. Fəqir əqrəba böyük bir ailə halında yaşayırdı. Tiflisə gələn kəndli qonaqları da çox olurdu. Öz əmisinin tərbiyəsi ilə böyümüş Mirzə Fətəli heç də varlı olmadığına baxmayaraq, onun qohumlarını saxlamağı özünə borc bilirdi.

Mirzə Fətəli paranı heç əsirgəmirdi. Ona görədir ki, çox qənaətcil olan arvadı üçün çox da yaxşı keçmirdi.

Deyirlər ki, bir gün Mirzə Fətəli balkonda durduğu halda, həyəətə bir dilənçi girir. Mirzə dilənçidən soruşur ki, səni dilənçiliyə məcbur edən nədir? Niyə gedib alver ilə məşğul olursan?

Dilənçi cavab verir ki, ağa, alver üçün pul lazımdır.

Mirzə Fətəli balkonun kənarından asılmış kiçik xalçanı götürüb, dilənçiyə atır və al sənə pul, götür apar ki, indi arvad gəlib görər.

Dilənçi sevinərək, xalçanı götürüb çıxar və bir daha o arada görünməz.

Anam daha bir şey nağıl edərdi:

O zaman Mirzə Fətəli qulluğa at ilə gedərmiş. Çünki o vaxt Tiflisdə nəinki tramvay, hətta qonka belə yox idi. Hər dəfə Şeytan bazardan, dükan qabağında oturmuş tanış bir alverçinin qabağından keçərkən, alverçi durub təzim edərdi və hər dəfə də at ürək geriyə çəkilərdi. Bir gün Mirzə Fətəli təngə gəlib, alverçidən rica edir ki, bir daha ona təzim etməsin. Çünki onsuz da onun hörmət saxladığına inanır. Mirzə Fətəli pul işlərində çox səliqəli idi.

Anam Mirzə Fətəlinin son nəfəsində şahidi olduğu bir vəqəni dəxi nağıl edir. Mirzə Fətəli ürək şişməsindən ölmüşdür. Onu doktor Markuzov mədavi edirdi. Axırıncı gecə doktor xəstənin yanından çıxarkən doktor xəstənin ümitsiz olduğunu qohumlarına bildirir. Xəstə Mirzə Fətəli də bunu başa düşür və güc ilə danışaraq, arvadını çağırır rica edir ki;

“Bu saat doktorun (doxtorun) haqqını ver, sonra baş qarışıq olar, yaddan çıxar“.

Dördüncü rəvayət

...Mirzə Fətəli Tiflisdə Qafqaz canişinliyində xidmətə başlayandan bir neçə il sonra Şəkiyə gəlib tərbiyəçisi və ikinci ata hesab etdiyi Axund Hacı Ələsgərin qızı 14 yaşlı Tubu xanımla evlənir. Bir neçə il sonra isə bir təsadüf nəticəsində 28 yaşlı Nazlıbəyim adlı qadınla nikah kəsdirməli olur. † Məsələ belə olur. Nazlıbəyim gəncəli Cavad xanın nəslindən idi. Cavad xan 1803-cü ilin sonu, 1804-cü ilin əvvəllərində rus ordusuna silahlı müqavimət göstərmiş, Gəncə şəhəri ətrafında və qalasında döyüşlərdə altı oğlu ilə birlikdə həlak olmuşdu. Gəncə xanlığı ləğv edilib, ərazisi Gürcüstana ilhaq edilmişdi. † Xanlığın malikanələri, kəndləri, mal-qarası müsadirə edilmişdi.

Cavad xanın ailə üzvləri və yaxın qohumları sonrakı illərdə acınacaqlı vəziyyətə düşmüşdülər. Vəziyyətdən çıxış yolu arayarkən yadlarına Tiflisdə hökumət qulluğunda olan Mirzə Fətəli Axundov düşür. Başpapaqları və varidatı itirmiş qadınlar Tiflisə gəlib Mirzə Fətəli ilə görüşür, dərdlərini açıb ona bildirirlər. Mirzə Fətəlinin köməyi ilə Cavad xanın ailə üzvlərinə əkin-biçin üçün torpaq sahəsi verilir, qocalara pensiya kəsilir. Cavad xanın ailəsi tezliklə dirçəlir, ehtiyacdan qurtarır. Qadınlar bir gün yenə Tiflisə gəlib Mirzə Fətəli ilə görüşür, köməyə görə ona minnətdarlıqlarını bildirirlər. Onlar bu alicənab insanla qohumluq əlaqəsi yaratmaq üçün † Mirzə Fətəlidən xahiş edirlər ki, Cavad xan nəslindən olan Nazlıbəyimlə evlənsin: “Əgər bizim bu təklifimizi qəbul etsəniz sizinlə əlaqəmiz kəsilməz, dara“ düşəndə yenə sizə müraciət edərək“.

Qadınlar israr edirlər. Xeyli tərəddüd edən Mirzə Fətəli o vaxt Tubu xanımdan övladı olmadığı üçün bu təklifi qəbul edir, Nazlıbəyimlə evlənir. Bir ildən sonra onların bir qızı olur, adını

Seyrəbəyim qoyurlar. Əvvəl bu izdivacla razılaşan Tubu xanımla Nazlıbəyim arasında getdikcə soyuqluq yaranır. Alicənab qadın olan Nazlıbəyim Mirzə Fətəlinin ailəsinə mane olmamaq üçün boşanır, qızını da götürüb Gəncəyə ata ocağına qaydır.

On altı yaşı tamam olanda Nazlıbəyim Seyrəbəyimi gətirib Mirzə Fətəliyə verir ki, qızını himayə etsin. MİRZƏ Fətəli sonralar Seyrəbəyimi rus ordusunda xidmət edən Xanbaba xan Qacara ərə verir. Xanbaba xan İran dövləti tarixində mühüm rol oynayan vəliəhd Abbas Mirzənin nəvəsi, şahzadə Bəhmən Mirzənin oğlu idi. Seyrəbəyim 1872-ci ildə vərəm xəstəliyindən ölmüşdür. Mirzə Fətəli nəvələrinin anadan yetim qalmaması, habelə kürəkəni Xanbaba xanın necib bir insan olmasını nəzərə alıb, Tubu xanımdan olan qızı Nisə xanımı ona ərə verir.

MİRZƏ Fətəli 1876-cü ilin mayında hind ədibi Manukçi Sahibə göndərdiyi məktubda yazırdı: “Bir oğlumdan başqa bir də Nisə xanım adlı qızın vardır ki, Şahzadə Bəhmən Mirzənin oğlu Xanbaba xana ərə vermişəm. Qızımın əri bizim imperatorun ordusunda xidmət edir. Xoşəlaq, savadlı, təmiz cavanlardan biridir. Günah işlərin və bəd əməllərin yanından belə keçməz. Mənim kimi o da mütləqə şərab içməz, həmişə Tiflisdə yaşayır. Öz evimdə ona bir neçə otaqdan ibarət mənzil ayırmışam. Qızımdan və həmin Xanbaba xandan iki nəvəm vardır. Böyüyü oğlandır. Adı Mənsur Mirzədir, altı yaşı vardır. Kiçiyi isə Mələksima adlı qız uşağıdır”.

Mirzə Fətəli Axundovun oğlu Mirzə Rəşid 1854-cü ildə Tiflisdə doğulub, 18 yaşında ikən[†] Tiflis klassik gimnaziyasını bitirmişdir. O, Avropada ali təhsil alan ilk azərbaycanlı gənclərdəndir. Onun ən böyük xidmətlərindən biri romançı və jurnalist Alfred de Breanın “Bir balaca parijlinin həyatı” əsərini fransızcadan Azərbaycan dilinə tərcümə etməsidir. Brüssel Universitetində oxuyub inşaat mühəndisliyi ixtisası qazanan Rəşid Axundov iyirminci əsrin əvvəllərində Bakıda yaşamış, milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevlə dost və qohum olmuşdur. Onun bacısı qızı Mələksima xanım Zeynalabdin Tağıyevin oğluna ərə getmişdir. Çox güman ki, Bakıda Avropa üslubunda tikilən binaların bir neçəsinin layihəsini Mirzə Rəşid Axundov hazırlamışdır.

1988-ci ildə böyük Mirzə Fətəlinin anadan olmasının 175 illiyi qeyd olunurdu. Respublika Sarayında keçirilən təntənəli yubiley yığıncağına dünyanın bir çox ölkələrindən elçilər gəlmişdi. Onlarından biri də Mirzə Fətəlinin nəticəsi Pərirux Parsinecad idi. Pərirux hazırda Yaponiyada yaşayır. Əri İrəc Pərsinecad İran təbəəsidir. Tokio Universitetində Şərq ədəbiyyatı üzrə mühazirələr oxuyur. Pərirux xanım isə həmin universitetdə ingilis dilindən dərs deyir.

Mirzə Fətəli 66 il yaşamışdır. Ömrünün 44 ili Tiflisdə, 11 ili Cənubi Azərbaycanda, 11 ili isə Şəki və Gəncədə keçmişdir. Mirzə Fətəli otuz yaşında evlənmiş, 13 övladı olmuşdur: Seyrəbəyim, Nisə, Adil,[†] Rəşid və başqaları. Mirzə Fətəli övladlarından ancaq ikisinin – Seyrəbəyimin və Nisənin toylarını görmüşdür. Rəşid və Nisə uzun ömür sürmüşlər. Qalan övladları Mirzə Fətəlinin sağlığında vəfat etmişlər. Mirzə Fətəlinin nəvələrinin adları: Mələksima, Mənsur Mirzə, Mülkücahan, Mahmənzər, Tubu, Aliyə, Fətəli...

Mirzə Fətəlinin baldızı Axund Ələsgərin qızı Nurşərəf xanım, qayını Aşiftə təxəllüslü Molla Abbas şair idilər. Qayını Mirzə Mustafa Axundov uzun illər Mirzə Fətəli ilə birlikdə Qafqaz canişinliyinin baş idarəsində Şərq dilləri mütərcimi vəzifəsində çalışmış, ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz barədə məqalələri “Qafqaz” qəzetində çap edilmişdir.

Səksəninci illərin əvvəllərində Bakıda Mirzə Fətəlinin nəslindən olan Münəvvər xanımla tanış olmuşdum. O,[†] Bakfının Vidadi küçəsindəki 57 nömrəli evdə yaşayırdı. Ali təhsilli həkim idi. Qocalmışdı, tənənfəs olmuşdu. Mənə Mirzə Fətəlidən xatirələr danışacağıma vəd etmişdi. Gözləyirdim ki, səhhəti bir qədər yaxşılaşsın. Sevindirdim ki, Mirzə Fətəli haqqında ondan yeni məlumatlar öyrənəcəyəm. Lakin bir aydan sonra Münəvvər xanım vəfat etdi. Çox təəssüfləndim. Münəvvər xanımın mənimlə olan söhbətindən bunları öyrəndim. Nanə xanımın atasının adı Söhbən, Mirzə Fətəlinin bacılarının adları Reyhanə, Rəxşəndə və Münəvvər olmuşdur. Ona da Mirzə Fətəlinin balaca bacısının adı verilmişdir.

CƏFƏRQULU XAN

Tarixi rəvayətə görə XVII əsrin əvvəllərində İran şahı I Abbasın müharibələri nəticəsində Azərbaycan, o cümlədən Şəki İranın əsarəti altına düşdü və uzun müddət İranın əsarəti altında qaldı. Şəkini İran hökmdarlarının təyin etdiyi canişinlər-məliklər idarə edirdi. Azərbaycan Demokratik Respublikasının ilk Baş Naziri olmuş Fətəli xan Xoyskinin ikinci babası Cəfərqulu xan Dündülü (ona Batmanqılınc da deyərmişlər) Fətəli şah reyimi ilə çəkişdiyinə görə, qohum-əqrəbası və qoşunu - cəmi 12 min nəfər, o cümlədən 2 min erməni ilə Şimali Azərbaycana gəlir. O, 1807-ci ildə Şəki xanı təyin edilmiş və ona general-leytenant rütbəsi verilmişdir. Xan Xoyski soyadını Cəfərqulu xana Sisianov vermişdi. Cəfərqulu xan indiki Cəfərabad (bu kənd onun şərəfinə Cəfərabad adlandı. H.Ə.) kəndini binə edir, ermənilər isə yaxınlıqdakı Göybulaq, Daşbulaq, Şirinbulaq, Aydınbulaq adlanan yerlərdə məskunlaşırlar.

Cəfərqulu xan binə etdiyi kəndin yaxınlığında zəngin meyvə ağacları ilə məşhur olan xan bağı saldırır. Bağda hətta xurma ağaclarının da olduğunu göstərən bir rəvayət bu gün də dillərdə gəzir. Rəvayətə görə Cəfərqulu xan öz bağında atına ağacdən dərdiyi xurmanı yedirdiyi vaxt öldürülmüşdür. Xan bağı son illərədək qorunmuş, lakin deyilənlərə görə sonralar onun ərazisi hissələrə bölünərək kəndin sakinlərinə paylanmışdır.

ARVADLARIN PEYĞƏMBƏRƏ ŞİKAYƏTİ

Rəvayətə görə Məhəmməd peyğəmbərin əsas sənəti taxta boşqa (çəllək) düzəltmək idi. Ərəbistanda su az olduğundan belə boşqalara su doldurub ehtiyat üçün saxlayırdılar. Günlərin bir günü Məhəmməd peyğəmbər boşqa qayırkən dörd nəfər arvad onun yanına gəlir ki, bəs bizim sizə bir şikayətimiz var. Arvadlar deyillər ki, nə üçün bir kişinin 3-4 arvad saxlamasına icazə verirsiniz, amma bir arvadın 3-4 kişiyə getməsinə razı olursunuz.

Peyğəmbərin yanında dörd ədəd boş güyüm vardı. O arvadlara deyər ki, hərəmiz bir güyüm götürün, gedin su ilə doldurub gətirin bura. Arvadlar gedib hərəsi bir güyüm su gətirib gəlirlər. Peyğəmbərin yanında bir ədəd boş boşqa vardı. O arvadlara deyər ki, hər kəs gətirdiyi suyu bu boşqaya töksün. Arvadlar güyümdəki suyu boşqaya tökərlər. Peyğəmbər deyər ki, indi hər kəs boşqaya tökdüyü öz suyunu götürsün. Arvadlar qayıdırlar ki, bəs, ya peyğəmbər, bizim tökdüyümüz su qarışdı bir-birinə, onu götürmək olmaz. Peyğəmbər deyər ki, indi qulaq asın, mən deyim ki, niyə bir arvadın 3-4 kişi saxlamağına icazə vermirəm. Bir kişi 3-4 arvad saxlayanda o, arvadlardan olan uşaqlara yaxın durur ki, bu mənə olan uşaxlardı. Amma bir arvad 3-4 kişi saxlayanda arvaddan olan uşaxlara kişilər yiyə durmur, diyirlər ki, mənə döyül, o biri kişidəndi. O biri kişi də deyir ki, mənə döyül, o biri kişidəndi. Uşaqlar qalır yiyəsiz, başsız. Ona görə bir arvadın 3-4 kişi saxlamasına icazə vermirəm. Arvadlar razılaşıb gedirlər.

ŞEYX ŞAMIL

Bunu biliyəm ki, Şıx Şamil əfəndi Dağısdannan Salavatdan qoşun göndərdi. Gəldilər burdan da yıgıldılar bir qədər adam. Unda yekeydim. Səmət oğlu Cuma, Hacı Qurbanlı burda böy oluf ha, sora gidif qəleyçi bulağında yıgıldılar. Mərdan uşağınnan Hasan kişi qəleyçi bulağında basırnıfdu.

Niqalaynən vuruşüfdülər. Sora uxarda tikilifdi qala. Noxuda casıd olufdu ki, bunların yiyintisi, sürəti yoxdu, buların gülləsi qutarıf, dala qaçıfdu.

Şıx Şamilin qoşunu Naqaliyi dala qovdu, kötüynən dava eliyirdilər. Də olar çekilif getdilər. Olar sakitdəşənnən sora kətdərə düşdülər. Baş Göynüxdən bir neçə öy yandırdılar. Burdan Hacı Qurbanın öynü yandırdılar. İçini, əməsalağımı çıxardıf boş öyə, qamışa bir od, yandırdılar.

Hesafda Şamil Bakiyə getdiğiydi, bacərmədi.

HACI MURAD

Şamilin hərbi ministiri vardı, Hacı Murad, un davasına getdix bavam diyi. Hacı Murad Dayi kəndində ölüfdü, Eyri (çay adıdır) qırağında. Üş gün diyi orda dava oldu. Sora Hacı Murad tək gəlmişdi. Cavaxanası qutaldı, atan şeyi. Sığırı gətirif töhdülər o olan yerə, mala qarşif malnan Hacı Murada tərəf gidəllər Niqalay qoşunu. Gidif görəllər gülləsi qutulufdu. Hacı Murad qılıncınan hücum eliyər. Unda qılıncı da zoğal ağacı olar, una deyif sınar. Hər yerdən əlacı kesilənnən sora, unnan sora təslim olar. Bəx kimsə, o Muradın başini kesif aparif getdi koburnata.

KƏLƏK

Şamilnən biz qraniseyix. Şamil məm babamın vaxdında olufdu. O vaxtı çarın morovu gəlifdi diyifdi ki, padçaxdan əmirdi, gerex, bütün çaqqalları qırasınız. Un gün, diyi, vaxd aldı camat. Un gün möhlət aldılar ki, qırax biz. Un günün başında həmin morof gənə gəldi bura didi qırdınızmi? Didilər, bəli. Morof düşün öyün barıları durüy. Axşam düşün kimi çaqqal üliyər. Morof diyər bəs diyirdiniz qırmışix, bes hardan olufdu gənə. Didix diyi bi dənə çaqqal qalmışdı, ho da dünən ölüfdü. Hindi uliyən Şamilin çaqqallaradı, Qannı Qovudan hun yasına gəfdilər. Morof da buna inandı, çıxdı getdi.

DİNİ RƏVAYƏTLƏR

Üç səhv

İsa peyğəmbər Allahın yanına şikayətə gedir. O, hələ yolda ikən Allahla qarşılaşır. Allah soruşanda ki, hara belə, dərdin nədir?

İsa peyğəmbər cavab verir:

– Sənin yanına gəlirdim, buraxdığın üç səhvin məlumatını vermək üçün.

Allah inanmır. Deyir ki, necə yəni mən səhv etmişəm? Göstər görüm mənə sən onları.

Bəli, onlar birlikdə yol getməyə başlayırlar. Bir evin qabağına çatanda İsa peyğəmbər pəncərəni göstərib deyir:

– Bax, birisi bu alimdir. O, nə qədər bilikli və elmlidirsə, bir o qədər kasıbdır. Görürsənmi, əlindəki tənəkini çörək əvəzi çəkə-çəkə yeniliklər axtarıb tapır.

Bir müddət getdikdən sonra digər bir evin bacasından çıxan tüstünü görüb Allahı saxlayıb deyir:

– Çıxaq bacadan evə baxaq, özün görəcəksən ki, bu ailə necə əzab çəkir. Onlar bacadan evə diqqət edirlər. Görürlər ki, bir qadın və üç uşaq göz yaş axıdırlar. Qadın ocaq üstündəki qazana bir az su töküb uşaqlara deyir ki, bu saat bişəcək, yeyib yatarsız. Bir müddət onlar bacadan baxırlar və nəhayət görürlər ki, uşaqlar yorulub yatırlar. Allah fikirləşir ki, yəqin qadın nə isə bişirir. Birdən o gözlərinə inanmır, baxır ki, qadın içərisində böyük bir daş olan su ilə dolu qazanı boşaldır. Allahı fikir götürür.

Allah fikirlər içərisində addımlayarkən birdən İsa peyğəmbər yüksək səs-səda gələn bir evin qabağında onu saxlayır. Həyəətə baxarkən görürlər ki, çalan kim, oynayan kim. Dolu qazanları qablara boşaldan kim. Və ən nəhayət azğınlıqdan, çörək bolluğundan ağzını çörəklə silən kim...

Bütün üç hadisənin şahidi olan Allah İsa peyğəmbərin fikri ilə razılaşır. Narahat və kədərli hadisələrin təsiri ilə yoluna davam edir.

MAHMUD AXUND AĞA

Şeki rayonunun Baqqal kəndində müqəddəs hesab edilən yer, insanların səcdə etdikləri və ziyarətgaha çevirdikləri Mahmud Axund ağanın qəbri vardır. Bir rəvayətə görə (tarixçi alim xanım Məşədixanım Nemətovanın mülahizələri) Mahmud Axund ağa 400 il bundan əvvəl Türkiyədən bu yerlərə gəlmiş, məskən salaraq yaşamışdır.

Digər rəvayətə görə Mahmud Axund ağa islamı yaymaq üçün emissar sifətilə bu yerlərə gəlmişdi və ömrünü burada axıra çatdırdı. Bir rəvayətdə deyilir ki, Mahmud Axund ağa Şeki rayonunun Biləcik kəndinin Qax rayonunun Dayı kəndinə yaxın yerinə gecə vaxtı çən-çəmirə, dumanlı havada gələrək, evlərin qapılarını döyüb bir gecəliyə qonaq qalmağına icazə istəyir. Əcnəbidən qorxduqlarına və ya ehtiyat etdiklərinə görə ona qapı açmırlar. Təkcə bir kimsəsiz qarı ürək edərək qapını əcnəbi qonağın üzünə açaraq, onu qonaq edir. Mahmud Axund ağa qarıya deyir ki, bu gecə bərk tufan qopacaq, kənd yerlə-yeksan olacaq, təkcə sənin evin salamat qalacaq. Bunlar yatırlar, səhər durub görürlər ki, gecə bərk tufan olub, kəndin bütün evləri dağılıb, təkcə qarının evinə xətər dəyməmişdir. Günortaya yaxın Mahmud Axund ağa qarı ilə halallaşaraq Biləcik kəndinin yaxınlığındakı Baqqal kəndinə gəlir, burada yurd salır, ömrünü burada başa vurur. Rəvayətə görə o, həmişə deyirdi ki, mənim nəslimdən bir nəfər mənim kimi şəxs çıxacaq, ona Allah-taaladan vergi veriləcək, o, məndən də üstün olacaq. Mahmud Axund ağanın nəzərdə tutduğu Şeyx Əhməd idi.

ŞEYX ƏHMƏD

Rəvayətə görə Şeyx Əhməd 400 il bundan əvvəl Türkiyədən gəlmiş və qəbri Şeki rayonunun Baqqal kəndində Ziyarətgaha çevrilmiş Mahmud Axund ağanın nəslindəndi. Şeyx Əhməd Baqqal kəndində yaşamış, uşaqları olmadığına görə bir neçə dəfə evlənmişdir. Rəvayətə görə ilahi vergiyə malik mömün insan idi, hadisələr və insanların müqəddəratını qabaqcadan söyləyirdi. Aşıq Molla Cuma deyirdi ki, Şeyx Əhməd Göynük mahalının başı, Surxay yüzbaşı isə ayağıdır. Şeyx Əhmədin müridlərinin bəziləri Baş Göynük kəndindən idi. Baş Göynüklü müridlərlər biri Molla uşağı nəslindən Hacı Fəttah olub. Onlar 7 qardaş olublar, böyük nəsil idilər. Baş Göynükdə Quduşlardan tutmuş ta Şin kəndinə qədər ərazi bu nəslin adamlarına mənsub idi. Şekidə qab-qacaq dükənində işləmiş mərhum Həbibillah Hacıyev ata tərəfdən həmin nəsiləndir. Baş Göynüklü müridlər Şeyx Əhmədə yaşayış yerini Baqqal kəndindən Baş Göynüyə dəyişməyi məsləhət görürlər.

Hacı Fəttahın Baş Göynükdə və Baş Şabalıtda mülkləri, torpaq sahələri vardı. Şeyx Əhməd Baş Şabalıta gələrək Hacı Fəttahın torpağında hazırda onun Ziyarəti olan yeri özünə məskən edir, burada çiy kərpicdən iki mərtəbəli ev tikdirir. Bu kəndin səfalı mənzərəsi, gözəl ab-havası, məhsuldar torpaqları, meyvəli bağları vardı. Şeyx Əhməd buranı binə etdikdən az sonra arvadı dünyasını dəyişir. O, Hacı Fəttahın oğlu Hacı Həbibillahın qızı ilə evlənir. Onun bu nigahdan üç oğlu və bir qızı olur. Oğlanlardan biri – Molla Mustafa cavan yaşında vəfat edib. Molla Cumanın Molla Mustafaya həsr etdiyi məlum şeri də var. Oğlanları Molla Sadəddin, Molla Məhəmməd və Anaqız adında bir qızı olub. Rəvayətə görə Molla Məhəmməd çox dəcəl və sözbəxməyən olub. Şeyx Əhməd deyərmiş ki, oğlanlarım sözümə baxmasa onların külü Kürə qarışsın, qızımın külü külə qarışsın.

Molla Məhəmməd atla Dağıstanın Axtı rayonuna gedərkən at büdrəyərək Axtı çayına düşür və boğulub ölürlər.

Şeyx Əhmədin adı bütün Qafqazda məşhur idi. Onun oğlu Məhəmmədin ölüm xəbərini eşidən Axtı kəndinin sakinləri onu öz kəndlərində dəfn etməyi və buranı Ziyarətgaha çevirəcəklərini bildirirlər. Lakin Şeyx Əhmədin təkidi ilə ağsaqqallar gedib Molla Məhəmmədin cənazəsini gətirib Baş Şabalıtda, indiki Ziyarətgahda dəfn edirlər. (1930-cu il Sovet Hökumətinə qarşı məlum hadisələrə başçılıq etmiş Molla Mustafa Molla Məhəmmədin oğludur.)

Hazırda bu ziyarətdə 4 nəfərin qəbri vardır. Şeyx Əhməd; oğlu Molla Mustafa; arvadı Məkkə; oğlu Molla Məhəmməd; Şeyxin qızı Anaqız Şeyxin müridi İnkəli Əsədin oğlu Məhəmmədə ərə getmişdir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi Şeyx Əhməddə telepatiya, insanları və hadisələri qabaqcadan hiss etmə vergisi vardı. Şeyx Əhməd təhsil almamış, lakin rəvayətə görə 40 yaşına çatanda Qurani əzbər bilirdi. O, insan qanını (bir neçə damcı) çörəyə sürtüb yeməklə quduzluğun qarşısını almağı öyrədirdi.

Rəvayətə görə Şeyx Əhməd evinə dəvət olunan qonaqlara özü xidmət edər, hər qonağa bir stəkan şirin çay verərdi. Günlərin bir günü buna qonaq gedənlər yolda həmin mövzuya toxunurlar. Qonaqlardan biri deyir ki, mən Şeyxdən iki stəkan şirin çay istəyəcəm, görək verirmi? Onlar Şeyxin evinə daxil olurlar. Şeyx adəti üzrə qonaqların hərəsinə bir stəkan çay verir, lakin hələ yolda ikən ikinci stəkan şirin çay arzusunda olan qonağa təkrar şirin çay verərək deyir: sən hələ yolda olarkən ikinci stəkan çayı içmək istəyirdin.

Rəvayətə görə Şeyx Əhmədin evinə gələnlər çaxmax daşını (qəlyan yandırmaq üçün alışqan) çıxarıb çöldə qoymalı idilər. O, otağında qəlyan çəkməyə icazə verməzdi.

Rəvayətə görə Zaqataladan (Cardan) Şeyx Əhmədin möcüzələrinə şəxsən şahid olmaq üçün bir dəstə insan Baş Şabalıta yola düşür. Onlar gecə vaxtı tufana düşür, yolu itirib, çıxılmaz vəziyyətdə qalırlar. Şeyx Əhməd bunu hiss edərək öz adamlarını qonaqların köməyinə göndərir və onlar xilas olunurlar. Şeyx Əhmədin vergisinə şəkk-şübhəsi qalmayan Zaqatalalılar gəldikləri yolla yurdlarına qayıdılar.

Rəvayətə görə Şeyx Əhməd dili tutulanların, ruhi xəstəliklərə düşər olanların, övladı olmayanların imdadına çatardı, onları mübtəla olduqları xəstəlikdən xilas edərdi.

Şeyx Əhməd 1315-ci ildə 63 yaşında (Hicri) vəfat etmişdir. Rəvayətə görə ölüm ayağında o, ağlayan ailə üzvlərinə deyibmiş: Mən ölmürəm, mən dünyamı dəyişirəm. Xalqın atalarının dirisi, sizin atanızın ölüsü. Mən həmişə sizin imdadınıza çatacam. Heç fikir eləməyin.

Ərəbcə “Əmbiyayi möcüzə, övliyai kəramət” kəlamının mənasına görə əmbiyalar-peyğəmbərlər möcüzə göstərmək qabiliyyətinə malikdirlər. “Övliyai kəramət” kəlamının mənasına görə peyğəmbərlər nəslinə pislik etmək olmaz və Şeyx Əhməd bu kəlamlara işarə edirmiş.

Şeyx Əhmədin qəbri müqəddəs sayılan yer, Ziyarətgahdır.

AŞIQ RƏVAYƏTLƏRİ

MOLLA CUMA İLƏ AŞIQ HACI

Dağıstanlı Aşıq Hacı eşidir ki, Şəkinin Aşağı Layısqı kəndində Molla Cuma adlı hazırcavab və mükəmməl bir aşıq yaşayır. Hacı qət eləyir ki, onunla görüşüb, deyişsin. Və bu fikirlə üz tutur Şəkiyə tərəf. Soraqlaşır Molla Cumanin evini tapır. “Ay ev yiyəsi, ay ev yiyəsi!” – deyib haraylayır. Səs verən olmur. Aşıq Hacı çox çağırır və axırda yorulub bir tərəfdə oturur. Xeyli sonra həmin evdən bir arvad çıxır. Deyir: “Qardaş, kimi çağırırsan?” Hacı qayıdır ki, bəs bayaqdan sizi çağırıram, niyə səs vermirsiniz? Arvad deyir ki, evimizin qulağı yoxdur, onunçun gec eşitmişik. Qonaq qalır mat-məəttəl. Sonra özünü toplayıb soruşur ki, bura Molla Cumanin evidirmi? Arvad qayıdır ki, “bəli!”

Qonaq deyir:

- Bəs Molla Cuma haradadır?
- Meşəyə odun qırmağa gedib.
- Tez gələr, ya gec?
- Yaxından qırsa gec gələr, uzaqdan qırsa tez gələr.

Aşıq Hacı qoz ağacının kötüyünün üstündə oturub, Molla Cumanin arvadınnan xahiş edir ki, papiros yandırmaq üçün ona od gətirsin. Arvad qayıdır ki;

- Yumburu gətirim, yoxsa uzun?

Aşıq Hacı yenə bir şey anlamır.

Üzünə üz tutub arvadın soruşur:

- Bacı, sən sənı yaradan, danışdıqlarından heç nə başa düşmədim, mənı başa sal.

Arvad qayıdır ki, evimizin “qulağı“ deyəndə iti nəzərdə tuturam. İtimiz yoxdur. Mən nə bilim sən kimi çağırırsan? Ev çox, yiyəsi çox.

İkinci, Molla Cuma meşəyə oduna gedib, əgər odunu qıranda baltanı yaxından vurarsa, yəni yaxından qırsa gec gələr. Baltanı uzaqdan fırlasa, yəni uzaqdan qırsa, işini tez qurtarar. Tez də gələr.

Üçüncü, yumburu gətirim və ya uzun deyərəkən nəzərdə tutdum ki, qəlyan çəkirsənsə maşa ilə od gətirim, yox, papiros çəkirsənsə kösöv gətirim.

Aşıq Hacı öz-özünə deyir ki, Molla Cumanın arvadı belə hazır cavab olanda, gör özü necə olar?

Aşıq Hacı Molla Cumanı görməyə gəldiyi yolla da qayıdır Dağıstana.

MOLLA CUMA İLƏ DƏLLƏK SALAM

Aşıq Molla Cuma başını qırxdırmaq üçün şəhərə dəllək Dubbu Salamın yanına gəlir. Dəllək Salam bildirir ki, əgər başını özün islatsan 5 qəpik, mən islatsam 10 qəpik alaram. Molla Cuma başını özü isladır. Dəllək Salam Molla Cumanın başını qırxdırmaq tez-tez dükandan çıxıb, yaxındakı uşaqlara acıqlanırdı. Molla Cumanın başının tükləri quruyur və qırxdıqca əziyyət çəkirdi. Vəziyyəti belə görən Molla Cuma dəlləkdən tez-tez dükandan çıxıb uşaqlara acıqlanmasının səbəbini soruşur. Dubbu Salam dillənir:

- Görmürsən, köpək uşağı deyir ki, sən qırxdırmaq başa “xına“ qoyum, ə, mən ölmüşəm ki, mənım müştərimin başına uşaq-muşaq xına qoyur.

Molla Cumaya bu sözlər sonradan təsir edir, o, Dubbu Salama bir həcv yazır:

Şəkinin şəhərində şıllaq atır dəllək Salam,
Cahiləm deyir, yaşı yüzdən ötüb dəllək Salam,
Murdarca sənətini gözdən itir, dəllək Salam
Şəkinin oğraşdır, İrəvanın xuşgəvəri
Bu üzü qara dəllək Salam

Su gəldi ding işlədi
Bu suyun başı Kişdədi.
Xəbər al görək niyə
Salam mənı dişdədi?

YAVAN AŞ

Bir dəfə Molla Cumanı ucqar kəndlərin birinə qonaq çağırır və ona aş bişirirlər. Lakin aş yavan (yağsız) olur və bu onun kefinə dəyir. Şaxtalı qış axşamı Molla Cuma orada gecələməkdən imtina edərək evlərinə yola düzəlir. Gecə vaxtı qaranlıq kənd yolunda ona itlər hücum edirlər. İtləri qovmaq üçün əyilib yerdən daş götürmək istəyir, lakin donmuş buzlu daşı qopara bilmir və özü də yağ kimi sürüşkən buzun üstündə bərk yığılır, acıqlı halda üzünü qonaq getdiyi evə tutaraq bərkdən deyir:

Aşları yavan, yolları yağlı köpəkuşağı,
İtləri açıq, daşları bağlı köpəkuşağı.

MOLLA CUMA İLƏ QARI

Molla Cuma taxıl biçininə gedir və bir qoca qarının evində kirayəşin qalır. Lakin nədənsə qarı ona pis üz göstərir. Molla Cuma qarının haqqını verib, yır-yığış edərək kəl arabasında yola düzələndə boylandıb qarıya bu həcvi söyləyir:

Qarı səni tərif edim,
Əzəl yoxdur zatın qarı
Biçinçini saymayırsan,
Acı ayranla cöngə şoruna qıymayırsan,
Bir işindən çox razıyam,
Çarıqlara dəyməyirsən.
Yoxsa qalardıq əyaxyalın
Xoşdur bu rəftarın qarı.

MOLLA CUMANIN ÜÇ GÖZƏLLƏ RASTLAŞMASI

Molla Cuma durur Zaqataliyə gedir. Gedəndə yolda buna üç dənə qız irast olur. Qızdar görürlər ki, bu aşıxdı, dirənillər, diyillər ki, gərəyh bizə söz qoşasan. Molla Cuma diyir ki, axşam düşür, qoyun yolumnən gedim, məskən başına çatım. Qızdar el çeyhmillər, nəysə, Molla Cuma qızdarın ikisinə söz qoşur, getmax istiyəndə üçüncü qız diyir ki, bes gərəyh maa da söz qoşasan.

Bu iki qız da üçüncü qızı qızışdırır ki, bax göörsən, sən gözəl döyülsən, ona görə də aşix əmi saa söz qoşmax istəmir. Üçüncü qız da aşığa diyir ki, sən qoymaram habırdan getmağa, habı kürk'o cırcam sən...

Molla Cuma sazı sinəsinə götürüf başdiyir:

Bir gözəlin sevdasına beyqafildan düşdüm aman
Səda verdim sədasına bülbül olub coşdum aman

Yetibdir on dörd yaşına,
Bənzətdim cənnət quşuna
Yanıb-yanıb atəşinə,
Qoruluban bişdim aman.

Sədəf hanı kamanına,
Vermərəm dünya malına.
Müştaq oldum camalına,
Dolu badə işdim aman.

Yusif təkə olan bəndə,
İxtiyar qoymadı məndə
Əlim əlinə yetəndə
Hağlım getdi başdan, aman.

Molla Cuma qəddi kaman,
Tapılmaz dərdinə dərman.
Ay mən qocaldığım zaman,
Nə əncələ keçdim aman.

AXSAX LAÇIN

Mustafa kişi Molla Cumanı götürüb Oxud kəndinə axsax Laçingilə qonaxlığa gedir. Qonaxlıxdakı kəndxuda, pristav, koxa, darğa, kəndin sayılan adamları variydi. Qonaxlıxdakı bir aşix çalif oxuyurdu. Qonaxlıx verən axsax Laçın tükənnəri-zadı olan hallı-əhvallı adam iydi. Axsax Laçın hər işə özü çatır, xörəyi, çayı da özü payliyirdi. Çayı salma qəndlə verirdi, kəllə qəndi sapla çaya salardılar. Axsax Laçın Molla Cumanın da qonaxların içərisində olmasının xəvərsiz olur. Bir vaxt aşix yorulub, sazı yerə qoyur. Aşığa çay işməyi təklif eliyillər. Aşix sazı götürüb diyir ki, bir az da çalif-oxuyum, sonra içərəm. Aşix çalif-oxudu, axsax Laçın da bunu bolluca təriflədi, bir neçə dəfə didi: - Ə, sağ ol sən dülgər oğlu, Aşağı Layisqili Molla Cuma nədi ki, sən yanında, sən qavağında, sən kimi aşix ələ düşməz. Molla Cuma dostu Mustafiyə diyir ki, mən hindi axsax Laçının payını verərəm. Mustafa Molla Cumaya yarvarır ki, sən allah, bunlar varrı adamlardı, məəm dərimi soyallar ki, Molla Cumanı sən gətirmisən bura. Molla Cuma buna qorxma diyif, qayıdır ki:

Xəbərin çatdı mənə, ay oxutlu axsax Laçın
İncimə cavabımdan qaytarıban versəm Laçın.
Xoş düşər tərifini bir gün görsax axsax Laçın.
Yeriyirsən iki yana minif səni sürsax Laçın.

Əgər sən dükənçisən qur tərəzin, sat xınanı,
Arvadsan bağla başına sərəndaznan cunanı,
Bil səndən olmaz xozeyin get sür naxıra dananı,
Mal kimi çöldə-düzdə yığ başına qarsax Laçın.

Əgər sən dükənçisən qur tərəzin, sat qəndini,
Donuzsan, çıx burmadan, dağıtginən öz həndini,
Köpəksən hürmə yana, qoruginən öz kəndini,
Hayıfdı rizqi sana, yi xurniklə, qarsax Laçın.

Aşixların fikrin çəkmə, özünü salma qəhrə,
Gah ayısan, gah eşşəksən, gah girirsən bir təhərə.
Hər səhər dur yerindən, özünü vur bir şəhərə.
Şirvalan qəssəblərə, tullasınlar barsax, Laçın

Tərifin azdı deyib, incimə sən, ay xozeyin.
Dana tək soncuxlama, mıxdan açılar yedəyin.
Layisqili Molla Cuma, belə bəzər hər bəzəyin
Get söylə dülgər oğluna, ay oğraş, qurumsax Laçın.

Molla Cuma bu sözdəri diyif qurtalan kimi pristav yerinnən qalxdı, Molla Cumanı qucaxladı, axsax Laçını yanına çağırif tapşırđı ki, apar aşığı tükənə, kefi istiyəni qoy götürsün. Axsax Laçın da Molla Cumaya yalvarır ki, bəsdı maa bu qoşduğun, məən camaat içində səddi- rüsvey eləmə.

**MOLLA CUMA, NƏCƏF YÜZBAŞI,
SƏRÇƏLƏR**

Diyir, Molla Cumanın kasıf yaşıyən vaxtlarıydı. Nəcəf yüzbaşı adlı birisi buna “əl tutur“, vəziyyətini yaxşılaşdırmıxdan ötəri buna torpax sahəsi, bir xeyli də darı toxumu verir ki, səp-sin, yengidə biçər, üyüdüf çörək bişirər. Nəysə, Molla Cuma torpağı şumliyif darını səpir, bol məhsul yetişir. Aşıq darını biçib xırmana yığır və bir vaxt görür ki, sərçələr darıyə dərişitdilər. Aşıq sərçələrə “müraciət“ eliyir:

İlahidən qorxun, bir insaf edin,
Az incidin məni-zarı sərçələr!
Oba qurtulmadı, ölkə batmadı,
Yoxmu bundan qeyri darı, sərçələr!

Fəqir dostum cəfa çəkib əkibdir,
Kərim dostum toxumunu tökübdür,
Nə zülümnan alağımı çəkibdir,
Ayaq yalın Reyhan qarı, sərçələr!

Əkdiyim olmasa məətəl qallıq,
Ruzumuz olmasa acınnan öllük,
Yeməyin axırda üç yerə böllük,
Siz də olun biznən yarı, sərçələr.

Qışda sizi dingin başında görrəm,
Düyü töküb, tüfəng atıban vurrəm
Qara daz balanı yuvada vurrəm,
Gəl kəsməyin e'tibarı, sərçələr!

Molla Cuma nə vaxtadək qoruya,
Azğın- azğın nə düşübsüz yarğaya,
Axır sizdən ərzə verrəm qırğıya,
Dincələrsiz tez bazarı, sərçələr.

MOLLA CUMA İLƏ QONAQ AŞIQ

İrəvan mahalında yaşayan ad-san çıxartmış bir aşığa diyillər ki, bəs diməssən ki, Azərbaycanın Şəki mahalının Aşağı Layisqi kəndində Molla Cuma adında məşhur aşıq yaşıyir. Günnərin bi günü gələr bu qonax Aşağı Layisqiyə düşər. Molla Cumanın da öyü körpünü keçənnən sonra sağdakı birinci öydü. Bu gəlif çatar, Molla Cuma da səhər tezdən dəstəmaz almağa çıxıbmiş, aftafa əlində. Bu görür bi dənə aşıx gəlir. Salam-məleyküm, əleykü əssəlam. Qonax soruşur ki, habıra Aşağı Layisqidi, öy yiyəsi diyir, bəli. Dimax, qonax Molla Cumanı tanımır. Qonax təvəqqe eliyir ki, gəlsənə məən aşıx Molla Cumanın yanına aparasan. Molla Cuma da qayıdır ki, dəstəmaz alıram, vaxtım yoxdur. Görür ki, qonax bərk dirəşitdi, getmax istəmir. Sora fikirreşir ki, qoy bunu sınıyım, görüm bunun qavında bir şey var, yoxsa yox. Molla Cuma qonağı öyə aparmıxdan ötəri qayıdır ki:

Büyür gedax bizə qonax,
Haqq verəndən yiyax- içax.

Qonax buna qayıdır ki:

Mən gəlmədim yiyif - işmağa,
Gəldim aşiq Cumiynən diyişmağa.

Diyəndə, Cuma dayiynən qonax aşix arasında diyişmə başdiyir:

Molla Cuma:

O nədir ki, göydən yerə sallanar,
O nədir ki, hər nə versən allanar
O nədir ki, dal üzündən nallanar
O nədir ki, qatarlanmış, gedər yol.

Qonax:

O yağışdı, göydən yerə sallanar,
O uşaxdı, hər nə versən allanar
O başmaxdı, dal üzündən nallanar
O ölüdür, qatarlanmış, gedər yol.

Molla Cuma:

O nədir ki, boyanmışdır boyaqsız,
O nədir ki, dəyanmışdır dəyaqsız
O nədir ki, yaranıb əlsiz- əyaxsız
Üç ay keçmiş əyağı var, əli var.

Qonax:

O göydür, dayanmışdır dayaqsız,
O gül idi, boyanmışdır boyaqsız
O qurbağadır, yaranıbdır əlsiz- əyaqsız
Üç ay keçmiş əyağı var, əli var.

Qonaq Aşiq da arif adam imiş. O, qarşısında dayananın müqtədir aşiq Molla Cuma olduğuna şübhə etmədən, deyişməni dayandırıb, Molla Cumaya xeyir-dua verərək geri qayıdır.

TOPONİM RƏVAYƏTLƏR

ŞƏKİ VƏ NUXA ADLARININ YARANMASI HAQQINDA RƏVAYƏTLƏR

BİRİNCİ RƏVAYƏT

Şəki və Nuxa adlarının yaranması etimologiyası ilə əlaqədar indiyədək müxtəlif tarixi faktlar, fərziyyə və rəvayətlər mövcuddur. «Şəki» tarixi oçerkində oxuyuruq:

- Şəki Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindən biridir. Belə bir fərziyyə vardır ki, şəhərin adı er.əv. VII əsrdə Azərbaycanın ərazisinə gəlib əsrlər boyu burada yaşamış saklarla bağlıdır.

Orta əsrlərə dair mənbələrdə onun adı Şəkə, Şaki, Şaka, Şakki, Şakke, Şeken, Şakkan, Şəki kimi müxtəlif şəkillərdə işlənmişdir. Şəki şəhəri uzun müddət Nuxa da adlanmışdır. Doğrudur, XVIII əsr də daxil olmaqla şəhərin adı mənbələrdə və rəsmi sənədlərdə Şəki idi. Rusiyaya birləşdirildikdən sonra da xanlığın ərazisi inzibati vahid olmaq etibarını ilə rəsmən Şəki əyaləti adlanırdı. Yalnız 1846-cı il inzibati islahatı ilə bütün əyalətə Nuxa qəzası, qəzanın mərkəzinə isə Nuxa adı verilmişdir. Lakin bu o demək deyildir ki, Nuxa adının mənşəyi yalnız XIX əsrlə bağlıdır. Nuxa hələ X əsrdə məlum olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Nuxa adı müxtəlif vaxtlarda müxtəlif cür- Nuxa, Nuxu, Noxu, Niqa adlandırılmışdır.

İKİNCİ RƏVAYƏT

Tarixi mənbələrə görə eyni vaxtda Şəki və Nuxa (Noxu) adlarının işləndiyi məlumdur. “Şəki xanlarının müxtəsər tarixi”ndə oxuyuruq:

- “Hüseyn xan ki, Hacı Çələbinin böyük oğlu Həsən ağanın oğludur, o vaxt cahil oğlan imiş. Şəki bəylərinin bir parası onu götürüb Şirvan vilayətinə qaçıbdılar.

Məhəmməd xan Noxuya gəlib, Hacı Çələbinin çox pulunun və xəzinəsinin yerini duyubdur. Yerdən çıxarıb. Noxuda zülmələr edib, qırx gün Noxuda qalıb. Qırx gündən sonra Şəki əhli dönüb Hüseyn xanı Şirvandan gətirib, Məhəmməd xanı Şəkidən qovub, Hüseyn xanı Şəkidə xan edibdilər.”

ÜÇÜNCÜ RƏVAYƏT

Şəkili pedaqoq Hüseyn Əfəndiyev “Nuxu və yainki Şəki şəhərinin tarixi” əlyazmasında Nuxa adının yaranması ilə bağlı belə fərziyyə yürüdür ki, Oxud və Nuxud adlı iki qardaş olub. Oxud Kiş çayının bir tərəfində yaşayış yeri salıb ki, ora indi Oxud kəndidir. Nuxud isə Kiş çayının digər sahilində yaşayış məskəni salıb və vaxt keçdikcə buranın adı Nuxu olubdur.”

Bir məlumatda isə belə yazılıb: – 1772-ci ildə dağ çayı Kiş güclü yağışlar nəticəsində öz məcrasından çıxıb Şəki şəhərini büsbütün dağıtdı. Minlərlə adam evsiz-eşiksiz qaldı. Şəkililər seldən qorunmaq üçün dağ yamacındakı Nuxa kəndində topladılar. Yeni şəhər də məhz burada yarandı. Onun adı iki əsr ərzində rəsmən Nuxa adlandı. Yalnız 1968-ci ildə bu ad Azərbaycan SSR Ali Sovetinin qərarı ilə dəyişib yenidən Şəki oldu.

DƏHNƏ KƏNDLƏRİNİN YARANMASINA DAİR RƏVAYƏTLƏR

Dəhnə adı təkcə Şəki rayonunda deyil, bir sıra rayonlarda eyni adla bir neçə yaşayış məntəqəsi, yer və əşya adları dilimizin lüğət tərkibində işlənmişdir. Dəhnə kənd adı ilə yanaşı atın ağzına salınan yüyənin dəmir hissəsinə, su dəyirmanlarının novuna su gələn bəndə, irriqasiya qurğularının arxlarına su tökülən yerinə də deyilir. Kənd adı kimi işlənən “Dəhnə” sözünü bəzən fars dilində olan “dəhan”, bəzən erməni dilində “böyük” mənasını bildirən “daxlan” sözü ilə əlaqələndirirlər. “Dəhnə” sözünün keçmiş etimologiyası ətrafında aparılan araşdırmalar göstərir ki, bu sözü fars dilində “ağız” mənasında işlənən “dəhan” sözləri ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu sözün etimoloji yozumu qədim Alban tayfalarının dili ilə bağlı olmuş, girəcəkdə daldalanacaq, daxil-daxma mənasını verən sözlə bağlıdır. Bu gün udin dilində işlədilən “dəy-daxal” sözü “dəhnə” sözünün etimologiyasını izah etməyə imkan verir. Dilimizin lüğət tərkibində hazırda işlədilən daxil, dəhliz, daxma, daxil sözlərinin mənşəyi ilə səslənir.

“Azərbaycan SSR-nin Şəki-Zakatala zonasının toponomikası” (1989) əsərinin müəllifi Elxan Nuriyevlə Dəhnə sözünü fars dilinə aid etməsi ilə heç cür razılaşmaq olmaz.

Dəhnə kəndləri (Böyük Dəhnə və Kiçik Dəhnə) Yevlaxdan Şəkiyə gedən tarixən Nuxa-Noxu yolunun Günbatan hissəsində yerləşir. Böyük Dəhnə kəndi hal-hazırda Şəki yolu gedən Böyük Dərənin, Kiçik Dəhnə isə Noxu yolu adlanan Kiçik Dərənin girəcəyində yerləşir. Dəhnə kəndləri haqqında tarixin izləri, xalq arasında yaşayan rəvayətləri nəzərə alaraq, deyə bilərik ki, bu yaşayış məntəqələrinin tarixi çox qədimdir.

Hər şeydən əvvəl təəssüflə deməliyik ki, ikinci əsrdə yaşamış yunan tarixçisi və coğrafiyaşünası Klavdi Ptolomeyin “Coğrafi təlimnamə” əsərində adı çəkilən 29 alban şəhərlərindən olan Dəhlana və Niqa şəhərlərini nədənsə dilçi-tarixçi alimlərimiz təhlil və izah etmək istəməmişlər. Tarixçi alimlərimiz Şəki sözünü işlətmək xatirinə Niqa-Nuxa şəklində işlənmiş şəhərin haqqında, o cümlədən K.Potolomeyin tərtib etdiyi xəritədə eyni paraleldə yerləşmiş Dəhlana şəhərinə aid heç bir söz demək istəmişlər. 1983-cü ildə Kiçik Dəhnə kəndində tapılan qəbr, 1901-ci ildə Böyük Dəhnə kəndində “Əziz Evenin xatirəsinə Elik Yason” - deyən yunan dilində yazılmış baş daşı göstərir ki, Dəhnə kəndlərinin yerində şəhər olmuş və o şəhər Dəhlana adlanmışdır. Tarixdən bu da məlumdur ki, Homerin İliada əsərinin tarixi qəhrəmanlarından biri olan Elik Yason Arqo gəmisi ilə indiki Gürcüstana – Kolixida ovalığına – Samux adlanan yerə gəlmiş və “Qızıl Yunlu qoyun”u almaq istəmişdir.

Görünür Kolxidaya Elik Yasonun dəstəsi gələndə həmin dəstənin tərkibində Even adlı şəxs olmuş, onlar Kolxidadan qonşu Dəhlana şəhərinə gəlmiş, Even bu şəhərdə ölmüş və orada dəfn edilmişdir. Dəfn olunan Evenin qəbri üzərinə dəstənin rəhbəri Elik Yason baş daşı yazdırmışdır. 1901-ci ildə tapılan bu baş daşı hal-hazırda Tiflis şəhərindəki Geologiya muzeyində saxlanılır.

Dəhnə kəndi ilə əlaqədar xalq arasında bir sıra rəvayətlər də mövcuddur.

BİRİNCİ RƏVAYƏT

Dəhnə kəndinin bünövrəsini üç qardaş qoymuşdur.

Böyük qardaş Böyük Dəhnə, kiçik qardaş Kiçik Dəhnə, son beşik qardaş isə Suçma kəndlərinin ilk sakinləri imişlər. Bu qardaşlar isə buraya Oğuz (Vartaşen) rayonunun Daşağıl kəndindən köçüb gəlmişlər.

İKİNCİ RƏVAYƏT

Kiçik Dəhnə kəndinin ilk məskunları gürcülər olmuşlar.

Bu rəvayəti söyləyənlər dil ilə dini qarışdırırlar. Üzeyir Hacıbəyovun dediyi kimi, indi də azərbaycanlı ifadəsi ilə müsəlman“ ifadəsini qarışdırırlar, erməni-azərbaycanlı əvəzinə erməni-müsəlman deyirlər. Deməli, rəvayəti yaradan və yaşadanlar gürcülərin qulluq etdiyi xristian dininin provoslav qoluna xidmət edən qədim babalarımızı- albanları gürcü hesab etmişlər.

Tarix göstərir ki, alban tayfaları provoslav, ermənilər isə katolik kilsəsinə xidmət etmişlər. Bu iki qonşu xalq hələ o vaxtdan dini baxımdan ziddiyyətdə olmuşlar. Provoslav kilsəsinə qulluq edən alban babalarımız bir tərəfdən katolıklərə, o biri tərəfdən göy hunlara, digər tərəfdən ərəblərə qarşı müxtəlif dövrlərdə vuruşmalı olmuşdur. Hunların, ərəblərin basqınları dövründə katoliklərin köməyi ilə Albaniyanın bir çox şəhərləri, o cümlədən Dəhlana şəhəri darma-dağın edilmişdir. Dağıdılmış Dəhlana şəhərinin didərginləri Qafqaz dağının o zaman keçilməz yerlərində olan Daşağıl dərəsinə sığınmışdır. Dərədə sığınacaq tapan didərginlərin bir qismi provoslavlığı buraxıb katolik olmuş- xristian dininin bir qolundan digərinə, keçmiş, dinini saxlamış, yavaş-yavaş dilini-alban dilini itirmiş, digər qismi isə dilini qoruyub saxlamaqla islam dinini qəbul etmişlər.

Provoslavlığı katolikliklə əvəz edən albanlar Oraban, islamı qəbul edən albanlar isə Baş Daşağıl, Muxas, Bucaq kəndlərinin bünövrəsini qoymuşlar. Bu üç kəndin üç adı “Dəhnə” adlanmış və onun yadigarı tarixlər şahidi“ Dəhnə qəbiristanlığı“ hələ də Daşağıl dərəsində, Armıx adlanan yerdə qalmaqdadı. Unutmaq olmaz ki, Dəhlana didərginləri ata-baba yurdlarını unutmamış, köhnə yurdlarında əkin əkməmiş, mal-qara saxlamışlar.

ÜÇÜNCÜ RƏVAYƏT

Dəhnə kəndləri Daşağıl bəylərinin qışlağı olmuşdur.

Bu rəvayətin özündə əvvəlki iki rəvayətlə və tarixi faktlarla məntiqi əlaqə vardır. Tarixi faktlar göstərir: - Oraban kəndində məskunlaşan xristian albanlar ata-baba yurdu Dəhlananın bir hissəsi olan Tərəkey dərəsini, Daşağılda məskən salan və müsəlmanlaşan albanlar indiki Dəhnələr zonasını yenə də öz yurdları hesab etmiş, əvvəllər bu kəndlərin yerində binə saxlamış, əkin əkməmiş, bağ becərmiş və bunun üçün də Daşağıl dərəsindən Dəhnə arxını çəkməklə Dəhnələr zonasına su gətirmişlər. Onu da qeyd etmək olar ki, Dəhnələr zonasına Küngüt və Zəyzid dərələrinin suyunu da gətirmək olardı. Daşağıl dərəsinin suyunun gətirilməsi özü tarixi rəvayətləri təsdiq etməyə kömək edir.

DÖRDÜNCÜ RƏVAYƏT

Dəhnənin yerində vaxtı ilə şəhər olmuş, onun gündoğanı Suçma, günbatanı Quruqobu olmuşdur. 1983-cü ildə bu kənddə tapılan alban məqbərəsi-qəbri, 1901-ci ildə böyük Dəhnə kəndində tapılan yunan Evenin qəbir daş, qobulardan 3-4 metr dərinlikdən üzə çıxan bütöv, sınıq küplər, bina özülləri söyləməyə imkan verir ki, Dəhnələr zonasında şəhər olmuş və burada arxeoloji qazıntı aparmağa dəyər.

BEŞİNCİ RƏVAYƏT

İndiki Kiçik Dəhnə kəndindən Şəkiyə gedən yol Noxu yolu dərəsindən olmuşdur. K.Ptolemeyin Dəhlana və Niqa kimi qeyd etdiyi şəhərlərlə səsləşən bu rəvayətdə də tarixin izi görünür.

Kiçik Dəhnə kəndinin ərazisində çoxlu toponimlərə də rast gəlirik. Belə toponimlərdən Gəndərə, Ağdərə, Acınovur, Duzlubulaq, Söyüdlü, Palantökən yeri coğrafi əlamətləri, Molla Abdulla qəbri, Kədəalı, Hacısəfər, Cuhud ölən, Bəylik və sair orada baş verən hadisə və ya sahiblik ilə əlaqəli adlandırılmışdır.

BABARATMA KƏNDİNİN YARANMASINA DAİR RƏVAYƏT

Babaratma Şəki rayonunun qədim kəndlərindəndir. Kəndin yaranması və ona Babaratma adının verilməsi ilə əlaqədar müxtəlif rəvayət, fərziyyələr mövcuddur.

Azərbaycan Elmlər Akademiyası Əlyazmalar İnstitutunda M-187 şifrəsi altında şəkli pedaqoq Hüseyn Əfəndiyevin 1937-ci ildə üzünü köçürdüyü Kərim ağanın “Şəki tarixi” əsərinin və onun əsasında özünün yazdığı “Nuxu və yainki Şəki şəhərinin tarixi”nin əlyazmasında (1) oxuyuruq:

- Nuxu tarixində bir rəvayət böylədir ki, peyğəmbər Əshabından Ərəbistandan Əbu Müslim nam üçüncü xəlifə Osman bin Əffanın əmri ilə Dağıstanı və Şirvanatı fəth etmək üçün altı min qoşun ilə gəlir. Bu yerləri fəth edib, Şirvanda ərəb hakimi olur, dayanır, hətta bir məscid orada bina edir və Nuxu tərəflərini kağız göndərmək ilə islama dəvət etdiyindən bunlar da qəbul edirlər. Ərəb hakimləri göndərir. Xeyli zamanlar Nuxuda hökmranlıq edirlər.

Əbu Müslimin Şirvanatda hökmranlığı zamanında üçüncü xəlifə Osmanın qətindən nişi Mədinədə böyük bir məxşuşluq və hərc-mərc əmələ gəlir. Bu dövrdə hər kəs bir diyara başını götürüb qaçır. Bu cümlədən Osmanın bacısı oğlu Babayi-Rütəb namında bir şəxs bir neçə qardaş və əyal başqa adamlar ilə qaçırlar Şirvanata. Nuxunun yanında Daşüz adlanan alçaq dağın ətəyində məskən salıb oturlar.

Əkin və biçin və heyvan saxlamaq ilə təəyyüş edirlər. Bu halda böyük qəryələr oraya Babaratma deyirlər. Babayi-Rütəb adı get-gedə Babaratma olubdur. Onlar orada özlərinə bir məs-

cid bina edirlər və bulaq suyu axıdılar, necə ki, bunu sübuta çatdırır onların qəbirlərinin üstündə küfə yazısı ilə yazılmış daşdan nişangahları vardır. Bəzisi oxunur və bəzisi müruri-dühür ilə silinib. Az yerlərində yazıdan və nəqşdən qalıbdır, ancaq məscidin qible tərəfində Babayi-Rütəbin tarixi vəfatı hicri III sənədə vəqə olubdur, - yazılıbdır.

KİŞ» KƏNDİNDƏKİ ALBAN KİLSƏSİ HAQQINDA RƏVAYƏTLƏR

I

Шякинин Киш кяндиндя шал-щазырда да мювьуд олан гядим кился бир чох мянбяляря ясаян бириньи Апостол – йя’ни Щявари мяншылидир. Моисей Каланкатуклунун “Албанийа тарихи”ня эюря шяля Иусус Христосун саьльында, щямин шяхсин юзц тьярфиндя Щявари Фаддей Эцндоьан юлкяйя – Албанийайа эюндярилмишдир ки, христианлыьы тьяблиь елясин. Лакин Фаддей ермяни чары Санатрук тьярфиндя юлдцртдцрцлцр. Щявари Фаддейин шаэирди Щявари Йелисей ися бу щадисядя сонра Гцдся гайытмаьа мяьбур олса да, Иусусун гардашы Щявари Йаковун мясящяти иля тьякраян Албанийайа е’зам едилир ки, мцяллиминин ишини давам етдирсин. Щявари Йелисей, христианлыьы тьяблиь едя-едя юлкямизи бир мцддят эязиб долашараг Киш кяндиня тьяриф буйурмуш вя орада кился тикибмиш. “Албанийа тарихи”ндя щямин йер “Эцндоьан юлкянин бцтцн шящярляринин вя килсяляринин башланьыгы, албанлар цццн ися христианлыьын гябул едилмя мянбйи” щесаб едилмишдир.

Тарихи ядябийятларда вя бу ишля мяшьул олмуш тядгигатчыларын йазыларында щямин килсянин тикилдийи ил вя йер шяля дя мцбащисяли олараг галмагдадыр. Мясялян, К.Патканова эюря Щявари Йелисей еранын 53-ьц илиндя юлдцрцлмщдцр. Бу мянтигдя чыхыш етсаяк, Киш килсясинин эюстярилян тарихдя яввял инша едилмяси гянаятиня эялмялийик. Киракос Эянъялинин “Албанийа тарихи”ня истинадян йаздыьына ясаян Киш килсяси 74-ьц илдя тикилмишдир. Лакин гейд едилмялидир ки, “Албанийа тарихи”нин елмя мялум ‘олан щеч бир нцсхясиндя щямин рягям тсяадцф олунмамышдыр.

Бизим фикримизья ися бу килсянин милади 100-110-ьу иллярдя бир гядяр сонра бина едилмяси мцасир тарихчилийимиздя гейд-щяртсиз гябул олунмалыдыр. Беля ки, мящц щямин илляр чар Санатрукун щакимийятдя ола билдийи дювр щесаб едилир. “Албанийа тарихи”ндя ермянилярин йалныз 958-ьи илдя сонра чыхартдыглары бир мцддяйа эюря Щявариляр Фаддей, щямчинин Варфломей, Иусус тьярфиндя Албанийайа 38-ьи илдя эюндярилибмиш, лакин ейни илдя Иусус артыг йох иди. Яслиндя ися бу щадися бир гядяр дя габаг, 36-ьы илдя яввял олуб. Чццки, Христосу е’дам етдирмиш Рома прокурору Понтин Пилат мящц эюстярдийимиз тарихя гядяр щямин вязифясиндя ишляйиб.

Щявари Фаддей, ян узаьы еранын 36-ьы илиндя христианлыьын баниси тьярфиндя щямин дини йаймаг цццн Гафгаза эюндярилмишдися вя 100-110-ьу илляр арасында бурада юлдцрцлмщдцрся, демяли о, ян азы 64-67 ил миссионерлик фяалийяти иля мяшьул олмушдур. Биз щесаб едирик ки, буна яфсаняви рягям кими йох, инсан юмрццн кифайят едя билягяйи щядд кими йанашмаг мцмкцндцр.

О ки, галды бириньи Апостол килсясинин щарада олмасы мясялясиня, нязря алынмалыдыр ки, “Албанийа тарихи”ндя Киш кянди вя килсясинин ады йалныз Шяки яразиси иля баьлы олараг щалландырылмышдыр. Мясялян, щямин “Тарихдя” эюстярилмишдир ки, Шяки йепископлубундан (Мхитар Гоша гюря ися архийепископлуг) 680-ьы илдя Албанийа каталикосу кцрсесцня галхмыш Йелиазар вахтиля, ермяни

ялифбасынын йарадыгысы Месропун Гцдсдян эятирдийи вя Кишдя эизлятдийи Исанын чармыха чякилдийи абаын щиссяыйини тапмыш, бу мцнасибятля ися Хач байрамларынын орада кечирилмясиня эюстяриш вермишдир. Башга бир мисал: “Албанийа тарихи“ндя эюстярилир ки, шавари Йелисей Эцндобан юлкянин йалныз шимал щиссясиндя дини тяблият апармышдыр. Бу координат да мцасир Шякинин йерляшдийи ярази иля цст-цстя дцщр. Ян нящайтдя хатырламаы лазым билирик ки, бящс едилян “тарих“дя Щявари Йелисейин Зяргун дярясиндя кечярк этмяси эюстярилмишдир ки, бу топоним дя щал-щазырда Киш кяндиндя Дабыстана узанан йолдакы Гызыл бярянин адына мцыййян гядяр уйьун эялир.

Лакин бя’зи тядгигатчылар, о ъцмлядян мяршум Ряшид Эюйцшов 1984-ъц илдяки китабында биринъи шавари килсясинин йерини Гарабаьдакы Гис кянди иля ялагяляндирмишдир. Р.Эюйцшова эюря “Албанийа тарихи“ндя Йелисейля баьлы олага ады чякилмиш Гоменк кянди “Тяр-тяр чайы“ дярясиндя йерляшиб вя инди дя “Гоменк“ адланмагдадыр. Лакин биз щеч бир хяритядя “Гоменк“ топономиня раст эялмядик. Щятта, 1823-ъц илдя тяртиб едилмиш “Гарабаь ханлыьынын тясвири“ адлы статистик мяьмуяни чох диггятля йохласаг да “Гоменк“я тясадцф етмядик. Сон ъящдимиз заманы щям дя мя’лум олду ки, 1823-ъц илдя Гарабаь ханлыьында Гис адлы кянд олмайьб, явзяиндя ися 27 евдян ибарят Геши вя 12 евдян ибарят Гаси ермяни кяндляри вар имиш. Ейни дюврдя Шякидяки Киш кяндинин ящалиси онлара нисбятян дяфялярля чох олмушдур. 1824-ъц ил камерал сийащыйаалма Актларына ясаян щямин вахт Кишдя 276 аиля йашайьрмыш вя щамысы да мцсялманлар иди. Шякидяки Киш кяндинин даща мящщур вя даща гядим олмасы мцхтялиф ядябийятларда яксини тапмышдыр. Мясялян, Ъанашгилинин “Эцръцстан тарихи“ня ясаян 14-ъц ясрин орталарында Киш килсяси фяалийятини давам етдирмиш вя бцтцн Албан килсяляри кими щямин гурумун няздиндяки мяктябдя дя Албанийанын щяйаты, тарихи тядрис олунурмуш. 1806-ъы иля гядяр сялтянят сцрмщ Шяки ханларынын нясл шяьярсяи 1444-45-ъи илдя Ислам динини гябул елямиш Ялийан хандан башлайьр ки, щямин шяхсин атасы Нуханын, гайьнатасы ися Киш кяндинин кешиши олмушдур.

Албан каталикослуьу 1837-ъи иля гядяр фяалийят эюстярмишди. Бу гурумун сон бир нечя йцз или ярзиндя патриархынын тахты Гарабаьдакы Ганзасор монастырында йерляшмишди. Эюстярилян илдя ися Албанийа каталикослуьу Петербург Мцгяддяс Синоду тяряфиндян ляьв едилмишдир ки, бу факт, башга сюзля ермяни каталикослуьунун Албан каталикослуьуна гаршы 1100 илдян дя артыг заман чярчивясиндя давам етдирдийи мцбаризясиндя биринъинин там гялябя чалмасы демяк иди.

Щал-щазырда мцстягил Азярбайьанын ящалисинин 10 фаизиня гядярини христианлар тяшкил едирляр. Онларын яксярийяти провослав мязщяблидир вя дини хятля Москвайа табе олублар. Беля щесаб едирик ки, Петербург Мцгяддяс Синодунун 1837-ъи илдя ермянилярин тя’киди иля гябул етдийи ядалятсиз гярарынын ляьв едилмяси бу эцн Азярбайьан Президентинин сялащыйятляри чярчивясиндядир. Бизим фикримизья республикамызын Тарих Архивиндя Албан килсяляринин архивляринин бир гисми щяля дя сахланылмагдадыр вя дцнйанын ян гядим христиан гурумларындан олан щямин каталикослуьун бярпа едилмяси ццн реал зямин вардыр.

О ки, галды Киш килсясиня, гейд етмяйи лазым билирик ки, бу эцнлярдя норвечли археолог Бйанар Струфйел щямин йердя тядгигат ишляриня башландыьыны бйан етмишдир. Бйанар Струфйел “Шякинин сяси“ня вердийи мцсащибядя Киш килсясинин тикилмя тарихини дягигляшдирмяк язминдя олдуьуну билдириб. Щямчинин о, кился яразисиндя газынты ишляри нятиьясиндя ялдя едилягьк экспонатларын мящз орада тяшкил

едиляъяк мцзейдя нцмайиш етдириляъяйини, бунун цццн ися бинанын ясаслы шыкилдя тя`мир олунаъаъыны да суюлямишдир.

Щямин кился бинасы барясиндя ялавя олага гейд елямяк истярдик ки, “Албанийа тарихи“ндя бу обйектин тикилмяси щаггында башга мя`луматлар да варды. Мясялян, эюстярилмишдир ки, 5-ъи ясрин яввялляриндя Буюцк Гафгаз даълары ятякляриндя христианлыы тыблиь едян маарифчи Месроп Маштосун миссионер дястясинин цзвялляриндя бир гисми онларын фяалийятляриндя наразы оланлар тяряфиндя Кишкяндиндя юлдрццлмщ, даща сонралар ися йерли ящали щямин шыщидлярин ясядялярини тахта гутуя йыыб цццндя кился тикмишляр. 7-ъи ясрин сонларында ися Шякидя йашамыш, щям дя мяшщур албан чары Ъаванширин гардашы олан Вараз Фируз бу килсяни тя`мир етдирмяк истямиш, лакин кярпиьдя дцзялдилмиш кцнбязини суюдця билмямишдир. “Албанийа тарихи“ня эюра бу иши о, она эюра едя билмямишди ки, “шыщидлярин ясядяляри вя орада эизлядилмиш Иса хачынын зярряъийи буна мане олмушду“. Ян гядим нцсхяси 1279-ъу иля аид едилян “Албанийа тарихи“ндя щямин ибадятэащ “Кишкяндинин кющня килсяси“ ады иля тягдим олунмушду.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi artıq 1824-cü ildə Kiş kəndində bir nəfər də olsun xristian qalmamışdı. Lakin həmin kəndin əhalisi əcdadlarının inac yeri olan bu kilsəni dağıtmamış, zəmanəmizə qədər qoruyub saxlamışlar. Alban patriarx taxtının ləğv edilməsindən sonra ermənilər bir müddət həmin kilsəni ələ keçirməyə müvəffəq olmuş, yə`qin ki, binanın fəsadında və daxilində öz məzhəblərinə uyğun müəyyən dəyişikliklər də etmişlər.

Son nəhayətdə onu da qeyd etməyi lazım bilirik ki, respublikamızın ərazisində ikinci bir Həvari kilsəsinin yeri haqqında 13 əsr tarixçisi S.Orbelian mə`lumat vermişdi. Həmin şəxsin “Sünik tarixi“nə əsasən Həvari Varflomey, Qoxtanda – yə`ni müasir Ordubad rayonu ərazisində kilsə tikibmiş. “Albaniya tarixi“ndə isə həmin Həvari Varflomeyin adı çəkilsə də göstərilən fakt öz əksini tapmayıb.

II

İlahinin biz, Şərqlə xalqına zühur etməsi:

Aranın bu Alban evinə hakim təyin olunmasından Alban torpaqlarını idarə edən Cəsür Vaçaqanın²⁶ vaxtına qədər keçən dövr haqda daha mötəbər məlumatları tapa bilmədik. Lakin Ədalət Günəşinin zühur olan günlərində və bizim xilaskarımız, Dərkedilməz Varlığın şöhrət və mahiyyəti olan Atamızın²⁷ zühur edib, bütün insanların qeydinə qalmaqla və heç bir zaman ayrılmadığı Öz varlığının şöhrətinə sahib olması zamanda O, öz müqəddəs və sevimli şagirdlərini (havarilərini) bütün dünyaya təbliğatçı kimi göndərir və biz Şərqlə xalqına müqəddəs havari Faddey²⁸ təyin olunmuşdu. Faddey Artaz vilayətinin²⁹ gəlir və burada erməni çarı Sanatrukun³⁰ əlilə şəhid olur. Faddeyin şagirdi müqəddəs Yelisey Qüds şəhərinə qayıdıb öz dindaşı havarinin həsəd oyadan şəhidliyi haqda söhbət edir. Bundan sonra Yelisey Qüdsün birinci batriki Ağamızın³¹ qardaşı müqəddəs Yakovun (Yaqub) tövsiyyəsilə müqəddəs Ruh naminə Şərqlə təyin edilir.

Yelisey öz cərəncamına Şərqi (Albaniyanı) alır. Qüdsdən ayrılıb İrana gedir və oradan ermənilərin gözündən qaçaraq Məsküt³² elinə keçir. Öz təbliğini o, Çolada³³ başlayır və müxtəlif yerlərdə şagird toplayaraq, onlara xilaskarı (İsanı) andırmağa çalışırdı.

Oradan o, üç nəfər şagirdi ilə Uti vilayətində olan Sırxarna³⁴ gedir. Lakin şagirdlərin bəzi qohumları onları izləyib arxalarına düşürlər və şagirdlərin birini şəhid edirlər. Digər ikisi müqəddəs Yeliseyi atıb, qatillərlə çıxıb getdilər.

Müqəddəs batrik Gisa³⁵ gəlir, burada kilsə tikir və qansız qurban verir.

Bu yer Şərqlin bütün kilsələri və şəhərlərin başlangıcıdır və biz Şərqlilərə xristianlığın qəbul edilməsi mənbəsidir.

Buradan Yelisey Zərqun dərəsini³⁶ keçib cahil büt-pərəstlərin müqəddəs səcdəgahlarının olduğu yerə gedir və oradaca şəhid olur. Və bu cinayəti kim edib-bilinmir! Qatillər müqəddəs cənazəni Qomenk³⁷ adlanan yerdə bir xəndəyə atdılar və uzun müddət onun qaxımış cəsədi gizli qalır.

XIV. N A G I L L A R

İKİ QARDAŞ

Deli qardaşnən hağıllı qardaş variymiş, hağıllı qardaşın un-unbeş dənə qoyini olar. Deli qardaş bunu hər gün aparar güdər. Hər gün qoynin biri eskix gələr. Hağıllı qardaş soruşər ki, bu har oldu. Dəli qardaş “satmışəm“ diyər. Hağıllı qardaş diyər bəs pulu hanı? Diyər pulunu sora gəl al, nisyə vermişəm.

Sora axıra bi dənə qoyin qalar, u da dəli qardaş apardığı yerdə kesif özü payliyər. Ora bi parçə tulliyər, bura bi parça tulliyər, ötən quşdərə. Böördən görər ki, quyun ağzınan keseyən baxiy. Unda bi parça kesif un üsdünə tulliyər ki, pulnu geti. Sora ha gözdiyər gəlməz. Deli qardaş başdiyər keseyən getdiğı yeri qazmağa. Qazar haman çatar bi tiyan qızıla. Keseyənə diyər qoxma, etimə yetdix aliyəm. Unnan iki dənəsini alif geri qəyidər. Dəli qardaş gələr hağıllı qardaşa diyər ki, hələ ki, nisyəmin birini aldım, qızıl tiyanınnan bunu alif qəyitdim. Hağıllı qardaş: hardan aldın? Diyər getdim tiyan ağzını aşdim, iki dənə aldım qəyitdim. Sora ikisi də gidif bi tiyan qızılı gətirəllər. Getirif elə yerə qoyəllər ki, deli qardaşə diyəllər heş kesiyə dimə. Deli qardaş gidər hağıllına gələn yerdə danışər ki, belə iş var. Bir vədə düşər boğuşəllər. Hağıllı qardaş bunnan aralaşə bilməz, çıxar ağacə ki, qoy mənən el çəhsin. Dəli qardaş dalında qapılarnən ağacə çıxar. Sora ağacın divinə qızıl ühləriynən dəvə kərvanı gəlif yatar. Sora gecənin bi diyarı ağaşdən qapıları salar onların başinə. Araflar duruf qaçər ki, qiyamət qopüy. Bi qədər sora dəli qardaş düşər yerə diyər bayax satdığım qoyinnərin pulu gəlif çıxdı, getirifdilər.

MOLLA İLƏ DOVŞAN

Molla bazara çıxanda bi dənə doşanı oltı, apardı bazara, ət aldı, bazarrıx eliyitdi. Doşana verir diyir ki, get öydə dinə səvzəli aş bişirsinnər, qonax var. Soruşallar, a molla dayı, bu doşan nə qar, diyər bu məm buyruqxulumdu.

Molla gələr öyə diyər, beş dənə qonax var, aş bişir. Bazarda da aldıxlarını doşan boynuna bağliyə, doşan çıxıf gidər. Bi dənə də doşan öydə olar. Qonaxlar gələr görəllər doşan öydədi, aş da hazır. Qonaxlar diyər, a molla dayı, bu doşanı sat alax. Molla diyər, un qiymətini bacarmasuz. Qərəz, bi qiymət qoyallar satar. Satdı, bular da getdi.

Doşanı alan kişi apardı bazara, zəmbili dolduruf görəllər bağladı doşana, doşan çıxdı getdi. Axşam gedəllər na aş var, na şey, heş nə yoxdu. Kişi diyər, ay arvat, mən sa xavar göndərdim, bazarrıx göndərdim ki, aş bişir. Arvat diyər, a kişi, sən hağlın hardadı, heş doşan da zəmbil gətirər?

Gəldilər savaxdan mollanın yanına didilər, a molla dayı, doşan yoxdu, çıxdı getdi. Molla diyir, sən doşanı yaxşı örgətməmişən, yaxşı qandırmamısan.

Molliyə diyəllər, gənə sizə qonağux. Molla diyər, yaxşı. Axşam qonaxlar gələr, görəllər olar diyən aş olmaz. Molla hirsdənər, diyər ay arvat, niyə biz diyəni bişirməmişən? Molla duruf arvadını kesər. Heşnədimə tox üferdeyinə qan dolduruf, arvadın boğazına qoyubbuş, unu kesər: sora dütdəx çalar, arvat dirilər. Qonaxlar diyəllər dütdəyi bizə sat. Molla satar.

Savax gecə yığılıf dütdəx alana qonağ olallar. Aş bişirmiyəndə bu dəfə dütdəx alan başdiyər arvadı kesər. Sora ha dütdəx çalar, arvat dirilməz. Diyəllər, a molla, nə işdi sən bizim başımıza gətirsən? Diyər molla ki, siz tərini bilməmişuz. Kişin arvadı çıxar gedər, ölər.

ÜÇ SUAL

Paccahın bir vəziri varmış. Un da bir qızı varmış. Vəzir də duymuş çox. Bir gün paccah eşidər ki, vəzirin yaxşı qızı var. Paccah vəziri çağırır diyər, üş məsələ soruşacam, tapbasan boynu vurucam. Un gün sa möhlət verəm.

1.İylixdə nə iyliidi? 2.Qüvvətdə nə qüvvətdidi? 3.Şirinnixdə nə sirindi?

Vəzir hər kəsdən soruşdu: didilər biz bilmirux. Diyər, ay paccah, izin ver, gedim bir qızım var, unnan halallıx alım, görüşüm, sora gəlim. Vəzir gidər əhvalatı qıza diyər. Qız diyər, heş xüfət eləmə. Yi, iç, kef elə, ata minəndə sa o məsələni diycam.

Pilo-cilonu yidilər, işdilər, ata minəsidi, atdanısidı qız diyər:“İylixdə çörək iyliidi, qüvvətdə at qüvvətdidi, şirinnixdə ərnən arvat şirindi“.

Bir də paccah gördü ki, vəzir kefi kök gəlir. Paccah soruşar, tafdınımı? Diyər, bəli, tafdım. Bir qızım var, o tapıtdı. Paccah diyər, qızı bura gətirin görəx hardan bilir. Qıza fayton göndərdilər gəldi, bir cənnət hurisi.

Qızdan paccah soruşdu, sən buları hardan bilirsın? Qız didi ki, mənim aşbazxanamda bişmiyə xörək yoxdu, un iyisi ma gəlmir. Amma yeddi fəs mənən uzaxda çörək yapılır, un iyisi ma gəlir. Mənim öymün dalınnan qəflan, əslan keçir, un gubbultusu ma gəlmir, amma at iraxdan gələndə gubbultusu gəlir.

Bir dənə aman-zaman öyladiydim. Atamın-anamın arasında yatmışdım. Əlim oların altında qalmışdı. Ha uf elədim, baxmadılar. Unda bildim ki, ərnən arvat şirinmiş.

Paccah qızı alıv oturdu.

XAN İLƏ OGLU

Məm bavam diyidi ki, xan çarır bu camatı diyifdi:

- Ya qurbağanın səsini kesin, ya da bi qav aş, bi qız göndərin, uynən vaxdımı keçirim.

Diyi xanın oğlu camatın birini öyrətdi ki, üş gün icazə alın, sora gidin bi mal kesin, un barsaxlarını təmizdiyif, yarım metrə uzunnuxda qırır, həmin barsağı üfüruf, dolduruf, hər başını

bağliyif nəfəs çıxmasın, hər gölə qurbağa olan, bi dənə tulliyə-tulliyə gezin. Həmin qurbağalar unu ilan bilif ağzını açəsi döyü, ya gecə, ya gündüz, elə bilcəxdı ki, bu barsax ilandı.

Sora xan üş günün başındə ha gözdədi, qurbağa səs eləmədi. Xan çarif bulardan soruşdu ki, siz nətər kesdiniz bun sesini? Bular cavaf verdi ki, mal kesif ətini özümüz yıdıx, barsağını üfürüf dolduruf gölə atdıx.

Xan didi, bunu sizə kim örgədifdi? Camatdan heş kim boynuna almadı. Didi, özümüz biliydıx. Xan didi, xeyr, bu işi mənim oğlumnan savayı heş kim bilməz. Xan oğlunun boynunu vurdurdu, öz oğlunu qətl elədi.

ASLANLA CANAVAR

Bir gün bir ac canavar meşənin içərisi ilə təngildəyə-təngildəyə gedirdi. Birdən qarşısına bir aslan çıxdı və canavardan nə üçün təngildədiyini soruşdu. Canavar dedi, acından bu günə düşmüşəm. Bunu eşidən, canavara əmr elədi ki, arxamca gəl. Onlar xeyli getmişdilər ki, meşənin içərisindəki talanın ortasında bir öküz otladığını gördülər. Aslan o dəqiqə marita yatdı. Canavara dedi, keç qabağıma, gör gözlərim qızarıb? Canavar aslanın gözlərinin qıpqırmızı olduğunu dedi. İndi də keç böyrümə, gör böyrüm enib-qalxır? Olduğu kimi aslana dedi. Əmr etdi ki, keç arxama, gör tüklərim biz-biz olub? Dedi, bəli. Söz canavarın ağzından çıxan kimi aslan öküzün üzərinə atılıb onu parçaladı. Canavara dedi, doyunca ye. Canavar doyunca yeyib, aslanla sağollaşıb getdi. Bir az keçmiş canavarın əvvəlki vəziyyətinə düşmüş bir ac çaqqal canavarın qarşısına çıxdı. Canavar çaqqalın nə üçün bu günə düşdüyünü soruşdu. O, ac olduğunu bildirdi. Canavar əmr etdi ki, dalımca gəl. Çaqqal canavarın arxasınca getdi. Onların qarşısına hörükdə bir ayqır çıxdı. Canavar tez marita yatdı. Çaqqala əmr etdi ki, keç qabağıma, gör gözlərim qızarıb? Çaqqal baxıb dedi, xeyr. Canavar əmr etdi ki, de, qızarıb. Çaqqal dedi, qızarıb. Keç böyrümə, gör boşum enib-qalxır? Dedi, yox. Canavar qışqırdı ki, de, boşum enib-qalxır. Çaqqal dedi, enib-qalxır. Canavar çaqqala dedi, indi də gör tüklərim biz-biz olub? Çaqqal dedi, xeyr. Canavar yenə qışqırdı, dənən olub. Çaqqal dedi, olub. O dəqiqə canavar ayqırın üzərinə tullandı. Ayqır ona cüt ayaqlı bir təpik vurdu. Canavar o dəqiqə yerə sərildi. Çaqqal gəlib canavarın başının üstündə dayandı və dedi:

-Hə, indi gözlərin də qızarıb, boşun da enib-qalxır, tüklərin də biz-biz olub.

HAQQI - SAY

Biri varyıymış, biri yoxıymış, iki qonşu - müsəlmanla yəhudi varyıymış. Bunlar 40 il qonşulux eliyitdilər, amma nə müsəlman yəhudi tərəfə əyax basmiyitdi, nə də yəhudi müsəlman tərəfə. Günnərin bir günü bərk acdıx düşür, müsəlmanın ailəsi ac iydi, yəhudi varrı yaşıyirdi. Müsəlman arvadını yəhudinin yanına göndərir ki, borc azuqə alsın, uşaxlar acınnan qırılır.

Arvad qonşuyə keçir, vəziyyəti danışır. Yəhudi arvadiyə bu arvada toxtaxlıx verir, beş tay un, beş tay qənd gətirif bunların öyünə qoyuf gedillər. Yəhudilər bir də qayıdıp müsəlman kişiyə 150 dinar pul, bir dənə də tərəzi verdilər ki, un ilə qəndin alverini aparıp, pul qazansınnar. Yəhudi ərz elədi ki, un və qənd halal xoşunuz olsun, qaytarmiyin, amma əliniz uzananda pulunan tərəzini qaytarın. Müsəlman alver eliyir, varranır, nökkərrər saxliyin. Yəhudi çox gözdiyin ki, müsəlman pulunan tərəzini qaytarar. Amma müsəlman qaytarmır. Günnərin bir günü yəhudi müsəlman qonşusunu kilsədə görür, pulunan tərəzini qaytarmağı onun yadına salır. Müsəlman bunun avırını ətəyinə tökür, diyir, ə, pulu da, tərəzini də qaytarmışam, nə istiyirsən mənən? Yəhudi dinmir, fikirləşir ki, bəlkə pulunan tərəzini arvadına veritdilər. Öyə qayıdıp arvadınnan soruşur, o da diyir ki, qaytarmiyitdilər. Yəhudi müsəlmana diyir ki, mən kilsəni də, Tövrəti də atdım bir tərəfə, gəl pənəh aparaq sizin Məhəmməd Peyğəmbərin yanına, o, disə ki, sən pulunan tərəzini qaytarmısan, mən razı qalaram, yox, disə ki, verməmişən, onda gərək qaytarasan. Müsəlman fikirreşdi ki, Məhəmməd Peyğəmbər məni qoyuf yəhudinin tərəfini saxlamaz. Sözdəşdilər, razılaşdılar ki, Mə-

həmməd Peyğəmbərin yanına birlikdə getsinlər. Bunlar Məhəmməd Peyğəmbərin yanına behişt bağınınan keçif getməliyidilər. Müsəlman tez gəlir, gözdiyir, yəhudi gəlif çıxmır. Bu, behişt bağınınan bağbanın icazəsiylə keşməliydi. Bağban bunnan soruşur ki, sən nə millətsən? Kişi qaydır ki, şükür Allaha, müsəlmanam. Bağban qaydır buna ki, ey müsəlman, sonra nəfsin olar ha? Müsəlman üç dəfə “ay töbə“ didi. Bu söz-söhbətdən sonra bağban müsəlmana behiştədən keşməyə icazə verdi. Bir az getmişdi ki, yolun qırağında pəzəvəng bir itin yatdığını gördü. Qorxusunnan yerində donuf qaldı. İt əyağa dursa bunu şil-küt eliyərdi. Bağban didi, bala, niyə durmusan, get, qorxma, bağın itidi, tutan döyül. Bu qorxa - qorxa itin yanınınan keçəndə itin qarnında buna hürən quciyhlərin səsini eşitdi. Əstəfürüllah! Bir şey qanmadı, getdi. Sonra gördü ki, bir arvad xeylağı bir təndir çörəyi yapıb başına qoyutdu, buğlana-buğlana “ay acınnan ölürem“, ay acınnan ölürem“ diyə-diyə başaşağı gedir. Kişi heş nə anlamadı. Başında bir təhnə çörək aparır, özü də acınnan öldüyünü bildirir. Baş tappadı gördüyünnən. Bir az qavağa gedif gördü ki, quş yasin duası oxuyur, qalxır havaya, enir yerə, gənə qalxır... Dəyandı baxdı, mat-məətəl qaldı, didi, şükür sən böyük-luğuna, ya Rəbbim, bu quşa bax, yasin surəsini nətəri oxuyur. Bu yoluna davam eliyir, gedif bağın axırına çıxanda görür ki, adamı valeh eliyən bir alma ağacı var. O qədər gözəl almalar var ki, diyir mənən bir dənə üz. Sən dimə bağban da bu almaları nəzərində tutuf müsəlmana diyif ki, nəfsin olar ha? Kişi özünü saxliyə bilmir, diyir, ə, bağban dalda qaldı, qoy habı almadan üş dənə üzüm. Üş dənə alma üzür. Birini soyuf görür ki, içi dolu xırda qurdlar, civir- civir qayniyir. İkinci almanı soyuf görür ki, zəhər kimidi. Üçüncünü soyuf görür ki, bir qavığı var içi çürüyütdü. Qərəz almaları yiyəmmədi. Bu gedif Qurbanolduğumun yanına çatanda gördü ki, qonşusu yəhudi onun yanındadı. Bu işə çox təəccüf elədi. Soruşdu ki, sən nətəri oldu ki, mənən qavağa gəlif çıxdın bura. Yəhudi bildirdi ki, gözdərimi açanda özümü burda gördüm. Yəhudi soruşur ki, bəs sən hardan gəldin. Müsəlman diyir ki, behişt bağınınan keşmişəm. Nəysə, bunlar Məhəmməd Peyğəmbərin yanına gedillər. Peyğəmbər müsəlmannan hansı millətdən olduğunu soruşdu. Kişi dilləndi:

– Şükür Allaha, müsəlmanam.

Yəhudiyə eyni sualla müraciət etdikdə o, “yəhudiyəm“ - didi.

Sonra Peyğəmbərin sualına cavab olaraq müsəlman behişt bağınınan keçif gəldiyini, yəhudi isə gözünü açanda özünü burada gördüyünü söylədi. Peyğəmbər müsəlmana didi ki, behişt bağınınan girif- çıxana qədər nə görmüsənsə, danış, qoy yəhudi eşitsin.

Diyir vallah, mən gəldim bunu gözdədim, gəlmədi. Mən behişt bağına girdim, bağban maa didi ki, müsəlman, sonra nəfsin olar ha? Didim, a tövbə! Bağa girəndə yekə bir it gördüm, qorxdum, bağban ürək- dirək verdi, itin yanınınan keçəndə onun qarnındaki balaları maa hürməyə başladılar. Sonra başında təzə yapılmış çörək aparın qadın gördüm. O “ay acınnan öldüm, ay acınnan öldüm“ diyirdi. Peyğəmbər soruşdu ki, daha nə gördün? Kişi duruxdu, fikrə getdi, bilmədi almaları üzduyünü bildirsən, yoxsa yox. Axı o, behişt bağına girəndə bağbanın “nəfsin olar ha“ sualına “ay tövbə“ dimişdi. Məhəmməd Peyğəmbər bunun fikrini duyur, diyir, əyər sən düzünü diməsən, Həzrət Cəbrayılı çağıraram cəzanı verər. Kişi danışmağa məcbur olur. Behişt bağındaki alma ağacınınan üş dənə alma üzduyünü və almaların içinnən çıxannarı danışır. Məhəmməd Peyğəmbər bunun səbəblərini bildirir. Diyir, sən o iti gördün ha, o saa dəymədi. Amma onun qarnındaki balaları saa hürdülər. Bu o dimaxdı ki, bir zaman gəliciyh kiçiklər bööyhləri saymiyiciyh, ağsaqqalları hörmətsiz eliyiciyh, onları ələ salıciyh, nüfuzdarını aşağı salıciyhlər. Oğul atanın, qız ananın üzünə duruciyh, insannarda insannıx qalmiyəsidi.

O çörək aparın arvadın sözdərinin mənası bu idi ki, bir vaxt gəliciyh, millət o qədər hündür, daş, kərpic binalar tikiciyh, amma yerdə, torpaxda oturmağın həsrətində olasıdılar. Dünya malına həsrətdə oluf, yerdə oturmağın arzumanında olasıdılar.

Yasin surəsini oxuyan quş Allahın kəlamını əzbərləyib, özü isə buna əməl eləmiyən ruhanidir. O almaları gördün ha, onlar görkəmi gözəl, amma dilləri acı, zəhər, qaynananın, qaynatanın üzünə duran, dava-dalaş salan zənənlərdir.

Məhəmməd Peyğəmbər müsəlmanın üzünə baxıf soruşdu ki, sən o hümmətdərdən olmax istəmirsənsə, yəhudinin pulunu da, tərəzisini də qaytar. Axı o saa yaxşılıx eliyitdi.

Müsəlman təzim eliyif qayıdır ki, ya qurban olduğum, məni o hümmətdərdən eləmə. Ya rəbbim, pulu da, tərəzini də qaytararam.

Haqqı-sayı itirməx günahdı. Yəhudi müsəlman qonşusuna əl tutmuşdu, onun ailəsini aclıqdan xilas eləmişdi. Müsəlmanın ailəsinin üstündə onun haqqı-sayı variydi. Qurban olduğum Məhəmməd Peyğəmbər bu haqqı- sayın keşiyində durdu.

HALAL ÖMÜR

Biri variymiş, biri yoxiymiş, bir kişi variymiş. Bu didi ki, qurunu fəth elədim, qoy hindi də dənizi fəth eliyim. O, gəmiyə minif səyahətə çıxır, gəmi gecə tufana düşür. Bi fırtına düşdü, gəmi qayıya dəyif dağıldı. Dağılan gəminin içində olan bütün şeylər batdı, amma bu adamı Allah-Taala taxta parçasının üstündə saxladı. Onu ləpə vura-vura, vura-vura apardı dağın döşünə dirədi. Gözünü aşdı gördü qayadadı, dəniz-məniz nə gəzir. Diyir, daşdardan tuta-tuta çıxdı dağın başına. Həmən adam, o yana baxdı, bu yana baxdı, elə hunda gördü üş nəfər də gəldi. Sən dimə bu adamnar da tufana düşən gəmidən sağ çıxannardı. Buları da Allah saxliyitdi. Oldular dörd nəfər. Bu vədə onlar ora-bura baxanda bir dəstə tüyhlü-müyhlü çırpax adamnar gəlif buları cormaladılar. Buları apardılar özdərinin Paccaxlarının yanına. Paccaxları da bunların çırpax oturmuşdu. Yer görsətdilər bulara, oturdular. Sora yimax-ışmax verdilər bulara. Bu üçü verilən yimağı yidilər, birinin dili də yandı, nədənsə. Mən yimədim, bular yiyif qurtalmışdılar ki, partallarını çıxardıf tulladılar qırağa, oldular bunlar kimi tüyhlü. Ə, gördüm bu yaramır, gecənin bir vaxtında bunları yuxiyə verif qaşdım. Qaşdım, qaç-ha-qaç gəlif çıxdım bir təpənin başına, gördüm o başda öylər görünür, daxmalar, qazmalar, çadırrar, həbilə şeylər. Elə də acam, acınnan amanım yoxdu. Baxanda gördüm ki, bir dənə çadır lap yaxındadı. Gəldim ki, burda bir loxma əppəyh yiyim. Çadıra yaxınlaşanda gördüm bir dənə qarı var çadırın qırağında, yanında da bir dənə it. Mən itdən qorxuf yaxınlaşmağa ehtiyat elədim. Qarı didi qorxma, gəl. Getdim qarının yanına, ac olduğumu bildirdim. Allah irzasına didi ki, gəl çörəyi yi. Qarı qayıtdı ki, a bala, saa yimax vericəm, amma yavannıx yoxdu, bizdə də yavannıxsız çörəyh verməzdeş. Qarı heylə diyəndə hal- amanım lap üzüldü, heylə yanında tir-tap uzandım. Qarı da didi ki, göörəm, sən lap acsan, gidax ho dərədən ilanlardan birini tutuf bişirax, saa, yi, toxta. Mən qayıtdım ki, heş ilan ətini də yimağ olar? Qarı didi gidax ilan tutax, mən didim yox, qorxuram. Qarı didi qorxma, gəl. Qarı qavaxda, mən dalda, it də mənən dalda, getdix. Dərəyə düşəndə gördox ki, bura ilanla doludur. Qarı yekə bir ilanı tutuf başını kəsif atdı, bədənini gətirdi. İlan ətini bişirif verdi ki, yi. Acınnan taqətdən düşdüyümə görə, özümü saxliyə bilmədim, yidim ilan ətinnən. Qariyə didim ki, ürəyim yanır. Qarı didi ki, bu yankı dərədən su axır, düş iç. Suyu ovcuma alıf ışmax istiyəndə gördüm ki, su həm duzdudu, həm də acı. Bir təhər bu sudan işdim, qayıdıf gəldim qarının yanına. Didim, a qarı, bu nə yaşayışdı ilan əti yiyif, acı, duzdu su içirsooz. Qarı üzümə baxıf soruşdu ki, bala, bəs siz nə yiyirsiz, nə içirsooz? Didim, bəs bizdə hündür öylər, daddı yimaxlarımız, şirin süyümüz var. Qarı qayıtdı ki, siz ki, belə yaxşı yaşıyirsooz, dinə görüm, sizdə oğurrux, yalan, adam allatmax var? Didim, hələ sadalamadığın çox əyrilixlar var. Qarı qayıtdı ki, bala, sizin kimi haram, oğuruğnan yaxşı yaşamaxdansa, ilan əti yiyif duzdu, acı su ışmaxla bizim kimi halal yaşamax daa yaxşıdı. Qarı didi ki, biz halala görə 350 il yaşıyirox. Mən qariyə verərdim 60 yaş, amma öyrəndim ki, onun 150 yaşı var. Diyir, biz o qədər sakitox, o qədər mehribanox ki, mən bu dəyqa hay eləsəm hamı başıma yığılar ki, görəsən qariyə nə oldu.

Qarı dimax istiyirdi ki, düzdux, halallıx insan ömrünü uzadır.

QONŞU

Biri variymiş, biri yoxiymiş, qurban olduğum allah-taala, bi də onun yer üzündə elçisi-Məhəmməd peyğəmbər variymiş. Məhəmməd peyğəmbərin cavan vaxtiydi. O çox qəmgin görünürdü. Haxtaala peyğəmbərdən soruşur ki, Məhəmməd peyğəmbər niyə qəmginsən?

Məhəmməd peyğəmbər deyir ki, Ya Rəbbim, mənə qonşumun kim olacağını bileydim. Allah-taala buyurdu ki, ey Məhəmməd, qonşunu yaxşı adamnardan tap, get dünyanı göz, gözünən gör, qulağınan eşit. Bax onnan qalıtı ha, deyir bir şeyi qulağınan eşidif, gözünən görməsən, inanma! Nəysə, Məhəmməd peyğəmbər getdi dərzinin yanına özünə dərviş partalı tikdirdi, tərpedən dırmağa kimi dərviş kimi giyindi. Əlinə hasa alif başdadı dünyanı gözmağa. Gəzdi, gəzdi, dolandı, hərrəndi, gəlif adamsız səhraya çıxdı. Axşam düşəndə yerin altınan bunun üzünə qapı açıldı. Baxdı gördü aşağı pilləkən düşür. Pilləkənlə aşağı düşdü, gördü yaxşı bir dənə otax var. Nurani bir kişi, saqqalı uzun, yanında da daş var, allaha ibadət eliyir.

- Salam- məleyküm.

- Əleyküəssalam.

Görüşdülər, oturdular. Dərviş baxdı gördü burda nə yimağa bir şey var, nə işmağa, bir dənə daşdı, bir də bu qoca kişi. Bir vaxt bunnan soruşdu ki, baba, di görüm nağarırısan, didi qalan ömrümü allaha ibadətindən keçirirəm, qırx ildi burda ibadət eliyirəm. Qonax soruşur ki, bəs sən yimağa-ışmağa heş nəyin yoxdu? Deyir nar ağacım var, hər gün bir dənə nar gətirir. Yimağım, işmağım hamısı o nardan ibarətdi. Dimax, bu 40 ildə nar ağacı gündə bir dənə nar yetişdirirdi. Bu səfər qonax gəldiyinə görə allah-taala elə elədi ki, nar gündə iki dənə gətirdi, qonağın da payını göndərdi. Öy yiyəsi qonax eşiyə çıxanda narın birini dərib yimişdi. O biri narı ortadan yarı bölüf, yarısını özü yidi, yarısını qonağa saxladı. Bir vaxt qonax öyə qayıdanda öy yiyəsi buna deyir ki, götür narı yi, gedax yatmağa. Allahu məsəlli, Məhəmməd Peyğəmbər deyir ki, a məl*un, başo daşa döyə-döyə ibadət elamağnan döyül, sən nəfsini güdə bilmirsən. Mən sənə öya qonax gələn kimi allah-taala məəm də irizqımı göndərdi, gündə iki nar yetişdirdi. Bəs narın biri hanı? Bu belə diyən kimi narın biri qocanın qoltuğunnan yerə düşür. Allahın həzrət Cəbrayılı bu qocanı elə vurdu ki, o yeddi qat cəhənnəmə düşdü, nəfsinə görə.

Nəysə, səhər açıldı, dərviş duruf getdi, didi, rastıma birinci hansı öy çıxsa orda səhər təamı yiyəcəm. Gördü bir dənə öy var, eşiyi dörd bir tərəfdən qara qanqaldı, barısı yoxdu. Darvazanı döydü, bir cavan oğlan çıxdı qavağa. Dərvişlə görüşdülər. Cavan soruşdu ki, dərviş baba, nə istiyirsən? Dərviş qayıdır ki, bir səhər təamı istiyirəm. Cavan söyündü, didi, nə yaxşı oldu, həyindi qavağıma yimax qoymuşdum, fikirləşirdim ki, ay allah, noola, bir qonax gələ, bir yerdə yiyərox, tək boğazınnan keşmir. Min mənə dalıma, səni dalımda aparıcam öyə. Dərviş razı olmur, bunun səbəbini soruşur. Oğlan qayıdır ki, bəs məəm rəhmətdik atam-anam maa vəsiyyəət eliyitdilər ki, qapıya dərviş libasında gələn qonağı öyə dalında apararsan. Dərviş ölü vəsiyyətinə tabe olub oğlanın dalına minif öyə getdi. Oğlan dərvişi öyə aparıb, arvadına didi ki, qonax döşəyini sal, qonax gəlirdi bizə. Dərviş gördü ki, doordan da surfa açılıf, yimax qoyuldu, amma əl dəymiyitdi. Öz-özünə fikirləşdi, qoy mən bunnarı sınağa çəkim. Sol əliynən çörəyi kəsdi. Oğlan didi ki, dərviş baba, dəyan, o çörəyi mən zulumunan qazanmışam, onu sol əlinnən kəsmə, günahdı. Dərviş qayıtdı ki, ay oğul, sağ əlimə yara çıxıtdı, saa görsətmədim ki, diskinərsən.

Qonşuluxda da Loğman həkim yaşiyirmiş. O, xəstələri üfürüf sağaldırmış, oğlan dərvişə deyir ki, dur gidax sənə Loğman Həkimə aparım. Dərviş deyir ki, ay oğul, tutax ki, sən mənə apardın Loğman həkimə, o elə dərman deyər ki, hardan taparsan? Görür ki, oğlan dirənirdi, əl çəkmir.

Dərviş oğlana bildirir ki, mən Loğmanın yanında olmuşam, o yaramın dərmanını diyitdi, amma onu mənə saa diyə bilmərəm. Oğlan əl çəkmir, yarvalır ki, o dərmanın adını di. Dərviş bildirir ki, Loğman buyurdu ki, mən gərək elə ailə tapım ki, o ailənin başçısı yetim olsun, adı Məhəmməd olsun, onun arvadı da yetim olsun, adı Fatimə olsun, ilkinə bir dənə oğlan uşağı olsun, adı Məhəmməd hənifə olsun. Bu uşağı kəsif qanını yarana töksən, sağalar. Heylə ailə hardadı ki, mənə öteri uşağı kəsif, qanını yarama töksün. Oğlan fikrə getdi, öz-özünə didi, məəm adım Məhəmməddi, özüm də yetiməm, arvadım da yetimdi, adı Fatimədi, bir dənə oğlan uşağımız var, adı da Məhəmməd hənifədi.

Çörəklərini yidilər. Oğlan dərvişdən bir azlığa icazə alıf getdi. Bunnarın suları öydən uzaxdiymiş, arvad uşağı yatdırıf, üzünü örtüf, su gətirməyə gedibmiş. Oğlan bir dənə dəmir niçə götürdü, bir dənə də piçax. Hindi ata döndü oldu uşağın cəlladı. Gəldi beşiyin başına, uşağın üzünən örtüyü aşdı, elə bil bir dənə ay doğdu. Ata uşağın başını qivliyə çöördü, qollarını boşaltı.

Uşax yuxliyirdi. Ata ulu tanrıya üzünü qaldırır söylədi: Ya Rəbbim, mən məcbur oldum qonağımın yolunda doğma uşağımın başını kəsmağa. Ya ilahi, sən qavul elə, allah əkbər-diyif uşağın başını kəsdi. Qanı nimçəyə axıtdı, uşağın başını örtiyə örtüf çölə çıxanda su gətirən arvadiynən qapıda ağız-ağıza durdular. Arvad soruşdu ki, əlin niyə qandı, əlindəki örtiyə bükülmüş şey nədi? Kişi hadisəni olduğu kimi danışdı. Arvad ağladı, vay-şüyən qopardı, didi, uşağı doqquz ay bətnimdə gəzdirmişəm, əziyyətini çəkmişəm, bu suvavın hamısı saa oldu, bes mən? Kişi qayıdır ki, onda hərəməz nimçənin bir tərəfinnən tutuf aparıf qanı qonağın yarasına birlikdə tökax, yara sağalsın, savavı ikimizə də düşsün. Arvad-kişi əllərində qanla dolu nimçə dərvişin yanına gedib, söylədilər ki, bəs, sən diyən dərman bizdədi, can baba aş qolunu, uşağın qanını yariyə tökax, sağalsın. Dərviş ayağa durub uşağın başına salınmış örtüyü götürdü, başı bədəne birləşdirib üç kərə dua oxudu. Uşax gözdərini aşdı, dirildi. Bu arada dərviş baba gözdən itdi. Ay dərviş baba, ay dərviş baba... Dərviş babanın uzaxdan güclə eşidilən səsi gəldi:

- Mən özümə hindi əsl qonşu tapmışam.

ƏSLİ HO.... NƏSLİ HO...

Biri variymiş, biri yoxiymiş, bir Paccaxın üç vəziri variymiş.

Bir gün bu Paccax yuxuda Xızır Nəbini gör. Yuxudan ayılır, heş kimi tapır. Nəysə, üç gecə dalbadal bunu yuxuda gör. Görduxlarını duruf dərvişə danışır. Dərviş diyir ki, sən mütlax Xızır Nəbiynən görüşəsən gərəyh, yoxsa axırı pis olar, ölməlisən. Paccax narahat oluf, gedir.

Diyir, arvada sirr vermə, bunnarın yüzdə birinə sirr vermax olar. Paccax didi ya allah, mən bu sirri arvada disəm nətəri olar, didi sınıyim, görüm, nə olur. Arvad Paccaxa diyir ki, a kişi, sən Paccaxsan. Carçını çağır, qoy camaata səs salsın ki, kim Xızır Nəbini tapıf gətirsə ona özü ağırırıda qızıl vericəm. Nəysə, bu məmləkətdə bir fağır variymiş, bööyh külfəti variymiş, çox kasıf yaşıyirlərmiş, bu kişi özünə ölmağa yer axtarırmış. Bu gedif bazara gör ki, carçı camaata Paccaxın didixlarını çatdırır: kim Xızır Nəbini tapıf gətirsə, una özü ağırırıda qızıl veriliciyh. Özü də Xızır Nəbini tapıf gətirməxdən ötəri 40 gün vaxt verilir. Bu fağır gedir Paccaxın yanına, diyir mən Xızır Nəbini tapıf gətirəm saa. Paccax qayıdır ki, bəs sən Xızır Nəbini tapıf gətirməsən başın vurular, nəslin kəsilər... Fağır da Paccaxa diyir ki, gətirəmməsəm, boynumu vurdur, nəslimi qırdır. Paccax xəznədara diyir ki, buna qırx kilo qızıl ver, aparıf getsin. Qızılın qırx kilosunu da tapıf gətirənnən sora alarsan. Xəznədar qızılı verdi. Güzaran yaxşı keçəndə, diyillər vaxt da tez keçir, ağır keçəndə elə bil bir gün bir il olur. Bu qızılı apardı bazara, külfətə un, düyü, lazım olan şeyləri aldı. Otuz doqquz gün keşdi, savağı, 40-cı gün gəlif çatdı. Arvad-uşağın görüşdü, ölmağa gedir da... Arvad bunu məzəmmət eliyir ki, gördün, mən saa didim getmə, göörsən da, Xızır Nəbini tapmadın. Kişi didi allah kərimdi. Yola düzəldi. Dala baxanda gördü ki, 19-20 yaşında bir cavan gəlir. Heş fikir vermir ona. Kişi meydana çatanda gör ki, meydan süpürültdü, camaaat yığılıtdı. Paccax buna diyir ki, hazırtaş, başo vurdurucam. Məhkəmə qurulur. Paccax üç vəzirynən gəlir. Paccax bööyh vəzirdən soruşur ki, bu kişiye nə cəza verax? Bööyh vəzir diyir ki, kişi bizi allatdı, 40 kilo qızılı apardı. Gəlin bunun əl-qolunu bağliyif yanan təndirə atax. Diyəndə, daldan gələn cavan Xızır Nəbiymiş, özünü kişiye çatdırıf diyir: Əsli ho! İkinci, ortancıl vəzir büyür ki, bunu tikə-tikə, şaqqa-şaqqa doğriyax, qoy camaat görsün, nifrət eləsin. Oğlan gənə kişiye yaxınlaşıf diyir: Əsli ho!

Kiçik vəzir diyir ki, Paccax sağ olsun, bu kişinin yerinə mən öldür. Gör buun mümkünatı nə qədər pis olutdu ki, gəlif Paccaxı allatıtdı. Öldür məni, onun uşaxları var, dəymə una. Cavan oğlan gənə kişiye yaxınlaşıf diyir: Nəslə ho!

Paccax cavan oğlanı yanına çağırır soruşur ki, sən kimsən, nəçisən, mən vəzirdəndən cəzaları soruşanda sən didin: əsli ho, əsli ho, nəslə ho! Bu nə dimaxdı? Oğlan diyir ki, Paccax sağ olsun, bööyh vəzir çörəkçidi, ona görə diyir ki, kişini təndirə atax, ortancıl vəzir qəssəfdi, o, diyir ki, gəlin bunu şaqqaliyax. Kiçik vəzir Qureysi nəslinnəndi, ona görə o sizə düz yol göstərdi. Mən Xızır Nəbiyəm, özü də o fağır kişiye görə sənə hüzura gəlmişəm.

Paccax dilini dişdiyir ki, gör mən kimməninən işdəmişəm. O, bööyh və ortancıl vəzirrəri işdən qoor, kiçik vəziri özünə bööyh vəzir götürür.

Doordan da havayı yerə dimiytdilər ki, Əsli ho! Nəsli ho!

BƏLA

Biri varyımiş, biri yoxiymiş, bir Paccax varyımiş. Paccax yatıf yuxuda görür ki, Allah Taala tərəfinnən bəla gəlir. Bir səs onnan soruşur ki, sən bu bəlanı hindi istiyirsən, yoxsa qocalanda. Paccax da cavan olur. Əhvalatı arvadına danışır. Arvad diyir ki, hələlik cavanıx, Allah Taala bəla göndərəsıdisə, qoy hindi göndərsin, qocalan vaxtı biz bəlaya dözə bilmərox. Paccax cavab göndərir ki, qoy Allah Taala bəlanı hindi göndərsin. Bir az vaxt keçir, Paccax görür ki, çayın üstündəki körpüdən keçən at ilxısı çaya töküldü, körpü uşdu, hər şey süyə qərç oldu. Öyə qayıdanda gördü ki, öy uçur. Paccax arvadiynən iki uşağını da götürüf gedir bir meşənin qırağında çadır quruf yaşıyillər.

Bunların qonşuluğunda qırx quldur yaşıyırmiş, onlardan birisi əl-üzünü yuyanda Paccaxın gözəl arvadını görür, qayıdıf quldurbaşına xəvər verir. Quldurbaşı əmr eliyir ki, axşamüstü gəlini onun hüzuruna gətirsinnər. Bunlar hiylə işlədillər. Quldurlardan biri Paccaxı çağırıf ona diyir ki, biz karvanıx, yoldan keçirix, aramızda bir arvad xeylağı var, hamilədi, onun başının üstündə durmağa bir arvad lazımdı, qadını ver, kömək eləsin, sonra qaytararix. Paccax razılaşır, qadını aparıllar. Qadını aparan quldur istədi ki, onu özünə arvad eləsin, amma quldurbaşı razı olmadı, didi olmaz, bu qadın qırx qardaşın bir bacısıdı, ona bacı göziynən baxın, bişirsin, düşürsün, təmizdəsin...

Sizə diyim Paccaxdan. O çox gözdədi, amma arvadı qayıtmadı. Paccax uşaqları çaydan keçirməli olur, birinə diyir, sən burda dəyan, mən qardaşını o taya keçirif qayıdım. O süyün ortasına çatanda boynundakı uşağı bərkdən qışqırır ki, qardaşımı canavar apardı. Bu arada Paccax əylif canavara qışqıranda uşax boynundan suya düşüb qərç olur. Paccax öz-özünə diyinir: ya Rəbbim, ilahi, arvad getdi, iki oğlum da belə getdi, Paccaxlığım da belə batdı.

Paccax burda qalsın, görax uşaxların taleyi nətəri oldu. Diyir, uşağı aparan canavar çox ziyan vermişdi məmləkətə. Bir mahir ovçu onu çox izləmişdi, amma vura bilməmişdi. Həmin gün ovçu marıxda imiş. Bir vaxt görür ki, canavar gəlir, ağzında da bir şey var. Ovçu canavarı vuruf öldürür, yaxınlaşanda görür ki, canavarın ağzındakı bir oğlan uşağıdı. Diyir, Allah Taala habını maa veritti, öyladım yoxiydi. Apardı, diyir, uşağı arvadına verib didi ki, ala böyüt, bu da saa öylat. Bunun adını qoydular Məhəmməd. Sizə diyim süyə düşən uşaxdan. Bu uşağı çay süyü axıdıf gətirdi su dərmanının su tökülən yerinin bəndinə. Uşax burda ilişif qalır, dərmanın süyü kəsilir. Dərmançı çıxıf görür ki, bir dənə oğlan uşağı çavaliyir. Dərmançının da öyladı olmurmuş. Ədə mana nə Allah yetirdi bu uşağı -diyif onu öylatdığa götürür. Adını da qoyullar Saat. Ovçiyən Dərmançı uşaxlara öz öylatları kimi baxıllar. Bu uşaxların atası olan keçmiş Paccax arvad-uşaxları itirənnən sonra yoxsullaşır, dilənçilik eliyir. Görür ki, bir arvad xeylağı çörək yapıtdı aparır. Diyir ay ana, ay bacı, Allah irzasına maa bir loxma çörək ver. Bu arvad həyasız, həm də şərçi imiş, gedif Paccaxa şikayət eliyir ki, bu dilənçi maa sataşıtdı. Məmləkətin Paccaxı da diyir elə əzazıl imiş ki, kimmən şikayət eləsələr, onun boynunu vurdurmuş. O, dilənçini danışdırır, görür ki, bu ədəb-ərkanni adama oxşiyir. Diyir, oğul, mən yaşləmişəm, görürəm mərfətli, ağıllı adama oxşiyirsən, sən qoyuram öz yerimə Paccax. Mən rəhmətə gedəndə öz atan kimi yola sal, bu xanıman, bu səltənət saa qalsın. Nəysə, bir ara keşdi, Paccax dünyasını dəyişdi. Dilənçini qoydular onun yerinə. Bir vaxt quldurlar girəllər bu Paccaxın məmləkətinə, arvadı da olar bunların arasında. Allahın işinə bax, Paccaxın uşaxlarının ikisi də bu məmləkətdə yaşıyırmiş. Quldurlar hər yeri talan eliyif aparırdılar. Paccax əmr eliyər qoşuna bunları tutuf gətirəllər. Gəlif Paccaxa diyəllər ki, quldurların arasında bir arvad xeylağı da var. Paccax diyər ki, arvadı gətirin saraya qaravaşdıx eləsin, qav-qacağı yusun. Bilmir ki, bu onun arvadıdı, gör neçə il keçitdi üstünnən. Bir gün bu Paccaxın yanına qonaxlar gəlir. O vaxtlar yerdə oturardılar. Paccax büyürür ki, qonaxlara qullux elamaxdan ötəri iki gözəl oğlan uşağı tapsınnar. Vəzir diyir ki, ovçunun oğlu Məhəmmədlə dərmançının oğlu Saat gözəl oğlanlardı. Gedif onları gətirillər. Bu uşaxlar da qardaş olduqlarını bilmillər. Qonaxlar

gedənnən sonra gecə keçmiş arvat qav-qacağı yuyuf yatır, uşaxlar əllərində aftafa-ləyən, çiyin-nərində dəsmal qonaxlara qullux eliyillər. Uşaxlar Paccaxın çox xoşuna gəlir, o, əmr eliyir ki, bunnar sarayda qalsınlar. Nəysə, bir müddət keçir, uşaxlar böyüyürlər.

Günnərin bir günü məmləkətdə ad çıxartmış bir canini tutuf zindana salırlar. Paccax gecədən savağa kimi zindanın qapısında qaroul durmağı bu oğlanlara tapşırır. Uşaxlar yuxu aparmamaq üçün bir-birlərlə söhbət eliyir, başlarına gələnəri danışılır. Onlar bir-birlərinə öz əvvəlki adlarını diyir, bir-birini tanıyırlər. Bunların söhbətini, sən dimə o biri otaxda oturan anaları və qonşu otaxdakı Paccax - ataları eşidirmiş. Onlar görüşür, qucaqlaşır, ağlayırdılar.

Doğrudan da Paccaxın arvadı Allah Taala tərəfinnən bəlanın bunnara gənc yaşlarında ikən göndərlməsinə üstünnük vermağnan həxli imiş.

Bəlkə də Allah Taala tərəfindən dərd-bəlanın göndərlməsini nəzərdə tutuf dimişlər: kiminin əvvəli, kiminin axırı.

HALALLIX

Biri variymiş, biri yoxiymiş, bir qayıq sürən kişi variymiş. Bir kərə ona yaşlı bir kişi yaxınlaşaraq çayın bu tayınan o tayına keçirmağı xahiş eliyir. Razılaşırlar. Kişi qayıq sürənə ac olduğunu, yimağa bir şey oluf-olmadığını soruşur. Ona yimax da verir. Nəysə, qayıxçı qoca kişini çayın o tayına keçirənnən sonra o, qayıxçıya belə diyir: - Savax qayıxla bu vaxtı gələndə yolun o tayındakı ağacın divində məni ölmüş görərsən. Məni öz doğma atan kimi yerdən götür, süyə tut, bir tərəfdə basdır. Saa bir şeyi də nəsihət eliyim. Dünyadan möhkəm tut, tez ruhdan düşmə, həbi amanatı da götür -diyif bir əsa, bir əba, bi dənə də torva verdi.

Səhəri gün qayıxçı görür ki, doğrudan da qoca kişi didiyi yerdə, ağacın altında ölütdü, dünyasını dəyişitdi. Qayıxçı onu süyə tutur, dəfn-kəfn eliyir, yasını tutannan sonra ona o yerlərdə quldurbaşı kimi tanınan bir kişi yaxınlaşır. Diyir, mənim səndə amanatım var, ver, onu qaytar. Qayıxçı qayıdır ki, mən səni tanıyıram, sən başkəsənsən, nə amanat istiyirsən? Quldurbaşı qayıdır ki, səndə mənim bir əsam, bir əbam, bir də torvam var. Qayıxçı gördü ki, bu, qocanın ona verdiyi amanatı bilir.

Qayıxçı həməən amanatı quldurbaşına verir, sonra hönkürtü ilə oturuf ağıliyr ki, ya Rəbbim, ilahi, qocanı dəfn eliyif bütün əziyyətləri çəkən mən oldum, amanatı quldurbaşı apardı. Nə diyən sözdü həbi? Bu arada qayıxçının qulağına gələn bir səs diyir ki, heş narahət olma, mən o əsanı, əbanı, bir də torvanı verən adamın ömrünü uzun eləmişdim. O durseydi çox adamı həlak eləmişdi, milləti qırmuşdı. Mən ölən kişinin sənətini verdim quldurbaşına, o, həməən kişinin yolınən getməlididi. Amma sən həmişə halal çörək yimisən, ona görə saa qayıxçılıqla çörək qismət elədim, quldurbaşına öləninin sənətini verdim.

PADŞAHIN DƏDƏSİNNƏN XƏBƏR

Biri var imiş, biri yox imiş. Bir Padşah var imiş. Günlərin bir günü bu Padşah vəfat edir. Yerini oğlu tutur. O vəziri yanına çağırub deyir ki, mən bilməliyəm ki, atam cənnətə gedəcək, yoxsa cəhənnəmə. Vəzir deyir ki, Padşah sağ olsun, sənin dədən yaxşı adamdı, hər halda cənnətdik olar. Padşah təkidlə tələb edir ki, vəzir onun atasının cənnət və ya cəhənnəmə getməsini öyrənsin.

Vəzir məsləhət bilir ki, Padşahın atasının qəbrinin yanında bir qəbir də qazılsın və ora canlı adam girsin, gecə “inkir-minkirlərin” mərhum Padşah haqqında qərarına qulaq asıb, səhər gəlib xəbər versin.

Padşah razılaşıır. Bir yoxsul və kimsəsiz qoca tapırlar, o bu işə razılıq verir. Gecənin bir vaxtı “inkir-minkirlər” qəbirlərə girir. Biri o birindən soruşur:

- Diridən başdiyax, yoxsa ölüdən?

- Diridən başlayax,- onsuz da ölü bizim öz malımızdır, diri isə qaça bilər- deyə o biri cavab verir.

Sorğu-sual başlayır:

- Kişi, nə sənətin sahibisən?
- Ağa yanında nökr olmuşam.
- Nə almısan nə satmısan?
- Heç nə satmamışam, bir uzunqulaq almışam, ağzında da noxtası.
- Necə almısan?
- Ağaya işlədim, muzdumdan artırdım aldım.
- Bəs uzunqulağın üstündəki palan?

Kişi onu nə vaxtsa oğurlamışdı. İstədi ki, “inkir-minkiri“ aldatsın, bacarmadı. “İnkir-minkirlər“ bir oğurluq palandan ötrü kişini o qədər döydülər ki, heç bilmədi ki, “inkir-minkirlər“ ondan nə vaxt əl çəkdi, Padşahla nə söhbət etdi, onu cənnətdik etdi, yoxsa cəhənnəmlik.

Səhər Padşahın adamları kişini qəbirdən çıxarıb təzə Padşahın yanına gətirdilər. Kişi başına gələnləri Padşaha danışdı. Padşah dedi ki, mənə sən yox, dədəm maraqlandırır, ondan danış.

Kişi baxdı-baxdı, axırda dilləndi:

- Padşah sağ olsun, görürəm sən də dədəm kimi uzunqulaqsan, mən danışırım ki, bir palandan ötrü mənə bu günə salıblar. Sənin atan 50 il Padşahlıq edib və 50 min cür də haqsızlıq. Özün haqq elə gör indi atanın yeri cənnətdir, yoxsa cəhənnəm.

KÖMBƏ

Biri var idi, biri yox idi. Xəsis bir kişi, onun da çoxbilmiş bir qonşusu var idi. Bir gün xəsis kişi arvadına deyir ki, könlümə yaman kömbə düşüb, gəl bir yaxşı kömbə bişir yiyax, amma elə et ki, bunu qonşu bilməsin, yoxsa payımıza ortaqlar. Bəli, xəsis kişinin xəsis arvadı kömbə bişirmək üçün hazırlıq görür, xəmir hazırlayır, ocaq yandırır və başqa işləri görür, qapı-bacanı bərkitmək də yaddan çıxır. Elə ki, kömbə bişir, hazır olur, onun külünü təmizləyib soyumasını gözləyir ki, yisilər.

Sizə kimdən diyim, kimdən danışım çoxbilmiş kişi ilə onun çoxbilmiş arvadının. Çoxbilmiş arvad qonşunun həyəət qapısının bağlı olmasından, özlərinin isə öydə olmalarından şübhələnmişdi. Ona görə də qonşunun öyü tərəfə gəlib onlara göz qoymağa başlayır. Onların öyündən kömbə iyi gəldiyini hiss edir. Tez çoxbilmiş ərinin yanına qaçır və əhvalatı ona danışır. Çoxbilmiş ər deyir:

- Arvad, ağzın şirin olsun, bu axşam kömbə yiyərox.

Arvad deyir ki, a kişi, sən qonşunun necə xəsis olduğunu bilmirsən bəyəm, onlar bizə kömbə verdilər, biz də yidox ha...

Çoxbilmiş kişi deyir ki, arvad, bir kələk fikirləşmişəm, sən mənə kömək etsən kömbəni yiyərox. Bax, indicə mən səni söyəcəm və döyəcəm, sən qışqıra-qışqıra düz onlara tərəf qaçacaqsan, elə ki, mən səni onların yanında döyəcəm, onda səni məndən qorumaq üçün öyə salacaqlar, sonrasını özün bilirsən.

Kömbə yemək həvəsi çoxbilmiş arvadı elə götürmüşdü ki, o, o saat razılıq verdi, ancaq kişidən xahiş etdi ki, onu çox da bərk vurmasın. Kişi də öz növbəsində dedi ki, sən də çox çığır-bağır sal, qolunun və qabırğanın sındığını söylə!

Bəli, çoxbilmiş ər-arvad kömbə yemək üçün qurduqları kələyi həyata keçirməyə başladılar. Xəsis ər və arvad gördülər ki, budur, qonşu ər öz arvadını söyür və əlindəki ağaclarla onu döyür. Arvad isə: - ay qolum, - ay qabırğam sındı, kömək edin: - deyə-deyə onlara tərəf qaçır, kişi isə onu öldürəcəyi ilə hədələyir və arvadın dalınca qaçır. Xəsis qonşular tez həyəət qapısını açıb arvadı buraxırlar içəri, onun arxasınca əri də həyəətə daxil olur və arvadını “döyməkdə“ davam edir. Bu vaxt qonşu onu tutur və arvadına tapşır ki, mən kişini tutub saxlayacam, sən isə yazıq arvadı apar öyə sal və qapını möhkəm bağla. Belə də edirlər. Çoxbilmiş kişi qapını döyəcəyir, pəncərədən özünü atmaq istəyir, ancaq qoymurlar. Öydə özünü arxayın hiss edən çoxbilmiş arvad ora baxır,

bura baxır, kömbəni tapa bilmir, ona görə də öyün içərisindən ərinə qışqırır: heç tapılmaz köpək-oğlu (yəni, kömbəni tapa bilmirəm). Əri onu başa düşür və qapını döyəcləyərək arvadına belə deyir:

- Paltar, palaz, yorğan döşək köpək qızı (yəni, paltar, palazın, yorğan-döşəyin arasına bax!).

Çoxbilmiş arvad mətləbi başa düşür və axtarışı davam etdirir. Yüknün arasından süfrəyə bükülmüş kömbəni tapır. Kömbə çox iri olduğu üçün onu heç cürə gizlədə bilmir. Ona görə içəridən qışqırır: - heç yerə sığmaz köpəkoğlu!

Çoxbilmiş ər məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşür və arvadına hədə-qorxu gəlirmiş kimi deyir: Para-pultuq, qoyun-qoltuq köpək qızı (Yəni, kömbəni parçala, qoyun-qoltuğuna doldur!). İşi başa düşən çoxbilmiş arvad, ərinin dediyi kimi də edir, öz işini qurtardıqdan sonra ərinin getməsinə belə işarə ilə deyir: -Çıx həyətdən get köpəkoğlu!

Çoxbilmiş ər gedir. Qonşular daha arvad üçün heç bir təhlükə olmadığını yəqin edərək, qapını açıb onu buraxırlar. Əri öydə onu gözləyirdi. Onlar kələklərinin baş tutmasından gülə-gülə danışırlar və ləzzətlə kömbə yeyirdilər.

O biri evdə isə xəsis ər-arvad kömbə axtarırdılar.

ZÜLHƏCCƏ İLƏ İLAN

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kişi və onun Zülhəccə adında arvadı varmış. Arvad çox bədxasiyyət idi, kişiyə gün verirdi, işıx yox. Kişi arvadı başdan eləmək üçün çox tədbir tökdü, axırda dərin bir quyu qazaraq gecə ikən Zülhəccəni aparıb quyuya saldı. Zülhəccə bir neçə gün quyuda ağlaya-ağlaya, nalə çəkə-çəkə qaldı. Bir gün quyunun yanından keçən bir kişi arvadın səsinə eşidir, gedib uzun bir kəndir taparaq onu çıxarır. Zülhəccənin dalınca quyudan bir ilan da çıxır. Kişi ilandan bərk qorxur, qaçmaq istəyərkən ilan onu səsləyir ki, dayan, qorxma, sənə sözüm var. İlan kişiyə deyir ki, sən məni ölümdən xilas etdin, Zülhəccə quyuda mənim üstümdə oturmuşdu və mən az qala öləcəkdim. İndi mən sənə bu yaxşılığın əvəzinə yaxşılıq etməliyəm. Mən varlı adamların övladlarının boğazına sarılacam və yalnız sənin razılığından sonra açılıb gedəcəm. Sənə isə mükafat olaraq qızıl, xələt verəcəklər. Bu yolla varlanarsan. İlan belə də edir. O varlı adamların, o cümlədən Padşahın qızının boğazına sarınır, yalnız bu kişinin işarəsi ilə çıxıb gedir. İlan bu dəfə kişiyə deyir ki, daha bəsdir, xeyli var-dövlət yığdın, yanıma gəlməyəsən. əgər gəlsən səni zəhərləyib öldürəcəyəm.

İlan bu dəfə vəzirin qızının boğazına sarılır. İlanı açmaq üçün kişini gəlib aparırlar, ona xeyli qızıl vəd edirlər. Kişi ilanın dediklərini yadına salıb, qəti imtina edir. İşə Padşah qarışmalı olur. O kişiyə deyir ki, sən ilanı mənim qızımın boğazından açdın, indi də vəzirin qızını xilas etməlisən. Kişi məcburiyyət qarşısında ilanın yanına gedir. İlan onu gören kimi qəzəblə soruşur ki, niyə gəlmisən, indi səni zəhərləyəcəyəm. Kişi ilana bildirir ki, Zülhəccə gəlir. İlan bu sözləri eşidən kimi ildırım sürətilə qızın boğazından açılıb, gözdən itir. Vəzir qızı da xilas olur.

HÜDÇÜ MUSA

Biri var imiş, biri yox imiş. Bir ağıldan kəm kişi var imiş. O heş camaatla yola gedən deyildi. Ona bir gün mal navatı çatanda o mala getmədi. Kəndlilər də onun inəyini aparmayıb gedərlər. Bu inək təkbaşına qaldıqda buna bir canavar rast gəldikdə inək qaçıb yiyəsinin damına girir. Yiyəsi canavarla birlikdə inəyi də öldürür. Aparıb dərisini soyub uşaqlara paltar alar. Bunu gören yekə papaq kəndlilər avamlıqdan bunlar da malları səllim buraxallar. Bunların malına bir dəstə canavar rast gəlib parçalayırlar. Bu kəndlilər gəlib həməni adamı öldürmək istəyirlər. Həməni adamın adı Hüdçü Musa idi. Hüdçü Musa onlara xahiş elədi ki, bir mənim nənəni öldürməyin. Bu millət dedi ki, bu özünən çox nənəsinə istəyir. Bu yekə papaq kəndlilər bunun nənəsinə öldürürlər. Bu Hüdçü Musa ölü nənəni eşşəyə bağlayıb aparıb gedir. Bu, eşşəyi xırmandakı buğda tayasına buraxır. Bu xırmançılar bir-iki çuquq vurduqda eşşək ölkür, nənə eşşəkdən yerə düşdükdə Hüdçü Musa kolun divinnən çıxıb ağlaya-ağlaya getdi ki, nənəm öldü. O, yalandan çırpındı. Xırmançılar buna dedi ki,

qardaş, sən bizi bədbəxt eləmə, sənin nənəni biz burda basdırmaq, əlavə sənə bir eşşək yükü buğda verax apar, balaların yisin. Hüdçü Musa axşam çağında bir eşşək yükü buğda ilə gəldi. Bunu görəndə yekə papaq kəndlilərin bir neçəsi gedib nənələrini öldürüb eşşəyə yükləyib apardılar satmağa, heç kəs bunu almır. Bunlar gənə də hirslənib gəlirlər ki, Hüdçü Musanı öldürək. Hüdçü Musa qaşdıqda bunun öyünü yandırılar. Bu, gənə də ağlaya-ağlaya gəlib öyün kömüründən iki xərəl yığır, aparıb bir xeyirxah Padşaha bu kömürü bağışlayır və deyir ki, bu kömür öyünün yanmasından qalıtdı. Bu xeyirxah Padşah Hüdçü Musaya çoxlu pul verər, həm də əlavə kömək verər ki, öy tiksin. Hüdçü Musa bu axşam çağında gənə çoxlu pul ilə gəldikdə yekə papaq kəndlilər bunu görüb köhnə öylərini yandırılar ki, Padşah bunlara da kömək eləsin. Padşah bunlara töhmət edib qaytarar ki, kişinin öyünü yandırmısınız, hələ bir xəcalət də çəkmirsiniz. Bunlar Padşahın sözünün üstə söz qoymullar. Qorxularından o kişinin əhvalatını ona söyləmişlər. Onlar Padşahın Hüdçü Musa ilə dostluq elədiyini bilirdilər. O, öyün kömürünü Padşaha vermişdi, o isə buna öy tikdirmişdi. Yekə papaq kəndlilər yenə də bunu öldürmək istədilər. Hüdçü Musa qaşdı, camaat da bunu qovur. Hüdçü Musaya çoxlu qoyun otaran bir çoban rast gəldi. Çobana dedi: - çoban qardaş o daldan gələn qoşunu görürsənmi. Məni Padşah seçmək istəyirlər və Padşahın qızını da mənə məsləhət bilirlər. Mənim özümə münasib çoxlu balalarım var və küllü miqdarda pulum da var, əgər xoşun varsa gəl paltarları dəyişək, mən qoyunların yanında durum, sən qabağa get, dənən mən istəyirəm. Çoban razılaşır. Bu hirslili yekə papaq kəndlilər çobanı tanımadan alıb deryaya tulladılar. Axşam çağında Hüdçü Musa bir böyük dəstə qoyunla gəlib kəndə daxil oldu. Yekə papaq kəndlilər bunu gördükdə buna çox yalvardılar ki, bu hardan oldu, sən bizə çox zülüm eləmişən, bunun yerini bizə öyrət, gedək biz də gətirək. Hüdçü Musa qayıdır ki, siz məni deryaya tullamağınıza baxmayın gördüm derya dolu qoyundu, özümə yetdix gətirib gəldim. Yekə papaq kəndlilər yalvardı ki, bizi də ora apar. Bu dedi səhər tezdən qoyun örüşə çıxan vaxtı toplanın gedək. Bunları dənizin qırağına cərgəyə düzüb dedi: mən bir, iki, üç deyəndə tullanın. Çox tamahkar adamlar tələsirdilər ki, Hüdçü Musa “üç” deyən kimi özlərini suya atdılar. Onların ayaqları yerə çatmadan əlləri göydə boğuldular.

Hüdçü Musa kəndə tək sahib qaldı.

ÇOXBİLMİŞ NƏVƏ

Biri var idi, biri yox idi. Nənə və nəvə var idi. Onların torpaqdan iki göz evləri var idi. Qış vaxtı idi. Nəvə evin bir gözünə üç yalaq qarqız əkdə. Yaz gəlmədən nəvənin qarqızı gəlib yetişdi. Nəvə qarqızlardan birini xurcuna salıb Padşaha apardı. Padşahı çağırıqda bir vəzir gəldi. Nəvə qarqızı vəzirə verib dedi ki, bu qarqızı Padşaha ver və ona de ki, bu qarqız ağırlıqda mənə qızıl versin. Vəzir təəccüb edərək soruşdu ki, qızılı qarqıza dəyişmək olarmı? Vəzir qarqızı Padşaha verdikdə nəvənin dediklərini də ona çatdırdı. Padşah nəvəni yanına çağırtdı, ona qarqız ağırlıqda qızıl verdi. Nəvə qızılı götürüb yola düşdü. Vəzir bu əhvalatdan çox narazı qaldı, Padşaha dedi ki, sən mənə bir dənə də olsun qızıl verməmişən, lakin qarqıza o qədər qızıl dəyişdin. Cavabında Padşah bildirdi ki, nəvə ilə söz güləşdirmək olmaz, onu mən tanıyıram. O, vaxtilə Həsənpaşanın yanında nökr idi. Mən Həsənpaşaya bir qızıl əlməz apardım. O, nəvəni çağırtdırıb dedi: Bu nə cür əlməzdir? Nəvə suala cavab olaraq deyər ki, bu yarı qızıl, yarı torpaqdı. Nəvə düz deyirdi. Onlar toplaşib baxdılar ki, həqiqətən içindən torpaq tökülür. Mən Həsənpaşanın yanında xəcalətli qaldım. Xeyli vaxtdan sonra Həsənpaşa başqa bir Padşaha bir at pay verir. Padşahlar yenə nəvəni çağırıb ondan soruşurlar ki, bu at necə atdı. Nəvə cavab verib deyir ki, bu ən adi atdı, suya girəndə yatır. Padşahlar atı çaya apararaq suya salıb yoxlayırlar. At suya girən kimi yatdı. Padşahlar təəccüblə dönüb nəvəyə baxdılar və soruşdular ki, sən nədən bildin ki, bu at suda yatır. Nəvə dedi ki, bu at anadan olanda anası ölüb, ona camış südü əmdiriblər, ona görə də camış kimi suda yatır.

Nəvəyə qarqız ağırlıqda qızıl verən Padşah bu əhvalatları vəzirə danışdıqdan sonra ona dedi ki, indi sən bacarırsansa mən nəvəyə verdiyim qızılları ondan al, sənə olsun.

Vəzir ata minərək eşşəklə gedən nəvənin dalınca yola düşür. Xeyli vaxtdan sonra ona çataraq deyir:

- Saxla eşşəyi, ver qızılları.

Nəvə qayıdır ki, mən qızılı səndən yox, Padşahdan almışam. Vəzir nəvəyə deyir ki, sənə üç sual verəcəyəm, cavabını bilsən qızıl sənindi. Deyər göydə nə qədər ulduz var, deyər bu eşşəyimin tükü sayda, inanmırsan say. Vəzir müc oldu qaldı. Vəzir ikinci sualla soruşdu ki, dünyanın ortası hardadır? Nəvə qayıdır ki, dünyanın ortası bu eşşək dayanan yerdi, inanmırsan yoxla. Yenə vəzir müc oldu. Vəzir üçüncü sualında soruşdu ki, dünyada arvad çoxdu, yoxsa kişi. Nəvə dedi ki, mən bu suala cavab verməzdən əvvəl gərək paltarlarımızı və miniklərimizi dəyişək. Belə də edirlər. Vəzir nəvənin, nəvə isə vəzirin paltarını geyir. Vəzir eşşəyə, nəvə isə ata minir. Nəvə atın üstündən: - Dünyada arvad çoxdur, atdan düşüb eşşəyə minən arvaddır- deyərək atını dördnala çapıb aradan çıxır.

QORXAQ

Qədim zamanlarda bir qorxaq var imiş. O, evli idi. Günlərin bir günü axşam üstü ər və arvad pəncərənin yanında oturmuşdular; birdən arvad ərinə dedi:

-Bax, yolda qızıl var; get onu götür.

Qorxaq yola çıxdı, lakin heç nə tapmadı; arvadı onu aldatmışdı. O, geri qayıdarkən arvad qapını bağlamış və ərinin yalvarışlarına baxmayaraq onu içəri buraxmırdı. Arvadının inadkarlığına qarşı dura bilməyəcəyini görəndə və onu bu günə salan, qorxaqlığına görə özünü danlayan qorxaq yola düzəlib gözü gördükcə getdi..

O, bir az getdikdən sonra qızıl yükü aparan sahsız dəvələrə rast gəldi; qorxaqlığına görə dəvələrə toxunmadan onların yanından ötüb keçdi. Xeyli getdikdən sonra birdən onu bir nəfər qarşılayaraq soruşur:

-Sən dəvə karvanı görməmişən ki?

Bizim qorxaq qayıdır ki;

-“Görməmişəm, ancaq mən onları taparam, çünki mən cadugaram“.

Dəvələrin sahibi qorxağa bildirdi ki, əgər o dəvələri tapsa, yüz dənə onluq alacaq. Bu zaman qorxaq dəvələrin onun tanıdığı bir meşədə olduqlarını bildirdi. Dəvələrin sahibi həmin meşəyə gələrək heyvanlarını tapdı. Cadugarın yanına qayıdaraq vəd etdiyi pulları ona verdi.

Bir dəfə bizim qorxağın yaşadığı dövlətin Padşahının atasından yadigar qalmış qızıl üzüyünü oğurlamışdılar. Padşah çox istədiyi üzüyünün oğrusunu tapmaq üçün dövlətinin bütün cadugarlarını yanına çağırır. Lakin onların heç biri oğrunun kim olduğunu bilmirlər. Bu vaxt dəvələrin sahibi Padşahın ayaqlarına sərilərək dedi:

- Ey böyük hökmdar! Mən bir dəfə qızilla yüklənmiş dəvələrimi itirmişdim, əgər əmr etsən, onu tapan cadugarı sənə hüzuruna gətirərəm.

Padşah həmin cadugarı gətirməyi əmr etdi: dəvələrin sahibi bizim qorxağı axtarıb tapdı və onu Padşahın hüzuruna gətirdi. Padşah qabaqcadan içərisinə kəpənək qoyulmuş qutunu qorxaq cadugara göstərərək, dedi:

- Əgər bu qutuda nə olduğunu bilsən, şübhəsiz, mənim sevimli üzüyümü oğurlayanı da bilərsən.

Padşah qutunu ona verən kimi qorxaq öz dilində arvadını söydü:

- “Eh, kəpənək!“ Sən məni qonşuların gözündən saldın və gör nə ilə məşğul olmağa məcbur etdin!

Padşah “kəpənək“ sözünü eşidən kimi sevincindən çığırıldı:

- Sən həqiqətən böyük cadugarsan! Görünür, sən üzüyü də tapa bilərsən!

Qorxaq, Padşahdan vaxt istəyib, getdi.

Üzüyü, Padşahın vəzirlərindən biri oğurlamışdı. Vəzir, Padşahın sözlərini eşidən kimi işin üstünün açılacağından qorxaraq yalançı cadugara yaxınlaşaraq onun qulağına pıçıldadı:

- Ey böyük cadugar! Məni bələdan qurtar: bu üzüyü götür, Padşahın istəkli kor qazına ver udsun.

Qorxaq vəzirin sözlərindən sevindi və bu barədə Padşaha heç nə deməyəcəyini bildirdi. Çünkü bu ona Padşahın üzüyünü tapmaq imkanı verirdi. Cadugar kor qazı tutaraq üzüyü onun boğazına ötürdü. Padşah müəyyən edilmiş gün qorxaq- cadugarı yanına çağıraraq dedi:

- Hə, qardaş, indi mənim sevimli üzüyümü tap.

Qorxaq-cadugar Padşahın kor qazını onun yanına gətirməyi əmr etdi. Padşahın əmri ilə qazı gətirdilər, qorxaq qazı kəsərək onun xirdəyindən Padşahın üzüyünü çıxartdı. Padşah bizim qorxağın da iştirakı ilə bu münasibətlə böyük ziyafət verdi. Ziyafətdən sonra o, cadugara onun istədiyi bütün mükafatları verdi.

Bir neçə gündən sonra Padşah hamama getdi. Bu vaxt bizim qorxaq onun bağısladığı atla çaya yaxınlaşdı. Hamamın yanından keçərkən birdən elə qışqırdı ki, at hürkərək onu yerə sərdi və o, yaralandı. Padşah səsə çölə çıxan kimi hamam uçub töküldü. Padşah qorxaqdan niyə belə bərkdən qışqırdığını soruşarkən, o dedi:

- Ey böyük hökmdar! Mən hamamın uçaçağını bilərək atdan düşüb bərkdən qışqırdım ki, sən tezliklə hamamdan çıxıb gələsən.

Padşah, qorxaq-cadugarın onun həyatını xilas etdiyini görərək onu ikinci dəfə qızilla mükafatlandırıb, pəl-paltar verib yola saldı.

Bizim qorxaq varlanaraq arvadının yanına döndü. Onlar uzun illər xəşbəxt, sakit və varlı həyat yaşadılar və artıq arvad ərinin qorxaqlığını yadına salmırdı.

Göydən üç alma düşdü: biri bu nağılı danışanın, biri qulaq asanın, biri də Allahın.

XEYİRXAHLA ALÇAX

Biri varyıdı, biri yoxıydı, Allahdan başqa heç kim yoxıydı.

Bir xeyirxah və bir alçax varyıdı. Onlar dostlaşdılar. Onlar hərəsinin cibində bir dənə çörəklə yolla gedirdilər. Yolda bərk acıllar və alçax xeyirxaha deyir:

- Gəl əvvəlcə sən çörəyini yeyək, gələn dəfə acanda isə mənim çörəyimi yeyərik.

Beləliklə, o, xeyirxahı aldadaraq onun çörəyini yeyirlər. Bir müddət sonra bərk acan xeyirxah alçağa dedi:

- Qardaş, gəl indi də sən çörəyini yeyək.

- Bağısla, əzizim, vermərəm! Əgər biz indi mənim çörəyimi yesək, sonra mən ac qalaram - deyərək alçax cavab verdi.

Yoldaşının bu hərəkətindən inciyən xeyirxah onunla ağızlaşaraq öz yolu ilə getdi.

O, xeyli vaxt ac-yalavac gəzib dolaşdıqdan sonra nəhayət yiyəsiz bir dəyirmanla rast gəldi. O dəyirmanla girərək dəyirman təhnəsinə qalxıb yatdı. Gecə o, ayı, onun dalınca canavar və tülkünün dəyirmanla girdiklərini gördü. Onların üçü də dəyirməyə oturdular. Ayı və tülkü çox şən idilər, zarafatlaşırlar və gülürdülər, canavar isə sakit oturmuşdu, kinli və qaraqabaq idi. Birdən ayı tülküyə müraciətlə dedi:

- Tülküciyəz, desənə, nədən belə şənsən!

- Mən necə şən olmayım? Bax o görünən kəndin yanında böyük, qollu-budaxlı bir ağac var; onun altında tükənməz xəzinə gizlədilmişdir; mən oradan pul götürüb xərcləyir və şükür Allaha, çox yaxşı yaşayıram- deyərək tülkü cavab verdi.

- Bəs sən niyə belə şənsən?- deyərək tülkü ayıya müraciət etdi.

- Bax o görünən dağın meşəsinin qırağında qoca bir ağac var, onun enli gövdəsi bal ilə doludur; mən hər gün o ağaca çıxaraq doyuncaya qədər bal yeyirəm. Nəyə görə mən dərd çəkməliyəm?- deyərək ayı cavab verdi.

- Qardaş, sən niyə belə qaradınməzsən və sakit görünürsən?- deyərək onlar canavardan soruşurlar.

- Mən necə qəmli olmayım? - deyərək canavar mızıldadı- artıq üçüncü gündür ki, acam. Kəndin yaxınlığında qoyun sürüsü var; lakin orada nəhəng bir it sabaha kimi gözlərini yummur, sürünün

yanında gəzir, qorxumdan bir dənə qoyunu apara bilmirəm. Çox təəccüblüdü ki, heç kim o iti öldürmür, halbuki kim bunu etsə onun üçün faydalı olardı: buranın Padşahının qızı xəstələnibdir və onu həkimlər müalicə edə bilmirlər: Padşah qızını müalicə edən adama ərə verməyi vəd edir; əgər həmin itin beynini sürüdəki bir qara qoyunun beyni ilə qarışdırıb Padşahın qızına yedizdirsələr, o sağalar. Lakin mənim bədbəxtliyimdən bunu başa düşən bir adam yoxdur ki, gözəl şahzadəni müalicə edərək onunla evlənsin, mənim isə lənətə gəlmiş itdən canım qurtarsın.

Xeyirxah insan bu söhbətlərə qulaq asdı. O səhər yuxudan duraraq qızı xəstə olan Padşahı axtarmağa getdi. Padşahın paytaxtına gələrək onun qızını müalicə edə biləcəyi barədə söz-söhbət yaymağa başladı. Dərhal bu barədə Padşaha xəbər verdilər; o xeyirxah insanı yanına çağıraraq dərdinə kömək etməyi xahiş etdi və vədinə əməl edəcəyini bildirdi. Xeyirxah insan sürüdən qara bir qoyun və sürünü güdən nəhəng iti gətirdirdi, onları kəsərək beyinlərini çıxarıb qarışdıraraq Padşahın qızına yedizdirdi. Qız dərhal sağaldı. Padşah təntənəli toy məclisi quraraq qızını xeyirxah insana verdi. O kürəkənini yaxın adamları ilə tanış etdi, çoxlu var-dövlət bağışladı. Xeyirxah insan hündür ağacın altındakı xəzinəni və ağacdakı balı gətirərək rahat və varlı yaşamağa başladı.

Bir müddət sonra onun yanına dilənçi və ac-yalavac vəziyyətə düşmüş alçaq dostu gələrək belə varlı yaşamasını görüb soruşdu:

- Qardaş, sən belə vəziyyətə necə çatmışsan?

Xeyirxah dedi:

- Filan tərəfdə, filan yerdə bir dəyirman var; ora get, təhnəyə çıxaraq gecəni yatandan sonra mənim bu var-dövlətə necə çatmağımı bilərsən.

Alçaq insan dəyirmanı axtarıb taparaq təhnədə uzanıb gözləməyə başladı. Gecə həmin ayı, canavar və tülkü dəyirmanına gəldilər. Bu dəfə canavar şən idi, ayı ilə tülkü isə qəmli görünürdülər. Ayı tülküdən nə üçün qəmli olduğunu soruşur; tülkü cavab verir ki, onun xəzinəsini qarət ediblər, yaşamağa vəsaiti yoxdur. Ayı da deyir ki, ağacı kəsərək balı aparıblar.

Canavar isə deyir :

- Lə'nətə gəlmiş iti öldürərək onun beyni ilə şahzadəni sağaldıblar. Artıq mənim düşmənim yoxdur. Mən hər gün bir qoyunu aparıb yeyirəm.

- Elə bil ki, bizə bir insan qulaq asır- deyə tülkü anladı.

- Belə olmasa idi bizim sirmimizi kim bilərdi ki?- deyə ayı donquldadı.

- Gəlin onu axtaraq; bəlkə o indi də buradadır.

Onlar dəyirmanı axtararaq təhnədə yatmış alçaq insanı tapdılar və tikə-tikə parçaladılar.

Alçaq insanın ömrü belə sona çatdı.

ALLAH QORİYƏN ÖLMÜR

Keçmiş zamanlarda bir kasıb yaşamışdır, onun arvadı və balaca oğlu varıydı. Kasıb hər gün meşəyə gedərək çır-çırpı gətirib sataraq qazandığı pulla ailəsini dolandırırdı. Bir dəfə o yenə meşəyə gedərkən yolda namə'lum bir adama rast gəldi. Həmin adam kasıb kişidən soruşdu:

- Qoca, halal yolla qazanılmış manatı, yoxsa haram yolla qazanılmış on manatı götürərdin?

Qoca cavabında dedi ki, halal qazanılmış manat haram on manatdan daha yaxşıdır. Bu zaman namə'lum adam cibindən bir manat çıxarıb qocaya verdi. Söyüncək olmuş qoca pulu götürüb geriyə, bazara qayıtdı; o bazardan həmin pula bir quş alaraq evə gətirib uşağına verdi ki, qoy sevin. Həmin gün onlar ac qaldılar; çünki qoca meşəyə gedib çır-çırpı gətirib sata bilmədi; uşağın isə başı o qədər quşa qarışmışdı ki, acliğini hiss etmirdi. Səhəri gün onlar quşun ağzından bir qızıl onluğun düşdüyünü gördülər. Kasıb ailə buna çox şad oldu; quş isə hər gün ağzından qızıl bir onluq çıxarırdı. Sən demə bu quş "Dövlət Quşu", xöşbəxtlik və var-dövlət quşu imiş. Kasıb ailə varlandı və firavan yaşamağa başladılar.

Bir müddət sonra qoca vəfat etdi. Arvad və oğlu ailə başçısını itirdilər. Bir dəfə ana bazara getmişdi; orada bir gəncə rast gələrək ona vurulur. Arvad gənci evlərinə dəvət edərək onunla evlənməyi təklif edir, həmçinin ona "Dövlət Quşu" nu göstərərək onun hər gün bir qızıl onluq

verdiyini söyləyir. Cavan oğlan dərviş dostunun yanına gedərək möcüzəli quş haqqında danışır. Dərviş dedi ki, kim həmin quşun başını yesə, Padşah olacaq. Sevdaya düşmüş qadın yenidən gəncin yanına gedərək onu evinə dəvət etdikdə gənc qadının qarşısında belə şərt qoydu ki, əgər quşu kəsib ətinə yemək üçün ona versə, o zaman evə gedər və onunla evlənər. Ağılsız qadın quşu kəsib, bişirdi və qonağını gözləməyə başladı. Uşaq məktəbdən qayıdaraq quşun kəsildiyini görəndə kimi ağlamağa başladı. Bu vaxt orada olan və uşağa dayəlik etmiş, ona görə də onu çox istəyən qonşu qarı arvad məcbur etdi ki, quşun ətindən bir az uşağa versin ki, bəlkə ona təsəlli ola. Lakin ana bundan qəti imtina etdi. Belə olduqda qarı quşun başını axtarıb taparaq onu bişirib uşağa verdi. Uşaq quşun başını yedikdən sonra sakitləşdi.

Qonaq gəlir; arvad bişirmiş quşu stolun üstünə qoyur.

- Bəs baş hanı?- deyə qonağı soruşur.

- Uşaq quşdan ötrü ağladığına görə başını ona verdilər- deyə qadın cavab verir.

Bu sözləri eşidən cavan oğlan ayağa qalxıb qadınla evlənməyəcəyini bildirərək evlərinə yollandı. Qadın səhəri gün bunun səbəbini öyrənmək üçün gəncin yanına getdi. Cavan oğlan bildirdi ki, əgər o, quşun başını yemiş oğlunun başını kəsərək ona verməsə, onunla heç vaxt evlənməyəcək. Gəncə olan məhəbbətindən özünü itirən ana şeytanların pıçılısına qulaq asaraq yeganə oğlunun başını kəsmək qərarına gəldi... Qonşu dayə qadın bunu duyaraq uşağı oğurlayıb onu özü ilə başqa ölkəyə apardı. Ağılsız qadın öz uşağından, sevdiyi gəncdən və qiymətli quşundan da məhrum oldu.

Bu arada qarı uşaqla bir şəhərə çatdı və bir bağbanla tanış olurlar. Onlar burada uşaq böyüyüb ağıllı və qüvvətli bir gənc olana qədər yaşadılar. Bir dəfə bu şəhərə yaydan mahir atmağı bacaran pəhləvan gəlmişdi; amma onun yayı o qədər bərk idi ki, pəhləvanın özündən başqa heç kim onu darta bilmirdi. Pəhləvan bu yerlərin Padşahına müraciət edərək dedi:

-Kim mənim yayımı darta bilsə ona min manat verərəm; əgər bunu bacaran olmasa şəhər əhlindən on min manat alacayam.

İşi belə görəndə Padşah şəhərin bütün güclü adamlarını topladı, lakin onlardan heç biri yayı darta bilmədi. Bu zaman bağbanın nökrü Padşaha bildirdi ki, o, pəhləvanın yayını darta bilər. Padşah hələ yeniyetmə olan bu oğlana baxaraq ona inanmadı. Gənc oğlan isə xeyli müddət ona çörək vermiş şəhərin xeyrinə, yadelli lovğadan yaxa qurtarmaq üçün, həm də heç nə istəmədən yayı dartmağa hazır olduğunu söylədi. Padşah ona yarışmağa icazə verdi, bütün şəhər əhlini meydana yığıdı. Pəhləvan yayı və oxu oğlana verdi; oğlan yayı elə bərk dardı ki, yay və ox xırda parçalara bölündü. Pəhləvan əsəbiləşərək aradan çıxdı. Bundan sonra bağbanın nökrü Padşahın istəkliyi oldu: Padşah onu özünün yanına, saraya apardı.

Xeyli vaxt keçdi. Bir dəfə Padşaha bildirirlər ki, onun tabeçiliyində olan yerlərdə peyda olmuş əydaha qarşısına çıxan hər nə varsa hamısını məhv edə-edə şəhərə yaxınlaşır. Bu xəbər Padşahı çox mə'yus etdi; o bildirdi ki, kim onun rəiyyətini bu bəladan xilas etsə, qızını ona verəcəkdir. Padşahın istəkliyi və bağbanın keçmiş nökrü olan gənc əydahaya qarşı getməyə hazır olduğunu bildirdi. Padşah onu qoymayaraq bildirdi ki, o hələ çox gəncdir, bu müsibətə qarşı dayana bilməz, məhv olar və bu zaman onun valideynlərinə cavab verməli olar. Bunun cavabında gənc bildirdi ki, onun valideynləri yoxdur və əgər məhv olarsa heç kim buna görə Padşahdan cavabdehlik istəməz; oğlan bu barədə Padşaha yazılı razılıq verdi. Bunun əvəzində o da əgər əydahaya qalib gələrsə Padşahın qızının ona veriləcəyi barədə Padşahdan razılıq aldı. Sonra o Padşahdan köhlən atının və xəzinə anbarında saxlanılan zəhər qatılmış qılıncını da ona verməyi xahiş etdi. Bütün bunlar ona verildi.

Padşah iyirmi minlik qoşunla arvad və qızını da götürüb istəkli gənc oğlanla əydahanın döyüşünə tamaşa etməyə getdi. Xeyli getdikdən sonra onlar əydahanın bunların üstünə tərəf gəldiyini gördülər; elə bu vaxt gənc oğlan irəli çıxaraq onu qarşıladı. Əydahaya yaxınlaşaraq ona ox atdı. Əydaha özünü itirdi, çasıb qaldı. Gənc qoçaq atını əydahanın yanına sürərək yaydan atılan oxun onun bir gözünü çıxardığını gördü; o dərhal atdan yerə düşərək əydahanın başını kəsdi və qorxudan yaxına gəlməyə cürəti çatmayan qoşuna göstərdi. Qalib əydahanın başını dörd ata yükləyərək Padşaha göndərdi; Padşah bunu görərək dövlətini böyük müsibətdən qurtardığına görə

Allaha şükür elədi, kasıblara çoxlu pul payladı, qurbanlar kəsdi. Hamı gənc oğlanın qoçaqlığından və cəsarətindən danışdı; Padşah isə ona qiymətli xələt bəxş etdi. Sonra o, vəzirlərini və saray mə'murlarını toplayaraq onlara bildirdi ki, danışığa görə qızını gənc oğlana ərə verməlidir. Hamı Padşahın bu qərarından razı qaldı və toya hazırlıq görməyə başladılar. Bu arada Padşahın münəccimi bildirdi ki, bu gənc oğlan nə vaxtsa "Dövlət Quşu"nun başını yemişdir, ona görə o, Padşah olacaqdır. Təntənəli toy oldu və Padşahın qızını gənc oğlana verdilər. Bundan sonra Padşah öz əyyanlarını toplayıb, dedi:

- Mənim oğlum yoxdur: özüm də qocalmışam, vəzifəmin öhdəsindən gələ bilmirəm; bu cavan oğlan isə, mənim kürəkənim, əydahanı öldürdü və sizi ondan xilas etdi,- mən onu özümün yerinə Padşah qoyuram; bununla razılaşın. Hamı razılaşdı, gənc oğlan Padşah oldu. Xeyli müddət keçdikdən sonra yeni Padşah anasını və onun məşuqunu tapdı. Ana oğlunu tanıyaraq hərəkətlərinə görə xəcalət çəkdi və üzr istədi, onun məşuqunu isə dar ağacından asdılar.

XV. LƏTİFƏLƏR

ŞƏKİ ŞƏHƏRİNDƏN TOPLANMIŞ LƏTİFƏLƏR

HACI DAYININ LƏTİFƏLƏRİ

Uşaq papağı

Hacı dayı Özbəkistanda əsgərlik edən oğlunu görməyə getmişdi. Qayıdan başı arvadına "padarqa" almaq fikrinə düşür, dükanə girərək piştaxtanın şüşəsinin altına qoyulmuş torlu lifçiyi barmağı ilə göstərər deyir:

- Hacı uşaq papağınan ikisini bük:
- Satıcı qız nə disə yaxşıdır:
- Hacıdayıldansan?

Tramvay bileti

Hacı dayı Bakıda tramvaya minərək konduktora pulunu verib deyir: - Ağro mən alım, hacı biletin yaxşı yerindən bi dənə cır.

- Konduktor şaqqanaq çəkərək soruşur:
- Hacı dayıldansan?

Balva²²

Hacı dayının yolu Moskvaya düşür, bazarda göyörti satan malakan arvada yaxınlaşaraq soruşur: Sizin tərəflərdə balva bitmir?

- Qadın xəbər alır: Hacıdayıldansan?

Şəkiddə olduğu kimi

Bir dəfə Hacı dayının yolu Riqaya düşür. Şəkiddə olduğu kimi, orada da dükanların vitrininə baxa-baxa yolun ortası ilə gedərəkən milisioner onu saxlayaraq sorğu-suala tutur:

- Hacıdayıldansan?

Əzrayıl mat qaldı

Hacı dayı qocalıb lap əldən düşmüşdü. Bir gün o Əzrayılı qapının ağzında görüb cəld stolun üstündəki butulkanın ağzına bir əmzik keçirib aparır öz ağzına.

Əzrayıl soruşur:

-A kişi, nağarırısan?

-Nəmnəm yiyirəm.

-Onda nəmnəmini yi qurtar, sonra səni oğbalara aparacağam.

-Axı nəmnəməni yiyənnən sonra bir az bay-bay eləməliyəm!

Əzrayılı gülmək tutur və üzünü çevirib yoxa çıxır.

Hayındı habını diyirsən?

Hacı dayı pul qazanmaq üçün bütün peşələri sınaqdan keçirirdi. O, nəhayət dəlklilik etmək fikrinə düşdü və qonşu rayonlardan birində "fəaliyyətə" başladı. İlk müştərinin üzünü sabunlaya-sabunlaya bir-iki məzəli Şəki lətifəsi danışmış, ülgücü müştərinin üzünə elə çəkdi ki, elə bil oraqla arpa biçirdi. Qulağının dibində bərk ağrı hiss edən müştəri dik atılaraq dedi:

- Usta qədəş, bir az yavaş, sonra qulağımı kəsərsən!

Hacı dayı heç özünü itirmədən təzəcə kəsdiyi qulağı müştəriyə göstərərək soruşdu:

- Hayındı habını diyirsən?

Başsağlığı

Bir gün Hacı dayının iti ölür. Sataşmaq məqsədilə bir neçə dostu ona başsağlığı verir: "Hacı, axır qəmin olsun, başın sağ olsun!"

Hacı özünü sındırmadan: "Sağ olun, əyaxlaroz var olsun. Ancaq heç bilmirdim ki, itimin bu qədər qohum-əqrabası, simsarı varmı" deyir.

Samanı az olub

Deyirlər ki, bir gün Gəncə qubernatoru öz xanımı ilə Şəki xanına qonaq gəlir. Məclis başlanana yaxın qubernator xana deyir ki, sizin yerlərdə Hacı Feyzi oğlu deyilən bir bəmzə adam var, onu bura gətirtdir, həm mən onu tanıyıram, həm də bizi öz söhbətləri ilə əyləndirsin. Xan təcili adam göndərərək, Hacı dayını saraya gətirtdir.

Qonaqlar yeyib-içdikcə Hacı dayı öz söhbətləri ilə məclisi daha da rəvnəqləndirir. Məclisin şirin yerində qubernatorun gözəl xanımı üzünü Hacı dayıya tutub işvəylə deyir:

-Hacı əmi, yəqin sən bilmədiyən şey yoxdur.

Hacı dayı deyir:

-Niyə qızım, dünya sirlə doludur, bildiyim də var, bilmədiyim də.

Xanım deyir ki, yox Hacı dayı, sən bilmədiyən şey yoxdur. Mənim sənə bir sualım var. Ona cavab verə bilsən, dünyada sənənin tayın-bərabərin yoxdur. Xanım özünə görə Hacı dayıya elə sual vermək istəyir ki, Hacı dayı ona cavab verə bilməyib pərt olsun, qonaqları özünə güldürsün. Onun niyyətini üz-gözündən duyan Hacı dayı deyir:

-Ver sualını, qızım!

Xanım qayıdır ki, bəs de görüm, necə olub arvad-kişi yaranıb? Allah bunlardan birini yaratsaydı, bəs eləməzdimi?

Hacı dayı cavab verir ki, qızım, bunun cavabı çox rahatdır, amma gəl sən üz vurma, deyərək bilməyəcəyəm. Xanım elə güman edir ki, Hacı dayı sualın cavabını bilmir, iz azdır. Ona görə də dirənir ki, yox, gərək diyəsən.

Hacı dayı başlayır, nə başlayır:

- İnsanı Allah torpaqdan yaratmışdır. Allah insanı yaratmazdan əvvəl onun torpağını və samanını gətirdi, mələklərə saman yoğurtdu. Bu samanlı palçıqdan insan yaratdı, ona can verdi. Sonra Allah-taala baxıb gördü ki, yerdə bir az samanlı palçıq qalıb, əmr etdi onun üzərinə bir az da torpaq töküüb yenidən palçıq yoğursunlar. Təzə palçıqdan ikinci bir insan da düzəltdi, ona can verdi. Birinci insanın samanı çox olduğundan bir yerdən, ikincinin samanı az olduğundan iki

yerdən çatladı. Bir yerdən çatlayan kişi, iki yerindən çatlayan isə arvad oldu. Bax qızım, kişi və arvad belə olub yaranıblar.

Atın eybi

Hacı dayı at almaq fikrinə düşür. O, at satandan xahiş edir ki, atın eyiblərini bildirsin. At satan başlayır atın xasiyyətlərini sadalamağa:

Ata söz ola bilməz. Yorğa^a gedir, avtomaşını ötür. Eybindən biri budur ki, yəhəri belinə qoyub quşqunu quyruğuna keçirəndə bir təpik atır.

Hacı dayı kişinin sözünü kəsib:

- Bir təpik bəsimdir. Saxla! – deyir.

Qəribə alver

Hacı dayı sınıq vedrəni tənəkəçi dükənina aparıb ustadan soruşur:

- Hacı dayın ağıro alsın, habı vedrəyə oturacağı neçiyə salarsan?

- 50 qəpiyə, Hacı dayı.

- Bəs oturacağı məndən olsa neçiyə düzəldərsən?

- Gənə 50 qəpiyə.

- Əcəb alverdir.

- Qəribə niyə olur, Hacı əmi, bəs mən sənənin oturacağını işlədib öz oturacağımı neyniyəcəm?

Sizin ki, gəliriniz çoxdur...

Hacı dayı oğurluq etmək xülyasına düşür. Neçə doqqaz dolanır, neçə eşiyi vərəvurd^a eliyirsə, əlinə bir şey keçmir. Nəhayət, özünü qapısı açıq mətbəxə soxur. Xeyli kasa-şüşə götürür, bir vedrə tapıb onun içinə doldurur. Lakin vedrəni yerdən götürən kimi kasa-şüşə cingiltiyə tökülüb sınır. Sən demə vedrənin oturacağı yox imiş. Hacı dayı bərk dilxor olub eşikdən çıxmaq istəyəndə pıçılıt eşidir. Görür ərlə-arvad eyvanda yorğanın altında özləri üçün şirin-şirin söhbət eləyirlər. Hacı dayı çənəsini eyvanın kanına söykəyib qulaq asır.

Ər deyir:

- Arvad, beycə sən öz məzəli ixtilətlərlə mənə o qədər əyləndirdin ki, elə bil min manat gəlirim oldu.

Arvad:

- Qadan alım, a kişi, iyirmi ildir bir yastığa baş qoyurux. Amma bu keçəki söhbətlərinin şirinliyini heş dadmamışdım. Beycə düz min manat qabağa düşdüm.

Hacı dayı özünü saxlaya bilməyib dillənir:

- Cənnətlik uşağı, sizin ki, gecədə iki min gəliriniz var, bəs niyə habı vedrənizə oturacaq saldırmırsınız.

Öldürməz

Bir dəfə Hacı dayının yolu Bakıya düşür. Dənizkənarı parkda papaqlı bir kişinin yanında oturub qağayılar tamaşa edir. Papaqlı kişi cibindən bükülü nəsə çıxarıb tez-tez iynəyir. Bayaقدan kişiyə fikir verən Hacı dayı dözə bilməyib soruşur:

- Qaqaş, haralısan?

- Maştağalı.

- Bə iylədiyən nədir?

- Püstədir.

- Ədə, heç püstəni də iyləyərlər?

- Hacı dayı, bu püstə bir məsumun əlilə dərilib, püstədən onun ətrini götürürəm.
 - Hayındı ona baxmaq olar?
 - Niyə olmur, alın baxın.
- Hacı dayı püstəni götürən kimi udur. Maştağalı kişi təəccüblə:
- Hacı dayı, püstəni sındırıb ləpəsini yeyərlər, qabıxlı-qabıxlı uddun, axı ölərsən?
 - Həbdir, əgər püstə məsum əlilə dərilibsə öldürməz, tərsinə, dirildər.

Qəlyan həsrəti

- Hacı dayının gümüş qəlyanı itmişdi və onu tapa bilmədiyi üçün hər yerdə deyirdi:
- Kim mənim gümüş qəlyanı tapsa ona iki qızıl qəlyan alıb verəcəyəm.
- Bunu eşidənlər deyirdilər:
- Ay həacı dayı, da..a bu nə oldu ki, bir gümüş qəlyan yerinə iki qızıl qəlyan verirən?
- Hacı dayı deyir:
- Siz itiyi tapmağın ləzzətini bilmirsiniz.

“Şəraba su qatılıb”

Dostları Hacı dayının “saqqızını” oğurlayıb ona zorla şərab içirirlər. Hacı dayı bir az məst olub evə gəlir. Birdən fikirləşir ki, ona şərabın pisini veriblər. Axı şərab içən gərək kefli ola. Mənim ki, halım heç dəyişməyib. Yəqin dükançı şəraba su qatıb. Hacı başmaqlarını əlinə götürüb, başıaçıq qaçır dükançının yanına. Haray-həşir qoparır:

- Niyə şərab yerinə su satmışan?
- Dükançı gülür:
- Ay Hacı, şərab tünd olmasaydı, əyaxyalın, başıaçıq bazara yüyürərdinmi?

Başımı işlətməmişəm

Hacı dayı baş ağrısından şikayətlənir. Ona deyirlər ki, Hacı, yəqin başını gücə salmışan. Hacı dayı qaydır ki:

- Ömrümdə bircə dəfə də olsun başımı işlətməmişəm.

Sənə borcludurlar

Hacı dayı küçə ilə gedərkən iki qadının dalaşdığını görür. Qadınlardan birinin nalayiq sözləri Hacıya pis təsir bağışlayır. O, uzaqdan dönə-dönə öskürür ki, bəlkə qadın səsini kəsə. Amma qadın çox gec sakitləşir. Hacı ona salam verib deyir:

- Bilirsən nə var?
- Deyərsən, bilərik.
- Bu ətraf məhəllələrdə nə qədər qadın var, hamısı sənə borcludur. Çünki onların ərlləri həmişə bu küçədən keçirlər. O, kişilər sənə üzə görüf, səso eşitməsəydilər, öz arvadlarının qədrini bilməzdilər.

Birdəfəlik olsun?

Hacı dayı kəlbətinlə əyri mismarları düzəldirdi. Kəlbətin arabir ötüb onun barmağına dəyirdi. Arvadı ona yaxınlaşıb dedi:

- A kişi, çəkiclə vursana, kəlbətin sürüşüb barmaqlarını əzir axı. Canına yazığın gəlmir?
- Hacı dayı barmağının ağrısından ufuldaya-ufuldaya cavab verdi:
- Bah-bah-bah, maa hağıl öyrədənə baxın... Diyirsən çəkiclə vurum barmaqlarım birdəfəlik olsun?

Saa o da azdı

Bir gün Hacı dayı görür ki, sağ ayağı ağrıyır. Amma sol ayağı yaxşıdır. Fikirleşir ki, görün niyə belədir. Yadına düşür ki, çox vaxt sağ ayağı ilə iş görəndə sol ayağının üstündə durduğundandı. Ayaqlarına baxıb sol ayağını töhmətləməyə başlayır:

- Ay yazıq, zəifliyin onnan görsənir ki, bu vaxta qədər səsini çıxarmamısan, saa bu da azdı...

Şapalaqla

Hacı dayı bir tabaq tut götürüb dostu gilə qonaq getmək fikrinə düşür. O, yolda bir bölük qıza rast gəlir. Hacı dayı qızları tuta qonaq eliyir. Qızların hərəsi bir sancaq çıxarıb tut yeməyə başlayırlar. Hacı görür ki, iş uzun çəkəcək. Qızların gözündən yayınır. Birdən çevrilib görür ki, qızlar tutu şapalaqla yeyirlər. Heç üstünü vurmur. Papağını götürüb yola düzəlmək istəyəndə qızlardan biri soruşur:

- Hacı dayı, sizdə tutu nicə yiyillər?

Hacı təmkinlə cavab verir:

- Əvvəlcə sancaqla, sonra da şapalaqla.

Boynuma minir . . .

Hacı dayı qocalan vaxtlar bəziləri ona təsəlli verərək deyirdilər ki, qocalığı boynuna alma, hələ cavansan, maşallah. Hacı dayı onlara belə cavab verirdi:

- Mən qocalığı boynuma almıram, o özü məm boynuma minir.

Qiymət meyarı

- Hacı əmi, qonağı hansı cəhətinə görə qiymətləndirirlər?

- İştahasına görə.

- Bəs alverçini?

- Mayasız qazanc götürmə qabiliyyətinə görə.

Suyun kəraməti

- Hacı əmi, adamların bir qrupu sakit, digər qrupu isə dəyişkən təbiətli olur. Görəsən nə üçün?

- Birinci qrup bulax, ikinci qrup isə çay suyu içir.

Halallıx

Cibgirlər Hacı dayının bazarda döş cibindən 2 manat pulunu çıxarırlar. Qocaya sonra pul lazım olanda əlini cibinə atıb görür ki, pul yoxdur. Hacı deyir:

-Halal xoşu olsun, onu ki, mən lazım gələndə çıxarda bilmirdim ha... o çıxarda bilif, halal olsun...

Tələ

Gimğə yerində birisi Hacı dayıdan soruşur:

- Hacı dayı, diyllər ki, siz çox zirəng adamsız. Hayındı siz Şəkidən təyhbətaana Moskviyə geyif, qayıda bilərsööz?

Bu sualdan bir anlığa duruxan Hacı dayı qayıdır ki:

- Hayındı, a ciyisi ölmüş, niyə getmirəm ki, Moskviyə getmax məəm əlimdə su işmax kimi bi şeydi; Tutalım qoom- qardaşdan beşdən-üşdən yıxıf getdim. Bəs bunun qayıtmağı da var axı... Qayıdan başın pulunu kimnən yığiciyəm. Urusdardan nə qoomum var, nə qardaşım. Siz maa tələ qurmusooz, istiyirsooz ki, mən Ərəseydə ölüf- qalım, kafir kimi basdırsınar?

Başıma boş idi.. .

Hacı dayı dizi üstə əyilərək çaydan su içirdi. Bu arada onun başındakı xurmayı daqqa suya düşür. Hacı dayı daqqanın dalınca nə qədər qaçırsa da, tuta bilmir. Birdən o bir dəstə adamın ona baxıb güldüyünü görüb, özünü sındırmadan ucadan qayıdır ki:

- Əşi, qoy aparsın, onsuz da başıma boş idi...

... maa acıx verir

Hacı dayı can üstündə idi. Bu arada qonşunun xoruzu da aramsız banlayırdı. Hacı dayı buna dözə bilməyib arvadına bir təhər başa saldı ki, gedib xoruzun səsini kəssin.

Arvad tutularaq gileyləndi ki: -Buy, başıma gələn, adama nə diyəllər, bəyəm bizim xoruz bannamır?

Hacı dayı olan-qalan gücünü toplayıb dillənir:

-Aaz, məəmlə söz güləşdirmə, qonşunun xoruzu can verdiğimi bilif, maa acıx verir.

Heş nə!

Hacı dayı danışırdı ki, günlərin bir günü kənd başında qoca bir kişi arx qıraxında işlədiyi vaxt sürətlə gələn yük maşını onu vurub yolun o tayına atdı. Qulaq asanlar soruşurlar ki, qada, bəs kişinin axırı necə oldu?

Əhvalatı danışan laqeydliklə qayıdır ki:

-Heş nə, kişi beş-altı dəfə dombalax aşif öldü.

Hacı dayı erməninin “payını”verdi

Bir dəfə Şəki xanı öz ailəsi və yaxın adamları ilə Gəncə xanına qonaq gedir. Şəki xanı Hacı dayını da özü ilə aparır ki, qonaqlıqda məzəli lətifələrlə adamları əyləndirsin. Hacı dayı özü ilə itini də aparır. Onları Gəncə xanı adamları ilə qarşılayır. Onların arasında bir nəfər erməni də varmış. Gəncə xanının çoxsaylı itləri Hacı dayının itini görəndə kimi ona hücum edirlər, qalmaqal düşür. Erməni Hacı dayıya yaxınlaşaraq onun itinə işarə edib istehza ilə soruşur:

- Mollanı itlər boğur Hacı, kömək eləsənə?

Hacı dayı:

- O qədər keşişin içində mollanın nə işi var ki, hələ onu boğurlar da – deyib uzaqlaşır.

Arvadı qabağa verdi

Hacı dayı can üstündə idi. O arvadına deyir ki, sandıxda saxladığın təzə paltarını geyin və qaşdaşlarını taxıb yanımda otur. Arvad belə də edir və bunun səbəbini soruşduqda zarafatınnan qalmayan Hacı dayı deyir: Ay arvad, ağro mən alım, hayındılarda əzrayıl məəm canımı almağa gəliciy, bəlkə sən onun xoşuna gəldin, səən apardı.

... anan yadıma düşdü

Hacı dayı adəti üzrə təsbəh çevirə-çevirə şəhərdə gəzirdi. Bu arada tanış, tərbiyəsiz ailədən olan bir həyasız gəncə rast gəlir, görüşürlər, hal-əhval alırlar. Gənc, yeni təyin olunmuş qadın müdirdən elə hey giley-güzar edirdi:

- K p y n qızı, canımızı boğazımıza yıgıb. Qoymur ki, dolanax. Pozğunun biridi...
- Hacı dayı n v si yaşıda olan bu gəncin həddini aşıdığını görüb,  z n  saxlaya bilməyərək:
- Ay oğul, pozğun didin, anan yadıma d şd , n t ridi, sağı-salamatdı?-deyib uzaqlaşdı.

 t nlik

Yaşıdları Hacı dayını papiros  ekm y  vadar etmək  c n hər cür vasitələrə  l atırlar. Hacı onların  l  ekm dikl rini görüb qayıdır ki:

- Vallah, papiros  ekm kd n ötəri ürəyim axır, amma tüstünü burnumnan  ıxartmağı öyrənə bilmirəm.

Dombalax aşır

Hacı dayının arvadı  l r, 3 ildən sonra o da dünyasını dəyişir. O dünyada Hacıya  mr edirlər ki, arvadın öləndən sonra ona ne e dəfə xəyanət etmis ns  o qədər dombalax aşı. Hacı bəd əməllərini yadına salaraq 3 dəfə dombalax aşır. Sonra xahiş edir ki, onu arvadının yanına aparsınlar. Aparırlar, Hacı görür ki, arvadı da dombalax aşır. Ona bildirirlər ki, sənin arvadın 3 ildir ki, burada dombalax aşır.

Da.....a n  istəyirsən?

Hacı dayı yeməkxana müdiri vəzifəsində işləyirdi. Qonşu rayondan g lmış birisi Şekidə yem kxanada borş yey rk n xörəyin i ind n  sgi parçası çıxır. Müştəri  s bil ş r k dərhal yem kxananın m dirini tələb edir. Hacı  sgini əlinə alaraq deyir:

-C nn tdiyin oğlu, mən də diyirəm n  olutdu, s en 18 qəpiyə yidiyin boşun i ind n palto çıxmaz, kastyum çıxmaz, habı əski çıxar da.....a. Da.....a n  istəyirsən?

MİRZƏ ABDULCABBARIN LƏTİFƏLƏRİ

Farağatdadm

Mirzə Abdalcabbarın anası toyuq-c c  saxlamağı x şlayırdı. Bir gün baş ağırsından bərk şikayət edən anası Mirz y  məsləhət görür ki, toyuqları farağatdasın. Mirzə "baş  st "-deyib c mur toyuqların canına. Bir-bir başlarını üzüb atır otluğa. Bir azdan anası evdən səslənir:

- Ay oğul, hayındı tooxları n  təhər farağatdadm?
- A ciyi, daha he  narahat olma, elə farağatdamışam ki, bir də səsləri  ıxmiyiciyh. Hamısının başını  zm ş m.

Ünvan

Mirzə Abdalcabbarın yaşadığı ünvanı soruşanda belə deyirdi:

- Noxu mahalında ləzgi karvansarayını keçəndən sonra daş k rp , nişangah: qoşa qovaq ağıqları, rub r  Güldəstə, Yetimlinski toola, dom nomer yeddil y n.

Gedə bils m

Abdalcabbar sərxoş olub yolun ortasında uzanır. Milis nəfəri onu qaldırıp əmr edir:

- Arxamca, d z milis idarəsinə, yoxsa...

Abd lcabbar kəkələyə-kəkələyə cavab verir:

- Gedə bils m  y m z  gedərəm, milis idarəsində n  işim var ki...

Abdulgabbarın “morq”da işə girməyi

Abdulgabbar çoxdan dostluq etdiyi doktura şikayət eliyir ki, dolanıdığı pisdür, maa bi gün-güzəran ağla, nə sə, burda da, irağ olsun öylərdən, irağ, bi meyitxana varıymış, burda işləyən kişi uzaxdan olan meyitdəri atnan-arabiynən yerlərinə çatdırar, onları mühafizə eliyər və ölü yiyələri onu dolandırarmış. Nə sə, Abdulgabbarın bura tamahı düşür, niyyətini doxtura diyirsə də, doxtur qayıdır ki, yox, o yeri mən kişinin əlinnən ala bilmərəm. Bə nağarax, Abdulgabbar diyir ki, yaxşı, doxtur, vermirsən vermə, amma daa mənəncə incimiyəsən. Abdulgabbar gəlir “morq”a, burda işləyən kişiyənən oranı gəzir, ölülərə tamaşa eliyir, qayıdıb çıxanda qapının yanındakı pəncərənin cöftəsini kişidən xəlvət açır qoyur ki, axşam gələndə buradan içəri girə bilsin. O, səhərə yaxın, ala qarannıxdə pəncərəni açarax “morq”a girir. Bu, “morq”a girif, irağ olsun, meyitlər qoyulan taxtların qabağında onların hərəsinin yanına bir neçə loda (loto) kartı qoyub, “morq”da işləyən kişinin gəlişini hiss edən kimi başdıyır hündürdən qışqırmağa:

- On yeddi, otuz üç, partapart, yirmi iki, bədi... diyəndə qapı açılır və “morq”da işləyən kişi içəri girir. O, ölülərin “loda oynadığını” görüb huşunu itirərək yerə sərilir. Abdulgabbar “işini” görüb aradan çıxır, bunu bi doxtur bilir, bi də özü. Kişi özünə gələncə sora “morq”a qayıtmaqdan qəti imtina eliyir, qorxur. Abdulgabbar istədiyinə nail olur, “morq”da işə düzəlir.

MAŞAQ İSFƏNDİYARIN LƏTİFƏLƏRİ

Xasan gölü

Coğrafiya müəllimi Maşaq İsfəndiyardan xəritədə Xasan gölünü göstərməsini xahiş edir. O, gölü tapmır, uşaqların yanında utanır. Buna görə də müəllimdən heyf çıxmaq üçün tədbir tökür. Üç gün sonra müəllimə yanaşır:

- Məəlim, dədəm diyir axşam bizə gəlsin, - deyib onu qonaq dəvət edir.

Müəllim soruşur:

- İsfəndiyar, eviniz hardadır?

- Qışlaqda köndələn doqqaza gələrsən, gündoğana doğru xeyli gedəncə sonra qabağına çay çıxacaq, çayı keçib aşağı sallanarsan, sonra günbatana dönərsən, arada palıd ağaclarına rast gələcəksən, palıdın yanından üzüyuxarı qalxarsan, yüz addım adlayıb geri qayıdarsan...

- İsfəndiyar saxla, yadımda qalmaq, heç cürə tanımadım.

- Ay məəlim, səən cano yiyim, habboyda Qışlaqda bizim öyümüzü tanıyırsan. Bəs mən əl boyda palaz cırığında Xasan gölünü nətəri tanım?

Kiçik toyaa gələk

Şəki bəmərələrindən Maşaq İsfəndiyar öz nəslinin özünə oxşayıb-oxşamadığını sınaqdan keçirmək üçün tut ağacının altına salınmış palazın üstündə oturub soska əmirmiş. Bu vaxt nəvəsi ona yaxınlaşıb deyir:

- A bala, uşaqlığın mübarək. Gün o gün olsun ki, kiçik toyaa gələk.

Siz deyəni edirəm də...

Müəllim Maşaq İsfəndiyarın oğlunu ayağa durquzub acıqlanır:

- Niyə kitabın üzünü açıb oxumursan?!

- Ay müəllim, sözünü dəngələmə. Axı, bu kitabları verəndə, demədinmi onları təzə saxlayın. Gələncə il başqa uşaqlara da lazım olacaq. Mən də siz deyəni edirəm də...

LÜTVƏLİ ABDULLAYEVİN LƏTİFƏLƏRİ

Palan, quşqun var?

Bir dəfə Lütvəli Abdullayev Şəkidə ərzaq mağazasına girərək, satıcı ilə zarafat edə-edə soruşur:

- Ə, sizdə palan, quşqun var?

Satıcı özünü itirmədən dillənir:

- Lütvəli əmi, var, özü də nə qədər istəsəniz. Amma hayif ki, sizin ölçünüzə yarıyəni yoxdur.

Haralısan?

Sevimli artistimiz Lütvəli Abdullayev maşınla Şəki kəndlərinin birindən keçirmiş. O, eşşəkdə gedən bir oğlana rast gələrək maşının sürətini azaldıb soruşur:

- Ə, siz habı kənddənsooz?

Hazırcavab oğlan:

- Mən yox, habı diyəsən bu kənddəndi, -deyərək eşşəyini sürüb gedir.

YETİMOĞLU NURƏDDİNİN LƏTİFƏLƏRİ

Əcnəbinin heyrəti

Əcnəbilərdən biri Şəkidə yaşadığı 9 mərtəbəli mehmanxananın eyvanından qarşı tərəfdəki cümə məscidindən birisinin əzan oxuduğunu görür və bu mənzərə onu heyrətləndirir. O, küçəyə çıxır və yetim oğlu Nurəddin ilə rastlaşır. Əcnəbi minarədəki kişinin nə üçün çığırdığını soruşduqda, yetim oğlu Nurəddin deyir:

- O kişi necə olubsa ora çıxıb, hindi düşə bilmir, koməyə adam çağırır.

Yetimoğlu Nurəddinin cavabı

İranda zəlzələ baş verən vaxtlar idi. Yetimoğlu Nurəddin taksiyə oturaraq evlərinə gəlirdi. Taksi sürücüsü qonşu ölkədəki bədbəxt hadisədən söz salaraq deyir ki, Şəkidə də bir belə zəlzələ olsaydı pis olmazdı, oğraşlar qırılırdı. Yetimoğlu sürücüyə əsəbi halda: - ə, sən hayındı hamını öz ərşininlə ölçmə- deyərək yarıyolda maşından düşür.

QIŞLAQ LƏTİFƏLƏRİ

Qorxdum taqqıltı olar

Qışlaqda Salatın xala axşamdan rəhmətə gedir. Səhər eşidib gələnlərdən Nəsib kouş rəhmətliyini oğlu Məhəmməddən soruşur:

- Ə, ciyin öləndə yanında kim olub? Axşam səhərəcən yanında kim qalıb?

Məhəmməd deyir ki, mən qalmışam.

- Ə, heç olmazsa bir meşoq qoz sındıraydın.

Məhəmməd cavabında deyir ki, qorxdum taqqıltı olub oyanar.

Axşamdan ağrısaydı...

Bir toy yerində kişilər oturub qumar oynayırlarmış. Evin böyük oğlu İbrahim gəlib deyir ki, ay keçal Hütü, daha bəsdir, qoy camaaat getsin, ciyimin başı ağrıyır. Uduzmuş keçal Hütü əsəbi halda bağıraraq deyir:

- Ciyo başı top qavağında getsin. Axşamnan ağrıseydi pullarımı uduzmayıb xeyli qavağa olardım.

Tezdən duran udar

Şəkinin Qışlaq adlanan hissəsində birisi əsgərlikdən qayıdıb veyil-veyil gəzir, çörəyə “xleb“, sabuna “milo“ deyir, kövəyinə gün düşənə qədər, günortaya kimi yatır, bir işin qulpundan tutmurdu.

Atası ona məsləhət bilir ki, səhər tezdən dur, bəlkə allah verdi, bir xeyir ucu tapdın.

Oğul səhər saat 6-da yuxudan durur, dönbənin* başına çatır və bir əllilik tapır. Evdəkilər bu xəbərə çox sevinirlər.

Səhəri gün ana oğlunu saat 5-də yuxudan oyadır ki, oğlu dünən səhər saat 6-da 50 manat tapıbsa, saat 5-də duranlar daha çox tapa bilərlər.

Oğul laqeydcəsinə dillənir:

- A, ciyi, mən səhər saat 6-da tapan pulu mənə qavağ yuxudan duran salıb, qoy yatım da...

Üz vurma

Qışlaqda birisinin quçıyi və Bəxtiyar adlı uşağı var idi.

O, quçıyi çox istəyirdi. Bunu bilən bir bic onun yanına gedərək təkidlə xahiş edir ki, quçıyi ona versin. Kişi and-aman edir ki, quçıyi verə bilmərəm. Lakin o, qonşunun əl çəkmədiyini görüb, hövla-vələdan çıxaraq deyir:

- Vallah, üz vurma, Bəxtiyarı verərəm, quçıyi yox.

Bizdən eşşək olıciyh...

Kənd camaatına tapşırılmışdı ki, hər evdən bir adam bir eşşəklə iməciliyə çıxsın. İməciliyə çıxmayan birisinin qapısını döydükdə:

- Bizdən eşşək olıciyh, adam yox- deyər cavab verir.

... da...a dinə mən ölüm da . . . a

Yenicə təyin olunmuş müdirin yanına bir işçi gələrək deyir ki, buranın kassiri müdirin qabağında həddindən artıq yaltaqlıq və yanşaqıq edən adamdır, siz ona bir qulaqburması verin ki, bu naqis hərəkətidən əl çəksin.

Müdir kassiri yanına çağırıb xəbərdarlıq edir ki, “mənim qabağında olmiyə-olmiyə yaltaqlıq edəsən ha...“

Ucaboy, zırpı bir adam olan kassir yazıq görkəmə düşüb əlini əlinin üstündə çarpazlayaraq iki qatlanıb astadan deyir:

-Saa qurban olum, ay müdir, da...a dinə mən ölüm da...!

Bardalaxsız işimi bardalaxlı elədin

Birisinin arvadı ərinə xəyanət edirdi. Bunnan duyux düşən şəkili arvadını pusur və lotunu arvadın tutur. Əlbəyaxa olurlar. Arvad guya ki, öz ərinə kömək etmək üçün elə hey deyirdi:- Bardalax sal, yıxılsın. Lotu bir təhər kişinin əlindən çıxaraq qaçır. Arvad qururla:- Gördün, bardalax salmasan, yıxılmazdı,-deyərək günahını yumağa çalışır.

Kişi qəzəbli halda tərs-tərs arvadına göz ağardaraq qayıdır ki:

- Kəs səso, köpəyin qızı, sən məm gül kimi bardalaxsız işimi bardalaxlı elədin...

Bir dənə eşşəkdən ötrü ...

Qışlaqlı Xədəyh oğlu İlyasın oğlu Nemət əllinci illərdə sürücü işlədiyi vaxt Yevlaxdan qayıdarkən Dəhnə kəndinin yaxınlığındakı yolda qarşısına eşşək çıxır. O, maşını saxlaya bilmir və eşşək maşının altında qalıb ölür. Eşşəyin sahibi hadisə barədə Nemətin atasına şikayət edir. (O zaman Xədəyh oğlu İlyas milis nəfəri idi.) Atası Nemətdən hadisənin baş vermə təfəsilatını soruşduqda o belə cavab verir:

- Heş nə, a dədə, bi dənə eşşəkdən ötəri o boyda maşını razqonnan salası döyüldüm ki...

“Balva“, “Balva“

Keçmişdə iki qışlaqlı Sibirə sürgün olunur. Onlardan biri vəfat edir, o biri cəzasını çəkib Şəkiyə qayıdır. Ölən qohum-əqrabaları uzaq səfərdən qayıdanı dövrüyə alıb sual-cavaba tuturlar:

- Ədə, Əhmədiyyə nicə öldü?
- Öldü.
- Nətəri öldü?
- Azarranif öldü.
- Öləndə nə didi?
- “Balva“, “Balva“, “Balva“- diyif gözdərini yumdu.

Qəbrin üzü hayandır?

Bir yas yerində Molla Əbdürrəhim yasın adamlarından birini göndərir ki, gedib baxsın görək qəbir necə qazılıb, üzü qibliyədi, ya yox. Qəbir qazan Gülü cəld o yandan deyir:

- A, molla, lap tutaq ki, qəbrin üzü qibliyə döyül, hələ indiyə kimi mən qazan qəbirlərdən çıxıb gələn olmayıb.

ŞƏKİNİN KƏNDLƏRİNDƏN TOPLANMIŞ LƏTİFƏLƏR

DƏHNƏ LƏTİFƏLƏRİ

Ə, tərifləsənə!

Bir gün dəhnəli atını satmaq üçün həftəbazarına gedir. Atı almaq istəyən müştəri onu yoxlamaq üçün o tərəf-bu tərəfinə keçir, dişlərinə, yerişinə-duruşuna baxır. İkinci bir dəhnəli də oraya gəlir. At sahibi tez-tez ağızdolusu atını tərifləyirdi. O, birdən üzünü öz dəhnəlisinə tutaraq deyir:

-Tərifləsənə, ə, niyə tərifləmirsən! Bəyəm sən habı atı tanımırısan?

Bu sözü eşidən dəhnəli qayıdır ki:

-Niyə tərifləyirəm, ə, o gün bu atla ceyran qolliyif tutanda ətindən maa verdinmi?

Ə, şərləsənə!

Şəki rayonuna yeni təyin olunmuş DAM işçisi bazar günü Dəhnə kəndlərindən Cəfərabad həftəbazarına gələn yük avtomaşınını saxlayıb ki, sürücü qaydanı pozaraq həm sənişin aparır, həm də çox adam mindirib və s. Sürücü nə qədər dil-ağız edir, yalvarırsa da DAM işçisi güzəştə getmək istəmir. Vəziyyəti belə görən kəndlilər hay-harayla deyirlər ki, ə, şərləsənə?! Sürücü həmkəndlilərinin nə demək istədiyini tez başa düşüb, üzünü çevirir kənd camaatına və DAM işçisi eşidəcək tərzdə deyir:

-Ə, nə mənə şərliyəm, 100 manat istəyir, verin verim, təzə gələn adamdır.

DAM işçisi görür vəziyyət çox pis dəyişdi, sürücünü tələdir ki, sürüb getsin, yoxsa işi fırıq olar.

Dəhnədə düşdü

Təyyarə Şəki aerodromunda yerə enəndə bələdçi salona göz gəzdirib soruşur:

- Bəs sənişinin biri hamı?

Şəkili gülə-gülə cavab verir:

- Dəhnədə düşdü.

Qonaq dahnəliyə kəf gəlmək istədi

Dahnəlinin qonağı gəlir, öydə də, diyir, kətə bişirtdiləmiş, ha, diyir ə, yi, qonax da bi dənə, iki dənə yeyif utanıf dəyanır. Öy yiyəsi diyir, a kişi, yi da, niyə utanırsan? Qonax qayıdır ki, çox sağ olun, üç dənəsini yimişəm, bəsdı. Dahnəli də buna qayıdır ki, vo-pervıx, kişi yidiyini saymaz, vo-vtorıx, adam yalan danışmaz, üç dənəsini yox, dörd dənəsini yimisən.

LAYISQI LƏTİFƏLƏRİ

Dədəm boyda

Qumuxlu” Fərhad Hacı Məmmədin qozunun dibində zırpı it leşi görür. O, maqazinin yanında dayanıb söhbət edənlərə necə böyük it leşi gördüyünü çatdırmaq niyyətilə deyir:

- Ey camaat, Hacı Məmmədin qozunun dibində bir it ölüb, bir it ölüb, lap dədəm boyda.

Birinci dəfədir

Layısılının qızı qoşulub qaçır. Aradan bir neçə gün keçəndən sonra gimgəyə* çıxan qız atası gimgədəkilərə deyir:

- Bizim qız heş belə qələt iyniyən döyüldü, birinci dəfədir qoşulub qaçır.

Çay gətir

Bakıda yaşayan Layısılının oğlu özü ilə bir dəstə cavan götürüb kəndə, babasıgilə qonax gedir. Ev sahibləri bunlara aş bişirirlər. Qonaxlar çox olduğundan Bakıdan gələn Laysılıya aş az qalır, o, dayısı arvadına deyir:

Gəlinbacı, tez çay gətir, içax, bəlkə düyülər şişib qarınımızı doydura.

İki dəfə “iki”

Dərslərini hazırlamayan Layısılının uşağına Qasım müəllim 2 dənə “2” qiymət yazır. Bundan bərk əsəbiləşən uşaq ağlaya-ağlaya anasına şikayət edir:

- Ciyi, Ciyi, kopolu Qasım Əmi maa bi dənə “4” yazmaq əvəzinə 2 dənə “2” yazıb.

İynəməsən bilməzsən

Bir şəkili heykəltəraş başqa rayonda heykəl üzərində işləyirdi. Yerli camaatdan biri ustanın şəkili olduğunu bildikdə başlayır ona sataşmağa. Şəkili buna fikir vermir, öz işi ilə məşğul olur. Aradan bir müddət keçir, heykəl hazır olur. Şəkiliyə sataşan yenə özünü yetirib soruşur:

- Ə, bu nə təhər heykəldi? Dalı ilə qabağı bilinmir?

Əsəbiləşmiş şəkili qayıdır ki:

- Hayındı iynəməsən bilməzsən ki, harası daldı, harası qabaq.

25 disəm öldürər

Layısılı şagirddən riyaziyyat müəllimi soruşur ki, 5x5 neçə edir. Şagird deyir:- 30

- Müəllim nə qədər səy göstərsə də uşaq dediyindən dönmür. Əsəbiləşmiş müəllim özündən çıxaraq uşağı yaxşı döyür. Şagird ağlaya-ağlaya anasının yanına gəlir. Anası uşağını qabağına qataraq müəllimin üstünə düşür ki, bəs sən kimsən ki, mənim uşağımı döymüsən. Müəllim hal-

qaziyə ananı məsələdən agah edir və əlavə deyir ki, inanmırsan özün də soruş. Anası soruşur ki, bala, dinə görə 5x5 neçə edir. Uşaq cavab verir ki, “30“. Ana qayıdır ki, can bala, 30 yox, 25 eliyir, dinən 25.

Uşaq qorxa-qorxa dillənir:

- Ay ciyi, 30 diyirəm razı düşmür, döyür, 25 disəm öldürər ki...

Gör nə qədərdir

Nazim qardaşı Qədirin toyunda özünü “piyanlığa“ vurur. Əmisi oğlu soruşur:

- Ə, nə olub, niyə ləngər vurursan?

Nazim deyir ki, piyanam.

Əmisi oğlu baxır ki, Nazimin yanı-yörəsi “Badamlı“ şüşələrilə doludur. O, işin nə yerdə olduğunu duyaraq soruşur:

- Ə, “Badamlı“ içib piyan olmusan?

Özünü sındırmayan Nazim cavabında:

- Ə, “Badamlı“ olanda nolar, gör nə qədərdir – deyib şüşələri göstərir.

Təəccüb

Şəkini sel basır. Bu zaman körpü tikintisi apararı və səyyar vaqonda gecələyən iki Gəncəlini sel aparır. Hadisə haqqında Bakı ilə Şəki arasında telefon söhbəti olur:

- Allo, hayındı Kiş çayı dağıtdı hər yeri, Şəkini sel basıtdı.

- Allo, allo, tələfat varmı?

- İki Gəncəli axıtdı.

Bakıdakı təəccüblə xəbər alır:

- Bu nə təhər olur, alə? Şəkini sel basır, Gəncəli axır?

A dağlar, Sizə nə qədər borcum var?

Pullu tualetlər dəbə düşən vaxtlar bir Layısqılı Şəkiyə bazara gəlir. Yol pis gündə olduğundan və avtobus onu atıb-tutduğundan özünü saxlaya bilməyib tualetə girməli olur. İşini görüb çıxarkən qapıçı bunun qolundan tutaraq pul istəyir. Xeyli çək-çevirdən sonra Layısqılı pulunu verib, üzünü dağlara çevirərək bərkədən deyir:

- A dağlar, a dağlar!

Camaatın təəccübünü gören Layısqılı daha da bərkədən çıxır:

- A dağlar! A dağlar! Gör mənim sizə nə qədər borcum var?!

Birinci dəfədir

Şəkili Layısqılıdan qız istəyir, “hə“sini aldıqdan sonra xəbər göndərir ki, gəl kəndə, “ZAQS“ımı kəsək. Şəkili kəndə gəlir, Kənd Sovetində “ZAQS“ kəsdirməyə gedirlər. Qızın adamları qızın pasportunu verib, cehizi qeydə saldırırlar. Bəyin dayısı oğlana deyir ki, can bacı oğlu, ver pasportunu. Şəkili qayıdır ki, bəs diməzsən ki, pasportumu gətirməmişəm. Bunun dayısı da bərk əsəbiləşərək soruşur ki, bəs bilmirdin ki, nigah kəsdirirsən, niyə pasportunu gətirməmişən? Şəkili gənc özünü itirib deyir:

- Nə bilim vallah... birdən – ikidən başıma gəlmiyirdi, birinci dəfədir evlənirəm.

Tuta nə deyirlər?

Əsgərdən gələn bir Layısqılı başlayır yerli-yersiz rusca danışmağa. Uşaqlardan biri ondan soruşur ki, tut ağacına rusca nə deyirlər. Fikrə gedən Layısqılı nə qədər beynini qurtdalasa da cavab tapa bilmir və birdən “tapdım“ deyə çıxır:

- Deryi derevo! Deryi derevo!

Mən camışam?

Baş Layısqı kəndində kolxozçuların yığıncağı keçirilirdi. Tütünçülük briqadasının üzvləri tütünü qurutmaq üçün altaçıqların üstünü örtməyə ayrılmış selofan klyonkaların baş mühasib tərəfindən verilmədiyini (mənimsənildiyini) bildirdilər. Baş mühasib əsəbi halda deyir:

- Ə, mən camışam ki, klyonka yiyəm?

Qayğı

Layısqılı keçal Zəkəriyyə Tiflis bazarına apardığı qoz ləpəsinin kiloqramını 13 manatdan şıdırığı satırdı. Zırpı bir gürcü ləpə satan arıq azərbaycanlı Zəkəriyyəyə yaxınlaşaraq soruşur:

- Qatso, ləpə neçəyədir?

- 13 manata.

Gürcü 13 manat verib ləpəni bir əlinə alaraq, o biri əli ilə Zəkəriyyənin armud sapı kimi nazik boğazından tutub azərbaycanca deyir:

- Zalım oğlu, al bu ləpəni yi, bir az kökəl. Canına qıyırsan, malına yox.

Telefon

Layısqıda evinə ilk telefon çəkdirənlərdən biri də Nəbi kişi olur. Telefon çəkilənin səhəri günü telefon zəng çalır, bu vaxt evdə yalnız qalan Nəbinin qoca anası nə edəcəyini bilmir və qışqırır:

- Nəbi iş qeditdi, Misri (gəlin)də baxçadadı.

Xanım inəyinə “toy“eliyir

Qumuqlu Şərif oğlu Muxtarın yaxşı öküzü vardı. Bir gün qonşu Xanımın oğlu gəlir ki, inəyimiz qısırdı, öküzü verin aparım, höör alsın (cütləşsin). Xanımın oğlu öküzü inəyin yanına saldıqdan sonra, maqnitofona xod verir, səs aləmi bürüyür. Bu vaxt Muxtar kişiyyə hay verən arvadı Güllü təəccüblə soruşur:

- A kişi, habı nə xəvərdi, qonşuda nə səs-küydü?

Əsəbiləmiş Muxtar kişi qayıdır ki:

- Nə olasıdı, Xanım inəyinə toy eliyir, görmədin səhər gəlib öküzü apardılar.

Layısqılının şairliyi

Yaxşı yeyib-içən bir Layısqılı yığıla-yığıla bir təhər özünü evə çatdırır. Bir az özünə gəldikdən sonra üst-başını təmizləyir, əl-üzünü yuyan vaxt gözü sataşır güzgüyə və gözlərinə inanmır: üzü, gözü əzik-üzük, hər tərəf qan... Özünün bu halını görənlər Layısqılının təbi gəlir və bədahətən deyir:

- Vurub başımı divara qan eyləmişəm, sonra baxıb güzgüyə “of-can“, “of-can“ - demişəm.

Allah dədəmin canını sağ eləsin

Qumuqlu uşağı Şəfayət dayısıgilə qonaq gedir. Ona yaxşı hörmət edirlər. Doyunca yeyib-içdikdən sonra o, deyir:

- Allah dədəmin canını sağ eləsin.

Təəccüblənmiş ev yiyəsi qayıdır ki, ə, sən nətəri uşaqsan, dayının çörəyini yiyib, atana sağlıq arzulaırsan. Şəfayət salamatlaşıb qapıdan çıxanda yenə deyir:

- Allah dədəmin canını sağ eləsin.

Pulun varsa al!

Şəkiddə peşə məktəbində oxuyan Sərdarın mərkəzi univermaqda satıcı işləyən qıza gözü düşür. Kasıbcılıqla dolanan, civində siçan oynayan Sərdar özünü qızın yanında varlı kimi qələmə vermək məqsədilə dostu Həsəni dilə tutur ki, birlikdə qızın yanına getsinlər. Sərdar qıza ən bahalı parçanı nişan verir. Qız gətirir. Sərdar əlini cibinə salıb, guya pul çıxarırmış kimi, dostundan soruşur:

- Sən nə diyirsən, nətəridi, alım?

Bayaqdan qıza hayıl-mayıl baxan Həsən sanki yuxudan ayılır. Fikirləşmədən deyir:

- Əla parçadır, pulun varsa al!

Mütləq bir butulka içməlisən?

Əsgərlikdən qayıdan Həsən hər gün evə kefli gəlir. Bir gün əsəbiləşən atası qayıdır ki:

- Bala, 700-800 qram işdin, bəsdə də, gərək mütləq bir bütülka içəsən?!!

Biri qayınatamındır

Bakıda yaşayan Layısqılı metroda ailəsi ilə gedərkən iş yoldaşı ilə rastlaşır. İş yoldaşı baxır ki, Layısqılı özü hündür boylu, dolu, uşaqları da özü kimi, lakin arvadı cılız, balaca boylu ... iş yoldaşı arvadı da uşaqlardan biri hesab edərək soruşur ki, uşaqların üçü də sənindir?

İkisi mənimdir, biri qayınatamın -deyə Layısqılı cavab verir.

Bi dəfə başqa kişiyən olmuşam

Qumuqlu baməzə Vaqif Bakıda milisioner işləyən vaxt kənddə yaşayan ciyisini şəhərə qonaq gətirir və Şəki avtobusundan düşürən kimi "Bakı Soveti" stansiyasında metroya girirlər. Vaqif deyir ki, ciyi, metro elədi ki, kimin günahı varsa, tutub saxliyır, bax ha ...günahların olubsa, dinən, səni evə avtobusnan aparım. Arvad qayıdır ki, can bala, qoca arvadam, heç kiminən işim yox, nə günahım olasıdı? Vaqif zarafatyana metronun keçidinə 5 qəpik əvəzinə 3 qəpik ataraq anasına deyir ki, keç. Arvad keçəndə avtomat ayaqlarına vurub saxlayır və həmin hadisə bir neçə dəfə təkrarlanır. Vaqif anasını qırağa çəkərək deyir ki, ciyi, göörsən, camaat keçir, onları tutmur, yəgin sənin bir günahın var ki, səni saxliyır, boynaa al, bizi habırdə biyavır eləmə.

Özünü itirmiş, çaşıb qalmış arvad yavaşca dillənir:

- A bala, üzüm əyağə altına, ömrümdə bi dəfə başqa kişiyən olmuşam.

GÖYNÜK LƏTİFƏLƏRİ

Tut əhvalatı

Bir gün bir neçə şəhərli Göynüyə qonaq gəlir. Ev sahibi qonaqların qabağına bir sini tut qoyur. Qonaqlar tutun üzünə baxıb əllərini uzatmırlar. Ev sahibi bunun səbəbini soruşanda qonaqlar deyirlər ki, bizlərdə tutu çəngəllə yeyirlər. Ev sahibi qonaqlara çəngəl gətirməyə gedəndə pəncərədən görür ki, qonaqlar tutu ovuclayıb ağızlarına dürtürlər. Ev sahibi çəngəli gətirib qonaqlara verir. Qonaqlardan biri ev sahibindən soruşur:

-Bizdə tutu çəngəllə yeyirlər, bəs sizdə necə?

Ev sahibi cavab verir:

-Bizdə tutu bəyaxlarım siz yidiyooz kimi yiyillər.

Bəy niyə küsmüşdü?

Şəkinin kəndlərinin birində toy məclisi idi. Toyda digər ləzzətli yeməklərlə bərabər, yerli düyüdən aş da buşirmişdilər. Yerli düyünün isə dadlı aş və həm də ləzzətli həlimi olur. Bəziləri hətta həlimi başqa xörəklərdən üstün tuturlar. İş elə gətirdi ki, bəyə həlim verilmədi. Axşam bəyə gəlinin yanına getmək təklif olunanda o, küsdüyünü bildirərək deyir:

-Həlimi kim içibse, qoy o da gəlinin yanına getsin!

“Fasol“ əhvalatı

Göynüklünün yolu Rusiyanın bir şəhərinə düşür. O, rus dilini zəif bilirdi. Restoranda yemək sifariş edərkən ona başqa yeməklərlə bərabər “fasol“da təklir edirlər. Göynüklü bu yeməyin adını ilk dəfə eşitdiyi üçün onu sifariş edir. Bunun adı lobya olduğunu görüb, öz-özünə deyir ki, görünür, rus xörəkpəylayan qız da mənim göynüklü olduğumu bilib lovyə təklif etdi.

Ala qarpız

Əllinci illərdə futbol yenidən radio ilə reportay edilirdi. O zaman televiziya yox idi. Şəkinin kəndlərində də gənclər futbolla maraqlanırdı, ancaq onun nə olduğunu bilmirdilər. Baş Göynük kəndindən bir cavanı Bakıya göndərirlər ki, get gör bu futbol nə olan şeydi, sonra qayıt bizə danış. Cavan oğlan stadiona gəlib futbola tamaşa edir və görür ki, bir topun üstündə vurhavurdur. Yanında əyləşmiş oğlandan soruşur ki, qadam, o ala qarpızdan hərəyə bir dənə vermək olmaz ki, onlar qarışmasınlar. Oğlan deyir, qədəş, sən bilməzsən, bu başqa şeydir. Elə bu dəmdə qol vururlar. Stadion ayağa qalxır, bəziləri bir-birini qucaqlayır, daldan birisi göynüklünün başına bir qapaz vurur. Göynüklü özünü itirmiş halda soruşur ki, həyindi məni niyə vurursunuz? Oğlan deyir ki, qədəş, sən məni bağışla, bəs mən baleşşikəm. Oyun qurtarır və göynüklü kəndə qayıdaraq söyləyir ki, futbol deyilən şey budur ki, bir ala qarpızın üstündə dava düşür. Qarpızı qapıdan keçirəndə elə bil tufan qopdu, bir qapaz da maa vurdular. Didim niyə vurursunuz məni? Didi, “bağışla məni, bala eşşəyəm.“ Gör indi ana eşşək olsaydı nətəri vurardı?

Sən ciyo canı

Bakıdan təyyarə ilə Şəkiyə qayıdan Göynüklü bir cavanın yuxusu gəlir. O, bələdçi qıza möhkəm-möhkəm tapşırır:

Sən ciyo canı, Göynük döngəsinə çatanda məni yuxudan oyat, düşüm.

QARAQOYUNLU LƏTİFƏLƏRİ

Bu da bizə Allah oldumu?

Qaraqoyunlu kəndləri təzə radiolaşdırılıbmış. Məcid kişi sürünü otarmağa apararkən gəlin kürkü evdən gətirib qayınatasına uzadır və deyir:

- Əmi, kürkü götür, indicə radio dedi ki, bu gün bərk yağış yağacaq.

- Rədd elə əşi, o yana, o dəmir də bizə Allah oldumu hindi.

Maşın balası

“Moskviç” minik maşınlarının Şekidə hələ tək-tək görünən vaxtı imiş. Bir qaraqoyunlu şəhərə qonaq gəlir və ev sahibinin kiçik oğlu ilə gəzməyə çıxır. Küçədən keçən zaman bir “Moskviç” maşının onları haqladığını görən uşaq qonağı kənara dartışdırır və deyir:

-Əmi, tez ol, yoldan çıx, maşın basacaq.

Kişi çönüb saymazyana maşına baxır və yenə tələsmədən yoluna davam edir. Sürücü özünü itirir və “Moskviç” kişiyyə çırpılır. Yerə sərilməmiş kişi tez yerindən qalxır və üstbaşının tozunu çırpı-çırpı deyir:

- Bay səni andıra qalasan ə, maşın balası adamı yıxa bilərmiş?

Sağ olsun bu urusu

Ömrünün çoxunu inqilabdan əvvəl yaşamış Aslan kişi çox zaman tək işlər, xırmanı tək döyür, sovrucu tək atırmış. Bir halda ki, evdə qadın, gəlin və qızlar bekar olar, işə çıxmaları ayıb sayırmış. İnqilabdan dərhal sonra qadınlara da kişilərlə bərabər hüquq verilir. Onlar da artıq işə çıxır, əkin-biçin işlərində kişilərə yaxından kömək edirlər. Bunu görən Aslan kişi deyir:

- Ə, vallah sağ olsun urusları (bolşevik hökumətini demək istəyir). Bu arvatdarn güyünü (gücünü) bunlar yaxşı bilirmiş. Yoxsa bu nədi, ə, ev dolu qız-gəlin ola-ola, tək işləməkdən boğazımız üzülərdi.

Qonşu qızın tərifi

Bir şəkili oğlunu evləndirmək üçün Çay Qaraqoyunlu kəndinə elçiliyə gəlir. Ev sahibi Camal kişi əvvəlcədən qonşusu Alxasa deyir ki, axşam onlara gəlib elçilərin yanında onun qızı Pərzadı tərifləsin. Axşam olur, şəkili elçilər gəlirlər. Onlar gəlişlərinin məqsədini açanda Camal Alxasa him eləyir ki, qızı tərifləsin. Alxas dizi üstə dikəlib deyir:

-Ağrınız alım, ay qardaşlar, lap yaxşı eliyif gəlmisiniz. Vallah, ona qız demək olmaz, yıxılı öyün dirəyidi. Bir payaynan beş kişini birdən yatdırır. Üklü aravıya qoş, dağın başına qaldırsın. İnanın ki, qonşumuzdu diyə demirəm, Pərzad balamız qoşulu kəldi, atdı, camışdı...

Kişi hələ sözünü tamamlamamış elçilər qalxıb deyirlər:

- Sağ olun dayı, biz gedəsi olduq. Buraya biz qıza gəlmişdik, mal-qara almağa yox.

Sizin ki, belə yeznəniz varmış

Qaraqoyunlu kəndi olan Aydınbulaqdan evlənmiş bir Şəkili arvadı ilə tez-tez kəndə gəlirmiş. Qız evi də həmişə yeznəni xoş qarşılıyıb, xoş da yola salırmışlar. Di gəl ki, həyətin iti yeznəyə göz verir, işıq vermirdi. Yeznə də itdən hayıf çıxmaq üçün məqam axtarırmış. Amma tərəkəmələrin atı, iti canlarından da artıq istəmələrindən xəbəri yox imiş.

Bir gecə qızın hansı qohumununsa evindən lül-qənbər qayıdan yeznə payanı götürüb itin dalınca cumur. Bağda olan iti o ki, var payalayır. İtin zingiltisinə ev sahibləri qalxır. Məsələnin nə yerdə olduğunu anlayan qayın, qaynata, qaynana düşürlər yeznənin üstünə, o ki, var onu çırpırlar. Haraya gələn qonum-qonşu yeznəni onların əlindən bir təhər alırlar. Hannan-hana özünə gələn yeznə özünü küçəyə atıb şəhərə tərəf qaçaraq qışqırır:

- Tərəkəmə köpək uşağı, sizin ki, belə yeznələrooz varyidisə, daa qızlarozu qırağa niyə veriridooz. Hayındı salamat qalın, mən getdim, o sizin qızooz, o da sizin it yeznaaz!

Bütün dilləri bilən adam

Hətəmobə kəndində yaşayan Bibi Fərzalının nitqi anadangəlmə qüsurlu olduğundan danışanda kəkəliyir, fikrini başqasına güclə çatdırırdı. Tay-tuşları zarafatla ondan soruşanda ki, “Fərzalı, sən dünyada hansı dili daha yaxşı bilirsən? Fərzalı da zarafatla deyərmiş:

-Ö- öz- di-di -limizdən ba- ba- başqa, bü- bütün di-di-dilləri.

Şeki nə yaşamalı yerd...

İbrahimkənddə yaşayan qaraqoyunlular yaxşı çəltik yetişdirəndilər. Onlardan biri Şekiyə düyü satmağa gedir. Düyü alan bir şekili ondan soruşur:

- Hayındı, dayı, sizdə aşı nə vaxtdan nə vaxta bişirirsooz?

Kəndli sözü uzada-uzada deyir:

- Həftədə bir dəəfə.

Sonra da kəndli qayıdış şəkildən soruşur:

- Bəs sizdə? Tez-tez?

Şekili də qayıdır ki:

- Bayramnan- bayrama, bayramnan-bayrama.

Kəndli bu cavabın mənasını anlamır:

- Maşallah, qardaş, siz kef çekirsiyiz ki! Şeki nə yaşamalı yerd...

MÜXTƏLİF LƏTİFƏLƏR

Hosan ki, ho!

Şekili təcili olaraq şəhərə yaxın Oxud kəndinə getməli olur. O, eşşəyə minərək kəndə yollanır, lakin Kiş çayında su çox olduğuna görə eşşək ayaq saxlayır, çaydan keçməyə cürət etmir. Tələsən şekili çarəsiz qalıb eşşəyi “dilə tutmağa“, tərifi etməyə başlayır:

- Sən ceyransan, cüyürsən, quzusan, qorxma, keç!

Eşşək yerindən tərpenmir. Şekili daha bir cəhd göstərir:

- Sən maralsan, yeddi baş külfətin sahibisən, mənim ən yaxın köməkçimsən, di keç, tez ol, tələsirəm axı!

Daş yerindən tərpenir, eşşək tərpenmir. Əsəbiləşən və məyus vəziyyətə düşən şekili əyilib eşşəyin qulağına deyir:

- Hosan ki, ho!

Cincarin “evlənməsi“

Cincardan soruşurlar ki, “Nə üçün evlənmirsən?”

Cavab verir: “Evlənməyə ehtiyacım yoxdur. Hərədən bir öpüş maa bəs eliyir.“

Gül kimi ölənlər

Şekili arabaçı sərnəşin apararkən yolda qəzaya düşmüşdü. Həlak olanları yolun bir kənarına qoyurlar. Yaralılar isə “Ay öldüm!”- deyə zarıldaırdılar. Arabaçı zarıyanlara yaxınlaşıb deyir:

-Ə, niyə haray salıb aləmi başoza yığırsooz? Görmürsooz habırdakıların heç səsləri də çıxmır, gül kimi uzanıblar?

Süzmənin gücü

Rus qızla evlənen oğlan xanımı ilə vətəni Şekiyə gəlir.

Gəlinə gündə 3-4 dəfə süzmə çörək verirlər. Bundan bezikən gəlin narazılığını bürüzə verməsə də, ərini dilə tutaraq öz vətəninə qayıtmağı qərara alır. Onlar Yevlax stansiyasında Rusiyadan Şekiyə gələn tanışları ilə qarşılaşırlar. Şekili əri ilə Rusiyadan gələn qız rəfiqəsindən Şekidən niyə tez qayıtmasının səbəbini soruşarkən belə cavab alır:

-Şekidə gündə 3-4 dəfə alibastra oxşayan yemək verirlər. Sən də həmin yeməkdən yeyəndən sonra mənim tez qayıtmağımın səbəbini bilərsən.

İki qarpız

Şəkili bazardan özünə iri, yanındakı dostuna isə kiçik, uzunsov bir qarpız seçdi. Dostunun təəccübünü gördükdə o:

-Ə, apar, öydə ciyin həndbol oyniyər,-dedi.

...adı heylədi

Bir şəkili kişi Bakıya gəlir, basabasla avtobusa minir və qarpının axırını pilləsində dayanır. Yuxarı pillədə dayanmış kök bir qadının arxa hissəsi onun sifətini möhkəmcə qarpıya sıxır. O tıncıxır və deyir:

-Ay bacı, hayındı... o yana elə, boğuluram axı.

Qadın:

-Çuşkənin biri çuşkə, mərifətli danış! – deyir.

Şəkili qayıdır ki:

-Ay bacı, hayındı mən nə didim ki? Adı heylədi, gül olseydi, gül diyərdim.

Qəzet oxumağın yeni üsulu

Qatarda Bakıya gedən bir şəkili vaqonda kupeyə daxil olub orada oturanlara nəzər saldıqdan və salam verdikdən sonra dinməz-söyləməz qıçını-qıçının üstünə aşıraraq əlindəki qəzeti guya oxuyurmuş kimi görkəm alır.

Fikirli olduğundan o, qəzeti tərsinə tutmuşdu. Bunu dərhal hiss edən bir uşaq nəzakətlə dillənir:

- Ay əmi, axı siz qəzeti tərsinə tutmuşuz, onu nətəri oxuyursuz?

Şəkili özünü itirmədən deyir:

- A bacıoğlu, qəzeti düz tutub oxumağa nə var ki. Oğul odur ki, tərsinə oxumağı bacarsın.

Dazın cavabı

Bir daza sataşrlar:

- Niyə başın tük saxlamayıb?

Daz özünü itirməyib deyir:

- Hər baş bir şey saxlayır, mənimki ağılı seçib.

Hayındı

Bir şəkili o birinə deyir:

-Ə, xəvərin var?

-Noolutdu?! –deyə ikinci şəkili təəccüblə soruşur

-Ə, erməni daşnakları söz çıxardıtdı ki, Şəki də erməni torpağıdır.

İkinci şəkili qaşlarını çatır:

-Ə, taxsır özümüzdədi da! O qədər hər kəlmə başı: “hayındı, hayındı“ didox ki, axırda ermənilər də didi ki, Şəki “hay“ındı. Buna maskaralı bir şər də dimağım gəlir:

Hayındı, ay hayındı,

Dimə, gözdən yayındı.

Söylədi neçə nadan:

Nə Qarabağ, Naxçıvan!

Lap Şəki də “hay“ındı.

Yaşın hökmü

Yaşlı bir şəkili həkimə müraciət edərək onu narahat edən müxtəlif xəstəliklərdən şikayət edir. Xəstə ilə həkim arasında dialoq başlanır:

-Haran ağrıyır?

-Qarnım.

-Yaşınla əlaqədardır. Daha haran ağrıyır?

-Başım.

-Yaşınla əlaqədardır. Səni daha nə incidir?

-Doxtur, üzüm əyağə altında, tez-tez bayıra çıxıram, gecənin yuxusu, gündüzün dincliyi yoxdur.

-Yaşınla əlaqədardır. Stul normaldır?

-Mən stulda oturmuram, döşəkdə otururam.

-Bu özü də yaşınla əlaqədardır.

Xəstə şəkili gördü ki, onun bütün şikayətlərini həkim yaşla əlaqələndirir və əsəbi halda dillənir:

-Cənnətdiyn oğlu, haramnan şikayət eliyirəmsə, diyirsən yaşınla bağlıdı, yaşınla əlaqəlidı, yaşdandı...

Həkim heç halını pozmadan xəstəni tərpedən dırnağa kimi süzərək laqeydliliklə:

-Bəli, mənim ağzımı əyməyin də yaşınla əlaqədardır, -dedi.

Elə diyirəm . . .

İşi dolaşığa düşən bir şəkili o birisinə deyir:

- A kişi, hayındı diyirəm mən nə təhər eliyim? Heylə diyirəm dədəm ölür, həblə diyirəm ciyim...

O biri şəkili qayıdır buna ki:

- Hayındı, ağzo yiyim, heylə eliyəmməzsən ki, hər ikisi ölə?

Çıxacaq

Şekidə birisi quy qazırdı. Nahar vaxtı onu yeməyə dəvət edirlər. Ev sahibi mətbəxdə olarkən quy qazan stolun üstündəki gözəl büllur qabı əlinə alıb baxır, altında dəyərinin 25 rubl olduğunu görərkən qab əlindən düşüb sınır və o, çox bikef olur. Bunu görən ev sahibi (kişi) quy qazana deyir:- narahat olma, “çıxacaqdır“. Bunun mənasını düzgün başa düşməyən quy qazan:

- Metrosu 2 rubla quy qazıram, onu da sən mənənən çıxacaxsan? - deyərək dinməzyana çıxıb gedir.

Şotkadan bərk yapış

İki dəli otağı rəngləyirdilər. Dəlilərdən biri o birinin üstündə dayandığı stolu qəfildən götürərək deyir:

Şotkadan bərk yapış, stolu götürdüm.

“Çatıtdı“

Müftə yeyib-içməyə aludə olan bir şəkildən bu dünyada hansı sözün onun daha çox xoşuna gəldiyini soruşduqda deyərdi:

- Restoranda doyunca yiyif-işdixdan sora ofisiantı şot vermağa çağıranda onun didiyi “çatıtdı“ sözü.

Sən 10 manat qazandı, mən 90 . . .

Borc pul alıb qaytarmamaqla ad çıxarmış birisi varlı yeməxana müdirinə müraciət edərək ondan 100 manat borc pul istəyir. Və bildirir ki, həmin pulu əlində maya edərək ayda 10 manat qazanacaq. Yeməxana müdiri borcun qaytarılmayacağına əmin olduğuna görə oğlana 10 manat verərək deyir:

- Al bu pulu, sən 10 manat qazandı, mən 90 manat.

Kəsmə şikəstə

Yeyib- içmək hərisi olan bir şəkili bir gün həddindən artıq yeyib ağır vəziyyətdə yatağa düşür. Həmin axşam ona baxmaq üçün çağırılmış həkimin verdiyi “nə yeyib-İçmisən” sualına xəstə belə cavab verir:

-Heş nə, ay doxtur. Səhər tezdən dörd kasa xaş yemişəm, hesab elə, bir kiçik piyalə. Günorta bir dörə aş, yanında da üç dənə toox yemişəm, hesab elə bir balaca dayaz boşqaf. Habbı dəyqə iyirmi dənə kələm dolması yemişəm, hesab elə iki dənə.

Həkim bu cavabdan sonra ayağa qalxıb qapıya tərəf gedəndə xəstənin: “bəs məm işim nətəri oliciyh” sualına qaydır ki, heş nə, bir saatdan sonra bu öydən əzan səsi gəliciyh, hesav elə kəsmə şikəstə....

Qayğı

Qoca şəkili Bakıda taksiyə minir. Mənzil başına çatanda o sürücüdən nə qədər pul verməli olduğunu soruşur. Sürücü: “3 rubl” - deyə cavab verir.

-Oğul, axı sayğıcda 2 rubl 15 qəpik yazılıb.

-Dayı, o hökumətidir, 85 qəpiklə mən balalarım baxıb böyüdürem.

- Oğul, gəl al bu 85 qəpiyi halal olsun. Sən hökumətin qaydına (qayğısına) qalma, özü dolanar.

İynəni hara vurum?

Əziz uzun müddət yataq xəstəsi olduğundan bir dəri, bir sümük qalmışdı. İynə vurmaq üçün çağırılmış tibb feldşeri xəstəni görüb deyir:

- Mən iynəni bunun harasına vurum ki, təsirli olsun, bunda ət diyən şey yoxdur.

Narahat olmuş xəstə deyir ki, rəhmətliyin oğlu, əgər iynə üçün saa ət lazımdırsa bizim arvadın kök əmisini çağırın məm əvəzimə iynədən ona döşə.

Düdük və silvinc

Bakıda texnikumda oxuyan bir şəkiliyə xəbər verirlər ki, bəs deməzsən ki, sən iki həmyerlin də texnikuma qəbul olunublar. Şəkili görüşə gedir və onların bir-birlərilə bərk ağızlaşdıqlarını görür. Biri o birinin üstünə hücum çəkib deyirdi:

-Düdük³!

O biri də buna:

-Mən düdüyəmsə, sən də silvincsən⁴, hansı yaxşıdır, ə? - deyə xoruzlanırdı.

Koramal

Alı oğlu Əhmədiyə adlı birisi “Koramallar” tayfasından qız alır. Aradan bir çox illər keçəndən sonra kumdarlar⁵ çıxırırlar ki, ay Əhmədiyə dayı, qurdun (barama qurdunun) içində bir koramal var, gəl onu çıxart!

Əhmədiyə kişi:

-Ay aman, indi mən onu nicə çıxardım, otuz ildən çoxdur ki, biri məm öyümə girif çıxarda bilmirəm axı.

Narahatlıq

Şəkili Şamil dayısına deyir ki, dayı, sən öləndə güc maa düşüciyə. Dayısı təəccüblə soruşur ki, niyə? Şamil deyir ki, ay dayı, sən pəhlivan cüssəli bir adamsan, kimin saa gücü çatar? Gərək səni qavıra mən sallıyəm.

Qan təzyiqi

Bir qadın həkimə müraciət edərək qan təzyiqinin artmasından şikayət edir. Oğlu Şamil həkimə deyir ki, siz əziyyət çəkməyin, anamın azarını mən bilirəm. Anamın pulu azalan kimi qan təzyiqi artır, pulu artanda qaydasına düşür. Sonra Şamil anasına giley-güzar edir ki, elə dayım da sən xəsiyyətdədir. Bir az pul götürüb get dayımgilə. Səhərdən axşama kimi sən say ona ver, o saysın saa versin, hər iközün təzyiqi qaydasında qalar.

Öyünmə

Şamildən soruşurlar ki, işləyirsən, ya yox. Cavab verir ki, işləmirəm, dağdan odun gətirirəm. Soruşurlar ki, odunu eşşəklə gətirirsən, yoxsa özün?

Şamil qürurla dillənir:

-Öccağazım" gətirirəm, eşşəkdən əskik döyüləm ki...

Baş daşına əlavə

Bir arvadın əri ölür. O, ərinin qəbri üstünə baş daşı qoydurur və "mən sənsiz qala bilmərəm" sözlərini yazdırır. Bir müddət keçir, arvad ərə gedir. O, tələsik daş yazanın yanına gələrək mərhum ərinin qəbrinin baş daşına "tək" sözünü də əlavə etdirir və baş daşı belə oxunur: "mən sənsiz tək qala bilmərəm".

Nə tələsirsən?

Müddətli əsgərlik üç il olan vaxtlar bir şəkilini əsgərliyə aparırlar. Komandir əmr verir: - Sağa dön! Sola dön!

Şəkili yerindən tərənmir. Komandir ona yaxınlaşıb soruşur:- nə üçün dönmürsən, yoxsa karsan?

Şəkili laqeydliklə astadan dillənir:

-Xeyr, kar döyləm, dönərəm də, hələ üç addım o yana da gedərəm, amma nə tələsirsən, hələ üç il burdayam.

İslatmışam

Şəkili Ömər əsgərlikdə olarkən ilk təlimlərin birində komandir "loyis" əmrini verir. Hamı uzanır. Komandir "vstat" əmrini verən kimi əsgərlər qalxır, lakin bataqlığa düşmüş Ömər ayağa dura bilmir, bütün bədəni islanır. Komandir ona yaxınlaşıb təkrar əmr edir: "vstat".

Rus dilini qətiyyənlə bilməyən Ömər "vstat" sözünü "istat" kimi başa düşərək narazılıqla deyir:

- Onsus da islatmışam, yoldaş qəməndir.

Ox, dilaa qurban olum

Bir şəkili gənc Sovet ordusu sıralarında xidmət etdikdən sonra evlərinə qayıdır. O, ilk günlər ana dilindəki bir çox sözləri rus dilində deyirdi. Bir gün anasının camış sağdığını görüb soruşur:

-Mama, camuş malako dayot?
Anası oğlunun rus dilini mükəmməl öyrəndiyini zənn edərək bərk şad olur və onu qucaqlayaraq deyir:

-Ox, dilaa qurban olum, oğul. Amma çox yerdə urus dilində danışma, göz dəyər.

Sədaqət

Birisi bərk papiros çəkən idi. Dostları ona öyüd-nəsihət verərək papirosu atmağı məsləhət görürlər. O, deyilənlərə sakitcə qulaq asdıqdan sonra dillənir:

-Ə, bu papiros məəm 20 illik dostumdur, sizi ataram, onu yox. Mən bunun gücünü görmüşəm. Əgər Məcnun Leyliyə vurulan vaxt ona bi dənə papiros versəydilər, dəli olub çöllərə düşməzdi.

Nəxənəyh

Bakılı Şəki bazarına gəlir. İri yapon gavalısını görüb, nəfsini saxlaya bilmir. Piştaxtaya yaxınlaşıb gavalıdan bir-bir yeməyə başlayır. Şəkili satıcı dilxor halda dillənir:

- Əmioğlu, nağarırsan, məəmlə ortaxsan nədi?

Bakılı satıcını tərs-tərs süzərək deyir:

- Qədəş, nə quş ürəksən ə, sto qram çək də!

“Vətən mənim xalamdır“

Azərbaycanda ilk demokratik respublika yaranan dövrdə türk sərkərdələri milli ordu yaradılmasına köməklik edir və bu məqsədlə rayonlara, o cümlədən Şəkiyə gedir, orduya baxış keçirərdilər. Şəkiddə türk paşası ilə baxışa düzülmiş şəkili əsgərlər arasında aşağıdakı dialoq olur:

-Sənin ismin nədir?

-Məmmədiyə.

-Sən niyə əsgər olmusan?

-Vətəni qorumaq üçün.

-Mərhəba, mərhəba! Vətən sən üçün nədir?

-Vətən mənim anamdır.

-Mərhəba, mərhəba!

Paşa Məmmədiyənin cavabından çox məmnun qalaraq onun yanında dayanan əsgərə yaxınlaşır:

-Sənin ismin nədir?

-Əhmədiyə.

-Vətən sən üçün nədir?

-Vətən mənim xalamdır.

Yerli zabitlər ona göz ağardılar.

Əhmədiyə Paşanın təccübünü görərək:

-Hayındı Məmmədiyə mənim xalamın oğludur, o didi ki, vətən onun anasıdır, belə olanda vətən mənim xalam olur -deyib ətrafdakıları bərk güldürür.

Arvadların tərifi

Üç Şəkili - Əhmədiyə, Məmmədiyə və Zəkəriyə çayxanada söhbət edirdilər. Söhbət gəlib arvadların üstünə çatır.

Əhmədiyə deyir ki, ə, vallah sizin məndə andooz yoxdu, məəm arvadım dünya gözəlidi, ceyrandı, ceyran...

Məmmədiyə qayıdır ki, məəm arvadımnan olmaz . Onun tayı bərabəri yoxdu, maraldı, maral...

Zəkəriyənin səsi çıxmırdı. Dostları soruşurlar ki, ə, səən arvadın nətəri şeydi, niyə dinmirsən? Zəkəriyə hannan-hana dilləndi: - Əhmədiyə didi ki, arvadım ceyrandı. Məmmədiyyə didi ki, arvadım maraldı. Mən də fikirləşirəm ki, görəsən məəm arvadım hansı heyvannandı.

. . . .i vse oni “oqlı”

Çar Rusiyası vaxtı Şəkide əhalini siyahıya alan rus məmuru yerli kişi əhalinin siyahısını tutur və “oğlu” sözünün yerini boş qoyaraq siyahının axırında yazır:

..... i vse oni “oqlı”.

Yiyəm ölüdü?

Bir alkaş həkimin yanına gedərək mədə ağrısından şikayət edir. Həkim ona bir müddət içkini atmağı məsləhət görür. Xəstə həkimi başdan-ayağa süzərək deyir:

- Ay doxdur, laf tutax ki, mən işgini tərğitdim. Mədəm diməz ki, ə, görəsən, məəm yiyəm ölüdü?

Heş saa yaraşmır

Şəkide birisinin qardaşı vəfat etmişdi. Mərhumun bacısı ağlaya-ağlaya deyirdi:

- Can qardaş, habı cinazə heş saa yaraşmır.

Şofer Qəni özünü saxlaya bilməyib donqulladı:

- Cənnətdiyin qızı, cinazə kimə yaraşır ki...

Hamamda

Bir qadın hamamda çox dayanan qadınlardan danışırdı. O, deyirdi ki, mən hamama girəndə tanış qadın kisə çəkirdi, mən çıxanda da o hələ kisələnirdi.

Soruşdum ki, o qadın kim idi. Dedi ki, zənən xeylağı idi. Dedim ki, arvad hamamında kişi də olur ki..

Şikəstlərin “fəallığı”

Kar İvraam, kor Xəlil və axsax Məcid ixtilət eliyirdilər. Kar İvraam birdən yerindən diksinərək deyir ki, qulağıma səs-sırıltı gəldi. Kor Xəlil dillənir ki, mən də qabax tərəfdə işıq görürəm. Axsax Məcid qayıdır ki, gəlin burdan qaçax.

Xəyanət

Bir kişi gənc arvadını evdə tək qoyub kurorta getmişdi. Birdən arvadı barədə ürəyinə pis fikirlər düşür və vaxtının qurtarmasına 3 gün qalmış gecə vaxtı evə qayıdır. O, arvadın yataq otağının qapısının deşiyindən içəri baxarkən görür, ki, arvad bir pəhləvan cüssəli gənc oğlanla yataqda söhbət edir. Arvad oğlandan soruşur ki, ərim gəlib bizi bir yerdə görsə nə edərsən. Oğlan yerindən qalxaraq stolun üstündəki samovarı sol əlinə alıb sağ əli ilə ona güclü bir yumruq ilişdirir, sonra samovarı sağ əlinə alaraq sol əli ilə ona bir zərbə endirir. Samovar əzilir. Oğlan qürurla deyir ki, bax sənənin ərini bu samovarın vəziyyətinə salaram.

Oğlanın bu hərəkətlərinə baxıb qorxuya düşən kişi:- mən getdim, hələ kurortdan qayıtmağıma 3 gün var- deyib cəld oradan uzaqlaşır.

Haqsızlıq

Gülüş bayramı ərəfəsində “Şəki fəhləsi“ qəzeti redaksiyasının qapısı açıldı. İçəriyə uzun saqqallı, qara əbalı, silahlı-əlbəsəli bir kişi girdi. Soruşdular kimsən? Hacı Qarayam da. Dedilər: nə əcəb səndən? Dedi: istəyirəm qəzetiniz vasitəsilə camaatdan təvəqqə eləyəsiniz ki, xəsislik damğasını mənim üstümdən götürsünlər. Vallah qabrovalıların yanında mən suya getməliyəm. Halbuki, məni xəsis, onları qənaətçil adlandırırlar. Ay camaat, bu haqsızlığı heç kəs götürməz.

Həmyerli

Bir qabrovalıdan soruşublar ki, Hacı Qaranı tanıyırsanmı?-deyib niyə tanımıram, axı, öz qabrovalımızdı da.

Qabrovalının fikrincə

Şəkili gecə səfərdən qayıdırdı. Yolun yarısında avtomobilinin işıqları sönür. Odur ki, bir “Moskviç“in dalına düşüb səhərəcən onun işığında yol getməli olur. Yəqin bu əhvalatı eşidən qabrovalı deyirdi:

- Sən Şəkili olsan da, bizə kələk gələ bilməzsən. İşığı özün söndürməsən ki, özgənin işığı hesabına eneriyə qənaət eləyəsən.

O dünyadayam

Bir sərxoş küçədə yatıb, gedib-gələnlərə mane olur. Bir nəfər ona yaxınlaşıb deyir:

- Ayıbdır, durun evinizə gedin, camaat sizə baxır.

Sərxoş:

- Qoy baxsın, mən indi o dünyadayam.

Müalicənin nəticəsi

Müalicə həkimi xəstənin oğlunu çağırtdırıb deyir:

- Atanızın müalicə müddəti bitib, onu apara bilərsiniz.

Xəstə deyir:

- Ay həkim, bu müalicənin mən heç bir nəticəsini görmədim. Vəziyyətim daha da pisləşib.

- A kişi get evə, müalicənin nəticəsini sonra biləcəksən. – deyərək onu sakitləşdirir.

Oğul həkimin pulunu verib, halallaşaraq, atasını evə aparır. Lakin heç bir ay keçməmiş xəstə ölür. Dəfnin səhəri günü oğul əsəbi halda özünü həkimin yanına salıb acıqlı-acıqlı deyir:

- Zəhmət çəkib verdiyim pulları qaytarın. Bəs yalandan deyirdiniz ki, 2-3 həftədən sonra müalicə öz nəticəsini göstərəcək. Atam öldü axı . . .

Həkim halını pozmadan deyir:

- Mən sizə yalan-zad deməmişəm ki, Demişdim ki, 2-3 həftədən sonra nəticəsini biləcəksiniz. Bu da nəticə. Daha nə istəyirsiniz?.

At borcu da varmış

Bir qadın küçə qapısının ağzında dayanmışdı. Baxdı ki, yol ilə bir nabeləd atlı gəlir, özü də yaman qaş-qabaqlıdı. Atlı onun bərabərinə çatanda qadın deyir:

- Qardaş, hardan gəlib, hara gedirsən?

Atlı acıqlı-acıqlı qayıdır ki:

- Filan kənddən gəlib cəhənnəmə gedirəm!

Bunu eşidən qadın tez qaçıb atın yüyənindən yapışaraq yalvarır:

- Can qardaş, bir əyax saxla, dədəmə çatacaq əmanət var, onu gətirim. Arvad bunu deyib çaparaq evə qaçır. Kişi də tez atın başını çəkib saxlayır ki, görsün qadının gətirəcəyi o əmanət nə olan şeydi.

Arvad əlində beş min tümən pulla tez geri qayıdır və pulu atlıya uzadaraq deyir:

- Can dayı, bağışla. Mən atamın tək övladıyam. Öləndə mənə vəsiyyətlər eləmişdi ki, filankəsə 5 min tümən borcu qalıb, əlimə düşəndə onu həmin adama qaytarım. Mən pulu düzəldənə kimi həmin adam da rəhmətə getdi. Siz indi o dünyaya gedirsiniz. Atamın adı Tulum Məcididir. Bu amanatı verin ona, qoy borcunu qaytarsın.

Kişi bir an duruxur və tez pulu qadından alıb aradan çıxır. Atlı uzaqlaşmamışdı ki, qadının əri atla özünü yetirib arvadının indicə atlı ilə nə barədə söhbət apardığını soruşur. Arvad əhvalatı ərinə danışır. Bunu eşidən kişi tez atını mahmızlayıb atlının arxasınca çapır. "Cəhənnəmə gedən" görür ki, arxadan gələn bir atlı ona çathaçatdır. O, məsələnin nə yerdə olduğunu anlayır və atı yolun sağındakı qalın pöhrəliyə sürür ki, qaçıb gizlənmə bilsin. Lakin kolluq çox sıx olduğundan at heç cür ora girə bilmir. Vəziyyətin gərginliyini gören kişi tez yerə atılır və atın yüyənini bir kola bağlayıb, özünü pöhrəliyə salır. Arxadan gələn atlı da atı ora buraxıb, kişini axtarmağa başlayır. Qalın kol-kosun içərisində özünü ora-bura soxsda da gizlənməni tapa bilmir. Xeyli vaxtdan sonra əldən-əyaxdan düşmüş halda atı buraxdığı yerə qayıdanda görür ki, nə öz atı var, nə də qovduğu adamın atı. Bir xeyli ora-bura göz gəzdirdəndən sonra görür ki, qovduğu kişi öz atını minib, onun da atını yedəyinə bağlayaraq qarşıdakı dağın ətəyindən aşıb getdi. Nələc qalan kişi kor-peşiman evə qayıdır. Ərini dilxor və atsız gören arvad soruşur:

- A kişi, niyə belə dilxorsan, atın hanı bəs?

Kişi dözməyib partlayır:

- Demə, sənın gorbəgor atanın bir at borcu da varyıymış. Kişi onu da apardı.

Dəlləxanada

Dəlləyin ülgücü çox küt olduğundan Cumay kişiyə yaman əziyyət verirdi. Dəllək müştərinin könlünü almaq üçün onu söhbətə tutur:

- Qardaşın varmı?

- Bəli, var.

- Neçə qardaşsınız?

- Sənın əlindən salamat qurtarsam iki qardaş olur.

SİYASİ LƏTİFƏLƏR

Ölçü

Şəki şəhərinə yaxın ərazidə cins mal-qara müəssisəsi tikilirdi. İşlərin gedişinə baş çəkən şəhərin rəhbəri buzovlar üçün tikilmiş tövlənin qapılarının hazır olmamasına görə tikinti təşkilatının baş mühəndisinə bərk acıqlandı. Baş mühəndis özünü itirmiş halda qapıların ölçüsünü götürüb, tələsik dülgərin yanına yollandı. Ertəsi gün o, hazır qapılarla fermaya qayıtdı. Fəhlələr qapıları yerinə saldıqdan sonra ölçülərini saxlaya bilməyib şaqqanak çəkərək o ki, var güldülər ha... Qapının bir tayı o birisindən 15 sm qısa idi, aralarında isə 10 sm məsafə qalırdı.

Ertəsi gün baş mühəndis fermaya gələrək, fəhlələrə xəbərdarlıq etdi ki, istirahət günü olmasına baxmayaraq şənbə işləmək lazımdır. Və kim işə çıxmasa haqqında ölçü götürəcək. Fəhlələrdən biri qabağa çıxaraq soruşdu:

-Nəçəniyi, hayındı soruşmaq ayıb olmasın, sən götürən ölçü hansınnan olıciyi, dünən götürdüyn qapıların ölçüsündən, yoxsa...

Küyə düşmüşəm

Birisini partiyaya qəbul etmək üçün büroya çağırırlar.

Katib ona sual verir ki, sən niyə partiya sıralarına daxil olursan. Gənc özünü itirir, kömək üçün yaxında oturmuş partkomissiyanın sədrinin üzünə baxır. Sədr ona tərəf əyilərək:- dinə, küyə düşmüşəm- deyə pıçıldayır.

Gənc özünü ələ alıb cavab verir:

- Küyə düşmüşəm.

Niyə utanıram?

Büroda partiyaya qəbul olunmaq üçün gəlmiş şəkili gəncdən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinin kim olduğunu soruşurlar.

O, suala cavab verə bilmir və tez-tez partkomissiyanın sədrinin üzünə baxır. Sədr, o vaxtlar BMT-nin Baş Katibi U. Tam nəzərdə tutaraq “U Tan, U Tan“ deyə pıçıldayır.

Gənc özündən çıxaraq:- niyə utanıram, ə, saa haqqımı vermişəm, keçirin mənə partiyə, çıxım gedim- deyərək otağı tərkdir.

UŞAQ LƏTİFƏLƏRİ

Çoxbilmiş uşaq

Uzaq keçmişin söhbətidir. Şəkililərin müdrik və hazırcavab olduqlarını eşidən bir əcnəbi yolunu Şəkiyə salır. O, şəhərin girəcəyində rastlaşdığı bir oğlan uşağının qızıl onluqla oynadığını görür. Yaxınlaşıb təklif edir ki, qızılı ona versin. Uşaq əcnəbiyə deyir ki, üç dəfə anqırsa, onluğu ona verər. Əcnəbi üç dəfə anqırır və əlini uzadıb qızıl onluğu istəyir. Uşaq deyir:

-Nətəri olur ki, sən eşşək ola-ola qızılın nə olduğunu qanırsan, amma mən qanmıram?

İt qırxıram

Bir dəfə dəllək İsrayıl zarafatçı dostunun başını qırxırmış. Bu zaman qəflətən oğlu girib deyir:

-Ay dədə, maa bir az pul ver, nöyüt almağa gedirəm.

Ata deyir:

-Ay qurumsaq, əl çək, görmürsən mən puldan ötəri it qırxıram.

Kişi dizliyində süzmə

Şəkinin Dodu adlanan hissəsində bir uşağı qonşuya süzmə almağa göndərirlər. Qonşu qadın süzmə üçün qabı alıb taxta hasardan asılmış parça materialdan torbaya oxşar bir şeyə əl atır. Bu, dizlik (kişi alt tumanı) idi. Süzmə alan uşaq təşvişlə gileyənir ki, bu nə murdallıxdı, sən niyə süzməni dizliyə tokmüsən.

Süzmə satan qadın and-aman edir: - süzmə tər-təmizdir, Məmməd əmin bu dizliyi cəmi-cümlətəni bir dəfə giyirdi.

Öküzün buynuzu

Uşaq biologiya dərində öküzdən danışır və deyir:

- İndi gəlib çıxax öküzün buynuzuna.

Müəllim deyir:

-Zalım balası, sən öküzün buynuzunda nə eliyirsən,- düş aşağı!

Dədənin yaşı

Müəllim bir uşaqdan soruşur:

- Dədə neçə yaşı var?
- Bilmirəm.
- Niyə bilmirsən, bəs o sənənin yaşını niyə bilir?
- Məəlim, mən onu əyhməmişəm, o mənə əkitdi.

Budaqda neçə sərçə qaldı.

Riyaziyyat dərində müəllim uşaqdan soruşur:

- Budaqda 19 sərçə vardı. Ovçu onun 7-ni vurdu. Deyə bilərsənmi budaqda neçə sərçə qaldı?
- Heş neçə?
- Niyə ki?
- Məəlim, güllə atılan pudaxda sərçə qalar?

Gərək bağışlayan

Ata sürücülük kursunu oxuyub evə döən oğlunu mehribançılıqla qarşılıyır. Təzə aldığı avtomaşının açarını ona verib:

- Hə, oğul, diyəsən hər şey öz qaydasındadı, nə yaxşı, oxuyub qurtardın.
- A dədə, oxumağına oxumuşam. Amma gərək bağışlayan, maşın sürə bilmirəm.

MƏZƏLİ İXTİLƏTLƏR

Üzüm

Bir gün bir kişi dostunun öyünə qonax gedir. Yimax – işmax gəlir, gecədən xeyli keçmiş bunlar yatası olullar. Öy yiyəsinin yaxşı üzüm mantaxları balkonu bürümüşdür. Amma süfrəyə üzüm qoyulmadı. Nə isə. Qonağın gözü üzüm mantaxlarında qalır. O, yerinə uzanaraq deyir:

- Bizim ellər, bizim ellər,
- Yatanda üzüm yiyəllər:
Öy yiyəsi də qayıdır ki;
- Bizdə heylə adət yoxdur,
- Saxliyif gündüz yiyəllər.

Arvad yad kişiyyə qoşulub qaçdı

Bir kişi bir arvad alır, az bir vaxt yaşayırlar. Bir gün kişinin bir dostu bunlara qonaq gəlir. Arvad çay-çörək qoyanda həmin qonağın arvada gözü düşür. Nə isə, qonaq kişi tez-tez bunlara gedir, axırda arvadı toladır, vədələşirlər. Bir gün kişi yenə qonaq gəlir, axşam bunlarda qalır. Ev yiyəsinə yuxuya verib, arvadla qaçır. Səsə məhəllədəki it hürür. İtin səsinə ev yiyəsi yuxudan ayılır, görür nə qonaq var, nə də arvad. Kişi qaçır yola, görür ki, qonaqla arvad qaçır. Kişi deyir:

Ay arvad, getmə, gələrəm,
Sən getsən, tək qalaram.
Sən bulud ol, mən yağış,
Yağa-yağa gələrəm.

Arvad qaça-qaça deyir:

Gəlmə-gəlmə amandı,
Ürəyim dolu qandı.
Gəlmə mənim dalımca,
Sənə sevgim yalandı.

Lüğət (parça)

Siz bu lüğəti diqqətlə öyrənin, mən də söhbət əsasında Şəki sözlərini az-az işlədim (mötərizədə də tərcüməsini).

Nədən danışacaqdım? Hə, zülmədən. Bizdə bir kişi İsmayıl var. Ən əvvəl gərəkdir şərtləşdiyimiz kimi, mən bu ləqəbin də yaranma tarixini danışam. Diyir ki, hər gözəlin bir eybi var. Bizim İsmayılın da bir eybi var ki, möhkəm içəndir. Bir gün, daha doğrusu bir səhər paxmel-paxmel, "Ulduz" dakı Mövsümün alt tumanı boyda tuman əynində arvadını çağırır deyər:

- Day içməyəcəm sən öl! İçmək bir yana qalsın, heç o restoran tərəfə baxsam, kişi döyüləm.

Nə isə, bu təntənəli and içmə mərasimindən sonra geyinib asudə nəfəs alaraq, içkinin necə də alçaq bir şey olduğu barədə fikirləşə-fikirləşə başlayır heykəltəraş Mikelancelonun "Dünya kordur" şerini təbdil etməyə. Zad dimişkən, aldı əlinə İsmayıl siqareti, alışdırıb görək nə dedi:

İçgi kordur, göz gördüyündən
İbrət dərsi götürmür,
Ümid çoxdur, lakin hər şeyi örtür
Ayıqlar hökm sürür, piyanlarsa anqırır.

Hələ çox təbdil edəcəkdə,əgər restorana çatmasaydı. Restoranı görə İsmayıl cəld başını əks tərəfə, yəni Quş Telmanın göyərçin hininə dikdi, İsmayılın sifəti əyildi, restoran icad eliyənin nəslinə, əslinə, qapısından girib çıxanlarına, bir-iki porsiya yağlı söyüş söyəndən sonra restorandan uzaqlaşdı. Uzaqlaşdıqca söyürdü, söydükcə cuşa gəlirdi. Nəhayət, söyüşlər qurtardıqdan sonra bizim tərcümə olunmaz folklorumuzu da xeyli zənginləşdirməyə macal tapdı. Hələ çox gedəcəkdə, söz qabının dibini siyirməsəydi. Çevrilib geri baxdı. Restorandan təxminən 300 metr kimi aralanmışdı. Özündəki kişiliyə məətəl qaldı. Yanından keçib öz yolu ilə getmək istəyən bir adamın qolundan yapışıb dedi:

- Gördün? Qorxmadım, sən öl! Mən ki, o restoran tərəfə baxmadım ha, məndə ki, bu kişilik var, gedək mənim kişiliyimə şərəfinə yüz-yüz içax.

Yol ötən özünə gəlməyə macal tapmamış İsmayıl, o boyda bazburutu qoltuqlayıb restorana salmışdı. Üçüncü "yüz"dən sonra məlum oldu ki, bu yoldan ötən tetik Rəsuldur. Bu Rəsul uşaqlıqdan oduncudur, yaşı əllidən ötməsinə baxmayaraq hələ də meşəyə gedir. Bu Rəsulun yanında cavanlıqdan, eşq-məhəbbətdən çox danışmışdılar. Axırda Rəsulun hövsələsi daralmış, əlini yelləyib demişdi:

- Eh, əşi, indi cavan var? İndiki cavanlar cavandır ki? Amma mən cavan olanda şəkil kimi oğlan idim. Özzüm ölüm, ətim köynəyimdən pırtlayıb çıxırdı. Təsəvvür elə ki, özüm cavan, meşə, ay işığı. Cuşa gəlib, səhərəcək iki maşın fisdıq odunu doğrayardım.

Rəsulda həbi dəstir (bu cür) poetik təşbehlər çoxdu. Məsələn, gözəl bir qız gördükdə deyər: ora bax, köpəyin qızı palıd qaçasına oxşiyir. Və yaxud soruşsan ki, Rəsul, nağarırısan (necəsən)? Cavab verir ki, balta sapı kimiyəm və yaxud: Yaş fisdıx kötüyü kimiyəm...

Diş doxturu

Bir gün birisi gecənin yarısı gəlir diş doxturunun yanına. Diş doxturuna deyir ki, ay doxtur, mənim dişimi çıxarda bilərsən? Doxtur qayıdıb buna deyir ki, gecdir, sabax gələrsən kabinetə, orda çıxardaram. Diyir, ə, yekə kişisən, pulo verəcəm də. Doxtur deyir:

Ha, a qohum, bu ayrı məsələ, pulo versən diş nədi, hələ gözo da çıxardaram!

Seydimalının təşəkkürü

Bir gün Seydimalı bədbəxt eşşəyində loviyə şaxı gətirmiş. Eşşəyi də dikdiri qalxa bilmir. Seydimalı da qonşusu keçəl Nütüyə diyir ki, a qonşu, sən allah, köməyh elə, habı eşşəyi habırdan çıxardax. Seydimalı da buna diyər ki, sağ ol, var ol, hörmətli ol, sən olmasiydin habı qədər yükü qaldırmaq hər eşşəyin işi döyüldü.

Pişiyyə quymax bişirirəm...

Şəkili Müridin atası un alveri ilə məşğul olardı. Lakin əlində mayası az olduğundan böyük alqı-satqı işləri apara bilmir və bu hal onu bərk sıxırdı.

Bir gün yəhudi tacir onun yanına gələrək satmaq üçün Yevlağa bir neçə vaqon un gətirdiyini söyləyir və onlarda qonaq qalmalı olur. Tacir gecəni çox narahat yatır. O görür ki, şam yandı. Maraqlandıqda, ev sahibi bildirir ki, dəstəmaz alır, namaz qılır. Tacirin gözüne yuxu getməmiş yenidən şam yanır və qab-qacaq səsi eşidilir. Bu dəfə ev yiyəsi bildirir ki, pişiyim doğub, üç balası olub, ona quymax bişirirəm ki, yeyib rahat olsun. Səhəri bu minvalla narahat açan tacir fikirləşir ki, ilahi, bu kişi necə də mömin bəndədir.

Səhər açılanda tacir Yevlaxdakı unu almağı ev yiyəsinə təklif edir, o isə unu almağa yetər qədər pulu olmadığını bildirir. Tacir unu nisiyə verməyə razılaşır.

Şəkili Yevlaxdan iki vaqon unu gətirib satır, xeyli qazanc sahibi olur. Yəhudi tacir borcunu istəyərkən şəkili un alverçisi min bir bəhanə gətirərək borcu verməkdən yayınır. Borcunu ala bilməyəcəyinə əmin olan tacir öz-özünə gileyənir:

- Hələ bu yaşında mənə aldadan olmamışdı. Mən şəkilinin pişiyyə quymax bişirməsinə inanıb, onu mömin hesab etdim və aldandım...

Misgərlik sənəti

Kənddə yaşayan birisi kiçik oğlunu şəhərdə misgər yanına şeyird qoyur. Usta misgər uşağın atasına deyir ki, gərək uşaq iki il onun yanında şeyird dursun, sonra isə bir dükan açar, o da sərbəst işləyər. Ata ustanın şərt ilə razılaşır, uşağı onun yanında qoyaraq kəndə qayıdır.

Üç gündən sonra uşaq kəndə gəlir ki, ay ata, usta bizi kəndli görüb aldadır. Misgərlik nədir ki, iki ilə onu öyrənəsən. Mən o sənəti üç günə öyrəndim, gəl sənə də öyrədim:

-“Əsli misdi, qoydun kürəyə oldu isti, döydün, oldu yastı, əydin, oldu tasdı“.

Atanın ağlına bu sözlər batır və uşağı götürüb ustanın yanına gəlir:

-Ay usta, ayıb döyül, sən bizi aldadırsan ki, uşaq bu sənəti iki ilə öyrənər. Uşaq üç günə sənəti öyrənib.

Usta təəccüblə soruşur ki, necə öyrənib?

Ata uşağın dediklərini ustaya çatdırır. Usta deməyə söz tapmır. Fikirləşir ki, zalım balası, üç günə misgərliyi öyrəndiyi bəs döyül, hələ gedib kənddə dədəsinə də öyrədib.

Şafralının atı

Şafralı adlı birisi atını satmaq üçün mal bazarına aparır. At Şafralının xoşuna gəlmirdi, onu zinhara gətirmişdi. Ona görə də onu başdan eləmək istəyirdi.

Kasıbkarlıqla birtəhər ailəsini dolandıran Səmə adlı bir kəndli at almaq arzusu ilə qəpik-qəpik pul yığırdı. O, bir neçə cümə günü at almaq üçün mal bazarına gedir. Pulu az olduğuna görə Səmə yaxşı at ala bilmirdi. O, babat bir at axtarırdı. Nəhayət, Səmə Şafralı satan atın yanına gəlir, oraburasına, dişlərinə, yerişinə baxır. At həm cansız idi, həm də belində yarası vardı. Atın qiyməti Səmə üçün əlverişli olduğuna görə o fikirləşir ki, atı yaxşı yedizdirər, yarasını da baytarlar sağaldarlar. Səmə Şafralıdan xahiş edir ki, atın ayıblarını desin.

Şafralı deyir:

- Atı bizdə nə işlədən var, nə də baxan. Bir az bu ata qulluq eləsən, ceyran kimi at olar. Onun heç bir ayıbı yoxdur. Mən bu atı sənə verməklə öz çırağımı söndürür, sənin çırağını yandırırım.

Səmə Şafralının sözlərinə inanaraq atı alır. Külfət üzvləri çox sevinir, axşam tez-tez at salınan tövləyə baş çəkirdilər. Uşaqlardan biri ata baş çəkərkən görür ki, at ingildəyir. O, qaçaraq bunu atasına xəbər verir. Bütün külfət çıraq yandıraraq tövləyə gedir. Atın sancı tutmaları olmuş. Səmə bildiyini edir. At səhərə yaxın ayağa durur, yeməyə başlayır. At hər cecə sancılanır. Səmə ailə üzvləri ilə birlikdə onun keşiyini çəkirlər.

Səmə artıq bu narahatlıqdan bezmişdi. O, hirsindənmi, qəzəbindənmi, belə oxuyur:

Vardım getdim, Şafralıdan bir at aldım,
Elə bildim mal aldım, dövlət aldım.
Minnəmişdən mindoluğun dağladım,
Oturuban yanında səhərədək ağladım.

Bezikən Səmə bir neçə cümə günü mal bazarına gedərkən at satanı axtarır ki, bəlkə atı qaytara bilə. O, nəhayət, Şafralını tapır və giley-güzar edir:

- Ay kişi, bəs mənə deyirdin ki, atın eybi yoxdur. Sən öz çırağını söndürüb, mənim çırağımı yandıracaqsan.

Şafralı:

- Düzdür, mən sənə dedim ki, öz çırağımı söndürüb, sənin çırağını yandıracağam,- deyir. Atı satandan sonra daha biz gecələr atın yanına getmirik, çıraq da lazım olmur. Ancaq sən özün diyirsən ki, gecədən səhərədək əlində çıraq gəzirsən. Görürsən ki, mən öz çırağımı söndürüb sənin çırağını yandırdım. Mən yalan danışmıram.

Yazıq Səmə öz ayıbına kor olaraq kor-peşiman atın yanına qayıdır.

Xalasına vurulan oğlan

Bir oğlan xalasına vurulur. O, özünü saxlaya bilməyib xalasına yalvarır ki, icazə versin, onun ayağının altından öpsün. Xalası oğlana deyir ki, ayağımın altından yox, gəl alnımdan öp. Oğlan xalasının cavabından ürəklənib deyir:

Sən baş vurdun, mən ayax,
Gəl bunu ortalıyax.

Qırdı Hacı

Mürəsdə adlı birisi tez-tez idarələrə gedir və müdirləri düzgün işləmədiklərinə görə mərkəzə yazmaqla hədələyirdi. O, bir dəftər cızmaqara edərək hamıya göstərir və idarə başçılarının atasını yandıracağını söyləyirdi. Savadsız Mürəsdədən yazdığı oxumağı xahiş edənlərə o, “eynəyim yoxdur, oxuya bilmirəm“, - deyə cavab verərdi.

Qırdı Hacı adlı birisi Mürəsdənin dəftərini götürür güya oxuyur:

Alma ətin yağlısını,
Dul arvadın sağrısını,
Çəkərsən ürək ağrısını.

Arxalığın ləngədir,
Qırxları ləfləngədir,
Lalıxlamısan, ay lotu,
..... girvənkədir.

Bu sözləri eşidən Mürəsdə Qırdı Hacıyı söyür və tələsik aradan çıxır.

Məsciddə

Məsciddə İlyas adlı bir kişi işləyirdi. Günlərin bir günü hüüzür yerində İlyas qada da var idi. O, söhbət zamanı dedi ki, məscid Vyetnama yardım olaraq 430 ədəd xalça göndərib. Mən də dinc otumadım. Soruşdum ki, məsciddə o qədər xalça hardan olmuşdur. İlyas qada da qayıtdı ki, xalçalar məscidə nəzir verilib. Mən dedim ki, ay İlyas qada, nə əcəb o xalçalardan birini evinizə aparmadın?

O cavab verdi ki, bu müşkül işdir. Məscidə daxil olan xalça dərhal siyahıya düşür, nömrələnir və s. Mən də söz altında qalmayaraq dedim ki, fərz elə ki, axşam vaxtı bir nəfər məscidə xalça gətirdi, vur qoltuğuna, apar evə, səhəri gün də Əfəndiyə de ki, ehtiyacım olub aparmışam, halallığı ver. İlyas qada razı olmadı, dedi ki, adamın öyü dağılar. İş belə görüb mən şəkili Lüt Həsənin başına gələn bir əhvalatı danışdım. Həsən kişi o qədər kasıb olub ki, bir dənə həsir almağa imkanı çatmır, torpağın üstündə otururlar. Nə isə, arvadı Həsənə deyir ki, məsciddə həsir var, get Əfəndidən əlborcu al, əlimiz uzanandan sonra alıb verərik. Həsən kişi də gedir məscidə. Qapıdan içəri baxıb görür ki, heç kim yoxdur, hündürdən deyir:

- Salamməleyküm, ey Cami!

Elə bu vaxt məscidin çardağında oğrular oturub oğurladıqları şeyləri bölüşdürürlərmiş. Oğrubaşı əyilib xəfəngdən^ə baxıb görür ki, bu Lüt Həsəndir və cavab verir ki, əleyküməssalam, ey bəndə, ərzin nədir? Həsən elə bilir ki, bu Allah tərəfindən gələn səsdir. Həsən üzünü yuxarı tutub deyir:

- Yek dənə həsir əl qərdi Həsəneyna (yəni, bir dənə həsir Həsənə əlborcu olar?)

Oğrubaşı deyir:

- Kimin nə tayna, şələleyna (yəni, kimin nəyinə borcudur, şələlə apar).

Sitarənin qaloşu

Şəkili Sitarənin kürəkəni Bakıdan gəlir. O, Bakıya qayıdanda Sitarəni də özü ilə aparır. Bu münasibətlə Sitarə ayağına təzə qaloş geyir (O, ilk dəfə idi ki, Bakıya gedirdi). Səhər tezdən qatar Sabunçu vağzalında dayanır. Sərnişinlər qatardan düşərək hərəsi bir tərəfə gedirlər. Sitarə də perrondan şəhərə düşəndə pilləkənin süpürülüb tər-təmiz olduğunu görərək, qaloşlarını çıxarıb cütləyərək bir kənara qoyur. Sonra vağzaldan köhnə beşmərtəbəyə gedən Basın küçəsi ilə tramvayla gedirlər. Birdən yeznəsi görür ki, Sitarənin ayağında qaloşu yoxdur. Bunun səbəbini qayınanasından soruşanda, o bildirir ki, yer təmizdir, qaloşları çıxarıb oradaca qoydum.

Yeznə gileylənir ki, bəs sən görmədin ki, hamı ayaqqabı ilə gedir?

Pis sözün gücü

Bir kasıb kişi çayxanada oturub Şəki milyoneri, xeyirxah insan Məmmədsadiq Əliyevi tərifləyərmiş. Düz üç ay onu tərifləyir. Lakin Məmmədsadiqın bundan xəbəri olmur. Nəhayət, həmin kişi bir dəfə milyonerin ünvanına xoşagəlməz sözlər deyir və aradan yarım saat keçməmiş onu milyonerin yanına çağırırlar. Məmmədsadiq Əliyev kişidən təhqir olunmasının səbəbini soruşur. Kişi deyir ki, mən sizi düz üç aydır ki, tərifləyirəm, bunu sizə xəbər verən yoxdur, birçə dəfə sınaq üçün belə etdim, onu sizə çatdırdılar.

Pis sözün gücünə söz ola bilməz.

Çox istəyən azdan da olar

Şəkilinin qışda malının alafı qurtarır. O, gedib birindən satın ot istəyir. Ot sahibi deyir ki, mən həm otu, həm də inəyimi satıram. Ot alan kişi deyir ki, otu da, inəyi də mənə sat. Amma bu şərtlə ki, inəyi ayrı, otu da ayrı alacağam. İnek sahibi alıcını qabaqlayaraq inəyi çox baha qiymətə, otu isə öz qiymətinə deyir. Ot axtaran kişi deyir ki, otun pulunu al, otu aparıram. İnek sahibi də sabah

aparacağam. İnək sahibi razılaşıır. Ot alan otu gətirib mallarına yedirdir. Ot satan əhvalatı arvadına danışib lovğalanır ki, inəyi baha qiymətə satmışam. Lakin inək sahibi çox gözləyir, gəlib inəyi aparmırlar. Pəyədə inək ac qalır. Çarəsiz qalan inək sahibi malını bazara çıxarıb ucuz qiymətə satmalı olur.

“Porsuq, sənin işin Allaha qalıb“

Bir gün bir şəkilinin Biləcik kəndinə yolu düşür. Görür ki, bir neçə adam (malaxlılar) bir quyunun ağzına yığılıb bərk işləyirlər.

O, soruşur:

-Ə, Siz burda nağarırsınız?

-Porsuq çıxarıyıq.

Onların əlində ağac, kürək, bel, lom və s. alətləri görən şəkili deyir:

-Porsuq, sənin işin allaha qalıb!

Hamısı lax-lax, biri çax-çax

Günlərin birində II Biləcik kəndinin 75 yaşlı sakini Mədinə ana istəyir ki, kürt basdırsın. Bu ağbirçək ana həmişə kürt qoyanda dilinin ucunda deyərdi:

- “Hamısı çax-çax, biri lax-lax.“

İndi də Mədinə ana yumurtaları toplayıb, kürt tutur və başlayır əməliyyata. Lakin nadinc nəvələr - Şəhriyarla Bəxtiyar başlayırlar nənəni incitməyə. Nənə yumurtaları qoyur yuvaya, kürtü də hazır tutub istəyir ki, dilinin ucundakı sözləri desin. Nəvələr onu çaşdırır, sözləri tərs deyir:

- “Hamısı lax-lax, biri çax-çax“.

Qoyun döyül, əmimdir

Şəki rayonunun II Biləcik kəndində Gimgə deyilən bir yer var. Hər axşam kənd əhli: qoca, cavan, ahıl adamlar burada toplaşib, hərə öz dərd-sərindən danışirlar. Bir gün yenə bu vaxt idi. Kənd sakini Mustafa öz əmisini “Muravey“ markalı motosikldə dəlləyə aparırdı ki, üzünü qırxdırsın.

Kişi xəstə olduğu üçün arxada oturub, söykənib bir tərəfə, başında da yekə bir qoyun dərisindən papaq var. Motosikl buradan keçərkən Gimgədə dayanmış baməzə danışığı Oruc (təxəllüsü “ay qardaş“dır) soruşur ki, ay qardaş, ay Mustafa, bu qoyunu hara aparırsan?

Mustafa halını pozmadan deyir:

-Qoyun döyül, əmimdir (atamdır), aparıram üzünü qırxdırmağa.

Löviyəli süyux

Firavan həyat sürən ər və arvad var idi. Onlar arabir bir-birlərinə xəyanət etmək üstündə irad tuturdular. Nəhayət, onlar hərəsinə bir küp ayırır və razılığa gəlirlər ki, kim pis yola getsə vicdanı ilə öz küpünə bir ədəd löviyə salsın. Günlər ötür, onlar yoxsullaşırlar. Kişi hər dəfə arvada deyir ki, gözo hərlə, gör nə tapırsan, bişir, yiyax. Arvad da tez-tez löviyəli süyux bişirirdi. Bir gün kişi arvada deyir ki, gəl küpdəki löviyələri sayax, görax, kim özünü nətəri aparıb. Kişinin küpünən on beş löviyə çıxır. Arvadın küpü isə boş olur. Arvadın bəd əməllərə başı qarışdığına şübhə eləmiyən kişi küpdən löviyə çıxmasına təəccüb eliyir. Bunu hiss eliyən arvad kişiye deyir ki, qeş boyu saa löviyəli süyux yidirmişəm, bəs bilmirdin ki, mən löviyələri öz küpümdən götürürəm.

Səhv

Lotular gecənin qaranlığında qoyun oğurluğuna gedirdilər... Onların gizləndiklərin yerin yanından böyük qoyun sürüsü keçirdi. Sürünün ortasında boz eşşək və yanında yenicə anadan olmuş qoduğu gedirdi. Lotulardan biri gileyənir ki, bu sürü səhər açılanadək keçib qurtarmaz, özümüz də bərk acmışıq, gəlin boz ərəkəklərdən birini tutub kəsək, kabab bişirək. Onlar qaranlıqda bir heyvanı tutub kəsərək ətindən kabab bişirib iştahla yeyirlər. Səhər işıqlaşanda görürlər ki, boz ərəkəyin əvəzinə boz eşşəyin qoduğunu kəsib yeyiblər. Lotular qazının yanına gələrək əhvalatı danışirlar. Qazı da bunlara təsəlli verərək deyir ki, heç nə olmaz, gedin ağzozu soyux süyunən yaxaliyin, qurtarif getsin.

Biclik

Gəlin qaynanası ilə yola getmirdi, ərinin başını böyüdüdü ki, o, anasının axırına çıxsın. Naəlac qalan oğul anasını öldürmək fikrinə düşür və biclik işlədir. O, anasına deyir ki, qozu sındırmağa yer tapmıram, qoy səən başında sındırım. Ana oğlunun niyyətini duyub qayıdır ki;

- Oğul, əgər səən canında biclik yoxdursa, iki daş götür, birini qoy alta, üstünə qozu qoyub o biri daşla sındır.

Ciyim icazə vermədi

Şekidə 85 yaşında qoca kişi qoca qarısı ilə ömür-gün sürürdü. Qış günlərindən biri idi. Bərk qar yağmışdı. Qoca kişi gənclik illərini yadına saldı, o günlər üçün bərk qəribsədi, arvadına didi ki, gəlsənə cavanlıq illərində nişanlı olduğumuz vaxtlara qayıdax, mən eşikdə nar ağacının dalında səən gözliyicəm, gəlersən. O, bunu deyərək nar ağacının dalında gözləməyə başlayır. Az gözləyir, çox gözləyir, arvad gəlib çıxmır. Kişi görür ki, bərk üşüyür, durub öyə gəlir və arvadınan soruşur ki, niyə gəlmədin. Arvad sakitcə dillənir:

- Ciyim icazə vermədi.

Keçmişdə və indi

Keçmişdə irəşbərıdax, qarasovda yer ekərdıx, dağlarda da ekərdıx. Tütün-zad hamsı qolxozduxda oldı. Çaltıx, buğda, arpa, darı da saçardıx o vaxdında. Xışnan ekərdıx, özümüz də biçərdıx, vəlnən də döyərdıx: soranda, şana diyrix, unnan külexdə sorardıx.

Tütündü, qartofdu, qarğıdalı-marğıdalı hamsı qolxozduxda oldı.

Hindi gəldi kolxoz oldu, biz də keşdix qolxuza. Xırda-xuruş yerdə kütənnən işliyrıx, traxtur da ekir, qombay biçir: elnən biçəni də malatila dör.

Sıfdə qolxoz olanda dəsədə rəhbəriydim. Sora Aşa Mırovoy var, orda qarol olmuşam, nə vordatımız var, aşadadı. Orda bo darı ehmişdix qismət olsa, indi də ekicax. Formomuz da orda olur, malımız da orda olur.

Selin qorxusunnan adam içərdə öy tikitti ki, sel tutmasın. Ağqayan qavağında bənd var, u biz basmışıx. Bənddən sora yoxdu bizə xata.

Lampa

Keçmişdə saxsıdan lampa qayrılardı. Saxsıdan qav qayrılardı, qara nöyüt töküllərdi. Gilasın qavınnan işıx qayrıf xörəx bişirillərdi, yandırif işığında oturullardı. Hindi hamıda var işıx.

Mingəçevir Noxiyə veryixdi, ordanda bura veryixlər işıx. Noxuda asdansı qayrılar. Sora o birisi lampalar olufdu.

O zaman yer qazması olardı. Yerdən qazəllardı iki metro, üç metro, kərpişdən daxma qayrılardı, üstü torpaxliyif otrullardı.

Keçmişdə arxalix olardı, qasdun-masdu olmazdı. Qədəhdən, ağdan şalval tikəllərđi, giyəllərđi. Ayaqqavı beş dənə adamda olarda, qaluş, çarix giyəllərđi, çus giyəllərđi, pətınqa-matınqa olmazdı. Şələ tühlü papaq örtəllərđi, qadınnar çit giyəllərđi, ayaxlarına başmax giyəllərđi, başdarna cuna örtəllərđi. Galağayı olardı seyrey adamlarda. Hindi cunanı alan da yoxdu.

Beş il, altı il oxuyurdu adam, yazmağı da bilmirdi. O qədər oxuyan olmazdı. Molla məhtəvi olardı. Amma indi hər tərəf məhtəvdi, hamı savaddıdı.

Bizim kolxoz

Bu kəndi qolxoz mən eləmişəm. Hüseyinqulu vardı, didi galsana sən qolxoz təşkilat elə. Mən qolxoz təşkil elədim. Sıfdə sədir mən olmuşam. Bu kəndin qulğannarı diyəllər, elə eliyax ki, unu (məni) sürgün eləsinnər. Diyəllər ki, niyə bizi bu qolxoz elitdi.

Yaxşı aktiv içcidim, mənim mənsilim heş batmitdi.

Bu frıddada hamı getdi əsgərə, bizim də hağıllı sədrimiz vardı, didi nətəri eliyax ki, camat işləsin, ayləmiz ac qalmasın. Didim, arvat, kişi, hamı yığ danış ki, əzzəlki başdan gidax işdiyax. Bura elə saxli yax ki, əsgərdəkilər də irahət olsun. Mən də toxum saçınidim.

Bizim sıfdə atmış dənə qoynimiz vardı, birrəşəndə üç min qoyn qoymuşux. Genə bizim quracamız yaxşıdı.

Danəndə Bəhlul

Dalandar Bəhlula yoldaş olur bir üzümçü bir eşşəhnən. Üzümçü diyir, sən gidən yerə mən də apar. Bəhlulu da aparır. Bular bir öydə qonağ olullar.

Üzümçü başda oturmağna görə öy yiyəsi ağrınır, isdir ki, bu bir dolaşığa salsın. Bir biçax lazım olur una, üzümçü civinnən biçəğı çıxardıf verər. Öy yiyəsi diyər, məm öymi yarıtdılar, biçəğı da unda apardılar. Bu həməən biçaxdı. Bəhlula da diyəllər ki, sən buna öyrətmiyəsən. Bəhlul ger eşşəynə yem vermağa, orda tutar eşşeyin qulağınnan, diyər ki, ay eşşəy, yeru tanı otu, sənənən bi şey isdəməsələr vermiyəsən. Sən də diyərsən ki, ay eşşəy, atamı öldürmüşdülər, mən u qanı axtardım. Bu biçəğı atamın qarınnan çıxartmışux, atamı öldürəni tapbışam.

Bir dəridən on papaq

Birisi papaxçıya qoyun dərisi aparıb, papax tikməyi ismariş eliyir. Razılaşırlar. Yolda papax sifariş eliyənın başına fikir gəlir ki, gedim papaxçıya diyim bir dəridən beş papax tiksın. Belə də eliyir. Bu dəfə də razılaşırlar. O, öylərinə çatanda gənə şeytan alladır bunu, gedib papaxçıdan xahiş eliyir ki, bir dəridən on papax tiksın. Papaxçı buna da razılaşıf və papaxların hazır olacağı günü də diyir. Kişi həməən gün papaxları almağa gəlir. Papaxçı on barmağın başına xırda papaxlar tikib müştəriyə diyir ki, götür, bu da sənın verdiyin bir dəridən çıxan on papax!

QARAQOYUNLU İXTİLƏTLƏRİ

Di buraxın, axırı puxa döndümü?

Yayın cırhacırında Dağın dalındakı kəndlərin birindən Şəkiyə gəlmiş birisini isti o qədər karıxdırır ki, o, başını ülgüclə qırxdırır, sonra soyuq su ilə yuyaraq papağını əlinə alıb başaşağı bir küçə ilə gedir. O görür ki, küçənin sağ tərəfində bir darvazanın qabağında qoca bir kişi oturub və oradan ötüb keçənlər ikiqat əyilərək başlarını ona göstərib keçirlər. Qonaq bu işə bərk təəccüb edir, ürəyinə qorxu düşür, geri qayıdıb buradan uzaqlaşmağa başlayır. Dönüb dala baxanda iki cavan, zırpı oğlanın onun dalınca gəldiklərinin görür. Onlar qonağa çatan kimi soruşur:- Qadası, bir

məni başa salın görüm bu nə dimaxdı ki, yul (yol) ütüb-keçənin hamısı əyilib başını o qabaqda uturan qoca kişiyyə göstərir?

Cavanlar görürlər ki, qonaq baş əyib salam verməyi başa düşmür. Bunu duyub ona sataşırlar:

- Dayı, hayındı bilirsooz nə var? Yolun qırağında oturan qoca quldurbaşıdır. Nağaraçılar ona pul veriblər ki, nazik baş dərisi tapsın. Belə dəridən hazırlanan nağaranın səsi əla çıxır. Qocaya başının dərisini göstərənlər öz "mallarını" təklif edirlər. Bu sözləri eşidən qonağın rəngi ağappaq oldu, canına üşütmə düşdü. Qonağın vəziyyətini hiss edən cavan lotular qayıdırlar ki:

- Dayı, kak raz sizin başozun dərisi qocanın xoşuna gələcəkdir. Ona görə ki, dağ adamısooz, başozun dərisini gün qalınlatmıytdı. Əcəb nağara dərisi olar, cığara" kimidi. Get dərinə qocaya göstər, qoy soyub pulunu versin.

Bunu eşidən qonaq geri dönüb küçə yuxarı götürülür, lotular da bunun dalınca. Qonaq qaçıb bir dalana burulur, görür lotular ondan əl çəkmir. Qonaq dalanın axırına qədər qaçır, axırıncı qapını açıb özünü içəri salmaq istəyir, lakin qapı bağlı olur. Əlacsız qalan və özünü itirən qonaq tələsik cibindən çoban bıçağını çıxarıb bir neçə yerdən başının dərisinə çəkir. Lotular özlərini ona yetirəndə qonaq başını onlara göstərib deyir:

- Gürdünüzü, axırı puxa döndümü, di aparın göstərin, gürax nəyə yarıyər bu andır?

ORTA MƏXRƏC

Arvadı rəhmətə getmiş bir qaraqoyunlu kişini evləndirmək istəyirlər. Qohum qardaş nə qədər təkid edirlərsə də kişi razılıq vermir.

- Evlənsəm də, daha kəndin gərmə-təzək iyi verən arvadlarından almıyayam. Bu dəfə şəhərin duxlu xanımlarından evlənəyəm.

Qohum-qardaş təkidinə məhəl qoymayan kişi Şəki şəhərinə gedib ondan-bundan soraqlaşır. Ona əri ölmüş dul bir arvadı nişan verirlər. Kişi şəhərə arvadın görüşünə gedir. Şəhərli xanım onu hörmətlə qarşılayır, amma görür ki, kişi o boyda kənddən durub əliboş şəhərə gəlib. Çay içəndə o sözarası kişiyyə deyir;

- Sən doğrudan tərəkəməsən?

Kişi deyir;

- Həlbəttə (əlbəttə). Bəs bunu səyə ara adamı demiyif?

- Deməyə deytdi, amba (amma) sənnən heç yağ-pəndir iyi gəlmir axı? Pəndir iyinə xiyalım gedif sənə razılıq vermişəm.

Onun nəyə işarə vurduğunu anlayan kişi də qayıdır ki;

- Elə mən də dux iyinə allanif gəlif şəhərə çıxmışam. O da ki, səndə yoxdu. Durum gedim, daa bizimki tutmaz.

Arvad işin tündləşdiyini görüb:

- Əşi hara gedirsən, bir dayan görax, bir ortax məxrəcə gələrox - deyib əl-əyağa düşür.

“XANVERDİ HAQQ-HESABI”, YAXUD “ÜRƏKBULANDIRAN HAQQ-HESAB”

Sürü yaylağa gedən zaman bir Şəkili bazardan 10 quzu alıb qaraqoyunlu dostu Cümə kişiyyə verir ki, qoyunlarına qatıb yaylağa apararaq orada kökəltsin.

Yay keçir, payız qoyunlar qışlağa qayıdanda Şəkili arxaca gəlir ki, görsün heyvanları nə hallıdı.

Cümə kişi onu gülər üzlə qarşılayır. Heyvan kəsir, arax, filan...

Keyfi qalxan Şəkili qayıdır dostuna ki:

- Qaqaş, diyillər sizlərdə bir "Xanverdi haqq-hesabı" var. Hayındı məni başa sal görüm o nə dimaxdı?

Çoban dostu əlini yağlı bıçına çəkib deyir:

- A kişi, qoy qalsın, çörəyini ye, surfa yığışdırılsın, sora danışaram. Desəm ürəyin bulanayax. Şəkili əl çəkmir, iki ayağını bir başmağa dirəyir ki, gərək bu saat danışasan. Əlacsız qalan çoban dostu deyir:

- Hindi ki, dirənmisən, qoy bu misalı əməlli-başlı səyə söyləyim. Bax, yazbaşı biz yaylağa gedəndə sən məyə 10 quzu tapşırıydın, elə deyilmi?

Şəkili deyir:

- Bəli, elədi.

- Atan cənnətdikdə. Hindi mən söylüyəm, sən heysavıyı götü. Bərk yağışlar oldu, quzuyun ikisini sel apardı.

Deynən, bəli.

- Bəli.

- İkisini dumannı gündə qurd əlimizdən aldı. Üçü qayadan uçdu, ikisini oğru apardı. Bu elədimi doqquz? Ağrın alım dost, qaldı onun birisi, bu indi ətini yediyinin dərisi,- deyib dəyənin ağzına atılmış təzə dərinə Şəkili dostunun qabağına atır.

Şəkili pərt olub dillənir:

- Öyo allah yıxsın, hayındı bunun vaxtıydı ki, didin, tikə boğazımda qalıtdı.

Çoban deyir:

- Dost, günaf səyin özündədi. Mən dedim qoy qalsın, sora danışaram, razı olmadın. “Xanverdi haqq-hesabi“ çox ürək bulandıran haqq-hesabdı.

ALLAH, DƏLAA AĞIL VER, YAXUD “LOTU“ TUTAN ƏR

Arvadı ölüb dul qalmış bir Şəkili Qaraqoyunlu kəndlərinin birindən yaşı keçmiş bir tərəkəmə qızı alır. Evə gələndən bir müddət sonra kişi görür ki, arvadı yaman tutqun hərlənir. Əli heç nəyə yətmir. Nə qədər cəhd edirsə də bunun səbəbini öyrənə bilmir. Kişi onu da hiss edir ki, arvadı səhər obaşdan tələsik evdən çıxıb harayasa yox olur və arvaddan şübhələnməyə başlayır. Kişi qərara alır ki, arvadı izləsin və bunun sirrini öyrənsin.

Bir gün arvad yenə də paltarın geyinib tezdən həyəətə çıxandan bir neçə dəqiqə sonra o da paltarını əyninə keçirib həyəətə çıxır, lakin ora-bura göz gəzdirsə də arvadı görmür. Tələsik əlinə bir paya alıb başa keçir. Qulaq verdikdə bağın aşağı küncündən səs eşidir. O, bir gül kolunun arxasında gizlənərək irəli boylanır. Gözlərinə inana bilmir. Görür ki, arvadı orada iki yerə daş yığıb; bir tərəfdə 4-5 iri daş, o biri tərəfdə isə 10-15 xırda ağ daş. Arvad gah iri daşları əli ilə sıgallayıb deyir; “hoho, qoy səni sağım“. Gah da o biri iri daşı sıgallayır; “hoho sarı inəyim, ved-rəni doldur, sənnən küsərəm ha!“ Sonra əlindəki nazik çubuqla xırda daşları vurub deyir: -çüş, keçi yiyən ölsün, tərpen qoyunları apar. Xalxın sürüləri örüşə çatdı, sən hələ tərpenməmişən.

Bunu görən kişinin təəcübdən gözü kəlləsinə çıxır, gül kolunun dalından qalxıb hər iki əlini göyə qaldırır:

- Allah, gəl dəlaa özün ağıl ver, daa məəm sözüm yoxdu,- deyib geri qayıdır, yatağına uzanır.

SƏN MİRİXSANMIŞ ...

Qaraqoyunlu kəndlərinə gəlib-gedən dəhnəlilərdən biri tərəkəmə qızlarının işləkliyini, sağlamlığını görüb onlardan biri ilə evlənmək eşqinə düşür.

Tanışlardan, tay-tuşlardan bir neçəsi onu bu fikrindən döndərmək istəyir:

- Qardaş, sən zəif, cılız, xəstə adamsan, onlarla bacarmazsan, tərəkəmə qızı sənin xörəyin deyil, gəl yeməyini qarışdırma.

Lakin aşıq öz inadından əl çəkmir ki, çəkmir. Əlacsız qalan qohum-qardaş ona bir tərəkəmə qızı alması olurlar. Toy gecəsi bəy nə qədər əlləşirsə də bir nəticə hasil olmur.

Nəhayət, bədəni od tutub yanan gəlin yerindən qalxıb bəyə bir neçə şillə ilişdirib söyür. Bəy çıxır. Səs-küyə yengə və bir neçə arvad tələsik içəri girir ki, görsünlər bu nə haraydı.

Gəlin yengəsini görəndə kimi üstünə qışqırır ki, nə əfəldi ki, mənə buna vermisiz! Bu ki, mırıxdı. Buna kəfən lazımdı. 4-5 saatdı ki, ölü qoyun kimi gözünü döyə-döyə qalır, əlindən heç bir şey gəlmir. Mən bu saat çıxıb gedirəm!

Pərt olub tərləyən bəy qız yengəsinə deyir;

- Ay bacı, o vaxt mən sənə demədim ki, sizin qızlar çox bərk olur, bunu hazır gətirin?

Yengə də halını pozmadan qayıdır ki:

- Kül sənə bəy başıya, biz nə bilək ki, sən mırıxsan, dişin yoxdu, sən demə buna xəşil lazım imiş.

BU MƏCLİSDƏ KİMSƏ DÖYÜLƏCƏK

Günlərin bir günü meşənin bütün heyvanları talaya, Qoca şirin ad gününə toplaşmışdılar. Birinci sağlığın 100 qramından hallanan dovşanlardan biri icazəsiz-zadsız yerindən qalxıb cır səsi ilə qışqırır:

- Bir sözdü, mən deyirəm, siz yadınızda saxlıyın, bu məclisdə kimsə döyüləcək.

Dovşanın yoldaşları onun quyruğundan dartıb bir təhər yerinə oturdurlar. İkinci sağlığın 100 qramından sonra özünü heç cür saxlaya bilməyən dovşan atılıb özünü tülkülərin yanına sala-raq bərkədən qışqırır:

- Yoldaşlar, eşitmirsiniz, deyirəm, bu məclisdə kimsə döyüləcək!

Tülkülər dovşanı sakitləşdirməyə çalışır, onu dilə tuturlar:

- Dovşançıq, ayıbdı, qışqırıb şuluxlux salma, axı bu gün qoca şahımızın ad günüdür. Görürsən ki, məclisdə ayılar, şirlər əyləşib, heç səslərini çıxarmırlar.

Elə bu vaxt üçüncü sağlığın qədəhləri qaldırılır və dovşan bu sağlığa da 100 qram içərək yanındakı ayının tükünü didişdirib qışqırır:

- Karsınız, nədi, bayaqdan sizinlə deyiləm?! Deyirəm bu gün bu məclisdə kimsə döyüləcək, amma siz mənim sözlərimi qulaqardına vurursunuz.

Tünd cökə şərabının təsirindən keflənən ayı dovşana bir qapaz ilişdirir. Dovşan top kimi havada fırlana-fırlana uçub, 3-4 metr kənara düşür və huşunu itirir. Dovşanın yoldaşları tez onun yanına qaçır və başına su tökürlər. Hannan-hana özünə gələn dovşan bir təhər gözlərini açır. Heyvanlar onu qınamağa başlayırlar. Dovşan heç özünü sındırmır, gülümsəyərək qururla deyir:

- Gördünüz, mən deyirdim axı, burda kimsə döyüləcək, amma siz inanmırdınız...

YEZNƏNİ GÖRMƏYƏ GƏLƏN QAYNATA

Qızının “hə”sini qonşu kənddə yaşayan oğlana verən gələcək qaynata arvadını da götürüb onlara gedir. Xeyli təkiddən sonra oğlanı onların əyləşdiyi məclisə gətirməli olurlar. Bacısı oğlunun zaylığını bilən dayı onun “aşağısına” ip bağlayıb yanında əyləşdirir və tapşır ki, “bəli”, “xeyir” dən başqa heç bir şey danışmasın. Bu tapşırığı yadından çıxaran vaxt o ip çəkəcək, deməli, onda danışmaq olmaz. Gələcək kürəkəni ilə söhbət zamanı ondan “bəli”, “xeyir” sözündən başqa söz eşitməyən qaynata təkid edir ki, bir az söhbət etsin. Lakin tez-tez ipi xəlvətcə dartan dayı onun danışmasına imkan vermir. Axırda ipin dartılmasına əhəmiyyət verməyən “yeznə” üzünü “qaynatasına” tutub deyir:

- Əmican, bilmək istəyirəm ki, sizin də “aşağınıza” ip bağlayıblarmı?

Bu sözü eşidən qaynata bərk pərt olur və qayıdır ki:

- İnciməyin, mən qızımı sizin oğlunuza verəsi olmadım. Görünür ki, oğlunuz laldır; O, “bəli”, “xeyir” sözlərindən başqa bir söz danışa bilmir.

“Qaynatanın” iradəsinə dözməyən yeznə ipin dartılmasına baxmayaraq partlayır və üzünü qonağa tutub deyir:

- Əmiciyəz, sizin də “aşağıma” ip bağlasaydılar heç o “bəli”, “xeyir” sözlərini də deyə bilməzdiniz!!

“GÜL“ÜNÜ MƏN YAZMIŞAM..

Qaradağlı Bahadır kişi (Allah ona rəhmət eləsin) çox bəmərə bir adam imiş. Onun kənd Sovetinin sədri işlədiyi ərazidə (Babaratma, Qaradağlı, Qudula, Şorsu) çoxlu ləzgilər yaşayırdı və indi də yaşayırlar. Ləzgilər qızlarına ad qoyanda mütləq “gül” sözündən istifadə edirlər. (Gülüqız, Bağdagül, Havadagül, Gülhəya, Gülbadam və s.)

Ləzgilər yeni doğulmuş qızlarına ad qoydurmaq, doğum haqqında şəhadətnamə yazdırmaq üçün Sovetliyə gələndə bir qayda olaraq Bahadır kişi deyərmiş:

- “Gül“ünü mən yazıb hazır qoymuşam, dalını, qabağını di gəlsin.

DAHA NİYƏ “ÇEREZ- ÇEREZ“?

Kəndə gələn iki dilənçi kişi bir məhləyə girir və üzlərini evin qadınına tutub dil tökməyə başlayırlar:

- Ay bacı, Allah göydən baxır, görür ki, biz dilənçi adamlarıq. Sən indi bizə nə pay versən, haqq olan o böyük Yaradan onun əvəzini iki qat sizə yetirəcəkdə. Odur ki, bacı, xəsislik eləməyin.

Dilənçilərin bu sözünü eşidən ailənin kefkom oğlu başını qapıdan bayıra uzadıb deyir:

- Day- dayılar, Allah sizə bir şey verməyi məsləhət bilirsə, elə birbaşa özünü də versin də, day “çerez-çerez” niyə eliyir ki?

“İLAN ZƏHƏRİNİN TƏSİRİ“ MÖVZUSUNDA DİSSERTASIYA

Bir alim ilan zəhərinin təsiri mövzusunda doktorluq dissertasiyası yazmalı imiş. O, elmi şurada iddia edir ki, plaqiator (hazır əsərlərdən köçürmə, oğurluq edən) deyil, təcrübəni şəxsən özü aparır.

Alim bir neçə gün səhrada gəzərək bir gürzə tutur. Alimin ayaqları altında çapalayan gürzə başını azca kənara çıxarıb deyir:

- Ey insan oğlu, sən məni öldürmək istəyirsən, yoxsa...

Alim qayıdır ki:

- Yox, ilan qardaş, mən sənə zəhərinin gücü mövzusunda dissertasiya yazmalıyam. İşim dəqiq və doğru olsun deyə mütləq zəhərini götürüb təcrübədən keçirməliyəm.

İlan deyir:

- Alim dayı, yaxşısı budur ki, sən bu işdən əl çəkəsən, başqaları necə, sən də eləcə. Yaz ki, ilan zəhərinin 10 damcısı bir adamı öldürə bilər.

Alim inadından əl çəkmir:

- Yox, gürzə, mən təcrübəni aparmalıyam,-deyib istəyir ki, əlini uzadıb onun boğazından yapışsın. İlan fürsət tapıb onun barmağını çalır. Alim qışqırıb yerə uzanır və zarımağa başlayır. Gürzə yaxına gəlib deyir:

- Alim dayı, qorxma, ölməyəcəksən, arxayın ol. Mən zəhərimin yüzdən birini buraxmışam ki, siz ölməyəsiz və mənim zəhərimin gücü barədə əsərinizi dolğun yazasınız. İndi isə durub evinizə gedə bilərsiniz.

Alim bir təhər ayağa qalxıb evə gedir və bir dəfəlik dissertasiya işini bir kənara tullayır.

QUŞ PENDİRİ

Günlərin bir günü Dərəcənnətli kürd oğlu Qoca ilə Əlif kişi Bakıya satmaq üçün pendir aparırlar. Bazarda iki qədəş başlayır bunları dolamağa. Bir parça pendiri parçalayıb udur və hırıldayaraq deyirlər: - Alə, bu pendir dökül, qaymaqdu ki. İkinci parçanı aparıb: - Alə, boğazda da durmur, bəlkəm də cöngə yağudur. Görürlər kişilər dınmır, üçüncü parçadan sonra qədəşlərdən biri üzünü kişilərə tutub deyir:

- Əmişkalar, bu nə pəndirüdü, belənçük?

Bayaqdan dodağını gəmirən Əlif kişi dözməyib partlayır:

- Quş pendiri.

- Alə, qoca köpəkoğlu, quşun da pəndürü olar, indücə sənə göstərərəm, o ələnçük nə pəndürü olduğunu,- deyib onlardan biri atılır ki, piştaxtanın arxasına keçib Əlif kişini əzişdirsin. Vəziyyətin pisləşdiyini görən kürd oğlu Qoca tez özündən uydurur:

- Ay bala, bir əl saxla görək axı nə oluf. O yazığın günahı nədir ki, onu döymək istəyirsən?

- Bəgəm görmürsən, qoca qurumsaq məni ələ salır, “quş pəndürü, yox bir sərçə pəndürü?”

Qoca mülayimliklə deyir:

- Ay yaxşı oğlanlar, o yazıx düz deyir da. Biz qaraqoyunlunun Quş kəndinnənək. Bu pəltək oğlu da həmməşə Quuş əvəzinə Quş deyir, özünün başını bəlaya salır.

Bundan sonra qədəşlər Əlif kişiyə tərs-tərs baxıb ordan uzaqlaşırlar.

LAYISQI İXTİLƏTLƏRİ

Tofiq necə “dekan” oldu

Tofiq şofer işləyirdi. Özü də yaxşı yiyif-içən oğlan idi. Kənddəki imkanlı adamlardan borc pul alıb yiyif-içər və adətən borcu qaytarmağı “unudara”. Nəhayət, bezikən borclular yığılıb Tofiqi məhkəməyə verirlər və o, Rusiyaya sürgün olunur. Tofiq bir neçə günlüyə icazə alıb ailəsini görmək üçün kəndə gəlir. O, axırıncı dəbdə geyinmiş, başına şlyapa qoymuş, özünü “obrazovanni” göstərirdi. Cəzaçəkmə yerinə qayıdan başı Yevlax-Bakı vaqonunun kupesində ata-oğul bunun yol yoldaşı olurlar. Söhbət əsnasında Tofiq öyrənir ki, kişi oğlunu Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutuna düzəltmək istəyir və 8 min pulu var. Ancaq tanışı yoxdur. Tofiq fikirləşir ki, bunlar yaxşı tikədir, lotereyadır, düşüb bəxtimə. Kişi soruşur ki, yoldaş, soruşmaq ayıb olmasın, Siz kimsiniz.

Tofiq pasportunu göstərib deyir ki, mən Şəkinin Baş Layısqı kəndindənəm, Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda dekan işləyirəm. Kişi bu xoş təsadüfə bərk sevinir, güman edir ki, axtardığını tapmışdır. Kişi yol boyu Tofiqin başına fırlanır, ona hörmət edir və oğlunu instituta düzəltməyi xahiş edir. Tofiq əvvəl razı olmur, çox xahiş-minnətdən sonra razılaşıb və əlavə edir ki, 8 min azdır, görək 4 min də üstünə qoyasan. Kişi razılaşıb. Deyir, gedib borc alaram, gələn ilin pambıq pulundan verərəm. Tofiq 8 mini alıb qoyur cibinə, deyir 4 mini də tələbə biletini alanda verərsən. Həmçinin ev ünvanını, ad, familiyasını verir, bərk-bərk tapşır ki, onun adını çəkməsinlər, vəziyyət pisdir, güclü nəzarət var.

Bakıya çatanda razılaşıb ayrılırlar. Ata-bala sevincək gəlirlər İnstituta, Tofiq isə kefi kök, damağı cağ qatara minərək Rusiyaya gedir.

Kişi İnstitutda Tofiqi çox axtarır, lakin bu adda dekanın işləmədiyini bildirirlər. O, naəlac qalaraq Baş Layısqı kəndinə gəlir, soruşub salır, “Dekan” Tofiq “müəllimi” axtarır. Kişi kağıza yazdığı Tofiqin atasının adını, pasport nömrəsini, ev ünvanını göstərir və başına gələnləri danışır.

Onu başa salırlar ki, pis yerdə ilişmişən. “Dekan” Tofiq belə-belə işlərin üstündə türməyə düşüb. Əli hər şeydən üzülən kişi kor-peşiman çıxıb gedir evinə və o gündən şofer Tofiq olur “dekan” Tofiq.

“Dekan” və qonşusu

Vaxtilə Baş Layısqı kənd xəstəxanasının qabağında Stalinin heykəli var idi. N.Xruşşovun vaxtında heykəli götürürlər, postament qalır. Bir gün axşam tərəfi “Dekan“ çıxır postamentə və əlini Stalin kimi irəli uzadaraq dayanır. “Heykəlin“ yanından keçən qonşusu elə bilir ki, bu heykəldir, heç ağına da gəlmir ki, bu qonşusu “Dekan“ olar. “Dekan“ baxır ki, qonşu ona fikir vermir, saymazyana ötür. O, “Dekan“ın əlinin altından keçəndə eləmə tənbellik qonşunun başına yağlı bir şillə ilişdirir. “Heykəl“ Tofiqdən yediyi şillədən qonşunun ürəyi gedib tir-tap uzanır yerə. İşin belə alındığını görən “Dekan“ postamentdən düşüb aradan çıxır.

Layısquı Zal kişi

Zal kişi Layısqının ilk kommunistlərindən idi, özü də gözünün dəyməli olması (bədnəzərliyi) ilə ad çıxarmışdı. Bədnəzər olduğunu özü də yaxşı bildiyindən adam içinə çox çıxmazdı, gimgədən qaçardı. Onun gimgəyə çıxdığını görən camaat isə tez evlərinə dağılışdılar ki, çox adam bir yerdə görməsin, gözü dəyər. Çox adam bir yerdə görsə sabahı gün kənddən ölü çıxardı. Onun bədnəzərliyi barədə indi də maraqlı ixtilətlər danışılır. Zal kişi oğluna toy eliyəsi olur. Qız nişanlayıb, toya hazırlaşırlar. Toya bir neçə gün qalmış Zal kişi Şəkiyə qədərək oradan oğluna bəylik kastyumu alıb gətirir. Kastyum oğluna yaman yaraşır, elə bil əyninə öiçülüb-biçilirdi. Zal kişi oğlunu bu kastyumda tərədən dırnağadək süzüb deyir:

- Əsil bəyə oxşayırsən!

Sabahı gün Zal kişinin evindən əzan səsi gəlirdi, bəy oturası oğlu dünyasını dəyişmişdi.

Zal kişi və Aşağı Şabalıd

Zal kişini Şəkiyə partiya iclasına çağırırlar. O vaxtlar Şəkiyə Aşağı Şabalıd kəndindən keçməklə at yolu keçirdi. Payız vaxtı olduğundan camaat taxılını biçib, dərz bağlamışdırlar ki, xırmana aparıb döysünlər.

Sahənin yanından keçən Zal kişi yoldaşlarına deyir:

-Bəh, bəh! Şabalıd camaatı büyyənnən (bu gündən) daha 10 il taxıl əkməsələr bəsləridir.

Qocalar danışır ki, həmin gecə tam sakitlik idi. Birdən dağlara necə yağış yağırsa Şin çayı daşır, məcrasından çıxır və üz tutur Aşağı Şabalıda, əkin, taxıl bir yana, camaatın ev-əşiyini də sel aparır. Sağ qalanlar bir təhər canlarını qurtarırlar.

Zal kişi daşı “sındırır“

Layısqının ilk sürücülərindən olan Cabbar kişi danışır ki, Baş Layısqiyə şosse yolu çəkilən vaxtlar mən də yol çəkənlərə maşınla lazım olan şeyləri daşıyırdım. İlk günlərdən camaat həvəslə işə başladı və xeyli yol çəkildi. Aradan bir neçə gün keçəndən sonra yol çəkilən sahədə böyük bir daş çıxdı. Daş həddindən artıq iri olduğundan onu yerindən tərətəmək mümkün olmadı, yolu onu yanından salmaq da olmazdı. İşə başçılıq edən kolxos sədri və Kənd Sovetinin sədri çaşıb qalmışdılar, vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq müşkül işə çevrilmişdi. Birdən kiminsə ağına gəldi ki, Zal kişini gətirək, bəlkə o bir əncam qıla. Məni Zal kişinin dalınca göndərərək dedi ki, ona bildir ki, Şəkiyə partiya iclasına çağırıblar, maşına minib gəlsin, birlikdə gedək, ancaq elə et ki, maşına gözü dəyməsin. Tapşırığı Zal kişiyə çatdırdım və onu maşına mindirib geriyyə döndüm. Yolda bilərəkdən maşını söndürür, güya xarab olub, deyə, matoruna baxırdım. Zal kişi dözə bilməyib başladı deyinə-deyinə piyada getməyə:

-Sənin maşının belə-belə olsun . . .

O, bir xeyli uzaqlaşandan sonra Cabbar tez maşını işə salıb ona çataraq deyir:

-Zal dayı, min gedək.

Bir az getdikdən sonra Cabbar yenə maşını söndürür. Zal kişi əsəbi halda düşüb Cabbara da, maşına da söyüb, təkərlərə bir-iki təpik ilişdirib piyada qədərək deyir:

Köpək uşağı, bu iti mənim dalımca göndəriblər. Bilsəydim atımı minərdim. Partiya iclasına gecikdim. Sənin maşının belə-belə olsun...

Bu minvalla maşın bir neçə dəfə “xarab olub“ düzəldikdən sonra gəlib çatırlar “poçt yolu“na. Baba dayı, Kənd Sovetinin sədri və bir neçə kommunist bunu qarşılayırlar. Maşından düşərək əsəbi halda qələnlən Zal kişi bərk deyirdi ki, iclasa gecikirik. Baba dayı qayıdır ki, iclası başqa vaxta keçiriblər, madam ki, bura qədər gəlmisən, gedək görək yol çəkilişi nə vəziyyətdədir, raykom bizi tələsdirir.

Zal kişi raykom sözünü eşidən kimi sakitləşərək dedi:

- Nə olar, lap yaxşı, gedək. Elə mən də bura gəlmək istəyirdim.

Zal kişinin gələcəyini bildikləri üçün camaat daşın üstünü ağacla, bur-budaqla örtüb dağılışır meşəyə. Sədr deyir ki, gedin həm nahar edin, həm də dincəlin. Zal kişi hamınızı bir erdə görməsin, gözü dəyər.

Bunlar birlikdə gəlirlər yol çəkilən yerə. Zal kişi camaatı soruşur. Sədr deyir ki, bu gün istirahətdi. Bunlar dəhrə-balta götürüb başlayırlar işə. Bir az işlədikdən sonra qabaqlarına “gizlə-dilmiş“ daş çıxır. Daşın böyüklüyündən heyretə gəlmiş Zal kişi deyir:

Bay, bay! Nə yiyib daşdır.

Cabbar kişi danışır ki, elə bil daş bu sözləri gözləyirdi. Zal kişinin ağzından bu sözlər qurtarmamış daş parçalandı.

ZAL KİŞİ BƏDNƏZƏRİN AXIRINA ÇIXDI

Şəkinin Oxud kəndinə yol çəkilərkən eynən yuxarıdakı əhvalata bənzər hadisə baş vermişdir. Yol çəkənlərin qarşısına böyük bir daş çıxır. Ekskavator, buldozer və digər texnikanın olmadığı bir vaxtda bu daşı yolun ortasından götürmək müşkül işə çevrilir. Bu vaxt Zal kişi yada düşür və onun dalınca Layısqıya adam göndəriblər. Onun gəlməsi ləngidiyindən Oxuda yaxın kənddəki bir bədnəzərin dalınca çapar göndərib gətirirlər. Bədnəzər iti gözləri ilə daşa bir nəzər salaraq onu parçalayır və oturub doğrama yeymiş. Bu zaman Layısqıdan özünü çatdıran Zal kişiye parçalanmış daşı göstərərək deyirlər ki, bax bu daşı o doğrama yiyən kişinin gözü parçaladı.

Zal kişi parçalanmış daşa və doğrama yeyən kişiye diqqətlə baxaraq qayıdır ki:

-Bahoo! Bunun gözü adamı da öldürər ki . . .

Söyləyirlər ki, Zal kişi bu sözləri deyib qurtaran kimi doğrama yiyən kişinin boğazında çörək qalıb ölür.

BİZİ UNUTMA!

Layısqı bəməzələrindən olan Baba oğlu Əhməd Şəkiyə satmağa qoz aparır. Qozun rəngi yaxşı olsa da ləpəsini çıxarmaq müşkül iş idi, buna “çətənə“ qoz deyilir. Qozun rənginə baxan bir şəkil deyir ki, bayram qabağıdır, gəl razılaşaq, bir yerdən hamısını alım. İşinin belə alınmasından sevinən Əhməd kişi qozu bir yerdən (topdan-satış) satır. O, pulunu aldıqdan sonra deyir:

Bizi unutma, qadam!

Alverindən razı qalan şəkil də deyir ki, mən səni unutmam. O, qoz kisəsini “Muravey“ə yüklənib evə gətirir və arvadına deyir ki, qozu ləpələ, sabah aparıb ləpəsini satmalıyam. Arvad nə qədər eliyirsə də, ləpəni qozdan ayıra bilmir:

A kişi, bu nə çətənə qozdu, almısan? Ləpəsini çıxarmağa biz lazımdır ki... deyə gileylənir.

Şəkili bundan sonra başa düşür ki, Layısqılı qoz satan niyə deyirmiş ki, “bizi unutma“.

BABA OĞLU ƏHMƏDİN ŞABALID SATMASI

Layışqılı Əhməd kişi Şəki bazarına satmaq üçün şabalıd aparır. Bazarda soğan satan yevlaxlı ilə yanaşı düşürlər. Lakin bunların alveri baş tutmur, mallarını sata bilmirlər. Bazarın bağlandığını və kəndə qayıtmaq vaxtı çatdığını gören Əhməd kişi yevlaxlıya deyir ki, sən soğanı satıb şabalıd almalısan, mən isə şabalıdı satıb soğan. Soğan ucuzdu, şabalıd baha. Gəl belə eliyax; baş başa dəyişax. Yevlaxlı razılaşıır. Bir şabalıd Əhməd kişi qoyur, bir soğan yevlaxlı. Bir vaxt yevlaxlı görür ki, 2 kisə soğanı gedib, ancaq qabağında heç 2 kq şabalıd yoxdur. Yevlaxlı dəyiş-düyüşü saxlayır. Fırıladağın açıldığını gören Əhməd kişi cəld 2 kisə soğanını götürüb kəndə üz tutur.

MİDİ MƏMMƏDALININ L.İ.BREYNEVƏ MƏKTUBU

Qumuxlu Midi Məmmədali özünə ev tikirdi. Qonşusu Mayıl kişidən yol istəyir ki, kəndin mərkəzinə, əsas yola tez çıxıb bilsin. Əvəzində isə özünün yerini təklif edir. Lakin nə qədər xahiş-minnət edirsə də, Mayıl kişi razı olmur ki, olmur. Midi Məmmədali bir-iki dəfə Kənd Sovetinə şikayətə gedirsə də, ona məsləhət bilirlər ki, gedib Mayıl kişi ilə “dil tapsın“. Midi Məmmədali çox götür-qoydan sonra dərdini kənd müəllimi axsax Kamilə danışır. Axsax Kamil bunun həyatına gəlir, gözü fasiləsiz banlayan irəş* xoruza düşür. Midi Məmmədaliya deyir ki, heç qəm yemə, vəziyyətdən çıxış yolu tapmışam. Həyətdəki xoruzu kəs, yaxşı bir aş bişirtdir, yanına da ceyran südü* qoy, axşam gəlib işi yoluna qoyum. Midi Məmmədali olan-qalan bir xoruzunu kəsib, araq alıb, aş bişirtdirir. Axsax Kamil axşam dəftər-qələmini götürüb gəlir, yiyib içdikdən sonra Midi Məmmədalinin adından Mayıl kişi barəsində Sov. İKP MK-nin Baş katibi L.İ.Breynevə məktub yazır. Məktubu Midi Məmmədali qollayıb aparır Şəkidən poçtdan göndərməyə. Şəkidə məktubu raykom katibinə göstərilər, o, məktubu geri qaytarır və Midi Məmmədalinı möhkəm danlayır.

Bəli, məktub qayıdır Baş Layışqiyə. Kənd Sovetinin sədri məktubu götürüb düz gəlir Midi Məmmədalinin yanına, itin pis sözünü buna deyib, məktubu üstünə fırladır. Midi Məmmədali bir xeyli yazıq-yazıq məktuba baxaraq deyir:

- Hayıf irəş xoruzdan!

QÜRAX KİM TEZ YERƏ ÇATIR

Şəkili özünün ləzgi qonşusu ilə Sovet Hökuməti vaxtı Rusiyaya “sezon“a gedir. 6 aydan sonra geri qayıtmalı olurlar. Qazandıqları pulu yiyib-icməyə xərcləyirlər. Aeroportda Bakıya bilet olmadığına görə Tiflisə bilet alırlar ki, oradan da avtobusla Şəkiyə getsinlər. Onlarla birlikdə bir gürcü və bir erməni də Tiflisə bilet alırlar. Bunlar aeroportda dördlükdə yaxşı yeyib-içib, səndələyə-səndələyə təyyarəyə qalxırlar. Təyyarə havaya qalxır. Pilotlar öz aralarında düzüb-qoşurlar ki, bunlar qafqazlılardı, yaxşı pulları olar, gəlin bunları hərifləyək. Pilotların biri qafqazlılara yaxınlaşaraq xəlvəti pıçıldayır ki, bəs deməzsiniz ki, təyyarənin bir motoru xarab olub, vəziyyət ağırdır. Qafqazlıları təşviş-təlaş götürür. Fırıladağın baş tutduğunu gören pilot deyir ki, sizi xilas etmək üçün 3 paraşutumuz var, komandirə deyim, hörmətimizi edin, tullanıb canınızı qurtarın. Bunu eşidən gürcü 100 paçkalıq dolları çıxarıb pilota verərək cəld paraşutun birini alıb tullanır. Erməni də 50 paçkalıq dolları verərək ikinci paraşutu götürüb onun dalınca atılır. Şəkili orasını axtarır, burasını axtarır, cəmi 50 dollar tapır. Pilot deyir azdır, üstünə qoy. Şəkili pencəyini də çıxarıb uzadır ki, olub-qalanım budur. Pilot bundan artıq heç nə qoparda bilməyəcəyini yəqin edərək 3-cü paraşutu də verir buna. Cəld paraşutu belinə bağlayıb tullanmaq istəyərkən gözü ləzgiyə sataşır, ləzgi bükülərək yazıq-yazıq illuminatordan qorxaq nəzərlərlə yerə baxır, sanki həyatla vidalaşırdı. Şəkili bilirdi ki, ləsginin cibində qara qəpiyi də qalmayıb, qazandığı pulların hamısını vurub. Bir az fikirləşdikdən sonra paraşutunu ləzgiyə uzadaraq deyir:

- Can qardaş, al bunu, tullan, canını qurtar.

Ləzgi sevincək paraşutu belinə bağlayıb tullanır, lakin paraşut açılmır. Açıq paraşutla yavaş-yavaş yerə enən gürcü və erməninin yanından daş kimi şütüyüb düşən ləzgi fərəhlə qışqırır:

- Pul verməklə döyül, gürax yerə kim tez çatır.

HAYINDI TOY AYIN NEÇƏSİDİR?

Göynüklü oğlunun toyuna hazırlıq görürdü. O, Layısqılı qohumlarını da toya çağırmaq üçün oraya bir göynüklü çapar göndərir. Göynüklü atına minib gəlir Layısqıya, qohumların qapısını bir-bir döyərək onları toya dəvət etdikdən sonra yaxşı yeyib-içir, hava qaralanda qohumlarla salamatlaşıb atlanır. Göynüklü keyfi kök, damağı çağ layısqı qəbirsanlıqından keçəndə fikirləşir ki, heş insafdan döyül ki, ölüləri toya çağırmaıyım. Atı qəbirsanlıqın yanında saxlayıb var gücü ilə qışqırır:

- E hey, e hey, ölülər!! Sizi Göynüyə, Əhməd qadanın oğlunun toyuna çağırıram. Heş demə bu anda bir Layısqılı qəbirsanlıqda mallara ot biçirmiş. Bu sözləri eşidib fikirləşir ki, kiminsə keyfi kökdür. O, yerə uzanaraq qəbir daşlarının dalından qışqırır:

- Hayındı toy ayın neçəsidir?

Ölülərin danışdığını zənn edən Göynüklünün dili-ağzı quruyur, “piyanlığı” gedir. Sahibinin tərənmədiyini gören at özbaşına qayıdır evə. Gecə yarısı atın öz dəmiynən gəldiyini gören evdəkilər əl-ayağa düşüb, Layısqı yolunda kişini tapıb gətirirlər. O, yorğan-döşəyə düşür, bir həftədən sonra özünə gəlir. Əhməd qadanın toyu isə bunsuz keçir.

GİMGƏ SÖHBƏTLƏRİ

QIŞLAQLILAR HABINI DA SÖZ ELİYİCİHLƏR

Gəlin köçmüş bir qız bakirə çıxmamışdı. Keçmişdə belə qızları eşşəyə mindirərək üzü eşşəyin arxa tərəfinə olmaqla şəhərin içərisi ilə atası evinə göndərər, daşa basardılar (daşqalax eliyərdilər). Belə qızlardan birini eşşəyə mindirib şəhəri gəzdirdikdən sonra şəhərin Qışlaq hissəsinə enərkən qız qışlaqlıların sözbaz olduqlarına işarə edərək eşşək sahibinə deyir:

- Ay dayı, eşşəyi Qışlağa sürmə, qışlaqlılar habını da söz eliyicihlər.

İTLƏRNƏN YATMAX YAXŞIDI

Birisi gecə gözətçisi işləyirdi. Bir gün lotular ondan soruşurlar ki, dayı, gündüz işi tapmırsan? Kişi arvadı Totuğu nəzərdə tutaraq zarafatyana deyir:

-Gecə Totuğun yanında yatmaxdansa, itlərin yanında yatmax yaxşıdır.

BAYRAMLAŞMA

Çisti subay Məmməd 8 Mart bayramlarında eşşəkdə gəzərək kişilərlə bayramlaşar, onları təbrik edərdi.

TUMANIMIN BAĞINI AXTARIRAM

Qışlaqlı Züleyxa adlı hazırcavab bir qadın bazardan taksiyə minərək evlərinə gedir. Evə çatanda taksi sürücüsü ondan 1 rubl tələb etdikdə Züleyxa maşından çıxıb qapını çırparaq deyir:

Mən taksiyə minəndə tumanımın bağını axtarırdım, hələ tapmamışam, sən də deyirsən 1 rubl ver.

SƏNİN RAZMERİNDİ

Qavırqazan Gülü dəfn mərasimində qəbirstanlığa gələnlərdən birinə yanaşaraq deyir:

- Bi dənə qəşəng qavır qazmışam, sənin razmerindi, get içində yat, pul-zad istəmirəm.

RAZMERİ İTİRMİŞƏM

Qavırqazan Gülü qəbiristanlığa dəfn mərasiminə gəlmiş qışlaqlı Məmməd həsən dayını bir tərəfə çəkərək deyir:

- Dağdivində ölən var, gedib razmerin götürmüşəm, amma itirmişəm. O meyit düz sən boyda olar, qoy sən razmero götürüm, ona görə qavırı qazım.

GÜLÜ RAZMER GÖTÜRÜR

Qavırqazan Gülü dostları ilə pay-güş, çaxır və s. götürərək ağır xəstə yatan dostu Bahadırı görməyə gedir. Onlar Bahadırın çarpayısı yanında yaxşıca yeyib-içir, arabir xəstənin dodağına da çaxır sürtürdülər. Bu arada Gülü Bahadırın arvadından evdə dəhrə olub-olmadığını soruşur. Arvad heç nə başa düşə bilmir. Onun təəccübünü görən Gülü deyir ki, a bacı, onsuz da Bahadır büyn-savaxlıxdı, dəhrəni ver gedif həyətdən çubux kəsif Bahadırın razmerini götürüm, qavırımı qazım.

BAŞSAĞLIĞI

Usta Niyazinin babası usta Adışirin vəfat etmişdi. Qavırqazan Gülü Niyaziyə yaxınlaşib deyir:

- Göz aydın olsun, işləməkdən canooz qurtardı.

LAMA ÇIXARDANIN ALLAH ÖYÜNÜ YIXSIN

Qavırqazan Gülü subay idi, ona hər qızı bəyəndirmək olmurdu. O, soyuq qış günlərinin birində lama palto geyinmiş bir qıza rast gəlir və iki ayağını bir başmağa diriyir ki, həmin qızı ona alsınlar. Belə də edirlər. Gülü toyun səhəri günü qonum-qonşuya, dost-aşnaya gileylənərək deyir ki, bu lama palto çıxardanın allah öyünü yıxsın, məni aldadan o palto oldu, arvad toy axşamı paltonu çıxardan sonra gördüm ki, ə, bu arıx, cansız, cılız bi şeydi...

AYI BALASI*

Zəyitli Usuf kişi kolxozlar təzə yaranan vaxtlar Böyük Dəhnəyə sədr təyin olunmuşdu. Onun təşəbbüsü ilə "ay balası"ndan kolxoza idarə heyəti binası tikirdilər. Bu vaxt kolxozların yaranması vəziyyətini yoxlamaq üçün Moskvadan rus millətindən olan nümayəndə gəlir. O, nəyə ehtiyac olduğu ilə maraqlanır. Dəhnəlilər 10 min "ay balası"na ehtiyac olduğunu bildirirlər. Nümayəndə Moskvaya qayıdaraq dəhnəlilərə 10 min "medveyonok" lazım olduğunu bildirir, mərkəzdə buna təəccüblə yanaşır, bu qədər ay balasını yığmağın qeyri-mümkünlüyünü bildirir və yeni nümayəndə göndərilər. O, məsələnin nə yerdə olduğunu aydınlaşdırıb geri qaydır...

HARADANSAN?

İki qışlaqlı görüşür və onların tanışlıqları bu sözlərlə başlayır:

- Hardansan?

- Yanıq İsağilin hordan.

YARAMAL OĞLU ŞAKİRİN NƏSİHƏTİ

Yaramal oğlu Şakir Qışlaqda 2 N-li baramaaçan fabriklə üz bəüz evdə yaşayırdı. İndiki M.Ə.Rəsulzadə prospekti boyunca vaxtilə yasəmən ağacları ekilmişdi. Həmin prospekt Şakir dayının evinin qabağından keçir və o, yola vaxtilə bir neçə yasəmən ağacı ekmişdi. Bir ara sözsöhbət yayılır ki, yasəmən ağacları kəsilməlidir. Şakir dayının qonşularından biri fürsətdən istifadə

edərək dərhal əlinə dəhrə-balta alıb yasəmən ağaclarını kəsmək istəyir. Şakir dayı onun əlindən dəhrə-baltanı alaraq deyir:

-Sən ağac əkmisən ki, ağac kəirsən? Bir-iki ağac kəsməklə varlı olmazsan. Aclıqo elə yerdə görsət ki, qarnın doysun.

YARAMAL OĞLU NURMƏMMƏD

Yaramal oğlu Nurməmməd Qışlaqda yaşayırdı. Çox mömin adam idi. Vaxtilə Qışlaqda Ocaqqululardan Dağdibinə getmək üçün çayın üstünə qoyulmuş kiqnorğt67çik ağac körpüdən istifadə edərdilər. Bir gün həmin körpünü su aparır. Camaat yaxınlıqdakı məscidin həyətidəki şabalıt ağacından körpü düzəldir. Körpünün ağacları məscidin həyətidən kəsildiyinə görə Nurməmməd dayı körpüdən keçməyi günah sayır və hər dəfə ayaxlarını çırmayıb çaydan keçərdi.

YAR OĞLU YAQUB

Yaqub İbrahim oğlu Qafarov müqəddəs sayılan Qırqlar nəslindən idi. Şəkiddə bu nəslin “Yaruşağı“, “Yarılar“, Yaqub İbrahim oğlunu isə Yar oğlu Yaqub kimi tanıyırlar. Türk dünyasının böyük dühası Yunus İmrənin “Güldəstə“ adlı şerlər toplusunun “Sordum sarı çiçəkdən“ şerinin bir beytində oxuyuruq:

Yenə sordum çiçəkdən:
Qırqları bilirmisiz?
Çiçək dedi: ey dərviş,+
Qırqlar Allah yaradır.

Bu misralarda “Yar oğlu“, “Yar uşağı“, “Yarılar“ sözünün etimologiyası açılır, “Qırqlar“ın Allahın qırx sevimlisi, yarı olduğunu görürük.

Yar oğlu Yaqubun nəslə Şəhərin Otaq Eşiyi adlanan yerində Şəkixanovlarla qonşuluqda məskunlaşmışlar. O, altı qızın atası idi, çörəkçilik və papaqçılıqla məşğul olardı, elm və təhsili yüksək qiymətləndirir, uşaqlarının məktəbdə yaxşı oxumalarını şəxsi nəzarətində saxlayardı. Qızların hamısı ali təhsil aldılar, həyatda layiqli mövqə tutdular.

Yar oğlu Yaqub azərbaycanlı kişilərə xas olan alicənablıq-əliaçıqlıq, xeyirxahlıq, cömərdlik, düz danışan və düz dolanmaq, qədərbilənlik və ağayanlıq kimi xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirmişdi. O, mömin adam idi, tələb edərdi ki, adamların nöqsanlarını üzünə desinlər, kiminsə dalınca danışmağa imkan verməz və bunu günah sayardı. O, həmişə deyirdi:-Kişi sözü adamın üzünə deyər, kiminsə dalınca danışmaq günah və ayıb işdir, bunu bizə o dünyada da bağışlamazlar. Onun “kotan nə bilir qayış nə çəkir“ sözü atalar sözü səviyyəsində işlənir.

Artıq çoxdan dünyasını dəyişmiş, lakin hələ də zəhmli və gülər sifəti gözlərimizin qarşısında duran, gur və cingiltili səsi qulağımızda qalan bu müdrik insanın ibrətamiz kəlamları indi zərb-məsəl kimi xalq arasında gəzir.

QARĞA TÜKÜNÜ TOKDÜ

Qışlaqlı Bazar Fərrux təyyarə meydanı ərazisində göyərti və tərəvəz yetişdirərdi. O, yaxınlıqda bir qarğanın kürt yatdığını görür. Qarğa kənara uçan kimi, Fərrux yumurtaları götürüb bişirir və yenidən quşun yuvasına qoyur. Qarğa kürd yatmaqda davam edirdi. Fərrux danışır ki, qarğa o qədər kürt yatmışdı ki, tükləri tökülmüşdü.

YEMİŞ VƏ BAŞ

Varvar Nəriman Baltalı kəndindən şəhərə yemiş gətirən arabadan yemiş oğurlamaq fikrinə düşür. Gecə qaranlığında o, yemiş gətirən arabaya qalxaraq yemiş hesab etdiyi bir şeyi götürüb qaldırmaq istəyir, lakin gücü çatmır. Sən dimə, arabaçı yemiş arabasında xəstə arvadını da müalicə üçün şəhərə gətirmiş və Varvar Nəriman xəstə arvadın başını yemiş bilərək qaldırmağa cəhd

etmişdir. Arvadın zarılısını eşidən arabaçı Varvar Nərimanı yaxalayıb deyir ki, ə, yekə kişisən, sən hələ yemişlə arvad başını seçə bilmirsən.

HEÇ FİKİR ELƏMƏ!

Qışlaqlı Məmməd kişi can üstündə idi. O, arvadını və övladlarını yanına çağırdı, böyük oğlu Qurbana müraciətlə dedi:

- Ay Qurban, mən daa ölürəm, ananı, qardaş və bacılarını saa tapşırıram.
- Qəhərlənmiş Qurban kövrələrək:
- A dədə, heç fikir eləmə, bəlkə belə xeyirlidi!- deyib hönkür-hönkür ağladı.

DƏLLƏK ABININ SON QƏZƏBİ

Dəllək Abı ağır xəstə idi və arvadı (ikinci arvadı) ona ögey münasibət bəsləyirdi. Abı ölümqabağı vəziyyətində olarkən yaxın qohum-əqrabalara onun başına yığışılar. Arvad özünü ərinə qarşı yaxşı və qayğıkeş kimi göstərmək üçün eşikdən çolpaları kəsib Abı üçün dadlı sup bişirir. Abı supu görüb deyir:-Ay zalımın qızı, bu çolpaları vaxtında kəsib maa yidirsiydin, habı günə düşməzdim. Hindi görürsənki, daa gedirəm, ona görə çolpaları kəsdin?

CUMAY HANSI MİLLƏTDƏNDİR?

Çisti subay Məmməd qonşusu Cumaydan həmişə giley-güzar eliyərdi. Subay Məmməd arx suyunun qabağını kəsərdi ki, qonşulara su axsın. Cumay xəlvəti suyu öz həyətinə açardı. Məmməd kişi Cumayla salamlaşanda Cumay ona cavabında gah "salam", gah "qamar-comar", gah da "zdraste"- deyərdi.

- Subay Məmməd əsəbi halda deyirdi:
- Habı Cumay nə milləti? Cindilidi, cindili.

QƏRİBSƏMƏ

Bir qışlaqlı eşşəyinən odun gətirərək ailəsini dolandırır. Onun eşşəyi həmişə dokqaza çatanda anqırardı. Kişi vəfat edəndə qızı ağlayaraq tez-tez deyirdi:

- Ox dədə, eşşək anqıranda elə bilirəm dədə gəlir.

KURORT HƏSƏN

Tıntın oğlu Həsən xeyli vaxt idi ki, kurortda getmək arzusu ilə yaşayırdı. Lakin o, bu niyyətinə çata bilmirdi. İşi belə görən Həsən özünün yaşadığı evdə "kurortda" getməyi qərara alır. O, evində bir otağı özü üçün ayırır, lazımı ərzaq ehtiyatı götürərək evdəkilərə tapşırır ki, bir ay müddətində onu narahat etməsinlər. Günlərin bir günü Həsənin damı yanır. Ona xəbər verdikdə deyir ki, mən kurortdayam, Nuru əmi var, ona diyin maa teleqram vursun, üç gündən sonra gələm.

DƏLİ SÜLEYMAN QIZIŞDI

Dəli Süleyman qış günlərinin birində bərk üşüdüyündən qonşunun tövləsini yandırır. Qonum-qonşu bir təhər yangını söndürüb, mal-qaranı xilas edirlər. Bir kənara çəkilib bu mənəzəni seyr edən Dəli Süleymandan soruşduqda ki, bu nə oyun idi sən çıxartdın, o belə cavab verir:

- Bəyax üşüyürdüm, tolanı yandırdım, isindim, hindi gənə istidən qızıışdım, söndürürlər.

SATAŞMAQ

Baqqalların Veysəl ipək kombinatında fəhlə işləyən çayçı Ağəmmədə sataşmaq fikrinə düşür. O, xəbər tutur ki, Ağəmməd gecə saat 1⁰⁰-da işdən çıxacaq, 1³⁰-da evdə olacaq. Veysəl Ağəmmədi evlərinin yanında gözləyir. O, görür ki, Ağəmməd evə girdi, çörəyini yeyib, işığı söndürüb yatdı. Bir müddət sonra Veysəl qapını döyür. Ağəmməd qapını açaraq gecənin bu vaxtı nə əcəb gəldiyini soruşur. Ağəmməd qayıdır ki: - Sən balaban çala bilirsən?

- Yox, çala bilmirəm.
- Mən də çala bilmirəm.

ÜRƏYİN TƏMİZDİR

Kərim Kərimov Şəki mədəniyyət şöbəsinin müdiri vəzifəsində işlədiyi zaman xalq teatrının artistlərindən biri onun yanına gələrək Füzuli adına mədəniyyət və istirahət parkının direktoru Nəzir Mustafayev haqqında şəkililərin dili ilə desək “şeytançılıx” edir və qəzəbini saxlaya bilməyib deyir ki, əlacım olsa Nəzirin boynunun kökünü baltanı vuraram və “uff” dimərəm. Elə bu anda qapı açılır və Nəzir Mustafayev söhbətin üstünə çıxır. Artist özünü itirmədən canfəşanlıqla dillənir:

- Ay Nəzir, hardasan, ürəyin təmizdi, elə hindicə sənən danışırdox.

YALAN

Raykomdan Şəki şəhər mədəniyyət şöbəsinin müdiri Kərim Kərimova xəbər verirlər ki, milli geyimdə qızları və musiqiçiləri hazırlasın, gedib aeroportda qonaqları qarşılamaq lazımdır. K.Kərimov hazırlıq işlərini başa çatdırıb aeroporta getmək üçün kabinetdən çıxarkən qonşu rayonların birindən qastrol səfərindən yenidən qayıtmış mədəniyyət evinin məsul işçisi ona qururla bildirir ki, konsertimiz böyük uğurla keçdi, raykomun birinci katibi şəxsən özü bizi qəbul etdi və bu gün yola saldı. K.Kərimov ona təşəkkürünü bildirib, aeroporta yola düşür. Bakıdan gələn təyyarədən qonaqlarla birlikdə yuxarıda adı çəkilən qonşu rayonun birinci katibi də düşdü. K.Kərimov təəccüblə ona yaxınlaşıb haradan gəldiyini xəbər aldıqda, katib bildirdi ki, 24 gün Çexoslovakiyanın Karlovı Varı kurortunda müalicə olunmuş, Şəkiyə gəlmişdir ki, buradan da öz rayonuna getsin.

CAMIŞLARIN “GÜNAHI”

Özündən müştəbeh olan birisi tez-tez öyünərək deyərdi:

-Ə, vallah, mən özüm həyəndi aspiranturada oxiyəsi adamam, iki dənə camışım var, holardı mənən ağzıma s.....

ŞİKAYƏT

Hazır cavab, ara-sıra şer və meyxanalar yazan bir şəkilinin əli dinc durmayıb arvadını döyür. Arvad ərinin bu hərəkətindən milis rəisinə şikayət edir. Rəis ərlə arvadı üzləşdirib, əri bərk danlayır. Şair rəisə qulaq asaraq deyir:

- Saa quzu kəsim ay rəis, bir bu arvadımnan soruş gorax, dünən yox, isirayın onu savaxa kimi öpmüşdüm, nə əcəf gəlib sizə şikayət eləməmişdi, amma bir şapalax ilişdirən kimi məni keçdi qiymətinə satdı.

YEDDİ QARIN

Şekidə hüçür məclislərinin birində məscidin baş Əfəndisi Qoxmuqlu Nuru Əfəndini gözləyirdilər. O, başqa bir hüçür yerində idi. Hüçür sahibi dedi ki, Əfəndini çox gözləmək olmaz, ehsanı verək yesinlər, mollaların da payını saxlayaq, gələndə verərik. Doğrudur, onlar yeyib tox gələcəklər, yenə də təklif edərik. Belə də etdilər. 3 nəfər molla gəldi. Ev sahibi mollalardan

soruşdu ki, yas yerindən gəlirsiniz, hər-halda tox olarsınız, amma payınızı saxlamışsınız, gətirək? Nuru Əfəndi dedi ki, molla'nın yeddi qarnı olur. Ən kiçik qarnında xışla kotan hərələnir. Gətirin yeyək. Üç molla bir dörə* plovu yedilər.

27-Cİ SİMFONİYA

Dırrar məhəlləsindən olan kefli İskəndər teleatelyeyə gələrək radioqəbuledicisini düzəltmək üçün usta göndərilməsini xahiş edir. Ondan soruşurlar ki, radioqəbuledicinin nasazlığı hardandır. Cavab verir ki, onun içinə Çaykovski girib, çıxarmaq lazımdır. Nə vaxt radionu açıramsa Çaykovskinin 27-ci simfoniyasını çalır.

DUMBANIN KÖNLÜNDƏN KEÇƏƏNLƏR

Şəki şəhərinin mərkəzindəki mehmanxananın restoranında mühasib işləyən İsmət (o, xalq artisti Lütvəli Abdullayevin yaxın qohumu idi) qısa boylu, səliqə ilə geyinən, çox zarafatçıl, hazır-cavab və həm də olduqca ciddi adam idi. Bir dəfə onun sənədlərini yoxlamaq üçün müfəttiş göndərilir. İsmət qabaqcadan razılaşdırılmış vaxtda gəlib çıxır və bu, müfəttişi (o da qısa boy adam idi) bərk qəzəbləndirir. İsmət müfəttişin könlünü almaq üçün onun qoluna girərək deyir:

- Qaqaş, hirsələnmə. Axı dumba (qısa boy) adamlar təmkinli, müdrik və dahi olurlar.

Müfəttiş ona tərs-tərs baxaraq maraqlandı:

- Sən kimləri nəzərdə tutursan, nə demək istəyirsən?

Lenini, Hindistanın Baş Naziri Ləl Bahadur Şastrini, səni . . . özümü.

Müfəttişi gülmək tutdu və bununla hirsli soyudu.

TƏNBEH

Şəki Dövlət Dram Teatrının direktoru Nazim Bilalov danışdı ki, əllinci illərdə rayonlara və kəndlərə qastrol səfərinə gedərdik və tarçalan Ofser İsa da ansamblın üzvü kimi bizimlə gedərdi. Növbəti səfərə çıxarkən çox gözlədik, İsa gəlib çıxmırdı. Mən onun dalınca evlərinə getdim. İsayə dedim ki, tez ol gedək, kollektiv səni gözləyir. İsa mənə evdə yer göstərərək dedi ki, tələsmə, otur, hələ 20 dəqiqə qalır. Mən təəccüblənib soruşduqda ki, hara hələ 20 dəqiqə qalır? O, bildirdi ki, uşağım sözümə baxmadığına görə ona cəza verib küncə qoymuşam və hələ 20 dəqiqədən sonra vaxtı bitir.

KARLIĞIN BƏLƏSİ

Ağır eşidən bir kişini bərəyə qoyurlar. Sonra heyvan atır, yeyib-içirlər. Bərədəki kişi isə gəlib çıxır. Axşam olanda, onu axtarıb görürlər ki, bərədə dayanıb. Soruşurlar ki, niyə gəlmirsən? Kişi:
- Atıb qurtardınız ki? Durun geyax da-deyə narazılığımı bildirir.

CAN DƏRDİ

Bir gün orabanlı Oruc dayını aparırlar ova və onu bərəyə qoyurlar. Birdən onun ayağı sürüşüb düşür kolluqdakı qabanın üstünə. Ovçular qabanı atmaq istəyəndə Oruc dayı deyir ki, amandı, atmayın. Qabanın üstündən düşdükdən sonra qaça-qaça deyir: -Tez olun atın.

... KÜRDƏMİRDƏ QALDI

Çayçı Tağı dayı bir az laqeyd, bir az da hadisələrə çox ləng reaksiya verən bir kişi idi. Bir dəfə o Şəki-Bakı avtobusu ilə Bakıya gedirdi. Yanında cavan bir oğlan oturmuşdu. Avtobus Kürdəmirdə dayanır, yarım saatlıq istirahət elan olunur. Tağı dayı bulağın başında əl-üzünü yuyarkən onun yanında oturan oğlan da yuyunurdu və bu zaman onun sənədləri pencəyinin cibindən yerə töküldü. Oğlan bunu görmədi. Tağı dayı isə gördü, lakin vecinə almayıb oradan uzaqlaşdı. Avtobus yola düşərək Bakıya yaxınlaşanda oğlan birdən yerindən dik atılaraq bildirdi ki, pasport və digər sənədlərini haradasa itirib. Tağı dayı isə dedi:

- Sənin doqumentlərin Kürdəmirdə, sən əl-üzo yuyanda civinnən düşüb orda qaldı. . .

ƏHVALATLAR

TƏYİNAT

Atam - Hidayət Hacı Ağa oğlu Əfəndizadə 1870-ci ildə Şəkidə anadan olmuş, 1938-ci ilin 5 yanvarında Şəkidə vəfat etmişdir. Babam Ağa 7 dəfə Həcc ziyarətində olmuşdu. O, dövrünün tanınmış şəxslərindən hesab olunurdu. Nəslimizin əcdadı Qarsdandır.

Atam 1918-ci ildən ömrünün sonuna kimi müəllimlik etmişdir. Şəki maarifçilərinə aid şəkillər içərisində onun da şəkli var. Rəvan təbli şair olmuş, "Məhzun" təxəllüsü ilə çoxlu şerlər yazmışdır. "Qızıl qələmlər" in Şəki iştirakçısıdır. H.Cavidlə dostluq etmişdir.

Əmim-Fəttah Stalin represiyası dövründə (1930-cu il) güllələndiyi səbəbdən atam şer qələmini işlətməkdən uzaqlaşdı.

Ondan – atamdan bu söhbət xatirimdə yaşayır:

- O zaman Maarif Komissarlığında işləyən Əzimzadə adlı birisi Şəkiyə gəlir və müəllimlərin təyinatında iştirak edir. Şəkidə maarif müdiri Məmmədiyyə Əfəndiyev imiş. Otağa müəllimləri növbə ilə çağırırlarmış. Növbə atama çatır, çağırırlar. Şəkinin Baqqal kəndində cəmi bir neçə ev varmış, məktəb də yox imiş. Atamı qoca gören Əzimzadə:

- Bunu da Baqqala yazın,-deyir.

Atam bədahətən deyir:

Baxmısan ağ saqqala,
Göndərirsən Baqqala.
Dərs deyəcəm çaqqala?

Əzimzadə atama hiddətlə baxır.

Atam deyir:

Niyə elə baxırsan?
Dur gəl məni şaqqala.

Bu vəziyyəti gören maarif müdiri Əzimzadəyə deyir ki, bu, şair Məhzundur.Əzimzadə təbəssüm etmiş, atam onun qəlbini ələ almaq üçün:

Get Bakıda söylə ki,
Rast gəlmişdim naqqala.

Mən atam Məhzunun şerlərinin müəllif yazısını respublikanın əlyazmaları fonduna təqdim etmişəm.

BƏDƏƏL YAYLAĞINDA OLMUŞ ƏƏHVALAT

Bu hadisə 15 il bundan əvvəl Bədəl yaylağında olmuşdu. Sizdən ayıf olsa da, məəm o vaxtlarım 3 aylıq bir oğlan uşağım varyıdı. Bədəl yaylağındəydik. Həmin uşağım birdəncə elə yara tökdü ki, bir gözlərinin içi qaldı. Sirtif tökülürdü. Hər tərəfindən yara su verir, qan axırdı. Uşax yatmax nədi bilmirdi. O qədər cana doydum ki, ciyimə didim ki, mən daa bezmişəm. Ciyim məsləhət gördü ki, qonşudakı Xeyri nənəyə diyax. Mən uşağı götürüb onun yanına getdim. O, dedi:-Burda nə var ki, qorxma.

Xeyri nənə dedi ki, bir badya qatıx gətir. Qoyun qatıgını uşağın bütün bədəninə suvadı, soramnarı uşağı, gözü təzəcə açılmış bir dəstə küçüyün ortasına qoydu. Küçüklər uşağı yalamağa başladı. Elə yaladılar ki, nə qatıxdan, nə də yaranın qərtməyindən iz-toz qaldı. Xeyri nənə didi ki, hindi uşağı ilx suda çimdir, bələ, yatsın. Uşax bir gün yatdı. Elə bildirdim ölütdü. Arada baxırdım ki, nəfəsi var. Bir vaxt gördüm ağlayır. Bələyi aşdım, yaradan əsər-əlamət qalmamışdı.

QURBAGANIN ŞƏFASI

Hacıhəbillahların Nuru nəql edir ki, kiçik qardaşımız sivinka (qulaq vəzinin iltihabı) xəstəliyinə tutulmuşdu. Bu 50 il bundan əvvəl olmuş əhvalatdı. O vaxtlar belə xəstəliklərin tibb elmi vasitəsilə müalicə etməyin üsulunu bilmirdik.

Şəkiddə xalq təbabətinin məşhur bilicisi kimi tanınan mama Zəhraya müraciət etdik. O, gödək minarənin yanında, ağvanlar məhləsində yaşayırdı. Mama Zəhra xəstəyə baxdıqdan sonra dedi ki, bir dənə qurbağa tutub gətirin. Mən əmim oğlu Əhmədlə evimizin yanındakı su dəyirmanının ətrafındakı daşqörəyin daşlarının arasından bir dənə qurbağa tutub, mama Zəhraya apardıq. O, qurbağanı qardaşımın qulağının divindəki şişin üstünə qoyub bağladı və bildirdi ki, qurbağa səhərədək bu vəziyyətdə qalmalıdır. Əgər səhərə yaxın qurbağa ölərsə, xəstə sağalacaq, yox, sağ qalarsa, xəstənin şişinə çarə tapılmayacaq.

Biz o gecə səhərədək yatmadıq, böyük narahatlıq içində qaldıq. Qurbağa səhərədək çabaladı. Səhər açılana yaxın qurbağanın hərəkətdən dayandığını hiss etdik. Xəstəni mama Zəhranın yanına apardıq. O, sarğını açaraq ölmüş qurbağanı götürüb dedi:

-Xəstə təhlükədən qurtardı. Narahat olmiyin.

Doğrudan da, həmin gündən xəstəlikdən əsər əlamət qalmadı.

KÜÇÜYÜN ŞƏFASI

Hacı Həbibillahların Nuru belə danışır ki, Mahmud əmim davaxlıx (dabbaxlıq) edirdi. O, qara yara xəstəliyinə tutulmuşdu. Xəstəni bütün tanınmış həkimlərə göstərdilər, amma dərindən dərman tapılmadı. Nəhayət, xəstəni mama Zəhranın yanına apardılar. O, qara yaranı görəni kimi dedi ki, gedin bir dənə quçıy (küçük) tutub gətirin. Şəki şəhərinin kənarındakı sallaxana tərəfə gedərək (orada həmişə çoxlu saylı itlər və küçüklər olurdu)və biz yenicə doğulmuş quçıyi tutub gətirdik. Mama Zəhra quçıyi diri-diri ortasından kəsib Mahmud əmimin boğazındakı qara yaranın üstünə bağladı. Bir gündən sonra sarğını açanda gördük ki, qara yara deşilmiş və içindəkilər çölə - quçıyin bədəninə tökülmüşdü. Bununla da Mahmud əmim qara yara xəstəliyindən sağaldı.

MÜALİCƏ

Hacı Həbibillahların Nuru belə danışır ki, Əmimin arvadı 50 ildən artıq idi ki, camışlarını əl ilə sağırdı. Sağında barmaqlar güclü hərəkət edir, gərgin işləyir. Günnərin bir günü nə səbəbə görə isə əmimgil camışı satmalı olurlar. Bundan təxminən bir ay sonra əmim arvadının qollarında (biləkdən aşağı) xırda şişlər (vəzlər) əmələ gəldi. Xəstəni bütün adlı-sanlı həkimlərə göstərdilər. Həkimlər cərrahiyyə əməliyyatı vasitəsilə şişləri kəsib götürmək istədilər. Bu arada Oğuzda (Vartaşendə) xalq təbabətinin mahir bilicisi kimi ad çıxarmış yəhudinin yaşadığını söylədilər. Xəstəni onun yanına apardıq. O, xəstənin qollarını diqqətlə gözdən keçirdikdən sonra əmək fəaliyyəti, işi ilə maraqlandı. Biz xəstə qadının 50 ildən artıq müddətdə sağıcılıq

etdiyini, son bir ayda isə bu işdən ayrıldığını bildirdik. Yəhudi bildirdi ki, 50 il müddətində bu qadının barmaqları hər gün intensiv fəaliyyətdə olmuş, indi isə fəaliyyətdən qalmışdı, buna görə də əzələlərin funksiyası pozulmuş, şişlər əmələ gəlmişdir. Yəhudi məsləhət gördü ki, təcili olaraq sağılan camış (və ya inək) alınsın və xəstə yenidən sağımla məşğul olsun.

Biz də belə etdik. Az müddət sonra əmim arvadının qolundakı şişlər tamamilə çəkildi.

BALTALI ƏƏHVALATI

Günlərin birində Abdulla kişi, Şəki sakini Nəcəf kişi və onun xalası oğlu Usuf, üçü çayxanada əyləşib birlikdə tiryək atırlar. Kefləndikdən sonra deyirlər ki, gedək Calğalı bulağa⁸ ipək alağ (o zamanlar orada ipək satanlar olub), aparaq Novorossiyskə alverə. Bu minvalla onlar xeyli yol gedirlər və hərdənbir də deyirlər ki, Calğalı bulaq nə uzaq oldu ki, gedib çatmadıq. Nəhayət, bir vaxt görürlər ki, Baltalı başına çıxıblar. Girirlər bostana, yemişdən, qarpızdan yeyirlər. Sonra Abdulla kişi deyir ki, bu qədər yol gedib boş qayıtmaq olmaz. Gəlin kəndə girax, bir iş düzüb qoşarıq. Gedirlər Mənəf yüzbaşının öyünə. Qapını döyüb, Mənəf yüzbaşını çağırırlar və Abdulla kişi ona deyir ki, bu kişi (xalaoğlu Usufu göstərir) Firəngistandan gəlib, mebel üçün qoz ağacları almağa. Yüzbaşı qonaqları hörmətlə qarşılayır və öyə dəvət edir. Elə bu vaxt Abdulla kişi xalaoğlu Usufa him vurur. Usuf firəng dilində danışır: “Fon-fin-fo”. Yüzbaşı deyir ki, firəng ağa nə buyurdu? Abdulla kişi də tərcüməçi rolunda olur. Deyir ki, çay olsa yaxşı olar. Yüzbaşı deyir ki, bu saat hər şey olacaq. Sonra çay gəlir, çayı içib Abdulla kişi deyir ki, indi kimdə qoz ağacı varsa, gəlsinlər. Yüzbaşı deyir ki, hələ çörək yiyin, sonra. Qonaqlara toyuq-plov gətirirlər. Nəhayət, iş başlayırlar. Elə Abdulla kişi him etdikcə firəng ağa “fon-fin-fo” deyir. Abdulla kişi onu tərcümə edir. Bu vaxt ağacı olanlar gəlib çıxırlar. Nəcəf kişi kağız götürüb siyahı tutur, gələnləri bir-bir yazır:

Bayraməli- 3 kötük-,
Əlipaşa – 5 kötük-,
Seydalı – 2 kötük və s.

Bir ağac kəsib gətirirlər yüzbaşının həyətinə. Ağacın qabığını yonub, mal peyinindən horra düzəldib ağaca möhür vururlar. Kənd camaatının bir hissəsi yüzbaşının həyətinə yığışır. Bu halda şəhərin Qışlaq hissəsindən olan dəllək Abdul Baltalıya gəlir. Görür ki, camaat qoz ağacı kəsir. Soruşur ki, bu nə işdir? Deyirlər ki, firənglər gəlib, mebel üçün qoz ağacı alırlar. Dəllək deyir, gedim görüm firənglər necür adam olurlar? O, yüzbaşının həyətinə daxil olur.

Dəllək Abdul onları tanıyır və yüzbaşıya deyir ki, ay Mənəf yüzbaşı, Baltalı xalqı sizi ağıllı adam bilib yüzbaşı seçib. Siz də xalqı aldadırsınız. Bunlar firəng yox, Şəkinin lotularıdır.

Elə bunu deyən kimi, qapıları bağlayıb çomaqları götürürlər. Abdulla kişi çəpərdən atılır, sonra Nəcəf kişi də atılır, “firəng ağa”ya çomaq dəyəndə deyir “vurmayın”. Yüzbaşı deyir, Fonorulla köpəkoğlu, bayaq danışa bilmirdin. “Firəng ağa”ya çomaq dəyir və çəpərdən atılarda su qandağına⁹ düşür. Abdulla kişi qabaqda qaçır. Nəcəf kişi isə xalası oğlunu qoyub gedə bilmir, onu dalına alıb birtəhər aradan çıxırlar. Onlar üçü də gəlib Qoxmuq burnunda Ağ qaya deyilən yerdə oturub dincəlir və sonra yenidən həmin çayxanaya gəlib, başlarına gələn əhvalatı danışib gülürlər.

DOLMA ƏƏHVALATI

Orucluq vaxtı bizim öydə, yəni Abdulla kişinin öyündə yarpaq dolması bişirirlər. Həm də çörək yapırırlar. Sonra təndirin odunu götürüb dolma qazanını təndirə qoyurlar ki, isti dursun, oruc açılarda təndirdən götürərik. Dolma təndirdə o qədər quruyur ki, boşqaba töküləndə elə bil qoz tökülür. Dolmanı yimax mümkün olmur. Səhər babam durub şəhərə çıxır və danışır ki, bizim arvadlar dolmanı günə sərrib qurutmuşlar.

Elə bildim pəhrizdi

Abdulla kişi öyə gəlib görür ki, lovyə qarışıq bir xörək bişiriblər. Yeyib yatır. Orucluq vaxtına təsadüf edir. O birisi gün lövyə ilə aş bişirirlər. Səhəri gün Abdulla kişi şəhərdə bir çayxananın qabağında əyləşib qabağına bir stəkan çay qoyur və qəlyan çəkməyə başlayır, orucunu yiyir. Qardaşı adam göndərüb onu yanına çağırır. Diyir ki, Abdulla, sən öydə orucu yiyirsən, bunu bilirik, heç olmasa şəhərdə belə eləmə, biz biabır oluruq.

Abdulla kişi soruşur: - Ay qardaş, orucluq başlanıb ki? Qardaşı deyir, bəs görmürsən hər gün o başdan dururuq, axşamlar oruc açırıq. Sən bunları görmürsən?

Abdulla kişi deyir ki, mən hər gün öydə lövyə görürəm. Elə bilirəm ki, pəhrizdir. Acı çayla qəlyanın pəhrizə ziyanı yoxdur.

Qardaşı öydə tapşırır ki, o, nə istəsə bişirin, bu bizi biabır edər.

Danqı Bəkir fala baxır

Bəkir kişi tas falına baxırmış. O, mis tasdan istifadə edərmiş. Tasa su töküb, sonra metal çubuqla tasa vurur, tasdan dınqıltı səsi çıxarmış. Ona görə ona Danqı Bəkir deyirdilər. Günlərin birində Abdulla kişi Əsəd oğlu Yaquba diyər ki, Bəkirin heç savadı yoxdur. O, necə fala baxır. Onunku fırlıdaqdır. Gəlsənə onu tərgidək.

Yaqub kişinin öyünün hər tərəfini qırmızı rəngli pərdələrlə bəzəyirlər. Qırmızı yorğan-döşək salıb və Yaqubun başına qırmızı çalma bağlayıb onu yorğan-döşəyə yatırır və diyərlər ki, özünü huşsuzluğa vur, mən Bəkiri gətirim, fal açsın. Abdulla kişi gedib Bəkirə deyir ki, Yaqub ölüm ayağında yatır. Tası götür gedək, bir fal aç, görək necə olur? Bəkir də heybəsini götürüb, Abdulla ilə Yaqubgilə gəlir. Evə daxil olan kimi diyər: - Sökün bu qırmızıları, cinlərin bu qırmızılarla arası yoxdur.

Pərdələri və Yaqubun yorğan-döşəyini, başındakı qırmızı çalmanı dəyişirlər. Yaqub isə "huşsuz" halda yatır.

Bəkir tasa su tökür və onu çubuqla vurmağa başlayır. Tasadakı su titrədikcə suya düşən kölgələr titrəyir və Bəkir "Şaqo-maqo" diyərək cinləri çağırır. Diyir ki, gecə vaxtı su qırağında onu murdar yerdə cinlər vurub. Falçı xəstəni ovsunlayır. Təzədən bir də tası dınqıldadaraq diyir ki, qaranlıq yerdə zoğal altında onu vurublar. Bəkir kişi nəzirini istəyəndə Yaqub kişi qalxıb oturur və diyir ki, ay Bəkir, guya mən xəstəyəm ki, sən cinləri bura yığmısan. Abdulla ilə Yaqub o ki, var Bəkiri döyürlər. Bəkir əyaqyalın öylərinə qaçır və o gündən fala baxmağı yerə qoyur.

"Danqılar" sözü də elə buradan əmələ gəlib.

Xızır Nəbi

Abdulla kişi o zamankı dövrdə Zaqatala-Balakən rayonlarına tez-tez gedib oradan qoz, fındıq, bal-yağ və sair alıb Şəkiyə gətirər, böyük qardaşının baqqal dükənində satarmış. Günlərin birində Abdulla kişi Zaqataladan Əliabada gedəsi olur. Meşə yolundan keçərkən yolüstü dayanıb yoldan bir qədər içəridə ocaq qalayıb, çay dəmliyin. Çayı stəkana töküb yolun kənarında kiçik bir süfrə açır. Süfrəyə çay, mürəbbə və qənd qoyub oturur. Yoldan keçənlərsə baxır ki, burada nə ocaq var, nə də samovar, ancaq isti çay var. Soruşurlar ki, ay əmi, bu çay sizə haradan olub? Abdulla kişi diyər ki, allah tərəfindən göndəriblər. O ətrafda olan kəndlərə səs yayılar ki, Xızır Nəbi Əliabad yolunda görünür.

Balva

Şəhərin Qışlaq hissəsində yaşayanlara əvvəllər "Balvayıyənələr" deyirdilər. Bunun səbəbini Abdulla kişidən soruşurlar ki, niyə onlara "Balvayıyənələr" diyirlər?

Abdulla kişinin həyat yoldaşı Qışlaqdan idi. O deyir ki, bir gün qayınanamgilə getmişdim. Gördüm ki, iri xarallarda eşiyə ot boşaldılar. Bir tərəfdə də 7 ocaq qurublar. Hər ocağın üstünə qıfılı qazanlar² qoyulub. Sonra qonşu arvadlar həyəətə yığılıb balva təmizləməyə başladılar. Sən dimə, mənim ot bildiyim balva imiş. Nəhayət, balva bişib hazır oldu. Sonra onu bütün qonşulara payladılar. Elə o gündən də onlara “balvayıyənələr” didilər.

“Dəryat qapısı”

Şəki sakini Əsəd kişinin eşiyində bir böyük qarağac varyıdı. Ağacın üstündə bol üzüm varyıdı. Bir gecə iki nəfər oğru gəlir üzüm dərməyə. Oğrunun biri ağacın altında dayanır. O biri gənə ağaca çıxıb, üzümü səvətə yığıb kəndirlə yerə endirir, yerdəki də səvəti boşaldıb yuxarı qaytarır. Onlar gecə qaranlıq olduğu üçün çırağ yandırıb ağacın üstündə bir budağa bağlayırlar.

Əsədin arvadı yuxudan oyanıb ağacda çırağı görüb elə bilir ki, “Dəryat qapısı” açılıb. Arvad Əsədi çağırır deyir: - Bir bax “Dəryat qapısı” açılıb. Əsəd məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşür, arvada deyir ki, sən çölə çıxma, namaz qıl. Allaha dua elə, mən dəstəməz alıb gəlirəm. Əsəd çölə çıxıb yavaş-yavaş ağacın altına gedir. Bunu görən oğru səssiz küçəyə qaçır. Əsəd ağacın altında dayanır və qaçan oğrunu əvəz eləyir. O, ağacın altında olan üzümü öyə daşıyır. Hətta ağacdakı oğrunun ayaqqabısını, çuxasını və yerdə olan kisələri də öyə aparır. Nəhayət, üzüm qurtarır. Ağacdakı oğru çırağı və səvəti yerə buraxır. Əsəd bunları da öyə aparır, ordan oğruya baxır. Oğru yerə düşür və görür ki, yerdə heç nə yoxdur. Deyir, yəqin yol-yoldaşım küçəyə daşıyıb. Oğru küçəyə çıxır və bir qədər gedir görür ki, yoldaşı başıaçıq, əyaqyalın oturub. Deyir bəs hanı bizim şeylərimiz? Yoldaşı deyir:

- Sən ağacda olanda Əsəd gəldi, mən qaçdım. Deməli, hər şeyi Əsəd aparıb.

Oğrular kefsiz halda başıaçıq, əyaqyalın öylərinə gedirlər.

Səhər açılır. Əsəd arvada deyir ki, doğrudan da “Dəryat qapısı” açılmışdı. Üzümü müftə dənlədilər. Üstəlik, onların ayaqqabıları, papaqları, kəndir, səvət və çuxaları da bizə qaldı.

Lovyəni asdım

Bir gün babam yoldaşları ilə bostanda qarpız əkirdilər. Onlar navatınan hərəsi bir gün xörək bişirirdilər. Navat babama çatanda yoldaşları onnan ismarış eləyirlər ki, lovyə assın. Babam da “baş üstə” deyif gedər. Yimax vaxtı gələndə görəllər ki, ortada heç nə yoxdu, amma ağacdan kökündən çıxarılmış lovyə asılıb. Yoldaşları işin nə yerdə olduğunu görüb gülüşürlər. Babam dillənir:

-Siz maa didoz lovyəni as, mən də asdım.

Şirinlik duası

Günlərin bir günü şəhərin arxüstü deyilən yerində Rəsul adlı bir kişi arvadı ilə dalaşır. Bir-birini danışdırmırlar. Kişi barışmaq istəyir arvad danışmır. Arvad birinci mərtəbədə, kişi isə ikinci mərtəbədə yaşayır. Kişi çox fikirləşəndən sonra gəlir Abdulla kişinin yanına və deyir ki, mənə bir şirinlik duası yaz. Abdullanın qardaşı çox savadlı olduğu üçün ona Molla əmi deyərdilər. Rəsul kişi elə bilir ki, Abdulla da onun kimi savadlıdır. Abdulla isə heç adını da yaza bilmir. Abdulla kişi Rəsulu öyə aparır və qardaşının kitablarından birini açıb qırmızı mürəkkəblə ərəb əlifbasını necə gəldi yazır. Sonra onu üçgünc qatlayıb deyir ki, arvadın su qabına sal. Rəsul da “duanı” gətirib səhəngə salır. Bir qədər sonra arvad gəlib səhəngdən cu tökəndə dua gəlib düşür. Arvad duanı götürüb qonşuda bir az savadlı olan bir kişiyyə göstərir. Kişi çox baxır, heç nə oxuya bilmir və deyir ki, bu dua cuhut yazısı ilə yazılıb, mən oxuya bilmədim. Yəqin ki, cadudur. Arvad kişi ilə təzədən möhkəm dalaşır ki, sən mənə cadu eləmişən ki, buradan çıxım gedim. Gedib atası və qardaşlarını gətirib, tamam boşanıb gedir. Rəsul kişi çox peşman olur, yenidən Abdullanın yanına gedir və deyir ki, mən sənə şirinlik duası demişdim, sən nə yazmışansa, arvad yığışdanıb getdi. Allah sənin öyünü

yıxsın. Abdulla kişi diyir ki, allah sənin öyünü yıxsın, mən sənə pislik eləmədim ki, get birisini də sən al. Nə çoxdur dünyada arvad.

Yəqin bic mənəm

Abdulla kişinin 16-17 yaşı olanda bir axşam öz tay-tuşları ilə məhəllədə söhbət edirlər. Elə bu vaxt bir qonşu qadın gəlib diyir:

-Ə, Əsgər, dur gəl öyə, sənə dimişəm biclərə qoşulma.

Sonra Hüseyin anası gəlib çağırır, diyir sənə diməmişəm ki, biclərə qoşulma, öyə gəl.

Bu minvalla hamısının anası eyni sözlərlə oğlanlarını aparırlar. Abdullanı isə çağıran olmur. O da durub öyə gəliyə, əhvalatı anasına danışır və anasından xəbər alır ki, indi de, mən bicəm, yoxsa yox?

Başıma soyuq olur

II Biləcik kəndində Qurban adlı hündürboy, qarayanız, ilk görüşdə qaraqabax görünən, hazırcavab bir kişi yaşayır.

O, bir dəfə Bakıya oğlunun yanına gedir. Bakıda gəzərkən bir mağazanın qabağında xeyli adamın topladığını görür. Mağazada basabasla satılan şeyin nə olduğunu öyrənmək üçün növbəsiz mağazaya girmək istəyir. Növbədəki qadınlardan biri dözməyib partlayır:

- Ay qardaş, utanmırsan, başına papaq qoymusan, növbəni pozursan, basabas salırsan.

- Ay bacı, papağı kişiliyə görə qoymamışam, başıma soyuq olur.

BU SƏDR O BİRİLƏRDƏN YAXŞIDIR

Biləcik və Baqqal kəndlərini birləşdirən "9 Yanvar" kolxozuna yeni seçilmiş sədr briqadirlərə tapşırır ki, kolxozçular isti şitillik düzəltsinlər. İşin ləng getdiyini görən kolxoz sədri axşam üstü gimgə yerinə gəlir və deyir: - Əgər kim iki günə qədər şitilliyi düzəltməsə, arvadını da götürüb kənddən çıxsın.

Bunu eşidən Abdurahman müəllim deyir:

- Hə, bu sədr o birilərdən yaxşıdır.

Soruşurlar: - Niyə?

- Ona görə ki, arvadları da özümüzlə aparmağa icazə verir.

KƏNDƏ PƏHLƏVAN GƏLİB

30-cu illər idi. II Biləcik kəndində Abdullayev Abdulla adlı bir igid vardı. O, öz zəhməti ilə dolanan, heç kəslə işi olmayan, sadə, təvazökar bir adam idi. (onun oğul nəvəsi Abdullayev Əlibala kənddə fizika-riyaziyyat müəllimidir.) Birdən kəndə səs düşür ki, kəndə pəhləvan gəlib. Hamı tamaşaya gəlir. Abdulla kişi isə çöldə, işdə idi. Kəndə gəlmiş pəhləvan öz hünərini göstərdi. Axırda lovğa-lovğa özünə bərabər adamın olub-olmamağını soruşur. Özünə rəqib çağırır. Adamlar bir-birinin üzünə baxır. Birdən yadlarına Abdulla düşür. Gedib Abdullanı çağırırlar. Abdulla əlində kürək işdən gəlir və kürəyi pəhləvanın qarşısında yerə elə bərk vurur ki, kürəyin yalnız əl tutan yeri torpağın üstündə qalır, qalan hissəsi torpağa batır. Bunu görən pəhləvan davasız-şavasız çıxıb getmək istəyir. Lakin bu da mümkün olmur. Abdulla səssiz-səmirsiz əli ilə pəhləvanın ayağından basır. Pəhləvan nə qədər dartınırsa, ayağını çəkib onun əlindən qurtara bilmir. Ayağı topuqdan sınır. Pəhləvanı at arabasına qoyub yola salırlar.

HACI CƏBRAYILLA ƏRƏBİN GÜLƏŞİ

Baltalı kəndində Hacı Cəbrayıl adlı bir kişi yaşamışdır. Həcc ziyarətinə getdiyinə görə Hacı adını almışdır. Bu kişi yaxşı güləşçi imiş. Lakin həcc ziyarətindən sonra güləşi yerə qoymuşdu. Bir

gün Baltalı ilə qonşu olan Qaradağlı kəndində toy imiş. Bu zaman toy yerinə iki ərəb gəlib çıxır. Onlar kəndə Ərəbistandan dəvə ilə ağ neft və duz gətirmişdilər. Ev sahibi ərəbləri hörmətlə qarşılayır, mağara aparır, yeyib içirlər. Sonra ərəblər ev sahibinin qarşısında şərt qoyurlar. Ya toyda bizimlə güləşməyə adam tapacaqsan, ya da bizə pul, qoyun və s., verəcəksən. Qaradağlıda ağına elə bir adam gəlmir ki, ərəblərlə güləşə bilsin. Bu vaxt onun yadına Hacı Cəbrayıl düşür. Onun dalınca fayton göndərir ki, bəs, ərəblər bizi koruxdurub, durma gəl. Hacı Cəbrayıl faytona minib gəlir Qaradağlıya. Toy sahibi ilə görüşür, göz aydınlığı verir. Sonra ərəblərlə görüşür. Deyir qardaş, nə lazımdı? Ərəblər deyir ki, bizə güləşçi lazımdı, Hacı başındakı sarığı götürüb qoyur bir qırağa. Deyir, mən on dəqiqə toyxananı fırlanacam, sən də dalınca fırlan. Amma bir şərtim var: - Qolun, qıçın, qabırğan sinsa məndən deyil. Razılaşırlar. Hacı başlayır toyxananı fırlanmağa, fırlandıqca başlayır işləməyə. Ərəb də Hacıya dalınca fırlanır. Başlayırlar güləşməyə. Hacı ərəbi qaldırıb çırpır yerə, ərəbin bir neçə qabırğası sınır. O biri ərəb başlayır Hacıya yalvarmağa. Ərəblər kor-peşman kənddən gedirlər. Hacı Cəbrayılın faytonuna kəlağayı bağlayıb, özünə də 3 illik bir qoç verirlər.

HACI QƏDİR HAMAMI

Hacı Qədir hamamı şəhərin Qışlaq hissəsində Topqarağac məscidinin qarşı tərəfində (gündoğanda) yerləşir.

Qışlağın qocaman sakinləri hamamın tikilməsi tarixi ilə əlaqədar nəql edirlər ki, Hacı Qədir buranı tikərkən bütün tikinti materiallarını atı ilə daşımış və hamam istifadəyə verilərkən birinci olaraq orada həmin atı çimdirmişdi.

DİLİN BƏLASI

Baş Zəyzit kəndində öz duzlu-məzəli söhbətlər ilə məşhur olan bir kişi yaşayırdı. Əllinci illərdə 90 yaşında rəhmətə gedib. Bu kişinin böyük bir kürkü vardı. Yayın istisində də çiyində gəzdirdi. O gimgiyə oturanda adamlar başına toplaşır və baməzə söhbətlərinə qulaq asardılar. Çox zarafatçı kişi idi. Bir gün onun ətrafına toplaşan cavanlardan biri deyir ki, Məməş əmi, kürkünün bir qoluna nə verim, kəs ver mənə. O da tərəddüd etmədən deyir ki, əlli yumurta. Bu cavan tələsik öz dostlarını başına yığıb əlli yumurta toplayıb gətirir və deyir ki, buyur, yumurtaları götür, kürkün qolunu kəs. Məməş əmi deyir ki, ay uşaqlar, mən zarafat edirdim. Cavan oğlan deyir ki, sən kişi deyilsən? Kişi sözündən dönməz. Məməş kişi deyir ki, kişiyəm! Bıçağı bəri ver. Bıçağı alıb kürkün qolunu dirsəkdən kəsib verir oğlana. Yumurtaları da götürüb gedir evə. Qarısı təəccüblə soruşur ki, ay kişi, bu nədir, kürkün qolunu niyə kəsmisən, aqlın çayıb, nədir? Kişi deyir ki, ay arvad, dilimin bəlasına keçmişəm. Bıçağı bəri gətirin, kürkün o biri qolunu da kəsim, verim sən şirə dərisi qayı, daha keçib.

MAŞAQ İSFƏNDİYARIN SON TƏBƏSSÜMÜ

Vaxtilə Şəkiddə Dövlət Avtomobil Müfəttişi vəzifəsində işləmiş Əliheydər Şamilov danışır ki, bir gün Qışlaqlı baməzə maşaq İsfəndiyarı avtomobil vurmalarına dair məlumat aldıq. Daxili işlər şöbəsinin rəisi şöbənin zabitlərindən üç nəfərə tapşırırdı ki, gedib xəstəxanada avtomobilin zədəsindən ağır vəziyyətdə yatan maşaq İsfəndiyardan sürücünün kim olduğunu və hadisənin təfəsilatını soruşaq. Biz xəstəxanaya, maşaq İsfəndiyarın yanına yollandıq. Özümüzü təqdim etdik, onu vuran avtomobilin sürücüsü ilə maraqlandıqda çox ağır vəziyyətdə olan maşaq İsfəndiyar güclə gözlərini açaraq dedi:

Məni maşın vurmayıb. Mindiyim at maşının səmindən hürkərək mənə yıxdı.

Biz onun sözlərinə inanmayıb evlərinə getdik, arvadı və qızı da onun sözlərini təkrar etdilər. Görünür, onlar da sürücünün adını gizlədirdilər.

Biz şöbəyə qayıdaraq eşitdiklərimizi rəisə danışdıq. Rəis bizə acıqlandı, maşaq İsfəndiyardan sürücünün kim olduğunu öyrənmək üçün şəxsən özü də bizimlə getməyi qərara aldı. Biz rəisə Maşaq İsfəndiyarın kim olduğunu, heç kimdən çəkinmədən danışmağı bacardığını xəbərdar etdik. Rəis çarpayıya yaxınlaşaraq hansı vəzifə daşdığını və nə üçün gəldiyini söylədikdən sonra Maşaq İsfəndiyar zorla gözlərini açıb təbəssümlə dedi:

- İki çoban var imiş. Onlardan biri o birindən soruşur ki, sən qırqovul görmüsənmi? Çoban deyir ki, yox, görməmişəm. O biri çoban deyir ki, onda gəl gedəx mən sənə sahədə qırqovulu tanıdım. Gedirlər sahəyə. Qarşılıqları qırqovul çıxır. Çoban o biri çobana deyir ki, bax bu quş qırqovuldur. Çoban ona qırqovulu tanıdan çobanın üzünə təəccüblə baxıb deyir: - Bu poxdan mən hər gün görürəm, mən də diyirəm sən mənə nəyi tanıdırsan? Ay rəis, kefinə dəyməsin, mən səni hər gün görürəm, sən də gəlmisən maa diyirsən ki, rəisəm.

Rəis bu sözlərdən bərk pərt oldu və tələsik palatayı tərək etdi.

BIŞİRDİYİMİ MOLLALAR YEYİB

Müharibənin ağır illəri idi. Atıx gözünün bir kor olduğu üçün cəbhəyə getməmişdi, arxa cəbhədə də kolxoz işinə getmirdi, özü kimi vəziyyəti olan Sualioğlu Usuf əzlərini mollaya oxşadıb Samux rayonuna gedirlər, Tomulla kəndində çörək bişirməyə hazırlaşan yaşlı bir qadın "mollaları" həyəət çəkir. Atıx diqqəti cəlb etmək üçün "Fatihe" deyib bişirilmiş iki xamralını Usuf ilə içəri ötürəndən sonra xosunlaşır və yavaş-yavaş əzlərini sacın qırağına çatdırırlar. Ev sahibi xamralını bişirdikcə Atıx ilə Usuf ötürür. Yazıq arvad da "mollalara" bir söz deyə bilmir. Elə bu vaxt əri meşədən qayıdıb gəlir və çörək istəyir. "Mollalar" isə həyətdən əkilmək istəyirlər. Arvad ərini sakitləşdirərək deyir:

- Bu saat xəmir hazırlayıb bişirərəm, bişirdiyimi mollalar yeyiblər.

"AŞIQ" İLAN

Təzəcə öylənmişdix, toy gecəsi sinəmin üstündə soox bir şey hiss elədim. Əlimi atdım, yumşaq ətə toxundum. Baxıf gördüm bu ilandı. Qorxumnan səsimi çıxartmadım. Bir azdan ilan düşüf harasa getdi. Savax açılarda bunu heç kişiyə də dimədim. Daa məəm yuxum ərşiyə çəkilməmişdi. Amma heç kimə heç nə dimirdim. Bir gecə eşiyhdə yoldaşım kavaf bişirirdi, qonaxlar gəlmişdi. Böyük sinavarda çay qayniyirdi, sinavarın yanında istəkan nəlvəkiləri yaxalamaqdan öteri cəm qoyulmuşdu. Mən cəmin yanında durmuşdum. Birdən gördüm ki, ilan simovərin yanında başını qaldırır maa baxır. Özümü ələ alıf, cəmi^s qaynar suynən dolduruf, ilanın üstünə atdım. İlan getdi. Həməndə gecədən sora ilan məəm yanıma gəlmədi. Bir həftədən sora öydən leş iyi gəldiyini hiss elədim. Kişiyə didim düş döşəmənin altına bax, gör bu nəyin iyidi. Biz döşəmənin altında ölmüş ilanı gördox. Onnan sora mən əhvalatı kişiyə danışdım.

"Letni" və "Zimni" arvadlar

Bir dəfə Qudula kəndinə, qardaşım Nərimanın yanına getmişdim. Həyəət qapısının küçəyə baxan səmtində taxta oturacaqda əyləşib söhbət edirdik. Bizdən təxminən 30 metrlik məsafədə iki gəlin bulaqdan su doldururdu.

Gəlinlərin biri arıq, biri isə kök, dolu bədənli idi. Mən Nərimandan soruşdum ki, gəlinlər kimlərdəndir. Nəriman dedi ki, gəlinlərin hər ikisi Ənvərin arvadlarıdır. Biri "Letni"di, biri "Zimni".

Buxarının^s həndəvərində əhvalat

Bir kişi və onun pozğun təbiətli arvadı vardı. Günlərin bir günü bu kişi dosdarınnan birini öyünə çağırır. Qış günü olduğuna görə onlar içində odun yanan buxarının həndəvərində oturlar.

Arvad qonağın qabağında sizdən ayıf da olsa, qışlarını açıf abırsız oturur. Bunu görən öy yiyəsi bərk hirsdənir. O, qonağın fikrini arvaddan yayındırmaqdan ötəri otağın tavanını görsədif diyir ki, ora bax, görürsən, öyüm lap köhnəlif, gərəyh yengidə* usta gətirif düzəltdirəm. Qonax da sən dimə arif imiş, o öy yiyəsinin nəyə işarə elədiyinnən duyux düşür və diyir:

- Köhnə xaravanı tərptmə, əngəli çıxar.

Öy yiyəsi görür ki, arvad gənə avırsız oturuf, heş nəyi vecinə almır. O, bu dəfə otağın tavan tirlərini göstərib diyir ki, a qonax, görürsən, bi ora bax, tirlər lap xarəfdi, gərəyh dəyişdirəm. Qonax onu başa düşüf gənə diyir:

- Köhnə xaravanı tərptmə, əngəli çıxar.

Öy yiyəsi bu dəfə gənə qonağın gözlərini arvadın oturuşunnan yayındırmaqdan ötəri diyir ki, bir başo qaldırif tavana bax, yağış yağanda taxtaların arasınnan otağa yağış tökülür, gərəyh öyün üstünü çötdürəm. Qonax otağın tavanına baxanda kişi yanan odun kösöyünü götürüf arvadın qıçının arasına basır. Arvad qışqırarax yerinnən dik hoppanır. Qonax üzünü öy yiyəsinə tutuf diyir:

- Axı mən saa didim ki, köhnə xaravanı tərptmə, əngəli çıxar.

SƏNİ DAŞLA VURANI SƏN AŞLA VUR!

İnqlabdan əvvəl Biləcək kəndində Abbasov Səlim adlı varlı bir kişi vardı. O, çox gözuaçıq (dövrünə görə) adam idi. Poçt işçisi idi. Bu kənddə Aydəmir yüzbaşı deyilən ikinci bir varlı adam da vardı. Aydəmir yüzbaşının Səlimi görməyə gözü yox idi. Ona görə də hey fikirləşirdi ki, necə etsin onu aradan götürsün.

Bir gün pula həris tamahkarın birinə çoxlu miqdarda pul təklif etməklə onu öldürməyi tapşırır. Səlim kişi yenə də poçtxanaya (Yevlağa) getmişdi. Qayabaşı deyilən yerdə (bu, kəndin ayağında, aşağı hissəsindədir) onu öldürəsi adam kolun dalında gizlənilib gözləyirdi.

Gecənin qaranlığında həmin yerə yaxınlaşanda (atla getmişdi) at ayağını yerə döyüb kişnəyir, dartınır, irəli getmir ki, getmir. Səlim kişi başa düşür ki, qabaqda düşmən var. Ona görə də yalandan hədə-qorxu gəlir. Deyir ki, ədə, kimsən, çıx kolun dalından, yoxsa qarnını tüstü ilə dolduracağam.

Gizlənməmiş adam tez kolun dalından çıxır və onun ayaqlarına düşüb yalvarır:

- Başına dönüm, məni öldürmə, uşaqlarıma yazığın gəlsin. Məni Aydəmir yüzbaşı göndərib.

- Deməli sən puldan ötrü məni öldürəcəkdin? Ayıb olsun sənə, - deyə Aydəmir yüzbaşı vəd etdiyi qədər pul verib yola salır.

Evə gəlib əhvalatı arvad-uşağa danışır. Səhərisi gün yaxşı plov (aş) bişirtdirib, Aydəmiri evinə qonaq çağırır.

Aydəmir yüzbaşı çar-naçar gəlir. Utana-utana aş yeyib gedir.

Evdəkilər Səlim kişini qınayırlar ki, o, səni öldürmək istəyirdi, sən isə onu qonaq çağırdın. Bu nə deməkdir?

O isə qayıdır ki, səni daşla vuramı, sən aşla vur.

MƏMƏQUZU DASKAYA ÇIXIR

Rəssam İsmət İsmayılov danışır ki, 1935-ci il olardı, Şəkidəki 7 saylı məktəbdə oxuyan Məməquzu adlı bir şagirdi müəlliməsi ayaqları döşəmədə olan yazı lövhəsinə çağırır:

- Məməquzu, daskaya çıx!

Arxada oturmuş, dumba boylu Məməquzu yazı lövhəsinə çıxıb, bardalaş qurub oturur. Sınıfdə bərk gülüşmə başlayır. Müəllimə deyir:

- Düş aşağı, sarsax!

Məməquzu :

- Məəllim, dimədin daskaya çıx, mən də çıxdım da . . .

İNCƏ KƏND SAKİNİ, BOYU METRYARIM OLAN ABDULCƏLİL MUSTAFAYEVİN BAŞINA GƏLƏN ƏHVALATLAR

Birinci əhvalat

On-on beş ilin söhbətidir. Bir gün bərk xəstələnmişdim. Doxdur çolpa suyu məsləhət gördü. Həyətdə toyux-cücə, pis dölü, var. Uşaxlar istədilər bir çolpa tutsunlar, lakin arvadım qoymadı. Uşaxlar hansı çolpanın üstünə gedirdilərsə, arvadım qışqıraraq deyirdi:

- Tutma, oğlumun başı ağrıyanda kəsəcəyəm, nəzir demişəm. O çolpiyə də dəyməyin, qolumdan yel tutanda nəzir demişəm və s.

Nə başınızı ağrıdım, həyətdə toyux-cücələrin hamısı oldu ziyarətlərə nəzir. Mən də çolpa suyu içmədən bir təhər sağaldım. Bir gün arvad mənə yanaşdı dedi ki, ay kişi, toyux-cücənin dəni qurtarıf, gör haradan bir az dən tapırsan. Cin vurdu başıma. Arvada didim ki, get ziyarətlərə, orada nəzir yığanlara di ki, toyuqlarına dən göndərsin, mən özümə güclə baxıram, onların toyuqlarına necə baxım?!

İkinci əhvalat

30-35 ilin söhbətidir. Təzə toy eləmişdim. Bir gün arvadı da götürüb getmişdim Şəkiyə. (Özüm İncə kəndində yaşayıram). Onu da diyim ki, arvadım məndən xeyli uzundur. Şəhəri gəzib dolaşdıqdan sonra öyə gəlmək istedik. Çox qışqanc olduğumdan arvadı abtobusla yox, "Pobeda" ilə öyə gətirməyi qərara aldım. Köhnə bazarın yuxarı körpüsünün yanından bir "Pobeda"ya oturdum. Hər ikimiz arxaya oturdum və İncəyə gedəcəyimizi bildirdim. Sürücü univermağın yanından düz keçib, "Pobeda"nın ağzını yuxarı çevirib, kombinat tərəfə sürməyə başladı. Mənə elə gəldi ki, yəqin sürücü pis fikrə düşüb və məni də arvadın uşağı bilib. Ona görə də mən arxadan boylandım ki, sürücü güzgüdən mənim bıqlarımı görsün və mənim uşaq yox, kişi olduğumu bilsin.

Bu mümkün olmadı. əlacsız qalıb sürücüyə didim:

- Bacıoğlu, mən bu bacının əriyəm.

Sürücü əsəbi halda:- Nə olsun ki, ərisən, cənnətlik uşağı, indi küçə qazılması vaxtdır? Gərək bir də kombinatın qabağı ilə fırlanıb kəndə gedək.

Bu cavabdan sonra mənə hər şey aydın oldu, sakitləşdim.

Üçüncü əhvalat

On-on beş ilin söhbətidir. Yay fəslidir. Şəkiddə təzə mehmanxana istifadəyə verilmişdi. Eşitdim ki, həmin mehmanxananın çayxanasında yaxşı qəhvə verirlər, getdim ora. Çayxanaya bir yekə ləzgi və onun dalınca da mən girdim. Təsədüfən ikimiz də eyni bir stol dalında oturdum. Qəhvə istədiyimizi bildirdik. Həmin tanımadığım ləzgi qəhvəsini içib getdi. Mən də içib qurtardım. İstədim xidmətçiyə pulu verəim, almadı və didi ki, sən pulunu dədəndən almışam. Sən dimə, xidmət edən oğlan məni həmin ləzginin uşağı bilib və mənim də pulumu ondan çıxıb. Sağ olsun!

Dördüncü əhvalat

Bir gün başıma bir fikir gəldi ki, eşikdəki xoruzlardan birini aparıb şəhərdə satıb, öyə ayın-oyun alım. Xoruzu bazarda 15 rubla satdım. O vaxtlar bu pulla yaxşı bazarlıq eləməklə olardı. Amma birdən elə bil cin vurdu başıma, şeytanlar məni yoldan çıxartdı, ağıma gəldi ki, bazarlıq eləməkdə taksit "Pobeda" tutub kəndə qayıdım, qoy kənd qardaşlarım görsünlər ki, analar nətəri oğul doğur. Avtobus şəhərdən İncəyə 60 qəpiyə aparırdı, amma mən xoruzun pulunun hamısını "Pobeda"nın sürücüsünə verib kəndə getdim. Həmişə kəndlilərin Gimgəyə yığıldıqları karvansaraydan İncəyə qədər olan 1 km yolda bir adama rast gəlmədim. Narahat oldum ki, bu camaata nə olutdu? Heç

kim qavağıma çıxmadı. Mənim taksidə gəldiyimi heç kim görmədi. Öyə çatıb kor-peşman taksidən düşdüm, öydəkilərdən soruşdum ki, bu kənd camaatı hara gedib, mənim taksidə gəldiyimi heç kim görmədi, pulum batdı. Öydəkilər dedilər ki, bəs, kəndin o başında öy yanır, hamı oradadır.

Beşinci əhvalat

Bir dəfə Şəkidəki köhnə qəsdinsənin restoranında “dürt” diyincə yiyif-işdikdən soram yaşadığım İncə kəndinə qayıtdım. Kənddə işıq yandı, hər yer qaranlıq idi. Mən sərxoş halda öyə girib, arvadımın da xəbəri olmadan uşaqların sırasında yatdım.

Gecədən xeyli keçmiş uşaqlarım anasını səsləyir ki, pişim gəlir. Arvad uşağı bayıra apardı. Sonra diyəsən belə fikrə düşdü ki, o biri uşaqları da pişə tutsun. Və onları bir-bir bayıra çıxarmağa başladı. Boyum balaca olduğu üçün məni də uşaqlardan biri hesab edərək qolumdan tutub bayıra apardı və nə qədər disə də piş eləmədim. Mən arvadımın əl çəkmədiyini görüb, məcburi dilləndim ki, apar qoy yerimə yatım. Bu vaxt arvadım məni səsimdən tanıyaraq didi ki, buy! Ətin tökülsün, ay Abdülcəlil, bu sənsənmiş.

QARAQOYUNLU (TƏRƏKƏMƏ) ƏHVALATLARI

BİR KİŞİNİN İKİ LƏQƏBİ

Qaraqoyunlular hər yerdə burunları ilə (yekəliyinə görə) tanınırlar. Şəkililərin “yekəburun” adlandırdıqları Şirəli kişi Qaraqoyunlu kəndlərində tədarükçü işləyirmiş. Şəkidə dost-tanışları “Ə, yekəburun“-deyə sataşanda Şirəli kişi gülə-gülə onlara deyərmiş:

- Əyə, siz nə insafsız adamlarsınız, yenə sağ olsun qaraqoyunluları, onlar mənə “findıqburun Şirəli” deyirlər.

MƏN DEMƏMİŞDİM Kİ...

Qaraqoyunlu Cavad kişini şəkili bir tanışısı toya çağırır. Cavad kişi yaxın qohumu Güləhmədi də özü ilə toya aparır. Ev sahibi də bir neçə başqa qonaqla bunlarla əyləşibmiş. Güləhməd qabağdakı boşqabları tez-tez boşaldır, ayaqçılar yenə doldurub gətirirlər. Bu hal ev sahibinin diqqətindən yayınmır. Güləhmədin qabağına onuncu boşqab gətirildikdə o, özünü saxlaya bilməyib partlayır. Üzünü Cavad kişiylə tutub yarıcıddı, yarızarafat deyir:

- Cavad dayı, mən sizə demişdim, istəsəniz özünüzlə 5-10 nəfər də gətirə bilərsiniz. Tay deməmişdim ki, on nəfərin yerinə bir nəfəri gətirin...

İTİM SİZDƏN TƏMİZDİR

İki şəhərli qaraqoyunlu tanışlarına qonaq gəlir. Axşam o qədər yeyib-içirlər ki, tam dəmləşirlər. Gecənin bir vaxtı həyəətə çıxır və necə olursa itin bağlandığı yerdə uzanıb qalırlar. Səhər tezdən yuxudan qalxan ev sahibi qonaqların it damının qabağında uzanıb yatdıqlarını və itin zənciri qırıb harasa qaçdığını görüb, təəccüb qalır. Onları birtəhər evə gətirir. Günortaya yaxın sərxoşluqdan ayılan şəhərlilər həyəətə düşəndə görürlər ki, ev sahibəsi ağacın altında sacda fətir bişirir və it də onun lap yaxınında uzanıb. Arada arvad əlindəki oxlovla iti vurub qovur və yenidən həmin oxlovla yuxa yaymağa başlayır. Bunu görə qonaqlardan biri dilxor şəkildə deyir:

- Gör bir biz haraya gəlib çıxmışıq. Belə də biabırçılıq olar? İt vurduğu oxlovu heç yuyub-silmədən yenidən xəmirə vurur. Tez gedək buradan belə murdarçı yerdə dayanmaq olmaz.

Bu sözə dözə bilməyən ev sahibəsi partlayır:

- Day gedirsiniz, yaxşı yol. Ancaq təmizliyə qalsa, xətrinizə dəyməsin, bizim itimiz sizdən təmizdi. Axşam gedib itin yerində yatmışınız. Yazıq it ağzınızdan gələn murdar sarımsaq, soğan, arax iyinə davam gətirə bilməyib, zənciri qırıb qaçıb.

ÖZ CANININ QƏƏDRİNİ BİLMƏƏYƏƏN

Qaraqoyunlu Sərkər Zamanın iki çobanı varmış və hər ikisinin də gözü sərkərin yeganə qızına düşübmüş. Zaman kişi bunları sınamaq üçün bir səhər sürü örüşə getməmişdən hərəsinə bir yumru daş verib deyir:

- Bu daşı qoyursunuz çarığınızın içinə. Axşama qədər kim bunu ayağının altında hərləyib arxaca gətirə bilsə, qızım onundur.

Çobanlar daşı çarığın içinə qoyub sürünü aparırlar. Sürü arxadan bir az aralanan kimi çobanlardan biri daşı ayağının altından çıxarıb kənara atır. Bunu gören o biri çoban sevinir və daş ayağını döyə-döyə axşama qədər çölləri dolaşır. Sürü arxaca dönəndə sərkər onları yanına çağırır və şərti soruşur. Daşı hərləyib gətirən çoban sevincək çarığı açıb yaralı ayağının altından qana bulaşmış daşı çıxarıb sərkərə uzadır və deyir:

- Ağa, bu da mən, di sözüünüz əməl edin. İndi elçilərimi göndərə bilərəmmi?

Zaman kişi aramla başını bulayıb deyir:

- Sən yox, o biri çoban elçilərini göndərə bilər. Qız onundur. Sən öz canının qədrini nə bilirsən ki, qızımın da qədrini biləsən?

ONU DA BURAXDIQ DA...

İki tərəkəmə gecə Muğal kəndinə oğurluğa gedir. Bir tövlədən iki qoç çıxarıb apararkən ev sahibi bilir və haray salır. Qonum-qonşu oğrular qaçan tərəfi gülləyə basır. Tərəkəmələr vəziyyətin pisləşdiyini görüb, heyvanları buraxır və özlərini kəndin yanındakı meşəyə verirlər. Qaranlıqda qoçları görməyən muğallar meşə tərəfə qaçır və güllə yağdırırlar. əsəbiləşmiş oğrular bir tərəfin başına qalxır və oradan üzlərini güllə atılan tərəfə tutub, acıqlı-acıqlı qışqırırlar:

- Nə var ə, görməmiş köpəkuşağı, iki toğlu aparırdıq, onu da buraxdıq daa... Tay niyə cırırsınız?..

BİZ QIRILMAMIŞIQ Kİ?..

Qaraqoyunlular arvadı çoxdan ölmüş bir qohumlarının evinə yığışırlar ki, onu evləndirsinlər. Kişi evlənmək istəmədiyini bildirsə də əl çəkmirlər. "Qocalmışan, xəstəsən, elə hindi səyə (sənə) arvad lazımdır ki, qulluq eləsin",- deyirlər. Obanı ələk-vələk eləyirlərsə də qohumlarına münasib bir adam tapa bilmirlər. Oradakı kişilərdən biri deyir:

Vallah filan kənddə yaxşı bir gəlin var, əri 2-3 ildir ki, ölüb. Əsilli, nəcabətli. Bircə orası var ki, çox cavandı, qorxuram buna əl verməyə.

Nəslin ağsaqqalı deyir:

Yox-yox, cavan heç əl verməz. Gətirərik, qohumun əlindən bir şey gəlməz, sonra biabır olarıq.

Qocanın bu sözünə dözməyən qohumlardan nisbətən bir cavanı deyir:

Əşi, siz alıb gətirin, biz burada qırılmamışıq ki, kömək edərik.

ALMƏMMƏD GÜLMƏMMƏD OĞLU...

Yoldaşı Qasım kişi ilə kolxoz sürüsünü yaylağa aparın Məryəm oğlu Hasan yağarlıq olduğundan bir-iki gün Qışlaq kolxozunun ərazisində qalmalı olurlar. Bunu eşidən sahə gözetçisi oraya çapır. Atını Hasan kişinin qənsərində saxlayaraq, qamçısını havada şaqqıldada-şaqqıldada dişinin dibindən çıxarıb onun üstünə yağdırır. Hasan kişi başını yerə dikib dinmir. Gözetçi cibindən kağız-qələm çıxarıb çağırır:

- Kolxozun adı nədir?

- Mən kolxoz adı bilmirəm.
- Kəndiniz xarabanın adı?
- Qaraqoyunlu (bu adda 8 qaraqoyunlu kəndi var, hər birinin də ayrılıqda öz adı)

Gözətçi bunları yazandan sonra yenə soruşur:

- Adın, familyan?
- Alməmməd Gülməmməd oğlu.
- Familyan?
- Mən famil-mamil bilmirəm.
- Yoldaşınınkı?
- Fərzalı Gürzalı oğlu.

Gözətçi bunu da yazandan sonra üzünü çobanlara tutub, acıqlı-acıqlı deyir:

- Bu aktı aparıb verəcəyəm məhkəməyə, gəlib orda cavab verərsiniz, görək başqa kolxozun ərazisinə ziyanlıq vermək nə deməkdir!

O, atını qamçılıyıb bir az uzaqlaşmışdı ki, Hasan kişi onun arxasınca gülə-gülə deyir:

- Get, bacıoğlu! Nə vaxt gedib dağların başına çıxıb bilsən və orada Alməmməd Gülməmməd oğlu ilə Fərzalı Gürzalı oğlu adlı çoban tapa bilsən məhkəməyə gətirib cərimələdərsən.

Sonra Hasan kişi üzünü çoban yoldaşı Qasimov Qasima tutub, gülə-gülə deyir:

- Ə, Fərzalı Gürzalı oğlu, sürünü hayla ötek.

“Qaragöz, booy... booy...”

70-ci illərdə kəndi yaxşı tanımayan, torpağın dilini bilməyən, qoyunu keçidən ayırmağı bacarmayan “uçdu-qondu”nun birini Kəhtuzoba və Təpəcənnət kəndlərinə sədr göndərirlər. Bir az müddətin içərisində camaat dərk edir ki, ağzından süd iyi gələn bu ana balasından onlara çörək verən olmayacaq. Odur ki, yeri düşdükcə başlayırlar onu ələ salmağa. Bir gün “şənbə müşavirəsindən” qayıdan sədr (vəfat etdiyi üçün onun adını çəkməyi rəva bilmədik) təcili iclas çağırır:

- Müşavirə payız şumunun tezliklə başa çatdırılmasına həsr edilmişdi. Qisası budur ki, günü sabahdan bütün kənd uşaq-çocuklu, qarılı-qocalı şuma çıxmalıdır! Əks təqdirdə sahəyə çıxmayanların evini düzlədəcək, özlərini kənddən qovduracağam! Mən sözümü qurtardım! Sözü olan yoxdur ki?

Kənd ağsaqqalı, zarafatçılığı ilə hamıdan fərqlənən İrəviyə oğlu Məhəmməd söz alıb deyir:

- Külüng, yava, lapatka, bel də götürəcəyikmi?
- Bəli, bəli, hətta çəkil də, balta da.

Xəlvəti pıqqıltı başlayır.

Bu arada kəhrizli Nuralı Güllü oğlu sifətinə yazıqlıq görkəmi verib deyir:

- Ay sədir, vallah, siz bilməsəniz də, burdakıların hamısı yaxşı bilir ki, mən bir çətən külfətəm (əslində onun ailəsi elə böyük də deyilmiş).

Təsərrüfatın gəliri ilə dolana bilmirəm. Hər istirahət günü kənd toylarına gedirəm ki, üçdən-beşdən qazanım.

- Sən zurnaçısan ki?

- Yox, hörmətli sədr, zurnaçının pəmoşnikiyəm.

- Ay canım, mən başa düşə bilmirəm ki, zurnaçının pəmoşniki nə olan şeydi. Bəlkə sən züçüsən?

- Yox, ay sədir. Bilmirəm sən bilirsənmi? Son vaxtlarda bu andıra qalmış “Qaragöz, booy... booy” havası yaman dəvə düşüf. Çıxan elə deyir “Qaragöz, booy... booy”u çal. Bizdə də ki, toyların hamısını zurnaçılar aparır. Həməən havanın hər yerini qara zurnada çalmaqlı olur. Amba “Qaragöz, booy... booy” yerini zurnada çöyürmək olmur. Zurnaçı çalır oraya çatanda mən ağzdan bərkənd deyirəm: “Qaragöz, booy... booy...”

Nuralı sözünü bitirir-bitirməz zaldan bir şaqıltı qopur ki, sədr yerindən duk atılır.

Deyərlər ki, həmin iclasdan sonra sədr bir daha oralarda görünmür.

DAĞ OLA, DUMAN OLA...

Bir qaraqoyunlu çoban dumanlı bir gündə dağda qoyun otarırmış. Hədərət-qüdüret oraya gəlib bir gözəl qadın çıxır. Gözü qızmış çoban eləmə təbəllik-qadına cumuşur və

Qadının adamları əhvalatı bilir və çobandan məhkəməyə şikayət edirlər. Məhkəmə zamanı prokuror düşür çobanın üstünə. Cavab tapa bilməyən çoban axırda acıqla deyir:

- A yoldaş, bir insafın olsun:

Dağ ola, duman ola,
Qırmızı tuman ola,
Can prakulul, mən olmuyum,sən ol,
Sakit durmaq olar?...

GÖR BU NƏYƏ OXŞIYIR?

Dərəcənnət mal fermasında gecə bir cöngə qəflətən ölür. Ferma müdiri Süleyman kişi mal həkiminə zəng edir ki, gəlib ölümün səbəbini müəyyənləşdirsin, cöngənin dərisini soyub ölümü aktlaşdırsınlar. Cavan mal həkimi gəlib cöngəyə baxır. Görür ki, heyvanın qarnı dam kimi şişib. Çölə çıxmış dili kürədə qızmış dəmir kimi qıpqırmızıdır. Həkimini fikir götürür. Konkret bir söz deyə bilmir. Bu yazıq da deməynənmiş şairlik xəstəliyinə tutulubmuş. Yeri düşdükcə azdan-coxdan cızma-qara edirmiş. Yay günəşi hələ döğmədiğindən üfüq qıpqırmızı imiş. Həkim-şair bir qızarmış üfüqə, bir də cöngənin çöldə qalmış qırmızı dilinə baxıb, birdən qımışır. Gah üfüqə, gah da dilə baxıb, dodaqaltı mızıldayır:

- “Qızarmış üfüqlər mal dili kimi“

Cöngəni soyan naxırçı pos Həmid əl saxlayıb, altdan yuxarı həkimin üzünə baxıb deyir:

- Yoldaş vettexnik, nağayrım deyirsən?

- Heç, sənnən deyiləm, sən işində ol.

Oraya yığılanlar da gözləyirlər ki, görək hələ bu həkim nə deyəcək. Həkim də öz şairlik dünyasına dalıbmış. Birdən sevinclə aşağıdakı beyti ucadan deyir:

“Qızarmış üfüqlər mal dili kimi,
Seyrindən doymayır baytar həkimi“

Oradakılar başlarını bulayıb, təəccüb edirlər. Həmid dözməyib deyir:

- A kişi, bu dediyin ölümün diyaqnozudu?

- Yox, ay kişi sənənin belənçik şeylərdən başın çıxmaz. Sən get naxırçı otar. Sənət hara, sən hara...

Bunu deyib, yan cibindən dəftərçəni çıxarıb, hazır beyti sevinclə ora yazmağa başlayır. Bu arada Həmid tələsik cöngənin xayasının dərisini soyub ağappaq xayaları Baytara göstərib dedi:

- Qaqaş, bir buna bax, gör bunları nəyə oxşada bilərsən? Əgər bunları da düz oxşada bilsən, onda sənənin şayırığıya şək-şübhə ola bilməz.

Həmidin bu sözlərinə oradakılar elə bir şaqqanaq çəkdilər ki, baytar həkim elə bil yuxudan indi oyandı.

- Tufu,-deyib oradan sürətlə uzaqlaşdı və o gündən də həkimliyin daşını əbədilik atdı.

İT SƏNNƏN QANACXLIDI

Dərəcənnət kəndi ilə Suçma kəndi bir koxozda birləşən illərdə bol çəltik yetişdirilmiş. Uzun zaman qaraqoyunlu Məryəm oğlu Hasan kişi ilə suçmalı Landış Kərim keşkül işləyirmişlər. Hasan kişi həmişə özü ilə yağdan, pendirdən, qaymaqdan aparar, Kərim kişi ilə birlikdə yeyib-içərlərmiş. Kərim də deyərmiş: “Hasan kişi, yayda gör sənə nə iri qaysı-ərik gətirəcəyəm“...

Vaxt gəlib çatır. Hasan hər dəfə ərikdən söz saldıqca Kərim - "Ay dost, vallah hələ dəyəni yoxdur, "-deyərmis. Sən demə, Hasan kişi də əlaltı ondan-bundan xəbər alıb öyrənibmiş ki, Kərimin əriyi çoxdan dəyib, hələ bir neçə dəfə əməlli-başlı dərdirib, Şəki bazarına da göndəribmiş.

Evləri çəltik tarlasına yaxın olduğundan Kərim kişi hər gün günorta vaxtı gedib evində yatır, Hasan kişi isə keşkəl⁷ çardağının altında qalırmiş. Bir gün Kərim kişi evə gedəndən bir xeyli sonra, eləmə tənbəllik, Hasan kişi durub zənbilini də götürüb gedir Kərim kişinin bağına. Görür ki, budaqlar əyilib, üstündə dəymiş, sapsarı əriklər göz oxşayır. İt Hasan kişini gördükdə hümmür, əksinə, quyruğunu bulayır. Bu, əlbəttə, razılıq əlamətidir. Hasan kişi ağaca çıxır və seçmə əriklərlə zənbilini doldurur. O, yerə düşmək istəyəndə baxır ki, Kərim kişi evdən çıxıb bağa tərəf gəlir. Bu zaman ayağının altındakı budaq yavaşca şaqquldayır və Kərim kişi səsə yuxarı boylandıqda keşkəl qonşusunu əli dolu zənbilli aşağı düşən görür və utandığından ona bir söz demir, acığını itin üstünə tökür. İtə bir-iki təpik ilişdirib deyir:

- Köpək oğlunun iti, səni daha mən bura niyə bağlamışam. Sən ki, heç kəsə mırt eləmirsən, bu gündən qapıdan qovacağam.

Hasan kişi yerə düşüb gülə-gülə deyir:

- Dost, iti vurub eləmə. O, sənnən qanacaxlıdı. Bir aydı sən məni aldadırsan ki, hələ ərik dəyməyib. Amma mən çatan kimi yazıx it quyruğunu qaldırır mənə dedi ki, ay kişi, bax o putaxlara qalx. Orda yaxşı dəymiş ərik var.

FİDEL KASTRONUN İSTİRAHƏT YERİ

F.Kastronun ən populyar olduğu illərdə qaraqoyunlu Kolya Bəhram Bakıda xəstə yatan qardaşının yanına gedir. Günorta nahar etmək üçün yeməxanalardan birinə girir. Bir bozbaş sifariş verir. Görür ki, onunla yanaşı stolda 4-5 cavan oğlan oturub yeyib-içir. Onlardan biri Bəhramın sadə, nimdaş paltarına, tükü, kor-kobud sifətinə nəzər salıb, rişxəndlə deyir:

- A kişi, yediyin nədi, "perviy", yoxsa "vtoroy"?

Bəhram anlayır ki, onu ələ salmaq istəyirlər. Deyir:

- Bacı oğlu, suyu "pervidi", əti "vtoroy".

Başqa bir oğlan qayıdır ki:

- Dayı, hardansa belə?

- Şəkinin Qaraqoyunlu kəndindən.

- Kəndinizin üstü açıqdı, yoxsa örtülü.

- Yarısı açıqdı, yarısı örtülü.

- Alə o nöş elənçikdi?

Qışda örtülü tərəfə yığılır, yayda açıq.

Bir başqası qayıdır ki:

- Bay atonnan, alə, kəndə bir bax, o nə xərəbədi ki, biz onu tanımırıq?!

Kolya da qayıdır ki:

- Bayı oğlanları, vallah, sizi mən bu dərəcədə tupoy bilməzdim. Bu necə olur ki, o böyüklükdə Fidel Kastro hər il yay istirahətini bizim Dərəcənnət kəndində keçirir, amma siz burdan-bura o böyüklükdə kəndi tanımırırsınız.

KİŞİ QIRYATI...

Cəfərabadlı Qaşqın Əydər Çay Qaraqoyunlu kəndində sədr işləyirmiş. Şofer Əmrahla bununku düz gətirmirmiş. Əmrah bir çox təşkilatlara sədrdən imzasız məktublar yazır. Bunun üstü açıldıqda sədr onun maşınını əlindən alıb başqa birinə veririr. Çəkişmə daha da dərinləşir. Növbəti sədr seçkisinə bir neçə gün qalmış Əmrah Quran kitabını və bir parça çörək götürüb, gecələr evbəev kəndi gəzir və adamlara and içdirir ki, onlar Əydəri sədr seçməyə qoymayacaqlar. Seçki iclasında bütün kənd qadınlarını qabağa verəcəklərini planlaşdırırlar. Bundan xəbər tutan Əydər kişi vəziyyəti rayon rəhbərliyinə bildirir. İclasda o vaxt rayon PK-nın II katibini göndərirlər. İclasda sədr

hesabat məruzəsini oxuyur və heyət üzvlərindən bir-ikisinin çıxışından sonra sözü tələsik ikinci katibə verirlər ki, şuluqluq başlamamış məsələni yekunlaşdırsınlar. Nümayəndə qaş-qabaqlı şəkildə yerindən qalxıb xitabət kürsüsünə yaxınlaşır və ötkəm bir səslə sözə başlayır:

- Yoldaşlar, siz bilməlisiniz ki...

Onu cümləsini tamamlamağa imkan vermədən 20-25 arvad əllərindəki ağacları göyə qaldıraraq bir ağızdan qışqırırlar:

- Yoldaş, biz hər şeyi yaxşı bilirik. Amma sən yaxşı bilməliyənsən ki, biz Əydəri sədir seçmiyəyeyih.

Nümayəndə onları qorxutmaq məqsədilə bir az da möhkəmdən bağırır:

- Bu nə özbaşınalıxdı! Bu saatca milisi töküb, sizin hamınızı damladaram.

Elə bu vaxt bütün arvadlar irəli cumub, əllərindəki dəyənəkləri səhnənin ön taxtasına bərkədən çırpıb deyirlər:

- A kişi, havayı üstümüzə qoqazdanma! Sənə adam balası kimi dedik ki, Əydəri sədir seçmiyəyeyih! Əlimiz səyə dəyməmiş burdan irədd ol!

Onun tərənmədiyini görəndə qadınlar səhnəyə dırmaşmağa başlayırlar. Vəziyyətin gərginliyini görəndə Əydər kişi və bir neçə başqası katibi aralarına alıb dal qapıdan çıxarıb, özləri ilə hazır dayanmış maşına oturdurlar. Maşın yola düşəndə iki-üç arvad onu saxladır və açıq pəncərədən icəri iki panama uzadırlar:

Götürün papaxlarıyızı. Kişi qaçanda qıryatını qoyuf getməz!

TAY NEYNƏK?

Hər dəfə Suçma kəndinə gedəndə dost-tanış qaraqoyunlu Hasan kişinin başına toplaşar, onu tərpedərmişlər ki, görək nə deyəcək, onunla şirin-şirin zarafatlaşarmışlar. Qış aylarında Muğallardan çox qırılan varmış. Hasan kişi də gedib ora çıxır. Muğallılar ona deyirlər:

- Hasan əmi, daha tərəkəmənin zulumu başdadı. A kişi, bir loxma əppəkdən ötəri nə zulumdu siz heylə çəkirsiz. Qaraçıya oxşuyursuz, iy-qoxdan sizə yaxın da durmax olmur.

Hasan kişi də onların ağzından söz qurtarmamış deyibmiş:

- Neynək, a bala, zulum bizim, ölüm sizin.

OLMUŞ ƏHVALAT

Şəki rayonunun 8 qaraqoyunlu kəndlərinin (Dərəcənnət, Təpəcənnət, Kəhrizoba, Aydınbulaq, İbrahimkənd, Şirinbulaq, Cay Qaraqoyunlu, Hətəmkənd) əhalisi vaxtı ilə bir qəbilədən ayrıldıqlarından indi də bir-biri ilə sıx qohumluq əlaqəsindədirlər. Bu sözlər Dərəcənnət və Təpəcənnət obalarına daha çox aiddir.

Müharibə illərində (1941-45-ci illər) əri döyüşlərdə həlak olmuş təpəcənnətli Pərizad arvad yetim qalmış oğluna baxa bilmədiyindən dəfələrlə Dərəcənnətdə yaşayan əhvali qohumlarına xəbər göndərir ki, uşağa daha baxa bilmir, gəlib onu aparsınlar. Qohumları da onun xəbərdarlıqlarını qulaqardına vurur, ona kömək etmirlər. Artıq oğlu Hülüdün (Məhəmmədin) 1-2 günə acından öləcəyini yəqin edən arvad əlacsız qalıb uşağı qalın sırxılıya büküb iplə sarıyır və Dərəcənnət kəndinin üstündəki bir tərənənin başına gətirir. Aşağı dərənənin dibində su dolduran dərəcənnətli arvadlara tərəf qışqırır:

- Ay qışdaxlılar (onlar Dərəlilərə belə deyirlər), budu, Hülüdü dığırdayıram, mənim biqeyrət qohumlarıma deyin ki, gəlif yetimlərini aparsınlar.

O belə deyib, doğrudan da əlindəki sarıqlı şeyi aşağı dığırdayır, tez də qaçıb gedir. Sarıqlı şey gəlib bulağın yanına düşür. Oradakı arvadların heç biri inanmır ki, bağlamanın içindəki uşaq olar. Lakin ağlayan uşaq səsi eşidən qadınlar tez sarıqlını açırlar. Görürlər ki, həqiqətən onun içindəki 2 yaşında bir oğlan uşağı. Uşağı aparıb Pərizadın qohumlarına (bayramlılara) verirlər. Onlar da köməkləşib Hülüdü böyüdürlər. Sonra Hülüd Xanabad kəndinə gedir, çalışır, özünə ailə qurur. O müdhiş günlərdən söz düşəndə Hülüd (Məhəmməd kişi) deyir:

- Getsin o günlər, birdə qayıtmasın.

Aşiqəm, o diyarə,
Yol gedir o diyarə.
Zülfünü kəmənd eylə
Məni çək o diyarə.

Aşiqəm, mən də bunun,
Nəyi var məndə bunun.
Çox bəlalar çəkmişəm
Yolunda mən də bunun.

Aşiqəm, yüz gün ağlar,
Qaş-gözü süzgün ağlar,
Yarından ayrı düşən
Bir gün yox, yüz gün ağlar.

Aşiqəm, çimən yerdə,
Gül bitər çəmən yerdə,
Yara köynək olaydım
Soyunub çimən yerdə.

Aşiqəm qara gözlər,
Yolunu qara gözlər,
Yıxıbdır dədəm öyün
Səndəki qara gözlər.

Apardı tatar məni,
Qul eylər satar məni.
Bir vəfalı dost olsa.
Axtarar tapar məni.

Əzzinəm ağ daşı,
Ağ düyüsü, ağ aşı,
Namərd öldü, iş oldu,
Tək desinlər ağ daşı.

Mən aşiqəm, can dərdi,
Çəkdikcə də can dərdi,
Boz dəvə çəkə bilməz
Bu canım çəkən dərdi.

Aşiqəm, qara dağı,
Gəncənin qara dağı.

Sinəmin üstə çəkdi
Əlif tək qara dağı.

Əzzim, tikan gülə,
Sarmaşır tikan gülə.
Heç kimsə göz tikməsin
Mən gözüm tikən gülə.

Aşiqəm, gülə bəndəm,
Bülbüləm, gülə bəndəm,
Qərib eldə, yad yerdə
Elə xoş dilə bəndəm.

Əzzim, yüz il məni,
Xalıya düz ilməni.
Vəfalı dost yad olmaz
Görməsə yüz il məni.

Aşiqəm, necə yazım,
Qələm yox, necə yazım,
Sənsiz keçən günümü
Ömrümə necə yazım?

Aşiqəm, belə qandır,
Dilim də belə qandır.
Baş yasdıqda, göz yolda
Get yara belə qandır.

Aşiqəm, quraq oldu,
Yar məndən iraq oldu.
Gözdən axan qanlı yaş
Çöllərdə bulaq oldu.

Əzzim yüzdə donar,
Əllidə, yüzdə donar.
Məhəbbət gözdə olar,
Görməsə yüz də donar.

Aşiqəm, mənəm sənsiz,
Şad olub gülməyəm sənsiz,
Dağda ceyran mələsə,
Yəqin bil mənəm sənsiz.

Aşiqəm tək ha tək,
At oxunu tək ha tək.
Qırx atı yeddi mıxa
Bağlaginən tək ha tək.

Aşiqəm yana gördüm,
Qəlyanı yana gördüm,
Səksən oğul, qırx ata,

Üzü əlli ana gördüm.

Mən aşiqəm ay dursun,
Ülkər batsın, ay dursun,
Öləndə qəbrim üstə
Zülflərin yay dursun.

Dərd belə canda olu,
Cəsədlə, canda olu,
Yar gəlib seyr etməyə
Açmışam canda yolu.

Aşiqəm od adamı,
Cənnətin od adamı,
Yandırsa yar yandırar
Yandırmaz od adamı.

Mən aşiqəm ac arı,
Yuyulmasın ac arı,
Hər kim yara pis disə
Dilin vursun ac arı.

Nalə edər hər gün ahı,
İşləmə hər günahı,
Üzüm haqda, dil duada
Çəkərəm hər günahı.

Əlim ayrı, yüz ayrı,
Doxsan ayrı, yüz ayrı,
Mən ki, səndən dönmərəm
İstərsən dön yüz ayrı.

Mən aşiqəm yüz yalvar,
Yüz oxuyub yüz yalvar,
Fələk bildiyin edər
Sən istəsən yüz yalvar.

Aşiqəm gülə bəxtim,
Bülbüləm gülə bəxtim,
Yar sənə vəd veribdir
Şad olub gül, a bəxtim.

Aşiqəm köhnə dağı,
Gəzirəm köhnə dağı
Təzədən bir dağ çəkdin
Unutdum köhnə dağı.

Mən aşiq təzə nəm var.
Təşnəm var, təzanəm var.
Öpülübən, a gözəl,
Üzündə təzə nəm var.

Aquşqa, pərdə,
Düşmüşəm dərdə,
Heç kim düşməsin,
Mən düşən dərdə.

Həyətə endim bu gün,
Həyətdən tapdım düyün.
Canı-dildən sevdiyim,
Həyatda yoxdu bu gün.

Gedin astaca deyin,
Yalvarın dosta deyin,
Yar məni xəbər alsa,
Ölməyib, xəstə, deyin.

Öyləri hasar, neynim,
Su gələr basar, neynim.
Özü bir şuxu tərən,
Nişanlısı yasar, neynim.

Mən öldüm ağlamaqdan,
Qara-göy bağlamaqdan.
Bağda xəzəl qalmadı,
Yarama bağlamaqdan.

O taydan gəmi gəlir,
Gəminin dəmi gəlir.
Əlin-əlimdən üzümə,
Ayrılıq dəmi gəlir.

Kisə tikdim olmadı,
Suya saldım solmadı.
Elçi, dilin qurusun,
Mən diyən yar olmadı.

Taxt üstə yatan oğlan
Köynəyi kətan oğlan.
Nişanlın əldən getdi,
Bixəbər yatan oğlan.

Tüfəngim dolu, açma,
Gül yarım, məndən qaçma.
Yeddi yerdə yaram var,
Bir yara da sən açma.

Su gəlir, asta gəlir,
Dolaşır, dosta gəlir.
Qaralsın Qarasonu,
Hər gedən xəstə gəlir.

Sandıq üstə cücü var,
Cücünün qırx ucu var.
Nə eləsə qız eylər,
Oğlanın nə gücü var.

Əzzinəm bir də gəl
Bir də eşit, bir də gəl.
Gündüz macal tapbasan,
Gecə saat birdə gəl.

Şirvanın yastı yolu,
Su kəldi basdı yolu,
Gəlirdim səni görəm,
Əzrayıl kəsdi yolu.

Ağ dəvə alçax gəzər,
Qolunda qolçax gəzər
Bu zamanın qızları,
Gödək geyib, şax gəzər.

Qonşu qızı, bizə gəl,
Gey qırmızı, tüzə gəl.
Məhlədən yer olmasa,
Bağdan hərlən bizə gəl.

Əzzinəm, gülə naz,
Bülbül eylər gülə naz.
Bu dünya bir qəmxardır,
Ağliyən çox, gülən az.

Əzzinəm, ağ əllər,
Ağ biləklər, ağ əllər.
Dəryaca ağlın olsa,
Yoxsul olsan güləllər.

Ürəyimdə yara var,
Hər dərdədən bir para var.
Aç ürəyim başına bax,
Tamam şikəst yara var.

Arazdan atılıydim,
Qul olub satılıydim.
Bivəfa yar əlinnən,

Ölmürəm, qutariydim.

Yaralandım yanımdan,
Quşlar doydu qanımdan.
Fələk maa bir dərd verdi,
Bezar oldum canımdan.

İstəkanın qanlıdı,
Əl vurma dərmanlıdı,
Şəkiddə bir yar sevdim,
Diyillər Səlyanlıdı.

Bu gecə gəyən gecə,
Dost boynun əyən gecə.
Cəsətdə can titrəyər,
Əl-ələ dəyən gecə.

Qızılgül haça bənddi,
Sana gör necə bənddi.
Düşsən mənim günümə,
Görərsən necə dərdi.

Bulaqda buz olaydım,
Göydə ulduz olaydım.
Sən qarıdan girəndə,
Öydə yalqız olaydım.

Göydə uçan quşa bax,
Qanadı sınışı bax.
Məni eldən eyləyən,
Ciyəri yanmışa baax.

Üzüm sarı, üzüm sarı,
Dönsün sizə üzüm sarı.
Tutaydım ağ biləkdən,
Çəkəydim özüm sarı.

Saraldım şüşə kimi,
Soldum bənövşə kimi.
Dostum məni sındırdı,
Yeddilik şüşə kimi.

Göydə ulduz cıdadı,
Xumar göz yuxudadı.
Sən də yalvar allaha,
Murad verən xudadı.

Əzzim haylar məni,
Həftələr, aylar məni.
Yüküm qurğuşun yükü,
Yordu bu toylar məni.

Hodanı, ay hodanı var,
Bağların badamı var.
Hərə bir ağız ağlasın,
Disinlər adamı var.

Armud ağacı haça,
Əlim dolaşdı saça.
O yara qurban olum,
Dindirə könlün aç.

Qoz ağacı buruldu,
Dibində su duruldu.
Aləm qardaş diyəndə,
Mənim boynum buruldu.

Ustul üstə səməni,
Oğlan, incitmə məni.
Gedib ciyimə diyərəm,
Nə səni döyər, nə məni.

Qardaşın əl yaylığı,
Ortası zər yaylığı.
Hərə bir kəlmə disin,
Qardaşa can sağlığı.

Əyağında məsi var,
Qızıldan düyməsi var.
Qoymur gedəm yanına,
Bir zalım nənəsi var.

Bu dərədən qaz gedə,
Qaqqıldaşa tez gedə.
Tanrıya rəvadırmı,
Dul kişiyyə qız gedə.

Əzzim təzə qarı,
Dağların təzə qarı.
Arvadı çox deyingən,
Saqqalı tez ağarı.

Əzzinəm bu dağa,
El köçübdür bu dağa.
Elə ki, mən dözürəm,
Rəqib dözməz bu dağa.

Sahibim yox, gülüm yox,
Bunnan böyük zülüm yox.
Ata dərd çəkdi öldü,
Anaya niyə ölüm yox.

Kəhər atı nallaram,
Axuruna bağlaram.
Sən yadıma düşəndə,
Hönlür-hönlür ağlaram.

Bir yaralı qoçam mən,
Gücüm yoxdu qaçam mən.
Ürək süfrə döylü ki,
Hər yetənə açam mən.

Barama qurdu üstə,
Dolandı durdu üstə.
Dəhnədə* oğul gərək,
Nur sala yurdu üstə.

Mən aşiq buda məni,
Xançal al buda məni.
Gör nə günə qalmışam,
Bəyənmir bu da məni.

Əzzinəm o yarə,
Söylə dərdim o yarə.
Gələn qonaq oxşiyır,
Şairim Bəxtiyarə.

Əzzinəm Ziyayə
Dərdim yetdi ziyayə,
Canım qurban verərəm,
Təmsil yazan Ziyayə.

Əzzinəm qoşa qaz,
Göldə üzə qoşa qaz.
Öləndə məzarımı,
Anam ilə qoşa qaz.

Üzü qarlı bu dağlar,
Bu dərələr, bu dağlar.
Neçə cüyür, maralı,
Yola salmış bu dağlar.

Geryə bulaq bu yerdi,
Otlaq, sulaq bu yerdi.
Nəsil-nəsil insanı,

Yola salan bu yerdi.

Bu dağların o üzü,
Başında maral düzü,
Ahuların iziylə,
Çox gəzdiribdir bizi.

Maral bulaq başında,
Nişanı var qaşında.
Maral bala itirmiş,
O da bircə yaşında.

Aşiqəm aranı yaz,
Ağ üzdə qaranı yaz.
Siftə dəftər başında,
Mən bəxti qaranı yaz.

Axşam olası vaxtı,
Bülbül qonası vaxtı.
Əsmə yel, yağma yağış
Yarım gələsi vaxtı.

Gecə keçdi xaraldan,
Sən gözəlsən maraldan.
Nə dərdim var, nə qəmim,
Sənsən məni saraldan.

Sinəndən üzüm düşdü,
Salxıma gözüm düşdü.
Beş bacının içində,
Tək sənə gözüm düşdü.

Dağların başına bax,
Qumuna daşına bax.
Yar məni xar eylədi,
Gözümün yaşına bax.

Saçın ucun hörməzdər,
Qönçə gülü dərməzdər.
Əyil üzünən öpüm,
Xəlvət yerdi görməzdər.

Yük dalında pərdəyəm,
Yaman dərdi-sərdəyəm.
Günüm itin günüdü,
Diməyin ki, ərdəyəm.

Dağ başının kəkotu,
Oğlan getmə, gəl otu.
Öpüş bizdə qaydadı,
Çimdikləmə, dinc otu.

Daqqada^ə düz olaydım,
Bulaxda buz olaydım.
Qonşudan qız gələndə,
Öydə yalqız olaydım.

Oğlan adın Alıdı,
Boyun qarğıdalıdı.
Sən göndərən mehir üzük,
Barmağımın barıdı.

Kilimi yığıtdı yükə,
Səkkiz qat bükə-bükə.
İstədiyimə getməsəm,
Doğrannam tikə-tikə.

Qara atı nallaram,
Pilləkənə bağlaram.
Özüm diyən olmasa,
Gecə-gündüz ağlaram.

Qızıl gül oyum-oyum,
Dərim sinəmə qoyum
Yer yağışdan doymursa,
Mən sənnən nicə doyum?

Kür qırağı sərindir,
Oğlan, girmə dərindir.
Oğlanı dərdə salan
Bir alagöz gəlindir.

İt hürür, oğru gəlir,
Həyətə doğru gəlir.
Yad döyül, yalan döyül,
Öz əmim oğlu gəlir.

Dağlar mənə qar göndər,
Əsirgəmə var göndər.
Nə dərdimə şərik ol,
Nə dərmanın var göndər.

Dağların başı yansın,
Od tutsun daşı yansın,
Mən heç qarğış bilmənəm,
Düşsün külfəti yansın.

Ay doğdu düzə düşdü,
Çoxu da sizə düşdü.
Dağılsın bu dünyanı
Ayrılıq bizə düşdü.

Dağlar bölgəli dağlar,
Dibi kölgəli dağlar.
Burdan bir cavan getdi,
Səndən sel gəli dağlar.

Dağların qarı mənəm,
Gün dəysə ərimərəm.
Qəbrimi güneydə qaz,
Cavanam, çürümərəm.

Burdan bir atlı keçdi,
Atın nallatdı keçdi.
Gedib gələrəm deyib,
Məni aldatdı keçdi.

Baxçadan-bardan diyax,
Heyvadan-nardan diyax.
Gör nə zəmanə qaldıq,
Belə dünyadan diyax.

Mən aşiq duz verənin,
Duz alıb, duz verənin.
Dünyada dili yansın
Könülsüz qız verənin.

Qızıl üzük döyülmü?
Qızın nazik döyülmü?
Vermə xoryət oğlana,
Qızın yazıq döyülmü?

Qazanımın paxırı,
Oğlan, qaytar naxırı,
Sən mənimsən, mən sənin,
Budur sözün axırı.

Su səni, su da məni,
Saxlasın xuda səni.
Bir öpüb, beş dişdərəm,
Şirin yuxuda səni.

Əzzinəm, açıl gəz,

Açıl yaylax, açıl göz.
Könlüm elə qəmlidir,
Qəmli könlüm, açıl göz.

Bağında şirin nə var?
Yeməyə şirin nə var?
Dünyanı geşt eyləsən,
Anadan şirin nə var?

Əzzim, canı daşdı,
Kəkliyin canı daşdı.
Dərdi pünhan çəkirəm,
Deyirlər, canı daşdı.

Əzzim qalan günlər,
Ömrümə talan günlər.
Bir də geri qayıtmaz,
Arxada qalan günlər.

O tayda çirax yanar,
Çirax beirax yanar.
Ata-ana bir bulaq,
İşdixca ürək yanar.

Dağları gəzdim gəldim,
Daşların süzdüm gəldim.
Getdim ana tapmadım
Əlimi üzdüm gəldim.

Qarşıda kimsə yada,
Tor qurmuş kimsə yada.
Gözdə, könüldə sənsən
Salmaram kimsə yada.

Mən aşiqəm bəxti kəm,
Taleyi kəm, bəxti kəm.
Mən fələyə neylədim,
Fələk mənə baxdı kəm.

Əzzim bafam⁶⁰ qaldı,
Biçmədim bafam qaldı.
Zəhmət çəkib bağ saldım,
Özümə cəfam qaldı.

Mən aşiq qaşix aşı,
Yiməyə qaşix aşı.
Aşiqi yoldan eylər,
Yaxşının qaşix aşı.

Əzzim qarğamışa,
Qar yağıb Qarğamışa^a,
Yüz min təbib nə eylər,
Bir fələk qarğamışa.

Əzzim o güneylər,
O qüzeylər, güneylər.
Həsretlər qovuşanda,
Bayramın o gün eylər.

Əzzinəm, ha səni,
Hax saxlasın ha səni.
Xəstə könlü nar istər,
Mənim könlüm ha səni.

Əzzim qəm oyanı,
El yatar, qəm oyanı.
Dəryalar oya bilməz,
Yoxsulda qəm oyanı.

Eləmi ay zamana,
Oxu qoydun kamana.
Eşəklər arpa yiyir,
At həsrətdi samana.

Qızılgül saçılında,
Açılıb saçılında.
Yarımnan aralandım,
Hər sabah açılında.

Əzzinəm əzəldən,
Dəstə tutdum xəzəldən.
Borc verən qələt edib,
Verməyəydi əzəldən.

Buxarı qurum oldu,
Yandıqca qurum oldu.
Aləmə bir zülm oldu,
Mənə el zülmü oldu.

Büyün bazar etəsi,
Sarı yağın kilkəsi.
Ay yar, səni gözlərəm
Gələ bazar ertəsi!

Çay aşığı gəlmərəm,
Çadramı yellətmərəm.
İki dünya bir olsa,
Dul kişiyə getməyəm.

Bir bulaq uyma bulaq,
Dayanıb durma bulaq.
Bir dəstə sona gəlir,
Saxlayıb durma, bulaq.

Bayquş mənəm, bayquş mən,
Hər quşlardan sayquş mən.
Viran qalmış bağlarda,
Sızıldaram yay-qış mən.

Əzzim mərd işidi,
Mərd olmaq mərd işidi.
Gözəlin naz etməsi,
Əzəldən vərdişidi.

Qız oturub daş üstə,
Telini burub qaş üstə.
Oğlan diyər: “dur gidax“
Qızsa diyər: “baş üstə“

Axır məqam yetişdi,
Göz qapağım bitişdi,
Uzaq, yaxın hər yerdən
Dost, tanışlar yetişdi.

Qoluma qara bağlaram,
Qəm-qüssədə çağlaram,
Sən yadıma düşəndə
İçin-için ağlaram.

Qızıl üzük paxla, yar,
Al kəməri saxla, yar.
Bir kisə tikim göndərim,
Yadigar üçün saxla yar.

O gələn özün bilməz,
Danışar, sözün bilməz
Hər gələn su doldurar,
Çəşmənin gözün bilməz.

Tut ağacı boyunca,
Heş yimədim doyunca.
Can qoydum, cəfa keçdim,
Buyurmadım doyunca.

Çəpər çəpər qondu gəl,
Çəpərə quşlar qondu gəl.

Dolaqsız gedən oğlan,
Dolağın tamam oldu gəl.

Əzzim asma məni,
Hay-küyə basma məni.
Qoyma tifil ağlasın,
Ağzına bas məməni.

Gəlin gəlir xan gəlir,
Öyləri yıxan gəlir.
Bir ülgüclə, bir pıçax,
Başları qırخان gəlir.

Qaçın, qaçın, gəlirəm,
Qırağa qaçın, gəlirəm.
Məxmər döşək, gül yastıx,
Arasın açın gəlirəm.

Əzziyəm, nə çarə,
Biçarədən nə çarə.
Ət qoxusa düz gərək,
Duz qoxusa nə çarə.

Əzziyəm, tasa bax,
Bülbül oxur, səsə bax
Bir tərəf toy-büsatdı,
Bir tərəfdə yasa bax.

Bu gedən yoldur, nədir?
Görünən xaldır, nədir?
Pərvanə oda yandı,
Didilər kordu, nədi?

Ay oğlan nuxulusan?
Gözləri yuxulusan?
Minmisən kəhər atı,
Qorxuram yıxılısan.

Ay qız mən sizə gəlləm
Sürməli gözə gəlləm
Yüz il qəzəmət alsam,
Qurtarıb sizə gəlləm.

Şamaxının üzümü,
Ört, ölürəm, üzümü
Nə atam var, nə anam,
Kimə diyim sözüümü?

Qızıl gül həşəm oldu,

Dərmədim, həşəm oldu
Mən yardan ayrılalı
Ağlamax peşəm oldu.

Mən səni el bilirdim,
Başında tel bilirdim,
Uca dağlar başında
Qurumaz göl bilirdim.

Lilayla girdim bağa,
Qızıl gülü dərnağa
Qızıl gülü məhnə tutub,
Gözəl yarı görnağa.

Uzun çinar, dağ çinar,
Gəl dərinde qal, çinar
Yarım biçin biçəndə,
Üstünə kölgə sal, çinar.

Ay doğdu üzə düşdü,
Şuxu Tiflisə düşdü.
Hamılar öz hayında,
Ayrılıq bizə düşdü.

Bu el ellər yeridi,
Şana tellər yeridi.
Qaysaxlanmış yarama,
Təzə millər yeridi.

Bəylər xanlar nişanı,
Quba balının şanı.
Gözəl ona diyəllər,
Çəkmi ənlək-kirşanı.

Sağsağan haça bənddi,
Sana gör neçə bənddi.
Düşsən mən düşən dərdə
Görərsən necə dərdi.

Hayva məndə, nar məndə,
Bağca məndə, bar məndə.
Könlüm ətdar⁶³ dükanı
Nə istəsən var məndə.

Yandım-yandım kül oldum,
Xəzəldən yüngül oldum.
Quş dili bilməzdim, bəyax
Oxudum bülbül oldum.

Yandım, allahım, yandım,
Sümi-billahım, yandım.
Aləm bir dəfə yansa
Mən dönə-dönə yandım

Ələkləndi ələklər,
Çirmələndi biləklər.
Dostlara xəbər verin
Həsəl oldu diləklər.

Xoruz bən verəndə gəl,
Yaram qan verəndə gəl.
Sağlığımda gəlməsən,
Bən can verəndə gəl.

Bayram bayramın olsun,
Ellər heyranın olsun.
Gədisən get, tez qayıt
Ciyin qurbanın olsun.

Bağçamızda sarı gül,
Yarı qönçə, yarı gül.
Sən ki, məndən küsmüsən
Gəl bənrişaq bənrişaq, gül.

Haray, naşı əlindən,
Gətməz qaşın əlindən
Yastıq şikayət eylər
Gözün yaşın əlindən.

Göydə uçan quşa bax,
Əyaxları müşəbağ
Aləmə yaz gələndə
Mənə gələnin qışa bax.

Qaradır qaşın ördək,
Yaşıldı başın ördək
Həmişə cüt gəzərdin
Həni yoldaşın ördək?

Firuzə bax, Firuzə,
Köynəyi şəm qənoza.
Məndən ayrı gəzməsin
Toyu qalar Novruzə.

Dağların başına bax,
Qumuna, daşına bax,
Yar məni xər elədi,

Gözünün yaşına bax.

II (B.G.)

Nənəmin el yəyliği
Ortası zər yəyliği
Hərə bi kərə disin
Nənəmə can sağlığı.

Sinavarı qurmuşəm
Burğusunu burmuşəm
Əziz qardaş gələndə
Xoşgəldinə durmuşəm.

Bu dağlar özlər məni
Kavaflar gözlər məni
Də' mən gidəri oldum
Sövännər gözdər məni.

Şirvanın şirin narı
Yiməlidi şirin narı
Eylətmə, göndər gəlsin
Bizim sövgili Yarı.

Bir quş gəliy Ağdaşdən
Xavar veriy qardaşdən
Qardaş bacidən doysə də
Bacı doyməz qardaşdən.

İre'hanı saşdim düzə
Boy verdi qaxdı dizə
İre'han boyli qardaş
Neşin gəlmiysən bizə.

Dəryanın qırağı serindi
Oğlan, girmə derindi
Oğlanı dərdə salan
Alagözlü gelindi.

Qolbağım qolumdadı
Gözüm yar yolundadı
Üş günnən bir gəlməsən
Babalım boynundadı.

Şirvanın küçələri
Bal verməz veçələri
Mən nicə savağ eliyim
Bu uzun gecələri.

Baxcədən bar allam,

Heyvədən nar allam
Yarın özü çatincən,
Küleyinnən xavar allam.

Baxcədən bar yaxşidi,
Heyvədən nar yaxşidi
Sağ olsun qo'm-qardaş,
Hamıdan yar yaxşidi.

Aquşqadan baxan yar
La'lı mərcan taxan yar
Osman kimin oturuf
Düşman kimin baxan yar.

Biçağın bağına bax
Dolağın ağına bax
Yar yadına düşəndə
Daşüzün dağına bax.

Gönüyün yolu daşdıx
Yarın boynində sarı başdıx
A qız, Göyniyə gidisən
Hanı civında xaşdıx.

Ekinin alasına
Gün düşməz lalasına
Qurban olum mən
Helə xozeynin balasına.

Dəryada balıx yan gidər
Aşmə yaramı qan gidər
Həkim gələr nə elər
Əcəl gələr can gidər.

Mənim anam öz anam
Ürəyi dolu söz anam
Yaddar, yalannar ağlar
Qoy ağlasın öz anam.

O tayda çirax yaniy,
Baxdıxcə irax yaniy.
O şərvət çox şirindi,
İşdixca ürex yaniy.

(Qşl.)

Araz axmazmış,
Araz Kürə baxmazmış

O gidən zalımın balası
Heş dala baxmazmış.

Kəhliyəm ovla məni
Çaxmala qovla məni
Gecələr sal qoyna
Gündüzdər buxovla məni.

Gelin-gelin neyləmə
Bağrımı qan eyləmə
Sən mənimsən, mən sənin
Özgə xiyal eləmə.

Bu qala daşdı qala
Torpağı yaşdı qala
Qorxuram qəriv ölüm
Anam gözü yaşdı qala.

Gelin-gelin bu da sən
Məni salma oda sən
Mən o güldən döyüləm
İyniyif atasan.

Müxəyh əkdim ləyəndə
Müxəx boynun əyəndə
Bir cüt qurban diyərəm
Əlin əlimə dəyəndə.

Araz aşanda bilər
Qumu qarışanda bilər
Yar yarın qədrin
Ayrılix düşəndə bilər.

Xoruz bən verəndə gəl
Yaram qan verəndə gəl
Sağlığıma çatmadın
Bən can verəndə gəl.

Əlimdə ələmim var
Qızıldan qələmim var
Yaxına gələ bilmirəm
İraxdan salamım var.

Eşiyimizdə sa'rı gül
Yarı xonça, ya'rı gül
Di görüm niyə küsmüsən
Bəri danış, bəri gül.

Göydə ulduzu gördüm,

Tükü qırmızıⁱ gördüm
Açıldıⁱ dəryah qapısı
Söydiyim qızıı gördüm.

Göydə ulduz cıdadı
Canım saa fidadı
Nə durmusan mətlufsuz
Mətluf verən xudadı.

Dağlar başı tütüdü
Qorxma, ürəx bütümdü
Əyil üzünən öpüm
Dünya ölüm-itimdi.

Dağların başı yansın
Divinin daşı yansın
Bir-biru'zdan eliyənin
Ürəynin başı yansın.

Qaşdarın qarasınnan
Öpərəm arasınnan
Gey tafdım, tez ayrıldım
Za'lımın balasınnan.

Gözdərin baxdı, baxdı
Qaşdarın bosdan arxı
Çox da gözəl döysən
Səryandar qoyma xarxı.

Şöfdəliyəm, kalam mən,
Dilim yoxdur, lalam mən.
Orda bir yar söymüşəm,
Pulum yoxdu alam mən.

(B.)

Əzzim yaxannan
Ya soltannan, ya xannan
Bir dəsdə gül olaydım
Asılaydım yaxannan.

Əzzim belə bağlar
Aş kəməru' belə bağlar
Bilbil itməz, gül bitməz
Vərənə qalsın belə bağlar.

XVII. MAHNILAR

LİRİK XALQ MAHNILARI

Aşiq

Hündür barıdan aşaram mən,
Ördəyi qaza qoşaram mən,
Hacının qızını versələr
Dəlləyin qızını boşaram mən.

Hacının qızının malı da var.
Üzünə düşən xalı da var.
Hara gedirsən məni də apar
Görən də disin yarı da var.

Bülbül

Ötmə bülbül, ötmə bülbül,
Dərdi dərdə qatma bülbül.
Məəm dərdim maa yetər
Bir dərd də sən qatma, bülbül.

Yumoristik mahnılar, nəğmələr

Dəvələrin qəter-qəter, ay
Feyzəvanı!
Qara qətir qapıda yatır, ay
Feyzəvanı!
Əl vurmamış şıllaq atır, ay
Feyzəvanı!
Sarı köynək şingilim atır, ay
Feyzəvanı!
Düyünçədə düyün gəlir,
hanı-hanı qurbanın olum,
ay Feyzəvanı!

* * *

Yaraf, o qızam mən?
Yaraf, bu qızam mən?
Cındırı cındıra qatanam mən?
Karvansarada yatanam mən?
Yaraf, o qızam mən?
Yaraf, bu qızam mən?

Qızlar xanım sazanda,
Aş bişirər qazanda,
Özü yiyər nimçədə,
Ciyisinə verər çömçədə.

Qızlar xanım sazanda,
Düyüsü qaynar qazanda
On beş tümən kəbinidi,
Bu da bir kişinin gəlinidi.

Qardı, yağışdı, Mustafa bəy?
Kürkün höyüşdü, Mustafa bəy?
Öppax öppaxdı, Mustafa bəy?
Dişdəmax nədi, Mustafa bəy?

“Pobeda“, “mobeda“ bilmərəm,
“Moskviç“ə minməyəm,
“Zim“ qarıya gəlməsə,
Mən kişiyyə getməyəm.

“Moskviç“im yaşıldı,
Nə bərk qaçan maşındı,
Məni bu dərdə salan
Sənin çatma qaşındı.

Sağsağan ala döyülmü?
Quyruğu qara döyülmü?
Bir kişiyyə iki arvad,
Başına bəla döyülmü?
Oppuli-buli bannı,
Qırmızı tumannı,
Botinkası çornı,
Yubkası kartonnı.

TARİXİ NƏƏĞMƏƏLƏƏR

Göynüyü

Ey mahal, qulağ asın,
Basıfıdı tufan Göynüyü.
Sübhi-şam qəhrə düşüf,
Üfüqü əfqan Göynüyü.
Bu zalım afat dağı
Axıtdı cövlan Göynüyü.
Bu bəla soldurufdu
Sünbülü-reyhan Göynüyü.
Gör nicə lal elədi
Bülbülü-xəndan Göynüyü.
Kimini ağa əfv elədi,
Tez qaçibən başda qalır.
Kimisi axıf gidif,
Kimi cumuf daşdə qalır.
Kimisi sayələlif
Qalxıban ağaşdə qalır.
Kiminin əli çatmaz yana

Can yığılıf döşdə qalıf.
İçində var fisqi-fəsad
Batırdı şeytan Göynüyü.
Mın öyün məscidini
Sel dağıdıf etdi xaraf.
Əlli-atmış aynə, qarı
Yel altında verdi cavaf.
Bu ərzi-hal yazılsa,
Heç götürməz dəfdər-kitaf.
Bu olan yıxıntıyə
Bir kes çıxmaz hesaf.
Biz çekax hesavını
O ərşi-əsman Göynüyü.
Nə qədər heyvanı var,
Lil vuruf eşixdə axıf.
Nə qədər səbisi var,
Pencədə, beşixdə axıf.
Nə qədir rizqısı var,
Daqqada, yeşixdə axıf.
Nə qədər çörex, düyü
Tehnədə, meşixda axıf.
Xaliqi ağ elədi
Böylə Süleyman Göynüyü...

Kəndlilər

Motal papax kəndlilər,
Aləmi tərəttilər,
. gəldilər,
Yığa-yığa getdilər.

Dava illərinin nəğmələri

Hitler, Hitler, paftari,
Yetmiş ilin kaftarı,
Qoltuğunda dəftəri,
Faşislərin rəhbəri.

Saat on ikidə dava başdandı
Yazıx əsgərrərin gözü yaşdandı.

XVIII. VƏSFLƏR

Əl ağacının vəsfi

Əl ağacım,
Vəl ağacım,
Düzlərdə doşan qovan ağacım,
Yiyəsinin başın yaran ağacım.

Ağac-ağac, happır ağac
Happır şirin, doqquz burun.
Ağac haradan gəlirsən?
- Meşədən.
- Səni kim kəsib?
- Çalı fatın.
- Nə üçün?
- Arşın üçün.
- Yalan disən, başın üçün.

Narın vəsfi

Bütün yeməklər ürəyin qarşısında,
ürək isə narın qarşısında baş öyir. (inanc)

Ağacda bir topum var,
Gündə alışıb yanar,
İçi qızıl dənəli,
Dənələri yiməli,
Heyran qalır dadına,
Nar qoyublar adına.

Ay şirin nar, şirin nar,
Səni mən hara yeşirim⁶⁵ nar?
Sandığa qoysam çürüyərsən,
İrəfə qoysam quruyərsən,
Bəs səni hara yeşirim nar?
Başım ağrıyır şal al gətir,
Bəhməzinən bal al gətir,
O da ürəyimi bulandırsa,
Bir-ikicə turş nar al gətir.

Üzərliyin vəsfi

Üzərliksən, hanasan,
Min bir dərdə davasan.
Balama dəyən gözləri,
Çıxarasan, ovasan.

Həftənin günlərinin vəsfi

Adına⁶⁶ - xanım
Cumay⁶⁷(Cumə) - canım
Şənbə⁶⁸ - düşmanım

Çayın vəsfi

Çayın biri qaydadı,
İkisi cana faydadı,
Üçü bəsdı,
Dördü nəsdı,

Çıxdı beşə,
Vur on beşə
Çay nədi,
Say nədi.

XIX. DEYİMLƏƏR, SÖYLƏƏMƏƏLƏƏR

Kömək Haqdan,
Çörək torpaxdan.

Əlili, Vəlili, Dəlili bəxtəvər.

Mərifətin dədən öyündə qalsın.

Öydə xoruz, çöldə fərə,
Nə qışqırırsan dəvərə-dəvərə.

Elə ki, oldun mırıx, işin fırx-qarnın cırıx.

Öydə xoruz, çöldə fərə,
Belə düşmüşən dəftərə.

Bətdəli^ə xoş
Civi boş bəyə bax, bəyə.

Asılan hər qazannan aş umma, umsux qalarsan.

Alçaxda oturuf hündür danışma, ağzın ovular.

Yaşınnan yekə danışma, başın ağriyə.

Əli uzun, dilin qısa, di çıx üzə ölmüş kosa.

Arvad xoruz, kişi fərə,
Hünərin var çıx kəvərə^ə.

Gəzillər asta-asta mollalar,
Bir-birinin ətini didir, yasda mollalar.

Di gəlsin, ürəyin dincəlsin.

Başo sox pırpızlığa,
Özo vur arsızlığa
Dərdo sal torviyə
At araviyə
Özün qıraxda çövlan eylə.

Bəd övlad haqqında diyəllər: - Səni doğanın qarnı yansın.

Ədalı kasıb haqqında diyəllər: - Bətdəli xoş, qarnı boş.

İmkanından böyük iddialara düşən haqqında diyəllər: - A tırx-bu nəfəs qırax.

Dostluğu pozan və özünü küskün aparan adama:

- Baldızından küsən erməni kimi mısmırığo' nə sallamısan?" diyəllər.

Hamı tərəfindən işlədilən "Dinsizin öhdəsindən imansız gələr" əvəzinə "Pazı-paz çıxarır" - diyəllər.

- Hacı dayın gəlitdi?
- Gəlitdi də, geyitdi də.
- Şəkiddə xiyar bititdi?
- Bititdi də, yiyilitdi də.

Əllidən uxarı yaş,
Protez diş,
Andıra qalsın sən görən iş.

Əlində böyük umur-ixtiyari olanın həmişə haqlı olduğuna işarə edərək deyirlər: "sən komandirsən, mən axmaq", mən komandirəm, sən axmaq".

Çox gec-gec görünən yaxın tanışlara ərkyana deyirlər: - Bildir gedən bildirçin, hanı sənin bir qıçın.

Ey ilahi, böyük pir,
Səndən kəsirəm iki tir
Əmr belədir, neyləyim?
Ağam bilsin, sən də bil.

Haradadırsa, oradadır,
Gəlirsə, bil, yoldadır
Ölübsə, bil, gordadır.

Məldərəm, güldərəm səmənə qız,
Nədi sözün desənə qız,
Atan gəlir: gəlsənə qız,
Cə'nəmə gəlsin, sər görə gəlsin,
Mə'ldərəm, güldərəm səmənə qız.

Dayın gəlir: gəlsənə qız,
Cə'nəmə gəlsin, sər görə gəldin,
Mə'ldərəm, güldərəm səmənə qız.
Qardaşın gəlir, gəlsənə qız,
Cə'nəmə gəldin: sər görə gəlsin,
Mə'ldərəm, güldərəm səmənə qız.

Anan gəlir: gəlsənə qız,
Cə'nəmə gəldin: sər görə gəlsin,
Mə'ldərəm, güldərəm səmənə qız.

Nişanlın gəlir: gəlsənə qız,
Bəs bayaqdan deyəydin,
Gül başmağımı geyəydin,
Tənələrimi taxaydım,
Qoç qurbanımı kəsəydin,
Qabağında əsəydin.

Meşəyə deyirlər ki, bizi qırırlar. Meşə deyir:
- Bacarmazlar, yorulub dayanarlar.
Səs gəlir – Baltanın sapı özümüzdəndir.
Meşə deyir: - Elə isə bizi qırıb məhv edəcəklər.
Sevgili canan belə bulsa,
Hər dərdin dərmanı sevgidən olsa,
İnkişaf olmaz əzzim.

“Salam-mələyküm“ə Şəkiddə bəziləri “Ələynən-ələyküməssəlam, beş də artıq“ – deyirlər.

Usta: - Xala oğlu, mən gəlmişdim ki, sən qoltuğunun altında kölgələnir, sən isə diyəsən mənə başımın üstündə güneylənmək istəyirsən.

Haralarda çox olursan, niyə görünmürsən? – sualına bəziləri “sən meçitə (məscidə) getmirsən, mən midiqına, daa biz harda görüşə bilərox – deyirlər.

İşə çağırırlar ulduzlar batmamış,
Buraxmazlar şəhər yatmamış.

Dünyanın şirin ləzzəti dalında ölümün acı şərbəti durur.

Xoşbəxlik qarının ağzında qonax kimi içəri cumur.

Gedirəm dağa, odun qırmağa
Çıxdı qabağa, Fərasət qağa,
Aldı dəhrəmi, tökdü zəhləmi.

Xoş gəldin, boş gəldin,
Bağdadda cır alça!

Qalmasın gədəni,
Heş nədən doymaz gödəni.

Təbarəkə,
Torba tikə,
Qoz sındıra
Fındıq əkə.

Qoyunun oldu on,
Gey qırmızı don.

Qoyunun oldu əlli,
İşin oldu bəlli.

Qoyunun oldu yüz,
Düş içində üz

Ovçu itirsə maralı,
Kəsilər səbri-qərarı.

Darındox, darındox,
Ağızlara söz oldox,
Əyaxlara toz.

Arvadlar arasında arvadım itdi,
Başı sirkəli, yaxası bitdi.
Getdim-gəldim, qapı kiliddi,
Nəhlət olsun dul arvad alana.

Qarınqulu

Süpürür süfrəsini, palaz üstü cərgəyanı
Şapalaq yarım qayız", gözləmir o yan-bu yanı,
Əl yekə, əyax yekə, barmaq uzun, diş köpəyi,
Xalx bismillah diyincə, aşın başın alar yatar.

Boğazı əl dokqası, qarın bir saman yeşığı,
Ha yidi, yarımadı, bu samannıx yaraşığı.
Hər yerdə tərif edin belə aş başı yiyən,
Başın əvvəl süpürüf, sonra yavan aşı yiyən.

Başqasının ünvanına bəd-dua tökən adama:
- Qarğışın qaya başına, tumanın paya başına,-deyə cavab verərlər.

Qonşumuzda bir qarı nənə vardı, baməzə idi. Ondan soruşardılar ki, ay nənə, neçə kişiyə getmişən? Deyərdi, özün hesabla:

Əli, Vəli, Şirəli,
Beşi ondan irəli
Pambıq atan, gül satan
Bir də rəhmətlik atan.

Deyir: Günümə bax, günümə,
Həxdən gələnlə zülümə bax, zülümə.

Dovşana ayaqqudu diyəllər.

Əzzinəm atla get,
Piyada yox, atla get.
Arıqlamaq istəsən,
Xeyrə-şərə, hər yerə
Danışqan advadla get.

“Əllərin dərd görməsin, gözlərin belə, sənə kömək olsun o şahı-Kərbəla!” - əvəzinə zarafatyana:“Əllərin dərd görməsin, gözlərin nur, canın cəhənnəmdə, özün qapıda dur!”-diyəllər.

Haqqa-dağal diyər: - “Gündoğanda borc istəməzlər, günorta yiməyi vaxtı borc istəyənlər lələyüdürlər, şər qarışanda borcunu istəyəni qapıdan qovurlar”.

Əsli-nəcabəti naxələf olanlara: - “Qətrani qaynatsan olmaz şəkər, zati qırılmış zatına çəkər”, - diyəllər.

İş bacarmayan, fərasətsiz, heç kəsin işinə yaramayan adama: - “Sol əl, o, sol əldir. O, arabanın sol təkəridir,” - diyəllər.

Keçmişdə kəndimizdə bir meşəbəyi olub. Çox sərt adam idi. Keçmiş danqılar həmin meşədəyi haqqında belə bir şər qoşublarımı:

Bundan olan meşəbəyi olmasın,
Nütbillahı salmayın bu meydana.
Odunçular gündə bir yol ağlayır,
Kim bu yola belə “iti” bağlayır?
Yetim-yesir kefə qayıq bağlayır,
Ata-baba qədir ükə beş şeyi,
Bu beymürvət alır on beş şeyi.
Çox da danılmasın, hava saxlasın,
Gərək kişi əslin, zatın yoxlasın.
Salam bilmir, ya bir allah saxlasın,
Kilsə, məscid nə lazımdır şeytana?!

Müharibədən sonrakı illərdə kəndlərin inkişafını sürətləndirmək üçün təsərrüfat briqadirlərinə xüsusi imtiyazlar verilmişdi. Belə imtiyazlı briqadirlərdən biri də Muxtar kişi idi. (Hazırda təqaüddədir.) O, ciddiliyi və tələbkərligi ilə başqa briqadirlərdən fərqlənirdi. Kəndlilərə, görünür həmin illərdə şəxsi mal-qara üçün ot-ələf tədarük etməyə məhdudiyət varmış. Muxtar kişiyə belə şər qoşmuşdular:

Suyu içərəm tavaxda,
Muxtar olmasa qavaxda,
Külşə gedərəm savax da.

Güyüm sahibi onu incidib get-gələ salan qələyçiyə belə deyir:

Usta, aldatma məni,
Ver misimi, çıxım gedim.
İstəmirəm yaxşısını,
Öz pisimi alım gedim.

Nə iş görürsən?-sualına sağlam adam zarafatyana:

-“Daş yiyib, qum əridirəm”-cavabını verir.

Pis mal alana - “Köhnə küpə, yırtıq sələ, heç belə mal düşməz ələ” - diyillər.

Uşaqlar savaşarkən onları qızıqdırmaq üçün zarafatyana belə diyillər:

Daş-daşa, dırnaq daşa,
Siz boğuşun, biz tamaşa.

Xəyala dalan və fikrə gedən adama : “Ə, nə fikrə getmişin, əlli abbasın bir tıməndir?” - diyillər.

“Şaddığa gəlibsən ocağa düş, bəddiyə gəlibsən bucağa düş“- diyillər.

Özündən çox müştəbeh adam barəsində:“İt oğluyam, qurd basaram“- diyillər.

Qış nə vaxt qurtarır?
Martın hamısı, aprelin yarısı.

Nişanlı oğlanın qız evinə həsrəti: - Nişanlımın öyünün iti də hamılliyəndə elə bilərəm ceyran məliyir.

Ay Qulu,Qulu, qulaqların necə oldu?
Arvad aldın, uşaqların necə oldu?

Əmmayə təsa,
Bülbülü kosa.
Dəllək ölüdü,
Gəl gedax yasa.

Həmədanı eşşək,
Gülavatın noxta,
Bərk-bərk yeri,
Arabir toxta.

İşimiz oldu uzun,
Başıma keçdi qara qazan.

Bir zülüm ilə pul qazan,
Onu da yisin qarama-quzan.

Fisincanı ağladılar,
Yerbəyerdən dağladılar,
Təzə dükanı bağladılar,
Durdu, qaçdı fisincan.
Barıdan aşdı fisincan,
Dombalaq aşdı fisincan.

Dərədə Sadıq təkəlduz,
Doğruçudur dübbədüz.
Mahmudoğlu dükançı,
Qara Kərim mişarçı,
Şirçi Səməd dəmirçi,
Əzim oğlu zurnaçı,
Qanlı İsmayıl yalançı.

Məhəllələr haqqında bir neçə deyim.
Uxarı başlı,
Barıdan aşdı.
Gəncəli məhəlləsi,
Qızıl təhnəsi.
Çay qırağı,

Əli çıraqlı,
Şərbab məhləsi,
Paltar təhnəsi.

Şəkiyə getmişdim. Bir xoruz apardım dəvə kimi, süzmə apardım kərə kimi. Xurcunuma bir cüt başmaq qoydular sələ kimi, bir metro cuna qoydular ələk kimi.

Çinardan tir olmaz,
Söyüddən pır.
Əzgildən badam,
Nadandan adam.

Əlifdən beyə,
Yüyürdüm öyə.
Öydə çörək yox idi,
Getdim bazara.
Bazarda çörək çox idi,
Almağa pulum yox idi,
Yımağa könlüm çox idi.

Ramazan ayının orucu,
Haqq-təalanın borcu.
Ölmərəm, sağ qalaram,
Tutaram haqq orucu.

Əridi quyruq,
Yandı qazan,
Nanay vay,
Nanay vay.

Bağanın balası,
Tısbağanın xalası,
Hər kəsə öz balası.

Doğanı yi,
Doqqanı bağla,
Daqqanı qoy,
Doqqaza çıx,
Saa söz diyicəm.

Ağamın arxalığın qatlamaq olmaz,
İçi dolu abbasıdır, sayıb qurtarmaq olmaz.

İLİN FƏƏSİLLƏƏRİ VƏƏ AYIN GÜNLƏƏRİ HAQQINDA BİR NEÇƏ DEYİM

Böyük çillə (qışın birinci 40 günü) deyər: - Mən öyün içinə təpicəm.
Kiçik çillə (bala çillə, qışın ikinci ayının 20 günü) deyər: -Mən ocağın içinə təpicəm. Ömrüm az, qavağı yaz.
Çillə beçə (qışın son ayı) deyər:- Mən qışınan yazı boğuşdurucam.

Yaz bitirir, yay yetirir, payız götürür, qış ötürür.

Adına yağar,
Cumay açılar.
Cumay yağar,
Şənbə açılar.
Şənbə yağar,
Bazar açılar.
Bazar yağar,
Həzar açılar.

YUXUDAN ƏƏƏVVƏƏL SÖYLƏNİLƏN DEYİM

Yataram sağıma,
Dönərəm soluma.
Sığınam allahıma
Allahımın rəhməti
Töküldü dörd yanıma.
Dörd yanıma hasar
Qıfılı əlhəm
Açarı qülfü-vallah
Yataram ya allah,
Duraram inşaallah,
Dursam da, durmasam da,
La-ilahə-illəllah, Məhəmmədi-Rəsul allah,
Allah birdir, Rəsul haqq!

XX. QOŞMALAR VƏ QOŞQULAR

Mən gəlmişəm qənddanlara qənd qoyum,
Gəlməmişəm ürəyimə dərd qoyum.
Mən gəlmişəm, sarı geyim, sarıyım,
Gəlməmişəm qarıda durum, zarıyım,
Mən gəlmişəm simavara hil atım,
Gəlməmişəm öy süpürüm, kül atım.
Mən gəlmişəm aş bişirəm, aş çəkəm,
Gəlməmişəm yetim-yesirə baş çəkəm.

Qaynatama Məkkə qismət olaydı
Qaynanamı bağda ilan vuraydı,
Baldızına Quran qənim olaydı.

Qızım əppəh yapanda,
Yeznəm öyə gələydi,
Gəlinim paltar yuyanda,
Oğlum öyə gələydi.

Həqiqət ağacı bitməmiş yerdə,

Doğruluq tapılmır bəşəriyyətdə
Qorxuruq küləkdən, qorxuruq yeldən,
Ruzumuz asılıdır incə bir teldən.

Qonum-qonşu tamam verib baş-başa,
Gecə-gündüz bizim üçün ağlaşa
Nə yağdı var, nə düyüsü, nə unu,
Kim görübdü aləmdə belə günü?

Qızıl gülü dərən varmı, yarəb?
Qurutmaq üçün sərən varmı, yarəb?
Mənim balamı görən varmı, yarəb?

Pullu kəsir qurbanı ad eyləyir,
Molla-axund, qolçomağı şad eyləyir.
Söyünsün molla, gənə qurban gəlir,
Möminə can, mollaya meydan gəlir.

Bu dünyada çox gözəllər görmüşəm,
Sənin kimi gözəl yoxdur, ay gözəl.
Hər gözəldə bir gözəllik seçmişəm,
Səndə gözəlliklər çoxdu, ay gözəl!

Dolu bədən, dümağ sinə səndədir,
Gözəl buxaq, qəşəng çənə səndədir.
Gözlər süzər qan qəsdinə səndədir.
Nəfsin, niyyətin də toxdur, ay gözəl.

Kərəməm, necə oldu ulusum-elim,
Qürbət, yad ölkədə lal oldu dilim.

Poladdan bərk olur canı ləzginin,
Heç kəsə qaynamaz qanı ləzginin.

Çəyirtgəyə hücum eyləməz qartal,
Şirin də şikarı deyildir çaqqal.

Xan bacının xəzəliyəm,
Ağ çitin meyzəriyəm,
Aləmin gözəliyəm.
Nişanlımı tanıyıram,
Xancalı gümüşlü yar,
Salatın yerişli yar.

Bit birədən aşağı,
Birə bitdən aşağı.
Özün getdin, özün gəldin
Oldun itdən aşağı.

Oyna, xubanım oyna,
Dəsmal udanım oyna

Yumurtadan yumburu
Ləzgi xubanım oyna.

Şəkiliyəm, şəkili,
Sözüm ağır çəkili
Zarafatdan çaşmaram,
Söz həddini aşmaram
Söhbətim şəkər, şirin,
Yaz dəftərə hər birin.

Şəki beşiyim mənim,
Öyüm-eşiyim mənim.
Şəki hünər meydanı,
Şəki gülüş məkanı.

Gülüşüm qanaddıdı,
Ləzətdidi, daddıdı.
Şit sözə baş qoşmaram,
Hər sözüm urvatdıdı.

Ay daş atan bəxtəvər,
Qapını döyür elçilər.
Anam diyir: gəl verax,
Atam diyir: qoy görax...

Ay daş atan bəxtəvər,
Daşın da bir vaxtı var.

Baxıb balasına söylədi ulax,
İnşallah, balam da eşşək olacax.

Məhəbbət gözdə olur,
Nəzarət gözündə olsun,
Hörmət sözdə olur,
Düzgünlük sözündə olsun.

Koroğluyam meşəm gərək,
Qarlı dağlar aşam gərək.
Oxunu sinəmə vur,
Mərd igiddən nişan gərək.

Qazamat içində yata bilmərəm,
Ayağım qandallı qaça bilmərəm
Mal ətə, qara çörək yeyə bilmərəm,
Bir qab bulandıq suyu içə bilmərəm.

Dalımı söykərəm bir qarlı dağa,
Yetiş fəryadıma ay Əliağa.

Oğlan ürəkdir,
Bir qızıl dirəkdir.
Götürün, saxlayın,
Qızlara gərəkdir.

XXI. ŞUNQURUX QOŞMALAR

Yeriknazam mən, mən,
Topuxbazam mən, mən,
On iki kişiyə getmişəm,
Gənə də qızam mən, mən.

Maşın gəlir dalbadal,
A dədə maa arvad al.
Arvad olmasın qız olsun
Əl-əyağı düz olsun.

Hartdamağım gəlir,
Hortdamağım gəlir,
Görmədiyimi görmüşəm,
Çatdamağım gəlir.

Anam bacım,
Məsmə bacım
Başiyax qazanı yanarmı?

Qırmızı tuman mız-mızı,
Ölürəm, a dəllək qızı!

Ay dədə dom-dom gəlir,
Üç dənə fayton gəlir.
Birində əmim qızı,
Birində dayım qızı,
Yanaqları qırmızı.

Bu da bizim Maşa Məmiş,
Adamlara gəlir qəmiş,
Axşam içib bic ölməmiş,
Öylərini azanda bax!

Usdul üstə otu, xanım,
Gözlərindən lotu, xanım.
Mən səni alan döyüləm,
Get arxeyin otu, xanım.

Səccə Səkinə,
Bacım Mədinə
Qardaşım Abbas,
Qapını bərk bas!

İsmayıl,
Yuxudan ayıl,
Get bazardan yemiş al,
Arvadınnan öpüş al.

İsmayıl,
Yuxudan ayıl,
Get bazardan incil al,
Gəl saatıma zincir al.

Mariyə,
Öydə qala qariyə,
Kişiyə gedə,
Bir oğlu ola, yariyə.

İsfəndiyar,
Duzdu xiyar,
Yazda qoyax,
Qışda yiyax.

Roza, Roza,
Mindi xoruza,
Getdi Tiflisə,
Gəlmədi bizə.
Bir təpik vurdum,
Düşdü dənizə
Dənizin suyu sərindi,
Roza xanım gəlindi.

Abdulla dayı maşında,
Xurmayı daqqa başında,
Abdulla dayı marş,
Dağlara dırmaş!
Həsən Paşa,
Arvadı qoşa
Birini aldın,
Birini boşa.

Həsən Paşa,
Qolları qoşa
Bir arvad aldın
Birini boşa.

Ay Qulu, Qulu, qulaxların nicə oldu?
Arvad aldın, uşaxların nicə oldu?

Məmmədhəsən, ay Məmmədhəsən,
Səni görüm qan əndərəsən..
Keçilərə' nərgiⁿⁱ dəysin,
Bir budun bizə göndərəsən.

Yanvar, Fevral, Mart,
Fatma, qırağo dart!

Sədaqət,
Yumuru qənd
İşmə çayı,
Yoxdu qənd.

KƏLƏK *(Bir Şəki lətifəsi əsasında)*

Qafqaz dağlarının gül yaxasında,
Şəkinin mülayim saf havasında
Bir Şəkili çoxdan ömür sürürdü,
Yüz ildi ki, gecə, gündüz görürdü.
Son vaxtlar qorxurdu o əzrayıldan,
Düşünürdü: “Məni birdən, nahaqdan yaxalayar o“,
Öz ömür yolundan tez saxlayar o.
Çıxarıb qınından öz xəncərini
Deyər: - Daha bəsdir, gör əcəlini“.
Şəkili bu fikir, bu xəyal ilə
Uşaqlarla durub-oturdu elə.
Fikirləşdi: “Məni uşaq sanaraq,
Əzrayıl canımı alammaz heç vaxt“
... Uşaq baxçasında bir gün şəkili
Üstündə tikmədən kukla şəkili
Olan süfrə üstə sıyıq yeyirdi:
Əcəb ləzzətlidir sıyıq! – deyirdi.
Əzrayıl çıxaraq birdən kənardan,
Söylədi: - A qoca, haralardasan?!
Səni axtarmaqdan əldən düşmüşəm.
Boynunu buraraq Şəkili bu dəm,
Dedi: - Yox, uşağam, püfə yiyirəm, yaman acam mən.
Əzrayıl dedi: - Hə, püfəni ye,
Səni hoppalara aparacam mən.

XXII. VÜCUDNAMƏ

(PARÇA)

Əllidə eylədim ömrümü yarı,
Ömür baxçasının saraldı barı,
Səslədim möhnəti, oyatdım zayı,

Məmnun adladım, keçdim cəfaya.

Altmışında sanbur gədikdən aşdım,
Yetmişimdə əhli-ziyadan qaçdım,
Səksənimdə səbru-taqətdən düşdüm,
Qədd əyildi, pənah gətirdim əsayə.

XXIII. AŞIQ ŞERİ

MOLLA CUMA⁷⁴

GƏRAYLILAR

ƏZİZ YARIM

Mən gedirəm halallaşaq,
Salamat qal, əziz yarım.
Aç qolunu gəl sarmaşaq,
Salamat qal, əziz yarım.

Aşiq səslər məşuqunu,
Məşuq gözlər aşiqini,
Aldın gözüm işığını,
Salamat qal, əziz yarım.

Ləblərin bənzəyir qəndə,
Amanatım dursun səndə,
Yadigardır telin məndə,
Salamat qal, əziz yarım.

Mən bu yerləri atmaram,
Gözəl ismin unutmaram,
Səndən özgə dost tutmaram,
Salamat qal, əziz yarım.

Gözüm yaşı çağlar gedir,
Sinəm üstə dağlar gedir,
Molla Cuma, ağlar gedir,
Salamat qal, əziz yarım.

GÖRMÜŞƏM

Zərnədə canan görmüşəm,
Uca dağın lalasıdır.
Təmiz ağlım itirmişəm,
Huşum başdan alasıdır.

Ay qabaqdı, xumar gözdü,
Şəkər dilli, şirin sözdü.
Gəlin deyil, özü qızdı.
Dərdi canda qalasıdır.

Cumaya qəmzə satdılar,
İşarə ilə söz atdılar,
Xəvər aldım tanıtıdılar,
Hacı Əbdül balasıdır.

D Ö N M Ə Z

Bir gözələ düşdü gözüm,
Mən dönərəm könül dönməz.
Ruhum getdi ağlım qaşdı,
Mən dönərəm könlüm dönməz.

Dərdimi söylədim başdan,
Ay qabaqlı qələm qaşdan,
Şirin dilli bir ölmüşdən,
Mən dönərəm könül dönməz.

Molla Cuma ala dastan,
Mayıl baxan gözü məstan,
Bu bivəfa cavan dostdan,
Mən dönərəm könül dönməz.

QOŞMALAR

AY FƏLƏK

Neyləyim ki, eşq atəşi coşubdur,
Cəhənnəmdən qızğın oldu, ay fələk!
Necə bülbül həmdəmini görməyib,
Çaşıb ağılı pozğun oldum, ay fələk!

Dərin-dərin dəryalara ha daldım,
Mürəxxəs başımı qovğaya saldım,
Tərflan yuvasından bir bala aldım,
Bəsləmişdim quzğun oldu, ay fələk!

Molla Cuma çox deyibdir, çox deyər,
Yaxşı söylə, ciyərinə ox dəyər.
Tapşırıdım allaha, allah yox deyər,
Çarxı dönmüş azğın oldu, ay fələk!

YANA TUTMA

Camalın şəninə gəldim pərvanə,
Bir göstər üzünü, qız, yana tutma.
Qalmışam yolunda bir çıx eyvana,
Şirin cüftar elə üz yana tutma.

İsmin söylərəm, "fey", "tey", "mim"inə
Günümü keçirərəm sənsiz kiminən,
Arifəm işarə elə himinən,
O qələm qaşları süz yana tutma.

Gözəllik bağında bəxtəvər oldun,
Sərimi, sevdaya bir də sən saldın.
Cumanin canını əcəlsiz aldın
Ölürəm amandır göz yana tutma.

AMAN YAR

Mən səni sevmişəm əzzəl bu tayda,
Yaylığı üzünə salma aman yar.
Hərdən qaş oynadıb, şirin gülginən,
Yaşmağı ağzına alma aman yar.

Baxma qabağına, bax baş yuxarı,
Könlüm əyləncəsi, canım aşqarı,
Eşqindən ölürəm bir çıx dişqarı,
Əylənibən dala qalma aman yar.

Cumanin çilləsi indi yay oldu,
Camalın xubluqda indi ay oldu,
Qorxuram xalq görüb ağı zay oldu,
Çalmanı bu qılıq, çalma aman yar.

Ö P D Ü S Ə N İ

İsmi Pünhan bir dağ çəkdin sinəmə,
Gəlibən sərsəri küt öpdü səni.
Ölkənin dəyyusu, el utanmazı,
Birindən doymadı, cüt öpdü səni.

İşimiz dönübdür Kərəm nağılına,
Hardan hücrəh oldun kəlbın ağılına,
Eşşəkdən törəmiş, qancıq oğluna,
Kim verdi görəsən, hüt öpdü səni.

Namərdin badəsin alma dəstivə
Tilisim, cadımı sürtər üstüvə,
Bir busə qıymadın Cuma dostuvə

Axırda sevdiyim, it öpdü səni.

A R V A D

Arvad sənin tənə-tənə sözlərin,
Yandırıb canımı yaxdı, ay arvad!
Gör ha deyil, görməyirmi gözlərin,
Hərdən-hərdən nə deməkdir, ay arvad!

Karxanadan olan gedər tütünə,
Öyüd verən yoxdur çölün itinə,
Həsret qaldıq qoyun-quzu ətinə,
Bu nə yimək, nə içməkdir, ay arvad?

Arif isən, daha bəsdir bu yığı,
Qəm ağartdı bu saqqalı, bu biği,
Göy zamanı aparırlar findığı,
Qonum -qonşu oğru çıxdı, ay arvad!

Sən olasan ho dədəvun imanı,
Pulum yoxdu, nəynən alım tulmanı?
Fındıqlığa eyləməyin gümanı,
Qonşularımız biru çıxıb, ay arvad!

Ağyazıda taxılımız zay oldu,
Kəsəyənlər indən belə bay oldu,
İnanmıram çəltikdən də pay oldu,
Qazı kimi it ortaxdı, ay arvad.

Sən də pərt olma gəl bu işdən,
Hərdən-hərdən səda gəlir hər küncdən,
Oğraş, tərbiyəsiz düşərmi vərdişdən,
Əsilsiz it tutacaqdır, ay arvad!

Bir dəm olur duz basırsan yarama,
Bu aylıqda bir belə iş arama,
Haq vermişdi bir neçə put barama,
Bir fənd ilə Mirzə çıxdı, ay arvad!

Üç ildir ki, yarımçıqdır xanamız,
Mürdar deyil, təmiz idi qanımız,
Ayaqyalın qalıb yazıq anamız,
Dili, ağzı bir başmaqdı, ay arvad!

Qardaşımız olmaq iki baş istər,
Oğul-uşaq bizdən çörək, aş istər,
İndi nə var, bol rızqımı qış istər,
Bolluq olur lüyən vaxtı, ay arvad!

Ev tikməyə, ya ustaya pulum var?
Toy etməyə gör bir hansı halım var?
Dişləri yox, quyruğu yox, kəlim var,
O da ölsə evim yıxdı, ay arvad!

Qapı-qapı sayılırdıq dilənçi,
Küllənməni üyütmür dəyirmançı,
Bizə əl tutmayır qəssab, dükançı,
Əli kəsaddan hamı uzaqdır, ay arvad.

Məşədilərin üstümüzdə borcu var,
Saldat pulu, bir də mirab borcu var,
İki koxa otuz manat töycü var,
Az demişəm, hələ çoxdu, ay arvad!

Tənə sözlər sındırıbdır qanadım,
Mənim sözlərimə nə cavab dedin.
Molla Cuma elə kəsdi umudun,
İndi bildim əqlin yoxdu, ay arvad!

Ə F Ə N D İ M

Hacı əfəndiyə məndən çox salam,
Namaz sana xeyir, şərmi əfəndim?
Cənabından sualım var beş kəlam,
Səhab ələ bulaşarmı, əfəndim?
Can əfəndi, bu qissədən hissə al,
Bax, gör necə qarışıbdır yağa bal.
Əgər sənle çəkişərsək bu minval,
Ellər bizə gülüşərmı, əfəndim?

Maşallah ki, bu kamala dolmusan,
Bir ləlisən Bədəxşandan gəlmisən,
Mən görmədim özün görüb bilmisən,
Abi-zəməzəm heç daşarmı, əfəndim?

Girib elmin dəryasını boylarsız,
Nəfs düşmandı, dilnən iqrar eylərsiz,
Bu hədisi minbər üstə söylərsiz,
Sözsüz xalqa ilişərmı, əfəndim?

Layıq deyil Molla Cuma söyləmək,
Lazımdır ki, bir xəbərdar eyləmək,
İki sizə, bir qəribə paylamaq,
Şəninizə yaraşarmı, əfəndim?

G Ə R Ə K

Bir adam ki, şad məclisdə otursa,
Əzzəl onun ağı başında gərək.
Arax-çaxır bir-bir alıb ötürsə,
Sığışa bədəndə leşinə gərək.

Get qıraxda qartlaginə başını,
Vurubanı mən tökərəm dişini
Palançılar soruşurlar yaşını,
Həmədamı eşşək, üçündə gərək.

Mən Cumayam, kəsdirərəm yanını,
Cəllad kimi qurudaram qanını,
Əzrailtək tez alaram canını,
Qərrib itin quyruğu döşündə gərək.

O L D U

Oğul sən payını almışdın məndən,
Getməyin anana yaman dağ oldu.
Qohum-qardaş, dost, müsəyib yanında,
Doğurdan da bu üzümüz ağ oldu.

Oğul, eşitmişəm, yaxşıdır zəndim,
Bir cüt çustnan, ağ arxalıq bəzəndin,
Atı satdın, dost aşnanı qazandın,
Hər kənddən bizlərə bir qonaq oldu.

Car^s bazara dedim getmə, ay aman,
Dedin ata, işimi eyləmə yaman,
Pulu pul qazanar, şahını tümən,
Gerçəkdən də oğul sözün sağ oldu,

Balakəndən çıxdın pul qutarmaqda,
Zaqatalada faytondan varmaqda,
Papiros damaqda, çayın qabaqda,
Faytonçu, tükənçi beydamaq oldu.

Əmbərçaydan ustaların gəldilər,
Məni görüb, xəyli peşman oldular,
Söz soruşdum doğru cavab verdilər,
Dedilər hərəyə bir tabaq oldu.

Oğul, mən Cumanı saldın zülmata,
Səndən şad olmadı heç ana-ata,
Atı satdın qalan səksən manata,
Lapandan^s çatlayan bir çanağ oldu.

B Ə Y Ə N M Ə Z

Bu dünyada bir qaydadır, qazılar,
İt küçüyü heç tazını bəyənmez.

Çöldə nəcis yeyən ala qarğalar
Humay quşun avazını bəyənmez.

Başında kamalı, ağılı olmayan,
Oxuyuban, əlifbeyi bilməyən,
Gündə beş vaxt namazını qılmayan,
Əfəndini, nə qazını bəyənmez.

Çox gördüm ayağa corab olanı,
Beyinlər korlayan, şərab olanı,
Fıstıqlı kəndinin, xarab olanı,
Cumanın sözünü, sazını bəyənmez.

B İ R - B İ R

Ağızdan çıxanı yazarlar bir-bir,
Biri sağda, biri solda dayanıb.
Günahı, savabı düzəllər bir-bir,
Biri sağda, biri solda dayanıb.

Kimsə bu dünyadan köçsə əliboş,
Axirətdə onun üçün keçməz xoş.
Dörd tərəfin divar, torpax, üstün daş,
Vurub sümüyünü əzərlər bir-bir.

Cuma ki, var, bir quruca cəsətdi,
Bu dünyada ölüm hamıya rəsətdi
Qanlı fələk, bəs bu nicə mürvətdi?
Cavan olanlar da ölər dünyada?

D İ V A N İ L Ə R

D A N I Ş

Eşq əhliynən gir meydana “əlif“nən “bey“dən danış,
Yetirginən on doqquza “fay“inən “fey“dən danış,
Hərif-hərif hər birinin oxuginən mənəsən,
İyirmi doqquzda eylə “lam“, “əlif“, “bey“dən danış.

Çərşənbə günü xəlq olub abu, atəş, xaki, bəd,
Aslan fikirli olginən, dayanginən dilişad,
Gözü qanlı o bedasıl sevgülümdən bir imdad,
Sidqini bağla mövlaya yer ilə göydən danış.

Molla Cuma nəsihət verir, bu sözü atan sənə,
Bir allahdan qorxub xof et, bəndədən utansana,
Üzbəsürət yalvarırsan can yetmir butan sənə,
Sən də qayıt vur tərsinə, bir özgə şeydən danış.

D A N I Ş

Aşiq bekara söhbət etmə sözün başdan danış,
Gördüyünə qıl tamaşa, göz ilə qaşdan danış,
Çox səntək mənəm deyən, əli qoynunda qalıb,
Sarsaqlığa nə qalıbdır, kamallı işdən danış.

İnsansansa sözü xoş de, heyvansansa ota var,
Təhərindən oxşadıram, qarnında yüz pota var,
Ustadına kəc baxırsan, bil başında xəta var,
Qayıt lənət de şeytana, xətri xoşdan danış.

Mən Cumanın nəsihətin al güşünə, incimə,
Aşıqnan höcət çəkibən hər görənnən bəncimə,
Minnətim var özgələrin sözü üstə cəngimə,
Sən mənənin danışanda sinədən, döşdən danış.

D E Y İ L

Leyli üzün göyçək olsun, Yusifi Kənan deyil,
Ləblərinə bal deyiblər, zülfləri reyhan deyil,
Ləbbey deyib allahıma əlifbeyi tutdu dil,
“Li“ yekunda “inna“ amin“, “Lilla“ müsəlman deyil.

Lov günün ustam məni, kamil etdi ilbəlil,
Lövün-lövün eşqə düşdüm yaşım oldu bəhlilil,
Loğman imiş, ya Məhəmməd, mədəd səndən gəlsə bil,
Lov ol, həm də ağası məni sən ərzini aşman deyil.

Layəm, ləvənəm xudamızsən, sən Cəlil,
La əlhəmdi qədür olduq, la almağa sən Cəlil,
Lov gəlam ərşi-kürşi cəm eylədin sən Cəlil,
Lütf qıldın Molla Cumaya bir İsmi Pünhan deyil.

DAD FƏLƏK, BİDAD FƏLƏK

Sərimə bir sevda endi, dad fələk, bidad fələk,
Ciyarım oda yandı, dad fələk, bidad fələk.
İsmi Pünhan qönçə dəhan kimi gülün eşqinə,
Sinəmə gözlər dayandı, dad fələk, bidad fələk.

Səndən qeyri ağam yoxdu, harayıma yetişə,
Sevgilimdən mətləb alıb yetişmədin tay-tuşa,
Peşəm mənim aqlamaqdır, nisbət oldum bayquşa,
Ellər məni Cunun sandı dad fələk, bidad fələk.

Dərd çəkməkdən, Molla Cuma, ömür günüm tükəndi,
Gülüm xar içindədir, dörd bir yanı tikandı.

Fitnəsi çox, qiyməti yox, dağılsın belə kəndi,
Sırlərımı əğyar qandı, dad fələk, bidad fələk.

HEÇ

Sızıldadım yar yanında sırrımı heç duydumu,
O qədər ki, dad çəkirəm, sözümə uyğunmu heç?
Əziz bayram günü gəzdin xalqnan qol-boyun,
Təmənnəşib birgə kərə əl-ələ dəydinmi heç?

Atalardan misaldır, dağılan çanaq dolmaz,
Yusifə qalmayan gözəllik, sənə də qalmaz,
Yetən yerdə öyünürsən, mənim kimi mərd olmaz,
Boğaz tutub, aman çəkdim, bir busə qıydınmi heç?

Molla Cuma qan ağlayır, yuxusundan oyanıb,
O qədər ki, dərd çəkir, qəm küpünə boyanıb,
Əhvalımı sorsalar bir buta əda dayanıb,
İsmi Pünhan, üzüm üstə üzünü qoydunmu heç?

QOCALIQ

Bilmirəm hardan tapdı, axtarıb məni qocalıx,
Hağlımı aldı əlimdən, huşumu sərdən qocalıq
Dişimi əskik eylədi lap günü-gündən qocalıq
Müxtəsər, qoydu məni xeyirdən-şərdən qocalıx.

Dən düşdü saqqalıma əzəl xəbərdar eylədi,
Hər diyən qırılmadı ölkələrə dar eylədi .
Arvad da göngə tüpürdü hamsını murdar eylədi
Axırda ayrı saldı yarı yavərdən qocalıx.

İstədim duram gedəm qaranlıx köçdü gözümə,
Keçən günlər yada düşdü əlimi vurdum dizimə
Oğul-uşax qulp eyləmir, daha baxan yox sözümə,
Üzümü soyux eylər borandan-qardan qocalıx.

Qocalıx çətin dərddi, qıç yeriməz, gözün görməz
İtə dönüf hürər olsan oğul-uşax cavab verməz
Dost-aşna qaçar yanından, heç kimsə halın sormaz
Yazıq canım qocalıbsan, qocalıxdan nə bezarsan.
Canım sənə ərz eyləsin gecəlikdən nə bezarsan.

HARAY

Ha çağırısam sənə çatmaz harayım,
Səndən ayrı tab eləməz ürəyim

Məcnun olub daşı-daşı arayım.
Yaraf kimdən olar bir doğru sorax.

Gəl sor əhvalımı dünya bəzəyi,
Gözəllər sərdarı, xublaraın bəyi,
Könlüm əyləncəsi, dilim diləyi,
Bu dustax vurğuna asginən qulax.

Dodağın qaymaxdı, dişlərin mərmər,
Alırsan canımı, alma bixəbər,
Şəkildə Yusifsən, sifətdə zərgər,
O sənin dad əlindən nə çarə edər?

Nə çarə eləsin bu Molla Cuma,
Həsret qoydun onu bu gül əndama.
Üç gündən üç günə yazginən namə,
Oxuyum könlümü eyliyim oyax.

M Ü X Ə M M Ə S

M Ə N İ M

Ya ilahi şükür sənə
Yaman oldu çağım mənim.
Çün yarımından ayrı düşdüm
Yanıbdır ayağım mənim.
Bülbül dövrüm qan ağıladı
Soldu gül yarpağım mənim.
Bağ bostanım zay oluban
Basılıbdı tağım mənim.
Ol səbəbdən sinəm üstə
Cəkilibdi dağım mənim.

.....

.....

Kimisinin toyun tutdun,
Kimisinə vay elədin,
Kimisinin evin tikdin,
Kimisini zay elədin.
Zay olan bəndəsi mənəm
Yanıbdı otağım mənim.

Dərdim o qədər artıbdır
Qədərini yaza bilmirəm.
Məhəbbət əlimi yandan
Öluncə üzə bilmirəm.
Qəm şələm ağır olubdur
Tab edib gözə bilmirəm.
Aşkara ki, bu sitəmə
Dayanıb, dözə bilmirəm.

Pərvərdigar sən olasan
Dəstimə dayağım mənim.

Ey ağalar ölüm var ki,
Dünya qiyamət görünür.
Aqıl olan dərk eləsin,
Dürlü möcüzat görünür.
Günahkaram qan ağlaram,
Hökmü ədalət görünür.
Bu bekara Molla Cumaya,
Dünya da zulmat görünür,
Haray, yanmadı başacan
Sönübdür çırağım mənim.

SEVDİYİM YAR QAYITMAZ

Nədəndir, ay həzarət,
Sevdiyim dala qayıtmaz.
Canıma dərdi, qəmi
Edib həvalə qayıtmaz.
Qaşları qara hilal,
Çeşmi piyalə qayıtmaz.
Ləbləri şux, dəndanı dürr,
Rüxsarı lala qayıtmaz.
Ötəndə məni görüb
Baxıb bu hala qayıtmaz.

Necə qulluq eləməyim
Ol həkimi loğman üçün.
Görübən xəstəsini
Geri dönər dərman üçün.
İstəyir hörmət edə
Bu qərrib mehman üçün.
Torpağına mən baş qoyum
Canına qurban üçün.
Eşidin siz də bilin
Yarım xəyala qayıtmaz.

Bir gözəl ki, zalım olsa,
Cümlə qorxar idrakından.
Yaradan necə yaratdı,
Belə gözəli xakından.
Tapılmaz belə məhəbub
Nə Qubada, nə Bakıda.
Gör necə bəxtəvərik
Zühur olub bu Şəkiddə.
Cuma nəzər eylə buna
Ömrün zəvala qayıtmaz.

DƏLLƏK SALAM

Şəki şəhərində şıllaq atır dəllək Salam,
Quduran itə dönüb, adam tutur dəllək Salam,
Dəlləyəm, ustayam, deyib nazın satır dəllək Salam,
Murdarca sənətini gözdən itir dəllək Salam,
Cavan bilib öz-özünü, yüzdən ötür dəllək Salam.

Hər yetənə sataşır, şəhərdə it ağacıdır,
Naxçıvan lotusudur, həm İrəvan Hərracıdır,
Gəncənin xotkeşidir, həm Şirvanın oğracıdır,
Danışanda zəhləm gedir, hər kəlməsi kər leşidir,
Mən dinə qulluq edər, dinsiz yatar dəllək Salam.

Böyüdükcə geri gedir, Qarabağın atı kimi,
Babaratmanın çaqqalıdır, Qudulanın iti kimi,
Çoxlarına darışır, Muradəlinin biti kimi,
Ağzı-burnu bürüşübdür, qarılının yanı kimi,
Hər yetən lotular minib, sürüb, ötür dəllək Salam.

Beyxəbər dolanırdım, bilmirdim qıçımdan tutası,
Gəldi bir qammaz ayı, boynu dönməz xox potası,
Çatlasın öz başına, qudurmuşun öz xatası,
Məni eşşək etdi, eşşəyə dönmüş atası,
Basıbdır..olub qatır, qatır dəllək Salam.

Cuma bir şairdir, şairliyini bəyənmədi,
Gəldi tutdu qıçımdan, bircə ləhcə dayanmadı,
Asıbdır kisbəndini sənətindən utanmadı,
Şəhərdə böyüyübdür, ədəb, mərifət qanmadı,
P.....ı saqqalına tez-tez sürtür dəllək Salam.

İSA DƏLLƏK

Həzarat, həcv edirəm Almalı İsa dəlləyi.
Yazıram bir kağıza, salaram səsə dəlləyi.
İstərəm iki lotu yıxıb hey basa dəlləyi
Tutub kənddən qovasan qoşub nakəsə dəlləyi
Didəsən saqqalını, edəsən kosa dəlləyi.

Oxşamaz müsəlmanə, hayıf ona İsa adı,
Sordu hanı saqqalınız, danışdığı ibarədir.
Saymayır ötən-keçəni, ölkə bici; el arvadı
Həzarat, necə yanmayım, cavan ömrümə qoca dedi,
Allah vursun külfətini, salsın yasa dəlləyi.

Gəzinir camaatda bir iş bilən dəllək cürə,
Gözlərini qızardır bir höör alan inək cürə.
Sındırdı könlümüzü qoz sındıran köpək cürə,
Nə mərfət yox, nə qabiliyyət, uzunqulaq eşşək cürə,
Belinə minib sürəsən, çölə, kol-kosa dəlləyi.

Əlini qoyubsan belinə, nə durursan ağa kimi,
Yıxılırsan iki yana, dördayaqlı bağa kimi,
Papağı həmşəridir, arxalığı dığa kimi,
..... saqqalına, sürtəsən bığa kimi.
Libasından oxşayır şeytan, iblisə dəlləyi.

Dəymədağlı Məcidin də bir dönüş düşdüm yanına,
İlahıdan duam budur, boyanaydı öz qanına,
Baxanda şəxsiyyəti, oxşayır türkmən xanına,
Bir dəli vurğun azarı, həvalə olsun canına,
Cuma deyər heç çıxmasın toya, məclisə dəlləyi.

CAVAD AĞA

Sayiban məclisimə xoş gəldin Cavad ağa,
Kişi kimi oturub xəbər aldın Cavad ağa,
Danışib şirin-şirin, deyib-güldün Cavad ağa,
Afərin bu səxayə, bərk daşa çaldın Cavad ağa.

Şad olduq təşrif edib, bizə qədəm gətiribsən,
Bu vaxtda qoca kişi, gəlib özünü yetiribsən,
Bəyzadə bəyəm deyib, keçib başda oturubsan,
Yaxşıca zənn etmişdim, zəndimi itiribsən,
Könlümün binasına ləkə saldın Cavad ağa.

Qabiliyyətsiz iş tutmağa, heç ey ağa utanmadın,
Tam şabsad qonağını, sən tutmağa utanmadın,
Demədin bu səs gedər çox uzağa utanmadın,
Dövrana dördcə qəpik sən verməyə utanmadın,
Şahıdan qəpik kəsib, xeyrini bildin Cavad ağa.

Familiyan bəy kimi deyib çox getmə havadan,
Gəl ki, öyüd alaydılar sən kimi qoca babadan,
Namərdlik edə-edə hörmət görmürsən obadan,
Namərd adamın ocağı inşallah olmaz abadan,
Dağı Fərhad dələn kimi, bağrım dəldin Cavad ağa.

Adını bəy qoyub bilmirsən bəylik yolunu,
İş tutanda elə tut ki, fikirləş onun dalmı,
Yeməsən yedirməzsən, yığıbsan miras malını,
Anladım sökərsən ölən eşşəyin nalını,
Namərdliyini aləmə car qıldın Cavad ağa.

Çox həcv demirəm, qıymıram qoca kişisən,
Məmməd ağanın, Rəhimin, Əlimirzənin yoldaşsan,
Küllü bəylərin adını batırdın ki, ay naşı sən,
Dörd qəpik dövrən verib, saldın cana atəşi sən,
Yəqin bil bu barədə, müqəssir oldun Cavad ağa.

Ya özün, ya özgəyə müdam oxut bu naməni,
Anlayıb mənəsini bilginən yaxşı-yamanı,
Gör necə ovçu oxun nişana atmış kamanı
Nə üçün urvatsız elədin, bu Laysqılı Molla Cumanı
Dəf çalan, meymun oynadan, türkmanmı bildin, Cavad ağa.

BİLAL

Qulaq as tərifinə,
Eşşəklik etdin Bilal
İstədik bir kal yemiş,
Verməyib ötdün Bilal.
Sallayıb qaş-qabağın,
Qəm küpünə batdın Bilal,
Yekə kəllə, uzun qulaq,
Olmazı iş tutdun Bilal,
Könlümün şişəsinə
Yamanca daş atdın Bilal.

Versəydin bir kal yemiş
Biz yeyərdik bal yerinə
Yoxmuş qanacağın,
Bağlasınlar mal yerinə.
Yunusun.....
Qoy altına fal yerinə.
Küncütlü Həmid batırsın,
Saqqalının çal yerinə.
Onların cərgəsinə
Sən özünü qatdın Bilal.

Üç yoldaş biz var idik,
Molla Abakar, bir də Saat
Yoldaşın Həşim sənin,
İşlərinə olsun şahat.
Batırsın allah səni,
Çörəyini etsin qəhət.
Sən tutan dəyusluğu,
Tutmazdı bir bəni-əhət.
Aləmə etdiyini məkrəbliyi
Bizə də sən etdin Bilal.

Yemiş sürüb yanımızdan,
Keçdin getdin bir araba.
Bir şamama qıymadın,
Bay evin qalsın xaraba.
Düşsən isala sən,
Yanımdan axsın qoraba.
Öləndə meyitini,
Atsınlar bir zirəfə.

Molla Cuma-dayı dedi,
Utanmadın yox deməyə.
İndi mən də utanmıram,
Saqqalına pox deməyə.
Verdiyın kal yemişi,
Al ardıva..., deməyə.
Ciyərinə; bağına,
Xortumuna ox deməyə.
İstəyirdin bu tərifi
Muradına çatdın Bilal.

İNDİ

Dərs alanlar gəlib məndən dərs alsın
Sınəmin dəftərin açırım bu gün
Bir quş idim dayanmışdım yuvada
Dövr edib havada uçuram indi.

Necə oldu anamla, necə oldu atam,
Pozuldu hasarım, dağıldı binam
Görürsən atlanıb gedirəm? Nakam
Bu yurddan o yurda köçürəm indi.

Yanıma qoydular səgəran atı,
Üzümə oxundu əcəl bayatı
Qıldan çox nazikdi, qılıncdan iti,
Sirat körpüsündən keçirəm indi.

QOCALIQ

Qazılar, tutdu yaxamdan,
Əzəl başdan qocalıq.
Ha yatirdim zahir oldu,
Saqqaldan, saçdan qocalıq.
Öz-özünə aşkar oldu,
Qabaqdan-qaşdan qocalıq.
İlbəil girdi qəlbimə,
Guş verdi düşdan qocalıq.
Günbəgündən cida saldı,
Cümlə tay-tuşdan qocalıq.

Yaşın ki, ötdü yarıdan,
Öküzünə "hoç" edərsən.
Uzağın gələr yaxına,
İki ayağın üç edərsən.
Arvada yaxın getməzsən,
Toxunuban qaç elərsən.
Tədarük hazır duranda,
Səfərinə köç elərsən.
Ayda bir nəfsin tərənəmz,

Qoyar vərdisdən qocalıq.

Saqqal ki, sağsağan oldu,
Özün bilirsən işlərin
Köhnə çəpər payasıtək,
Tökülər yana dişlərin.
5 put daşa dönər
Ağırlaşar qol-qıçların
Əriyib gözünün nuru,
Axıb tökülər yaşların.
Oğul-uşaq zinhar olar
Seçməz bayquşdan qocalıq.

Qocalıq bir müsibətdir,
Heç kəsdən dana bilməzsən.
İnsandan üzün utanmaz,
Nə bəy, nə ağa bilməzsən.
Çox vədə evdə sıçarsan,
Gedə, uzağa bilməzsən.
Tez salar ocaq başına,
Payızdan, qışdan qocalıq.

Zülüm işdir bu qocalıq,
Alan olsa tez satarsan.
Göy üzünə bulut gəlsə,
Əldən ağrıyıb yatarsan.
İttək olar xoy-qılığın,
Dindirəndə tez qaparsan.
Hər yerdən ümüd üzülüb,
Ox yerinə top atarsan.
Molla Cumanı yandırdı,
Yaman atəşdən qocalıq.

M Ü S Ə D D Ə S C I G A L I

BELƏ GƏL

Sallanıb mayıl-mayıl getməginən, yar belə gəl,
Canımdan çoxdan bəri intizarın var, belə gəl.
Bülbülü etmə cida, həmdəm olar xar, belə gəl,
Könlüm bir viranədir, yiyələnər sar, belə gəl,
Eylədin dünyaları başıma sən dar, belə gəl.

Gəl belə görüm,
Halını sorum,
İstəkli yarım,
Can bərabərim,
Küllü ixtiyarım.

Yolunda can olsun fəda, ey lalə rüxsar, belə gəl.

Rüxsarın lalə təki əsli zinaxdan ay gözəl,

Qoxuyur müşki-ənbər nəşər buxaqdan ay gözəl,
Bir busə şəfqət elə o ay qabaqdan ay gözəl,
Qoy əmim abu həyat lalə dodaqdan ay gözəl,
İncitmə aşığı xof eylə haqdan ay gözəl.

Eylə bir hazar
Ey pəri-peykar,
Olma cəfakar,
Sinəmdə zar-zar,
Əlimdə xəncər.

Çalışma qətlim üçün ey çeşmi-xunkar, belə gəl.

Çalışma qətlim üçün sənə qurban, razıyam
Bismillah, durginən başımda fərman, razıyam.
Tökginən qanım yerə, yer olsun xırman, razıyam
Ya öldür, ya verginən dərdimə dərman, razıyam.
İki işin birisini eylə mehriban, razıyam.

Mehribanım, sən.
Dür-mərcanım sən.
Hürü-qılmanım sən.
Sırr qananım sən.

Qayıt lənət et şeytana, deməsin əğyar: belə gəl.

Qorxuram əğyar duya sirrimi bir-bir danışa,
Aşiq gərək məşuğınən can alıb yerə qovuşa,
Ağrın alım, məni salma bir bu qədər sən yoxuşa,
Aç qolunu gəl sarmaşaq, qoy bir sərim gəlsim huşa,
Can-cana qəlib olub, cəsəd-cəsətdə danışa,

Cəsədim pasdır,
Ürəyim yasdı,
Naz etmə, bəsdı,
Dəstə ver, dəsti.
Sındırma dostu.

Qaməti sərvı çinar, zülfləri şahmar, belə gəl.

Qamətin sərvı çinar, zübai ər-ər, biləsən,
Zülflərin kəməndinə mənəm müsəxxər, biləsən,
Xudanın sovqatısan, ey təzə növbər, biləsən.
İsmindi Leyli nahar dillərdə əzbər, biləsən.

Əzbərsən dildə,
Həmayıl beldə,
Dərdim bil də,
Danışıb gül də,
Qarşıma gəl də.

Yazıqdır Molla Cuma, ol qəni sərdar, belə gəl.

Q Ə Z Ə L

G Ə R Ə K

Ey könül sənə həmdəm,

Bir qaməti ər-ər gərək.

Qaş qara, kiprik qara,
Rüxsarı da əhmər gərək.

Göz siyah, dəndan bəyaz,
Ləbləri şux, qönçə dəhan,

Al yanaq, kəsri buxaq,
Ol qaşları qəmər gərək.

Əl şüşə, barmaq qələm,
Dırnaq sədəf, başdan-başa.

İncə bel, əndamı tər,
Tər sinəsi mərmər gərək.

Xoş məcazlı, xoş qılıq,
Xoş ixtilat edər ləziz.

Dindirəndə can söyləyər,
Hər kəlməsi şəkər gərək.

Avazı bülbül kimi,
Danışanda dürr tökülər.

Qoxuyar gül nəfəsi,
Müki ətir, ənbər gərək.

Hər səhər min naz ilə,
Sığallanıb qarşı çıxa.

Yerişi kəklük kimi,
Həm libası məxmər gərək.

Ağıl ola başında cəm,
Həm gözləyə namus arı.

Ədəbi, mərifəti,
Xalq dilində əzbər gərək.

Rəqib sözüne uymayan,
Yada, əğyara inanmayan.

Fəsat-fitnə qanmayan,
Xəyalı bir dilbər gərək.

Bu nişanda məhbubənin,
Xidmətində qul olmağa.

Sən kimi Molla Cüma,
Bir ciyəri ətər gərək.

D E Y İ Ş M Ə L Ə R⁷

Aşiq Könül

Sənə salam olsun, ay molla Cuma,
Yaqutu mädənə, ya mənmi gəlim?
Bir neçə sualım var qabağında
Yaxşımı söyləyim, yamanmı gəlim?

Molla Cuma

Xoş kəlamın gəldi, ay aşiq Könül,
Cavahir mädənə gəlirsən, dur gəl.
Uzaqdan-uzağa eyləmə söhbət,
Hər şeyi sən özün bilirsən, dur gəl.

Aşiq Könül

Girməyib dəryaya ay üzdə dursun,
Sən sünbül nərgizi ay üzdə dursun,
İstərsən saxlayım, ay üzdə dursun,
İstərsən qalxızıb, ya mənmi gəlim.

Molla Cuma

Uzaq-uzaq tənha vurma mənə əda,
Düşərsən ataram daşı min ada,
Öz işindir, istər qalxız min ada
Azdan nə bağlıdır, gəlirsən, dur gəl.

Aşiq Könül

Bəyan olsam, haçan gələr atmağa,
Sinən üstə müygan oxun atmağa,
Könül istər bir imtahan etmağa
Ya sənmi gəlirsən, ya mənmi gəlim.

Molla Cuma

Piyada atlıya çatmaz, a dəlim,
Tənə sözdür ciğər-bağrım, a dəlim,
İstəyirəm bir imtahan edəlim
Molla Cuma gəlməz, gəlirsən dur, gəl.

Molla Cuma

Xoş gəlmisən, aşiq Könül,
Yerin vardır gözüm üstə.
Fərş olaram ayağına
Qədəm bassan üzüm üstə.

Aşiq Könül

Sağ ol səni, Molla Cuma,

Bir cavab ver dilim üstə.
Gərək deyim qulluğunda
Ərz eyləyim yolum üstə.

Molla Cuma

Gəl bir gedək evə qoçaq,
Haqqverəndən yeyib-içək,
Sözün varsa, orda açaq,
Söz qoyaram sözün üstə.

Aşiq Könül

Gəlmədim yeyib-içməyə,
Yoxsa istərsən qaçmağa,

Sözüm çoxdur danışmağa,
Sazım durur qolum üstə.

Molla Cuma

Cumayam, bilirəm halın,
Dərin yerdə var xəyalın,
Nədir görüm, ver sualın,
Cavab verim dizim üstə.

Aşiq Könül

Aşiq Könül tanı, mənəm,
Aşıqların canı mənəm,
Olan adı-sanı mənəm,
Əl qoyaram əlin üstə.

Aşiq Könül

Molla Cuma, səndən xəbər alayım,
O kimdir dünyada əbədi durdu?
Binasın atəşdən yaratdı allah,
Axırda məkanı genə fınardı?

Molla Cuma

Aşiq Könül, sənə xəbər verəyim,
Şeytandır dünyada əbədi durdu.
Binasın atəşdən yaratdı Allah,
Axırda məkanı yenə fınardı.

Aşiq Könül

Qurani göylərdən göndərən kimdi?
Alıban yerlərə endirən kimdi?
Kafiri islama döndərən kimdi?
Kimlər azad oldu, kimləri qırdı?

Molla Cuma

Qurani göylərdən Allah göndərdi,
Cəbrayıl alıban yerə endirdi,

Kafiri İslama Əli döndərdi,
Dönən azad oldu, dönməzi qırdı.

Aşiq Könül

O hansı şahdır ki, dörddü vəziri?
O hansı surədir birdir bəziri?
Hansı peyğəmbərdir yedi hazırı?
Dilədi mövladan yanında gördü?

Molla Cuma

Xətəmil Muxtardı dörddü vəziri,
Qulfallahdı o birdi bəziri,
İsa peyğəmbərdir yedi hazırı,
Dilədi mövladan yanında gördü.

Aşiq Könül

O nədir insanda misalı quşdur?
O hansı mənzildi bərəsi beşdi?
Yasindən təbarəkə nə ayət keçdi
Bir at tasinə nə sovqat verdi?

Molla Cuma

O ruhdur insanda misalı quşdur,
İslam dinidir şəriəti beşdir,
Vayqulun Yasindən təbarəkə keçdi,
Bir at tasinə sovqatı verdi.

Aşiq Könül

Mən aşiq Könüləm, hər yerdə addı,
O hansı surədir bir yerdə maddi?
O hansı surədir ayəti yeddi?
Oxunur hər zaman, dildə əzbərdir.

Molla Cuma

Mən Molla Cumayam, söhbətim daddı,
Ol inzalladır bir yerdə maddi,

Surəyi-Məhəmməd ayəti yeddi,
Oxunur hər zaman dildə əzbərdir.

Molla Cuma

Aşiq Könül, səndən xəbər alayım,
O kimdi dünyada çox idi dərdir?
Vücudu çürüyüb cümlə töküldü,
Düşməyə qoymadı bir dənə qurdu.

Aşiq Könül

Molla Cuma, sənə xəbər verəyim,
Əyyub peyğəmbərdir çox idi dərdir.
Vücudu çürüyüb cümlə töküldü,
Düşməyə qoymadı bir dənə qurdu.

Molla Cuma

O kimdi ki, bəzəmişdi qəməri?
O hansı surədir birdir buvəri?
O hansı ərəbdir on iki nəri
Üç yüz altmış mahi qatara vurdu?

Aşıq Könül

Yusif Nəbi bəzəmişdi qəməri,
İnadınadır birdir onun buvəri,
İlimiz ərəbdi on iki ayları
Üç yüz altmış günü qatara vurdu.

Molla Cuma

O nədir ki, Nuhun gəmisin deşdi?
O nədir ki, otların şirinin seçdi?
O nədir ki, abı-həyatdan içdi?
Bilinməz məkanı, hardadı yurdu.

Aşıq Könül

Kəsəyəndi Nuhun gəmisin deşdi,
Arıdır, otların şirinin seçdi.

O Xızırdır abı-həyatdan içdi,
Bilinməz məkanı, hardadır yurdu.

Molla Cuma

Molla Cuma gecə-gündüz çəkər ah,
O kimdir ki, əvvəl quldu, sonra şah?
O kimdir ki, dəryalarda addı mah
Kiminnən bunlara beylə əmiri.

Aşıq Könül

Mən aşiq Könüləm, könlümdür gümrəh,
O Yusifdir əvvəl quldur, sonra şah.
O Yunusdur dəryalarda addı mah,
Xudadan bunlara beylə əmiri.

Molla Cuma

O kimdir ki, bəzəmişdir qəməri?
O kimdir ki, mum eylədi dəmiri?
O kimdir ki, uzun sürdü ömürü?
Bildir görüm neçə yaşda dayandı?

Aşıq Könül

Yusif Nəbi bəzəmişdi qəməri,
Davud Nəbi mum eylədi dəmiri,
Nuh peyğəmbər uzun sürdü ömürü,
O doqquz yüz əlli yaşda dayandı.

Aşıq Könül

Göydən yerə neçə sühub enibdir?
Əvvəl gələn kimin üstə dayandı?
O qalanı kimlərə bil verdilər?
Lap çoxusu hansı kəsdə dayandı?

Molla Cuma

Göydən yerə yüz sühub enibdir,
Onu əvvəl Adəm üstə dayandı.

Otuzu verildi İdris Nəbiyə,
Onu Xəlilə, əlli kəstə dayandı.

Aşiq Könül

O nədir ki, ərş-əlanı bəzədi?
O nədir ki, qızıl güldən təzədi?
O nədir ki, əvvəl axır bizədi?
Növbət-növbət axır kəsdi dayandı.

Molla Cuma

Həsən Hüseyinlə ərş-əlanı bəzədi,
O elmdir qızıl güldən təzədi,
O ölümdür əvvəl-axır bizədi,
Növbət-növbət axır kəsdi dayandı.

Aşiq Könül

O nədir ki, xeyri-şəri yazarlar?
O nədir ki, vurub başın əzərlər?
O nədir ki, qatar-qatar gəzəllər?
Hansı yerdə dəstə-dəstə dayandı?

Molla Cuma

Kiri aman kitaba xeyri-şəri yazallar,
İnkir-minkir vurub başın əzəllər,
Mələklərdir qatar-qatar gəzəllər
İbadətdə dəstə-dəstə dayandı.

Aşiq Könül

İbrahimxəlil xabda görən duş nədir?
Ol ağrası buyurduğu iş nədir?
Bir qəfəsdə üç yüz altmış quş nədir?
Cümlətanı bir nəfəsdə dayandı.

Molla Cuma

İbrahim Xəlil duşda oldu xəbər dar,
Oğlun qurban dedi Cəmili-Cabbar

Bir insanda üç yüz altmış damar var,
Cümlətanı bir nəfəsdə dayandı.

Aşiq Könül

Aşiq Könül ömrü fəna eylədi,

O kimdir qızınnan zina eylədi?
O kimdir Kəbəni binə eylədi?
Söykəndi əsayə xəstə dayandı?

Molla Cuma

Molla Cuma haqqa sina söylədi,
Qaraçı qızınnan zina eylədi,
İbrahim Kəbəni binə eylədi,
Söykəndi əsayə xəstə dayandı.

Molla Cuma

Üçü nədi gəldi adam üstünə,
Danışanda biri başda dayandı?
İkisi dolandı cümlə aləmi
Biri üzdə, biri döşdə dayandı.

Aşiq Könül

Əqil həya, iman üçü gəldilər,
Danışanda ağıl başda dayandı,
İkisi dolandı cümlə aləmi,
Həya üzdə, iman döşdə dayandı.

Molla Cuma

O nədir ki, göy üzündə sərildi?
O kim idi, dörd yol ölüb, dirildi?
O nədir ki, əvvəl əlli verildi?
Minnət oldu axır beşdə dayandı.

Aşiq Könül

O aynan, göy üzünə sərildi.
O Carcüsdür, dörd yol ölüb-dirildi,

Əvvəl bizə əlli namaz verildi,
Minnət oldu, axır beşdə dayandı.

Molla Cuma

O nədir ki, haqq Qurandan itirdi?
O nədir ki, heç gəzməyib oturdu?
O nədir dünyanı başına götürdü?
Üçcə kərə hoha-hişdə dayandı.

Aşiq Könül

O ismi-əzəmdir, haqq Qurandan itirdi,
O daşlardır, heç gəzməyib oturdu,
O qızıl öküzdür bu dünyanı götürdü,
Üçcə kəlmə hoha-hişdə dayandı.

Molla Cuma

Ol kimə verildi gözəlliyi, aburi?
Ol kim idi çəkdi səddi-caburi?
Ol kim idi oxuyanda Zəburi

Avazınnan uçan quş da dayandı?

Aşiq Könül

Yusifə verdilər gözəl aburi,
İsgəndərdi çəkdi səddi-caburi,
Davud Nəbi oxuyanda Zəburi
Avazınnan uçan quş da dayandı.

Aşiq Könül

Aşiq Könül gözlər dünya aburi,
Ol kim idi haqqa çəkdi Zəburi
Ol kim idi uzun sürdü ömürü
Söylə görüm neçə yaşda dayandı.

Molla Cuma

Molla Cuma gözlər dünya aburi
Zülqərneyi İsgəndər çəkdi-səddi Zəburi

Nuh peyğəmbər uzun sürdü ömürü
O doqquz yüz əlli yaşda dayandı.

Molla Cuma

Aşiq Könül, səni minmək istərəm,
Qatır kimi görünürsən mənə sən.
Yaxın durram, qorxuram ki, yıxarsan,
Qotur kimi görünürsən mənə sən.

Aşiq Könül

Molla Cuma səni qoşmaq istərəm,
Kəlçə kimi görünürsən mənə sən.
Laçın kimi çalıb qaçmaq istərəm,
Sərçə kimi görünürsən mənə sən.

Aşiq Könül

Ləc olan kimsəyə hər vaxt ləcəm mən,
Aşıqlıq elmində səndən ucam mən,
Bilirsənmi indi necə acam mən,
Külçə* kimi görünürsən mənə sən.

Molla Cuma

Bu məclisdə sənə tənə deyərəm,
Oxlay alıb xəngəl kimi yayaram,
Ac qurd kimi bir loxmada yiyərəm,
Fətir kimi görünürsən mənə sən.

Aşiq Könül

Mən Könüləm sirlərini duyaram,
Salıb səni qəm küpünə boyaram,
Burub-burub dizim altda qoyaram,
Xalça kimi görünürsən mənə sən.

Molla Cuma

Cuma deyər boğazından sıxaram,
Bərəldikcə gözlərinə baxaram,

Hərləyibən böyrün üstə yıxaram,
Yatır kimi görünürsən mənə sən.

Molla Cuma

Aşıq Könül, sənə minnət eylərəm,
Bu yerdən getginən aburun üstə.
Yaşın az olsa da, özün kamilsən,
Bir səbir etginən səbirin üstə.

Aşıq Könül

Molla Cuma, mənə minnət eyləmə,
Durmaram özgənin öyüdü üstə,
Gərəkdir ki, dilin qısa eyləyim,
Beyiti deyərəm beyitin üstə.

Molla Cuma

Əslimiz şairdir, biz də bir canıq,
Düşərsən azara, yıxarsan unsuq,
Qalarsan altında, olarsan sınıq
Necə ki, Quran gəldi Zaburun üstə.

Aşıq Könül

Elə demə özün altda qalarsan,
Xiffətindən saralıban-solarsan,
Dərdə düşüb bu gün-sabah ölərsən
Bir gecə ağlaram meyitin üstə.

Molla Cuma

Cuma bir çeşmədir bir yerdən axmaz,
Kürdən, Qavrudan, Arazdan qorxmaz,
Elə vuraram heç yadından çıxmaz
Bir qarış ot bitər qəbirin üstə.

Aşıq Könül

Mən gəlmişəm, gərək gedəm ad qoyam,
Dostunu ağlar, düşməninini şad qoyam,

Könül deyər, cəsədinə od qoyub
Piltətək yandıraram, nöyütün üstə.

Aşıq Könül

Molla Cuma sənə minnət eyləyim,
Hünərin yox isə araya girmə,
Aşıqların höccəti qoç davası,
Üç qafiyə bilməklə sıraya girmə.

Molla Cuma

Aşıq Könül, eynən yəqin bilginən,
Biliyi olmayan meydana girməz.
Bir məsəl var atalardan qalıbdır,
Yabaya girməyən, xırmana girməz.

Aşıq Könül

Səfərə çıxanda dinc olsun dilin,
Dara düşsən bir yana çatmaz əlin,
Cibində ehtiyat yoxdursa pulun,
İnsanla mərc edib arayə girmə.

Molla Cuma

Səfər etməz tədarükü olmayan,
Dava etməz hünərini bilməyən,
Cibində ehtiyat pulu olmayan
Nə məclisə, nə də meydana girməz.

Aşıq Könül

Aşıq Könül, könülləri bəsləyə,
Düşən yerdə loğman ollam xəstəyə.
Sövtün yoxsa, gəl qarşıma dəstəyə,
Toğlusan, dur yanda bərəyə girmə.

Molla Cuma

Molla Cuma bərki-boşu görübdür,
Neçə aşıqların gülün dəribdir,

Mövlan qismət edib xizr veribdir
Üzməyi bilməyən ümmana girməz.

Aşıq Könül

Qoca aşiq lap möhkəm çığırginən,
Qoy gözlərin lap yerindən partdasın,
Get hər bəni toyuqlara gəlginən,
Hər gündə yeddisini yumurtdasın.

Molla Cuma

Meydana girmə sən özgə atıynan,
İşin xeyir tutmaz boş bayatıynan,
Boğazın bağlaram möhkəm çatıynan,
Xam daylaqtək çabalayıb partdarsan.

Molla Cuma

Sən girmə Cumanın qızğın sağına,
Dözəmməsən istisinə, gücünə.
Girməz qulağına, almaz vecinə,
Sən kimisi gündə yüzü mırtdasın.

Aşıq Könül

Başın tərək, qıçın səkil,
İrəngindir qara, Cuma,

İrizqindir kənar çəkil,
Yediyindir ala, Cuma.

Molla Cuma

Üzün göndü, tükün sarı,
İrəngindir narınc, Könül.
Çox da mənə vermə zarı
Çox da olma harın, Könül.

Aşıq Könül

Sən belə həddən aşarsan,
Quzğun kimi çox yaşarsan,

Gecə meşədə çaşarsan,
Gündüzlər gir kola, Cuma.

Molla Cuma

Sanki mənə xox elədin,
İt oluban ... iylədin.
Kər talada bax elədin
Gəl buradan sürün, Könül.

Aşıq Könül

Sən Cümasan, mənəm Könül,
Mənimplə başlama nağıl,
Bütün səndə olan ağıl
Almaram bir pula, Cuma.

Molla Cuma

Sən Carlısan, mən Şəkili,
Hər kəs olur öz vəkili.
Cuma danışsa dürr tökülür,
Sən danışsan irin, Könül.

Aşıq Könül

Şükür olsun ol xudaya
Namusum var ar yerinə.
Aşıqlıqda tək gəlmişəm,
Saz çalaram tar yerinə.

Molla Cuma

Şükür olsun bu xudaya,
Çox veribdi, az yerinə.
Çox məni salma qovğaya
Xəncər çallam saz yerinə.

Aşıq Könül

Yüz min iki fənd edərəm,
Dil-ağzımı bənd edərəm,

Birgə səni künd edərəm,

Apararam yar yerinə.

Molla Cuma

Suyun şirin, adın gözəl,
Mənə dəysin qadan, gözəl,
Üzün göyçək, bədən gözəl,
Qəbul edim qız yerinə.

Aşiq Könül

Könüləm, könül pəstanı,
Çağırram Xızır ustanı,
Qoy dağılsın Şəkistanı,
Bizim mahal Car yerinə.

Molla Cuma

Molla Cuma gövhər-ləli,
Çacırram o Zül-Cəlali,
Qoy dağılsın Car mahalı,
Yel aparsın toz yerinə.

Molla Cuma

Doxsan doqquz qul nə idi, üç də ağa,
İşləyərlər, eyləməzlər nahar hey?
O nədir ki, səsi gedər uzağa,
Söyləyərlər dildə səhər-səhər hey?

Aşiq Könül

Doxsan doqquz təsbehdür, üç də salavat,
İşləyənlər, eyləməzlər nahar hey,
O çörəkdir səsi gedər uzağa,
Söyləyərlər dildə təhər-təhər hey.

Molla Cuma

O nədir ki, bizi güdər mal kimi?
O nədir ki, qəlbə durar xal kimi?

O kimdir ki, söhbət eylər bal kimi?
O kimdir ki, dinsə tökər zəhər hey?

Aşiq Könül

Həzrət Əli bizi güdər mal kimi,
O ölümdür qəlbə durar xal kimi,
O əsildir söhbət edər bal kimi,
Bədəsildir dinsə tökər zəhər hey.

Molla Cuma

O nədir ki, kiçiklikdə xoş olur?
Böyüdükcə uzunqulaq tuş olur?
Hansı gündür aləmlərə faş olur?
Molla Cuma o gün çəkər qəhər hey.

Aşiq Könül

O dinsizdir kiçiklikdə xoş olur,
Böyüdükcə uzunqulaq tuş olur.
Qiyamətdir aləmlərə faş olur,
Aşiq Könül o gün çəkər qəhər hey.

Aşiq Könül

Molla Cuma, söylə nədir amanət?
Bir gün olar əlimizdən çıxar hey.
O nədir ki, günü-gündən azalır?
Əriybən qar misalı axar hey.

Molla Cuma

O nəfəsdir məndə durur əmanət,
Bir gün olar əlimizdən çıxar hey.
O ömürdür günü-gündən azalır,
Qar misalı əriybən axır hey.

Aşiq Könül

O nədir ki, qaralanda ağlayar?
O nədir ki, ciyərini dağlayar?

O nədir ki, dil-ağzını bağlayar?
Əl-ayağın bağlayıban yıxar hey.

Molla Cuma

O buluddur qaralanda ağlayar.
O tənəli sözdür, ciyərləri dağlayar.
O yuxudur, dil-ağzını bağlayar,
Əl-ayağını bağlayıban, yıxar hey.

Aşiq Könül

O nədir ki, iki qardaş bir tayda?
O nədir ki, üç bacıdır bir boyda?
O nədir ki, gah yerdədi, gah göydə,
Aşiq Könül bircə ondan qorxar hey?

Molla Cuma

O qapıdır iki qardaş bir tayda,
O sacayaqdır, üç bacıdır bir boyda,
O əzrayıldır, gah yerdədir, gah göydə,
Molla Cuma birgə ondan qorxar hey.

Deyişmənin sonunda Molla Cuma aşağıdakı bağlamı söyləyir.

Molla Cuma

Yeddi qurandadır yeddi surədə,
Yeddi şamamanı bir tağda gördüm.
Yeddisi ağdadır yeddi qarada,
Yeddi də bülbülü bir bağda gördüm.

Yeddisi ayaqda, yeddisi başda,
Yeddisi yerimdə, yeddisi ərşdə,
Yeddisi yazdadır, yeddisi qışda,
Yeddi də ovçunu bir dağda gördüm.

Yeddisi altdadı, yeddisi üstdə,
Yeddisi düşməndə, yeddisi dostda,
Yeddisi toydadır, yeddisi yasda,
Cumayam, yeddi alma budaqda gördüm

Aşiq Könül bağlamanı açə bilmir, sazını tutub Cara tərəf üz qoyur...

AŞIQ İSMAYIL

A VURĞUN

*(S.Vurğuna həsr olunub. Aşiq həmin şeri
"Göyçə gülü" havası üstündə oxuyur)*

Aşiq şairlərin qibləgahısan,
Səcdə qılır sənə ellər, a Vurğun?
Odlar yurdumuzun mərəd övladısan-
Söyləyir dəhanlar, dillər, a Vurğun.

SAZIM

(Altı misralı qəraylı)

Sinəne inci düzülüb,
Min-dil açan tellərin var,
Aşığı şövqə gətirən,
Bülbül kimi dillərin var
Bir səninlə, bir elimlə
Açaram meydanı sazım.

Mən quş olum, sən də qanad,
Gəzək bu cahanı sazım.

BAHAR

Bahar çağı, xoş zamandır yoldaşlar!
Bülbüllər oxuyur, güllər açılmış.
Gözəllər geyinib qırmızı dona
Xoş danışır, şirin dillər açılmış

Çox gözəl zamanə, gözəl devrandır.
Düşmənlərin ürəkləri xallandı.
Azadlıq verilib, çadra tullandı
Hər tərəfdə ipək tellər asılmış.

AŞIQ MUSA

Aşıq Musa sazı əldə danışır
Səhər-axşam tarlalarda yarışır.
Baxçamızda qızıl güllər oynasır,
Gələcəyə geniş yollar açılmış.

B A G L A M A

Aşıq-aşıq aşındadır,
Aşın ocaq başındadır
Söylə görüm ay aşiq,
Bu daş neçə yaşındadır?

Aşıq aşın bişibdir,
Bişib dəmnən düşübdür
Dünya binnət olandan,
Bu daş yerə düşübdür.

XXIV. BAZARDA ALQI-SATQI İFADƏLƏƏRİ

Gəl keçi başiyağı, qoyun.....

Gəl yaxşı maldan, satan dəllal, alan hambal.

Gözəldi, göyçəkdi, satdığım milçəkdi.

Alan udar,
Satan uduzar
Pulu ver mala,
Qızı ver keçala.

Gəl apar müştəri, uşaq alladandır, can üçün loğmandır.

Bəhməz almışam, bal çıxıtdı.

Qoç əti, quzu quyruğu, bunu yiyən xoruz kimi bannıyər.

Ay ət alan, biz dil dəllalıyız!

İsgəncəbi can dərmanı,
Ay ürəyi yananlar,
Dərdini qananlar,
Cənnət şərabıdır bu.

Darçın, zəncəfil çayı,
Qəndabınan Söhrabdı.

Gəl, badı-budu qurtaldı.
Alça çiyəyin tez açan,
Qızların saçın uzadan,
Uşaqları alladan,
Qızdarın baxtın açan badı-budu!

Dondurmanın tərifı: Molla oğlu Mənəfin dilindən:

Gəl, sarı inəyin südü,
Qaragöz camışın qaymağı.
Gəl, Trabzon limonu,
Bakinski duz,
Tifliski qız,
Şəkinski dondurma.
Hərərət söndürür,
Otuz iki dişə proşşalını muzıka çaldırır.
Gəl sarı inəyin südü,
Qaragöz camışın qaymağı.

Pambıx kimi isti çörək!

Kekilli fərə satıram!

Canavar dağdan qoçun ətinə gəl!

Piy, pardalax!

Dananın ətı, qaymağa gəl!

Ləbləbi noxud,
Mən çalım, sən oxut.

Ə, malın mal olunca,
Bazarın bazar olsun!

XXV. XEYİR-DUALAR

Ağrın, acın maa gəlsin!

Ağ günnü, ağ əppəyhli olasan!

Ağro alım!

Ağro Dəstəbacın alsın!

Ağrıdan uzağ olasan!

Allah saxlasın!

Allah amanında!

Allah canaa can sađlıđı versin!

Allah səni üstümüzdən əskik eləməsin!

Allah verən əlini kəsməsin!

Allah civaa bərəkət versin!

Allah kəsbaa bərəkət versin!

Allah başınnan bir tük əskik eləməsin!

Allah bərk əlinən versin!

Allah səni naməhrəm əlinə salmasın!

Allah əziyyətə (əziyyətini) itirməsin!

Allah dəyax durana dəyax dursun!

Allah səni (sizi) Tur dađına döndərsin!

Allah osanatdan (ovsanatdan) çıxarmasın!
Boyaa qurban olum!

Qada-bəlan maa gəlsin!

Dərddən uzax olasan! (olasooz)

Dilaa quzu kəsim!

Diloo yiyim!

Əppəyin bol olsun!

Günün ağ olsun, əppəyin bol!

Maşallah!

Nuşi can!

Ox! verim görəsən səni, ođul!

Öluncəyə qədər özgiyə möhtac olmiyəsen!

Ömrün ziyada olsun!

Saçın ağarsın!

Səən toyo görüm!

Səni ürəyimə qoyum!

Səni görüm yüz yaşiyəsən!

Can diyən dilaa qurban!

Civin dolu olsun, canın sağ!

XXVI. ƏRZUMANLAR (ARZULAR)

Az ağrı, hasand ölüm!

Allah heş kimi dosta-düşmana möhtac eləməsin!

Allah sağ əli sol ələ möhtac eləməsin!

Allah sağ gözü sol gözə möhtac eləməsin!

Ya bərram xuda,
Sən yetir Noxuda"
Salma məni sən,
Kişə Oxuda".

XXVII. BƏD-DUALAR

Ağzaa qara qadax vurulsun!

Allah havaa alsın!

Ayıvo allah örtsün!

Bat..., boya qamış ölçüm!

Bat ..., boya Vayxiyəniⁿⁱ qamışı ölçüm!

Boğazın tutulsun!

Bəvəyin partdasın!

Bəvəyin çıxsın!

Burnaa kaşı düşsün!

Bəla görəsən, bala yox!

Başaa iki daş düşsün; biri sağdan, biri soldan, yığılmadın yoldan!

Boyaa ip ölçüm!

Boyo yerə soxum!

Qan  nd r s n!

Qapın qaralsın!

Quya quylanasan!

Qulağa yuyucu (m rd şir) barmağı girsin!

Dilin ağızında yansın!

Dilaa qadağ d şs n!

 ğyarın balası  ls n!

 lin-qolun yanaa d şensin!

 lin qurusun!

İyid  l s n!

İtir nin olsun, axtaranın olmasın!

Yurdunda itd r ulaşsın!

Yasında ağıly n olmasın!

Yanın yerdə qalsın!

Yeddi il bi b  r n  st , yeddi il də o biri b  r n  st  uluy s n!

Yolun yumburulansın!

Kim məni götür-qoy eliyirsə, canımdakı canına qonsun!

K kooz (k k n z) k silsin!

G z n  ıxsın!

G z n axsın!

Mayifaa (cənazə) b ziyim!

Lənət olsun c ddin !

Lənət olsun boyuna!

Loxmam tutsun səni!

Günün göy  skiy  d ns n!

G z n qapılarda qalsın!

Gorbagor olasan!
Papağın paya başında qalsın!
Səni haqqı-sayım tutsun!
Sayılmaz günə qalasan!
Səni qırxlar babaya tapşırıram!
Səni görüm heç yarımıyəsən!
Səni görüm bedava dərdə düşəsən!
Süyə dönəsən!
Səni doğanın qarnı yansın!
Təpən üstə fırlanasan!
Təpənnən vuruluf, əyağınnan göyərəsən!
Üzo mərgümüş yusun!
Haram olsun!
Haqqı-sayım tutsun səni (sizi)!
Çox biləni çox çəksin!
Öya İmanqulu dadansın!

XXVIII. ANDLAR

Allah haqqı!
Anamın qəbri haqqı!
Anamın canı haqqı!
And olsun yeri-göyü yaradana!
And olsun yerin-göyün sultanına!
Balamın canı haqqı!
Başın üçün!
Vallah-billah!

Vicdan haqqı!

Quran haqqı!

Dədəmin goruna and verirəm!

Dədəmin goru haqqı!

Düyünün qülhüvallahı haqqı!

Yaradan haqqı!

Yalan diyirəmsə, gözlərim qənd kimi ağarsın!

Əşədübillah!

Ziyarət haqqı!

İmam Hüseyin haqqı!

Kəsdiyimiz duz-çörək haqqı!

Kəsdiyimiz haqqı-salam haqqı!

Gün haqqı!

Məhəmməd Əfəndinin qavırı haqqı!

Məçit haqqı!

Peyğəmbər haqqı!

Su haqqı!

Halal süfrən haqqı!

Həzrət Abbas haqqı!

Çörək haqqı!

Çıraq haqqı!

Canım (canın) haqqı!

XXIX. YALVARIŞLAR

Qavağında ölüm!

Qurban olum!

Maa yazığın gəlsin!
Məən (mənim) xətrimə elə (eləmə)!
Allahınnan qorx!
Allah xətrinə, eləmə (elə)!
Yetim-yesirə əl tut!
Günaha batma!
Nahaq yerə günaha batma!
İnsafa gəl!
İnsafın olsun!
Özo yeddi ərşin quyuya salma!
Öza yazığın gəlsin!
Canaa yazığın gəlsin!
Uşaqlara yazığın gəlsin!
Bir əlaa məni al, bir əlaa uşaqlaro, maa kömək elə!
Ya rəbbim, əl mənim, ətəyh sənin!
Ya rəbbim, məni dost-düşmana möhtac eləmiyəsen!

XXX. ASİLƏNMƏLƏR

Allah verməz quluna,
Qalar vuruna-vuruna
Allah məni qaragünnən ötəri yaratıtdı.
Allah məni korruxdan ötəri yaratıtdı.
Nə quzu oluf sütdən doydum, nə qoyun oluf otdan.
Səni doğunca daş doğub daşqörəyə^s qoyıydim.
Mən doğulan gün dağılıydi
Məən (məni) qıniyən məən (mənim) günümə düşsün.
Göracaxlı günnərim varyımiş.

Günümə bax, günümə,
Həxdən gələn zülümə bax, zülümə.

Kül məəm (mənim) başıma.

Yarımışdım, yaz danası kimi!

Yariyəni pis günə qalsın!

Xoş halına yariyənin!

Xoş halına öylatdan yariyənin!

Nağarım, nətəri eliyim? Başımı hara qoyum? Dumana düşən qaza dönmüşəm!

Getdi bülbül, getdi gül.
İstər ağla, istər gül.

XXXI. SALAMLAR VƏ SALAMATLAŞMALAR

Salam!

Salaməleyküm!

Əleykuməssəlam!

Savağın xeyir!

Savax şəriflərin xeyir olsun!

Günortan xeyirli olsun!

Hər vaxtın xeyir!

Axşamın xeyir!

Aqibətin xeyir!

Axşamınız xeyirli olsun!

İşooz avand olsun!

Gecəniz xeyrə qalsın! Xeyrə qarşı!

Hamamdan çıxana deyirlər: Saatların olsun!

Səfərə çıxanlara deyirlər: Sağ-salamat get (gedin), sağ-salamat qayıdasan!

Uşağı olan qadına deyirlər: Gözün aydın olsun, atalı-analı böyüsün, əlində qalsın!

Xoş gəlmisooz!

Xoş gəlif, səfa gətirmisooz!

Sağlıqla qalın!

Allah amanında! (Allaha amanat ol!)

Gözüm (gözümüz) üstə yerooz var.

XXXII. HAL-ƏHVAL TUTMA

Nağarırsan?

Nə var, nə yox. Təzə, köhnə?

Nətərisooz (nətərisən)?

Canın, başın?

Arvad, uşaq (toyux, cüyə, it, pişik -zarafatyana)?

Öydə-eşikdə sağlıq-salamatlıqdır? Təkcə salamatlıq olsun!

Hər şey düzəliciyh!

Dədən, ciyin nətəridir?

Uşaxlar nətəridilər? Diyillər yavaş-yavaş çorpalasırlar, məən (mənim) adımnan onları öpərsən.
Ay oları yiyim mən!

Əsgərdəki gədə nağarır? Allah qoysa, qutarıf gələn kimi yengidə onu iki baş, dörd əyax eliyərox⁸³!

Nətəri dolanırsooz?

Nətərisən, bala? Böyük oğlan olursan?

XXXIII. ƏDƏƏB-ƏƏRKAN İFADƏƏLƏƏRİ (ÖYÜD-NƏƏSİHƏƏTLƏƏR), MÜDRİK KƏƏLAMLAR

Ata-ananın qədrini bil!

Ata-ananın haqqı-sayını itirmə!

Ata-ananın üzünə ağ olma!

Atanın qəzəbinə keçmə!

“Atanın qarğışı öyladı tutar“ - kəlamını yadında saxla!

Az danışıb, çox qulaq as!

Borc alma! Borc almağa adət eləsən, bu pis xasiyyət sənin canına hopar, borcu qaytara bilməsən cahanda rüsvay olarsan!

Böyüyün sözünü kəsmə!

Böyüyün qabağına keçmə!

Böyük olan yerdə danışma!

Qadın və qızlardan yaşını soruşmazlar!

Qazandığın pulu üç hissəyə böl, bir hissəsini ərzağa xərclə, bir hissəsini əyin- başa xərclə, bir hissəsini isə ehtiyat (qara günə) saxla!

Qiybət eləmə. Sözü adamların üzünə diməyə adət elə. Adamların dalınca danışmaq günahdır.

Elədiyən yaxşılığı yadından çıxart, onu üzə vurma, xatırlama və əvəzində heç nə umma, (sağ əlin verdiyindən sol əlin xəbəri olmamalıdır) “yaxşılığı elə, dəryaya at, balıq bilməsə də xalix (xalix) bilər“ kəlamlarını həmişə yadında saxla!

Etdiyən pislili yadından çıxarma!

Elə dolan ki, varlı və ya kasıb olduğunu bilən olmasın!

Elə yi ki, çox yiyif kökəlməyəsən, az yiyif arıxlamıyəsən!

Ədəb-ərkənli ol!

Ən böyük düşmən ən yaxın dostlardan ola bilər. Ən yaxın dostlara sirrini vermə!

Əgər arvad bir sifariş versə, ona pulun olmadığını (əgər pulun yoxdursa) söyləmə, bu, sənin nüfuzuna xələl gətirər. Söylə ki, alaram və ya baxaram, yaxud bunu almağın hələ vaxtı döyül və c.)

Zəhmətdən qorxma!

Zarafatdan uzağ ol!

Zarafatın axırı dava olar!

İnanma, utanma, aldanma!

Yaşı ötmüş kişilərdən yaşını soruşmazlar. Yaşı ötmüş kişilərdən yaşını soruşmaq onların ölüm günün yaxınlaşmasını yadlarına salmağa bərabərdir.

Özünən böyüklərə hörmət elə!

Özünən kiçiklərə hörmət elə!

Özaa hörmət elə!

Özo alçatma!

Özo qədrini bil!

Özo əyağaltı eləmə!

Özgə bağına daş atma!

Özgənin tooğuna “kiş” eləmə!

Özünü və ailəsini yaxşı tanımadığın, sınaqdan çıxartmadığın adamı öyə gətirmə, onunla çox da yaxınlıq eləmə, onunla şəkil çəkdirmə!

Saa (cənə) cüzi yaxşılıq eliyəni ömrünün axırına kimi yadında saxla!

Tənbəl olma!

Rəşid bəy Əfəndiyevin kəlamları

Maraq ağıl mədəsinin quruldamasıdır.

Bütün dövrlərdə ən bahalı qiymət: heç nə istəmirəm.

İnsana güvənmax olar, nəfsinə heç vaxt.

Səhranı günəşin atəşindən çox, suyun həsrəti yandırır.

İnkər ağılın üzqarasıdır.

Hamı çox şeylər gözləyir. Amma hər birimizi gözləyən bir şey var: Vida!

İnsan böyüsə də nəfsi uşaq olaraq qalır. Dəyişən yalnız oyuncaqlardır.

Mədə dərdi qartalın göydən yerə endirir.

Tənbəl kəfəni sağlığında geyinər.

Şahə (şaxa) qalxan eşşək belə üstə düşər.

Ölüm ölüncəyə qədər öldürəcək.

Dünyadan əbədilik istəmə, özündə yoxdur ki, sənə də versin.

XXXIV. HEYRƏT, RAZILIQ VƏ NARAZILIQ İFADƏLƏRİ

Bovəş!

Baho!

Gözlərimə inanmıram!

Yox, əşi?

Bay səni!

Vay dədəm!

Əşşi, qoy otumuşox!

Yaxşı!

Vay dədəm, vay!

Sən ölmüyəsən!

Bunun əlindən hara gedax, ə?

Sənnən olmaz!

Sənnən dünyalar qədər razıyam!

Çiyində gedim!

Bir dənəsən!

Sənin əlindən başım böyüyüdü!

Vaşş, nağarax, ə?

Xoş halaa, hağlın ki, yoxdur, xoşdaxt adamsan!

Gənə saqqala salam vermirsən!

Gənə yerə-göyə sığmırsan!

Sən allah?

Bu nə işdi düşdox, ə?

Nə dolaşığa düşmüşəm, ə?

Başıma nə çarə qılım?

Başımı hara qoyum?

Görəsən, məni kim qarğamışdı?

Məni qınıyəni qarabaxt olsun!

Elə bil yeri-göyü bu yaradıtdı.

Diyir yolun sağı da məəmdi (mənimdi), solu da!

XXXV. SANCMALAR, QIZIŞDIRMALAR

Nə olutdu, iti itən çovana dönmüsən?

Ay lələ, daa özo niyə cırırsan, hamı bilir ki, gözo üstündəki qaşdı da...

Çoxda ki, qızdı – harası düzdü.

Adın nədir?

-Mülayim

-Sərt oluf nağarasısan?

Ağzında var qızıl dişi,

Öyündə var bişmişi.

Niyə ay məllimə,

Durğuzmursan bu ölmüşü?

İş ki, qaldı, Səkinəyə,

Ehtiyaş yoxdu, zəhərli kiniyə.

Atdamağım gəlir,

Otdamağım gəlir

Görmədiyimi görmüşəm,

Çatdamağım gəlir.

Keçal, keçal Aniyə,

Getdi keçalxaniyə

Keçalxana bağlıydı,

Keçalın başı yağlıydı.

Keçal, keçal, daz keçal,

Barının divini qaz, keçal

Keçal, keçal ələndi,

İt bələndi.

Yekə baş,

Bir qazan aş

Onu da yisin Molla qaqaş.

- Tumanın mübarək balağiyənən (bəzəyiyənən)

- İçindəkini yiyəsən qərağiyənən.

..... ölən bir həftə,

Kasaları irəfdə.

Adımı yazım dəftərə,

Çeyh qapını cöftələ!

- Nə almısan?
- Ala
- Ala^m döyül, kəvərdir.
- Dədən yidi gəvərdir.

Acmısan, arı yi!
Get dərmanda darı yi!
Ölmüş eşşəyin ətini yi!
Qayınanının yi!

Tuman paçax,
Götürax qaçax.

XXXVI. MƏƏZƏMMƏƏT VƏƏ DANLAQ İFADƏƏLƏƏRİ

Allah abıro töksün!

Allah ayıbo örtsün!

Allah başaa (ağıl) qoysun!

Allah ağıl versin!

Allah ağıl verəndə harda qalmışdın?

Utanmırsan, yekə kişisən!

Utanmırsan, yekə arvadsan!

Utanmırsan, yekə qızsan!

Utanmırsan, yekə oğlansan!

Kül başaa!

Hağlın ki, yoxdu, xan kimi adamsan!

Taara (taleyə) təpik atma!

Hağla keçə yamiyim!

Hütün biri hüt!

Yaşınnan da olsa utan!

İdimin itsin!

Sinçin itsin!

**XXXVII. ÜRƏKQOPPACALAR
(HƏƏYACAN-TƏƏLAŞ İFADƏƏLƏƏRİ)**

Daa mənnən adam olmaz!

Dəli dərdinə düşdüm!

Elə bil başıma bi vedrə qaynar su tökdülər!

Əyağımın altınnan yer qaşdı!

Gözüm kəlləmə çıxdı!

O dünyaya gedif gəldim!

O dünyalix oldum!

Tik hoppandım!

Tüylərim biz-biz oldu!

Ürəkqoppacası oldum!

Ürəyim qopdu!

Ürəyim ağızıma gəldi!

Ürəyim çıxdı!

Ürəyim ağızınnan çıxdı!

Ürəyim partdadı!

Ürəyim tasalandı!

Ürəyim tir-tir əsir!

Ürəyim titrədi!

Ürəyim yerinnən düşdü!

Ürəyim əyağımın altına düşdü!

Ürəyim qana döndü!

Ürək-göbəyim düşdü! (qorxudan)

Daa mənnən adam olmaz!

Ürəyim yerinnən çıxdı!

Bu qorxu maa bəsidi.

XXXVIII. XOX GƏLMƏ (HƏƏDƏ- QORXU)

Ağzo dağıdaram!

Ağzo cıraram! Alımoo aşıraram!

Ağzo bez kimi cıraram!

Barmağımı salıb gözdəro çıxardaram!

Başo qarpız kimi dağıdaram!

Başo deşərəm!

Başaa oyun açaram!

Başaa tərs dəyirman açaram!

Başaa bir oyun açaram, yırtığaa yamax tapılmaz!

Başaa bir oyun açaram, dəymişin durmuş ikən, kalın tökülər!

Dəəro boğazınnan çıxardaram!

Diyəsən, başın bədənaa ağırlıq eliyir!

Dişdəro qarnaa tökərəm!

Qarnoo tüstüynən doldurram!

Əşədibillah, boyno köçünə şapalağı ilişdirrəm!

İki gözoo bir deşikdən çıxardaram!

İkoozdan bir adam düzəldərəm!

Gözo tökərəm!

Gözo çıxardaram!

Öyo dağıdaram!

Ölsəm ölümə gəlmiyəsən, ölsən öla gəlmiycəm!

Saa bi duan (divan) biçərəm, ado yadınnan çıxardarsan!

Səni əyağımın altına salıb tapdaliyəyəm!

Səni əyağımın altına salıb ölüncə döyərəm!

Sən hələ dişdiyif ağzaa qoyiciyhən!

Səni dörd yerə şaqqaliyirəm!

Səən gözo çıxardaram!

Sən öl, səən axıra çıxaram!

Təpaa deşərəm!

Təpiyimin altına salıb tapdaliyərəm!

Təpiyimin altına salıb əzərəm!

Uşaqłaro yetim qoyaram!

Uşaqłaro üzəə (üzünə) həsrət qoyaram!

Cırımo ataram!

Şiltimo ataram!

XXXIX. İNANCLAR (İNAM VƏ ETİQADLAR)

Sağsağan oxiyəndə qonax gələr.

Xəmir sıçriyəndə qonax gələr.

İki toyux bir-birilə döyüşəndə qonax gələr.

Ala qarğa həyətdə oxiyərsə, qonax gələr.

Bişirilmək üçün hazırlanmış ərzağın üstünə ərzaq əlavə edilərsə, öyə qonax gələr.

Piçax yerə düşərsə kəsərli qonax gələr.

Çayın içində stəkanın divinə çökməyən çay çöpü görünərsə, öyə qonax gələr.

Kirpiyinə tük və ya sap qonan adamın öyünə yüklü qonax gələr.

Əldən qaşix düşəndə qonax gələr.

Oğlan uşağı gündə bir darı boyda, qız uşağı isə bir arpa boyda böyüyür.

Əgər bir niyyət, arzu, fikir və s. eyni vaxtda iki nəfərin ürəyinə “damıbsa“, onlardan biri bu barədə fikrini o birini qabaqlayaraq (özü də bilmədən) deyirsə, bu şəxs o birinnən çox yaşiyər.

Qarşı tərəf bu zaman diyər:- sən mənən çox yaşıyıcıysən, hindicə məəm də ürəyimə həmin fikir gəlmişdi.

İşləməyən (nasaz) saatı öydə saxlamazdar.

Divçəkdə yetişən bitkiləri xoş sözlərlə oxşatdıqda yaxşı inkişaf edirlər.

Öydən duz verməzdər, öyün mayası gedər.
Qaşdarını dariyən adam kasıf olar.

Günəşli gündə qaranquşlar alçaxdan uçarsa, yağış yağar.

Fatma bacı adlanan cücünü tutub saxlamaq və ya öldürmək günahdır. Fatma bacını belə sözlərlə sığal edərlər: -Fatma bacı, Fatma bacı, yağ əppək verim, bal əppək verim uç, uç, qaç!

Çörək təndirdə künt töküləndə “bol olsun“ diyəllər.

Mərhumun ölümünün 4-cü günü adına gününə (Cuma axşamı) düşərsə, ailə üzvləri və ya yaxın qohumlarından dalınca adam aparır. Bunun qarşısını almaq üçün xoruz kəsif kasıva vermax məsləhətdi.

Xeyir-şər məclislərindən qayıdanlar bir çimdik duzu üç dəfə başdarı üstündə fıradıb (çööruf) ocağın üstünə atıllar. Bu zaman bədnəzərin gözdəyməsi gedir.

Birisinin pis əməllərinnən danışan adam diyər: pinə (yamax) eləmirəm, pinəçi bazardadı.

İnsan rəhmətə gedənin birinci ili sumah aylarında (sumah ayı – Ramazan ayından əvvəl iki ay nəzərdə tutulur) onun adına duz salmaq üçün imam halvası bişirilməsə, mərhumun ruhu qapı-qapı gəzərək üzüm yarpağında borc alır. Ona görə də sumah aylarında imam halvası bişirilir və ölənlərin adına duz salınır.

Vəfat etmiş insanı son mənzilə yola salarkən mərhumun gözü öydə (öydəkilərdə) qalması deyə cənazənin dalınca bir daş atıb deyəllər: – Altın torpax, Üstün daş, Yağış yağar, Kəfənin olar yaş. Bu dünyadan apardığın olsun bir dənə daş.

Bir dəymiyən gözün yetmiş iki ayəti var.

Adı gec qoyulan uşaq yalançı olar.

Ağ ləkə düşən göz qorxuludur.

Alça ağacı sınında qış bərk gələr.

Ayaqqabı üst-üstə düşərsə qonaq gələcəkdir.

Ayaqqabıların hər iki tayı üzə aşağı düşərsə, pis əlamət sayılır.

Belə olanda ayaqqabının arxasına tüpürərək, düzünə qoymaq məsləhətdir.

Ayın çıxmasını görəndə adam əlini üç dəfə üzünə çəkərək “allahı məsəlli“ diyər.

Ay təzə çıxanda onu görənlər nə arzulasa yerinə yetər.

Ala qarğa həyətdə oxuyursa, evə qonaq g l r.

Almanı birbaşa soymazlar.

G zdd n  pm k ayrılıq,  zdd n  pm k yaxınlıq əlamətidir.

Atanın  li ağırdır. Atanın uşağı vurması günahdır.

Axşam dođulan uşağın ayağı ağır olar.

Axşam bayquş ulayanda deyərlər ki, sabah adam  l c k.

Başında iki buruđu olan kiři iki dəfə evl n r, arvad isə iki kiřiy   r  gedər.

Bir heyvan it nd  qurdun ađzını “bađlayırlar“ ki, ona dəyməsin.

Bir ipək yaylıq quruyana qədər k s nl rin barıřmaması günahdır.

Boř vedrə ilə qabađına  ıxsalar iřin uđursuz olar.

Qapı i ində g r řm zl r, bir řey verib almazlar.

Qapını iki  l ilə tutmazlar.

Qaynar suyu yerə t km zl r, bu, adama xətər gətirər.

Qaranquş öldürmək günahdır, onu  ld r n ziyan tapar.

Qaranquřlar u uřunu d yiř r k, bir-birinin əksinə u urlarsa ya yađıř yađar, ya da bir hadisə olar.

Qulaq cingildiyirs , həmin adamın haradasa s z n  danıřıllar. Bu vaxt belə deyirlər:- Yaxřımı qoyub, pisimi danıřanı z lil olsun.

Qorxan adama c ft  suyu verərlər.

Qorxulu yuxu g r n adamın yuxudan oyanan kimi acı sođanı diřl yib atması və ya pul ayıraraq kasıblara verməsi məsləhətdir.

Dađdađan ađacını kəsmək günahdır.

Deyirlər ki, uzun zaman quraqlıq olduqda Böyük Nohurun (Böyük Qafqaz dađlarının ətəyində yerl řir) suyundan əməli-saleh olan adamlardan biri niyyət edib, gətirib Babaratma pirindəki*  eřm nin suyuna qarıřdırsa, yađıř yađar. Bu ř rtl  ki, həmin adam səfərdə he  kəslə bir kəlmə də danıřmasın.

Dili gec açılan uşağa ař dəmdə olarkən qazanın  st n  qoyulmuř qabdan tökülən damcılarını  cirtm k məsləhətdir.

Dilinin üçüncü kütləşmə və duyğun hiss edən adam özündən yaşca kiçiyə üç dəfə deyər:-Dilimə duyğun düşüdü.

Cavabında:- Üç dəfə “tüpür, yerə düşsün“- diyəllər.

Döşü qabağa olan adamın ayağı ağır olur.

Döşəyi başdan (yastıq qoyulan yerdən) qatlayarlar.

Duz dağılsa evdə dava olar.

Elə adamlar var ki, bişirilən xörəkdən (evlərində və ya qonşulardakı) yemədikdə xəstələnir, (“şişirlər“). Bu zaman el adətinə görə, yeddi evdən ərzaq (“umma“) yığılır və xörək bişirilir. Xəstənin kürəyinə yumruqla yüngülvari vurduqdan sonra xörəyi ona verirlər. Xəstə xörəyi yedikdən sonra sağalır.

Eşşəyə minən qızın bəxti açılar.

Əziz tutulan adama göz dəyməmək üçün başına bir çimdik duz çevirib oda atarlar ki, gözü götürməyənərin gözü odda yansın.

Əkinə çıxmamışdan əvvəl kişilər yuyunardılar, saç-saqqallarını qırxardılar ki, əkin təmiz olsun, alaq olmasın.

Əgər qabağına gündoğandan ağ pişik çıxarsa işin yaxşı olar.

Əl və ayaq dırnaqlarını kəsib, ayaq altına atan adamın canı sağ olmaz.

Ərə getmək istəyən qızlar axır çərşənbə günü tonqalın üstündən hoppanaraq deyirlər:

Atıl-batıl ilaxır,
Baxtım açıl, ilaxır.

İtin qişmətinə kəsən öz qişmətinə kəsər.

İtin payını yiyənin gözüne itdirsəyi çıxar.

İt kəlləsini təzə tikilən evdən asarlar ki, göz dəyməsin.

İt, arxası sən tərəfə yatarsa, haradasa sən sözünü danışır.

İt ayağı yüngül olar. İt deyər: Sahibimin 7 oğlu olsun, hərəsi bir parça çörək versə, bəsimdir.

Yatana yaxın gülməzlər, yatanda gülən səhəri ağlayar.

Yekə əyax neyvət, yekə baş döylətdir.

Yerdə çörək loxması(parçası) görərkən, onu götürüb etibarlı yerə qoymaq savabdır.

Körpə uşağın başını ilk dəfə qırxdırandan sonra başın tükünü tərəziyə qoyub, onun çəkisi qədər pulu sədəqə verəllər.

Göz səyriyərsə, onda kirpiyin üstünə qırmızı sap qoyub diyəllər:-Səni söyündürdüm, sən də məni söyündür.

Gözləri göy, boynunun dalı sarı, alını çopur olan adam heç vaxt düz danışmaz, belə adamdan qaçmaq lazımdır.

Gülab peyğəmbər təridir.

Gülab içənin ağzının qırağına mələklər yığılar.

Örüşdən qabaq mal-qaranın qabağına əldə süpürgə çıxmazlar, bərəkət qaçar.

Papağın üstünə papax qoymazlar.

Pişik ayağı nəsdır. Pişik diyər:Sahibimin 7 qızı olsun, yeddisi də kor olsun, gözləri görməsin, onların 7 parça çirəyini mən yiyim.

Sağsağan bir evin yaxınlığında oxuyursa, həmin evdə üzü qırmızı, həyasız adam olur.

Sağsağan evin yanında və ya divarın üstündə oturub oxuyursa, deyərlər:"Xeyir xəbər söylə, ay sağsağan".

Sol əlin qaşınması pul xərclənəcəyini, sağ əlin qaşınması pul gələcəyini göstərir.

Səhər-səhər yol üstə pişik çıxsa işin uğursuz olar, dovşan çıxsa işin uğurlu olar.

Səfərə çıxanın qabağına dolu su vedrəsi aparın adam çıxarsa, səfər uğurlu olar.

Səfərə çıxanların arxasınca su atarlar ki, yolları uğurlu olsun, sağ-salamat qayıtsınlar.

Səfərə çıxan adamın qarşısına övladı olmayan çıxarsa, səfər uğursuz olar.

Səfərə çıxan adamın yoldan dala qayıtması yaxşı olmaz.

Solaxayı sağ əli ilə işləməyə (yazmağa) məcbur etmək günahdır.

Tası gölə atmazlar. (Əks halda ziyanlıq olar).

Təzə bişirilən çörəkdən qonşulara və ya çörək üstünə çıxanlara vermək savabdır.

Tək əl ilə çörək kəsməzlər.

Tut ağacını kəsməzlər.

Uzun müddət yağın yağışın kəsilməsi üçün qırx keçəlin adı yazılmış siyahını yağışın altına qoyarlar.

Uşağı oxləynən döyməzlər.

Uşağın ilk dişi çıxanda diş hədiyyi bişirəllər.

Uşaq bir heyvandan (quşdan) qəflətən bərk qorxarsa, həmin heyvanın (quşun) tükünü üzərriklə yandırıb uşağa iylədərlər.

Uşaq doğulan evə yad adamın girməsi pis nəticəyə səbəb olar.

Uşağın ovcunu yumazlar. Belə danışır ki, uşağın ovcundakı kir onun yuxusudur.

Uşaq olan evin qapısından qıfıl asarlar.

Göygöz adamdan qaç qurtar.

Üstündə üzərrik, dağdağan ağacının kiçik bir parçasını və qara çörək toxumunu gəzdirən adama bədnəzər gözü dəyməz.

Xatınlar əkinə yeddi gün qalmış “əkinə hörmətdir“ deyib-halva çalıb, fəsəli bişirib, ev-ev qohum-qonşuya paylayırlar ki, taxıl bol olsun.

Xamır xörəyi ilə çörək yiyənə allah gülər.

Xoruztək banlayan toyuğun başı kəsilməlidir, yoxsa o, bədbəxtlik gətirər.

Xörəyini axıradək yeməyən nişanlısı eybəcər olar.

Hamilə gəlin olan evə dovşan gətirməzlər.

Cumay günü toxum əksən cücərməz.

Cumay günü paltar yumazlar.

Şər qarışanda zibil tullamazlar.

Şər qarışanda yatmazlar.

Şər qarışanda qonşuya od almağa getməzlər.

Şər qarışanda qonşuya suya getməzlər...

Bətdəki uşağın oğlan və ya qız olmasını müəyyən etmək üçün hamilə qadın iynəyə sap salaraq onu halqa üzüyün içərisindən keçirib barmağında tutur. Əgər iynə çevrə şəklində hərəkət edərsə oğlan, saatın kəfkiri kimi hərəkət edərsə qız olacaqdır. İynə hərəkətsiz qalarsa, deməli, qadının uşağı olmayacaqdır.

Oğlan uşağı doğmuş zahı (hamiləlikdən azad olmuş) qadının “qəbrinin“ (rəmzi mənada) üstü bir il, qız uşağı doğmuş zahı qadının “qəbrinin“ üstü altı ay açıq olur. Yəni həmin müddətlərdə zahı qadın qorunmalıdır.

Boş qabla maya almağa getməzlər. Gərək heç olmasa boş qaba evdən su da olsa tökəsən.

Evdən tək sayda nəzir çıxarlar.

Burnu böyük (uzun) olanlar pis adam sayılırlar.

Fasiləsiz davam edən yağışın kəsilməsi üçün quru daş parçası tapıb, məhəllə divarının yağış düşməyən yerinə qoyarlar.

Fırtına və küləyin tüğyan etdiyi vaxt od üstünə mum atarlar.

Dolu yağarkən ailənin ilki-böyük uşağı dolunun bir dənəsini dişləyir, ya da ki, qoynuna atıb oxuyur:

Mən anamın ilkiyəm, ağzı qara tülküyəm.

Diyillər, bundan sonra dolu kəsilirdi.

İnsanın sağ və sol tərəfləri haqqında inanc və deyimlər

Xalq arasında insan orqanizminin sağ və sol tərəfləri ilə əlaqədar müxtəlif inanclar yaşayır. İnsanlar sağ əl ilə yazır, yeyir, içir və s. (Az bir hissə insanlar solaxaydılar).

Sağ böyrü üstə yatmaq məsləhət bilinir və yuxudan qabaq söylənilən deyimlərin biri də bu sətirlə başlanır: - Yataram sağıma, dönərəm soluma, sığınmam Allahıma ...

Yuxudan durarkən ilk öncə sağ ayağı basmaq məsləhətdir.

Diplomatik qaydalara görə dövlət (hökumət) başçısının sağ tərəfində dayanan (oturan) şəxs onun həmin mərasimdə vəzifəsinə görə ən yaxın adamı hesab olunur.

Başqasının taleyinə (və ya konkret bir işdə bəxtinin gətirməsinə) həsəd apararlar, “sağ əlin mənim başıma“ deyirlər.

Dünyasını dəyişməyə hazırlaşan adam ona əziz və doğma olandan narazı gedirsə vəsiyyəti edirki ki, “sağ əlini“ çöldə qoysunlar.

Məzarımdan çölə qoyun sağ əlim,
Bu vəsiyyəti sizə eylər dilim.

(Molla Cuma)

- Molla Cumanın “Ağlaram“ şerindən:

Dərdim çoxdur, təbib yoxdur danışam,
Qəhərlənib öz-özümə ağlaram,
Matəmdaram, sağ əlimlə eyləyib
Torpaq başa, gül gözümə ağlaram.

Aşıq “Qurusun“ şerində yazır:

Gözəlim, nədənsə bir ah eyləyim,
Bürçün budanıban dälın qurusun.
Yürəkdən bir kərrə allah eyləyim
Sağın lərzələnib, solun qurusun.

Birisinə ehtiyatlı və tədbirli olmağı məsləhət biləndə: “sağaa, solaa bax“ - deyirlər.

Xeyirxahlığın dəyərini salmamaq üçün “sağ əl verəndən sol əlin xəbəri olmamalıdır“ - deyirlər.

“Allah sağ əli sol ələ möhtac eləməsin“ - deyirlər.

Mərhumu sağ böyrü üstə qəbrə qoyurlar.

Qadın (qız) kişinin (oğlanın) sağ tərəfində getməlidir. Bu qadına (qıza) köməklik göstərmək imkanının sağ tərəfdə daha çox olması ilə bağlıdır.

İnsanın sağ çiyində oturan mələk yaxşı işləri, sol çiyində oturan isə günahları yazır.

Yaxın, hər an köməyə çatan adam barəsində deyirlər: - O, mənim sağ əlimdir.(sağ qolumdur) .

İnsanlar bir-birilərlə sağ əllərlə görüşürlər.

Sol böyrü üstə yatmazlar. Səhər yuxudan kefsiz, əsəbi vəziyyətdə duranlara deyirlər: - Diyəsən sol böyrü üstə yatmışsan.

Tənbəl və bivec adamlara: - “O, arabanın sol təkəridir“ - deyirlər.

Danışiq, ədəb-ərkan qaydalarını gözləməyən, adamı yanıtmayan barəsində “ehtiyatlı olun, o solaxaydır“ və ya “o, solaxayın biridir“ - deyirlər.

XXXX. YUXU YOZMALARI

Ta qədim zamanlardan insanlar yuxunun-təbiətin bu möcüzəli sirrinin öyrənilməsinə böyük səy göstərmişlər. Yuxunun yozulmasından, deyilənlərə görə, yuxunun hansı səmtə (reallığa) yönəldilməsi çox asılıdır. Yəqin ki, insanlarda belə bir inamın nəticəsidir ki, yuxusunu danışana deyirlər: “Yusif peyğəmbər xeyrə yozsun“.

Qədim yunan münəccimi və yuxuyozanı Artemidar Makedoniyalı İsgəndəri bütün döyüş yürüşlərində müşayiət etmiş, qarşıdakı döyüşlərin aqibətini qabaqcadan söyləmişdir.

A

Adam ölümü – bir adamın öldüyünü görərsənsə, həmin adamın ömrü uzun olar. Yuxuda ölən adama nə işə vermək pis əlamətdir.

Ayaqqabı və corab – ayaqqabı və corab çıxarmaq darlığı atmaqdır.

Ağac – qollu, budaqlı böyük bir ağacın yıxılması ölkədə padşahın dəyişiləcəyini göstərir.

Ağlamaq – səhəri gün xoş xəbər eşitmək, şənəlmək və gülmək deməkdir.

Alma — əgər yuxuda alma görüb, yeməmişsənsə, demək, qismətini əldən vermişən.

Alov – yuxuda alov görərsənsə, gündüz qanla rastlaşarsan, - diyəllər. Yəni, ya özünün bir yeri, ya da yaxın adamların əli, ayağı və s. qanayar.

Araba – aşkarda cənazə görməkdir.

At – muraddır.

B

Bit – düşmən deməkdir.

Bıçaq – arxalanmaqdır.

C

Camış – xəstələnməyə (azarlanmağa), evə əzrayılın gələcəyinə işarədir.
Canavar – maya, pul, var sahibi olmaqdır.
Cücə — maya, pul, var sahibi olmaqdır.
Yuxuda nurani sifətli adam görəndə, quş kimi uçanda heç kimə danışmazlar.

Ç

Çimmək – aydınlığa qovuşmaqdır.
Çiy ət, yağ, yumurta – pis əlamətdir.

D

Dağınıq ev – ailə üzvlərinin dalaşması, onların ayrılması kimi yozulur.
Daraq – məktubdur.
Dəsmal – ayrılmaqdır.
Dişin çəkilməsi – həmin nəslin uzaq qohumlarından birinin vəfatı kimi yozulur.
Dovşan – narahatedici bir söz eşitmək, qalmaqala düşmək kimi yozulur.
Düyü – qonaq gələcəyini bildirir.

Ə

Ərik – yuxuda iyirmi kal ərik yemisənsə, sənə iyirmi şillə vuracaqlar.
Ət – ziyanlıqla rastlaşmaqdır. Çiy ət görmək səs eşitməkdir.

G

Göy və mavi rəngli paltar – təzə şad bir xəbər eşitmək deməkdir.
Güzgü – aydınlıqdır.

H

Hamilə qadın yuxusunda güllü parça görərsə qızı, ilan və ya at görərsə oğlu olacaq.
Hasar, barının uçması – evin ağsaqqalının həyatdan gedəcəyini göstərir.
Hündürlüyə çıxmaq – ucalmaq deməkdir.

X

Xəndək – dərin qazılan xəndək görmək pis əlamətdir.

İ

İlan – düşməni görəcəksən.
İt – xoşuna gəlməyən adam sənə sözünü danışır.
İşıq – nurla qovuşmaqdır.

K

Kələm – evdən ölü çıxacağına işarə kimi yozulur.
Köynək geymək və ya görmək – arxa tapmaqdır.
Körpə uşaq – dalaşmaq, ya da ki, kənar bir adamdan bəd xəbər, pis söz eşitmək deməkdir.

Q

Qara rəng – təzə xəbər eşidəcəyini bildirir.
Qara üzüm – göz yaşıdır.
Qan – vüsala yetmək, yaxın adamına qovuşmaq, yəni, arzuya çatmaq deməkdir.
Qızılgül – qanlı, bədbəxt hadisə baş verəcəyinə işarədir.
Qızıl – səsdür.
Qoz, fındıq – səs-küy əlamətidir.
Qoz görmək – kiminləsə dalaşacağına (dilləşəcəyinə) işarədir.

Qoyun gördün o gün heç danışmaq istəmirsən. Qoyun dövlətdir.

L

Lilli su – pis söz eşitmək, aydın su görmək isə yaxşı xoş söz eşitmək kimi yozulur.

M

Mal başı – mal başı bağlayan yuxuda boğulduğunu görər.

Mağara (sap mağarası) – uzun yol gedəcəyinə işarədir.

Maşın – uzaq yol getməyə işarədir.

N

Naxır – pis əlamətdir. Belə yuxu görən adam uzun müddət xəstəlik keçirir.

Nar – bəxtədir.

Nərdivana və ya hündür ağaca çıxmaq – insanın yüksələcəyinə işarədir.

P

Paltar almaq – arxa tapmaqdır, geymək darlıqdır. Qara paltar arxa, ağ paltar kəfəndir.

Palçıq – bərəkət tapmaqdır.

Pişik – nəsə düşmək, dolaşılıqla rastlaşmaqdır.

Pul – səmdir.

S

Sabun – sabunla baş yumaq pis hadisəyə işarədir.

Sap – yoldur.

Sarımsaq, soğan - acılıqdı. Nə isə xoşa gəlməyən hadisə gözlənilməyinə işarədir.

Soğan – göz yaşıdır.

Saç – yoldur. Uzun saç uzun ömürdür. Saç kəsdirmək, baş qırxdırmaq pis əlamətdir.

Su – aydınlıqdır.

Sürü – ağ günə çıxmaq əlamətidir.

T

Təndir – pis əlamətdir. Yuxuda təndir görəndə “qəbir qazacaqsan” - deyirlər.

Toy – yas olacağını bildirir.

Toyuq – xəstələnmək deməkdir.

U

Un – halal mal, qazanc deməkdir.

Uçmaq – yüksək rütbəyə çatmağınıza, günahlarınızı yumağa işarədir.

Y

Yaylıq – ucalıqdır.

Yumurta – bəd xəbər eşitməkdir, axırsızlıqdır.

Ahıllar deyiblər ki, əgər pis yuxu görmüsənsə, səhər tezdən axar suyun qırağına get və gördüklərini ona danış. Əgər belə edərsənsə, bu yuxudan sənə və ailənə ziyanlıq dəyməz.

Molla Cumanın bayatıları

I

Əzizim, dağ yeridi,
Sinəmdə dağ yeridi.
Adam var dağ tərپətməz
Adam var dağ yeridi.

Aşiqəm o da yaxşı,
Pərvanə oda yaxşı.
Yaman arvad, pis oğul
Olmaya, o da yaxşı.

Qarıdan huri gəldi,
Gözümün nuru gəldi.
Bu arxı kim artdadı
Su belə duru gəldi.

Mən aşiqəm güvən gəz,
Güvən könlüm, güvən gəz.
Nə dövlətə bel bağla,
Nə dünyaya güvən gəz.

Aşiqəm çəkən dərđi,
Çəkdikcə çəkən dərđi,
Yüz dəvə çəkə bilməz
Bir canım çəkən dədri.

Aşiqəm handa mələr,
Rumda, Şamda mələr.
Yaxasız köynək kimi
Bacısız dam da mələr.

Mən Aşiqəm yaman at,
Çəkib yaman at,
İnsanı tez qocaldar
Yaman arvad, yaman at.

Aşiqəm o da yaxşı,
Pərvanə oda yaxşı,
Bir ayrılıq, bir ölüm
Olmaya, o da yaxşı.

El köçdü binə qaldı,
İmana, dinə qaldı.
Mənim sənə görüşmə
Qiyamət günə qaldı.

Mən aşiqəm oyan gül,
Oyan bülbül, oyan gül.
Gec açıldın tez soldun,
Məni ağlar qoyan gül.

Aşiqəm, qaranı yaz,
Qələm al qaranı yaz,
Əzəl dəftər başına
Mən bəxti qaranı yaz.

Mən aşiqəm, qara yaz,
Bülbül oxur yara yaz,
Əlinə al qələmi
Ağ üstünə qara yaz.

Mən aşiqəm, bir az gül
Bir az nərgiz, bir az gül
Çünki sən çox gülmüsən,
Xətrim üçün bir az gül.

Mən aşiqəm, bir ata,
Bir oğludu bir ata,
Səksən qatır, bi dəvə
Yüklənibdir bir ata.

Dağları qar qucar yatar,
Sonanı sar qucar yatar,
Cəfanı bülbül çəkər,
Gülü xar qucar yatar.

Aşiqəm gül əsəndə,
Danışıb güləsən də,
Bülbülün bağı çatlar
Yel dəyib gül əsəndə.

Mən aşiqəm bir yerdə,
Bir göydədir, bir yerdə,
Haqq yaratdı görmədi
Mən görmüşəm bir yerdə.

Ağlaram bilən olmaz,
Göz yaşım silən olmaz,
Molla Cuma, ah çəkmə.
Haraya gələn olmaz.

Ağlayan yaş ağlayar,

Gözünən qaş ağlayar.
Cumanin dərdir duysa
Cigəri daş ağlayar.

Aşiqəm dərdir yarə,
Xəstənin dərdir yarə.
Billah cana doymuşam
Demirəm dərdir yarə.

Aşiqəm yüzdə dönər,
Əllidə, yüzdə dönər,
Məhəbbət gözdə olar,
Yar baxar göz də dönər.

Aşiq su deyib ağlar,
Sünbül su deyib ağlar,
Dəryada bir gül bitmiş
O da su deyib ağlar.

Əzzim bu dağınan,
Sallan gəl budağınan,
Sənə yaxşımı derlər
Mən ölsəm bu dağınan.

Aşiqəm, dərd aşımənə,
Gülü dər, daşımənə,
Mən fələyə neylədim
Bişirdi dərd aşımənə,

Ağlaram, tellər ağlar,
Yaş tökər tellər ağlar.
Cumanin dərdir duysa
Ölkələr, ellər ağlar.

Aşiqəm bir dəm ara,
Neştərə vur bir dəm ara,
Məni zülfün vurubdur,
Sən vurma bir dəm ara.

Aşiqəm yara məndə,
Dərd məndə, yara məndə.
Cəfa çəkdim yetmədim,
Sevgili yara mən də.

Aşiqəm oyan, dağlar,
Al qana boyan, dağlar,
Bu yan zülmət görünür,

Necədir o yan, dağlar?

Aşiqəm yaz məməni,
Qələm al, yazma məni.
Olaydım qış quzusu,
Əməydim yaz məməni.

Aşiqəm neylim sənə.
Düşübdür meylim sənə.
Mən dönsəm, üzüm dönsün,
Sən dönsən, neylim sənə.

Xuda çatmaz dada, Cuma,
Verməz murada, Cuma,
Sirr vermə yada, Cuma,
Cəfan gedər bada, Cuma.

İnnən belə tər Cumanı,
Edərlər tər Cumanı,
İsmi Pünhan dərdindən
Basıbdır tər Cumanı.

II

Aşiqəm, Beyləkandır,⁸⁶
Didələri belə qandır.
Baş yastıqda, göz yolda,
Get, yarə belə qandır.

Aşiqəm, oyan gül,
Oyanq bülbül, oyan gül.
Gec açıldın, tez soldun,
Məni qəmgin qoyan gül.

Aşiqəm, gülə baxdım,
Bülbülə,⁺ gülə baxdım.
Yarım vədə veribdir,
Şad olub gül, o baxdım.⁸⁷

Aşiqəm, qala-qala,
Qar yağdı qala-qala,
Cavan ömrüm zay oldu,
Hicranda qala-qala.

Aşiqəm, ya dağlar,
Ya dərələr, ya dağlar.
Cumanın bu halına
Yeddi biyan yad ağlar.

Aşiqəm, nə qaraldar,
Nə yanar, nə qaraldar?
Od yanar, su qaraldar,

Su yansa nə qaraldar?

Aşiqəm, açarı,
Yuyulmamış açarı.
Hər kim yara pis desə,
Dilin vursun ac arı.

Aşiqəm, yara canım,
Zay etdi yara canım.
Büküm, qoyum qəfəsə,
Apar, get, yarə canım.

Aşiqəm, nədən yanə,
Pərvanə nədən yanı?
Yaman gündə yaxşı dost
Çəkilir nədər yanə?

Aşiqəm, ay dursun,
Ülkər batsın, ay dursun.
Öləndə qəbrim üstə,
Tellərini yay dursun.

Aşiqəm, ondan dur,
Doqquzdandır, ondandır.
Məclisdə yerin tanı,
Deməsinlər nadandır.

Aşiqəm, bən də dadə,
Ləbindən bən də darə.
Vəfalım öz yetiş,
Yetişməz bədə dadə.

Aşiqəm, qarğamışa,
Yağıbdır qar-qamışa.
Yüz təbib nə eyləsin
Bir Allah, qarğamışa.

Aşiqəm, yüz ləkəni,
Gedirəm yüz ləkəni.
Qiyamət ol gün qopar,
Dost yaxa yüz ləkəni.

Aşiqəm, sel yana,
Bu yol gedir Səlyana.
İstərəm bir ah çəkəm,
Su quruya, sel yana.

Aşiqəm, qəmər, qaç,
Gün gəlir,† qəmər, qaç.
Yüz yerdən yaram var,
Üstünə qan qonar, qaç!

Aşiqəm, yüz qanadı,
Tərmanın yüz qanadı.
Bad əsdi, zülf dağıldı,
Tel deydi yüz qanadı.

Aşiqəm, yaxşı din,
Yaxşı məzhəb, yaxşı din.
Nə məclisə gir otur,
Nə dayanıb yaxşı din.

Aşiqəm, mərdə tası,
Doldur, ver mərdə tası.
Heç oğul mərd olmaz,
Olmasa mərd atası.

Aşiqəm, oyanasan,
Qəflətdən oyanasan.
Yardan mənə bir xəbər,
Sən məndən o yanasan.

Aşiqəm, bir az gül,
Bir az nərgiz, bir az gül,
Cuma, sən çox ağladın,
Barı indi bir az gül.

Aşiqəm, gəl sədalı,
Yüz gülər gəlsə dalı,
Cumanı dərdə saldı
Quş gözlü, gül sədalı.

Aşiqəm bir dənəsən,
Gözəlsən, bir dənəsən.
Mən ölsəm sənə qurban,
Sən ölmə, bir dənəsən.

Aşiqəm, yüz yerdən,
Əlli yerdən, yüz yerdən.
Qolların sal boynuma,
Ayaqların yüz yerdən.

Aşiqəm, yüz gün ağlar,
Qaş-gözü süzgün ağlar.
Yarınnan əli çıxan,
Bir gün gülsə, yüz gün ağlar.

Aşiqəm, ota var,
Oxurdu o tavar.
İnansa sözü m qan,
Heyvansa ota var.

Aşiqəm, o taya,
Yolum düşdü o taya,
Züflərin kəmənd eylə,
Məni də çək o taya.

Aşiqəm, çəkən dərdi,
Çəkdi kə çəkən dərdi,
Yüz dəvə çəkə bilməz
Bu Cuma çəkən dərdi.

Aşiqəm, gül əsəndə,
Danışıb gül, a səndə,
Bülbülün bağı çatlar
Yel dəyib gülə səndə.

Rəşid Bəy Əfəndiyevin bayatıları

Ağrım var ürəyimdə,
Yaram var kürəyimdə.
Tanrı, məni öldürmə,
Arzum var ürəyimdə.

Suda ilan olaydım,
Şüşələrə dolaydım.
Uzun boylu oğlanın,
Nişanlısı olaydım.

İlahi, arzum səndən,
Çıxartma canım məndən.
Ayrımasın mövla məni,
Səni məndən, məni səndən.

Əzizim gül gündə mən,
Kölgədə mən, gündə mən.
Qurban ildə bir olar,
Sənə qurban gündə mən.

Göyərçin havadadır,
Əl vurma yuvadadır.
Bir əlim yar qoynunda,
Bir əlim duadadır.

Əzizim qara gəlsin,
Saçların qara gəlsin.

Məni məyus qoyanın,
Bayramı qara gəlsin.

Əzizim hər divanə,
Ayaq qoy nərdivanə.
Dost qədrini dost bilər,
Nə bilər hər divanə.

Qara atın nalıyam
Üstü tək ipək xalıyam.
Mənə dəyib-dolaşma,
Mən özgənin malıyam.

Oğlan, adın Xuduşdu,
Gün çıxdı dağa düşdü.
Göndərdiyin üzüklər,
Barmağımdan sürüşdü.

Oğlan, adın Yağubdu,
Dağlarda gün doğubdu.
Göndərdiyin üzüklər,
Barmağımı boğubdu.

Bulağın başı yansın,
Dibinin daşı yansın.
Səni məndən edənin,
Bağrının başı yansın.

Arazı ayırdılar,
Qum ilə qayırdılar.
Mən səndən ayrılmazdım,
Zülm ilə ayırdılar.

Mən öldüm, anam qaldı,
Oduna yanan qaldı.
Nə dünyadan kam aldım,
Nə bir nişanəm qaldı.

Barmağım beşdi mənim,
Yaşım on beşdi mənim.
Can qoydum, cəfa çəkdim,
Axırı heçdi mənim.

Qara atı nallaram,
Pilləkana bağlaram.
Yarım gedib, gec gəlsə
Gecə-gündüz ağlaram.

Arx üstə duran bəndə,

Boynunu buran bəndə.
Heyva kimi saraldım,
Mürüvvət yoxdu səndə.

Qaşların mil qədri,
Gözlərin dil qədri.
Zərrəcə üzün görsəm,
Açıllam gül qədri.

Arxalığın gülüdü,
Ətri məni bürüdü.
Səndən mənə yar olmaz,
Cavan canım çürüdü.

Dağlara çən düşəndə,
Zülfünə dən düşəndə,
Ruhum bədəndən çıxar,
Yadıma sən düşəndə.

Qara atım keküli,
Tel olub töküli,
Burda bir qız sevmişəm,
Kimdir onun vəkili?

Bu gələn yar olaydı,
Əlində tar olaydı.
İkimiz bir köynəkdə,
Yaxası dar olaydı.

Bənövşə bədrəng olar,
Eşqə düşən dəng olar,
Tutaydım könlüm quşun,
Görəydim nə rəng olar?

Uca dağların ucası,
Sındı meylimin xocası.
Əziz bayramlar gecəsi,
Xudam səni var eləsin.

Boylanıb çatan oğlan,
Köynəyi yaşıl oğlan.
Nişanlın əldən getdi.
Bixəbər yatan oğlan.

Boz at bazara gəldi,
Tükü bozara gəldi.
Bəzənib düzənəndə,
Gözə-nəzərə gəldi.

Qız idim, sultan idim,
Nişanlandım xan oldum,
Ərə getdim qul oldum,
Qara eşşəyə çul oldum.

Dağlar başında lalə,
Əlimdə var piyalə,
Sən mənimsən, mən sənini,
Getmə özgə xiyalə.

Qara atın nalıyam,
Çulunun ipək xalıyam,
Dəymə qonşu oğlu,
Mən özgənin malıyam.

Bağçadan çəkil oğlan!
Başında kəkil oğlan!
Qızlar sürüsü gəlir,
Dur burdan çəkil, oğlan!

Ay oğlan, haralısan?
Züfləri daralısan?
Çox gözəl deyilsən də,
Könlümə yaralısan.

Heyva çəkdim, nar gəldi,
Kətan köynək dar gəldi,
Evə kölgə düşəndə,
Elə bildim yar gəldi.

Bulaq başı paxla yar!
Al kəmərini saxla yar!
Bir kisə tikdim, göndərdim,
Yadigar üçün saxla, yar!

Ay qız, mənə bəndə vur,
Zülfündə kəməndə vur,
Yaxşı olsam, qul elə,
Yaman olsam, bəndə vur!

İrəvan çağalası,
Yandı bağrım arası,
Bir oğlan, bir qız olsun,
Bir güllü dağ arası.

Arif Abdullazadə
Gecikmiş bayatılar

Məndim o birdən əsən,
Sən əssən bir de nəsən;
Mən ölsəm məndən çoxdu,-
Sən ölmə, bir dənəsən.

Dünyanın son tağiyam,
Bir səhra otağiyam;
Külüm altda od qalıb,-
Hələ qan ocağiyam.

Göylər günəş yetirər,
Daşda çiçək bitirər;
Bəzən bir süzgün baxış
Canda ürək bitirər.

Neçə sərhəd biçmişəm,
Arazı da keçmişəm,
Çəşmədə dadım qalıb,
Təbrizi də içmişəm.

Bal sözlərin üzdədi,
Baxışın gözlər didir,
Könlünü mənə verdin,
Gözlərin gözlərdədir.

Yazda səmənəm qalıb,
Payızda dənəm qalıb;
Nə gördüm sənə oldu,-
Tək dərdim mənim qalıb.

Dağlar bulud geyinib,
Göylər sükut geyinib;
Həyat boz rəngli duman,-
Ömür umud geyinib.

Buludam, günəşim yox,
Dağılmaqla işim yox;
Yolum alın yazımdı,
Başqa bir vərdeşim yox.

Taleyim öz içimdə,
Baxdığım göz içində;
Boş məzar görməmişəm-
Bu boyda, bu biçimdə.

Hər gedişim məzardı,
Hər bir işim məzardı;
Qalışım məzar olsa,-
Onu özüm qazardım.

Mən bir karvan yoluyam,
Səhralarla doluyam;
Zamanlar məndən keçir,-
Kainatdan uluyam.

Bu yolun min yaşı var,
Rüzgardan başdaşı var;
Ömür hələ beşikdə,-
Hələ çox savaşı var.

Biri rəng qarasında,
Biri bəxt çarasında;
Necə işığa çıxım
Bunların arasından?!

Yüzlük evladıyıq,
Min ilin ilk ayıyıq;
Bu minil də keçəcək,-
Yenə, yenə adiyik.

Demə ki, qocalmışam,
Ölümdən ki, qaçmışam;
İndi öz əllərimlə
Ona qapı açmışam.

Yersiz ilməyə tövbə,
Ömrü bölməyə tövbə;
Bir də bu kor dünyaya
Vaxtsiz gəlməyə tövbə!..

Bu külək çox baş atır,
Qanadları qoşadır;
Pəncərəmə sübhəcən
Qalaq-qalaq daş atır.

Açılmaz sirrə döndüm,
Səmaydım yerə döndüm;

Əvvəl misra yüküydüm,-
Son anda şerə döndüm.

Dünya hələ pəsdədi,
Qulaqları səsdədi;
Bu kürə oxu üstə,
Oxu sevgi üstədi.

Bəşər nə qədər desən,
Hədər nə qədər desən;
Milçək ömrü yaşayıb-
Qədər nə qədər desən.

Mərdlik nə qədər mərdi,
Namərdlik mərdə dərdi;
Mərdliyin candan keçirt,-
Heç vaxt etmə candərdi.

Ömür il körpüsüdü,
Həyat sel körpüsüdü;
Bu yol sınaq yoludu,-
Üstü qıl körpüsüdü.

Bax bu da o pəncərə,
Mən də baxdım bir kərə;
Gözlərim heyrətindən
Sağ çıxmadı səhərə.

ŞƏKİDƏ TOY ADƏTLƏRİ

I

Dərc etdiyimiz – “Şəkiddə evlənmək adətləri” məqaləsi yazıçı və müəllim Rəşidbəy Əfəndiyevin Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutundakı “Şəki şəhərinin etnoqrafisinə aid olan materiallar” adlı əsərinin əl yazmasından götürülmüşdür. Hələlik əsərin bu hissəsini dərc edirik. Bu əsərin əsli, Rəşidbəyin oğlu prof. Məmməd Əfəndiyev yoldaş tərəfindən instituta təqdim edilmişdir. Məqalənin imlası eynən saxlanmışdır.

Qudalıq, qız verib qız almaq

Qohuma qız verib qız almaq Şəkinin qədim adətidir. Bu adət təbiidir: oğlan qızı və qız oğlanı görmək ancaq qohumlarda müyəssərdir. Məsturəlik adəti-qəbihəsi yadların qızını görməyə həmə vəqt mane olmuşdur. Qohumlarda birinin oğlu və o birinin qızı doğulan ittifaqlarda da bu uşaqları “beşik kəsmə” ad edirlər. Yəni bunlar böyüyüb bir-birlərinə evlənəcəklər!.. Əmi qızı əmi oğluna verilmək bir ailədə çox “mod”dur. Məsələn, deyirlər ki, “Əmi oğlu ilə əmi qızının nigahı göydə kəsilmişdir”.

Qohum olmayan yad qızlarını görmək mümkün deyil idi. Bu cəhətə görə hər kəs evlənmək fikrinə düşsəydi, şəhərin hər yerinə soruşuq edilirdi. Kimdə yetişmiş qız olmağını bilsəydilər, dərhal oraya saymazıya bir arvad xeylağı göndərirdilər. Bir bəhanə gətirməklə özünü o arvad, qız olan məhəlləyə soxardı. Qıza müştəri gözüylə baxardı, danışdırdı... Qızın boyuna, buxununa, saçına, əlinə, əyağına zənn salardı və qayıdıb oğlan evinə gördüyünü, bildiyini söyləyərdi. Yetişmiş qızı olan bir ailəyə nabeləd bir arvadın gəlib bəhanə ilə soxulması ev adamını şəkə salardı. Qız dəxi bu arvadın elçi sifətilə bu evə gəlməyini fəhva ilə sezib gizlənərdi. Nabeləd arvadı evə çəkərdilər. Bununçun çay qoyardılar... Bunu burada sözə tutub qızın əlini, üzünü yudurdardılar. Boğça paltarını geydirərdilər. Sonra çay, mürəbbə və sair şeylər padnosa qoyub bu qıza verib elçinin qabağına göndərirdilər. Qız da elçi oturan evə bir neçə dəfə girib-çıxardı ki, elçi buna keyfi istədiyi qədər baxsın, bəlkə bəyənər, qızın bəxti açılar, ərə gedər.

Bu elçinin oğlan evinə gətirdiyi məlumat əlverişli olsa, yəni camaat arasında qızın ata, əmi və qardaşları nüfuzlu adamlar olsa və qızına köç-cəhaz düzəldə bilməyə təvanası olsa, o surətdə oğlanın ana və bacısı o evə rəsmi surətdə elçi gələcəklər. Sözlərini qızın anasının yanında açacaqlar. Bəyənilmiş qız da, guya heç bir şeydən xəbəri yox kimi bu gələnlərin yanına qulluq

eləmək tərqilə girib çıxacaqdır. Qızdan bu qonaqlar saymazyana bir söz soruşacaqlar. Qız da onlara cavab verəcəkdir. Bu ittifaqda qız qəsdən özünü duyulğa* qoyacaqdır ki, guya mən sizi elçi bilməyirəm, adi qonaq bilirəm. Bilsəm ki, siz mənim üçün elçi gəlibsiniz heç yanınıza gəlməzdim. O cəhətə nə soruşursunuzsa cavab verərəm... Lakin qızı elçilər danışdırırlar ki, görsünlər qız kar deyil, eşidirmi, lal deyil və kəkələmir... Oğlanın anası, bacısı olduğunu bilib qızın anası bunlara ziyadəsilə hörmət elər və bu iki anaların arasında (aldım-verdim) sözü mütləğ surətdə danışılar və bu evdən çıxıb gedəndə qıza bir bəlgə verib danışiq üçün kişilərinin buraya gəlməyini vəd edər.

Bu iki ailənin qudalığı bir-birilə baş tutarsa, qız evi sifariş göndərir ki, flan gündə nişan gətirsinlər. Əgər qudalıq baş tutmazsa qız evi bəlgə gətirməyib elçilərə deyir ki, biz öz başımıza söz verə bilmərik, kişimizə gənişib sizə xəbər göndəririk. Bu danışılara nə oğlan və nə qız şəxsən qarışa bilməz. Ancaq xəlvət qapı dalısından pusub, işin cərəyanını anlasalar da biruzə verməyi bacarmazlar...

Qədim əyyamda bir qıza elçi gəlsəydilər, o qızı bir neçə imtahanla çəkərdilər:

1) Yerə kalağayı sərrib qızı onun üstündə gəzdirərdilər ki, görsünlər kalağayı qırıxmır ki... Qırıxmış olsa dabanı çatlaqdır, – deyə almazdılar. 2) Bunun əlinə ləğən-aftafa, dəsmal verib ələ su tökdürərdilər. Qız gərək aftafanın qulpundan tutmayıb boğazından tutsun. Sağ dizini dikəldib, sol dizini yerə qoysun, dəsmalı sağ qolunun üstə salsın. Ondən sonra ələ su töksün. Bu işləri bilməyən qız tərbiyəsizdir, - deyə almazdılar. 3) Evin yerinə bir neçə şey atardılar və qızı yanlarına çağırardılar. Əgər içəri girdiyi zaman qız yerə atılmış şeyləri yığa-yığa yanlarına gəlməsə genə o qız tərbiyəsiz hesab olunardı. 4) Qızın dizinin üstə baş qoyub saça baxdırardılar. Saça baxmaq qabiliyyəti olmayan qızı almazdılar.

Bizim bu zamanəmizdə evlənmək üçün avam qızları belə imtahanla çəkməsələr də yenə ev dolandırmaq peşəsini bilməyən qızlara fərq qoyulur.

Nişan təyin olan gün oğlan evindən nişan xonçası gələr. Xonçada olar (1-3) ədəd üzük, bilərzik, pərəng, güşvara, medalyon, broşka, quranqabı, bir çift allaf, üç ədəd kələğayı, üç ədəd ipək yaylıq və bir dəst paltarlıq parça, üç put qənd, bir put şirni və bir ədəd əsl tirmə şal. Nişan şeyləri səliqəyə moqufdur. A... bir neçə şey də, xonçaya qoyub göndərmək caizdir. Məcburi deyildir. Nişan şeyləri göndərib axşam oğlan evi beş-on nəfər qohum-əqraba, dost-aşna ilə gedir qız evinə. Qız evi də öz qohum-əqrabasını və məhəllə mollasını məclisinə dəvət edər. İyirmi-otuz adam qız evində yeyib-içib, hərə cib yaylığına yarım girvənkə, yaxud bir girvənkə noğul, şirni, kanfet, qənd bağlayıb götürüb gedərlər. Bu gündən sonra qıza və oğlana nişanlı qız, nişanlı oğlan deyirlər. Bu gündən etibarən nişanlı qız, oğlan evinin qohum-əqrabasından qaçar və oğlan da qızınkilərdən qaçar... Rast gəlməmək üçün özlərini güdərlər. Nişan qablarını boş qaytarmazlar. Onun içində oğlan evinə qız evindən “qənd başı xonçası” gələcəkdir. Bu da ibarətdir: yağlı şəkər bişmişlərdən: şəkərbura, şəkər çörəyindən, ovma fətirdən və sair həlviyatdan. Qənd başı gedən qablardan qız evinə qaytarılsa qabı dəxi boş qaytarmaq olmaz. Onun içində oğlan evi bir əlbəsəlik ipək parça, iki imperial və bunun əmsalı bir şey qoyub qaytaracaqlar. Çox vaxt bir sənəyə qədər nişanlı halında qız atası evində qalacaqdır. Bu aralıqda bayram gəldikcə oğlan evi nişanlı qızın bayramlığını göndərəcəkdir. Novruz qabağı “çaharşənbə yemişi”, novruz bayramında və oruc bayramında tel, paxlava, peşvəng və sair həlviyat xonçası üstə bir əlbəsəlik ipək parça labüd gədcəkdir. Qurban bayramında bir qoç, boğazında ipək parçadan əlbəsəlik gədcəkdir. Bu xonşaların qarşılıqlı qız evi tərəfindən göndərmək vacib hesab olunur. Məsələn, qurban qoyunun ətindən qız evi oğlan evinə lülə, kəbab, girs və dolma göndərər və haman qoyunun ətindən qutab göndərmək adətdir. Boylə hədiyyələrin və xonşaların göndərilib alınmasına “qudalıq” deyirlər. Bu axır vaxtlarda qudalıq rəviyyəsi ortalıqdan qaldırılmaqdadır. Çünki bu şeylər hər iki tərəfə izafə xərcdir. Ancaq bu “qudalıq” rüsuminin başqa bir mənası nəzərdə tutulurdu. Hər tərəf qorxurdu ki, bir eyib və nöqsan göstərmək bəhanəsilə nişanı qaytararlar... Aralıqda bədbəxtlik və ədavət törəyər. Şəkiddə hədiyyəbazlıq yolu ilə “qudalıq” qayım qədim olardı. Amma köçəbə tayfalar arasında (məsələn, Qazaxda, Borçalıda, Qarabağda) qudalıq əvəzində “nişanbazlıq” adəti vardır. Bu adət belədir ki, nişanlı oğlan ilə nişanlı qızın arasında məhəbbət qayım qədim olmaq üçün qızın anası oğlana yol verir ki, gecələr xalq yatandan sonra xəlvətcə oğlan qızının yanına gəlsin... Bir yerdə iki nişanlı

sabaha qədər danışsınlar, sevişsınlər... Sabah açılana yavuş oğlan boşluyub getsin... Bu adət toya qədər davam edir. Toydan sonra qudalıq, qohumluq rəvəyyəsine çevrilir.

Toy

Nişandan sonra toya qədər qız evi qıza veriləsi cehiz əşyasını tədarük etməyə məşğul olur. Amma oğlan evində heç bir tədarükə lüzum yoxsa da, gəlin gətirmək üçün bir göz otaq ayırmaq; “toyxana“ qurmaq və i.a., qıza veriləsi “mehr“ pulunu düzəltmək və qeyri-qeyri işlər artıq təlaşa və təşəbbüslərə möhtacdır.

Oğlan evində hansı otağa gəlin gələcəksə o otağın aquşka qapılarını ölçməyə qız evindən bir arvad gələr, baxar. Neçə qapısı, neçə aquşkası, neçə taxçası, noğuldanları, buxarısı, arakəsməsi vardisa cümləsinin enini, boyunu ölçüb gedər, qız evində qıza cehiz üçün olan yarımperdələr və içlərinə pərdə, taxçalara, noğuldanlara, buxarıya əlvan pərdələr tikəcəklər. Otağın hər yerini örtən (üç ədəd xalı, ikisi yan, biri orta), bir dəst fərş hazır edəcəklər. Bir cift yasdıq, bir cift mitəkkə, bir cift dövr döşək (zərli parça ya məxmər), bir ədəd qayın ana döşəyi, iki dəst yorğan-döşək, nazbalış ilə iki yük sandığı, bir neçə mücri, taxçalara qoyulası mücrlərin altına gümüşdən məmul zirəndazlar. Buxarı qabağına salmaq üçün bir xalça, yaxud gəbə tədarük görülməkdir. Təzə samavar, bütün servizilə, tarelkalar, boşqablar, dövrələr, podnoslar, lampalar, güzgülər və bir neçə qablar. Təzə qalaylanmış mis qablar, şiş, maşa, sacayaq, qiyməkeş* və sair ailə mətbəxində işlənməsi lazım olan hacatlar cehiz adılə atası qızına verəcəkdir. Qız köçəndə gətirdiyi cehizi ilə bir göz otağı hər bir cəhətdən düzüb qoşmaq və mətbəxin hacatlarını təmin etmək hər gəlin üçün adət edilmişdir.

Qızın qohym-əqrabaları hər bir cürə pay götürüb qızın cehizində olan noqsan şeyləri dolduracaqlar. Məsələn, qızın cehizində samavarı yoxsa, əqrabalardan samavar alıb pay götürərlər... Güzgüsü yoxsa, güzgü... mücrləri... dövrələri, vazlar... supnik... lampa... podnos... ləyən-aftafa, güyüm və nəqd pul verməklə qız atasının xərcinə və məsarifinə kömək edərlər. Məxfi qalmaya ki, hər kəs nə pay gətiribse onu yadda saxlayıb məqamı gələndə pay sahibinin vermiş olduğu miqdarda əvəz verib ona bu minval pay ürüş yığılacaqdır. Bu işi hər ailə özünə borc hesab edir.

Toy fikrinə düşən adətən oğlan evi olar. Buradan qız evinə xəbər gedir ki, oğlan evi oraya toy barışdırmağa gəlmək istəyir. Qız evi də yavuş axşamlardan birinə vaxt təyin edib, qudanı gözlər, Quda da öz əqrəbələrindən bir-iki nəfər götürüb müəyyən vaxtda gedər. Qız evində də həmçinin bir-iki nəfər toplanıb gecə oturlar. Xörəkdən, çörəkdən nə gəlsə yeyib-içib söz açarlar ki, “mehr“ nə qədər olacaqdır? Vəchindən nəqd pul nə istəyəcəklər? Qızıl qismindən hansı imarətə ehtiyac var?..

Qız evi məlumdur ki, “mehr“ miqdar göstərib hamısını bu başdan nəqd tələb etmək iddiasında olacaqdır. Məsələn, deyəcəkdir: 400 manat nəqd pul olsun, yaxud iki yüz manat nəqd, iki yüz manatadək imperial olsun.

Oğlan evi bu məbləği aşağı saldırmağa davranmaqdan səvayı bu başdan toy parçasına yetişən miqdarda nəqd verməyi vəd edəcəkdir və qalan pulu da gələsiyə oğlanın üstə yazdırmağa təklif edəcəkdir. Qız atası bu təkliflərə razı olmayıb höcətləşəcəkdir. Oğlan atası da buna qarşı etirazda bulunacaqdır. Get-gedə höcətləşmə yoğunluyub “qudalığı“ pozmağa qədər deyişəcəklər. O zamanda yandakılar bunları bir növ barışdırmağa səy göstərəcəklər. Xülasə hər iki tərəf yançıların köməyi ilə bir-birinə güzəştə gedib toyu barışdıracaqlar. Sabahı günü bir nəfər oğlan evindən və bir nəfər qız evindən bazara gedib qız tərəfdən verilən siyahı üzrə toy parçası alınacaqdır. Zərrinə maldan, ipək parçadan bir dəst züfə əlbəsəsidir, bahalı çarşovdur, fitə və qətfədir, döşək, çarşovdur. Bunlar yüz ya yüz əlli manat pul tutur. Bu pulu oğlan tərəfi verib mehrə hesab edəcəkdir. Toy parçası qız evinə gedər. Orada parça biçməyə hər iki quda ailə öz möhtərəm arvad qohumlarını dəvət edib yığışarlar. Arvad dərzisi o məclisdə gəlin parçasını qabağına açır və qayçısını parçaya uzadıb deyir: qayçım parçanı kəsmir: şirinlik üçün “qayçı kəsməz“ verin, qayçım da kəssin! Oğlan anasının, yaxud oğlan yengəsinin borcudur ki, o yerdə üç manat çıxarıb “qayçı

kəsməz“ adına versin. Burada oğlan anası qudasına xəbər verəcək ki, biz adna günü toy başlayırıq. Üç gün toyumuzu eyləyib bazar axşamı gəlinimizi gətirəcəyik... Qız anası bu təklifə razı olmaz. Səbəb də bunu gətirər ki, qızın baş paltarını tikib çatdırma bilmərik... Qalan əgri-əksigimiz də bundan səvayı çoxdur... Siz məndən olsa toyunuzu üzümüzə gələn bazar günündən başlayıb adına günü gəlin adamınızı aparın!... - deməklə nikah kəsilməsi gün təyin edilir. Adna axşamı gəlin gedəsi olsa adna günü günorta zamanı nikah kəsilər. Qız da hərəmxanədə bəzənər-düzənər, hazırda oğlan evindən yengə gəlməyə müntəzir olar. Məxfi qalmaya ki, oğlan evində üç gün toy olur. O zaman qız evində də bir vaxtda qız toyu başlanır.

Oğlan toyu

Oğlan evində toy olmaq məsləhəti o məhəllənin cavan qoçularının mərifətilə olur. Bunlar toy sahibinə deyirlər ki, sənin oğlunun toyunu biz eləyirik. Sənin üçün üçümcü axşamı “ağır yığmaq” məclisi qurub (dövrən) yığacağıq. Dövrəndə, dövrən pulundan yüz manat xanəndəyə verək, üç yüz manat sənin olsun, qalanı biz qoçuların olacaqdır. Bu qoçular gedib üç gecə oxumağa xanəndə danışırlar. Həyətdə toyxana özləri tikib xalı, xalça, palas, fənar, tanış evlərdən yığib toyxanayı döşərlər və lampaları yandırır hər gecə toya, tamaşaya yığırlar. Xanəndə çalar, cavanlar oynar... Şabaş toplanar... Bir yanda toya gələnlər üzük-üzük oynarlar..qumar oynarlar... Xan oyunu çıxar, meyxaşəçilər meyxaşə deyışərlər, bəzən aşıq gətirib nağıl danışırlarlar...

Toyun üçüncü axşamı ağır yığmaq olur. Bu yığmağa hər yerdən adam çağırirlar.. O gecə oxuyub çalandan sonra qaval gəzdirib dövrən yığirlar. Kim qavala pul salsa o adamın adı ilə verdiyi pulu çağırirlar. Məsələn: Məhəmmədəli 15 manat, Kərim əmi 25 manat, Haşım ağa 3 manat və i.a... bu sayaq küllü məbləğ toplanar. Toy sahibi xərclərini çıxandan sonra üç yüz manat ziyadə nəqd pul toplanar. Bu adam həm gətirdiyi gəlininin mehrinə verir və həm sair xərclərini görər. Toyun dördüncü günü evlənen oğlan “bəy” olur, yəni, onun yanına öz tay-tuşlarından iki nəfər rəhbər seçilir. Bunun biri “sağdış” o biri “soldış”dır. Bu iki nəfərin vəzifəsi “bəyi” hamama aparmaqdır. Bunlar hamamçıni çağırır onunla bazarlıq edirlər ki, qız hamamını və bəy hamamını bu sağdış və soldışın xərcilə flən qədər pul alıb yola salsın. Hamamçı razı olacaqdır və gedib qız evindən soruşacaqdır ki, nə vaxt onlar qızı hamama gətirəcəklər. Müəyyən vaxt oğlan evində yığılan toy əhlindən hər kəs istəsə bəy ilə bərabər bir dəstə camaat hamama gedib müftə çiməcəklər. “Sağdış” bəy oturanın ən yaxın dostu və qohumu və bəyin uğrunda xərc etdiyi pulu canına güvərə bilməli bir adam olmaq adətdir. Bu adam gərək evlənmək əhvalını bilib öz bəyini işdən mətlə qılsın. Toydan üç gün sonra qədəm bəqədəm bəyi təqib edəcəkdir... Hamamdan gələndən sonra “bəyin” başı qırılmaq məsələsi meydana gəlir. Əvvəlcə toya gələn dost-aşnanın başı, üzü qırılır, sonra çalğı dəsti ilə bəyin başı qırılmağa şüru edilir. Xanəndə müğamat ilə “bəyi” təbrik edən əşari (“görüm a bəy toyun mübarək olsun!...” oxuyur. Ondan sonra oğlan yavaş-yavaş “bəy” paltarını geyməyə şüru edir. Bu zaman qız evindən bəy üçün məxsusi “bəy xonçası” gəlir. Bu xonçada olan corablar, ərəqçinlər, ipək yaylıqlar, bir cift kömlək (biri ipək, biri ağ), dolaqlar, bir şalvarlıq mahıt və bunların əmsalı cehizlər qoyulmuş olur. Ərəqçini, kömləyi, corabı bəy özü geyir. Yaylığı cibinə qoyur və qalan cehizlərdən saqdış və soldış nə xahiş eləsələr onu götürmək bəy üçün güvardır. Bəy xonçası gətirənə və sair şeylər gətirən adamlara adət belədir, “düşərgə” versinlər. “Torpaq basdı” adəti də bunun kimi bir şeydir.

Qız toyu

Oğlan evində toy olan zaman qız evində də toy olmaq adətidir. Qız toyuna yalnız yetişmiş qızlar və gəlinlər gəlir. Dörd yanı barı bir həyəti döşərlər, toya gələnləri orada oturdarlar. Toyda arvad xanəndəsi dünbək ilə dəf çalar və el bayatılarından oxuyub qızlardan bir-bir oynadarlar.

Köçən qızı şal, yaxud çarşoya bürüyüb o yığıncağın bir səmtində oturdular. Oynayan qızların alınına şabaş pul (əskinas) yapışdırırlar. Yapışdırılan pulu oynayan qız dəstələyib toy çalanların qabağına atar, gedib oturur. Şabaşı verənlərdən bir şahı, iki şahı qara pul alıb əskinaslarını öz sahibinə qaytarmaq adətdir. Qız toyuna 12 yaşından yuxarı olan oğlan uşağını girməyə qoymazlar. Xəlvətcə kişilərdən öz arvadlarının daldasından başına örpək örtüb tamaşa edən də az deyildir. Cahil oğlanların qız toylarına dürtülməsi, yetişmiş qızlar tərəfindən məstürəliyin ən şiddətli zamanlarında da etiraza məcbub olmazdı. Çünki toyda oynadığı zamanda bəyənilib ərə gedən çox qızlar olmuşdur. Bu səbəbə görə toyda müştəriyə olmağını hər qız istər. Oynadığı zaman qəza oğlanlar tərəfindən şabaş gəlsə idi, nə inki şabaşı məmnuniyyətlə alınmağa razı olacaqdı, hətta cürbəcür oyunları bir-birinin arxasına qoşub uzun uzadı oynayacaqdı ki, oğlanı daha da artıq dərəcədə özünə məftun edə bilsin. Toy məclisindən səvayı bir yer yoxdu ki, qızlar dünya işığını görə biləydi və həyat istiqbalını keyfi istədiyi kimi təmin etməyə fürsət tapa biləydi. Yetmiş qıza ailə qısqanclığından asudə olmaq məqamı bircə qız toyları idi. Qız tayfası toylara getməyə çox həvəskar idilər. Bəzi vaxt atasından və qardaşından iznsiz yadların toylarına anası öz qızını göndərirdi. Bu niyyət ilə ki, bəlkə toyda birisi görüb bunun qızını bəyəndi, avandına... bəxti açıldı.

Toy sahibi qohum qızları köçən qız ilə xəlvət otağa çağıraraq yemək verər... Qalan qızlar axşama qədər toyda oturub gecələr evlərinə gedər. Oğlan yengəsi qız evinə güclə xərc çəkib “yengə xonçası” göndərər. Bu xonçada onlar qıza lazımı “tualet” ləvazimatı və sair şeylər məsələn: bir çift əla tufli, corab, ənlük, rasiq daşı əmazı, iki kisə xına, cib güzgüsü, qayçı, bıçaq, sabun, duxi, adekalon, sancaq, iynə, üskük, saçıyırın, yelpazə.

Gəlin olmağa iki gün qalmış köçən qızın yanına dost qızları “xınaya” çağırırlar. Gecə zamanı neçə nəfər olacağına onlara yetik xına qatarlar və rasiq basarlar. Cümləsi qaşlarına rasiq çəkib, saçlarına, əllərinə və ayaqlarına xına qoyub bağlarlar. Sabahı gün oğlan evinin xərcilə qıza hamam açdırırlar. Qız hamamı çox izdihamlı olur. Toy adamı (hamısı arvad və qız) hamamda çimməyə gedəcəklər. Qız ilə bərabər hamama oğlan və qız yengələri gedəcəkdir. “Sıpa yengə” hamamda qızı çimdircəkdir. Hamamdan gələn axşamı qızın əllərinə, ayaqlarına xına qoyarlar və qaşlarına rasiq çəkərlər. Nigah kəsilən günü qızı məşşətə bəzər-düzər və hazır qoyar ki, nə zaman oğlan yengələri gələr, onda gəlin atlanır.

Qız evində nigah kəsilmək və gəlin atlanmaq haqqında

Toyların nihayəti günü əlli-altmış nəfərlik pilov bişirib qudalar hər biri öz evində öz qohum-əqrabasına və dost-aşnasına toy aşısı verəcəkdir. Toy aşısına dəvət olanlar hər kəs bacardığı sovgat yaxud nəqd pul toy payı gətirəcəkdir. Oğlan evi əfəndidən, molladan və sair qohum-əqrəbadan bir dəstə camaat dəvət edib, qız evinə nikaha gedəcəkdir. Qız evi də öz simsarlarından və sair, molladan, axunddan çağıraraq oğlan evinin gəlməyinə müntəzir olacaqdır. Çağrılan camaat məclisdə əyləşib nikaha şüru ediləcəkdir. Oğlanın atası yaxud böyük qardaşı oğlan tərəfindən vəkil olduğunu söyləyib vəkalətini özlərilə gətirdiyi mollaya həvalə edir.

Qız tərəfindən nikahın kəsilməyi üçün vəkalət almağa məclisdən durub ya qızın ata, ya qardaşı, ya əmisi, yaxud dayısı iki məhrəm şahid ilə bərabər qız yanına hərəmxanaya gedirlər. Qıza deyirlər ki, sənə nikahını (məsələn, Əhməd Cəfər oğluna) kəsdirmək üçün özündən əvəz vəkil edirsənmi? Qız həyədanmı... yaxud nədən dolayı isə cavab verməz, yer-bə-yerdən yanındakı yançılar təmşiiyyət yetirirlər ki, “a qız di verirəm!”, “Tez ol di” – deməklə qız nəhayət “verirəm” ləfzini söyləməyə məcbur edilir!.. Şahidlər ilə vəkil olan şəxs məclisə qayıdır və məclisdəkilər də vəkillik aldığı şahidlərin göstərməyilə təsdiq edir. Bu aralıqda qız vəkili oğlan adamlarına andırır ki, mənim düşərgəmi verməseniz mən vəkilliyimi mollaya verməyəcəyəm... Bir on-on beş manat oğlan evindən vəkilliyinə para alandan sonra bir qeyri mollaya vəkalətini həvalə edir. Bu iki molla qızın və oğlanın vəkilinin vəkili olduğu halda nikahı oxuşur. Qız tərəfin mollası deyir: - mən fləkəs fləkəs qızının vəkilinin vəkili olduğum halda, o qızın nəfsini dörd yüz manat mehrlə, sən

Əhməd Cəfər oğlunun vəkili olan molla cavabında deyir: vəkili olduğum Əhməd Cəfər oğlunun nəfsiçün (Sərvnaz Kərim qızının) nəfsini dörd yüz manat mehir ilə tənkihliyə, təzviçliyə, şöhrliyə, arvadlığa alıb qəbul etdim. Bu sual-cavabı üç dəfə təkrar etmək nigah kəsmək deməkdir. Böylə nigahı şə`rən qız özü və oğlan özü məclisdə oxuşmaq ilə nigah sayılır. Guya bu adamlar (həya) cəhətindən məclisə vəkil göndərirlər. Və vəkillər də təbərrükən mollaya verirlər. Verməyib vəkillər özləri bivəkalə kəsmiş olsa genə nikah səhihdir, mollaya vəkalə vermək quru bir adətdir.

Nikah məclisində nikah kəsən mollaların hər birinə üç manatdan on beş manata qədər pul verirlər. Qalan mollaların hər birinə bir manat, məscid müəzzininə və xadiminə bir manat, ya yarım manat paylamaq adətdir. Həyətdə plov qazanının ağzı açılmaz, oğlan evi tərəfindən azından üç manat pul alınma gərəkdir. Bu pula “qazan ağzı açma” deyirlər. Bu məclisdə nigah kağızı və verilən mehrin miqdarı ata tərəfindən nikah kağızı yazılır və verilən mehrin miqdarı ata tərəfindən qıza veriləsi cehizin siyahısı nikah kağızının arxasına təfsilən yazılacaqdır. Nigah məclisində hazır olanların qol bilənləri nigah kağızına qol çəkəcəkdir. Gəlinin cehizini və sair əşyasını təhvil götürdüüyü oğlan atası, o məclisdə imza atacaqdır və dərhal qızın əşyasını qaytarıb öz evinə göndərəcəkdir. Nigah məclisinə yığılanlar səlamətləşib dağılacaqlar. Qız yengələri bəzənib və köçən qızı gəlin paltarına bəzəndirib evdə hazır duracaqlar və oğlan evindən oğlan yengəsinin gəlməyini gözləyəcəklər...

Qədim zamanda gəlin gecə saat 9-da gedərdi. İndi isə axşama bir saat qalmış gəlini aparırlar. Gəlin atlanmaq vaxtında qızın qohunmları gəlini ötürməyə qız evinə yığılar və lakin gəlin gətirənin evinə öz qohunmları toplanır. Gəlin gətirmək üçün gedəsi camaat nağara, zurna çalğısı ilə bir böyük qafilə qız evinə tərəf yüz tutub ortalığa oğlan yengəsinin “faytonunu“, “kalyaskasını“, “avtomobilini“, qədim zamanədə isə “atını“ yaxud “kəcavəsini“ alıb kəməltəntənə ilə yürüş edilərdi. Atlılar cıdır oynadardılar. Tüfəng ilə nişan atar, tapanca atardılar və “pəhləvanlar“ gəlib qabaqda səf çəkərdilər və “mil-kəmanə“ oynada-oynada qız evinə yetişərdilər. Bu halda yengələri miniyindən düşürüb gəlinin yanına aparardılar. Burada yengələri arvadlar qucaqlayıb məclisin başında ehtiram ilə oturdardılar. Bunların qabağına hər birinin özünə münasib xonça gələrdi. Şərbət qoyurlardı. “Baş yengəyə“ gələn xonçada olardı: ərəqçinlər, corablar, dolağlar, bağlar, yaylıqlar, bir bafta kömlək, bir dəst ipək parçadan (mehrədən gəlin parçasilə bərabər alınmış) zircaməlik, iki ədəd imperial və sair ufaq-tüfək şeylər qoyulardı. Amma “sipa“ yengənininki bir az münasib hal olardı. Məsələn, bir qədər cehiz qismi və bir donluq parça, oğlan yengəsi şərbətə beş manat salardı və qaş-göz qayrana məşşatə haqqı 8-10 manat pul verərdi. Yengələr xonçalarını yaylıqlarına bağlayıb özlərilə bərabər götürərdilər və dərhal ayağa qalxaraq alafa altına alınmış gəlini qız yengələrinin rəhnüməsilə evdən çıxarardılar. Evin qapısına dirənmiş faytonun atlarının boğazından parçalar asılardı. Gəlini molla dualayandan sonra faytona minişərdilər. Qız yengələri və oğlan yengələri yerləşəndən sonra da nağara, zurna sədasilə gəlinin qabağına güzgü, yanan şam tutub urra sədasilə özgə yoldan oğlan evinə aparardılar. Məxfi qalmaya ki, həm qız evində və həm oğlan evinə çatandan sonra gəlinin ətrafına yavuq gələn kimsəyə icazə verməzlər. Qız yengəsinin birinci vəzifəsi bu idi ki, həmə vaxt göz-qulaq olsunlar: gəlinin paltarına “qurt yağı“ sürtməsinlər. Əgər xudanəxastə sürtmüş olsalar onda oğlan qızdan nifrət edər. Guya oğlanın gözünə meymun və it sifətlərində görünmüş olar və haman oğlan-qız arasında dahı heç məhəbbət əsəri qalmaz deyər etiqad edərdilər.

Gəlin gətirməyə gedən qafilə gəlini cəlal ilə götürüb oğlan evinə çatdırırlar. Oğlan evinin arvadları həyətdə tazə gəlini pişvaz etməyə yığılar. Ev divarının səmtli bir tərəfinə gəlini yanaşdırıb çardağda gizlənən “bəyə“ əmr edərlər: “tök, a gədə, tök!...” Onda görürsən ki, çardağın şirdalından ovuç-ovuç arpa, noğul və arasında iki-üç şahılıq gümüş pullar gəlinin başına sarı yağdırırlar... İki-üç dəfə bu əməliyyat icra ediləndən sonra gəlini “gərdəkə“ çəkirlər. Qapıdan girmiş gəlinin əlinə dolu aftafa verirlər. Qapıdan içəri girən yerdə sini və qiyməkeş qoyurlar və qabağına payəndaz parça salırlar ki, gəlin hər birinin üstə basa-basa keçsin. “Gərdəkdə“ gəlin

üçün oturmağa bir kürsü qoyub üstə atalı-analı iki üç yaşar bir oğlan uşağı oturdular, sonra gəlin yavuqlaşan zaman uşağı kürsüdən götürüb gəlini oturdular və uşağı da onun qucağına verərlər².

Oğlan evinə gələn arvadlar gəlinin ətrafında məclis qurub oturlar. Qayın ana gəlinin başında bir çörək parçalayıb evdəki arvadlara paylar və hər kəs öz loğmasını ortalığa qoyulan bir boşqab bala batırıb yeyəcəkdir³. Bu əməliyyatdan sonra camaat dağılar. Gəlin otağına hər iki tərəfin yengələri köməylə gəlin cehizini açıb bəzərlər. Bəzənmiş, düzənmiş evdə gəlini yalnız qoyub hər kəs başqa bir yana çəkilər və “bəyi” ömründə görmədiyi bir qızın yanına göndərələr və qız da ömründə görmədiyi bir erkəgə tapşırırlar. Oğlan evə daxil olar. Ayaq üstə üz-gözü örtülü cansız bir qalib kimi duran və bəzək-düzək içində parıldayan bir heykəl görür. Onun yanına gəlib üzünü açdırmaq fikrinə düşər. Gəlin riza verməz. Bəy üzünü buna göstərmək üçün gəlinə bir hədiyyə çıxarıb verir. Gəlin bəydən hədiyyəni alar. Daha üzünün açılmağına məmaniət göstərməz. Bəy anlar ki, hədiyyədən sonra mən özüm açsam qız buna məmaniət edəcək deyil, dərhal gəlinin duvağını götürər. Mədəmülhəyat bir-birinə ömür yoldaşı olacaq. Qız və oğlan əvvəlimci dəfə bu yerdə bir-birini görəcək və bəyənəcəkmimi? Hər ikisinin bəxtinə nə cürə və nə sifətdə və nə qəlifdə adam çıxacaqsa bunu kimsə bu anacan zaiqəsinə həvalə etməmişdir. Boylə çox qarınələr gəlib keçmişdir.

Qız yengələri qızlarının üzü ağ çıxdığı xəbərini o gecə müydə hesabında qızın ata-anasına çatdırıb xatircəmlilik verəcəkdir. Əks surətdə o gecə oğlan evi qızı lüt halda geri qaytaracaq, yaxud cəmi cehizini və verilən mehrini oğlana bağışlayıb qaytarmaq dəxi olarmış, qulluqçu hesabında qıza baxılmıuş və ömrü olduqca rəzil və xəcil yaşamağa “üzüqara” məhkum idi.

Gəlin görməsi və duvaq haqqında

Züfə axşamının səhəri sağdış və soldış gəlib “bəyi” evdən çıxarıb sağdışgile (bəy qonaqlığına) aparardılar. Bəyin yanına öz tay-tuşlarından adam çağırıldadı. Axşama kimi, sağdışgildə bəy gah yuxlardı, gah da durub xanəndəyə qulaq asardı. Gecə qaranlıq qarışandan sonra sağdış, soldış bəyi evinə gətirərdi. Üç gün bu minval, ziyafət gəzərdi. Buna “bəy qonaqlığı” ad vermişlər. Gəlin isə gərdəkdən bəy gedəndən sonra qız yengələri özlərini gəlinin yanına çatdırardı. Onun halını sormaqla qızlarını qərubsəməyə qoymazdılar. Anası evindən qıza “dəstur aşısı” gəlmək adət idi. Gəlinə istirahət vermək üçün gərdək evindən gəlini bir xəlvət evə keçirib burada yeməyini, içməyini və sair ehtiyacını hazır edərdilər. Gəlin evində qız yengəsi və oğlan yengəsi başda oturmaq şərtilə bütün şəhərin arvadları üçün “gəlin görməsi” açardılar. Sübhədən axşama qədər dəstə-dəstə arvadlar tanıyan-tanımayan bu evə gəlib və qız gətirdiyi cehizə müştəri gözü ilə baxıb “haq” verərdilər. Belə arvad dəstələrinin hər bir arzu edərdi ki, gəlini də gətirin, görək. Gəlin istirahət edən evdən cəlb edilib duvaq altında hər qolundan bir yengə tutmuş halda gah bu dəstə arvadların hüzuruna, gah o biri dəstə arvadların qabağına çıxarıldadı və geri döndərilərdi. Bu minval üç gün axşama qədər bu binəvanın işi üzü örtülü duvaq altında gəlin görməsinə gələnlərin qabağına uyuq kimi gətirilib geri döndərilmək idi.

Üç gün gəlin görməsi qurtarandan sonra dördüncü günü böyük bir təntənə ilə gəlinin duvağını açmaq məclisi tərtib edilərdi. Bu məclisə qız evinin, oğlan evinin qohum və qardaşı və dost-aşna arvadları dəvət edilib arvad xanəndəsi də oraya cəlb edilərdi. Böylə bir təntənə ilə məclis qurulan zaman gəlini bəzəndirib duvaq altında hər qolundan bir yengə tutmuş halda məclisə gətirib stul üstə oturdardılar. Yeddi-səkkiz yaşında atalı və analı bir oğlan uşağı “qızıl gül” ağacından kəsilmış bir çubuğu götürüb gəlinin duvaq alafasının altından uzadar və alafanı çubuğunun başında götürüb gedər. Gəlinin məşşatələnmiş üzü açılar... Camaat bir-bir gəlinə dirəşib baxmaqlarını gəlin duyub dərhal gözlərini yumar. Bu əsnədə gəlinin qabağına bir padnos qoyub çağırarlar “üz görümcəyi” kim verirsə gətirsin! Məclisin hər tərəfindən növbə ilə səslər çıxar:

1. Qayın ata – bir sağmal camuş.
2. Qayın ana – bir düzüm boğaz mərcanı.
3. Böyük qayın – iki dənə imperial.
4. Kiçik qayın – iki əşrəfi.
5. Böyük baldız – bir imperial.
6. Kiçik baldız – bir imperial.
7. Oğlanın əmisi arvadı – bir düzüm inci qolbağ.
8. Oğlanın bibisi – firuzə qaş bir üzük.
9. Oğlanın xalası – bir ləbbadəlik yaşıl məxmər.
10. Qonşuları Murəstə bacı – iki mərcan qolbağ.
11. Oğlan yengəsi – beş manat pul.

Bu yığılan üzgörməciyini qız yengəsi yaylığa bağlayıb, gəlinin özünə verər, yaxud qayın anasına tapşırar... Üzgörməciyi verməkdə qız tərəfin qohumları iştirak etməz.

Gəlinin üzündən duvaq götürülən gün gəlin paltarını çıxarıb buxçaya qoyasındı və evdə durub dolanmaq üçün ev libasını geyib döşünə meyzər qurasındı. Evin hər işinə gedib, süpürüb, silib, düzüb qoşasıdır. Ev libası əynində olduğu halda gəlin ən əvvəl qayın atasının hüzuruna gedəcək, qabağında diz qurub oturacaq və sağ əlini öpüb gözünün üstə qoyacaqdır. Sonra qalxıb dal-dalı çəkilib, qapı yanında ayaq üstə duracaqdır. Qayın atası da üzünə qarşı xeyir dualar söyləyəcəkdir. İkinci “səcdəyi“ də bu sayaq qayın anaya edəcəkdir. Əgər böyük qayın varsa üçüncü səcdəyi onun qabağında edəcəkdir. Bu gündən sonra o gəlini buyurmağa hər kəsin haqqı olacaqdır. Gecəgündüz bu binəvayə ailədə dinclik və rahatlıq ola bilməz. Hər bir sıxıntıya səbr etmək və hər növ əmrə itaət etmək gəlinin birinci vəzifəsidir. Bu evdə gəlinin sahibi bir (əri) deyildir... Haraya getmiş istəmiş olsa labudd gərəkdir ki, qayın ata, qayın ana, qayınlar izn və icazə versinlər!... Kimə görüksün?... Kimdən yaşınsın? Hansı libasını geysin? Nə vaxt hamama getsin? Həyəzə... Xülasə gəlinin bütün “bən“liyi əlindən alınır. Bir “avtomat“ halına salınır...

II

Şəhərdəki toylardan epizodlar

Şəkinin kəndlərindəki toylarda maraqlı tamaşa və əhvalatlar olduğu kimi, şəhərdəki toylar da uzun illər yadda qalan epizodlarla səciyyələnir. Ad çıxarmış məşhur rəqqaslar toyların bəzəyi idilər. Onların məharəti və istedadla dolu rəqslərinə tamaşa etmək, bəhrələnmək və həzz almaq niyyətilə şəhərin hər yerindən, hətta kəndlərdən də camaat axışb gəlirdi. Belə mahir rəqqaslardan biri də Məmmədfatı idi, O, Niyazi və Ziya İsmailov qardaşları, Nəzir, oxudlu Nəcəf, 5-ci zavodun yanında yaşamış, Nütü, toxucu damkom Nurəli, göyəbaxan Muxtar, Əbubəkir və Zeynalov Cahangirlə birlikdə məşhur “Nuxa toyu“nun iştirakçılarından idi. Bu rəqs kollektivi 1959-cu ildə Moskva şəhərində ədəbiyyat və incəsənət dekadasında məşhur zurna çalan Ələfsər Rəhimovun (Şəkilnin) müşayiətilə çıxış edərək böyük uğur qazanmışdır.

Məmmədfatı böyük məharət və virtiozluqla ifa etdiyi “Davan altı“ rəqsi ilə ad çıxarmışdı. O, bu rəqsi montyor Tofiklə oynayırdı. Bu, mürəkkəb hərəkətlər xalqın hərbi tarixi ilə bağlı döyüş sənətinin rəqs vasitəsilə bədiiləşdirilmiş şəkildir. Bu rəqsin ifası zamanı rəqqaslardan biri sağ ayağını təxminən bir metr hündürlüyə qaldıraraq ayaqqabısının davanını həmin məsafəyə qaldırmış o biri rəqqasın sol ayağının ayaqqabısının davanının altına və əksinə vurardılar. Bu, rəqqaslardan həm də çevik akrobatik keyfiyyətlər tələb edirdi.

Olça Məmməd toylarda əyaxçılıq edərdi. Toyun qızğın çağında o, çalğıçıları saxlayar, öz oyun havasını sifariş edərək toy iştirakçılarından tələb edərki ki, ona olça (əl) çalsınlar. Bu münasibətlə ona “olça Məmməd“ ləqəbi verilmiş və vaxtilə onun yaşadığı məhəllə hazırda “Olçalar“ ləqəbini daşıyır.

Qışlaqlı Çin Bəxtiyarın toylarda nağara-zurnanın müşayiətilə özünə məxsus məharətlə oynadığı “Daşbulağı-qozalağı“ rəqsi haqqında da şirin xatirələr gəzir. Qışlaqlı Maşaq İsfəndiyarın qardaşı Maşaq Cabbarın arvadı Xədicə qoçaqlığı, cəsarəti, qeyri-adi bacarığı ilə nəinki Qışlaqda, bütün Şəkiddə ad çıxarmışdı. O, mahir at sürən idi, silahdan istifadə etməyi bacarırdı. Toylarda sərpayılıq edərki, qız evindən adətən birinci olaraq at belində yaylıq, dibçək, badiyə və s. gətirərək bəydən muştuluq alardı. Xədicə qızı Ziyşan ilə toyları daha şimcəmlə edərki, ən maraqlısı isə toylarda onların birgə oyun nümayiş etdirmək məharətləri idi. Onlar “üç barmaq“ rəqsini xüsusi bacarıqla oynayırdılar. Bu rəqsi ifa edərkən Xədicə çiyində gəzdirdiyi qoşalülə tufəngindən bir neçə dəfə atəş açardı.

Qışlaqlı Məsəl oğlu Veysəlin nağara-zurna dəstinin müşayiətilə oynadığı rəqslər barəsində maraqlı xatirələr hələ də yaddaşlarda yaşayır. O, həmçinin müharibədən sonrakı illərdə (1945-1955) bayramlarda nağara-zurna çalanları oynaya-oynaya müşayiət etməsi ilə məşhurlaşmışdı.

Rentgenoloq həkim Əsgər və rəssam (o, sonralar saatsazlıq edərki) Aydın “Lampa“ rəqsinin məşhur ifaçıları sayılırdılar. Bu rəqsin ifası zamanı ortaya yanan vəziyyətdə kerosin lampası

qoyulardı. Rəqqas lampanın ətrafında dövrə vuraraq oynayır və rəqsin ən maraqlı mərhələsində öyilərək ağzı ilə yanan lampanın şüşəsini götürüb bir kənara qoyur, oyunu davam etdirir, sonra yenidən ağzı ilə şüşəni götürüb öz yerinə qoyur. Bu oyun havasının ifası rəqqasdan xüsusi bacarıq tələb edirdi və təsadüfi deyil ki, yuxarıda qeyd olunan rəqqaslardan başqa bu rəqsin digər ifaçıları məlum deyil.

Şəki toylarının tacı, əlçatmaz zirvəsi, adı hətta Azərbaycanın sərhədlərindən çox-çox uzaqlarda məşhur olan ustad xanəndə Ələsgər Abdullayev idi. O, tanınmış xanəndə Keşbəzli Həşimin şagirdi olmuş, ondan muğamın sirlərini öyrənmişdir.

“Ə.Abdullayevin dostu Cabbar Qaryağdı oğlu Ələsgərin ifasını yüksək qiymətləndirmişdir. Musiqi tarixçisi F.Şuşinski “Azərbaycan xalq musiqiçiləri“ kitabında yazır: Ələsgərin dəfn mərasimində Cabbar Qaryağdı oğlu demişdir: “Ələsgər, biz səni yox, “Rahab“ı dəfn edirik“. T.Əliyevin “Elm və həyat“ yurnalının 1982-ci il 6-cı nömrəsində dərc edilmiş “Səs-söz sintezi“ adlı məqaləsində oxuyuruq: “Ələsgər öləndə Cabbar başına döyə-döyə deyibdi: “Ələsgərlə “Rahab“da öldü, “Segah“da öldü“.

F.Şuşinski Ə.Abdullayevə həsr etdiyi oçerkində yazır ki, “Ələsgər “Şur“u son dərəcə lirik tonda özünəməxsus əlavə zəngülələrlə dinləyiciyə çatdırırdı.“ Respublikanın xalq artisti tarzən Əhməd Bakıxanovun Ələsgər Abdullayevin “Şur“u barədə söylədikləri də bu fikri qüvvətləndirir: “Maraqlıdır, “Şur“u bizim hansı xanəndələrimiz daha yaxşı ifa etmişlər? Xanəndə Ələsgər Abdullayev. Onun çox yüksək zil səsi vardı. Həm də yaxşı, yeni yollar tapmağı bacarırdı. Ələsgər Abdullayev özünəməxsus zəngülələr vurmağı çox sevirdi. Buna görə də “Şur“u ən yaxşı oxuyanlardan biri sayılır“.

Ə.Bakıxanov Ələsgərin “Segah“ını belə xatırlayır: “Xanəndə Ələsgər Abdullayevin (Şəkili Ələsgər) ahəngli və cazibəli səsi vardı. Muğamın yollarına yaxşı bələd idi. O, gözəl zəngülələr vurardı. Onun oxuması dinləyicilərə böyük təsir bağışlayırdı. Ələsgər yaxşı “Orta segah“ oxuyardı. Yumşaq səsə malik idi“.

Mərhum Baxşəli Axundov söyləyirdi ki, görkəmli maarif xadimi Rəşid bəy Əfəndiyev Ələsgərin “Nəva“ oxumasını çox sevərdi. Deyərdi ki, bunu hər xanəndə oxuya bilmir. Əgər Rəşid bəy Ələsgər olan məclisə gələrdisə, sənətkar təklif gözləmədən “Nəva“ dəsgahını başlayardı.

Ustad sənətkar Seyid Şuşinski xatirələrinin birində deyirdi: “Usta şirin tarı köklədi. Ələsgər bir Segah“ oxudu, nə deyim... Xanəndədə belə yağlı səs, belə gözəl güşələr, xallar, belə xırdalıklar, belə də “ayaqlar“ olarmı? Bütün məclis Ələsgərin oxumasından sanki bihuş olmuşdu“.

Şəkiddə toy məclislərini aparan məşhur tarzən Əhmədbəy Tahirov haqqında da gözəl xatirələr yaşamaqdadır. Ə.Tahirov 1872-ci ildə Şəkiddə anadan olmuş, qoşa nağara çalan Əhmədağa Qafarovla Şəkinin musiqi məclislərində çal-çağır etmişlər. Bu musiqi dəstəsi o vaxtın məşhur xanəndələri Seyid Şuşinskini, İslam Abdullayevi, Şəkili Ələsgəri musiqi məclislərində müşayiət etmişlər. Əhmədbəy Tahirov 1943-cü ildə Azərbaycan SSR Əməkdar Müəllimi fəxri adına layiq görülmüş və 1938-ci ildən fəaliyyətə başlamış Şəki uşaq musiqi məktəbində Azərbaycan muğamlarını tədris etmişdir. Tarzənin oğlu Ağa Tahirov istedadlı rəssam idi, SSRİ Rəssamlar İttifaqının üzvlüyünə qəbul edilmişdir. O, həm də mahir tarzən kimi tanınırdı.

Böyük müğənni yoluna Şəki toylarında başlamış müğənnilərdən biri də şəhərin Gəngəli (Güldəstə) məhəlləsində yaşayan Ələvsət Sadıqov idi. O, 1906-cı il dekabrın 22-də Şəkiddə anadan olmuş, uşaq yaşlarından musiqiyə böyük maraq göstərmişdir. O, yerli sənətkarlardan tarzən Fərrux Abdürrəhmanov və kamança çalan Fərrux Məcidovun müşayiətilə toy məclislərini aparırdı. Şəkiyə toy məclisinə gələn məşhur bir musiqiçi ona qulaq asır, böyük musiqi gələcəyinə inanır və Bakıya dəvət edir. Ə.Sadıqov 1928-30-cu illərdə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında musiqi təhsili almış, 1930-36-cü illərdə Azərbaycan Opera və Balet Teatrının solisti olmuş, Z.Hacıbəyovun “Aşıq Qərib“ Operasında Qərib, Ü.Hacıbəyovun “Leyli və Məcnun“ Operasında Məcnun, “Əsli və Kərəm“ operasında Kərəm, M.Maqomayevin “Şah İsmayıl“ Operasında Şah İsmayıl, Qliyerin “Şahsənəm“ Operasında Aşıq surətlərini yaratmışdır.

Ə.Sadıqov Azərbaycan xalq mahnılarının və muğamlarımızın mahir ifaçısı kimi də şöhrət qazanmışdır. Ə.Sadıqovun mədəniyyətimiz qarşısındakı xidmətləri yüksək qiymətləndirilmiş, iki

dəfə “Şərəf nişanı“ ordenləri və bir sıra medallarla təltif olunmuş, ona Azərbaycan SSR xalq artisti fəxri adı verilmişdir.

Qışlaqlı Şəmsəddin özünəməxsus məlahətli və ecazkar səsi ilə yaddaşlarda qalmışdır. Onun apardığı toyların iştirakçıları müğənninin insanları heyrətə gətirən qeyri-adi məlahətli səsi barəsində danışmaqdan doymurlar. Şəkili Sabir Yanardağ xatırlayır: “Şəmsəddin Qışlaqlı Əhmədiyə Rəhimovun toyunda xanəndəlik edirdi. Onun ifa etdiyi muğamlar, xalq mahnıları hamını məftun etmişdi. Adətən onun xanəndəlik etdiyi toylara şəhərin hər yerindən axışb gəlirdilər. Bu toyda da iynə atsan yerə düşməzdi. Şəmsəddin toy məclislərilə bərabər yas mərasimlərinə də gedər, münacət çəkərdi. Bir dəfə şəhərin “Qoşadəyirmanlar“ yerləşən hissəsində (indiki Şəhər İcra Hakimiyyətinin yerləşdiyi binanın arxa tərəfdən 250 metrliyində) Yunus dayının yaşında iştirak edirdim. Şəmsəddin “Zəmin xara“ üstündə tükürpədicə səslə münacət çəkirdi. Yas mərasiminin iştirakçıları onun insanları sanki ovsunlayan, silkələyən, lərzəyə gətirən səsi ilə Allaha çağırışından heyrətə düşmüş, sarsılmış, kövrəlmiş, bəziləri isə özlərini saxlaya bilməyib ağlayırdılar. Mən indi də o anları həyəcanla xatırlayıram“.

Şəki zurnaçıları toyların bəzəyi idi. Onların virtuoz ifaçılıqları haqqında hələ də şirin xatirələr söylənir. Şöhrəti Şəkiddən çox-çox uzaqlara yayılmış bu zurnaçı dəstələrinin apardıqları toylar daha simqanlı, maraqlı olardı, gənclər güclərini sınayar, gülüşərdilər. Sənətşünas alim F.Çələbinin sözlərinə görə o, Şəki şəhəri və rayonunda 24 zurnaçı dəstəsini müəyyən edə bilmiş, çalğıçılar haqqında müfəssəl məlumatlar toplamışdır.

Dəhnə kəndindən olan usta zurnaçı Həbibillah Cəfərov 50 ildən artıq bir müddətdə toy məclislərini aparmışdır. O, Şəki zurnaçılarının müəllimi kimi tanınmış, 1938-67-ci illərdə Azərbaycan zurnaçılıq sənətinin lideri kimi 18 dəfə Moskvaya dəvət olunmuş, paytaxtın ən nüfuzlu səhnələrində, o cümlədən, Böyük Teatrda və Kreml Sarayında çıxış etmişdir. “Dəli Koroğlu“ havası da 1938-ci ildə iki dəfə Həbibillah Cəfərovun ifasında “Koroğlu igidləri“ adı ilə qramafon valına yazılmışdır.

Şəki toylarını adlı-sanlı usta zurnaçı Vəlulla Manafovun dəstəsi də məharətlə idarə edirdi. Dəstəyə züçü (Dəmkeş) Əmrah Mustafayev, kosçalan Seyfulla Mustafayev və bala nağara çalan Tacı Şirinov daxil idi.

Sənətşünas F.Çələbinin yazdığına görə vaxtilə Ümumittifaq “Melodiya“ firmasının Aprel Zavodunun buraxdığı “Azərbaycan qəhrəmanlıq havaları“ adlı qramafon valına Kürdəmir, Dəvəçi, Şamaxı, Naxçıvan (Şərr), Qazax və Şəki zurnaçılarının ifasında 13 hava yazılmışdır. Azərbaycanın Müxtəlif güşələrində yayılmış Koroğlu havaları ilə yanaşı, bu vala həmin qəbildən olan iki qədim Şəki havası da daxil edilmişdir: “Zorxana“ buna “Koroğlu zorxanası“ da deyilir və “Koroğlu qaytarması“ (ikinci adı “Dəli Koroğlu“dur).

Havaları usta zurnaçı Vəlulla Manafovun dəstəsi ifa etmişdir. O, böyük ustad H.Cəfərovun ənənəsini layiqincə davam etdirmiş və vala yazdırdığı “Şən Koroğlu“ havasını yüksək sənətkarlıqla ifa etmişdir.

Şəki toylarında öz ifaçılıq məharəti və istedadı ilə xatirələrdə dərin iz buraxmış ustad zurnaçalardan biri də Ələfsər Rəhimov (Ələfsər Şəkili) sayılırdı. Şəkinin Qışlaq hissəsində yaşamış bu sənətkarın dəstəsində qardaşı Yaqub Rəhimov bala nağara, Adışirin-kos, Əmrah (Sonrabar Əbuzər)-züy tuturdular. Ə.Rəhimov 1948-ci ildən respublika festivallarında çıxış etmiş, 1959-cu ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti ongunlüyünün iştirakçısı olmuşdur. O, SSRİ Xalq Artisti R.Behbudovun rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Dövlət Mahni Teatrının tərkibində Belçikada qastrol səfərlərində olmuş, Fransada keçirilən Beynəlxalq folklor festivalında iştirak etmişdir.

Usta zurnaçı Rəcəbalının dəstəsi də (Şəfayət-bala nağara, Abdi-kos, Əbuzər-ziy) toylarda ad çıxarmışdı.

Aşıqlar Şəki toylarını əvəz olunmaz qaydada idarə edə bilirlər. Kəndlərdə bir qayda olaraq bütün toylar, şəhərdə isə bəzi toyları aşıqlar idarə edirdilər. Şəki aşıqlarının sorağı Şəkiddən və Azərbaycandan çox-çox uzaqlardan - Dağıstandan, Çeçenistandan və Şimali və Cənubi Qafqazın hər yerindən gələrdi. Bu topluya ön sözdə sənətşünas alim, Şəki aşıqlarının yaradıcılığının

tədqiqatçısı F.Çələbi Şəki aşıq məktəbi haqqında geniş yazdığına görə burada onların haqqında qısa məlumatla kifayətlənirik.

III

Kəndlərdə toy adətləri

Keçmişdə kəndimizdə üç gün toy çalınardı. Toylarda zurna çalmardı. Bəy bir gün sağdişin evində, bir gün də soldişin evində qalardı. Bəyin boynuna parça salardılar, cibinə pul qoyardılar. Bəy durandan sonra üç gün bəy yanı keçirirdilər. Bəy yanında şah seçirdilər. Şahın “cəlladları” olurdu. “Cəlladlar” şah nə əmr etsə onu yerinə yetirirdilər. Həmin üç gün müddətində bəyin danışmağa haqqı yox idi. Əgər bəy danışsa, yanında olanlardan şuluqluq edənlər olarsa, onlar “asılmalıydılar”. Üçüncü günü axşamı bəyi evinə qonaq çağırırdılar. Bəyi üç gün ərzində oğurlamaq da olurdu. Əgər bəy oğurlansa, onun cibindən bir şey çıxarılsa, sağ və soldiş xərcini çəkib, “asılmalıydılar”.

(Cunud kəndi)

Baş Göynük kəndində toy mərasimləri qara zurna və ya aşıqla-sazla, sözlə keçərmiş.

Oğlanla qızın bir-birini görməsi və ya görməməsi əsas şərt deyilmiş. Elə ki, valideynlər razılığa gəlmiş, hər şey bitmiş hesab edilmiş.

Oğlanın atası qızın atasına süd pulu vermiş (50-100 manat). Qıza oğlanın atası tərəfindən cəmi bir dəst paltar alınmış.

Oğlan evində toy zamanı toy evinə kömək məqsədi ilə açıq şəkildə (çamadana) 3-5 manat miqdarında pul atarmış.

Qız evinə gələndə ayağının altına nimçə qoyarmışlar, gəlin vurub sındırmış.

Təzə gəlinin başındakı örtüyü götürərək ağacların birinin üstünə atarmışlar ki, ağac da barlı olsun, yeni ailə quranlar da barlı olsunlar. Təzə gəlinin belini oğlanın qardaşı bağlayarmış, qırmızı parça ilə. Təzə gəlinin yengəsinə papaq vurarmışlar (indi də həmin adət var) ki, gəlin kişi qeyrətli olsun.

(Baş Göynük kəndi)

Oğul evləndirən valideyn öz yaxın adamları və kənd ağsaqqallarından götürüb qız evinə gedir. Qız evində qohumlar və ağbirçəklər də olur. Oğlan evi gəlişinin məqsədini deyir. Qız evi süfrə açır. Süfrəyə şirniyyat düzülür, çay gətirilir. Oğlan evi bu zaman çayı içmir, “mübarəkdir” sözünü gözləyir. Qız evi “mübarəkdir” deyirsə, hər iki tərəf süfrəyə yaxın əyləşir. Sonra mehir (süd pulu) haqqında danışırlar. Bütün bayramlarda qıza bayramlıq aparırlar.

Qurban bayramında qız evinə başına xına qoyulmuş və boynuna qırmızı lent bağlanmış qoyun gətirirlər. Sonra həmin qoyunun ətindən nişanlanmış qız müəyyən bişmişlər bişirib oğlan evinə göndərir.

Sonra ağsaqqallarla məsləhətləşib, toy gününü müəyyən edirlər. Qız toyu bir-iki gün əvvəl keçirilir. Toya xına toyu deyirlər.

Oğlan toyu iki gün çalınır. Toyun gedişində qızı maşın (fayton) karvanı ilə oğlan evinə gətirirlər. Qız evə qədəm qoyduqda ayağının altında boşqab sındırırlar, başına şirniyyat, pul tökülür ki, bərəkət saya olsun. Ertəsi gün gəlin üzə çıxarılır. Qayınata və qayınana gəlinə vərəsəlik olaraq əmlak bağışlayır.

Yeni evlənənlər bir müddət valideyn nəzarəti altında ailə-məişət işlərinə cəlb olunurlar.

(Qaradağlı kəndi)

Yaşlıların dediyinə görə, kəndimizdə toy mərasimləri keçmişdə çox maraqlı olmuşdur. Danışılanlardan belə nəticəyə gəlinir ki, oğlan atası istədiyi qızı oğlunun rəyi olmadan elçilik edərək alardı. Elçi gedən adam elçi “dəsmal”ına müxtəlif ərzaq şeyləri qoyaraq aparar və ev sahibi onun dəsmalından elçi olduğunu bilərdi. Ata qızının fikri ilə hesablaşmadan istəsə qızını verməyə

razılığını bildirərmiş. Övlad ilə valideyn arasında keçilməz sədd olardı. Hər iki tərəfin razılığı olduqdan sonra toy tədarükü görülərdi. Toya bir neçə gün qalmış ağsaqqal aşu bişirilər, bütün kəndin adamları (kişiləri) oraya dəvət olunardı. Hamı məclisdə yeyib-ıçər, sonra ağsaqqalların məsləhəti ilə toyu keçirmək üçün köməkçilər seçərdilər. Toy məclisi, bir qayda olaraq, cümə günü axşam çağından başlayır və bazar günü axşam qurtardı. Gəlinin üzünü ağ kəlağayı ilə örtər və ata mindirib gətirərdilər. Çünki, dədə-baba adəti üzrə ata minmək murada çatmaq, xoşbəxtliyə yetişmək deməkdir.

Bazar ertəsi günü “bəy yanı” məclisi keçirilərdi. Burada 1 nəfər “xan“, 2 nəfər “cəllad“, 1 nəfər “vəzir-vəkil“ və 2 nəfər icraçı seçilir, məclis qurulardı. “Xan“ göstəriş üzrə çağırılan adamları müxtəlif məbləğlərdə cərimə edər və yığılmış pulla günün sonunda müxtəlif ərzaq və yeyinti məhsulları alınaraq, adamlar arasında paylanardı. Yeni qurulan ailədə 2 övlad olana qədər gəlin qayınata və qayınana ilə danışmazdı. Hətta onlardan həmişə üzünü gizli saxlar, kəlağayının ucu ilə ağzını örtərdi (yeşinərdi).

(Baş Şabalıd kəndi)

Əvvəllər el arasında belə bir adət var idi ki, qızla oğlanın nişanlanması yalnız valideynlərin razılığı ilə olardı. Oğlan elçiləri (xüsusilə kişilər) qız evinə gələr və onun atasını, əmisi və digər kişi qohum-qardaşlarını başına yığar və danışardılar. Bu söhbətdən heç ananın da xəbəri olmazdı. Onlar gedərdi, sonra kişi həmin gecə yox, ertəsi gün səhər-səhər evin arvadına deyərdi ki, bəs qızı filankəsə verirəm. Nə bilim nə vaxta kimi hazırlıq elə, qurtar köçürək. Toya bir həftə qalmış nişan edərdilər. Nişan zamanı, indi olduğu kimi parça aparardılar. Lakin indikindən fərqli olaraq parçanı çamadanlarda yox, heyvələrdə aparardılar. Heyvələr rəngli saplardan toxunmuş zənbillərə bənzəyirdi. Xırda-para şeyləri isə xurcuna yığardılar. Xurcunlar isə yun saplardan toxunardı. Parçaların içərisində qız üçün əsas gəlinlik paltarları kimi toksin şal aparardılar. Bununla bərabər, zinətlərin içərisində ən qiymətli olan “Qızıl Quran qabı“ olardı. Bu, boyunbağı formasında qızıl zəncir və ucunda dördbucaq qızıl qutu və bu qutunun üzərində ay və ulduz şəkli olardı. Bunun uc hissəsində isə 4-5 ədəd qızıl silsilələr asılardı. Qız evindən isə oğlana əsas bəy paltarı kimi 40 yaxa köynək qoyardılar. Bu köynəyi əl ilə toxuyub hazırlayardılar. Köynəyin yuxarı hissəsində hər tərəfi qırqınlı “midaxıl“ bəsək təkərdilər. Həmin köynəyi “baxiyə“ (tikiş forması) iynə ilə tikərdilər.

Oğlan toyunu bir gecə və bir gündüz edərdilər. Axşam tərəfi gedib gəlini gətirərdilər. Gəlini isə o vaxt ya atla, ya araba ilə (kəl arabası), ya da ki, faytonla aparardılar. Gəlin gedən günün ertəsi duvax olardı. Gəlini həyətdə düşürüb stula oturdardılar. Bir oğlan uşağının əlinə çubuq verərdilər ki, gəlinin başından duvağı götürüb üzünü açsın. Sonra çubuqla bu duvağı bar ağacının üstünə qaldıraraq qoyardılar. Oğlan toyu mərasimində qadınlar tərəccə dalında durar və toya tamaşa edərdilər. Gəlinlərin evini bəzəmək üçün adətə görə, “gərdək“ aparardılar. Gərdəyi özləri toxuyub hazırlayardılar. Rəngli ipək parçalardan biçərdilər. Onun üç küncü olardı. Küncələrindən bəzəkli saplardan qotazlar sallanardı. Gərdəyi evdəki rəflər arası məsafədən vurardılar. Sonra onun üzərinə bəyin boynuna salınanları və gəlinin gətirdiyi digər əşyaları (məsələn; əl işləri, toxunmuşlar, qotazlı saplar, bəzəklər, hörülmüş bağlar və s.) asılardı.

(İbrahimkənd)

Keçmişdə toy şənlikləri çox maraqlı keçərdi. Toylarda yalnız qara zurna çalınardı. Qız nişanlanır. Ona söz kəsəri –“bəlgə“ verilir. Oğlan tərəfi qız tərəfinə heç bir süd pulu verməzdi. Toy günü müəyyən olunur. Toyun başlanmasına üç gün qalmış qız evində cavan qızlar “qız yığnağı“ deyilən şənliklər keçirərmiş. Məqsəd qızın başını qarışdırmaq imiş. Bu şənliklər adətən, neynən keçirilirmiş. Toy çalınmağa başlayanda oğlan evinin adamları zurnaçıların qabağına pul, parça və müxtəlif hədiyyələr təkərmişlər. Adətə görə, əvvəlcə qoca, yaşlı adamlar oynayarmış. Gəlin gətirərkən yengələr at üstündə kəndin küçələrində o yan-bu yana cövlan edərmişlər. 7 hava çalınmayınca gəlini buraxmazdılar. Gəlin düşürüləndə onun başına qənd, noğul, pul və s. təkərmişlər...

(Baş Göynük kəndi)

Şirniyyat, kəllə qənd alıf gedərdox oğlanın istədiyi qızın öyünə. Bildirərdox ki, habı işdən ötəri gəlmişox. Qızın atası razılıq versəydi apardıgımız şirniyyat onlarda qalır, razı olmasaydı şirniyyatı götürüb qayıdardox. Razılıq verərlərsə nişan şeyləri alırsan, aparıf gidirsən. Üş dənə ölülux-dirilix³³ alallar sənnən. Həm oğlan, həm də qız öyü toy gününü razılaşallar. Toy bir sutka çalınır. Sora atnan, faytonnan gedif gəlini gətirillər. Gəlinin yanında biri oğlan öyünnən, biri də qız öyünnən yengə olur. Bəyin sağdışı, soldışı olur. Oların hərəsi bir gün toydan sora qonaxlıx verir. Sora qaynatiyə, qaynaniyə qonaxlıx verir, qız öyü.

(Kiş kəndi)

Halva, qənd alıf gerux qız öynə. Diysən havı işdən ötəri gəlmişim, sən qızı oğluma isdirəm. Verərəm diyərsə, yəylıxolarda qalır, vərəsi olmasa, apardıgın yəylığı ver. Nə oğlu, nədə öyüü beyəmmədisə vermədi. Versə bacardıgı nişan alsan, aparıf gersən. Üş dənə öllux-dirilix allar. Unda heyləydi, hindi də heylədi.

Toy bi sutqa çalır, sora atnan, faytınnan gəlif gəlini aparıllar. Gəlinnən yengə olur, biri oğlan öyinnən, biri də qız öyinnən.

Sağdış, soldış bi gün biri ver qonaxlıx, bi gün biri; sora oğlan öyi verir sağdışə. Unnan sora qəynətiyə, qəynəniyə çarı çarı qonaxlıx verir qız öyi.

(Kiş kəndi)

Sıfdəki eldə oğlan atasına, ya qardaşinə diyir, flankesin qızını isdiyirəm mən. Sora o kişi də kef isdiyirdi, xoşlaseydi verirdi, xoşlaməseydi verməzdi. Verəsi olsa, öllux-dirilix impiyal alırdı qızın atası. Oğlanın halına yetiy olmasa diyərdi, biz də bi məslət eliyax, savax diyərix cavavını.

Toyi də, iki qat partalı eyin partalı olurdu qız üçün, əyəxqavı unda başmağıdı. Ayrı əyəxqavı hindi çıxırdı. Kişinki də başmağıdı bey duran vaxda. Gəlin məzər taxardı. Üş gün qeyinniyə və qəynatiyə görünməzdi. Sora u qonax çağrardılar, də unnan sora bi yerdə çay içif, xorək yiyif oturardı. Başındakı ürpəkdi, unnan yeşinərđi. Gəlağayi salır başına, öyə də gəlennən sora örtür.

(Orta Zəyis kəndi)

OYUN HAVALARI

Amangəldi
Azərbaycanı
Bağdaduru
Beşaçılanı
Bənövşə
Vağzalı
Qaçaybala
Qaçaq Nəbi (Yol havası. Gəlin aparanda çalırlar)
Qəmərım
Dağçiçəyi
Dəli Koroğlu
Daşbulağı
Lampa rəqsi
Nazbarı
Naz-nazı
Novruzı
Naxçıvanı
Nəlbəki
Nuxa rəqsi
On dördü
Sarı gəlin

Samıǵı
 Solmazı
 Səbzəlbaşı
 Sərdarı
 Sünbülü
 Ənzəli
 Zorxana
 Yüzbir
 İnnabı
 Keçiməməsi
 Koroǵlu qaytarması
 Gülabı
 Teyim hava
 Turçanka (türk qızı rəqsi)
 Uzundərə
 Üç barmax
 Üç badam, bir qoz
 Xançobanı
 Xangüzar
 Heyvagülü
 Çatdadı
 Camış baǵa girdi
 Şeryəti
 Daşbulaǵı - qozalaǵı
 Şeki yallısı
 Davan altı rəqsi

UŞAQ VƏƏ YENİYETMƏƏ OYUNLARININ ADLARI VƏƏ ŞƏƏRHİ

Atüstü çovgan	Kəlləcivə	İşdi-işdi
Aǵacatma	Keçisoyma	İşbili orda
Artırmaş	Gözbaǵlıcı	Yalax-yalax
Aşıqqoz	Gizlənpaç	Yalaǵasalma
<i>Aşix-aşix</i>	<i>Gəlin-gəlin</i>	
<i>Yeşinbabaş(gizlənpaç)</i>		
Bənövşə-bənövşə	Lopuǵasalma	
Beşdaş, dennemədaş	Mozanı qur, gə məni vur	Yeddiəǵac
Qazanbeli	Molla-molla	Yeddidaş
Qazanpeçat	Moraza	Yerüstü çovkan
Qalaqurma	Midi-midi	Üzük-üzük
Qodu-qodu	Palankos	Fırtaǵandöyüş
Qolçax-qolçax	Pır-pır	Hacaqurma
Danaho	Saqqaqoz	Heyranbaba
Dülədoymə	Təkəyax	Çilingaǵac
Eşşəhbeli-xış	Top-top	Çirtmədaş
Əlimsəndə	Topqalax	Calǵa-calǵa
Ənzəli	Topala qaçma	Cızıǵagirmə
İynə-İynə	Tullanpaç	Cüt-cüt

Kəsəyən pişik	Zopu-zopu	Şah-vəzir
Tuxan- tuxan	Topqalax	Quşum qətdərə
Mərəköçdü	Vidal	Yeddi daş

BƏNÖVŞƏ - BƏNÖVŞƏ

Bu oyunu qızlar oynayırlar. Onlar əl-ələ tutub iki komandaya bölünərək 8-10 metr məsafədə qarşı-qarşıya dayanırlar. Komandaların arasında aşağıdakı deyişmə başlayır:

Birinci komanda: - Bənövşə!

İkinci komanda: - Bəndürüm düşə!

Birinci komanda: - Bizdən sizə kim düşə?

İkinci komanda: - (Birinci komandadan bir qızın adını çəkirlər) - Adı gözəl, özü gözəl, (filankəs) xanım!

İkinci komandadan bir nəfər çıxaraq birinci komandadakı adı çəkilən qızı dəstəsindən ayırmağa səy edir. Əgər o, buna nail olursa həmin qız dəstədən çıxır. Qızı dəstədən ayıra bilmirsə deyişmə yenidən başlanır və bu dəfə birinci komanda ikinci komandadan kiminsə adını çəkib onu oradan ayırmağa səy edir. Axırıncı oyunçu sıradan çıxana qədər oyun davam edir.

YEŞİNBABAŞ (GİZLƏNPAÇ)

Oyunçuların sayı qeyri - məhduddur. "Kor"u, yəni gözünü birinci yumub, digər oyunçuları tapmalı olan oyunçunu müəyyən etmək üçün uşaqlar sıraya düzülür və bu deyim söylənilir: Exti, mexti, şitti, şimal, laqal, luqal, daqara, tıs.

Bu sözlərin hər biri bir oyunçuya düşür, axırıncı, yəni "tıs" sözü kimin üstünə düşərsə o da "kor" hesab olunur. "Kor" gözünü yumur və soruşur "açım, açmayım?" Bu vaxtda oyunçular yeşinir (gizlənir), onlar "aç" dedikdən sonra "kor" gözünü açıb yeşinənləri axtarmağa başlayır. "Kor" yeşinənlərdən kimisə taparsa onlar "kor"un gözünü yumduğu yerə (ağaca, divara və s.) qaçıb əllərini vurmalıdırlar. Kim əlini birinci vursa o qalib olur. Yəni, əgər "kor" qaçaraq əlini birinci vurursa, o "kor"luqdan çıxır, onun tapdığı adam "kor" olur. Əgər onun tapdığı oyunçu əlini birinci vurarsa "kor" digər oyunçuları tapmaqda davam edir. Oyun bu qayda ilə davam edir.

KÖTMƏK - KÖTMƏK

Bu oyunu 5,7,8 və s. sayda yeniyetmə yaşına çatmamış uşaqlar oyniyillər. Püşk atılır və bir oyunçu "kor" olur. Oyunçuların, o cümlədən "kor"un əlində xokkey ağacı boyda ağac və hər birinin qabağında diametri 4-5 sm, dərinliyi də bir o qədər olan yalax olur. Hindi "kor" xokkey şaybası boyda taxtadan (ağacdən) düzəldilmiş kötməyi əlindəki ağacla diyirləndə-diyirləndə gətirif oyunçulardan birinin yalağına salmağa cəhd edir, oyunçu isə buna imkan vermir. Mübarizə başlanır. Əgər "kor" kötməyi rəqib oyunçunun yalağına sala bilirsə, o həmin oyunçunun yerini tutur, oyunçu isə "kor" olur. Oyun bu qaydada bütün oyunçular arasında gedir.

DÜLƏ DÖYMƏ VƏ DANA HO

Cavanlar iki yerə bölünürlər. Oyunçuların sayı qədər qayıq toqqalar götürürlər. Sonra təxminən diametri 5-6 metr olan dairə üzrə xətt çəkilir. Xəttin içərisində və ya kənarında olan komandanı müəyyən etmək üçün püşk atılır. Yaxud, bir oyunçu 10 metr məsafədə arxası komandalara olmaqla əllərini yuxarı qaldıraraq dayanır. Komandalar öz aralarında sağ, yaxud sol əlin tərəfdarı olduqları barədə razılığa gəlillər. "Əlini saldır" komandası verilən kimi əlləri yuxarı dayanmış uşaq hansı əlini aşağı salırsa, komandalardan hansının xəttin içində və ya kənarında oynaması müəyyənləşir. Xəttin-dairənin içindəki komanda oyunçuların sayı qədər toqqaları dairə boyunca

xəttin üstünə qoyur. Bu zaman toqqaların başı xəttin üstünə, qalan tərəfi isə oyunçuların qıçları arasından dairənin içərisinə qoyulur. Dairədən kənardakı komandanın oyunçuları əllərindəki toqqalar vasitəsilə dairə boyunca düzülmüş toqqaları vurub dairədən çıxarmağa, dairənin içindəki oyunçular isə onları toqqalarından tutub içəri salmağa cəhd göstərilir. Əgər kənardakı komanda içəridəkilərin toqqalarını öz toqqaları ilə vurub çıxara bilərsə, içəridəkilər dairədə qalır və qalib komanda toqqalarla döyməyə başlayır. Yox, əgər içəridəki komanda kənardakı oyunçuların toqqalarından tutub dartışan zaman onları dairəyə sala bilərsə, qalib sayılır. Bu zaman qalib komanda məğlub komandanın oyunçularını dairənin içərisində toqqalarla döyməyə başlayır. Məğlub komandanın dairənin içərisində toqqalarla döyülməsinə “dana ho” deyilir. (Dananı qabağına qatıb qovmaq və s.)

Yaxud, komanda üzvləri dairə boyunca rəqib komandanın oyunçuları ilə əl-ələ tutaraq bir-birini dartırlar. Bu zaman hansı komandanın oyunçusunun əyağını rəqib komandanın oyunçusu basarsa o komanda qalib hesab olunur. Və ya əl-ələ dartışma zamanı komandanın oyunçuları rəqib komandanın oyunçularını dartıb çıxarırsa, həmin komandanın oyunçularının sayı və qüvvəsi azalır və uduzurlar. Sonra basılan komanda ilə qalib komanda yerlərini dəyişirlər.

YALAGA SALMA

Torpağda deşib 5-6 sm diametr ölçüsündə yalax düzəldirlər. Bu oyunu uşaxlar fındığın, qozun oyniyərdilər. Gəlirdilər, bir ovuc fındığı, yaxud qozu atırdılar yalağın içinə. Yalağın içinə düşən düşür, qırxda qalan da qırxda qalır. Yalağa düşən fındıqları və qozları sayıllar, tək-cüt eliyillər. Əgər təkdisə qalırdı yalağın başında oturan oyunçiyə, cütdü sə yalağa atana. Sonra navatınan yalağın başındakı oyunçu ilə yalağa fındığı atannar yerrərini dəyişillər.

TOP ALA QAÇMA (QAÇDI)

Hər tərəfdə 5 nəfər olmaqla iki komanda yaradılır. Komandalardan biri top vuran, o biri top tutan (işlək) hesab olunur. Top tutan (işlək) komandanın 4 oyunçusu hova yerindən (oyunçular dayanmalı olan şərti nöqtələr) bir qədər aralı durur, beşinci oyunçu isə topu havaya qaldırır və həmin dörd oyunçuya ötürür. Topu birinci vuran oyunçu yerini dəyişərək ikinci hoviyə keçir, qaçmır. Digər oyunçu yerini dəyişərək qaçan vaxt onu topla vura bilirdilərsə, bu komanda qalib sayılır. Komandalar yerlərini dəyişir, top tutan (işlək) komanda oyniyən, (top vuran) komanda isə top tutan (işlək) olurdu.

HOP - HOP

Bu, qızların oyunudu. Bu oyunda qızlar bir yerə toplaşaraq sayırlar:

hop-hop

gül-top

xoruz-fərə

“Fərə” sözü hansı qızın üstündə dayanırsa, o oyundan çıxır. Axırda iki qız qalırdı: biri “xoruz” olurdu, biri “fərə”. Yenə sayırdılar: “xoruz” “fərə”, “xoruz” “fərə...” “fərə” çıxırdı, “xoruz” qalırdı və “kor” olurdu. Oyunçu qızlar - “fərələr” bir-birindən 10-15 m aralı hova (təyin olunan yerlər, nöqtələr) qoyurdular. Qızlar hovalar arasında qaçışırlar, hova arasından kənara çıxan qızı “kor” tutarsa, o, “kor” hesab olunur və oyun bu qaydada davam edir.

ŞAH VƏZİR

Oyunçular papağın içindən bükülüb qoyulmuş kağızları götürürlər. Bu kağızlarda “şah”, “vəzir”, “oğru”, “axtarıcı” sözləri yazılmışdır. Hansı oyunçu “şah” olursa “axtarçıya” əmr edir ki, “oğru”nu axtarıb tapsın. Axtarıcı “oğru”nu tapmaq üçün fikirləşir... və tapır. Onu “şah”ın yanına aparır. “Şah” “oğru”yə cəza kəsirdi. Məsələn, o, əmr edirdi ki, “oğru” dizləri üstə pilləkandan

aşağı düşsün və dala qayıtsın. Və ya “oğru” tək əyağı üstə pilləkəndən aşağı düşüb, dala qayıtsın. Sonra yenidən püşk atılır və oyun davam edirdi.

ARTIRMAŞ

Uşaxlar əyaxlarıynən (hər əyax təxminən 20 sm) 7-8 əyax keçillər, buna dozanbaş diyillər. Bir əyax qoyuf keçir içəri, ikinci əyağı qoyuf gənə keçir içəri... Püşk yolu ilə bir oyunçu “kor” olur. “Kor” əyilərək əllərini pəncəsinə qoyuf, üfqü vəziyyətdə dayanır, oyunçular bunun üstünnən iki əllərilə təkən verərək tullanıllar. Oyunçular birinci əyax məsafəsində “kor”un üstünnən tullandıqdan sonra “kor” ikinci əyaxda (40sm) dəyanır. Beləliklə,...üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yeddinci, səkkizinci (1m 60sm) əyax məsafədən “kor”un üstünnən tullanırlar. Oyunçular hər dəfə xəttin başlanğıcından tullanmağa başlayırlar. Hansı oyunçu “kor”un üstünnən tullana bilmirsə o “kor” olur və oyuna yenidən birinci əyaxdan başlayırlar. 7-8 əyax məsafəni tullandıqdan sonra oyun yenidən başlanır. Belə danışırlar ki, 7 əyağı tullananda oyunçu sanki uçurdu.

ÇİLİNG AGAC

Çiling, iki ucu yonulmuş, təxminən 10 sm uzunluğunda ağacdən düzəldilir. Çilingin uclarını elə yonurlar ki, onu təxminən 60 sm uzunluğunda və 4 sm diametr yoğunluğunda ağacla bir ucundan vuranda o, (40-90 sm, bəzən daha çox) qalxır, bu zaman onu həmin ağacla havada bir neçə dəfə oynadaraq qarşıdakı rəqib komandaya tərəf atırlar. Əgər bu zaman rəqib komandanın oyunçuları çilingi havada tutarsa, onda oyunçular yerlərini dəyişirlər. Əgər çilingi vuranda qarşı tərəf onu tuta bilmirsə, çilinglə ağac arasındakı məsafə həmin ağacla ölçülür. Bir ağac məsafəyə bir “qarın” da diyirdilər. Əgər növbəti dəfə çilingi havada tutarlarsa, “qarının” biri silinir. Çox “qarın” yığan komandanı çox işlədirlər.

Чилинги абаыла йердян галдырыб мцяййян мясафяйя атдыгдан сонра рягиб тяряф шямин чилинги бу мясафядян ял иля атыб абаыы вурарса онун “гарны” (бир дяфя вуранда бир “гарын”) силинир. Уох, ягяр чилингля абаыы вура билмирлярся, гаршы тяряфин ойунчусу йенидян чилинги абаыла щавайя галдырараг рягиб команда тяряфя атыр. Чилинг щавада тутулмурса, шямин чилингля абаыы вурмаыа ыящд едилир, ягяр бу баш тутмаса йенидян мясафя юлчщщр вя “гарын” йыыылыр.

FIRRAĞAN DÖYÜŞ

Fırğağan təxminən 4 sm boyunda konus şəklində ucunda iti polad mil olan qoz ağacından xarrat tərəfindən düzəldilir. Fırğağanı mil hissəsindən yuxarı tərəfə qədər burulmuş iplə sarıyıb yerə atırlar. Fırğağan yerə düşən kimi sürətlə fırlanmağa başlayır.

Fırğağan döyüşü iki və daha çox oyunçu oynaya bilər. Bütün oyunçuların fırğağanı olmalıdır. Püşk üzrə kimsə fırğağanı birinci olaraq atır. Digər oyunçular öz fırğağanlarını onun üstünə salmalı və hərəkətindən saxlamalıdırlar. Məharətli oyunçular fırğağanı fırlanan vəziyyətdə ehmalca yerdən elə ovucularına götürürlər ki, fırğağan ovucda da fırlanmada davam edir və onu gətirif fırlanan fırğağanın üstünə (çəlləsinə) qoyurlar. Oyunun bu hissəsinə “çəllə civi” deyilir. Əgər fırğağan oyunçunun ovucunda fırlanmaqdan dayanırsa, o, məğlub hesab edilir və bu dəfə fırğağanı birinci olaraq ortaya atır, digər oyunçular onun fırğağanını vururlar.

Bəzən elə oyunçular da olurdu ki, onlar öz fırğağanlarını yerdə fırlanan fırğağanın üstünə elə sərrast zərbə ilə salırdılar ki, yerdəki fırğağan iki hissəyə bölünürdü.

MÜXTƏƏLİF ADƏƏTLƏƏR

Uşağın ilk dişi çıxanda diş hədiyyi bişirirlər. Diş hədiyyini buğda, noxud, qarğıdalı, lobyə, bostan lobyəsi, fındıq ləpəsi, qoz ləpəsi, kişmiş, şabalıd və s. hazırlayırlar.

Diş hədiyyi qohumlara və qonum-qonşulara göndərilir. Diş hədiyyi gətirilən qaba pul, yumurta, uşaq üçün pal-paltar qoyulur.

Diyirlər diş hədiyyi bişirilən uşağın dişləri rahat çıxır.

* * *

Bəzi adamlar arzu və niyyətlərinə nail olmaq üçün səməni bişirirlər. Səməni üçün hazırlanmış buğda novruz axşamı tərəzidə çəkilərək niyyət olunan adamın yastığının altına qoyulur. Səhəri gün həmin buğda təkrar çəkilir. Əgər buğda artıq gəlsə, deməli, həmin adama səməni düşür, o, səməni bişirə bilməz, əgər bişirsə nəticəsi pis olar. Yox, əgər buğda çəkisini eynilə saxlayıbsa həmin adama səməni düşür, o, səməni qoya bilər. Səməni buğdası novruz axşamı suya salınır. Üç gün səhər və axşam buğdanın suyu dəyişilir. Sonra buğdanı torbaya töküüb üç gün səhər və axşam su tökürlər. Bundan sonra həmin buğdanı məcməiyə təxminən bir santimetr qalınlığında yayaraq, üstünü yaş dəsmalla örtürlər. Buğda alt tərəfdən cim atıb, göyərməyə başlayan kimi ondan səməni bişirilir. Bir balon (3 kq) buğdanı 4 kq una qataraq səməni bişirirlər. Səməni qabına adətən yumurta, pul və s. qoyulur.

Xalq arasında diyərlər:

Səməni, saxla məni,
İldə göyərdərəm səni.

* * *

Bəzi adamlar arzu və istəklərinə çatmaq üçün qurban kəsməyi əhd edirlər. Bəziləri isə həyatda real təhlükədən qurtardıqlarına görə qurban kəsirlər. Adətən Qurban olaraq dana və qoyun kəsilir. Deyirlər, bir dana yeddi qurbana bərabərdir. Qurbanlıq ət üç yerə bölünür: bir hissəsi qurban kəsilən öydə qalır; bir hissəsi qohumlara verilir; bir hissəsi isə fəqir-füqəraya paylanır.

Qurbanlıq ət tək sayda 1, 3, 5, 7, 9 və s. evlərə verilir.

* * *

Ta qədimdən Şəkidə gülab çəkmək adəti vardır. Özü də gülabı bütün güllərdən yox, yalnız qızıl və çəhrayı güllərdən çəkmək olar. Səməni kimi, gülabı da hamı çəkə bilməz. Gülab çəkmək düşən və düşməyən adamlar var. Xalq arasında yayılan inama görə, gülab çəkmək düşməyən adam gülab çəkərsə onu əsasən yaşlarda işlədər.

Gülab misdən hazırlanmış mey qazanında çəkilir, şüşə qablara, əsasən kitabı və çetvertlik şüşələrə doldurulur və onu qeyri-müəyyən müddət keyfiyyətini itirmədən saxlamaq olur.

Gülabdan müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində, xörəklərdə istifadə olunur. Xalq arasında gülabı "Peyğəmbərin təri" adlandırırlar. İnanca görə, gülab içən adamın ağzının qırağına mələklər yığılır.

* * *

Bəzi ailələrdə anadan olan qızı onunla təxminən yaşlı olan oğlan uşağına nişanlayır, göbəkkəsmə-beşikkəsmə edirlər, onların nigahı göydə kəsilir. Beşikkəsmə olan qız və oğlanlar gələcəkdə evlənir, ailə qururlar. Lakin bəzən beşikkəsmələrin baş tutmaması faktları da olur.

SİRAN GƏZMƏK ADƏTİ

Keçmişdə Şəkidə Siran gəzmək adəti geniş yayılmışdı. Əsasən gənc gəlinlər qohum-əqraba, bəzən də ailəyə yaxın olan qonum-qonşunun gəlinləri yığılaraq vaxtaşırı "Siran gəzir", yəni, növbə ilə gah bu, gah da digər gəlinin evində toplaşardılar. Gəlinlər "Siran"a gedəndə ciddi hazırlaşar, ən yaxşı geyimlərini geyər, bəzək əşyaları ilə bəzənərdilər. Siran üçün əlbərcü ziyət

əşyaları alanlar da olardı. Qonaqlığı xatırladan “Siran“lar geniş ünsiyyət yeri, həm də biri-birinin ailə-məişət şəraiti ilə tanış olmaq, “gör-götür“ üçün yaxşı vasitə idi. Siran yerində ünsiyyət əsnasında ağız ədəbiyyatı da təbliğ olunur, yeni folklor nümunələri yaranırdı. Deyilənlərə görə Siranı qayınanalar və ailənin böyük gəlinləri təşkil edərildilər. Siran gəzmək adəti keçən əsrin 40-cı illərində davam etmişdir.

ŞƏKİNİN TARİX VƏƏ MEMARLIQ ABİDƏLƏƏRİ

Gələrsən-görərsən qalası. XVIII əsrin 30-cu illərində İranda hakimiyyətə gəlmiş Nadir şahın fəthliyi hər yerdə azadlıq hərəkatını daha da qüvvətləndirdi. Bu dövrdə Azərbaycanın müxtəlif yerlərində, o cümlədən Şəkiddə İran hakimiyyətinə qarşı mübarizə genişləndi. Şəkililərin Nadir şah hakimiyyətinə qarşı mübarizəsinin başında Hacı Çələbi dururdu. 1743-cü ilin sonu, 1744-cü ilin əvvəllərində artıq Çələbi xanın başçılığı altında müstəqil Şəki xanlığı yarandı. İran şahlarına tabe olmayan xanlığın yaranması əslində bütün Azərbaycanın siyasi suverenliyinin və dövlət ənənələrinin bərpa olunması demək idi.

Nadir şah Şirvanda və Gürcüstanda baş vermiş üsyanları çox çətinliklə də olsa yatıra bildi. Lakin əsası XV əsrdə Şəki hakimi Əlican tərəfindən qoyulduğu güman edilən “Gələrsən-görərsən“ qalasında mövqə tutmuş Şəki üsyançılarının iradəsini qıra bilmədi. Hacı Çələbi xan bu qalada möhkəmlənərək Nadir şahın təslim olmaq təklifinə rədd cavabı verir. Qəzəblənmiş şah Çələbinin təslim olmaqdan boyun qaçırması səbəbini öyrənmək istədikdə, Hacı Çələbi sığındığı qalının alınmazlığına arxayın olduğundan şaha göndərdiyi xəbərdə “Gələrsən, görərsən“ deyir. 1744-cü ildə Nadir şah böyük bir qoşunla Şəkiyə gəlir, bir müddət döyüşdən sonra qalanı ala bilməyib, geri qayıdır. Bu əhvalatdan sonra qalanın adı xalq arasında “Gələrsən-görərsən“ qalır.

Şəki xanlığı bu dövrdə Azərbaycan xanlıqları içərisində güclü feodal dövləti idi. Çələbi xan Şəkiddə məscid, mədrəsə, hamam və s. ictimai binalar tikdirdi, vergi sistemini nizama saldı.

Hacı Çələbi xanlığının 12-ci ilində 1755-ci ildə vəfat etdi.

Şəkinin Aşağı Küngüt kəndindən olan o dövrün tanınmış şairi Nəbi Hacı Çələbi xanın Hadir şah üzərindəki qələbəsini belə vəsf edir:

Ey bəyim, rəngin otağın bəmzi ürfandır, bu gün
Nemətin nuşi-müsafir, quti mehmandır bu gün,
Cəfti güyi rifəti bihəddi peymandır bu gün,
Sami olgin söyləyim mən, gör nə dəstandır bu gün,
Şükrü haqq etmək gərəkdir yaxşı dövrandır bu gün,
Şah Nadir cün gətirdi üstünə yüz min suvar,
Sən bərabər cəngə durdun, kimdə var bu iqtidar . . .
Döndü getdi xəcalətindən axır, oldu şərmigar.

ŞƏKİ XANLARININ SARAYI

Şəki xanlarının sarayı Azərbaycan orta əsr memarlığının ən görkəmli abidəsidir. Dünyada öz oriyinallığı ilə yeganə olan Xan sarayını 1762-ci ildə Məhəmməd Hüseynxan tikdirmişdir. O, Müştəq təxəllüsü ilə şerlər yazmış, poeziya məclisləri qurmuş, şair dostlarından ən çox Vaqif və Vidadini sevmişdir. Vaqif və Vidadini Məhəmməd Hüseyn xan Şəki-Şirvan bəylər bəyisi təyin olduğu vaxt ona gözəl mədhiyyələr yazmış və Müştəq öldürüldüyü zaman isə Vidadini onun ölümünə “Müsibətnamə“ adlı şer həsr etmişdir.

Bivəfadır mülki dünya malına aldanma çox,
İzzi cahı, dövləti-iqbalına aldanma çox.
Tutma ümid əqlü-vəhm əhvalına aldanma çox,

XVIII-XIX əsrlərdə Şəkiddə "İsfahan", "Təbriz", "Ləzgi", "Təzə Karvansara" və s. adı ilə 5 böyük karvansara binası olmuşdur. Bunlardan indiyədək ikisi-Yuxarı və Aşağı Karvansaralar qalmışdır.

Hər iki abidə XVIII əsrdə yerli sənətkarlar tərəfindən tikilmiş, öz quruluşu, böyüklüyü və ticarət üçün əlverişliliyi ilə bütün Zaqafqaziyada məşhur olmuşdur.

Yuxarı Karvansaranın ümumi sahəsi 6000 kv.metr, hündürlüyü Şəki küçəsinə baxan hissədə 14 metr, içəri üzdən isə 8 m-dir. Bina 300-dən artıq otaq və zirzəmidən ibarətdir.

Yuxarı Karvansara öz ölçülərinə və həcminə görə Azərbaycan ərazisində qeyd olunan ən böyük karvansaraadır.

Aşağı Karvansara ümumi sahəsi 8000 kv.metrdir. Binada 242 otaq və zirzəmi yerləşir. Karvansaranın dörd tərəfindən böyük giriş darvazaları vardır.

AYDINBULAQ KƏNDİNDƏKİ DÖRDBUCAQLI QƏSR

Bu qəsir Şəkinin cənub-qərbində 20 km məsafədə yerləşir. Qəbələ mahalının müdafiə qurğularında müşahidə məntəqəsi vəzifəsini yerinə yetirirdi.

KİŞ KƏNDİNDƏKİ KİLSƏ

Kilsə Qafqaz Albaniyasının əhəmiyyətli xristian memarlıq abidələrindən biri sayılır. Abidə Kiş çayı üzərində olan dağın döşündə yerləşir. Abidənin tikinti dövrünü VI-VII əsrlərə aid etmək olar.

ORTA ZƏYZİD KƏNDİNDƏKİ MƏBƏD

Abidənin dəqiq biçimliyi və incəliyi, kompozisiyasının aydınlığı onun Qafqaz Albaniyasının memarlığında mühüm yer tutmasına dəlalət edir.

DAİRƏVİ MƏBƏD

Şəki şəhərinin qala divarları içərisində yerləşən xristian abidəsi- dairəvi məbəd XIX əsrdə tikilmişdir.

MƏSCİDLƏR (ŞƏHƏRDƏ)

Ağamalı oğlunun məscidi
Güleyli məscidi
Güllü qarının məscidi
Cümə məscidi
Gödək minarə
Yanx məscid
Sürməligöz Əfəndinin məscidi
Topqarağac məscidi
Dodu məscidi

MÜQƏDDƏS SAYILAN YERLƏR

MƏHƏMMƏD ƏFƏNDİ ZİYARƏTİ

Məhəmməd Əfəndi Ziyarəti Şəki və ətraf rayonların sakinlərinin müqəddəs saydıqları yerdir. Ziyarət-Məhəmməd Əfəndinin qəbri şəhərin mərkəzinə yaxın yerdə, qəbirsanlıqdadır. Şəhərin yaşlı sakinlərinin dediklərinə görə XX əsrin əvvəllərində həmin ziyarətin ətrafı açıq idi və cəmi bir neçə qəbr var idi. Bu deyilənlər ziyarətin hələ XIX əsrdən mövcud olmasına dair mülahizə yürütməyə əsas verir. Məhəmməd Əfəndinin şəxsiyyəti barədə təsdiq olunmamış fərziyyələrdən biri belədir ki, o, zəmanəsinin yüksək intellektual səviyyəli şəxsiyyətlərdən olub, “İmam“ Ali dini rütbəsinə layiq görülmüşdür.

“Şəki xanları və onların nəsiləri“ kitabının müqəddiməsində əlyazması və onun müəllifi haqqında S.Mümtaz belə məlumat vermişdir:

- 1909-cu ildə Şəkiddə, şəkili Hacı Yaqub Əfəndizadənin kitabxanasında əldə etdiyim bu tarixçə gələcəkdə yazılacaq Azərbaycan tarixinin Şəki qismi üçün mühüm bir vəsiqə və dəyərli bir material ola biləcəkdir. Müsənnifi haqqında isə istər Hacı Yaqub Əfəndinin, istər Calutlu Molla Abbasın verdikləri məlumat bir-birlərinə uyğun və mütabiqdir. Onlarca bu tarixçənin müəllifi Seyid Əhməd Çələbi oğlu Seyid Hacı Əbdülhəmid Əfəndidir ki, hicri 1210-cu (1795-96) ildə Şəki şəhərində anadan olaraq İmam Hacı Məhəmməd Əfəndi ilə müdərri Hacı Abdulla Əfəndilərdən də zamanın elmini təhsil etmişdir...

Bəlkə, İmam Hacı Məhəmməd Əfəndi ziyarətinə səcdə etdiyimiz o böyük və müqəddəs şəxsiyyətin özüdür. Hər halda bu fərziyyə öz gələcək araşdırmalarını gözləyir.

OXUD PİRİ

Şəkinin Oxud kəndində köhnə qəbirsanlıqda yerləşir. Buraya kənd əhalisi və rayon sakinləri yel xəstəliyindən xilas olmaq üçün şəfa mənbəyi kimi səcdə edirlər. Ona görə bura yelbaba piri adını vermişlər. Məşədxanım Nemətin “Azərbaycanda pirlər“ kitabında bu pirin yaranma tarixi haqqında oxuyuruq:

- Ziyarət yerindəki çaylaq daşlarından düzəldilmiş başdaşlarına həkk olunmuş yazılar – kitabələr göstərir ki, dəfn olunanların ziyarətgahın meydana çıxması tarixi ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Ziyarət olunan məzarlardan biri hicri 1105 (1693/1694)-cü ildə vəfat etmiş Ruqiyə adlı qadına məxsusdur. O, Məhəmməd Əmin Əfəndinin qızıdır. İkinci qəbirin başdaşında kitabədən məlum olur ki, hicri 1141 (1728/1729)-ci ildə vəfat etmiş Əhməd İbn Əlinin adı yazılmışdır.

Üçüncü qəbir abidəsi baş Əmir Sultan Məcid İbn Əl-əs-l-u bəyə məxsusdur. O, 1149/1736-1737-ci ildə vəfat etmişdir... Qəbirlərin hazırda ziyarət obyektinə çevrilməsini ancaq bir həqiqətlə izah etmək olar. O da ondan ibarətdir ki, Pirin meydana çıxmasında əsas rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərin, alimlərin, şeyxlərin xatirə abidələri zəmanəmizə kimi qalmayıb. Əsrlər keçdikcə itib-batıb, sınıb-dağılıb, yerli xalq isə daşların üzərindəki yazıları oxuya bilmədikləri üçün, yuxarıda qeyd olunan şəxslərin məzarını ziyarətgaha çevirmiş, müqəddəsləşdirmişlər.

MAHMUD AXUND AĞA ZİYARƏTİ

Mahmud Axund ağa ziyarəti Şəki rayonunun 40 kilometrliyində, Şəki-Qax şosse yolunun sağ tərəfində (2 km) yerləşən dağ ətəyi Baqqal kəndinin yaxınlığındadır. tarixi rəvayətə görə, Mahmud Axund ağa yeddi qardaş olublar, üçüncü xəlifə Osmanın nəslindəndirlər, bütün qardaşların qəbirləri müqəddəs sayılır və ziyarət hesab olunur. Pir baba, Şıxaslan baba, Altıattıq baba və Şalburus babanın qəbirləri Çeçenistan və Dağıstanda, Məhəmməd Əfəndinin qəbri Şəki şəhərindədir. Rəvayətə görə keçmişdə Məkkə və Mədinəyə ziyarətə gedənlərə orada deyərmişlər

ki, siz gedin Mahmud Axund ağa və qardaşlarının qəbrini ziyarət edir, bu, Məkkə-Mədinə ziyarətinə bərabərdir.

Baqqal kənd sakini, 75 yaşlı Təslim Abdurrahmanov Mahmud Axund ağa ziyarəti ilə bağlı aşağıdakıları danışdı:

- Bir gün mən Biləcik kəndindən Baqqala gəlirdim. Əynimdə də ağ köynək varıydı. Hələ unda qurannan-zaddan bir o qədər xəvərim yoxiydi. Mahmud Axund ağa ziyarətinə çatmamış yolun qırağında bir dənə böyük palıd ağacı varıydı. Biddən gördüm ki, bir kişiynən arvad ziyarət tərəfdən yola çıxıf, qaça-qaça gəlirlər. Onlar tənqənəfəs iydilər, hava da yaman istiydi, əllərində qara meşin zənbil varıydı. Kişi maa yaxınnaşif didi ki, biz habı Mahmud Axund ağa ziyarətinə gəlmişox, bilmirox sən kimsən, kim döyülsən, biz hordakı palıd ağacının altınan keçə bilmədox. Yekə bir ilan bizi qoodu, mən qayıtdım ki, ə, nə ilan, gəlin mən sizi aparım. Nəysə, bunları mən aparıram, dimax, mən qavaxdiyəm, kişi məəm dalımca gəər, arvad da uun dalincə. Mən palıdın altınan keşdim, ilan-zad yoxiydi. Ə, bi də gördüm ki, kişiynən arvad “qoyma gəldi” diyə dala tərəf çöörülütdülər qaçılar. Didim, ə, nooluddu. Kişi qayıtdı ki, bəs sən palıdın altındakı o boyda ilanı görmürsən? Mən baxdım ki, heş nə ilan-zad yoxdu. Didim, a kişi, qayıdın gəlin, ilan-zad yoxdu. Kişi gənə qayıtdı ki, ə, sən ho boyda ilanı görmürdün? Kişi məni palıdın yanına çağırif didi ki, zənbilin içindəkiləri sən götür. Mən də boş adamam, iyirmi beş manat nəziri götürüf köynəyimin cibinə qoydum ki, ziyarətə qoyaram. Zənbildəki qalan şeyləri yolun qırağına tökdülər ki, ötüf-keçənnər götürsünnər. Bunlar getdilər. Mən də pul civimdə 20-30 metr uxarı qalxmışdım ki, gördüm ki, Məhəmməd dayı gəər. Məəmdə onunla zarafatım varıydı, ona masabəyi diyərdim. Didim, ə, masabəyi, palıdın altında nəzir var, yığ apar ver uşaqalara, yisinnər. Məhəmməd dayı palıdın altına gedif sesləndi ki, ay Təslim, axı burda heş nə yoxdu. İnanmadım, gedif gördüm heş nə yoxdu. Əlimi cibimə salıf gördüm ki, 25 manat da yoxdu. Eyilməmişdim ki, diyəm ki, pul civimnən düşütdü. Pul atdı oldu, mən piyada, ha axtardım, tapmadım. Kəndə gəlif Əlican dayıya söylədim ki, həblə-həblə iş olutdu. Didi ə, olar yariyən adamlar olmiyitdilər, natəmiz olutdular.

Bi dəfə Qaşqaçaylı Məhəmməd Əfəndi Mahmud Axund ağa ziyarətinə gəlmişdi. O, ziyarətini qurtarıf üzünü Mahmud Axund ağanın qavrina tutuf sinədən 12 beyt qoşma söylədi. Məəm yadımda bular qalıtdı:

Qara torpax anamızdı, aldı bizi qoynuna,
Bəsləməyə bu cahanda, aldı bizi qoynuna.
Şərfət diyif daima yalamışıx suyunu,
Məsləkimdi beş vaxt namaz, ya Mahmud Axund baba!

Cəddimin babasısan, sən bizlərə rəhm eylə,
Ərzumanım belə qaldı düşməyə dildən-dilə.
Əmbiyalar-övlialar Qeysəmi şal düydülər,
Qeysə misal eşqimizdən, ya Mahmud Axund baba!

Qaşqaçaylı Məhəmmədin daim yetdim dadına,
Qadir Sübhan, salma bizi o cəhənnəm oduna,
İsmimizi zikr eylərəm qurban ollam adına,
Məsləkimdi beş vaxt namaz, ya Mahmud Axund baba!

ŞƏƏKİ ŞƏƏHƏƏRİNİN KÜÇƏƏLƏƏRİNİN KEÇMİŞ ADLARI

1. 28 Aprel küçəsi (9-cu rayon) ilk əvvəllərdə “Vəzirxan” küçəsi, daha sonra “Kuybışev“, “Uzun doqqaz“, “Quycanaboy“ küçələri adlandırılırdı.

2. 8-ci rayon “Zərbəçilər“ küçəsi adlanan küçə ilk əvvəllər “Zərgərlər“ küçəsi adlandırılırdı.

3. 9-cu rayon "Azadlıq" küçəsi ilk əvvəllər "Hürriyyət meydanı" küçəsi adlandırılırdı.
4. 9-cu rayon "Maqomayev" küçəsi ilk əvvəllər "Fabrik" küçəsi adlandırılırdı.
5. 9-cu rayon "Ordubadi" küçəsi keçmişdə "Məzar" küçəsi adlandırılırdı.
6. 6-cı rayon "Krupskaya" küçəsi keçmişdə "Kirişxana", daha sonra isə "Zəyzid yolu" küçəsi adlandırılırdı.
7. 10-cu rayon "Əli Bayramov" küçəsi keçmişdə "Mənkərli və Sabunçu" məhləsi adlandırılırdı.
8. 6-9-10-cu rayonlar birlikdə keçmişdə "Gəncəli məhləsi" adlandırılırdı.
9. 4-cü rayon "Qoqol" küçəsi keçmişdə "Küləhli" küçəsi adlandırılırdı.
10. 8-ci rayon "Ydanov" küçəsi keçmişdə "Doqquz para" küçəsi adlandırılırdı.
11. 5-ci rayon "Qızıl Əsgər" və "Vidadi" küçələri keçmişdə "Dağdağanlar", sonra isə "Qullar" məhləsi adlandırılırdı.
12. 1-ci rayon "Ağamalı oğlu" küçəsi keçmişdə "Bülbül atanlar" küçəsi adlandırılırdı.
13. "Sovet" ("H.Ələkbərli" küçəsi) və "Sverdlov" küçələri keçmişdə "Otaq eşiği" küçəsi adlandırılırdı.

ŞƏƏHƏƏRDƏƏKİ BULAQLAR

Ağvan bulağı
 Birinci bulaqlıq
 Qaynama bulağı
 Qaratoox bulağı
 Qasımbulaq
 Davudoğlunun bulağı
 Dərə bulağı
 İkinci bulaqlıq
 Hacınağların bulağı
 İsitmə bulağı
 Nərgiz bulaq
 Nöyül bulağı
 Papaqçı Qaffarın bulağı
 Pişoot bulağı
 Sərracların bulağı
 Sooxbulaq
 Söyütdü bulaq
 Taxçabulaq
 Taclıq bulağı
 Hacı bulağı
 Hacıhəsən bulağı
 Calğalı bulaq
 Ceyranməcidi bulağı
 Kəblə Süleyman bulağı
 Alığa bulağı
 Dəmirçibulağı
 Duvan bulağı
 İncilli bulaq
 Nərlı bulaq

Kəndlərdəki bulaqlar

İbrahimkənd

Şorbulaq
Acı narça
Şirin narça
Damcı bulağı
Nəhrə bulaq
Söyüdlü bulaq
Aydımbulaq
Hacıəhmədoğlu bulağı
İsitmə bulağı
Həmid bulağı
Azatlı bulağı
Rus bulağı
Ağasıbəyin bulağı

Qudula

Sevdalı bulaq
Şirin bulaq
Şorbulaq
Söyüdlü bulağı
Hacırəsul bulağı
Taakol bulağı
Qudlu bulaq
Hacı Yaqub bulağı
Xırman bulağı
Hümmət bulağı

Baş Layısqı

Ağ bulaq
Qoşa bulaq
Baharçı bulağı
Su gözü
İsitmə bulağı
Xotu bulağı
Qara qız bulağı
Uyuğ bulaq
Qırxbulaq

Qaradağlı kəndi

Şorbulaq
Şirinbulaq
Ağbulaq
Çəpərxana bulağı
Qızlar bulağı
Qırxbulaq
Şorbulaq
Çinarlı bulaq

Baş Şabalıd

İsitmə bulağı
Qasımın bulağı

Fərhadın bulağı
Qoca oğlu Kərimin suyu

Bideyiz kəndi

Pərzad bulağı
Zöhrə bulağı
Əlməmməd bulağı
Ceyran bulağı
Məcid bulağı

Oxud kəndi

Cumaylar bulağı
Dəlləklərin bulağı
Əzimplər bulağı
Yarməmmədlərin bulağı

Orta Zəyzid kəndi

Atlər bulağı
Pişik suyu
Caxıl bulağı
Keçəl qobusu bulağı
Armudlu bulaq
Mundar bulağı
Daşaltı bulağı
Kamalçı bulağı
Qırxbulaq
Donuz bulağı
İsitmə bulağı
Korbulaq
Soyuqbulaq
Südlü bulaq
Kirə bulağı
Əyrən bulağı
Qozdu bulaq
Zöhrə bulağı
Qovu bulağı

Aydınbulaq kəndi

Hatəmbulağı
İvan bulağı
Ləzgi bulağı

Biləcik kəndi

Korbulaq
Qarabulaq
Ağası babanın bulağı
Şəkər bulağı
Şirin oğlu Səmədin bulağı
Mömünat xalanın bulağı
Məşədlərin bulağı
Kasılların bulağı

Şah bulağı

“Şəki“ kəndi

Qozlu bulaq

Çöp bulaq

Çinqıllı bulaq

Qasım bulağı

Hacı Fərhad bulağı

Daşbulaq kəndi

Tuman bulağı

Saflar bulağı

Nuhlar bulağı

Səxim bulağı

Cavan bulağı

Qərib bulağı

Nəbilər bulağı

Baləhmədli bulağı

Şikar bulağı

Güllü bulaq

Fatı bulağı

Corcat bulağı

Cunud kəndi

Qamışlı bulaq

Həşiməlinin bulağı

Xələdin bulağı

Qaynatma

Şorsu kəndi

Bədnüşlü bulaq

Mina qarının bulağı

İsitmə bulağı

Layicin bulağı

Dambatan bulağı

Kərəli bulaq

Şirinbulaq

Qoşabulaq

Çapaxana bulağı

Çiçəkli bulaq

Böyük şorsu

Kiçik şorsu

Təpəcənnət kəndi

Qızılbərə bulağı

Kəhriz bulağı

Kor bulaq

Kaftar bulağı

Qozlu bulaq

Novbulaq

Şərif bulağı

Qırxbulaq
Alxanlı bulağı

Baş Göynük kəndi

Güllü bulağı
Kərəm bulağı
Dirsək bulaq
Söyüdlü bulaq
Duzlu bulaq
Cüt bulaq
Qayız bulaq
Mancılıq bulağı
Taplı bulaq

Baş Kəldək kəndi

İsmə bulaq
Çoban bulağı
Ceyran bulağı
Tuman bulağı
Ağ pilləkən bulağı
Çanaqçı bulağı
Korbulaq
Qoşabulaq
Ağ bulaq
İsitmə bulaq

Daşüz kəndi

Məmmədqasım bulağı
Molla Abdulla bulağı
Kənd çeyili bulağı
Damcatan ceyili
Pirbaba ceyili
Qozbulaq
Sona bulağı
Çoban bulağı
Karvan bulağı
Buzlu bulaq
Orta dərə bulağı
Tatlı bulağı
Paşa bulağı

Böyük Dəhnə kəndi

Mecid bulağı
Şərvazın bulağı
İsitmə bulağı
Ceyrə bulağı
Çırşır bulağı
Kəftə bulağı
Qaratoox bulağı
Narbulaq

Səfərəz bulağı
Düngülük bulağı
Dərə bulağı
Alçalı bulaq
Saxsı bulağı
Qarabulaq
Bəbiş bulağı

Baqqal kəndi

Qamışlı bulaq
Ağası babanın bulağı
Qoşabulaq
Əncirli bulaq

Aşağı Daşağıl kəndi

İsitmə çeyili
Cağan bulaq
Mələk çeyili
Alıcan çeyili

Şin kəndi

Çeşməbulağı
Yusuflar bulağı
Quzu bulağı

Çayqaraqoyunlu kəndi

Kamil bulağı
Qarağac suyu

Aşağı Göynük

Qasımoğlunun bulağı
Ceyranlığın bulağı

Baş Küngüt

Suludərə bulağı
Cansa bulaq
Çanaqçı bulağı
Qoşabulaq
Korbulaq
Ağbulaq
İsitmə bulağı

HAMAMLAR (ŞƏƏHƏƏRDƏƏ)

Hacırəsul hamamı
Dərə hamamı
Qoçu Abbasın hamamı
Abdulxalıq hamamı
Yeraltı hamam (Pendir hamamı)
Təzə hamam
Dodu hamamı
Qışlaq hamamı

Dağdivi hamamı
Əşirlər hamamı

KİŞİ VƏƏ QADIN LƏƏQƏƏBLƏƏRİ, ONLARIN ŞƏƏRHİ

Şaaqəfdi Söyün

Şaaqəfdi Söyün (Hüseyn) Şəki şəhərinin Yuxarıbaş hissəsində yaşayıb. Varlı adam olub. Deyilənlərə görə qonşu uşağı işlədib, müqabilində isə ona qəf (saxta, qəlp) şaa (5 qəpik) verib. Uşaq da, sən demə arif imiş, pulun qəf olduğunu görərək onu Söyün kişiyyə qaytarıb deyir ki, “şaa qəfdi”. Sonra uşaq bu əhvalatı qonşu uşaqlara da danışır. O vaxtdan məhəllənin uşaqları Hüseyn kişini görəndə ona “şaa qəfdi” - deyirdilər.

Badı- Budu Hacıbala

Müasirləri nəql edirlər ki, Hacıbala səyyar vitrin düzəldərək boynundan asar və içərisinə badı-budu qoyaraq bazar və küçələrdə satardı. Xalq arasında ona “badı-budu Hacıbala” deyirdilər.

Maşaq İsfəndiyar

Hacı dayı, Abdulcabbar və Lütvəli Abdullayevin “yerişini” gedib, onların “işini” davam etdirib. Çox bəmərə, hazırcavab, dərin yumoru olan, lətifələri dildən-dilə gəzən adam idi. Şəki camaatı da ona “borclu” qalmayıb, İsfəndiyarın gözləri maşaq gözü kimi parlaq olduğundan ona “Maşaq İsfəndiyar” ləqəbi veriblər.

Təzəpapa İsfəndiyar

Şəhərin Qışlaq hissəsində yaşayıb, çax-çuxla ailəsini dolandırır. Arvadı gənc yaşında vəfat etdikdən sonra xeyli müddət evlənməyib. Lakin qocalana yaxın “şeytan azdırıb” ikinci dəfə evləninib, uşaqları dünyaya gəlib, özü isə “təzəpapa” olub.

Törə Salam

Müasirlərinin dediyinə görə çox qısa boylu (1 metr 30 sm) olduğuna görə ona “törə” ləqəbi verilib. Şəkinin kapitalistlərindən olub, şəhərin indiki Zaqatala küçəsində ipək zavodu (baramaa-çan zavodu) olub. Ədalətli, dəyanətli, verdiyi sözün üstündə durmağı bacaran əsl kişi kimi yaddaşlarda qalıb.

Faraşlar

Şəki şəhərinin Qışlaq hissəsində tanınmış nəslidir. Onlar sübh tezdən yataxdan qalxdıqlarına görə “faraşlar” ləqəbini gəzdirməyə layiq görüblər.

Ətəyinə daş yığanlar

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin nəslə bu ləqəbin “sahibidir”. Bəxtiyar müəllimin dediyinə görə onun nəslə fiziki cəhətdən zəif, arıx olub, onun əmisinə “sısq” ləqəbi vermişdilər. Bu nəslin adamları arıx olduqlarına görə, guya ki, külək yıxmamaq üçün ətəklərinə daş yığmışlar.

Saqqızlar

Şəkidə saqqızlar böyük bir nəslin ləqəbidir. Bu ləqəbin ilk “sahibi” Süleyman kişi olmuşdur. O, həddindən artıq qonaqpərvər idi, dost və tanışlarını, heç tanımadığı adamları da qonaq aparmağa səy göstərir, necə deyirlər, saqqız olub yapışardı. Deyilənlərə görə Süleyman kişiyyə məsnəki (əla) saqqız da deyirdilər. Saqqız Süleymanın oğlu Nəsib, nəvələri Bədrəddin, Mustafa və Siracəddin isə “saqqız oğlu” ləqəbini daşıyırlar.

Qızıloluqlar

Qızıloluqlar nəsindən olan Akif Nəcəfovun dediyinə görə onun babası Ələsgər ucaboy, gözəl, qırmızı sifətli bir kişi idi. Və şəkili qadınlar onu zahiri görünüşünə görə qızıl onluğa bənzədərək bu ləqəbi vermişlər. İndi Şəkiddə bu nəslə “qızıloluqlar“ deyirlər.

Süddülər

Şəhərin qışlaq hissəsində, 2 sayılı baramaaçan fabrikin yaxınlığında məskunlaşmış nəsidir. Süddülər böyük və tanınmış nəsil hesab olunur. Süddülər ləqəbinin meydana çıxması ilə əlaqədar həmin nəsləndən olan mərhum Rəcəb dayının oğlu, Azərbaycan İnşaat Mühəndisləri Universitetinin müəllimi Təbriz Süleymanov aşağıdakıları bildirdi:

- Atamın dediyinə görə, vaxtilə baramaaçan manufaktura (indiki 2 sayılı baramaaçan fabrik) babama məxsus olmuşdur. Baramaaçan sənəti insanın sağlamlığı üçün ziyanlı olduğuna görə babamın tapşırığı ilə fəhlələrə hər gün süd verirdilər və bu, həkimlərin təsdiq etdiyi kimi, həmin ziyanı xeyli azaldır. O vaxtdan bizim nəslə “süddülər“ deyirlər.

Şəkiddə bəzi qadın ləqəblərinin şərh

Ağabacı – evin qadın yaşayan hissəsində böyüklük edən qadın; (müasir dövrdə az işlənir);

Ahıl qadınlara yaxın qohum-qardaşların hörmətamiz müraciət forması:

Ağa büvü

Şəkər büvü

Şirin büvü

Qənd (di), (li) büvü

Ədəb ərkində, rəftar və xasiyyətdə başqalarından seçilən, fərqlənən yaşlı qadınlara qohum-qardaşların müraciət forması:

Şəkər bacı

Qənd bacı

Şirin bacı

Nabat bacı

Balıq bacı

Totux bacı

Böyük bacı – Evin böyük qızı; ailədə böyük qız; qonşuluqda yaşayan böyük qızlara, gəlinlərə müraciət forması;

Gəlin bacı - Evdəki kiçik qayın və baldızların, qardaş və baldız uşaqlarının evə təzə gəlmiş gəlinə müraciət forması.

Dəstə bacı – evə birinci gələn gəlinə ikinci gəlin gəldikdən sonra verilən ad; kiçik qayın və baldız uşaqlarının, kiçik qayın və baldızların böyük gəlinə müraciət forması;

Xırda bacı – evin, ailənin kiçik balaca qızı;

Gəlin xanım və ya ciyixanım – Şəkinin Qışlaq adlanan hissəsində qadınlara müraciət forması;

Dıqqılı bacı – boyu balaca qız və qadınlara müraciət forması.

Bala xala - Ananın balaca bacısı;

Xala bacı - Böyük xala qızının balaca xalaya müraciət forması;

Daddı (Dadlı) qız – Evin, ailənin balaca qızına oxşatma forması;
Hörmətamiz, nəvazişli, oxşadıcı müraciət forması.

Ağ bacı

Bəyaz bacı

KİŞİ LƏƏQƏƏBLƏƏRİ

Bərəkət Usuf

Badayoğlu Nemət

Bacıoğlu Usuf

Bal Qasım

Cin Şakir.

Doşan Hüseynqulu

Dəf Qurban

Dev Ramiz

Dağ Hacıalı

Əmioğlu Yəhya

Fil Qasım

Göygöz Əsabəli

Hampa Veysəl

Kəvər oğlu Əsgər

Qum Əli

Qaçaybala Məmmədəli

Qırmızı Davud

Quru Mahmud

Qart Osman

Qaful Əkə

Qanlı Qasım

Qaraqaş Əsabəli

Məsəl oğlu Veysəl

Məzhəkəçi Nuru

Olça Məmməd

Pilot Hümmət

Saqqız Süleyman

Saqqız oğlu Bədrəddin

Sısqə Nəsib

Şaaqəfdi Söyün

Tünükə oğlu bic Mikayıl

Ucu-bucu İspəndiyar

NƏƏSİL, AİLƏƏ LƏƏQƏƏBLƏƏRİ

Cumburlar uşağı

Çaqqallar

Doydaxlar

Daşdəmirlər

Dappalar

Eşşək bava uşağı

Hacalılar

Hayçayniklər

Hacıabdullalar

Həkimlər

Hoppandılar
Xingal uşağı
Koramallar
Keçi uşağı
Qondərlər
Qudeylər
Saqqızlar
Şaaqəfdilər
Şaqqulu uşağı
Yekəbaşlar
Zorvalar

Anaqız
Ataş
Baqıl
Balı
Beymət
Beyzavi
Bərgüzar
Bəlqiyas
Varid
Vidaniyə
Vəziyyət
Vəlhəm
Vəliş
Vəhbi
Qazalı
Qaraquzu
Qaymaq
Qidafə
Quzu
Qoşun
Damət
Dahi
Diqqət
Diləzbər
Durmuş
Musabəli
Müstəqim
Müxrəddin
Müzəkkir
Müdəbbil
Müftəddin
Namizəd
Nəbafə
Nihad

Nəmraz
Pimar
Samayıl
Seyfət

Siyasət
Siyahbər
Soban
Tamais
Töyüt
Əbosət
Əqilmayə
Ələm
Əhmər
Ələs
Əlibəndə
Əksəriyyət
Ehya
Zərdaş
Zinhar
İmsələmə
İlmübarək
Yabir
Yunan
İspalkom
Kəniş
Gülzadə
Göygöz
Məmmədşir
Misir
Minlik
Müsayıl
Musiqar
Təyyarə
Təslim
Təhmuris
Ramzadə
Uğurlu
Udil
Urğuz
Ulçar
Harun
Cəsarət
Xan

Xilqət
Firan
Şadağa
Şarid
Şamagül
Şamgül
Şanxay
Şikar
Şükürullah

İDARƏƏ, TƏƏŞKİLAT VƏƏ PEŞƏ Ə ADLARI ŞƏƏKİ LƏƏHCƏƏSİNDƏƏ

Suvarma sistemləri idarəsi – su idarəsi
Qaz istismar idarəsi – qaz idarəsi
Quşçuluq-inqubasiya stansiyası – cüyə zavodu
Dəri aşılama məntəqəsi – davaxxana
Dəri-zöhrəvi xəstəxana – keçalxana
Ət tədarükü məntəqəsi – sallaxxana
Elektrik şəbəkəsi idarəsi – işiğ idarəsi
İpək kombinatı – qampana
Mənzil-istismar idarəsi – öylər idarəsi
Poliklinika – doxturxana
Profilaktiki-dezinfeksiya idarəsi – kəsiyan-pişik idarəsi
Psixonevroloji dispanser – dəlixana
Travmatologiya şöbəsi – sınıx-söküyh yeri
Aptek (əzcxana) – həftiyh
Baytar həkimi – mal doxturu
Stomatoloq – diş doxturu
Odun doğrayan – baltaçı

Qundaxsaz
Palançı
Nalbənd
Qəleyçi
Dəmirçi
Şirçi (rəngsaz)
Dərzi
Papaxçı
Halvaçı
Şirniçi
Pinəduz (pinəçi)
Dülgər
Xarrat
Misgər
Sandıxçı
Duluzçu
Zərgər
Dabbax
Çüvəkçi
Çarxçı

Boyaxçı
Sərrac
Dəllək
Sabunçu
Toxucu
Baltaçı

Çuxaçı
Xalçaçı
Təkəlduzçu
Bənnə
Şapkaçı
Aynaçı
Çəkməçi
Qadaxçı
Saatsaz
Kustçu
Çarixçı
Çörəkçi
Şərbaf
Keçəçi

ŞƏƏKİDƏƏ YER ADLARI⁹⁵

Dağlar

Baqqal dağı (Baq.)
Yumburu dağ (Bil.)
Güllü dağ (C)
Möylə dağ (C)
Çılpaq dağ (C)
Sərçəli dağ (Bid.)
Şiş dağ (Bid.)
Sarı dağ (Bid.)
At dağı (B.Z.)
Sarı Süleymanın dağı (Ş)
Dost dağı (B.L.)
Kərimin dağı (B.L.)
Xoşgəl dağı (B.L.)
Şin dağı (B.L.)
Salavat dağı (B.L.)
Çaqıl dağı (B.L.)
Böyük dağ (İ.Z.)
Kiçik dağ (İ.Z.)
Göy dağı (İ.Z.)
Burun dağı (İ.Z.)
Sarı dağ (Ç.Q.)
Uzun dağ (Ç.Q.)
Üzgün (Şin)
Güneydağ (Hacalı dağı)-Qşl.)
Xurcunlar (B.G.)
Şüllük dağı (Cəy.)
Şamxal dağı (B.Z.)
Günəşotaran dağı (O.)
Fənəh dağı (O.)
Beşikdaş dağı (O.)
Mədnə arxacı (B.Ş.)
Caraf (B.Ş.)

Meləy (B.Ş.)
Çağıl dağ (B.Ş.)
Qayaqopan (B.Ş.)
Qırxburun (B.Ş.)
Quşoğlunun dağı (B.Ş.)
Ellər axsı (B.Ş.)
Ağ pilləkən dağı (K.O.)
Sarağannı dağı (K.O.)
Marxal (K.)
Qarlı dağlar (K.)
Qaynar (K.)
Danaveç (K.)
Böyük Goru (B.G.)
Kiçik Goru (B.G.)
Çaxıl dağı (B.G.)
Dəmir dağı (B.G.)
Avarmaq (B.G.)

Təpələr

Ağ təpə (C.)
Xəmsi təpə (O.Z.)
Təpələp (O.Z.)
Qara təpə (B.D.)
Güllü təpə (Ş.)
Ekiz təpələr (Şr.)
Quzğun təpə (Ç.Q.)
Qulaqlı təpə (Ç.Q.)
Şiş təpə (Ç.Q.)
Güllü təpə (K.O.)
Təkməz təpəsi (K.O.)
Zoğallı təpə (K.O.)
Tayqənəd təpə (K.O.)
Güney təpə (O.)
Nəlbəki təpə (Qşl.)
Sulu təpə (K.)

Qayalar

Ağ qaya (Q.)
Sınavər qayası (C.)
Boz qaya (C.)
Quzğun qaya - (D.C. - C.)
Tazı qayası (Baq.)
Ağ qaya (Or.)
Daşlı qaya (İ.Z.)
Səs verən qaya, (Səsli qaya) (Ç.Q.)
Qotur qaya (Ş.)
Kor qaya (Ş.)
Tovla qayası (K.)
Pir qaya (K.)
Taxta qaya (K.)

Dərələr

Yamışlı dərə (Bil.)
Ulu dərə (Bil.)
Güllü dərə (O.Z.)
Mürən dərə (O.Z.)
Qoz dərə (O.Z.)
Kor dərə (O.Z.)
Çörəkli dərə (O.Z.)
Arava çörülən dərə (O.Z.)
Qayalı dərə (O.Z.)
Boça (O.Z.)
Bala dərə (O.Z.)
Fındıqlı dərə (O.Z.)
Falı dərə (O.Z.)
Co dərəsi (O.Z.)
Gendərə (K.D.)
Ağ dərə (K.D.)
Tufan dərəsi (C)
Sarı dərə (C)
Yamax dərəsi (C)
Kar dərə (C)
Sulu dərə (C)
Arpa dərə (C)
Kor dərə (Şin)
Tozlu dərə (Şin)
Əyri dərə (Şin)
Alçalı dərə (Şin)
İlanlı dərə (Baq.)
Tufan dərə (B.D.)
Gen dərə (B.D.)
Armux (Armıx) Oraban dərəsi (Or.)
Bulaq dərə (Or.)
Mövsüm ölən dərə (Or.)
Quru dərə (Or.)
Qarağacdərə (B.Z.)
Körpülü dərə (B.Z.)
Cincarlı dərə (B.Z.)
Su dərəsi (O.)
Aşağı su dərəsi (O.)
Yuxarı su dərəsi (O.)
Eyvaz dərəsi (O.)
Molla Əhməd dərəsi (O.)
Salman dərə (Şr.)
Salax dərə (B.L.)
Qaya arası (İ.Z.)
Böyük çıxmıq (İ.Z.)
Muradalı qoçtökən (İ.Z.)
Qoc batan (İ.Z.)
Tülkü dərəsi (İ.Z.)
Sadıq oğlu dərə (İ.Z.)

Torpaqlı dərə (İ.Z.)
Daşlı dərə (İ.Z.)
Daşlı dərə (Kəl.)
Dörtəli dərə (İ.Z.)
Uzun dərə (İ.Z.)
Qozağacı dərə (İ.Z.)
Gəvəli dərə (İ.Z.)
Böyük dərə (İ.Z.)
Kiçik dərə (İ.Z.)
Quru dərə (A.Ş.)
Mıxlıdərə (A.Ş.)
Qaranlıq dərə (A.Ş.)
Beh dərə (A.Ş.)
Yuxarı dərə (A.Ş.)
Qıcəli dərə (A.Ş.)
İnçəyə yol açan dərəsi (A.Ş.)
Göycə dərəsi (A.Ş.)
Ayı su içən dərə (Ç.Q.)
Böyük dərə (Ç.Q.)
Qaraqoyunlu dərəsi (Ç.Q.)
Yavulqan dərəsi (Ç.Q.)
Hürüqaçan dərəsi (Ç.Q.)
Əyri dərə (Ç.Q.)
Narlıca dərəsi (Ç.Q.)
Ölü dərə (Ç.Q.)
Çaqqal dərəsi (Ş)
Albalı dərəsi (Q.)
Seydə dərəsi (Q.)
Şüdülu dərəsi (Q.)
Taxtalı bulaq dərə (Q.)
Şıxmantik dərəsi (Q.)
Baloğlan dərəsi(Q.)
Tolvuran dərəsi (Q.)
İncə dərəsi (Q.)
Ağa dərəsi (K.)
Coy dərəsi (B.Z.)
Kor dərəsi (Qşl.)
Çaqqal dərəsi (Qşl.)
Bərk dərə (D.C.)
Tufan dərə (D.C.)
Kor dərə (D.C.)
Ayvaz dərəsi (D.C.)
Əbdürrəhim ölən (D.C.)
Keçiqırılan dərə (K.O.)
Şorsu dərəsi (K.O.)
Əyri dərə (Cəy.)
Zərqun dərəsi (Qızıl dərə - K.)
Nalbəndin dərəsi (Ç.Q.)
Mancılıx dərəsi

Ədəm gölü (Bil.)

Göllər

Qara meyöl (Bil.)
Yarımtağar (C.)
Dördgöz (C.)
Ay çeyil (C.)
Göy çeyil (C.)
Göllər (O.Z.)

Meşələr

Ramazan meşəsi (C.)
Əhmədbəyli (C.)
Qotur meşə (B.L.)

Yaylaqlar

Xan yaylağı (Ş)
İnək yaylağı (B.L.)
Keçal (Şin)
Qaza yaylax (Kəl.)
Tülkour (Şin)
Dəvənubuzlu (Şin)
Salavat (Şinin Dağınstanla həmsərhəd yaylağı)
Təkəqoşun (B.G.)
Böyük Kourlu (B.G.)
Kiçik Kourlu (B.G.)
Qaya arası (Şin)
Çaxıl (Şin)
Qaraquzey (Şin)
Damarçın (Şin)
Kosmurux (Şin)
Şüətər (K.)
Doğruca (K.)
Çuxadurmaz (K.)
Danavec (K.)
Qaynar (K.)
Kəm (K.)
Göytərə (Kəl.)
Kaşan (Kəl.)
Göyqoşun (Kəl.)
Şanşan (Kəl.)
Qoturlu (Kəl.)
Qızılbərən (Kəl.)
Xərəndə (Kəl.)
Bahat (Kəl.)
Qaza yaylaq (Kəl.)
Kiçik kələnciz (B.Z.)
Böyük kələnciz (B.Z.)
Kiçik bittici (B.Z.)
Böyük bittici (B.Z.)
Qoturlu yaylağı (B.Z.)
Göytərə yaylağı (B.Z.)
At yaylağı (B.Z.)
Çuxadurmaz yaylağı (B.Z.)

Xan yaylağı (B.Z.)

Qoruqlar

Xortun qoruğı (Bil.)
Armud qoruğı (Bil.)
Qartolu qoruğı (Bil.)
Qaya başı qoruğı (Bil.)
Daşdı qorux (Bil.)
Ayşə qarının qoruğı (Bil.)
Tulabatan (Qşl.)
Böyük qoruq (B.L.)
Kərəmin qoruğı (B.L.)
Güllünün qoruğı (B.L.)
İsgəndərin qoruğı (İ.Z.)
Dacanın qoruğı (İ.Z.)
Uddunun qoruğı (İ.Z.)
Ekin qoruğı (İ.Z.)
Hacısaleyin qoruğı (A.Ş.)

Çöllər, düzlər

Qazmalar çölü (Bil.)
Dəyirman çölü (Bil.)
Torpaqçala (Bil.)
İncilli (Bil.)
Karşofna çölü (Bil.)
Axtala düzü (Bil.)
Acınohur (K.D.)
Duzlubulaq (K.D.)
Söyüdlü (K.D.)
Palantökən (K.D.)
Molla Abdulla qəbri (K.D.)
Gədə Alı (K.D.)
Hacı Səfər (K.D.)
Cuhud ölən (K.D.)
Bəylik (K.D.)
Cığır düzü (C.)
Çələnkəz (C.)
Corğat (C.)
Sərvətli (C.)
Qarğaqırılan (C.)
Çaqqallı (C.)
Əlləhər (C.)
Duluz yeri (C.)
Duzdu su (C.)
Şan-şan (C.)
Qala düzü (Or.)
Doşan düzü (Qşl.)
Xırman düzü (Qşl.)
Bayan düzü (Ç.Q.)

Böyük taxta düzü (Ç.Q.)
Turut düzü (İ.Q.)
Qala düzü (K.)
Yanix xırman düzü (Q.)
Ağca düzü (Q.)
Bilan düzü (K.O.)
Qaraqırlan düzü (K.O.)
Cücərmiş düzü (Ayd.)
Turut düzü (Cəy.)
Sarıca düzü (Cəy.)
Qaratorpaq düzü (Cəy.)
Saritorpaq düzü (Cəy.)
Bayan düzü (Cəy.)
Damağıl düzü (Cəy.)
Dömül düzü (B.G.)

Nüylər

Xəzəlli nüy (O.Z.)
Qozlu nüy (O.Z.)
Zəqqolu nüy (O.Z.)
İydəli nüy (Ç.Q.)
Palıdlı nüy (Ç.Q.)

Çaylar

Kiş çayı (Quru çay)
Şin çayı
Əyri çay
Əlican çay
Dəyirman arxı çayı
Gur-gur çayı (Bil.)
Keç-gəl çayı (Bil.)
Duruca çayı (Bil.)
Pişik suyu (B.G.-A.G.)
Dəhnə çay (B.D.)
Böyük çay (K.)
Damarçın çay (K.)
Qurcana çayı (Ş.)
Qızlar arxı (Q.)
Yengarx (Q.)
Tərəkey çayı (B.Ş.)
Çərəkə çayı (B.Ş.)

Talalar

Pir tala (Or.)
Qanlı tala (Or.)
Qəbirli tala (Ş.)
Uzun tala (Ş.)

Yaylalar

Dəvəniy (Şin)
Tilkour (Şin)

Hakey (Şin)
Böyük Gourlu (Şin)
Kiçik Gourlu (Şin)

Şəki rayonunda el arasında işlənən bəzi yer adlarının şərhı

Şirim – dağ heyvanları duz yalamaq üçün gələn yer, dağın duzlu su çıxan yeri.
Daşaltı – dağ, el-at yaylağa gedərkən daldalanan yer, böyük bir binanı xatırladan içi boş daş.
Xurcunlar – iki hissəyə bölünmüş və çiyinə götürülən xurcunu xatırladan dağ.
Hacı sonqul – keçmişdə varlı Hacıların istirahət yeri.
Almalı – dağ, keçmiş kişilərin yağış, qar yağacağını, marxal gələcəyini və yazın açıldığını sınaqdan keçirən zirvə.
Pişik suyu – çay, Göynük zonasında nazik, sarı su gələn çay.
Quru çay – Gahdan quruyan və Gahdan dəhşətli nərə çəkib (Kiş çayı) daşan çay.
Mancılıx dərəsi – buz kimi sərin su çıxan dərə, 4-5 xırda su gələn yeri birləşdirən qovu.
Yanıq dağı – dağın ağac bitməyən sahəsi.
Çöycələr – il boyu su saxlayan yoxuş yeri.
Üzgün – Keçəl yaylağında keçilməsi çətin olan zirvə, çox vaxt insan və qoyun uçub tələf olan dağ.
Su təhlükəsi gözlənilən yüksək dağlardır.
Yayın oğlan çağında bu dağlara qar yağır.
Damarçın
Danavec
Təkəqoşun

Müxtəlif yer adları

Şin kəndi və ətrafında

İt uçan
Daş uçan
Ayıoturan sirt
Uzun sirt
Hötdan

Babaratma kəndi və ətrafında

Baş calğalıq
Xırmanlar
Güllük
Keçgəllər

Orta Zəyzit kəndi və ətrafında

Qontil
Qaracoo
Almalix
Kətənor
Kəfto
Qaratikanlıx
Gül abğı
Şirim

Dombala yeri

Dümdülük

Buzxana

Şərvəzan

Harambaz

Qobuş

Quzey

Birinci Boça

İkinci Boça

Böyük Dəhnə kəndi və ətrafında

Sarı torpaq

Qarağannı

Tülkülü

Boz

Uc boz

Cümşüd qovanqı

Malıya

Ocaqqarağacı

Bideyiz kəndi və ətrafında

Kilsə qavağı

Kaftar qavağı

Baydax

Xoçiyh

Boços

Muradlı qoçtökən

Qoc batan

Şirim

Kilsə burnu

Beşik daşı

Ağ kilsə

İncə həndi

Güllük

Zunud həndi

Su dağılan

Qaraçı

Kiş həndi

Bastanlı

Tek calğanın altı

Xanın yeri

Aşağı Şabalıt kəndi və ətrafında

Armutlu cığır

Ağyazı sirti

Güllü top

Dəllək otu

Qotur göz

Avarmıx

Zeynal bağı

Qalaca

Kötükalı

Baltalı kəndi və ətrafında

Toflux
Təpələr
Quldurun girəsi
Bəli körpüsü
Alışanın qəbri
Qandaqaltı
Səryəndər
Bazarcıq
Salınçaq
Sulux
Qoytul
Dəyirmanqacı
Gecəbasan
Xocalı həndi
Darı yeri,
Bostan yeri,
Ağ Rəsulun yeri

Oraban kəndi və ətrafında

Sarı ot
Köşşən (köç düşən)
Qazmalar
Ormas
Su tökülən
Mürsəlli
Çəşnəzər
Çay qoşan

Baş zəyzit kəndi və ətrafında

Deşikli
Otlı sirt
Sarı su
Şamxal
Cərgə bulax sahəsi
Duzlax
Dəyələr
Quzu yolu
Böyük çöçək
Coy

Oxut kəndi və ətrafında

Doxun
Günəşotaran
Beşik daşı
Həşərif (Hacı Şərif)
Ala Göyüt

Biləcik kəndi və ətrafında

Çəparx

Babaarxı
Həndarx
Qarabasan
Kilsə burnu
Daşlı
Kötük qacı
Zəlzələ
Axtala
Lillix

İncə Zunud kəndləri və ətrafında

Malqabağı
Ağyazı
Xırman yeri
Dəyirman yanı
Yurdlar
Dəmirçi mülkü
Qıllı göz
Su qarışan
Qaya arası
Böyük çixmıq

Şəki şəhəri və ətrafında

Əmcərək
Mustafa bəyin yeri
Taclıx
Abbas ölən (Qaçaq Abbas öldürülən yer)
Keşiş ölən
Marxal
Qarasu
Calğalı bulax
Maltayan
Xoçiyh
Çaqqal dərəsi
Çayqırağı
Qışlax
Dodu
Yuxarı baş
Güldəstə (Gəncəli məhəlləsi)
Vəzirxan

YAŞAYIŞ YERLƏRİ (ŞƏƏHƏƏR, KƏƏND, QƏƏSƏƏBƏƏ) ADLARININ İXTİSARI

A.G. Aşağı Göynük
A.Ş. Aşağı Şabalıt
Baq. Baqqal
B.Ş. Baş Şabalıt
B.Z. Baş Zəyzit
B.K. Baş Kəldək
B.Kn Baş Küngüt

B.G.	Baş Göynük
B.L.	Baş Layısqı
Bid.	Bideyiz
Bil.	Biləcik
B.D.	Böyük Dəhnə
V.	Vərəzəd
Qşl.	Qışlaq
Q.	Qoxmuq
Zun.	Zunut
İ.	İnçə
K.D.	Kiçik Dəhnə
Kiş	
Ş.	Şəki
Şin.	Şin
Or.	Oraban
O.Z.	Orta Zəyzit
O.	Oxud
S.	Suçma
C.	Cəfərabad
Ç.Q.	Çay Qaraqoyunlu
İ.Z.	İncə-Zunut
D.C.	Dərə Cənnət
T.C.	Təpə Cənnət
Şr.	Şorsu
Cəy.	Cəyirli
Kəl.	Kəldək
K.O.	Kəhrizova
Ayd.	Aydınbulaq

GÖSTƏRİCİ

ŞƏƏXS, MİFOLOYİ VƏƏ FOLKLOR OBRAZLARI, ADLARI

A

Abdulcəlil
 Abdulcabbar
 Alçax
 Altıttıq baba
 Alı oğlu Əhmədiyə
 Aslan kişi
 Axsax Məcid
 Axsax Laçın
 Andrey
 Alxas
 Abdurahman
 Abdulla Abdullayev
 Aşıq Könül
 Aşıq Hacı
 Apostol
 Abdulla dayı
 Alı

Adına
Aslan

B

Bənövşə
Bağban
Byanar Strufel
Bəxtiyar
Bibi Fərzalı
Bahadur kişi
Bağdagül
Bazar Fərrux
Baqqalların Veysəl

C

Cadugər
Camal kişi
Cumay kişi
Cavad ağa
Cəfərqulu xan
Canavar

Ç

Çistisubay Məmməd
Çayçı Tağı

D

Danqı Bəkir
Dövlət quşu
Danəndə Bəhlul
Dəllək Salam
Dəllək Abı
Dəli Süleyman
Dəhnəli Atıx
Davud Nəbi
Dülgər oğlu
Dəyirmançı
Dərviş
Dubbu Salam

Ə

Əlican xan
Əlican dayı
Əziz
Əhmədiyə
Əlif kişi
Ərəb pəhlivan
Əhməd
Əcəd kişi

F

Faddey
Fatimə
Fatma
Feyzəvanı
Firuz
Firuzə
Foma

G

Gündoğan ölkə
Gülüzar
Gəncə xanı
Gülhəya
Gülüqız
Gülbadam
Goburnat

H

Hüdcü Musa
Həsənpaşa
Həvari
Həvari Yelisey
Həvari Yakov
Həvari Varflomey
Həzrət Cəbrayıl
Həsənbəy
Hitler
Hacı qayı
Hacı Qara
Hidayət Məhzun
Həsən (Həsəneynan)
Hacı Qurbanəli
Hasan kişi
Hacı Murad
Havadagül
Hacı Cəbrayıl
Hacı Qədir
Həsən
Hüseyn

X

Xızır Nəbi
Xeyirxah
Xəlifə Osman
Xədəyh oğlu İlyas
Xeyri nənə
Xanbaba

İ

İnkir-minkir
İlan

İsus Xristos
İsmayıl
İoann
İuda
İsfəndiyar
İlyas qada
İnçəli Abdülcəlil
İsa dəllək
İbrahim
İskəndər

K

Keçal qız
Kirakos Gəncəli
Kosalar
Kor Fərrux
Kar İvraam
Kor Xəlil
Kişi İsmayıl
Kürd oğlu Qoca
Kurort Həsən
Kefli İskəndər

Q

Qabrovalı
Qasqaça
Qarı
Quldurbaşı
Qayıxçı
Qorxaq
Qodu-Qodu
Qüds
Qızıl bərə
Qis (Kiş-kənd)
Qomenk (kənd)
Qulu
Qırdı Hacı
Qışlaxlı Züleyxa
Qavırqazan Gülü
Qışlaxlı Məmmədhəsən dayı
Qurban
Qaracaçoban
Qumbaraların naxırçı Kərim

L

Loğman həkim
Lütvəli Abdullayev

M

Mirzə Fətəli
Məhəmməd peyğəmbər
Məhəmməd

Moisey Kalankatuklu
Mxitar Qoş
Mesrop Maştos
Mama Zəhra
Mabud Əmi
Mahmud Axund Ağa
Məhəmməd Əfəndi
Məhəmmədhenifə
Mustafa bəy
Məsmə bacı
Maşa Məmiş
Mariyə
Məmmədhəsən
Məmməd əmi
Məcid kişi
Məmədiyə
Mürid
Mürəsdə
Mustafa
Mədinə ana
Maşaq İsfəndiyar
Məmmədsadiq Əliyev
Mühasib İsmət
Məməquzu
Məməş Əmi
Molla Cuma
Molla
Molla Mustafa

N

Nazdı qız
Nənə
Nəvə
Nəsib
Nemət
Nütü
Niqalay
Nuru Əfəndi
Nigar
Nuh
Nəcəf Yüzbaşı

O

Ovçu
Oruc
Orabanlı Oruc dayı

P

Pəhlivan
Pir baba
Pərzad

R

Rəşid Bəy Əfəndiyev

S

Saat
Süleyman peyğəmbər
Sanatürk
S.Orbelian
Səccə Səkinə
Sədaqət
Seygimalı
Səmə
Sitarə
Səməd oğlu Cuma
Simon Kanana

Ş

Şıxaslan baba
Şalburus baba
Şəki xanı
Şamil
Şəkili Ömər
Şofer Qəni
Şafralı
Şeyx Əhməd
Şeyx Şamil
Şəhriyar
Şimon

T

Türk Paşası
Tetik Rəsul
Tin-Tin oğlu Həsən
Tülkü

V

Varaz Firuz
Varvar Nəriman

Y

Yakov Zarved
Yakov Alfey
Yəhudi
Yusif
Yelisey
Yetimoğlu Nurəddin
Yanix İsa
Yaramal oğlu Şakir
Yaramal oğlu Nurməmməd
Yar oğlu Yaqub

Z
Zülhəccə
Zərqun (dərə)
Zalxa
Ziya
Zəkəriyyə
Zəyzitli Usuf
Zülfərmeyi İskəndər
Zaman

SÖYƏLƏYİCİLƏƏR, TOPLAYICILAR VƏƏ QAYNAQLAR HAQQINDA

M Ə L U M A T

Müqəddimə

Şəki folkloruna bir nəzər – Faiq Çələbi, Sənətsunaslıq namizədi, A.İ.Gertsen adına Rusiya Dövlət Pedaqoyi İnstitutunun Etnokulturoloqiya kafedrasının dosenti, Rusiya İncəsənət (lər) Tarixi İnstitutunun folklor şöbəsinin böyük elmi işçisi, 50 yaş (2000-ci il).

I. Əmək nəğmələri

Nəhrəm ol! – Qafarova Həyat Hüseyn qızı, Şəki ş.75 yaşında, evdar qadın, 1985-ci il.

Köpək, Tütək, Sürü – Alxasov Kamil, Şəki r-nu. Kiçik Dəhnə kəndi 70 yaşında, müəllim, filologiya elmləri namizədi 1998-ci il

Holavarlar - Alxasov Kamil, Şəki r-nu. Kiçik Dəhlə kəndi 70 yaşında, müəllim, f.e.n. 1998-ci il

Sayacı sözlər – Alxasov Kamil - Şəki r-nu. Kiçik Dəhlə kəndi 70 yaşında, müəllim, f.e.n.1998-ci il

II. Mövsüm mərasimləri ilə bağlı nəğmələr

Qodu-qodu (I), Yağış, Bənövşə – Qafarova Həyat Hüseyn qızı, Şəki ş. 75 yaşında evdar qadın, 1985-ci il

Qodu-qodu (II)- QƏXTMT (SMOMPK) 1894-cü il, 18-ci buraxılış, 422, 2-ci şöbə, səh. 46-47 Nuxa ş. sakini Abdulla Əfəndiyevin dilindən yazıya alınmışdır.

Yaz açıldı – Məməş Umar oğlu Məmmədov, Şəki r-nu, Vərəzəd kəndi, 95 yaş, savadsız, 1955, M.İslamov “Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti“ səh.226 Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

III. Inam və etiqadla bağlı nəğmələr

Saç ağa, Bulut get, gün gəl., – Qafarova Həyat Hüseyn qızı Şəki ş. 75 yaşında evdar qadın, 1985-ci il

IV. Bəhslər

Aranla dağın bəhsi – Məkkə nənə-80 yaş 1990-ci il.

Xörəklərin bəhsi – Muradov Furman Bəkir oğlu Şəki ş., idman müəllimi, 60 yaş, 2000-ci il.

V. Ağılar

Ağılar – QƏXTMT (SMOMPK) 1894, 18-ci buraxılış, 422, 2-ci şöbə, səh., 37-39 Nuxa şəhər sakini Abdulla Əfəndiyevin dilindən yazılmışdır.

Ağlaram, Ağlasın – Molla Cümə, seçilmiş əsərləri, 3 cildə, 1-ci cild MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Toplayanı və tərtib edəni f.e.d. Mövlud Yarəhmədov

Ay vətən – Molla Cümənin bu şeri 2000-ci ilin avqust ayında Şəki r-nu Baqqal Kənd sakin, 75 yaşlı Təslim Abdurrahmanovun dilindən yazıya alınmışdır.

VI. Xalq idman oyunları ilə bağlı nəğmələr

İdman mərasimi şərqi – Məmmədov Əbdülrəhim – Bakı ş., qulluqçu, 70 yaş, 1999-cu il.

Oyun nəğmələri – 1950-ci illərin axırlarında Şəki şəhərinin Sarıtorpaq məhəlləsi uşaqlarının dilindən yazıya alınmışdır.

VII. Bayramlarla əlaqədar nəğmələr

Bu gün bayramdır! – Qafarova Hüsniyə Yaqub qızı Şəki ş., müəllimə, 40 yaş, 1980-ci il.

Gülüş nəğməsi – Emin Sabitoğlu, Cahangir Aslanoğlu, “Şəki fəhləsi“ qəzeti, 11 iyun 1983-cü il, □ 69 (9.502).

VIII. Deyişmələr

İki sevgilinin deyişməsi – Yusifova Ruqiyə, Şəki ş., kitabxanaçı, 63 yaş, 1995-ci il.

Qaynana (gəlinin dilindən), Gəlin və qız, – Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutu, Rəşid bəy Əfəndiyevin arxivi. Arx. 8 (47). Müasir əlifbaya çevirəni: Arif Ramazanov.

Ər və arvad – Məməş Umar oğlu Məmmədov, Şəki r-nu, Vərəzəd kəndi, 95 yaş, savadsız, 1955, M.İslamov “Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti“ səh.225-226 Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

IX. Atalar sözü və məsəllər

Qafarova Həyat Hüseyn qızı, Şəki ş. 77 yaşında, evdar qadın, 1987-cü il.

Qafarov Yaqub İbrahim oğlu (Yarı oğlu) Şəki ş. 80 yaş, 1979-cu il.

Qafarova Hüsniyə Yaqub qızı, Şəki ş. 50 yaşında, müəllimə, 1990-cı il.

Yaramal oğlu Şakir, (Yusifov Şakir Mustafa oğlu) Şəki ş. Qışlaq.

Yaramal oğlu Nurməmməd, (Yusifov Nurməmməd Mustafa oğlu) Şəki ş. Qışlaq, təqaüdcü, 60 yaş, 1960-cı il.

Bəstərək nənə, Şəki ş. Sarıtorpaq, 80 yaş, 1975- ci il.

Vahabzadə Bəxtiyar İsfəndiyar oğlu, Bakı ş. 75 yaş, şair, 2000-ci il

Çələbiyev Faiq İbrahim oğlu, Sankt-Peterburq, 50 yaş, elmi işçi, 2000-ci il.

Vahabov Lütvəli Şirəli oğlu, Şəki ş. 75 yaş, təqaüdcü müəllim, 2000-ci il.

Salamov Mövsün Əkbər oğlu – Bakı ş. 75 yaş, muzey direktoru, 1981-ci il.

İbrahimova Rəxşəndə Yaqub qızı- Bakı ş. 70 yaş, təqaüdcü müəllimə, 2000-ci il.

Əmirov Oqtay (Abdurahman) Əsəd oğlu, Şəki ş. 60 yaş, həkim-stomatoloq, 1999-cu il.

Əmirov Faiq Əsəd oğlu, Bakı ş. 71 yaş, elmi işçi, 2000-ci il.

Abdurahmanov Hümət- Şəki r-nu, Dərəgənnət kəndi, müəllim, 63 yaş, 2001-ci il.

Abdurahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki r-nu, Baqqal kəndi, 75 yaş, təqaüdcü, 2000-ci il.

Həsənov İbrahim- Şəki ş. 70 yaş, təqaüdcü, 1999-cu il.

Əliyev Əli Yusif oğlu-Şəki ş. 70 yaş, təqaüdcü mühəndis, 2000-ci il.

Hacıyev Nəzir (Yüzbaş oğlu)-Şəki r-nu, Biləcik kəndi, 69 yaş, 1996

Molla oğlu Mənəf-Şəki ş. 90 yaş, təqaüdcü, 2000-ci il.

Yetim oğlu Nurəddin Şəki ş. 60 yaş təqaüdcü, 2000-ci il.

Əfəndiyev Əziz Rəcəb oğlu-Bakı ş.professor. 60 yaş,1986-cı il.
Əfəndiyev Razi Hidayət oğlu-Şəki ş. 67 yaş, müəllim, 1995-ci il.
Paşayeva Sitarə - Şəki ş. 70 yaş, evdar qadın,2000-ci il.
Ağayev Abdulla Qurban oğlu-Bakı ş. 70 yaş. Hərbi işçi,1999-cu il.
Bilalov Nazim- Şəki ş. Dodu, 70 yaş, mədəniyyət işçisi, 1998-ci il.
QƏXTMT (SMOMPK) 1894-cü il, 18-ci buraxılış,422, 2-ci şöbə, səh 51-53 Nuxa ş. sakini
Abdulla Əfəndiyev yazıya almışdır.
Əhmədov Süleyman Rəsul oğlu – Şəki r-nu, Aşağı Göynük kəndi, rabitə mühəndisi, 1957-ci il.

X. Tapmacalar

I. Vahabov Lütvəli Şirəli oğlu- Şəki ş, 75 yaş, təqaüdcü, müəllim, 70 yaş, 1995-ci il.
Qafarova Həyat Hüseyn qızı- Şəki ş. 75 yaş, evdar qadın, 1985-ci il.
Səyalı xala-Orta Zəyzit kəndi, evdar qadın, 85 yaş, 1998-ci il.
İbrahimova Validə Yaqub qızı-Bakı ş. 62 yaş, təqaüdcü müəllimə, 1995-ci il.
Çələbiyev Faiq İbrahim oğlu-Sank-Peterburq, 50 yaş, elmi işçi, 2000-ci il.
Firuzə xala-Şəki ş. 76 yaş, evdar qadın, 1998-ci il.
Əliyev Nemət Əbdüləziz oğlu- Bakı şəhəri, Həmkarlar işçisi, 1999-cu il, 65 yaş.
Digər nümunələr Şəki şəhəri və rayonunun ali, orta ixtisas və orta məktəblərinin tələbə və şagirdləri, yaşlı və orta nəslin nümayəndələrinin dilindən yazıya alınmışdır.
II. QƏXTMT (SMOMPK) 1894-cü il, 18-ci buraxılış, 422, 2-ci şöbə, səh. 48-51 Nuxa ş. sakini
Abdulla Əfəndiyev yazıya almışdır.
III. M.İslamov. Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti. Azərbaycan SSR E.A. Nəşriyyatı Bakı –
1968, səh. 231-233.

XI. Uşaq folkloru

I. Laylalar – I. Şəki şəhəri və rayonun sakinləri: Qafarova Həyat Hüseyn qızı, Qafarova Hüsniyə Yaqub qızı, Əliyeva Firuzə Hacıalı qızı, Əliyeva Minayə Hacıalı qızı, Bəstərək nənə, Səhnə xala, Məkkə nənə, Cənnət nənə və s. dilindən yazıya alınmışdır.
II. QƏXTMT (SMOMPK) 1894-cü il, 18-ci buraxılış, 2-ci şöbə, Nuxa ş. sakini Abdulla Əfəndiyev yazıya almışdır.
Oxşatmalar (Nazlamalar) - I. 1950-60-cı illərdə Şəki şəhəri və rayonunu sakinlərinin dilindən yazıya alınmışdır.
Uşaq nəğmələri - QƏXTMT (SMOMPK) 1894-cü il, 18-ci buraxılış, 422, 2-ci şöbə, səh.43-44, Nuxa ş. sakini Abdulla Əfəndiyev yazıya almışdır.
Sanamalar - Şəki ş. sakini, müəllimə, Qafarova Hüsniyə Yaqub qızının dilindən yazıya alınmışdır.
Yanıltmaclar. “İp şalvar, Sap şalvar“, “Bu mis nə pis mis iymiş...” - Vahabov Lütvəli Şirəli oğlu.
“**Sazı verdim sazbəndə, Sazbənd sazı sazdasın**“ – 1961-ci ildə Şəki məktəblilərinin dilindən yazıya alınmışdır.
“**Ağ**“ **eşşəkdə gedən ağ eşşəkli dayı, Ağ eşşəyə “hoç” elə, ağ şumuma s...r** – Yusifov Mənsur Məhərrəm oğlu, Şəki rayonu, Qaradağlı kəndi, müəllim, 50 yaş (1998)
Digər yanıltmacları sənətsünas alim Faiq Çələbi tərəfindən təqdim olunmuşdur.
Əl barmaqlarının haqqında deyim - Qafarova Həyat Hüseyn qızının dilindən yazıya alınmışdır.
Qarğa dili - Qafarova Hüsniyə Yaqub qızının dilindən yazıya alınmışdır.

XIII. Əfsanə və rəvayətlər

“**Məəttəlləm**“ – Əli baba, Şəki r-nu, Qaradağlı kəndi təqaüdcü, 80 yaş, 1988-ci il.
“**Hənyhdi bacı, bərkdi bağı**“, “**Altı daş, üstü aş**“ - Osmanova Firuzə, Şəki ş. təqaüdcü, 74 yaş, 1988-ci il.

“Seysan oğul, qırx ata“, “Atasını əmdirən qız“, “Kiçik gəlinin hökmü“, “Ağlılı qadın“ - Məmmədov Oruc, Şəki ş. müəllim, 70 yaş, 1990-cı il.

“Qaçaqqlar və çoban“ - Süleymanov Məmməd Şəki r-nu Babaratma kəndi, müəllim, 50 yaş, 1991-ci il.

“Dovşan və divlər“, “Düyülü-düyülü“ –Məkkə nənə 70 yaş, 1993, Şəki r-nu Qayabaşı kəndi.

“Ən yaxşı hədiyyə“ – Cənnət nənə şəki r-nu, Aydınbulaq kəndi, 85 yaş, 1992-ci il.

“A lal gəlin, kar gəlin“, “Səbət“, “Qasıq“ – İslamova Rəhimə, Şəki r-nu, II Biləcih kənd sakini, müəllimə.

“Gətir əzizimi, götür əzizimi“-İbrahimova Rəxşəndə Yaqub qızı, Bakı ş. təqaüdçü, müəllimə, 60 yaş, 1990-cı il.

“Əzrayıl kimin canını alır?“, “Xeyrət“, “Padşahın vəsiyyəti“, “Ananın vəsiyyəti“ - Qafarova Hüsniyə Yaqub qızı, Şəki ş. müəllimə. 55 yaş, 1995-ci il.

“Doğruya zaval yoxdur“ – Salamov Mövsün Əsgər oğlu Bakı ş., Muzey direktoru, 75 yaş. 1991-ci il.

“Bacılar“- Vahabov Lütvəli Şirəli oğlu, Şəki ş. Təqaüdçü. müəllim.

“Yaxşılığın nəticəsi“, “Qiymət“ - Abdurrahmanov Namiq, Bakı ş. elmi işçi, 60 yaş, 1988-ci il.

“Qarışqa və Süleyman Peyğəmbər“, “Molla və Çoban“ - Əmirov Oqtay (Abdurahman) Əsəd oğlu, Şəki ş., həkim-stomatoloq, 58 yaş, 1997-ci il.

“Tale“, “Qardaşı hardan allam“, “Əsnək əsnək gətirər“ - Qafarova Həyat Hüseyn qızı, Şəki ş., evdar qadın, 70 yaş, 1980-cı il.

“İrsin rolu“ - Əmirov Faiq Əsəd oğlu Bakı ş., elmi işçi, 69 yaş, 1998-ci il.

“Kiçik gəlinin fərasəti“ - Şəki ş., sakini Bəşirova İlhamə.

“Quyruqların iddiası“ - Quliyev Şaban, Şəki ş., qulluqçu, 68 yaş, 1999-cu il.

“Xəsis qaynana“, “Qorxu“ - Əliyev Nemət Əbdüləziz oğlu, Bakı ş., qulluqçu, 65 yaş, 1999-cu il.

“Şərabin gücü“ - Hacızəkəriyyə oğlu kürəçi Yusif, Şəki ş., kürəçi, 90 yaş, 1975-ci il. Danışan – Salamov Akif Salam oğlu, mühəndis, 55 yaş, 1999-cu il.

“Şükür Allahdandı“ - Əliyev Əli Yusif oğlu, təqaüdçü mühəndis, 70 yaş, 2000-ci il.

“Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına“ - Şəki şəhərinin qocaman müəllimi (1950 -ci il) Lələzadə Məmmədin dilindən danışan Salamov Akif Salam oğlu, mühəndis, 55 yaş, 1999-cu il.

Tarixi rəvayətlər

M.F.Axundov haqqında rəvayətlər

Birinci rəvayət - Rəşid Əfəndizadə: “Mirzə Fətəli bərəsində bildiklərim və eşitdiklərim“, Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutu Arx.8 (40), “İnqilab və mədəniyyət“, mart 1928, (51), səh. 17-18, müasir əlifbaya çevirəni: Arif Ramazanov

İkinci Rəvayət - Rəşid Əfəndizadə: “Mirzə Fətəli Axundovun həyatından epizodlar“ Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutu. Arx.8 (40). Müasir əlifbaya çevirəni Arif Ramazanov

Üçüncü Rəvayət - M.Qacar “İnqilab və mədəniyyət“, mart 1928, □ 3 (51) səh.15-16, Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutu. Arx.8 (40), müasir əlifbaya çevirəni: Arif Ramazanov

Dördüncü rəvayət - “M.F.Axundovun Cavab xan, Qacarlar və H.Z.Tağıyevlə qohumluğu“, “Xalq qəzeti“, 11 sentyabr 2002-ci il, □209 (24173), Zaman Qarayev. Bakı şəhəri, jurnalist.

“Cəfərquluxan“ – Yusifov İlham Yusif oğlu, Şəki r-nu, Cəfərabad kəndi, mühəndis, 40 yaş, 2001-ci il.

“Arvadların peyğəmbərə şikayəti“ – Əmirov Oqtay (Abdurahman) Əsəd oğlu, Şəki ş. stomatoloq həkim, 59 yaş (1998-ci il).

“Şeyx Şamil“, “Hacı Murad“, “Kələk“ - M.İslamov Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

Dini rəvayətlər

“**Üç səhv**“ - Məsimov R.S, Şəki r.-nu Baş Kəldək kənd natamam orta məktəbin direktoru.

“**Mahmud Axund Ağa Ziyarəti**“ - Abdurahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki r.-nu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 72 yaş, 2000-ci il.

“**Şeyx Əhməd**“ - Əhmədov Əli, Bakı ş., elmi işçi, 75 yaş, 2000-ci il.

Aşıq rəvayətləri

Molla Cümə və Aşıq Hacı – İslamova Rəhimə, II Biləcik kənd sakini, müəllimə, Əzizov Elman Mövlud oğlu Azərbaycan MEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun dissertantı, Baş Layski kənd sakini.

Molla Cümə və Dəllək Salam – Vahabov Lütveli Şirəli oğlu, Şəki ş. təqaüdcü müəllim.

Yavan aş, Molla Cümə və qarı – İsmayılova İsmət Şirəli oğlu, Şəki ş. rəssam, 75 yaş (2000-ci il).

Molla Cümənin üç gözəllə rastlaşması, Axsax Laçın, Nəcəf yüzbaşı, Molla Cümə və sərçələr, Molla Cümə və Qonaq Aşıq – Abdurahmanov Təslim, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaş, 2000-ci il.

Toponim rəvayətlər

“**Şəki və Nuxa adlarının yaranması haqqında rəvayətlər**“ - Ə.R.Salamzadə, M.Ə.İsmayılov, K.M.Məmməd-zadə “Şəki“ tarixi - memarlıq oçerki. Bakı, Elm, 1988 - səh.5-6. Kərim Ağa Fateh “Şəki xanlarının müxtəsər tarixi“, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi, Bakı, 1993. Hüseyin Əfəndiyev “Nuxu və yainki Şəki şəhərinin tarixi“ Əlyazmasının şərhli. “Tarix“, “Elm“in əlavəsi, 13 iyul 1991-ci il. □ 21. Əlyazmasını şərh edənlər: Məmməd Adilov, İlqar Əlizadə.

“**Dəhnə kəndlərinin yaranmasına dair rəvayətlər**“ - yazıya alan və təqdim edən: Alxasov Kamil, Şəki r.-nu, kiçik Dəhnə kəndi, müəllim, filologiya elmlər namizədi, 70 yaş, 1998-ci il.

“**Babaratma kəndinin yaranmasına dair rəvayətlər**“ - “Tarix“, “Elm“in əlavəsi, 13 iyul 1991-ci il, Əlyazmasını şərh edənlər: Məmməd Adilov, İlqar Əlizadə.

“**Kiş kəndindəki Alban kilsəsi haqqında rəvayətlər**“ - I- Aydın Məmmədov, “İpəkçi-Şəkinin səsi“ qəzeti, 22 iyun 2000-ci il. #17-18 (212-213) II- Moisey Kalankatuklu “Albaniya tarixi“, Mxitar Qoş “Alban salnaməsi“ Azərbaycan tarixinə dair mənbələr, müqəddimə, tərcümə, qeyd və şərhələr, akademik Ziya Bünyadovundur. Birinci kitab, altıncı fəsil, səhifə 17-18. Bakı, Elm, 1983.

XIV. Nağillər

“**İki qardaş**“ - Baş Göynük kəndi, Həmid Həmid oğlu Həmidov, 35 yaşında, azsavadlı, 1955., M.İslamov “Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti“ Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

“**Molla və dovşan**“ - Qışlaq, Tükəzban nənə, 68 yaşında, savadsız, 1956., M.İslamov “Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti“ Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

“**Üç sual**“ - Qışlaq, Mədinə Qafar qızı, savadsız, 65 yaşında, 1956., M.İslamov “Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti“ Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

“**Xan və oğlu**“ - Biləcik kəndi, Əsədulla Nəsrulla oğlu Salmanov, savadsız, 74 yaşında, 1955., M.İslamov “Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti“ Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

“**Aslan və canavar**“ – Aşağı Şabalıt kəndi, Mahmudov Həsən, 90 yaşında, 1990.

“**Haqqı say,**“ “**Halal ömür**“, “**Qonşu**“, “**Əsli ho, nəslə ho...**“, “**Bəla,**“ “**Halallıx**“ - Abdurahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki r.-nu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaş, 2000-ci il.

“**Padşahın dədəsindən xəvər**“ - İslamova Rəhimə - Şəki r.-nu, II Biləcik kəndi, müəllimə, 1996-cı il.

“**Kömbə**“ - Musayev Əhmədiyə Əziz oğlu, Şəki r.-nu, Cəfərəbad kənd orta məktəbinin müəllimi, 60 yaş, 1997-ci il.

“Züləcə və ilan”-Vahabov Lütvəli Şirəli oğlu, Şəki ş. təqaüdçü müəllim, 73 yaş, 1998-ci il.

“Hüdçü Musa”, **“Çoxbilmiş nəvə”**-Əli baba, Şəki r-nu, Qaradağlı kəndi, təqaüdçü, 90 yaş, 1998-ci il.

“Qorxaq” - bu nağılı Zaqafqaziya müəllimlər seminariyasında tərbiyə alan İsmayıl Əfəndiyev Nuxa şəhərində yazıya almışdır. 1892-ci il.

QƏXTMT (SMOMPK) (Qafqaz Əraziləri və Xalqlarının Təsvirinə dair Materiallar Toplusu) 1892-ci il səh 295-297.

“Xeyirxah və alçax”,-Qələmə aldı: Nuxa Rus-Tatar məktəbinin müəllimi S.Əbdürrəhman, QƏXTMT (SMOMPK) (Qafqaz Əraziləri və Xalqlarının Təsvirinə dair Materiallar Toplusu) 30-cu buraxılış, 1905-ci il, 3-cü şöbə səh. 85-88.

“Allah qoriyən ölmür”-Qələmə aldı: Nuxa Rus-Tatar məktəbinin müəllimi S.Əbdürrəhman, QƏXTMT (SMOMPK) (Qafqaz Əraziləri və Xalqlarının Təsvirinə dair Materiallar Toplusu) 30-cu buraxılış, 1905-ci il, 3-cü şöbə səh.101-105.

XV. LƏTİFƏLƏR

“Uşaq papağı”, **“Tramvay bileti”**, **“Balva”**, **“Şəkiddə olduğu kimi”** - Abdullayev Fərman Cabbar oğlu, Şəki ş. aktyor, 37 yaş, 1990-cı il.

“Əzrail mat qaldı”, **“Hayındı habını diyirsən?”**, **“Çoxbilmiş uşaq”**, **“Xaricdə olubsanmı?”**, **“Qəzet oxumağın yeni üsulu”** -Əfəndizadə Əziz Rəsul oğlu, Bakı ş., professor, 60 yaş, 1986-cı il.

“Başsağlığı”, **“Qiyət”**, **“Suyun kəraməti”**, **“Adı heylədi”** - Muradov Qüdrət Quzu oğlu, Şəki ş., Kiş kəndi, müəllim, 42 yaş, 1988-ci il.

“Birdəfəlik olsun?”, **“Saa o da azdı”** - R.Əhmədov, S.Heydərov “Şəki fəhləsi”qəzeti, 09.06.1983-cü il □68 (09.05.01).

“Çoxbilmiş uşaq”, **“İt qırxıram”**, **“Qanunu pozdun”**, **“İki qarpız”**, **“Nəxənəyh”** Əmirov Oqtay (Abdurahman) Əsəd oğlu Şəki ş., həkim-stomatoloq, 57 yaş, 1996-cı il.

“Palan, quşqun var?”, **“Hardasan?”**, **“Gül kimi ölənlər”** - Əmirov Faiq Əsəd oğlu, Bakı ş., elmi işçi, 68 yaş, 1997-ci il.

“Hosan ki, ho...!” - Hacıyev Nemət Həmid oğlu, Şəki ş., müəllim, 46 yaş, 1986-cı il.

“Arvadların tərifi”, **“...Maa acıx verir”** - Usta Əli Davud oğlu (Doydaxların Əli). Bakı ş., Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi, 65 yaş, 1997-ci il.

“Vətən mənim xalamdı” - Əliyev Nemət Əbdüləziz oğlu, Bakı ş., qulluqçu, 65 yaş, 1999-cu il.

“Axşamdan ağrısaydı”, **“Boynuma minir”**, **“Kəsmə şikəstə”**, **“Halallıx”**, **“Yiyəm ölütdü?”**, **“Heş saa yaraşmır”**-Həbibillahzadə Nurəddin Yusif oğlu, Şəki ş., mühəndis, 66 yaş, 1996-cı il.

“Üz vurma”, **“Küyə düşmüşən”**, **“Niyə utanıram”**, **“Da...a nə istəyirsən?”**, **“Bi dənə eşşəkdən ötrü”**-Yusifov Məmməd nuru Şakir oğlu, Şəki ş., maarif işçisi, 65 yaş, 1995-ci il.

“Çıxacax”, **“İynəni hara vurum?”**, **“Düdük və Silvinc”**, **“Kişi dizliyində süzmə”**, **“Nə tələsirsən”**, **“...İslatmışam”**, **“Başıma boş idi”** -İsmayilov İsmət Şirəli oğlu, Şəki ş., rəssam, 70 yaş, 2000-ci il.

“Yetimoğlu Nurəddinin cavabı”, **“Arvadı qabağa verdi”**, **“Sən 10 manat qazandı, mən 90”**, Salamov Akif Salam oğlu, Şəki ş., mühəndis, 55 yaş, 1998-ci il.

“Şotkadan bəri yapış”, **“Baş daşına əlavə”**, **“...Dombalax aşır”** Atakişiyev Telman, Şəki ş., təqaüdçü, 53 yaş, 1999-cu il.

“Dilaa qurban olum” - Həsənov Əli İsgəndər oğlu, Şəki ş., təqaüdçü, 70 yaş, 1999-cu il.

“Çatıtdı” - Hacıyev İlham Oruc oğlu, Bakı ş., qulluqçu, 50 yaş, 2000-ci il.

“Da...a dinə mən ölüm da...a” Cəbrayilov Əyyub Şəki ş., qulluqçu, 62 yaş, 1999-ci il.

“Öyünmə”, **“Narahatlıx”**, **“Qan təzyiqi”** Şamilov Əliheydər Şəki ş., təqaüdçü, 68 yaş, 2000-ci il.

“... i vse oni “oqlı” - Qarayev Yaşar Vahid oğlu, Bakı ş., professor, 65 yaş, 2001-ci il.

“Sizin ki, gəliriniz çoxdu”, “Nümunə”, “Öldürməz”, “Qəribə alver”, “Bura da Şəkinindi” – N.Nəbiyev “Şəki fəhləsi” qəzeti, 05.03.1983 □27 (9.460.)

“Şapalaqla” - Razaq Razaqov, Şəki r-nu, p.Biləcik kənd 8 illik məktəbin müəllimi, “Şəki fəhləsi” qəzeti, 28 may 1983-cü il □ (9,496).

“Hamamda”, “Xəyanət”, “Qayğı”, “Sırtıq qonaq” Abdullayev Ələddin Şəmsəddin oğlu, Şəki ş., təqaüdçü, 64 yaş, 1997-ci il.

“Ə, şərilsənə”, “Ə, tərifləsənə” - İlyasov Emin Adışirin oğlu, Şəki ş., mühəndis, 47 yaş, 1987-ci il.

“Qonaq dəhnəliyə kəf gəlmək istədi”, “Abdulgəbarın “morq”da işə girməsi” – Musayev Namizəd Mövlam oğlu, Şəki rayonu, Kiçik Dəhnə kəndi, həkim.

“Haqsızlıq”, “Həmyerli”, “Qabrovalının fikrincə” – R.Dəmirçizadə, Şəki şəhəri, 46 yaş (1983), “Şəki fəhləsi” qəzeti, 11 iyun 1983-cü il □ 69 (9.502).

Laysqi lətifələri

Əzizov Elman Mövlud oğlu, Şəki r-nu, Baş Laysqi kəndi, 40 yaş, Azərbaycan MEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun dissertantı.

Qaraqoyunlu lətifələri

“Bu da bizə Allah oldumu?”, “Maşın balası”, “Sağ olsun bu urusu”, “Qonşu qızın tərif”, “Sizin ki, belə yəznəniz varmış...”, “Bütün dilləri bilən adam”, “Şəki nə yaşamaq yeridir” - Əbdürrəhmanov Hümət Həsən oğlu Şəki r-nu, Dərəcənnət kəndi, müəllim, 57 yaş, 1995-ci il.

Məzəli ixtilətlər

“Üzüm”, “Arvad yad kişiyyə qoşulub qaçdı” - Əliqızıyeva Səyarə, Şəki ş., təqaüdçü, 63 yaş, 1986-cı il.

“Lüğət”, “Diş doxturu”, “Seydimahının təşəkkürü” - Abdullayev Fərman Cabbar oğlu, Şəki ş., aktyor, 37 yaş, 1990-ci il.

“Pişiyə quymax bişirirəm!” - Babayev Abduləli, Şəki ş., qulluqçu, 65 yaş, 1995-ci il.

“Miskərlik sənəti” - Məmmədov Bayram Mustafa oğlu Şəki r-nu, orta Zəyzi kəndi, müəllim, 46 yaş, 1995-ci il.

“Şafralının atı”, “Xalasına vurulan oğlan”, “Qırdı Hacı”, “Bir dəridən on papax” - Vahabov Lütveli Şirəli oğlu, Şəki ş., təqaüdçü müəllim, 70 yaş, 1995 -ci il.

“Məsciddə”, “Sitarənin qaloşu”, “Pis sözün gücü” - Abdullayev Ələddin Şəmsəddin oğlu, Şəki ş., təqaüdçü müəllim.

“Porsuq, sən işin Allaha qalıb”, “Hamısı lax-lax, biri çax-çax” - İslamova Rəhilə Şəki r-nu, II Biləcik kəndi, müəllimə.

“Qoyun döyül, əmimdir” - Rəsulov Rəsul, Şəki r-nu, II Biləcik kəndi.

“Loviyyəli suyux”- Əliyev Nemət Abduləziz oğlu, qulluqçu, 65 yaş, 1999-cu il.

“Səhv” - Əmirov Oqtay (Abdulahman) Əsəd oğlu, Şəki ş., həkim-stomstoloq, 63 yaş, 2000-ci il.

“Biclik” - Əhmədov Süleyman Rəsul oğlu rabitə mühəndisi, 45 yaş, 2000-ci il.

“Ciyim icazə vermədi” - Əli Davud oğlu, Bakı ş., Azərbaycan Respublikası əməkdar mədəniyyət işçisi, 68 yaş, 2000 ci il.

“Keçmişdə və indi”, “Lampa”, “Bizim kolxoz”, “Danəndə Bəhlul”, - M.İslamov Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1968-ci il.

Qaraqoyunlu ixtilətləri

“Di buraxın, axırı puxa döndümü?”, “Orta məxrəc”, “Xanverdi haqq-hesabı, yaxud, ürəkbulandıran haqq-hesab”, “Allah, dələa ağıl ver, yaxud “lotu tutan ər”, “Sən mırıxsanmış...”, “Bu məclisdə kimsə döyüləcək”, “Yəznəni görməyə gələn qaynata”,

“Gülünü mən yazmışam...”, “İlan zəhərinin təsiri” mövzusunda dissertasiya, **“Quş pendiri”** - Əbdürəhmanov Hümət Həsən oğlu, Şəki r-nu, Dərəcənnət kəndi, müəllim, 60 yaş, 1998-ci il.

Laysqi ixtilətləri

Əzizov Elman Mövlud oğlu, Şəki r-nu, Baş Laysqi kəndi, 40 yaş, Azərbaycan MEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun dissertantı.

Gingə söhbətləri

“Quşlaqlılar habını da söz eliyiciyhlər”, “İtlərinən yatmax yaxşısı”, “Bayramlaşma”, “Tumanımın bağını axtarıram”, “Sənin razmerindi”, “Razmeri itirmişəm”, “Gülü razmer götürür”, “Ayı balası”, “Hardansan”, “Yaramal oğlu Şakirin nəsihəti”, “Yaramal oğlu Nurməmməd”, “Qarğa tükünü tökdü”, “Varvar Nərimanın yemiş oğurlaması”, “Dəllək Abının son qəzəbi”, “Qəribsəmə”, “Kurort Həsən”, “Dəli Süleyman qızıdır”, “Lama çıxardanımın Allah öyünü yıxsın”, “Sataşmaq”, “Kor Fərrux”, “Çayçı Rəcəb” - Abdurəhmanov Niyazi Məhəmməd oğlu, Şəki ş., bəna, 69 yaş, 1996-cı il, Məmmədov Sahib Əhəd oğlu, Şəki ş., fəhlə, 35 yaş, 1996-cı il, Məmmədov Əziz Əhəd oğlu, Şəki ş., fəhlə, 39 yaş, 1996-cı il, Süleymanov Təbriz Rəcəb oğlu, Bakı ş., Ali məktəb müəllimi, 52 yaş, 1997-ci il.

“Yar oğlu Yaqub” - Şərifova Sədayə Yaqub qızı, Bakı ş., müəllimə, 52 yaş, 1997-ci il.

“Ürəyin təmizdir”, “Yalan” - Kərimov Kərim Cəfər oğlu, Şəki ş., mədəniyyət işçisi, 65 yaş, 1995-ci il.

“Şikayət” - Həbibillahzadə Nurəddin Yusif oğlu, Şəki ş., təqaüdcü, 1996 -cı il (66 yaş).

“Yeddi qarın”, “27-ci simfoniya” - Abdullayev Ələddin, Şəmsəddin oğlu, Şəki ş., təqaüdcü, müəllim.

“Dumbanın könlündən keçənlər” - Şərifov Şahid Qoca oğlu, Bakı ş., qulluqçu, 65 yaş, 1995-ci il.

Əhvalatlar

“Təyinat” - Əfəndiyev Razi Hidayət oğlu, Şəki ş., müəllim, 61 yaş, 1989-cu il.

“Bədəl yaylağında olmuş əhvalat” - Cənnət nənə, Şəki r-nu, Aydınbulaq kəndi, evdar qadın, 75 yaş, 1988-ci il.

“Qurbağanın Şəfası”, “Quçıyın Şəfası”, “Müalicə” - Həbibillahzadə Nurəddin Yusif oğlu, (Hacıhəbibillahların Nuru) Şəki ş., mühəndis, 66 yaş, 1996-cı il.

“Baltalı əhvalatı”, “Dolma əhvalatı”, “Elə bildim pəhrizdi”, “Danqı Bəkir fala baxır”, “Xızır Nəbi”, “Balva”, “Dəryat qapısı”, “Şirinlik duası”, “Yəqin bic mənəm” - Abdullayev Ələddin Şəmsəddin oğlu, Şəki ş., təqaüdcü müəllim, 60 yaş, 1989-cu il.

“Lovyəni asdim” - S.Zəminə, 50 yaş, 1990-cı il, Baş Layski kəndi.

Boyu metr yarım olan İnkə kənd sakini Abdüləlil Mustafayevin başına gələn əhvalatlar onun özü tərəfindən nəql edilmişdir.

“Başıma soyux olur”, “Bu sədr o birilərdən yaxşıdır”, “Kəndə pəhləvan gəlib” - İslamova Rəhimə, Şəki r-nu, II Biləcik kəndi, müəllimə.

“Hacı Cəbrayilla Ərəbin güləşi” - Nəsrullayev Cabbar, Azadov Ramiz, Şəki r-nu, Baltalı kənd sakinləri.

“Dilin bəlası” - Davudova Səfurə Firudin qızı, Şəki r-nu, Baş Zəyzim kəndi, müəllimə, 40 yaş, 1996-cı il.

“Hacı Qədir hamamı” - Əmirov Oqtay (Abdurəhman) Əsəd oğlu, Şəki ş., həkim-stomatoloq, 57 yaş, 1996-cı il.

“Maşaq İsfəndiyarın son təbəssümü” - Şamilov Əliheydər, Şəki ş., təqaüdcü, 69 yaş, 1999-cı il.

“Bişirdiyimi Mollalar yeyib” - Alxasov Kamil, Şəki r-nu, Kiçik Dəhnə kəndi, müəllim, filologiya elmləri namizədi, 70 yaş, 1998-ci il.

“Letni“ və “Zimni“ arvadlar“, **“Məməquzu daskaya çıxır“** - İsmayilov İsmət, Şəki ş., rəssam, 65 yaş, 1995-ci il.

“Aşiq ilan“ - Salamov Akif Salam oğlu, Şəki ş., mühəndis, 55 yaş, 1999-cu il.

Qaraqoyunlu əhvalatları

“Bir kişinin iki ləqəbi“, **mən deməmişdim ki...**, **itim sizdən yaxşıdır**, **öz canının qədrini bilməyən**, **onu da buraxdıq da...**, **biz qırılmamışıq ki**, **Alməmməd Gülməmməd oğlu**, **Qaragöz**, **booy... booy...**, **Dağ ola**, **duman ola...**, **Gör bu nəyə oxşayır?**, **İt səndən qanacaqlıdır**, **Fider Kastronun istirahət yeri**, **Kişi qıryəti**, **Tay neynək**, **Altı xarəfdır**, **Olmuş əhvalat** – Abdurahmanov Hümət Hasan oğlu, Şəki r-nu Dərəcənnət kəndi, müəllim, 57 yaş, 1995-ci il.

XVI. El bayatıları

Şəki şəhəri və rayonu sakinlərinin müxtəlif qruplarından toplanmışdır.

XVII. Mahnılar

Lirik xalq mahnıları, **yumoristik mahnılar** Qaffarova Həyat Hüseyn qızı, İbrahimova Rəşşəndə Yaqub qızı, Qaffarova Hüsniyə Yaqub qızı.

Tarixi nəğmələr “Göynüyü“ - M.Cümə. Əsərləri. səh. 276, toplayıb yazıya alanı və tərtib edəni prof. R.Əfəndiyev, 1995-ci il. “Maarif“ nəşriyyatı.

“Kəndlilər“, **“Dava illərinin nəğmələri“** - Yusifova Ruqiyyə, Şəki şəhəri, kitabxanaçı, 63 yaş 1995-ci il.

XVIII. Vəslər

Narın və həftənin günlərinin vəsfi - Qaffarova Həyat Hüseyn qızı.

Əl ağacının vəsfi, **üzərliyin vəsfi** – Mehtiyeva Mələhət Sabir qızı.

Çayın vəsfi – 1960-cı illərdə Şəki şəhəri sakinlərinin dilindən yazıya alınmışdır.

XIX. Deyimlər, söyləmələr

“Meşəbəyi“, **“Qarınqulu“**, **“Muxtar kişi“** **Şəki r-nu**, **Orta Zəyzit kənd orta məktəbinin müəllimi Məmmədov Bayram (Beyzavi) Mustafa oğlu**, **45 yaş**, **1995-ci il**. **“Başo sox pırpuzluğa...“** - Mehtiyeva Şükufə Əli qızı, Şəki ş.. müəllimə, 55 yaş, 2000-ci il. “Koramal Əbuzər“ Budeyiz kənd məktəbliləri.

Digər deyim və söyləmələr Şəki şəhəri və rayonunun məktəbliləri, müəllimləri, yaşlı və orta nəsildən olan insanlar, həmçinin Bakı şəhərində yaşayan şəkililərin dilindən yazıya alınmışdır.

XX. Qoşqular

Qoşqu I –Şəki sakinləri Qafarov Həyat Hüseyn qızı, Məmmədov Beyzavi (Bayram) Mustafa oğlu, Cabbarov Əlibəy, Əfəndizadə Əziz Rəcəb oğlu, Vahab Lütvelə Şirəli oğlunun dilindən yazıya alınmışdır.

Qoşqu II - Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutu R.B.Əfəndiyevin arxivi. Arx.8 (47) müasir əlifbaya çevirəni Arif Ramazanov.

XXI. Şunqurux qoşmalar

Şəkinin müxtəlif yaş qurumuna aid sakinlərinin dilindən yazıya alınmışdır.

“Kələk“- Hikmət Ziya, “Ədəbiyyat və İncəsənət“ qəzeti 24 iyun 1983 □25 (2056).

XXII. Vücutnamə

Cabbarov Əlibəy, Şəki ş., müəllim, 61 yaş, 1990-cı il.

XXIII. Aşıq Şeri.

Molla Cümə, Deyişmələr (aşiq deyişmələri) - 1960-cı illərdə Şəki ş., sakini, tar müəllimi Salamov Əsabəli Qurbanəli oğlu tərəfindən Balakən rayonu Mahmalar kənd sakini, Molla Cumanın şagirdi Aşıq Məhəmməd tərəfindən deyilmişdir.

Aşıq İsmayıl - "Şəki fəhləsi" qəzetinin 15 oktyabr 1988-ci il tarixli 111-ci nömrəsindən götürülmüşdür. Müəllif sənətsünas Faiq Cələbiyevdir.

Aşıq Musanın "Bahar" şeri – "Nuxa işçisi" qəzetinin 2 oktyabr 1938-ci il tarixli 227-ci nömrəsindən götürülmüşdür.

Bağlama -Vahabov Lütvəli Şirəli oğlunun dilindən 1989-cu ildə yazıya alınmışdır.

XXXX. Əlavələr

Müəllifli bayatılar, M.Cumanın bayatıları – I M.Cuma, əsərləri, toplayıb yazıya alanı və tərtib edən prof. P.Ş.Əfəndiyev "Maarif", Bakı, 1995, səh.386-389. II M.Cuma, seçilmiş əsərləri, 3 cild-də, I cild. Azərbaycan MEA Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Toplayan, transliterasiya və tərtib edən, ön söz, izahat, qeyd və lüğətin müəllifi: f.e.d. Mövlud Yərəhmədov. **R.B.Əfəndiyevin bayatıları** - Azərbaycan MEA M.Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutu. R.B.Əfəndiyevin arxivindən götürülmüşdür. Arx.8 (48) müasir əlifbaya çevirəni: Arif Ramazanov, **Gecikmiş bayatılar**– A.A.Abdullayev "Ədəbiyyat" qəzeti, №13 (3294) 29 mart, 2002-ci il.

Şəkiddə toy adətləri – I Rəşid Bəy Əfəndiyev, Ədəbiyyat Məcmuəsi, Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1946, səh.102-111.

Şəhərdəki toylardan epizodlar – II Şəki şəhərinin sakinləri Faiq Çərəbiyev, Sabir Yanardağ, Fərrux Abdurahmanov və Məhərrəm Məmmədfatı oğlunun dilindən yazıya alınmışdır.

Kəndlərdə toy adətləri – III Kiş kəndi, İdris İsrəfilov, 60 yaşında, savadsız, 1956, Orta Zəyzid kəndi, İbrahim Xəlil Kərim oğlu Mustafayev, 67 yaşında, 1955. M.İslamov "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" səh. 224-225, Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1968, 2-ci hissədə təsvir olunan kəndlərin toy adətləri Şəki rayonunun Cunud, Baş Göynük, Qaradağlı, Baş Şabalıd, İbrahimkənd və Kiş kəndlərinin sakinlərinin dilindən yazıya alınmışdır.

Uşaq və yeniyetmə oyunlarının adları, bəzi oyunların şərhləri - Şəki şəhər sakinləri Vahabov Lütvəli Şirəli oğlu, Abdullayev Ələddin Şəmsəddin oğlu, Cələbiyev Faiq İbrahim oğlu, Əli Davud oğlu (Doxdaxların Əli) Muradov Qüdrət Quzu oğlu, Kərimov Cəfər, həmçinin Şəki şəhəri və kəndlərinin müxtəlif yaş qrupuna malik sakinlərinin xatirələri əsasında yazıya alınmışdır.

Müxtəlif adətlər – Şəki şəhər sakinləri Qafarova Həyat Hüseyn qızının, Qafarova Hüsniyə Yaqub qızının, Bəstərək nənənin dilindən yazıya alınmışdır.

Şəkinin tarix və memarlıq abidələri, məscidlər – Ə.R.Salamzadə, M.Ə.İsmayılov, K.M.Məmmədzadə, "Şəki" tarixi-memarlıq очерki, Bakı, Elm. 1988 səh. 13-14, 114-139, 142-180.

Müqəddəs sayılan yerlər - Mahmud Axund ağa ziyarəti - Abdurahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdcü, 75 yaş (2000-ci il).

QEYD VƏ ŞƏRH LƏR

1 - "Qodu-Qodu" mövsüm mərasimi nəğməsi iki variantda verilmişdir. Hər iki variant Şəkiddə qələmə alınmışdır. Birinci variant bu kitabın tərtibçisi tərəfindən toplanmışdır. İkinci variant AFA IV kitab Şəki Folklorunun I cildində verilmiş (bax: orada səh. 59-60), lakin

*Qodu palçığa batmışdı,
Qarmaladım çıxartdım*

sətirlərindən sonra

*Qızıl qaya dibindən
Bir qırmızı gün çıxartdım*

sətirləri naməlum səbəbdən qeyd olunan nəğmədə yazılmadığına görə "Qodu-Qodu" nun tam mətnini bu cildə verməyi lazım bildik;

2 Bu, etiqadla bağlı nəğmədir. Bu nəğməni qızlar saçlarını hörərkən oxuyurlar. İnam və etiqada görə bu nəğmənin təsiri ilə saç “ayda qarış-qarış, ildə qulaş-qulaş” uzanaraq davana çatmalıdır;

3 - 5 qəpik ;

4 - Şəkidə bu ifadə əvəzinə “Məhr” sözü də işlənir;

5 - Dəyirməndə dən üyüdənlər bəzən zəhmət haqqını natural qaydada ödəyir, (şahat) verirlər;

6 - Burada qamışlıx mənasında işlədilir.

7 - Alça, albalı, gavalı, alma və s. meyvələri xırda doğrayaraq əzir (döyür: “döymək” sözü də buradan yaranır), şirəsi ilə birgə yeyirlər.

8 - Mənası boş vədlərlə aldadılmaq, get-gələ salmaq olan bu atalar sözünün variantları çoxdur. Diqqət yetirin: Hələ XVIII əsrdə geniş yayılmış Abbasqulu Marağının “Əmsali Türkanə”-sində (“Türk atalar sözləri”) oxuyuruq: “Eşşəgum ölmə, yonca bitincə”(Bakı, Yazıçı –1992, səh.12), başqa bir variantda deyilir: “Ölmə eşşəyim yonca bitər”. Şəkidə isə deyirlər: “Ölmə eşşəyim yaz gələr yonca bitər, yonca bitənə eşşək itər”.

9 - Tapmacalar üç hissədə verilir. I hissədə tərtibatçının toplama materialları (bax: bu kitabın toplayıcıları, söyləyiciləri və qaynaqları haqqında məlumatda, tapmacalar bölməsi), II hissədə QƏXTMT (SMOMPK), III hissədə isə Azərbaycan Dilinin Nuxa dialekti (bax: M.İslamov. Azərbaycan Dilinin Nuxa Dialekti. Bakı, 1968, Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, səh.231-233.) kitabındakı materiallardan istifadə olunmuşdur.

10 .- Çəkməçinin əl ilə ayaqqabı tikmək üçün istifadə etdiyi xüsusi alət

11 -“Gəl” sözündə samit səsi olmadığına görə bu hərfin deyilişində dodaxlar bir-birinə dəymir, “Gəlmə” sözündə isə M hərfi olduğuna görə dodaxlar bir-birinə dəyir. Qeyd: Bu şərhin müəllifi tapmacaların II hissəsinin toplayanı Abdulla Əfəndiyevdir

12 .- Şəkidə dörd təkərli arabaya “daşqa”, bəzən də “durux” deyirlər.

13 - “Laylalar” bölməsində “laylay” və “layla” ifadələri deyildiyi və qələmə alındığı kimi saxlanmışdır.

14 - Həyətdə. Şəkidə həyətdə eşik deyirlər.

15 - Uşaq xəstəlikləridir;

16 - Aynırıb-artmaq, böyük ailə sahibi olmaq mənasında deyilir;

17 - Mən qız evladı (uşağı) gözləyirdim;

18 - Oğlan verənə qurban;

19 - 2000-ci ilin yayında norveçlərin qeyd olunan ekspedisiyasının işinə baş çəkmək üçün məşhur norveç alimi-səyyahı Tur Xeyerdal Kiş kəndində olmuşdur. Qeyd: Kiş kilsəsinə aid qeyd və şərhlərin (20-31) qaynağı: Bax: Moisey Kalankatuklu, Albaniya tarixi, Müqəddimə, tərcümə, qeyd və şərhlər Akademik Ziya Bünyadovundur.

20 - Alban Arşakilər sülaləsinin banisi. Onun çarlıq dövrü fars Parfyan çarlıq dövrü ilə eynidir - eramızın birinci əsrinin ikinci yarısının əvvəli.

21 - Nəzərdə İsa (İsus) peyğəmbər tutulur.

22 - Faddey (Levvey) İsanın 12 əsas havarilərindən (apostollarından) biridir (Simon, Andrey, Yakov Zaved, İoann, Filip, Varfolomey, Foma Matfey, Yakov Alfey, Faddey, Simon Kanana və İuda) Bax: Əhdi Cədid. Matfeydən, X.

23- İranda müasir Maku vilayətinin hüduqları daxilində idi. Əyridağın cənub-şərqində, Ağçay vadisində. Ş.Smbatyan Artazı Naxçıvandan şərqdə yerləşdirir.

24 - Artəşesilər sülaləsinin 21-ci çarı Sanatrük 115-116-cı illərdə hökmranlıq edirdi.

25- İsa peyğəmbər.

26 - Maskut müasir Müşkürə eyniləşdirilir. Müşkür mahalı Samur çayının cənubunda, Yalama və Bəlbəli çaylarının arasında yerləşirdi. Bax: P.Butkov. I, s. 94; V.Minorski.Hüduq, s. 455-456.

27 - Çola. İkinci kitabın 41-ci fəslində: “Dərbənd yaxınlığında olan Çola”; Uxtanesdə(122): “Çola Dərbənddir”. V.Kotoviçə görə (Drevnosti Daqestana, s.188-189 və 317 səh.xəritədə) Çola (Çoqa) Rubas çayının və Bilicinin yanında olan Torpaqqala adlanan xarabalığın yerində idi.

28 - Srxarin (Saxarn) Z.Yampolskiyə görə (k izuçeniö) “müasir Ağdaşın yanında yerləşən kiçik Srxarn-qala idi”.

- 29 - Z.Yampolski (Yenə orada): “Gis (müasir Kiş) Şəkidən şimalda yerləşən kəndin adıdır“.
- 30 - Bu ola bilsin ki, Samur çayın dərəsidir.
- 31 - Qomenki Gişdən şimalda yerləşən Qelmets kəndilə eyniləşdirmək olar.
- 32 -1) Bitgi növü (A.G., B.G., K., Qşl., İ.), 2) Eyni adlı bitgidən düyü, yağ, yumurta və co ilə hazırlanmış xörək (co-alçadan hazırlanmış xüsusi turşu növü);
- 33 - Yaşı 1-5 il olan erkək camış balası.
- 34 - Yorğun, o tərəf-bu tərəfə ləngər vuraraq yeriyən at.
- 35 - Yoxlamaq, ölçmək, tutuşdurmaq.
- 36 - (Qşl., Ş.) döngə, küçə.
- 37 - Şəki rayonunun Baş Layısqı kəndində yer adı.
- 38 - Məhəllə adamlarının söhbət, ünsiyyət üçün yığıldıqları yer.
- 39 - Beşiyə bələnməmiş körpənin sidiyi düdük vasitəsilə silvincə tökülür. Düdük üç cür olur: oğlan (körpə) düdüyü, qız (körpə) düdüyü, nəhrə düdüyü – yağın yetişdiyini yoxlamaq üçün nəhrəyə taxılan qarğı, qamış.
- 40 - Beşikdə yatan körpə uşağın sidiyi düdük vasitəsilə xüsusi torpaqdan duluzlar tərəfindən hazırlanmış silvincə (xüsusi qab) tökülür;
- 41 - Barama qurdu bəsləməklə məşqul olanlar.
- 42 - (O.Z.,Qşl.,Ş.)- döşəmə və ya tavanda açılmış kiçik qapı.
- 43 - Çox nazik kağız növü (kalkaya bənzər). Xırda doğranmış tütünü cığaraya bükərək siqaret kimi çəkərdilər. Belə cığaranın iki növü olardı: qənəknişan və dəmiryolu. Qənəknişan cığaranın üstündə qəniqlər, dəmiryolu nişanlı cığaranın üstündə isə dəmir yolu relsinə bənzəyən xəttlər həkk olunmuşdu;
- 44 - Ləpəsi çox çətinliklə çıxan qoz.
- 45 - İri (irəş xoruz və s.).
- 46 - Araq.
- 47 - Bəzi adamlar qonşu respublikalarda mövsümi (“sezon“) işlərdə işləmək üçün briqada yaradaraq götürə iş üsulu ilə işləməyə gedir, ev, altı açıqlar və s. tikirdilər;
- 48 - Palçıxdan xüsusi qəlibdə hazırlanan, uzunlu 30 sm., eni 20 sm. olan kubik formalı çiy kərpic.
- 49 - (Ş., K., O.Z., Qşl., B.G.) çox iri boşqab (dörəyə əsasən aş (plov) çəkilir).
- 50 - Şəki şəhərində vaxtilə tut ağacı (calqa) olan bulağın yeri.
- 51 - Kiçik gölməçə.
- 52 - İri məclis qazanları.
- 53 - Şəkidə xörək adı.
- 54 - Stəkan yaxalamaq üçün xüsusi mis qab.
- 55 - Milli Azərbaycan evlərində otaqları qızdırmaq və xörək bişirmək üçün tüstüsü çardağa çıxan xüsusi tikilmiş soba;
- 56 - (Ş.,Qşl.) gələn il;
- 57 - Tarlada 2-3 metr hündürlükdə qurulan tarval.
- 58 - Şəkidə kənd adı.
- 59 - Taxıl ölçən qab (O.Z., Or., Q.).
- 60 - Biçilmiş ot (bir yavaya gələsi qədər).
- 61 - Şəkidə dağ adı.
- 62 - Nuxalısan?
- 63 - Müxtəlif (cürbəcür) mallar (məhsullar) satılan dükən.
- 64 - 1) Əl ilə toxunan yun corabların cırılan (sökülən) yerini xırda toxumaq; 2) Tikiş növü.
- 65 - 1) Gizlətmək; 2) Gizlənmək.
- 66 - Şəkidə cümə axşamına adına deyirlər. Keçmişdə istirahət günü cümə olduğundan adına istirahət günü qabağı (şənbə) hesab olunurdu.
- 67 – Keçmişdə Cumay (Cümə) istirahət günü idi.

68 - Keçmişdə şənbə bazar ertəsi hesab olunurdu (burada: “Bazar ertəsi ağır gündür“ deyiminə işarə edilir).

69 - Görkəmi.

70 - Meydan.

71 – (Or.) qayis (O.Z.) ölçü, çəki vahidi.

72 – Burada saa (5 qəpik) nəzərdə tutulur.

73 - Heyvan xəstəliyi.

74 - Molla Cumanın bu kitabda verilən şerlərini, o.c. Aşıq Könül ilə deyişməni Şəki şəhərinin sakini, musiqi müəllimi Əsabəli Salamov təqdim etmişdir. O, vaxtilə M.Cumanın yaradıcılığı ilə bağlı səmərəli toplama işi aparmış, o cümlədən bu şerləri aşığın şagirdi, Balakən rayonunun Mahmalar kənd sakini aşıq Məhəmmədin dilindən yazıya almışdır. Bu şerlərin əksəriyyəti Molla Cumanın indiyədək nəşr olunmuş əsərlərində verilməmişdir, bir qismi isə nəşr olunmuş nümunələrdən fərqlidir.

75 - Zaqatala.

76 - Ağac növü.

77 - Bu deyişmə bundan əvvəlki nəşrdə (bax: Molla Cuma “Əsərləri“ toplayıb yazıya alanı və tərtib edəni prof. Paşa Əfəndiyev “Maarif“ nəşriyyatı, Bakı-1995. səh. 314) verilmiş nümunənin fərqli variantıdır.

78 - Təndirdə bişirilən yağlı çörək.

79 - Nuxa.

80 - Şəkiddə kənd adı.

81 - Şəki ilə qonşu Zaqatala rayonunda kənd adı.

82 - Çay daşından (xam daş) sement və kirəc istifadə olunmadan hörülmüş küçə divarı.

83 - Evləndirmək mənasında.

84 - Göyərti (keşniş, kəvər, kərovuz və s.)

85 - Şəki rayonunda Babaratma kəndində müqəddəs sayılan yer.

86 - Azərbaycanın Şm-şərbində Baş Qafqaz sıra dağlarının cənub yamacında yerləşən Balakən rayonu nəzərdə tutulur (tərtibçi - M.Y.).

87 - A bəxtim (tərtibçi - M.Y)

88 - Bilməməzliyə, qanmazlığa.

89 - Ət doğmaq üçün poladdan hazırlanmış xüsusi alət.

90 - Yengələr gələn yoldan gəlin aparmaq xətidir. Güya cadu və tilsim ilə oğlanı baqlarlar.

91 - Peşəsi oğlan doğmaq olsun.

92 - Ayağı bərəkətli olsun, həmişə şirinlik ilə ömür sürsün.

93 - Qızıl sikkələr.

94 - Xüsusi növ qarğıdalıdan qovrularaq hazırlanır.

95 - Şəkiddə yer adları ilə əlaqədar AFA Şəki cildi (I) məlumat verilmişdir. Bu cildə həmin məlumat daha tam və dəqiq şəkildə verilir.

QEYD VƏ ŞƏRHLƏRƏ ƏLAVƏ

I

Şəki folkloru (I-II cildlər) kitablarında Qaraqoyunlu folkloru nümunələri verilmişdir. Şəki qaraqoyunluları da mənşəcə oğuz tayfalarından olan baharlılar soykökündəndir. Onların da ulu babaları Bayram Xoca, Qara Məhəmməd, Qara Yusif, Cahanşah, İsgəndər və b. olmuşdur (1378-1468, yüz ilə yaxın bir dövr). Ağqoyunlularla döyüşlərdə məğlubiyyətə uğrayan qaraqoyunlular (1468-ci il) Araz çayını keçib Şimala üz tutmuş, müxtəlif ərazilərə səpələnmişlər. Əsrlər, illər keçəndən sonra onların bir qismi əvvəlki məskənlərindən də başqa bölgələrə köçmüşlər. Belə böyük dəstələrdən biri Alı xanın qohum-əqrabası, əyal-əşrəfi olmuşdur ki, onlar XIX əsrin birinci yarısında gəlib Şəki qəzasına çıxmış, onun Güllübağ adlanan və maldarlıq üçün çox əlverişli olan

bir ərazisində məskunlaşmışlar. Burada onlar daha yaxın qohumluq münasibətlərinə görə yenidən qruplaşmış, həmin ərazinin müxtəlif yerlərini özlərinə daimi yaşayış yeri seçmişlər. Dərəcənnət, Təpəcənnət, Alıxanlı (Çəhrizoba), Şirinbulaq, Aydınbulaq, İbrahimkənd, Hətəmboba (indi bu kənd yoxdur. - H.Ə.), Çayqaraqoyunlu, Qayabaşı, Əlyar kəndləri beləcə yaranmışdır. Onu da qeyd edək ki, həmin ərazilərdəki bir çox bulaq, kənd, yer adları tayfanın ağıllı və nüfuzlu başçısının adını indi də yaşadır (Alıxanlı kəndi, alıxanlılar, Alıxanlı bulağı, Alıxanın yataq yeri və s.).

Yeri gəlmişkən qeyd etməyi bircə bilir ki, bu yerlərdə yaşayan qaraqoyunlular öz qədim adət-ənənələrini, mədəniyyətlərini, folklorunu, incəsənətini, qədim əl işlərini və s. mühafizə edib, qoruyub saxlamış, bu gün də onu yaşadırlar. Çox təəssüflər olsun ki, hələ də bu zəngin xəzinə haqqında bir sanballı tədqiqat əsəri yazılmamışdır. Bu xəzinə öz tədqiqatçısını gözləyir. Biz inanırıq ki, bu sahədə aparılacaq sistemli və ardıcıl işlər folklorumuzu daha da zənginləşdirəcəkdir.

II

AFA seriyasından Şəki folklorunun II cildinə daxil edilmiş materiallar I cildə verilmiş materialların davamı, eyni zamanda, yeni nümunələrlə zəngindir.

III

Kitabdakı folklor nümunələri iki istiqamətdə verilmişdir. Birinci istiqamət bilavasitə folklor söyləyicilərinin dilindən qələmə alınmış nümunələrdir ki, burada yerli dialekti saxlamağa maksimum səy göstərilmişdir. İkinci istiqamət toplayıcıların təqdim etdikləri folklor nümunələridir ki, burada söyləyicilərin nəql etdikləri ədəbi dildə verilmişdir. Hər iki istiqaməti olduğu kimi saxlamağı məqsəduyğun hesab etdik.

M Ü N D Ə R İ C A T

Müqəddimə (Şəki folkloruna bir nəzər).....	3
I. Əmək nəğmələri.....	35
II. Mövsüm mərasimləri ilə bağlı nəğmələr.....	36
III. Inam və etiqadla bağlı nəğmələr.....	39
IV. Bəhslər.....	40
V. Ağılar.....	42
VI. Xalq idman oyunları ilə bağlı nəğmələr.....	45
VII. Bayramlarla əlaqədar nəğmələr.....	46
VIII. Deyişmələr.....	47
IX. Atalar sözü və məsəllər.....	51
X. Tapmacalar.....	73
XI. Uşaq folkloru	
Laylalar (beşik nəğmələri).....	96
Oxşatmalar (Nazlamalar).....	101

Uşaq nəğmələri.....	104
Sanamalar.....	105
Yanıltmaclar.....	106
Əl barmaqları haqqında deyim.....	107
Qarğa dili.....	108

XIII. Əfsanələr, rəvayətlər

Məəttələm.....	109
Hənyhdi bacı, bərkdi bağı.....	110
Altı daş, üstü aş.....	110
“Seysan“ oğul, “qırx“ ata.....	111
Atasını əmdirən qız.....	111
Kiçik gəlinin hökmü.....	112
Ağillı qadın.....	113
Dovşanla divlər.....	113
Düyülü-düyülü.....	114
A lal gəlin, kar gəlin.....	114
Səbət.....	115
Qaşıq.....	116
Əzrayıl kimin canını alır?.....	116
Xeyrət.....	116
Padşahın vəsiyyəti.....	117
Ananın vəsiyyəti.....	117
Tale.....	117
Qardaşı hardan allam?.....	118
Əsnək əsnək gətirər.....	118
Qaçaqlarla çoban.....	119
Ən yaxşı hədiyyə.....	119
Gətir əzizimi, götür əzizimi.....	120
Doğruya zaval yoxdur.....	120
Bacılar.....	121
Yaxşılığın nəticəsi.....	122
Qiymət.....	122
Qarışqa ilə Süleyman Peyğəmbər.....	122
Molla ilə Çoban.....	122
İrsin rolu.....	123
Kiçik gəlinin fərasəti.....	124
Quyruqların iddiası.....	124
Xəsis qaynana.....	125
Qorxu.....	126
Şərabın gücü.....	126
Şükür Allahdandı.....	126
Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına.....	127
Qonaq-qaralı oyun sirri.....	128
Sağlamlıq “dərmanı“.....	128

Tarixi rəvayətlər

M.F.Axundov haqqında rəvayətlər.....	129
Birinci rəvayət.....	129
İkinci rəvayət.....	133
Üçüncü rəvayət.....	134
Dördüncü rəvayət.....	138

Cəfərqulu xan.....	141
Arvadların Peyğəmbərə şikayəti.....	141
Şeyx Şamil.....	142
Hacı Murad.....	143
Kələk.....	143
Dini rəvayətlər	
Üç səhv.....	144
Mahmud Axund Ağa	145
Şeyx Əhməd.....	145
Aşıq rəvayətləri	
Molla Cuma ilə Aşıq Hacı	148
Molla Cuma ilə Dəllək Salam	149
Yavan aş	150
Molla Cuma ilə qarı	150
Molla Cumanın üç gözəllə rastlaşması	150
Axsax Laçın	151
Molla Cuma, Nəcəf yüzbaşı, sərçələr	153
Molla Cuma ilə Qonaq Aşıq	154
Toponim rəvayətlər	
Şəki və Nuxa adlarının yaranması haqqında rəvayətlər.....	156
Birinci rəvayət.....	156
İkinci rəvayət.....	156
Üçüncü rəvayət.....	157
Dəhnə kəndlərinin yaranmasına dair rəvayətlər	157
Birinci rəvayət	159
İkinci rəvayət	159
Üçüncü rəvayət	160
Dördüncü rəvayət	160
Beşinci rəvayət	161
Babaratma kəndinin yaranmasına dair rəvayət	161
Kiş kəndindəki Alban kilsəsi haqqında rəvayətlər	162
XIV. Nağıllar	
İki qardaş	168
Molla ilə dovşan	168
Üç sual	169
Xan ilə oğlu	170
Aslanla canavar	171
Haqqı-say	172
Halal ömür	175
Qonşu	176
Əsli ho... Nəsli ho...	179
Bəla	181
Halallıx	183
Padşahın dədəsinnən xəbər	184
Kömbə	185
Zülhəccə ilə ilan	187
Hüdçü Musa	188
Çoxbilmiş nəvə	189
Qorxaq	191
Xeyirxahla alçax	193

Allah qorियən ölmür	195
XV. Lətifələr	
Şəki şəhərindən toplanmış lətifələr	199
Hacı dayının lətifələri	199
Mirzə Abdülcabbarın lətifələri	209
Maşaq İsfəndiyarın lətifələri	211
Lütvəli Abdullayevin lətifələri	212
Yetimoğlu Nurəddinin lətifələri	212
Qışlaq lətifələri	212
Şəkinin kəndlərindən toplanmış lətifələr	216
Dəhnə lətifələri	216
Layısqı lətifələri	217
Göynük lətifələri	224
Qaraqoyunlu lətifələri	225
Müxtəlif lətifələr	228
Siyasi lətifələr	242
Uşaq lətifələri	243
Məzəli ixtilətlər	245
Qaraqoyunlu ixtilətləri	258
Layısqı ixtilətləri	266
Gimğə söhbətləri	274
Əhvalatlar	283
<i>İncə kənd sakini, boyu metryarım olan Abdülcəlil</i>	
<i>Mustafayevin başına gələn əhvalatlar</i>	<i>299</i>
Qaraqoyunlu (tərəkəmə) əhvalatları	302
XVI. El bayatları	313
XVII. Mahnılar	328
XVIII. Vəşflər	332
XIX. Deyimlər, söyləmələr	334
XX. Qoşmalar və qoşqular	345
XXI. Şumqurux qoşmalar	349
XXII. Vücutnamə	353
XXIII. Aşıq şeri	354
Molla Guma	354
Aşıq İsmayıl	396
Aşıq Musa	397
XXIV. Bazarda alqı-satqı ifadələri	398
XXV. Xeyir-dualar	400
XXVI. Ərzumanlar	402

XXVII. Bəd-dualar	403
XXVIII. Andlar	406
XXIX. Yalvarışlar	408
XXX. Asilənmələr	409
XXXI. Salamlar və salamatlaşmalar	410
XXXII. Hal-əhval tutmaq	411
XXXIII. Ədəb-ərkan ifadələri (öyüd-nəsihətlər), kəlamlar.....	412
XXXIV. Heyrət, razılıq və narazılıq ifadələri	415
XXXV. Sancmalar, qızışdırmalar	417
XXXVI. Məzəmmət və danlaq ifadələri	419
XXXVII. Ürəkqoppacalar (həyəcan-tələş ifadələri.....)	420
XXXVIII. Xox gəlmə (hədə-qorxu)	422
XXXIX. İnanclar (inam və etiqadlar).....	424
XXXX. Yuxu yozmaları	435

ƏLAVƏƏLƏƏR

Müəllifli bayatılar	440
Molla Cumanın bayatıları	440
Rəşib bəy Əfəndiyevin bayatıları	444
Arif Abdullazadə. Gecikmiş bayatılar	447
Şəkiddə toy adətləri	449
Şəhərdəki toylardan epizodlar	462
Kəndlərdə toy adətləri	468
Oyun havaları	473
Uşaq və yeniyetmə oyunlarının adları və şərhi	475
Müxtəlif adətlər	482
Şəkinin tarix və memarlıq abidələri, məscidlər	484
Müqəddəs sayılan yerlər	489
Şəki şəhərin küçələrinin keçmiş adları	493
Bulaqlar	494
Hamamlar	498
Kişi və qadın ləqəbləri, onların şərhi	499
Az təsadüf olunan adlar	504
İdarə, təşkilat və peşə adları Şəki ləhcəsində	506
Sənət – Peşələr	507
Şəkiddə yer adları	508

Yaşayış yerləri (şəhər, kənd, qəsəbə) adlarının ixtisarı.....	523
Göstərici. Şəxs, Mifoloji və folklor obrazları, adları	524
Söyləyicilər, toplaqıclar və qaynaqlar haqqında məlumat.....	532
Qeyd və şərhələr.....	550
Qeyd və şərhələrə əlavə.....	556

**Azərbaycan folkloru antologiyası,
VI kitab (Şəki folkloru), II cild,
Bakı, “Səda“ nəşriyyatı, 2002.**

Nəşriyyat direktoru:
Elşən Hətəmzadə

Kompüterdə yığdı:
Ruhəngiz Əfəndiyeva

Korrektor:
Elçin Ramazanov

Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Baxşəli Süleymanov

Kağız formatı: 60/84 32/1
Mətbəə kağızı: □1
Həcmi: 35,25 ç/v.
Sifariş: 58
Tirajı: 600
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab “Qızıl Şərq“ icarə mətbəəsində
hazır diapozitivlərdən çap edilmişdir.
Ünvan: Bakı, H. Aslanov küçəsi, 80.